

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
INSTITUTUL DE ADMINISTRAȚIE PUBLICĂ

TEORIA ȘI PRACTICA ADMINISTRĂRII PUBLICE - 2024

TEORIA ȘI PRACTICA ADMINISTRĂRII PUBLICE

*Materiale ale Conferinței
științifico-practice internaționale
(Ediția XXVIII)
17 mai 2024*

CHIȘINĂU, 2024

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
INSTITUTUL DE ADMINISTRAȚIE PUBLICĂ

TEORIA ȘI PRACTICA
ADMINISTRĂRII
PUBLICE

*Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale,
17 mai 2024*

Chișinău, 2024

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

«Teoria și practica administrării publice», conferință științifico-practică internațională (28 ; 2024 ; Chișinău). Teoria și practica administrării publice : Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, (Ediția 28), 17 mai 2024, [Chișinău] / comitetul științific: Palihovici Serghei (președinte) [et al.]. – Chișinău : Editura USM, 2024. – 483 p. : diagr., fig., tab.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Administrație Publică. – Sumar paral.: lb. rom., engl. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art.

ISBN 978-9975-62-786-3 (PDF).

351(082)

T 43

Autorii poartă răspundere pentru conținutul
materialului și stilul expunerii.

COMITETUL ORGANIZATORIC

1. Palihovici Serghei, dr., conf., director al Institutului de Administrație Publică, președinte
2. Andrievschi Ludmila, șefa Departamentului expertiză și asistență pentru AP, secretar
3. Țepordei Aurelia, șefa Departamentului dezvoltare profesională, IAP
4. Hakman Serhii, director adjunct, Centrul regional de perfecționare a calificării, Cernăuți, Ucraina
5. Savca Tatiana, șefa Secției marketing și asistență metodologică, IAP
6. Castrașan Tatiana, șefa Secției comunicare, cooperare și proiecte de dezvoltare, IAP
7. Carcea Sergiu, specialist principal, Secția marketing și asistență metodologică, IAP

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

1. Palihovici Serghei, dr., conf., director al Institutului de Administrație Publică, președinte
2. Popovici Angela, dr., conf. univ., IAP, secretar
3. Țepordei Aurelia, șefa Departamentului dezvoltare profesională, IAP
4. Dulschi Ion, dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova
5. Goriuc Silvia, dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova
6. Tofan Tatiana, dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova
7. Melenciuc-Ioan I. Roxana, dr., Președinte-Secretar de Stat, Institutul Național de Administrație, România
8. Maiev Andrii, dr., Departamentul Social și Umanitar, Universitatea Agrară de Stat din Odesa, Ucraina
9. Vasylevska Tetiana, dr. hab., prof., Departamentul Politici Publice, Institutul de Administrație Publică și Serviciu Public al UN din Kiev, Ucraina
10. Kruglașov Anatolii, dr. hd., prof., șef al Departamentului de Științe Politice și Administrație Publică al Universității Naționale "Iurii Fedkovici" din Cernăuți, Ucraina

ȘEDINȚA ÎN PLEN

DIMENSIUNILE FORMĂRII PROFESIONALE ALE FUNCȚIONARILOR PUBLICI ÎN CONDIȚIILE ADERĂRII REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

THE DIMENSIONS OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF CIVIL SERVANTS IN THE CONDITIONS OF THE ACCESSION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN UNION

*Serghei Palihovici,
doctor, conferențiar universitar,
Directorul Institutului de Administrație Publică,
Universitatea de Stat din Moldova*

Reforma sectorului public, în ansamblul său, nu va reuși, decât dacă va fi susținută de o politică corespunzătoare de management al funcției publice, care să prevadă o abordare sistemică a procesului de formare și dezvoltare profesională în serviciul public. Doar în aceste condiții, personalul angajat în sectorul public va putea face față provocării pe care o reprezintă punerea în aplicare a reformelor.

Dezvoltarea unui serviciu public profesionist și eficient depinde de o serie de condiții, inclusiv, un cadru juridic de bază, un sprijin politic larg și un sistem cuprinzător de management al resurselor umane în cadrul unei strategii globale de reformă.

Implementarea reformelor în administrație publică este strâns legată și condiționată de agenda de negociere și aderare la Uniunea Europeană, în cadrul căreia calificările și competențele profesionale ale funcționarilor publici sunt determinante.

Desfășurarea eficientă a reformei administrației publice, implementarea standardelor europene din domeniul de activitate al administrației publice sunt strâns legate de crearea unui sistem bine definit de pregătire a cadrelor pentru acest domeniu. Despre aceasta ne vorbește experiența altor state. Astfel, în țările din Europa Occidentală încă la sfârșitul anilor șazeci ai secolului trecut a fost conștientizată, în mod deosebit, necesitatea pregătirii specializate a funcționarilor publici. Acest lucru s-a produs într-o strânsă conexiune cu procesele de reformare a administrației publice din aceste țări, cu implementarea noilor tehnici de administrare, metodelor noi de planificare, organizare și activitate a serviciului public. Anume în această perioadă

de reformare a administrației publice țările vest-europene și-au constituit și sistemele lor de pregătire a cadrelor pentru administrația publică¹.

În Republica Moldova, ca și în majoritatea țărilor ex-sovietice, eforturile de pregătire a cadrelor pentru noile administrații publice din perioada imediat următoare prăbușirii regimurilor comuniste au fost adesea mai degrabă experimente decât eforturi sistematice. Necesitatea de a introduce consecvență și coerență în formarea și dezvoltarea profesională a angajaților din sectorul public a condus, în majoritatea cazurilor, la **crearea unui punct focal instituțional** – sub diferite forme: minister, agenție, subdiviziune structurală în subordinea unei autorități centrale ș.a. În marea majoritate a cazurilor această entitate este responsabilă de managementul funcției publice la nivelul întregului sistem de administrație publică, formarea și dezvoltarea profesională a angajaților în cadrul serviciului public reprezentând un element important al acestui proces.

În Republica Moldova, Guvernul, prin intermediul Cancelariei de Stat, exercită competența privind managementul funcției publice și al funcționarilor publici².

Din punctul de vedere al cadrului instituțional, procesul de gestionare a funcției publice și a altor categorii de personal din autoritățile publice are loc la diferite niveluri, prin implicarea directă/indirectă a conducerii autorității, a șefilor de subdiviziuni, a subdiviziunii de resurse umane, a funcționarilor publici, cu roluri și responsabilități specifice, spre exemplu³:

- 1) *Parlamentul*, autoritate legislativă a statului, are un rol foarte important în reglementarea reformelor în administrația publică și, implicit, în managementul resurselor umane în serviciul public;
- 2) *secretarul general al Guvernului* are un mandat important în vederea sprijinirii politicilor publice și a reformelor privind managementul resurselor umane în serviciul public, prin rolul său de actor principal de coordonare și organizare a procesului de planificare strategică în plan național;
- 3) *Cancelaria de Stat* elaborează, promovează și monitorizează implementarea politicii de stat în domeniul resurselor umane în administrația publică, precum și coordonează implementarea politicilor și procedurilor de personal în cadrul ministerelor, al altor autorități administrative centrale subordonate Guvernului și al structurilor organizaționale din sfera lor de competență;
- 4) *Direcția managementul funcției publice din cadrul Cancelariei de Stat* asigură elaborarea, promovarea și realizarea politicii statului în domeniul managementului funcției publice și al funcționarilor publici în serviciul public;
- 5) *Ministerul Finanțelor* are misiunea de realizare a managementului finanțelor publice, de implementare a principiilor de bună guvernare, de elaborare a po-

¹ Sîmboteanu A, Formarea și dezvoltarea profesională a cadrelor pentru administrația publică din perspectiva edificării societății bazate pe cunoaștere și a valorilor euroconforme, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Formarea%20si%20dezvoltarea%20profesionala%20a%20cadrelor%20pentru%20administra%C8%9Bia%20publica%20din%20perspectiva%20%20edificarii%20societatii%20bazate%20pe%20cunoastere%20%20si%20valorilor%20euroconforme.pdf

² Hotărârea Guvernului nr.657/2009 privind aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Cancelariei de Stat, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116611&lang=ro

³ Hotărârea Guvernului nr.123/2023 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice pentru anii 2023-2030, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140474&lang=ro

liticilor publice eficiente în domeniul salarizării în sectorul bugetar, de monitorizare a calității politicilor și actelor normative, de propunere a intervențiilor justificate ale statului care urmează să ofere soluții eficiente în domeniul salarizării în sectorul bugetar, de analizare a situațiilor și problemelor, asigurând cel mai bun raport dintre rezultatele scontate și costurile preconizate;

- 6) *Ministerul Justiției* este responsabil de elaborarea politicii în domeniul integrității în sectorul public;
- 7) *Centrul Național Anticorupție* este responsabil de prevenirea și combaterea corupției în rândul funcționarilor publici, promovarea integrității instituționale;
- 8) *Autoritatea Națională de Integritate* este responsabilă de monitorizarea, controlul, evaluarea integrității funcționarilor publici (incompatibilități, restricții, limitări, conflicte de interese, averi, interese personale);
- 9) *Institutul de Administrație Publică* din cadrul Universității de Stat din Moldova îndeplinește atribuții privind dezvoltarea profesională inițială și continuă a personalului din administrația publică;
- 10) *subdiviziunile resurse umane din cadrul autorităților publice* au misiunea de a contribui la realizarea obiectivelor strategice și operaționale ale respectivelor autorități publice prin promovarea și implementarea unui sistem de management eficient, uniform și corect al resurselor umane în cadrul autorităților.

Următorul pas în dezvoltarea formării în serviciul public profesionist - un pas care încă nu a fost făcut în multe țări - ar putea fi **înființarea unei școli de formare în sectorul public sub forma unei școli de administrație**. Formele de organizare ale acestor entități sunt foarte diferite și depind de o serie de factori de ordin politic, economic și social.

Practica europeană, dar și cea internațională cunoaște mai multe modele de organizare instituțională și funcțională ale entităților responsabile de formarea și dezvoltarea profesională a angajaților din sectorul public sau de administrare a acestui domeniu al educației, care în mare parte pot fi clasificate după *statutul juridic și cadrul instituțional de organizare și funcționare, precum și gradul de acoperire a activităților desfășurate pe ciclurile de învățământ și de formare*:

1. *Instituție de învățământ superior specializată cu personalitate juridică, parte al sistemelor naționale de educație superioară* – sunt prezente toate cele trei cicluri de învățământ superior, precum și formarea, dezvoltarea profesională a angajaților din serviciul public. Exemplul clasic de o astfel de instituție îl reprezintă Institutul de Administrație Publică din Dublin (Irlanda). Există instituții unde se desfășoară studii doar la ciclul II și III, exemplul fostei Academii de Administrare Publică din Republica Moldova sau Școala Națională de Administrație de la Roma;

2. *Instituție de învățământ superior în componența cărora sunt incluse entitățile responsabile de formarea și dezvoltarea profesională în sectorul public*. Aceste entități pot avea un statut juridic diferit în cadrul Instituției (cu personalitate juridică sau fără). În universitățile americane, de regulă, aceste entități (schools of Government) au personalitate juridică. Institutul de Administrație Publică din cadrul Universității de Stat din Moldova este un exemplu de astfel de entitate, care nu are personalitate juridică și este o subdiviziune structurală a universității;

3. *Instituție publică în componența unor autorități publice centrale sau în subor-*

dinea directă a Guvernului. De regulă, astfel de instituții sunt organizate și sunt responsabile doar în scopul formării și dezvoltării continue a angajaților din sectorul public. Drept exemplu putem aduce Institutul Național de Administrație (INA) din România, care este o instituție publică de interes național, cu personalitate juridică, organ de specialitate al administrației publice centrale în subordinea Ministerului Lucrărilor Publice, Dezvoltării și Administrației.

Notă: Indiferent de statutul juridic și cadrul instituțional de organizare și funcționare, aceste entități publice pot desfășura activități pe toate ciclurile de învățământ și de formare, pe ciclul II și cel de formare sau doar pe cel de formare și dezvoltare profesională. Astfel de exemple avem în mai multe țări din Europa, dar și din întreaga lume.

Instituționalizarea și dezvoltarea unei entități de formare și dezvoltare profesională în sectorul public în cadrul sistemului administrativ nu exclude **dezvoltarea unei “piețe” pentru formare**. Încurajarea „concretenței”, dezvoltarea unui sistem echilibrat de reglementare, asigurarea transparenței și corectitudinii proceselor de selectare a ofertelor de formare și dezvoltare profesională – toate împreună contribuie la formarea unui sistem sustenabil de pregătire a cadrelor pentru administrația publică.

Orice dezvoltare ulterioară a unui sistem de formare și dezvoltare profesională cuprinzător și coerent **necesită un angajament financiar sporit** pentru formarea în serviciul public. Și pentru că nu putem exclude sau delimita acest segment de educație continuă din tabloul general al sistemului de educație, vorbim despre finanțarea generală a educației. Nu putem pretinde la un serviciu public profesionist și eficient fără o finanțare adecvată a activităților ce țin de procesul educativ pe tot parcursul vieții. Nu avem salarii – nu avem profesori și formatori buni, nu avem profesori și formatori buni – nu avem programe educaționale adecvate, nu avem calitate în educație, prin definiție, nu avem resursă umană pregătită și calificată.

Relațiile de colaborare, stabilirea de alianțe de cooperare este importantă în formare și dezvoltare profesională, deoarece un serviciu public izolat nu va putea reacționa la evoluțiile sociale, politice și economice. Strategiile de colaborare și creare de alianțe include: învățarea de la sectorul privat; exploatarea parteneriatelor public-privat pentru beneficii reciproce; dezvoltarea profesionalismului în activitățile de formare; atragerea expertizei străine și implicarea organizațiilor internaționale.

Formarea pentru sectorul public ar trebui să primească o prioritate mai mare la nivel național, iar obiectivul ar trebui să fie adoptarea “celor mai bune practici” identificabile dincolo de frontierele naționale, dar fără a exclude practicile, experiențele și expertiza națională, care trebuie să aibă un cuvânt „greu de spus” atunci când ne referim la viitorul sistemului național de formare și dezvoltare profesională în sectorul public.

După declararea independenței, în țara noastră a devenit evidentă necesitatea creării unui sistem național de pregătire a cadrelor pentru noua administrație publică. Condițiile de existență și dezvoltare a statului impuneau sarcini și obiective serioase în fața serviciului public. Tocmai din aceste considerente a fost instituită în anul 1993 Academia de Administrare Publică, care pe parcursul anilor devine un veritabil centru național de promovare a politicii de stat în domeniul administrației publice, de formare și dezvoltare profesională a personalului din serviciul public și de asigurare științifică și metodologică a activității autorităților publice din Republica Moldova. Academia de

Administrație Publică, pe parcursul a trei decenii a asigurat formarea a peste 60 de mii de funcționari din autoritățile publice centrale și locale.

În anul 2022 a fost format Institutul de Administrație Publică, în calitate de subdiviziune structurală din cadrul Universității de Stat din Moldova. Institutul are misiunea de formare și dezvoltare profesională a personalului din/pentru serviciul public și de acordare a expertizei, asistenței metodologice și informaționale autorităților/instituțiilor publice. Prin realizarea misiunii Institutul pune în aplicare, sub auspiciile Universității de Stat din Moldova (USM), direcțiile strategice ale Guvernului privind consolidarea capacităților și eficientizarea activității administrației publice, în cooperare cu Cancelaria de Stat. Domeniile prioritare de activitate ale Institutului țin de:

- a. promovarea politicii de stat în domeniul administrației publice și a funcției publice;
- b. formarea și dezvoltarea profesională continuă a personalului din serviciul public și a altor persoane juridice de drept public și privat;
- c. cercetare și inovare în administrația publică;
- d. expertiză, asistență metodologică și informațională autorităților/instituțiilor publice; e) colaborare internațională pe dimensiunile domeniilor de activitate ale Institutului.

Conform cadrului normativ privind funcția publică, dezvoltarea profesională a funcționarilor publici reprezintă o parte importantă a procesului de dezvoltare a capacităților în sens mai larg. Legea nr. 158/2018 stabilește că funcționarul public are dreptul și obligația de a-și perfecționa în mod continuu abilitățile și pregătirea profesională, iar fiecare autoritate publică este responsabilă de a asigura organizarea unui proces sistemic și planificat de dezvoltare continuă a funcționarului public.

Autoritățile publice au obligația de a asigura fiecărui funcționar public diverse forme de dezvoltare profesională continuă cu o durată de cel puțin 40 de ore anual, fiecărui funcționar public de conducere de nivel superior și funcționar public de conducere – un curs de inițiere pentru dezvoltarea profesională a competențelor manageriale cu o durată de cel puțin 40 de ore, iar fiecărui funcționar public debutant – un curs de inițiere cu o durată de cel puțin 40 de ore. Pentru finanțarea procesului de dezvoltare profesională a funcționarilor publici, fiecare autoritate publică trebuie să aloce anual cel puțin 2% din fondul de salarizare.

În realizarea obiectivelor formării și dezvoltării profesionale în serviciul public pot fi identificate următoarele preocupări:

- *Cadrul juridic*: există un drept și o obligație a funcționarului public de a urma cursuri de formare, iar autoritățile trebuie să asigure aceste drepturi și să-și îndeplinească obligațiile conform Legii;
- *Formarea și dezvoltarea profesională versus dezvoltarea carierei*;
- *Finanțare*: cum sunt elaborate alocările bugetare pentru formare și ce instituție deține formarea bugetul pentru formare?
- *Instituțiile de formare și statutul juridic*: ce instituții de formare există și sunt acestea independente, publice sau private, sau sunt legate de ministere sau de universități?
- *Personalul didactic*: instituțiile de formare profesională apelează în principal la

practicieni, și/sau acestea dispun de un corp profesoral permanent?

- *Evaluarea nevoilor și conținutul formării*: ce metode de evaluare a nevoilor de formare există și care sunt subiectele formate, inclusiv posibilele priorități?
- *Grupuri țintă*: formarea vizează doar nivelul de conducere sau se oferă formare la niveluri mai mici denivelurile inferioare?
- *Formatele de formare*: ce formate de formare sunt oferite de instituție și există programe specifice de formare de inițiere și de adaptare?
- *Elaborarea programelor de formare*: există metode și/sau tehnici specifice aplicate pentru a se asigura că programele de formare răspund cererii?

Acestea sunt doar o parte din întrebările și problemele, care influențează și determină forma, conținutul și, implicit, calitatea sistemului național de formare și dezvoltare profesională în serviciul public.

Activitatea de formare și dezvoltare profesională a funcționarilor publici este o parte componentă a procesului complex de edificare a societății bazate pe cunoaștere. Conținutul acestui proces rezidă în sporirea calității capitalului uman încadrat în administrația publică și a randamentului activității administrative. Aceasta devine foarte important la etapa actuală, când administrația publică din Republica Moldova este implicată plenar în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Bibliografie:

1. Sîmboteanu A, Formarea și dezvoltarea profesională a cadrelor pentru administrația publică din perspectiva edificării societății bazate pe cunoaștere și a valorilor euro-conforme, În: Administrarea publică, revistă metodico-științifică, AAP, 2015, nr.4, p. 11-22, ISSN 1813-8489.
2. Hotărârea Guvernului nr.657/2009 privind aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Cancelariei de Stat, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 162 din 10 noiembrie 2009.
3. Hotărârea Guvernului nr.123/2023 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice pentru anii 2023-2030, Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 126 din 15 martie 2023. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-133 din 18 aprilie 2023.

AN EVER-CLOSER UNION, GLOBALIZATION, AND THE POLITICAL TRILEMMA OF THE WORLD ECONOMY

*Yoichiro YAMADA,
Master of Public Administration (Columbia University),
Ambassador of Japan to the Republic of Moldova*

SUMMARY

This article outlines the development of globalization since the 1980s and discusses some of its impacts on industrialized societies. Of many aspects of globalization, capital market liberalization has had a particularly divisive effect on the social cohesion. European integration since the 1980s can be considered as a hyper-globalization on the European scale. After the Euro Crisis, the EU, like the United States, has seen the exacerbation of anti-immigrant sentiment and the rise of populism. Referring to Dani Rodrik's theory on "Political Trilemma of the World Economy", which propounds the simultaneous incompatibility of democracy, national sovereignty, and hyper-globalization, this article questions the sustainability of pursuing hyper-globalization and "ever closer union".

Keywords: *globalization, trilemma, European integration, race to the bottom, immigration, populism, capital market, WTO, labor market.*

This topic might make you wonder about my political views. I would first like to state clearly that I am a staunch supporter of the Republic of Moldova's accession to the European Union and sincerely wish a smooth progress in negotiations and a fast membership. Wherever I have the chance to speak publicly in this country, I speak in support of Moldova's accession to the European Union. It's the position of my government as well.

The title of my speech today may need some explanation. As you know, "an ever closer union" is referred to as the objective of the 1957 Treaty Establishing the European Community, or the Treaty of Rome. The treaty spoke of an ever closer union among the peoples of Europe.[1] This objective continues to be maintained by the EU today.[2]

The next term in my speech title is "globalization," referring to the increased interconnectedness and interdependence of peoples and countries. Globalization includes two inter-related elements. The first is the opening of international borders to increasingly fast flows of goods, services, finance, people, and ideas. The second element is the changes in rules, institutions and policies at national and international levels that facilitate or promote such flows.

What is the "Political Trilemma of the World Economy"? It is a concept proposed by economist Dani Rodrik more than 20 years ago to describe the trade-offs in the age of increasing globalization. According to him, "democracy, national sovereignty and global economic integration are mutually incompatible: we can combine any two of the three, but never have all three simultaneously and in full." [3]

Taking the opportunity today to speak to this group, I wish to discuss how we came

to this point in history where we are seeing a strong reactionary pushback against a globalized world. Let's talk about globalization first. Globalization is applauded for lifting millions of people out of poverty and providing instant communication and almost limitless access to information. The success of economic globalization is most visible in Asia. But others condemn globalization as a destructive force that annihilates traditional values, destroys the environment, and exacerbates inequalities beyond sustainable levels.[4]

Post-WWII globalization started from around the 1980s. It was enabled by two important technological innovations, that is, information and communication technologies and the development of intermodal container transportation. These two innovations enabled the international division of labor and gave birth to a globalized supply chain.[5] Big multinational companies could take advantage of the cheap workforce of the Asian countries, while maintaining higher-value processes, such as the designing of products and the control of sales networks.

The globalization of goods and money are two sides of the same coin. Under the Bretton-Woods monetary system, which prevailed from WWII to the 1970s, money could move freely across borders for the settlement of trade, but not easily for the purpose of investment. Private companies could not easily open new factories in other countries. This meant that the domestic labor force in the industrialized countries did not have to worry about job losses as a result of their factories moving abroad. Until the 1970s, Company managers and workers' salary scales were linked to each other, and they basically lived in the same towns, so their interests were largely aligned. In this way, the internal labor market in the industrialized countries was protected by national borders, which worked as protective membranes against international competition.[6] Yes, there was fierce competition with foreign exporters, but the national governments were largely free to pursue their own economic policies to protect their market and strengthen their domestic companies.

But in the 1980s, technological changes in information and communication technologies and transportation facilitated an international division of labor. The old protective membranes began to disappear. Countries liberalized their capital markets to stay ahead of the game. The US President Ronald Reagan and the UK Prime Minister Margaret Thatcher advocated neo-liberal economic ideologies and pushed for a small government, weaker trade unions, flexible wages, lower taxes, weaker regulations, and privatization of state-owned enterprises and public lands.[7] Many countries adopted similar policies, supported by big businesses. The Single European Act, which came into effect in 1987, was much inspired by this paradigm shift in economic policy. It came to be called the "Washington Consensus" and was vigorously applied by the IMF, the World Bank in the 1990s.

The end of the Cold War brought a new era. The 1990s saw the development of common international rules that regulated, and imposed, globalization. Chief among these institutional developments was the establishment in 1995 of the World Trade Organization. Contrary to its predecessor, GATT, whose role was to reduce tariffs and quotas in international trade, the WTO imposed common rules on a wide spectrum of economic activities that international trade rules had not previously touched, including invest-

ment, services, agriculture, industrial policy, intellectual property, and health and sanitary regulations.[8] The WTO established a powerful mechanism for dispute settlement and worked as a strong liberalizing tool to facilitate further globalization by forbidding preferential treatment of domestic firms, like export subsidies. Many scholars point out that the WTO has in fact deprived developing countries of many tools of economic development previously used by industrialized countries.[9]

At the regional level, even deeper and more comprehensive free trade frameworks were created. The Single Market was realized in the early 1990s and enshrined in the Maastricht Treaty. This development facilitated the creation of the North American Free Trade Agreement, or NAFTA, signed in 1992.

The 1990s also saw substantial liberalization of the international transfer of money. This facilitated not only foreign direct investment, which means long-term investment such as the building of factories, but also enabled portfolio investment, which can trigger a sudden, big trans-border movement of money when the investor sentiment changes.[10] The liberalization of international finance was further spurred by the elimination of the strict separation between the commercial banks and the investment banks in the 1990s. This liberalization of the financial sector ushered in the age of leveraging borrowed funds to invest in all kinds of derivatives to make profits from asset-value appreciation.[11]

Since the late 1980s many manufacturing companies shifted their final assembly process to Southeast Asia where a cheap and excellent workforce was available.[12] This process has vastly accelerated since China joined the WTO in 2001 and received the most-favored-nation status in international trade. As we all know, many companies rushed to China to set up factories there. But as many factories moved abroad, the interests of the managers and workers of companies in the US, EU, and Japan began to be disjointed.[13] The profits gained from overseas factories were reaped only by the owners and managers. Companies who cut the size of their workforce in industrialized countries did not bear the financial burden to retrain the laid-off workers or provide social protection to them.

The Nobel laureate in Economics Dr. Joseph Stiglitz argues that “Globalization has put a great burden on governments to offset its adverse effects on so many at the bottom. But at the same time, it reduced their capacity to deal with the problems.” What does this mean? In our age of globalization, governments are competing to attract businesses. For this purpose, they have offered increasingly lower corporate tax rates and weaker regulations than their competitors. This phenomenon is given the name “race to the bottom.” According to Dr. Stiglitz, “corporations are the only winners and the rest of society, in both the developed and developing worlds, is the loser.”[14] In other words, many states have succumbed to the forces of globalization and lost economic sovereignty.

As an example, the average corporate tax rate of the OECD countries except the United States came down from 51% in 1981 to 24% in 2023.[15] This competition for a lower corporate tax rate happens among the countries that have abolished international capital control.[16] As I mentioned, when capital control was in place, like during the 1960s and 1970s, neither capital nor profit could easily cross over borders. Alas, in

the 2000s until the Lehman shock, the financial sector created more and more money through leveraging and invested it in casino-like financial instruments from which only the financial sectors and their owners profited.[17]

Then the financial bubble burst in 2008. In the ensuing Great Recession and the Euro Crisis, many people in the industrialized countries lost their jobs. It took many years and taxpayers' money to overcome the crisis. It has to be said that the tax burden had fallen heavily on the shoulders of workers; after all, they could not move as easily to other countries as money could.[18] This posed a serious ethical and social problem.

The people affected by the economic crisis found sympathy in the argument of populist nationalists who blamed international trade, immigrants, and bureaucrats. Opinion polls have revealed an important fault line between the elite and the common. Self-consciousness as a global citizen is visible among the well-off and highly educated. Attachment to their respective nation-state is strong among the lower-income, less-educated citizens.[19]

It is rather ironic that the two countries that ushered in the most radical liberalization in the 1980s – the United States and the United Kingdom – later came to espouse nationalistic populism by electing Mr. Trump as president and choosing Brexit, respectively.[20]

We already know that democracy works well when there is a stable middle class who share similar values. Globalization lifted the lives of many poor workers in China and Southeast Asia and created a middle class there. We saw democracy spread in Southeast Asia since the 1990s. At the same time, the economic base of middle-class citizens in the industrialized countries was undermined. The inequalities between the rich and the poor widened considerably, and democracy has been degenerating into bitter splits and polarization.

Today, the rapid spread of AI, robots, and smart sensors are transforming the manufacturing processes. This may bring manufacturing work back to industrialized countries from countries with an abundant cheap labor force.[21] It's interesting what impact these new technologies will have on globalization. As an aside, talking about technology, it seems to me that the impact of SNS on democracy has similarities to the impact of the free capital movement on national economic sovereignty.

Now, let's turn to the European Union. Today's European Union is an example of hyper globalization at a continental level. In the history of the European integration, the creation of the single market and the creation of the common currency, the Euro, have particular importance. The Single European Act, signed in 1986, created a single economic entity, the Single Market, by eliminating non-tariff barriers among the member states. As a result, banks and companies can do business and EC residents can live, work, and draw pensions anywhere in the Community. In addition, monopolies in sectors such as electricity and telecommunications were abolished.[22] Separately, one year earlier, the Schengen Agreement was signed, which practically abolished internal border checks among the signatories.

The creation of the Euro as a common currency was agreed in the Maastricht Treaty signed in 1992, and it was launched in 1999. In Europe, the Euro brought low interest rates for the southern European countries. They borrowed a lot, and a large speculative

investment in the property sector took place at the same time around the Mediterranean Sea.[23] When the European sovereign debt crisis happened after the Lehman shock, its impact was serious. It took many years, much taxpayer money, and much political capital to put the financial sector back in order. The social and political consequences of the Euro crisis continue to this day.

One of the consequences of the Eurozone Crisis was the rise of populist parties. Those who suffered over the years from the loss of old jobs and marginalization of their communities were susceptible to politicians who blamed immigrants and Brussels's bureaucrats. After the Euro Crisis, populist politicians said that the EU was imposing austerity, forcing privatization, and creating unemployment. Such politicians also claimed that the EU is run by unelected bureaucrats who do not care about ordinary citizens and who bring in alien people and alien things that deprive them of their jobs, traditional lifestyles, and identity. The damage to traditional values is a central argument to the nationalist and populist opposition to globalization.[24] I can see this argument in the Republic of Moldova among those persons who express doubt about joining the European Union.

The people affected by economic decline supported the notion that there are too many immigrants in their country because of the EU. Such a view gained a strong following in the 2010s when a million-plus refugees came from the Middle East and Africa, particularly Syria. Populism in Europe is inseparable from euroscepticism and anti-immigration.[25] In many countries, populist parties seem to be on the rise and are expected to do well in the elections for the European Parliament this year.

A tension is detectable between the two ideals today: one is the pursuit of democracy and the other is the pursuit of deeper globalization, or "an ever closer union" in Europe's case. Since the 2010s, with an extended tussle over immigration, democracy has once again been used as a political tool to reject rather than to embrace.[26] Democracy is being used for the pursuit of national identity rather than common European ideals. One can argue that integration in Europe produced a big common space without borders for the citizens of Europe, but at the same time the societies within the national borders have seen serious social splits.[27]

The common cry heard during the debate over Brexit was that the EU integration was eating away at British sovereignty. As I mentioned earlier, deepening EU integration is hyper-globalization on the European scale. Brexit can be interpreted as the majority of British citizens' rejection of such globalization. Not only supporters of the Conservative Party but also those of the Labor Party cast a 'yes' vote in the equal measure because the EU was regarded by many as too supportive of business interests at the cost of workers' lives.

Maybe the Russian leader Mr. Putin understands the rich democracy's trilemma better than most of us in the free world. He has seen that the arrival of Syrian refugees into Europe was instrumental in triggering Brexit and bringing a schism in the EU. He probably expects that the war in Ukraine, by unleashing refugees and creating other challenges, would cause a similar weakening of the EU, thereby strengthening his hands.

As I close my remarks, I end as I began— with the three terms of my topic for today that, together, present a story of Europe and the world: An Ever Closer Union, Globalization, and the Political Trilemma. The European project was conceived to provide

an additional layer of political mechanism to prevent a populist takeover of national politics, like in Germany in the 1930s.[28] But the emergence of nationalistic populist parties in Europe seems like a backlash against an ever closer union. Many citizens in the industrialized countries have grievances over immigration and a loss of identity. Bitter sentiments over these issues are aggravated by the loss of economic sovereignty. Independent economic policy is more difficult in an age of free capital movement across borders. The trilemma theory says that you cannot have hyper globalization, democracy, and sovereignty simultaneously, that you can have two of them at most. This theory looks quite powerful to me.

It seems we have a long way to go to understand what is best for our well-being. While the leaders of nation-states continue to struggle to provide prosperity to the majority of their citizens, we are confronted with the question “What really is good for our society?” We now live in a world of over-financialized hyper-consumerism. We have seen that many social relationships have been commercialized. Are we better-off as a result?

Ladies and gentlemen,

I would like to conclude my speech with a few final thoughts. The trilemma I have discussed is about at what level the rule-making is done. There is another important issue, though I did not discuss it today, which is whether we are using the right scale to measure our welfare.[29] The competition for a higher GDP growth rate seems to be leading us to the destruction of our planet earth.[30] With higher living standards, and great technological progress, humans have much to be proud of for our achievements. But we have yet many new challenges to solve. Thank you for your attention.

References

- [1] The 1957 Treaty Establishing the European Community, Preamble
- [2] Consolidated Version of the Treaty on European Union (2012), Preamble
- [3] ロドリック (Rodrik) p233
- [4] Steger xxvi, p132
- [5] 猪俣 (Inomata) pp40-43, Karns/Mingst/Stiles p5
- [6] 猪俣 (Inomata) p80
- [7] Goldin p26, Steger/Roy p18, 高橋 p86, バナジー&デュフロ (Banerjee/Duflo) p341
- [8] Karns/Mingst/Stiles p397
- [9] Narlikar p131, Natsuda/Thoburn pp1346-7, ロドリック (Rodrik) p232
- [10] Ocampo/Stiglitz eds. P13, Williamson “A Short History of the Washington Consensus.” p21, ロドリック (Rodrik) p302
- [11] Steger/Roy p42, Usherwood p65, 水野 (Mizuno) pp30-35
- [12] Stiglitz p118
- [13] Stiglitz xxiii
- [14] Stiglitz p21
- [15] ロドリック (Rodrik) p217, OECD Corporate Tax Statistics 2023 p24
- [16] Piketty p232
- [17] Krugman p409, Williamson “The Washington Consensus as Policy Prescription for Development.” pp8-9

- [18] バナジー/デュフロ (Banerjee/Duflo) pp336-7, ロドリック (Rodrik) p216
- [19] ロドリック (Rodrik) p266
- [20] Piketty p276
- [21] Goldin p125, 猪俣 (Inomata) p246
- [22] Karns/Mingst/Stiles p182
- [23] Krugman p181
- [24] Steger p124
- [25] 池本/板橋/川嶋/佐藤 (Ikemoto/Itabashi/Kawashima/Sato) p285
- [26] クラステフ (Krastev) p62
- [27] 池本/板橋/川嶋/佐藤 (Ikemoto/Itabashi/Kawashima/Sato) p288
- [28] ミュラー (Müller) p116
- [29] Piketty pp274-5
- [30] Kenny p66

Bibliography

1. Goldin, Ian. *Development: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2018.
2. Jackson, Tim. *Prosperity Without Growth: Foundations for the Economy of Tomorrow* (Second Edition). Routledge, 2017.
3. Karns, Margaret P, Mingst, Karen A, and Stiles, Kendall W. *International Organizations: The Politics & Processes of Global Governance*. 3rd ed. Lynne Rienner Publishers, 2015.
4. Kenny, Charles. *Getting Better: Why Global Development is Succeeding-And How We Can Improve the World Even More*. Basic Books, 2011.
5. Khor, Martin. "The World Trading System and Development Concerns" in Serra and Stiglitz eds. *The Washington Consensus Reconsidered*. pp. 41-56, Oxford University Press, 2008.
6. Krugman, Paul. *Arguing with Zombies: Economics, Politics, and the Fight for a Better Future*. Norton, 2021.
7. Narlikar, Amrita. *The World Trade Organization: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2005.
8. Natsuda, Kaoru and Thoburn, John. "How much policy space still exists under the WTO? A comparative study of the automotive industry in Thailand and Malaysia." *Review of International Political Economy*, 2014. Vol.21, No.6, 1346-1377.
9. Ocampo, Jose Antonio and Stiglitz, Joseph eds. *Capital Market Liberalization and Development*. Oxford University Press, 2008.
10. Piketty, Thomas. *Time for Socialism: Dispatches from a World on Fire, 2016-2021*. Yale University Press, 2021.
11. Steger, Manfred B. *Globalization: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2020.
12. Steger, Manfred B and Roy, Ravi K. *Neoliberalism: A Very Short Introduction*. (2nd edition). Oxford University Press, 2021.
13. Stiglitz, Joseph E. *Globalization and Its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump*. W.W. Norton & Company Ltd, 2018.

14. Usherwood, Simon and Pinder, John. *The European Union: A Very Short Introduction* (Fourth Edition). Oxford University Press, 2018.
15. Williamson, John. “The Washington Consensus as Policy Prescription for Development.” A lecture in the series “Practitioners of Development” delivered at the World Bank on January 13, 2004. Institute for International Economics.
16. Williamson, John. “A Short History of the Washington Consensus.” A paper presented to a conference ‘From the Washington Consensus Towards a New Global Governance’ held in Barcelona on September 24-5, 2004, and reprinted in Serra and Stiglitz eds. *The Washington Consensus Reconsidered*. pp.14-30, Oxford University Press, 2008.
17. 池本大輔・板橋拓己・川嶋周一・佐藤俊輔（2020年）『EU政治論-国境を越えた統治のゆくえ』有斐閣ストウディア（Translation: Ikemoto, Daisuke, Itabashi, Takumi, Kawashima, Shuichi, and Sato, Shunsuke. *EU's Politics: Where Transborder Governance Leads*. Yuhikaku Studia, 2020）
18. 猪俣哲史（2019年）『グローバル・バリューチェーン-新・南北問題へのまなざし』日本経済新聞出版（Translation: Inomata, Satoshi. *The Global Value Chain: A View on the New North-South Issue*. Nihon Keizai Shinbun, 2019）
19. クラステフ，イワン/庄司克宏監訳(2018年)『アフター・ヨーロッパ：ポピュリズムという妖怪にどう向き合うか』岩波書店（Japanese translation from Krastev, Ivan. *After Europe*. University of Pennsylvania Press, 2017）
20. バナジー，アビジット・V、デュフロ，エステル/山形浩生訳（2012年）『貧乏人の経済学：もういちど貧困問題を根っこから考える』みすず書房（Japanese translation from Banerjee, Abhijit V and Duflo, Esther. *Good Economics for Hard Times: Better Answers to Our Biggest Problems*. Penguin Random House, 2019）
21. 水野和夫（2014年）『資本主義の終焉と歴史の危機』集英社新書（Translation: Mizuno, Kazuo. *The End of Capitalism and the Crisis of History*. Shueisha, 2014）
22. ミュラー，ヤン＝ヴェルナー/板橋拓己訳（2017年）『ポピュリズムとは何か』岩波書店（Japanese translation from Müller, Jan-Werner. *What Is Populism?*, University of Pennsylvania Press, 2016）
23. ロドリック，ダニ/柴山桂太・大川良文訳(2014年)『グローバリゼーション・パラドクスー世界経済の未来を決める3つの道』白水社（Japanese translation from Rodrik, Dani. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. WW Norton & Company, 2011）

НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ В СТРУКТУРІ ІНСТРУМЕНТІВ З АБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

NATIONAL RESISTANCE IN THE STRUCTURE OF INSTRUMENTS FOR ENSURING SUSTAINABILITY OF THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM OF UKRAINE

Nataliia ROTAR

Ротар Наталія Юріївна

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри політології та державного управління

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

<https://orcid.org/0000-0002-6430-3460>

SUMMARY

The article examines the peculiarities of national resistance in the structure of instruments for ensuring the stability of the public administration system of Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war. It is proved that the formation of the institutional matrix of national resistance is based on the formation of a synergistic connection between the state strategy for the protection of national sovereignty, which is based on the idea of national stability as one of the basic tools for the protection of state sovereignty, and the strength and forms of national resistance used by the state to restore national sovereignty in the temporarily occupied territories. The study of the self-identification of Ukrainian citizens in the institutional matrix of national resistance to Russian aggression made it possible to justify that it is marked by indicators of readiness to defend the territorial integrity of Ukraine with weapons in hand, to use the legitimate and legal variability of forms of national resistance, and a sense of belonging to the institution of national resistance, which in terms of the results of sociological studies belong to the zone of high indicators. In the analyzed group of observers in the matrix of national resistance of Ukraine, who recognize Russian aggression and qualify the actions of the institutions of the political power of Ukraine as a legitimate counteraction to Russian aggression, the most powerful in terms of providing financial, military and humanitarian aid are the USA and the EU.

Keywords: *national resistance, national stability, public administration, resistance of Ukrainian citizens, aid to Ukraine.*

Тимчасова окупація росією на початку 2014 р. Автономної Республіки Крим, частини Донецької та Луганської областей України актуалізувала необхідність концептуалізації, легалізації та легітимації системи національного спротиву гро-

мадян України. Важливість означення правових меж національного спротиву та дифузії його легітимності в українському суспільстві після початку масштабної агресії росії в лютому 2022 р. посилюється тим, що на відміну від поняття окупація, зміст поняття спротив не визначені в міжнародному праві, хоча в офіційному дискурсі міжнародних організацій це поняття позиціонується як свідоме та усвідомлене застосування насильства населенням окупованої території проти окупаційних військових сил або посадових осіб окупаційної влади.

В сучасній політичній науці сформувався комплекс досліджень спротиву окупації, в яких він моделюється як *національний спротив*, відтак вивчається: з позицій політики, здійснюваної тією державою, території якої були окуповані [10; 15; 25; 29]; як політика засудження окупації певної держави або її частини, що виробляється та реалізується іншими суб'єктами міжнародних відносин [12; 20]; як форма публічного дискурсу окупації та війни [9; 11]. Попри появу низки загальних та спеціальних досліджень моделювання національного спротиву в Україні в умовах російсько-української війни, відчутним є як політологічного осмислення даного явища, так і увиразнення його управлінської складової в забезпеченні інституційної та функціональної стійкості системи публічного управління України. Відтак, метою даного дослідження є визначення особливостей національного спротиву в структурі інструментів забезпечення стійкості системи публічного управління України в умовах російсько-української війни. Для досягнення мети ми спрямовуємо вектор нашого дослідження в напрямі визначення: особливостей процесу формування інституційної матриці національного спротиву України; основних рис національного спротиву на тимчасово окупованій території України; характеру самоідентифікації громадян України в інституційній матриці національного спротиву російській агресії та структури статусу спостерігача в інституційній матриці національного спротиву України.

Методологічно ми опираємося на ідеї М. Фуко про взаємозв'язок природи влади та природи спротиву, який відображає «множинність силових відносин, іманентних у сфері, в якій вони діють (політичній – прим. Авт.), і які є основою їх організації; як процес, що через неперервну боротьбу та протистояння трансформує, зміцнює або повертає їх до попереднього стану ...» [17, р. 82]. Важливими методологічними принципами дослідження є ідеї: (1) запропоновані М. Лілею [21; 22] в процесі концептуального осмислення характеру зв'язку між політичною владою, формами спротиву та тривалістю окупації; (2) Дж. Холландера та Р. Ейнвонера [18], які довели, що попри всю варіативність та суперечливий характер використання поняття *спротив окупації*, він є опозиційним актом соціальної дії, що вчиняється добровільно та спрямовується проти окупаційних інститутів влади. Важливою та функціональною частиною концепту Дж. Холландера та Р. Ейнвонера є тези про те, що об'єкт спротиву, агент (суб'єкт) спротиву та спостерігачі процесу спротиву можуть автономно вирішувати, чи є конкретна дія актом спротиву. Водночас, диференціація трьох структур спротиву (суб'єкт, мета, спостерігач) дозволяє визначити взаємодію між ними як «основу розуміння спротиву» [18, р. 548] з позицій соціально конструйованого процесу.

Концептуально, модель національного спротиву України, опирається на Опе-

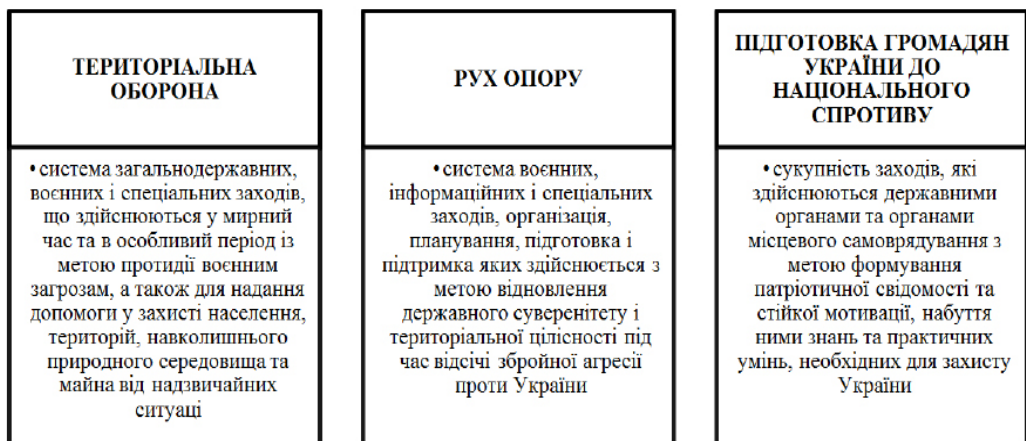
раційну концепцію спротиву (далі – ROC), презентовану в грудні 2019 р. в Шведському університеті оборони [23]. Її поява стала результатом обговорень на серії семінарів, організованих під керівництвом Командування спеціальних операцій США в Європі (SOCEUR) у співпраці з групою науковців та експертів з різних країн Північної та Східної Європи, починаючи від 2014 р. [34]. ROC визначає національний спротив як «організовані зусилля всього суспільства, що охоплюють повний спектр заходів від ненасильницьких до насильницьких, очолюваних законним урядом (зокрема, й потенційно вигнаним, переміщеним або тіньовим) для відновлення незалежності та автономії в межах своєї суверенної території, яка була повністю або частково окупована іноземною державою» [16]. За своєю метою – відновлення «доконфліктного статус-кво» [16] – спротив у будь якій його формі (беззбройна, збройна, ненасильницька, насильницька) відрізняється від тероризму, повстання чи революції, тому методи та інтенсивність національного спротиву залежать від ступеня примусу окупанта до визнання його політичної влади та сили політичних інститутів. Принциповим є визнання та позиціонування національного спротиву «природною реакцією суверенного уряду та народу на загрози їх суверенітету та незалежності» [16], відтак його унормування й планування на рівні урядової політики, деталізація на рівні інститутів публічного управління та громадянського суспільства є життєво важливим для уможливлення забезпечення наявності відповідних механізмів організованого спротиву окупації та агресії.

Для моделювання національного спротиву українського суспільства будь якій зовнішній агресії чи окупації важливим є опертя на ідею ROC про взаємозалежність між національною стійкістю та національним спротивом. Стійкість суспільства, в її інституційному та ціннісному вимірах, сприяє стримуванню потенційної окупації та посилює систему національної оборони в її протидії поваленню національного суверенітету та його відновлення: «За своєю суттю, стійкість – це бажання людей зберегти те, що вони мають; бажання та здатність протистояти зовнішньому тиску та впливам та/або позбавлятися від наслідків цього тиску чи впливу» [16]. Таким чином, йдеться про існування синергетичного зв'язку між державною стратегією захисту національного суверенітету, в основу якої покладено ідею національній стійкості як одного з базових інструментів захисту державного суверенітету, та силою і формами національного спротиву, що моделюються та застосовуються державою для відновлення національного суверенітету на тимчасово окупованих територіях. Стратегування національної стійкості та її інституційне оформлення, відтворювана здатність суспільства до стійкості є тими чинниками, що посилюють національний спротив, який, відповідно до ROC є системою спланованих дій упродовж «нетривалого періоду часу, що вимірюється місяцями і, можливо, навіть роком, поки зовнішні союзні та партнерські сили готуються витіснити окупанта» [16] (для держав-член НАТО – прим Авт.). ROC містить важливу тезу про те, що тільки тоді, коли державі «не вистачає зовнішніх союзників і партнерів, готових рішуче допомогти у відновленні її національного суверенітету в короткостроковій перспективі, це стане довгостроковою боротьбою» [16]. Зауважимо, що в низці документів НАТО за-

фіксовано критично важливий принцип спроможності інституту національного спротиву: якщо нації бракує волі захищати свій суверенітет, то її загальна спроможність чинити спротив є недостатньою [28].

Закон України «Про основи національного спротиву», якого українське суспільство потребувало від початку збройної російської агресії у 2014 р., був ухвалений Верховною Радою України 16 липня 2021 р., а введений в дію – 1 січня 2022 р. [1]. Він визначив організаційно-правові засади національного спротиву в безпековому контексті політичних реалій тимчасової окупації росією АРК, частини Донецької та Луганської областей. Легалізований формат національного спротиву передбачав інституційну розбудову територіальної оборони та створення української національної моделі руху опору, що мали доповнити існуючу систему підготовки громадян України до захисту держави. Залучення всіх верств населення до забезпечення оборони України прописувалося українським законодавцем як дієвий механізм: (1) сприяння підвищенню рівня національної стійкості в умовах геополітичної турбулентності; (2) забезпечення належного рівня обороноздатності Української держави в умовах (не)прогнозованих військових загроз; (3) консолідації суспільства довкола зовнішніх викликів та загроз; (4) патріотичного виховання громадян; (5) забезпечення готовності громадян до захисту своєї держави [2]. Відповідно було сформульоване законодавче визначення поняття *національний спротив* як комплексу заходів, «які організуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України» [1].

Закон України «Про основи національного спротиву» визначив зміст трьох елементів (інститутів) системи національного спротиву (Малюнок 1 [Складено за: 1]) та перелік суб'єктів з підготовки та координації національного спротиву.

Малюнок 2. Структура системи національного спротиву в Україні

Дані, наведені на Малюнку 2, вказують, що застосовуючи поняття «рух опору», український законодавець визначив його як складову систему національ-

ного спротиву, що передбачає можливість залучення на добровільних та конфіденційних засадах цивільних осіб, здатних виконувати функції агентів спротиву (розвідувальні чи диверсійні) на окупованих державою-агресором територіях України з метою деокупації її тимчасово окупованих територій. До реалізації заходів руху опору передбачено залучення партизанських сил, формалізованого підпілля та допоміжних сил, що спеціалізуються на формах ненасильницького опору, але не обмежуються ними [1].

Принциповим виміром потенціалу та результативності руху опору є визначення його меж: (1) рух опору на окупованій території; (2) рух опору, що розгортається за межами окупованих територій. Моделювання руху опору на окупованій території в реальних політичних практиках має опиратися на визначення базових та похідних характеристик окупації як примусової зміни формату відносин влади та державного суверенітету. У даному контексті важливими є ідеї Р. Пейпа, який визначає окупацію як «здійснення політичного контролю над територією сторонньою [для окупованої території – прим. Авт.] групою» [24, р. 83], що покладається на використання засобів примусу, контрольованих політичними акторами, що не мають легальної та легітимної політичної суб'єктності на окупованій території. Відтак, окупанти неохоче називають свої дії окупацією. Навіть попри те, що окупація не належить до спектру дій держави, що повністю заборонені міжнародним правом, в сучасному політико-правовому дискурсі вона постає як нелегітимні дії держави зі здійснення функцій влади на території іншої (окупованої) держави [33] із застосуванням сили та всупереч визнаним практикам демократії: вона є фактом, а не намірами.

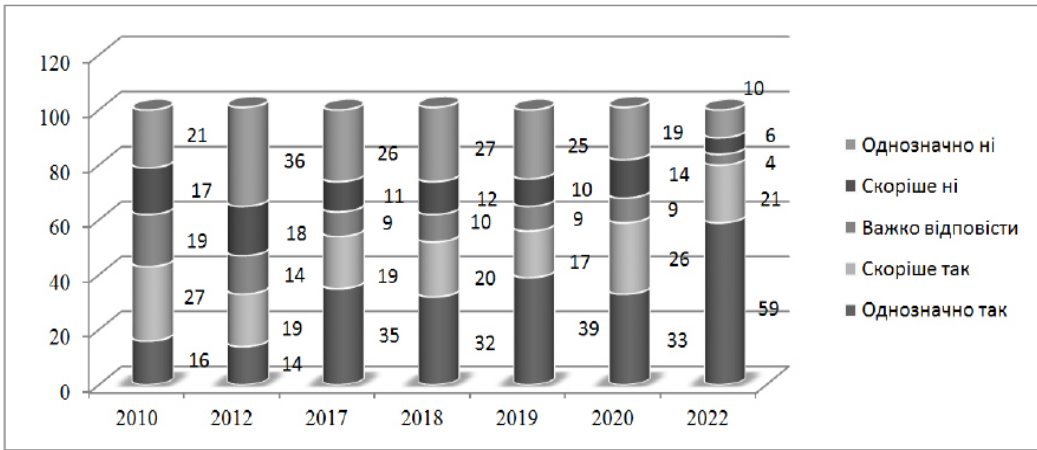
Суб'єктність національного спротиву на окупованій території має індивідуальний, груповий, організаційний та метаорганізаційний рівні, що припускають застосування різних дій, форм, типів, технік, режимів, стратегій та тактик, які в сукупності утворюють репертуар контекстуально та ситуаційно пов'язаних комбінацій спротиву окупації та агресії [30]. Відтак, створюються різні форми стратегій опору, які відрізняються за складністю, метою та характеристиками. Попри таку варіативність репертуару спротиву, форми національного спротиву на окупованих територіях розгортаються переважно як повсякденний опір, що є практикою, залежною від мінливості контексту та ситуацій, тому, на думку С. Вінтейгена та А. Йогансена, не відокремленою від повсякдення, опосередковано спрямованою на відносини влади та позбавленою універсальної стратегії, що опирається на принцип узгодженості дій всіх інституціоналізованих суб'єктів національного спротиву [22].

На нашу думку, концептуальним ядром типологізації спротиву на окупованій території є громадянська ідентичність, яка «маркує членство в макрополітичній спільноті та передбачає самоідентифікацію індивіда з політичною нацією на основі співвіднесення з її політичною культурою та політичними інститутами ... на рівні індивідуальної свідомості прояви громадянської ідентичності фіксуються через 1) оцінку ставлення людини до свого громадянства; 2) оцінку можливостей та потреб набуття громадянства іншої країни чи подвійного громадянства; 3) сприйняття/несприйняття країни проживання як своєї Батьківщини; 4)

наявність/відсутність почуттів патріотизму та гордості за свою країну» [6, с. 153]. Саме тому, громадянин, що проживає на тимчасово окупованій території, формує та позиціонує свою роль суб'єкта спротиву окупаційним інститутам влади, опираючись на функціональну для нього матрицю громадянської ідентичності, в якій роль суб'єкта спротиву постає як «соціальна ідентичність, сконструйована у відносинах, які є не одиничними або фіксованими, а сприймаються як множинні, складні, контекстуальні та ситуативні» [19, р. 429].

Діяльність Центру національного спротиву, створеного Силами спеціальних операцій з метою навчання, координації та масштабування рухів національного спротиву тимчасовій окупації територій України, відображена в численних інформаційних повідомленнях про організацію ненасильницького спротиву, допомогу українському підпіллю, збір інформації про ворога, налагоджену комунікацію між суб'єктами спротиву на окупованих територіях, дозволяє стверджувати, що до особливостей організації національного спротиву на тимчасово окупованій території України можна віднести: по-перше, опертя на стратегії активного протесту (в перше півріччя окупації) та повсякденної громадянської непокори (упродовж всього періоду окупації); по-друге, застосування форм спротиву, що ґрунтуються на переконаннях з опертям на українську громадянську ідентичність (заяви, заохочення до ненасильницького спротиву, символічні дії, саботаж, кібератаки); по-третє, репертуар повсякденного спротиву громадян України визначається особливостями взаємодії між локальними соціальними структурами громад та нав'язаними російською окупацією відносинами влади; по-четверте, мотивація до практик повсякденного спротиву має дифузний та динамічний характер, пов'язаний з характеристиками соціального поля, досвідом застосування форм та технік повсякденного спротиву, стратегією та тактикою громадянського спротиву, координованого інститутами Української держави. Отже, національний спротив на тимчасово окупованих територіях України має потужний потенціал протидії нав'язуваному окупаційною владою формату відносин влади, але варто пам'ятати про доведений в політичній науці парадокс успіху спротиву, коли він може посилювати відносини домінування окупаційних інститутів через «внутрішню амбівалентність ... та ірраціональність всередині спротиву» (Детальніше див: [214 22]).

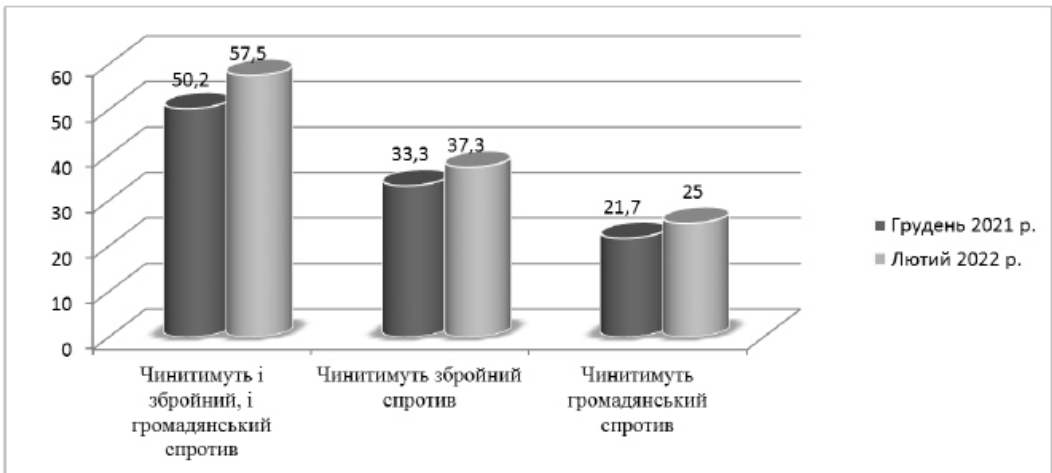
За даними соціологічної групи РЕЙТИНГ, яка відстежує готовність громадян України відстоювати територіальну цілісність України зі зброєю в руках у випадку виникнення відповідної загрози від 2010 р., з початком російсько-української війни у 2014 р. фіксується неперервна позитивна динаміка такої готовності, а з початком масштабної агресії в лютому 2022 р. – стрімке зростання відповідних показників (Малюнок 3 [7; 8]).

Малюнок 3. Готовність відстоювати територіальну цілісність України зі зброєю в руках (%), 2010–2020 рр.

Дані Малюнку 3 вказують на те, що до початку масштабного вторгнення росії в Україну, у 2020 р. був зафіксований найбільший розрив між тими, хто готовий відстоювати територіальну цілісність України зі зброєю в руках (59 %) та тими, хто не декларував такої готовності (32 %), який кількісно становив 27 %. Найвищі показники готовності характерні для Центрального (64 %) та Західного (63 %) регіонів України, вікових категорій 50–59 років (65 %) та 40–45 років (65 %), громадян з високим (66 %) та середнім (68 %) рівнем доходів.

Починаючи з грудня 2021 р., за даними результатів соціологічних досліджень КМІС, зростає рівень однозначної готовності українців чинити спротив збройній агресії з боку росії в різних формах (Малюнок 4 [Складено за: 3]).

Малюнок 4. Динаміка орієнтацій на використання форм національного спротиву, 2021–2022 рр.

Зауважимо, що в розрізі регіонів, найвищий рівень орієнтацій на одночасне застосування двох форм спротиву російській агресії напередодні 24 лютого 2022 р. був зафіксований в Західному регіоні України (72,2 %), на застосування збройного спротиву – в Центральному регіоні (42,2 %), на застосування грома-

дянського спротиву у формах участі в демонстраціях, протестах, маршах, бойкотах, страйках, акціях громадянської непокорності – в Західному регіоні (31,2 %). Прикметним є те, що в Східному регіоні України за всіма трьома типами орієнтацій було зафіксовано зниження готовності чинити спротив зовнішній агресії росії проти України до 30,5 % (-6,7 %) у двох формах спротиву одночасно, до 17,8 % (-7,8 %) – у формі збройного спротиву, до 16,1 % (-0,7 %) – у формі громадянського спротиву. До певної міри наведені дані відображають позитивну динаміку пріоритетності громадянської ідентичності щодо інших видів політичних ідентичностей, показники якої в період лютого – липня 2022 р. зросли з 64,6 % до 84,6 % [5].

На суб'єктивному рівні, в жовтні 2022 р., 60 % опитаних громадян України відчували себе частиною національного спротиву (43 % – повністю, 17 % – скоріше), 32 % відчували себе частково долученими до національного спротиву ворогові, 4 % – не відчували (скоріше або абсолютно) своєї належності до національного спротиву. На рівні цього виміру національного спротиву фіксується тенденція відтворення геоструктури ставлення до його форм та інструментів, наведена вище: в Західному регіоні України частка тих, хто відчуває себе частиною національного опору становить 68 %, в Східному регіоні – 48 %, а тих, хто не відчуває себе частиною національного спротиву російській агресії, відповідно – 4 % та 6 % [4]. Такі показники вказують на консолідуючий потенціал відчуття долученості до національного спротиву: «...проживаючи цей досвід, більшість українців на суб'єктивному рівні відчують себе не просто спостерігачами наживо за подіями, а справжніми учасниками національного опору. Цей спільний досвід зараз уже є і далі буде суспільним «клеєм» для збереження згуртованості, продовження формування громадянської політичної нації та подолання різних проблем. Важливо, щоб на різних рівнях як всередині країни, так і назовні транслювався наратив про опір як загальнонаціональне явище та залученість кожного (у міру можливостей) для відсічі агресору» [4].

Статус спостерігача в системі національного спротиву пов'язаний з визнанням агресії, кваліфікацією дій суб'єктів спротиву в парадигмі протидії агресії, тобто визнання національного спротиву та визначення ставлення/належності до нього. Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну політичні лідери більшості західних демократій визначилися з політичною позицією – «стояти на боці України», та оголосили про надання їй потужної військової й гуманітарної підтримки. Бази даних The Ukraine Support Tracker відстежили 143 млрд євро офіційної та прозорої підтримки, наданої Україні в період з 24 січня 2022 р. по 15 січня 2023 р. у формі гуманітарних, військових і фінансових зобов'язань 41 донора [431]. Сумарно європейська допомога перевищує допомогу США і за зобов'язаннями, і за конкретними асигнуваннями, а схвалена європейська програма підтримки України гарантує її подальше надходження [27]. В січні та лютому 2024 р. зобов'язання США щодо допомоги Україні фактично призупинилися, оскільки жоден новий пакет підтримки не здобув схвалення в Конгресі США. В даному контексті важливою є характеристика статусу ЄС як спостерігача в структурі національного спротиву України: «Європі доведеться принаймні по-

двоїти свої поточні зусилля з військової підтримки, якщо Сполучені Штати не отримають подальшої підтримки. Це виклик, але зрештою питання політичної волі. Країни ЄС є одними з найбагатших у світі, і поки що вони не витратили навіть 1 % свого ВВП 2021 року на підтримку України» [26].

В червні 2023 р. Єврокомісія досягнула домовленості з Європарламентом та Радою ЄС щодо механізму організації систематичної та неперервної допомоги для України в її боротьбі з російською агресією. Новий механізм у форматі Фонд «Україна» (далі – Фонд) спрямований на забезпечення стабільного та стійкого фінансування підтримки відновлення та модернізації України, включаючи реформи, необхідні на шляху її вступу до ЄС [14]. Загальна сума допомоги на період 2024–2027 рр. становить 50 млрд євро та структурно складається з 17 млрд євро грантів та 33 млрд євро позик. Фонд є гнучким інструментом, адаптованим до безпрецедентних викликів для України, яка перебуває у стані війни, він одночасно забезпечуватиме прогнозованість європейської допомоги, її прозорість та підзвітність. Принципово важливим для посилення ефективності матриці національного спротиву України стало схвалення в рамках Фонду виняткового перехідного фінансування, яке передбачає надання негайної фінансової підтримки Україні в розмірі до 1,5 млрд євро на місяць упродовж періоду інституціоналізації внутрішньої структури Фонду. Для фінансування кредитної підтримки України ЄС залучить 33 млрд євро на фінансовому ринку до кінця 2027 р. шляхом випуску облігацій ЄС.

Водночас, США надає Україні найбільші обсяги військової допомоги на двосторонній основі. 24 квітня 2024 р. Президент США Дж. Байден підписав «Закон про додаткові асигнування безпеки України» [13], що став п'ятим законодавчим актом про підтримку України від початку масштабної російської агресії в лютому 2022 р. та першим від січня 2023 р. Закон, що є частиною законодавчого забезпечення національної безпеки США, передбачає фінансування в обсязі 61 млрд дол. США, з яких Міністерство оборони США розпоряджатиметься 48,4 млрд дол. США. Тобто, більше половини загальної суми не надходитиме в Україну, а призначені для фінансування урядових установ, відомств та внутрішніх процесів в США, що забезпечують організацію підтримки України в її спротиві російській агресії.

Отже, в сукупності всіх спостерігачів в матриці національного спротиву України, які визнають російську агресію та кваліфікують дії інститутів політичної влади України та громадян України як легітимну протидію агресії, найбільш потужними за обсягами надання фінансової, військової та гуманітарної допомоги є США та ЄС. Відповідно до концепції спротиву Дж. Холландера та Р. Ейнво-нера [18], що була визначена як один з елементів теоретичного каркасу даного дослідження, США та ЄС, як й інші спостерігачі, що надають всі три види допомоги Україні в її протидії російській агресії, є належними до матриці її національного спротиву. Ця над важлива підтримка забезпечує можливість України зосереджувати зусилля для перемоги у війні.

Здійснене дослідження особливостей національного спротиву в структурі інструментів забезпечення стійкості системи публічного управління України в

умовах російсько-української війни довело сформованість інституційної матриці національного спротиву, яка концептуально ґрунтується на принципах Операційної концепції спротиву. Інституційна матриця національного спротиву України передбачає формування синергетичного зв'язку між державною стратегією захисту національного суверенітету, в основу якої покладено ідею національної стійкості й системи публічного управління як одного з базових інструментів захисту державного суверенітету, та силою і формами національного спротиву, що застосовуються державою для відновлення національного суверенітету на тимчасово окупованих територіях. Дослідження самоідентифікації громадян України в інституційній матриці національного спротиву російській агресії дозволило обґрунтувати, що вона маркується через показники готовності відстоювати територіальну цілісність України зі зброєю в руках, використовувати легітимну та легальну варіативність форм національного спротиву та відчуття належності до інституту національного спротиву, які у вимірі результатів соціологічних досліджень належать до зони високих показників. В проаналізованій сукупності всіх спостерігачів в матриці національного спротиву України, які визнають російську агресію та кваліфікують дії інститутів політичної влади України та громадян України як легітимну протидію агресії, найбільш потужними за обсягами надання фінансової, військової та гуманітарної допомоги є США та ЄС. Відповідно, саме вони, як й інші спостерігачі, що надають всі три види допомоги Україні в її протидії російській агресії, є належними до матриці національного спротиву нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховна Рада України (2021). Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
2. Верховна Рада України (2021). Проект Закону про основи національного спротиву № 5557 від 25.05.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72035
3. Київський міжнародний інститут соціології (2022). В Україні зростає готовність чинити опір російським інтервентам: результати телефонного опитування, проведеного 5–13 лютого 2022 року. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1099&page=10>
4. Київський міжнародний інститут соціології (2022). Відчуття особистої належності до національного опору ворогові. Жовтень. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1158&page=3>
5. Київський міжнародний інститут соціології (2022). Показники національно-громадянської української ідентичності. Прес-реліз підготовлений заступником директора Інституту соціології НАН України, доктором соціологічних наук Сергієм Дембіцьким. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1131&page=6>
6. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві (2014). К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014.

7. Соціологічна група РЕЙТИНГ (2020). До дня захисника України. жовтень 2020. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_defenders_day_102020_press.pdf
8. Соціологічна група РЕЙТИНГ (2022). Соціологічне опитування: Україна в умовах війни. 1 березня 2022 р. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1200_032022_war_press.pdf
9. Alvinus, A., Holmberg A. (2023). External, non-governmental resistance in relation to interstate war: an analytical framework, *European Security*. DOI: 10.1080/09662839.2023.2284747
10. Brissette, E. (2016). From complicit citizens to potential prey: state imaginaries and subjectivities in US war resistance. *Critical sociology*, 42 (7–8), p. 1163–1177.
11. Browne, H. et al. (2019). “Pitstop of Death”: Irish newspaper coverage of Iraq war protests at Shannon airport. *Irish political studies*, 34 (1), p. 92–112.
12. Chenoweth, E., Stephan, M. (2021). The role of external support in nonviolent campaigns poisoned Chalice or Holy Grail?, *International Center on Nonviolent Conflict*, Washington D.C.
13. Congress USA (2024). Ukraine Security Supplemental Appropriations Act, P.L. 118-50, Div B, 4/24/2024. URL: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/815>
14. European Commission (2024) Commission welcomes political agreement on the up to €50 billion Ukraine Facility. Press release. 6 February. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_658
15. Evjen, B., Lehtola, V.P. (2020). Mo birget soadis (How to cope with war), *Scandinavian journal of history*, 45 (1), p. 25–47.
16. Fiala, O. (2019). Resistance Operating Concept, Stockholm, Sweden: Swedish Defence University. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1392106/FULLTEXT01.pdf>
17. Foucault, M. (1981). The history of sexuality: an introduction. Vol. 1. The will to knowledge. Harmondsworth: Penguin.
18. Hollander J. A., Einwohner R. L. (2004). Conceptualizing resistance, *Sociological Forum*, 19(4), p. 533–554.
19. Johansson, A., Vinthagen, S. (2016). Dimensions of Everyday Resistance: An Analytical Framework. *Critical Sociology*, 42(3), p. 417–435.
20. Kalin, I., Lounsbury, M. O., Pearson, F. (2022). Major power politics and non-violent resistance movements, *Conflict management and peace science*, 39 (3), p. 241–265.
21. Lilja M., Baaz M., Vinthagen S. (2013) Exploring ‘irrational resistance’. *Journal of Political Power*, 6(2), p. 201–217.
22. Lilja M., Vinthagen S. (2009). *Motstånd*. Malmö: Liber.
23. O’Neill M. (2019). SOCEUR and Swedish Defense University Collaborate on Academic Publication, the Resistance Operating Concept (ROC), Defense Visual Information Distribution Service, December 2.
24. Pape, R. A. 2005. *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House. P. 83.

25. Svensson, I., Finnbogason, D. (2021). Confronting the caliphate? Explaining civil resistance in jihadist proto-states. *European journal of international relations*, 27 (2), p. 572–595.
26. The Kiel Institute for the world economy (2024). Europe has a long way to go to replace US aid – large gap between commitments and allocations 16.02.2024. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/news/europe-has-a-long-way-to-go-to-replace-us-aid-large-gap-between-commitments-and-allocations/>
27. The Kiel Institute for the world economy (2024). The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how?. Data Set. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/the-ukraine-support-tracker-which-countries-help-ukraine-and-how-20852/>
28. The White House (2022). National Defense Strategy 2022. URL: <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.PDF>
29. Thurber, C. (2019). Social ties and the strategy of civil resistance, *International studies quarterly*, 63 (4), p. 974–986.
30. Tilly, C. (1991) Domination, resistance, compliance ... discourse, *Sociological Forum*, 6(3), p. 593–602.
31. Trebesch, C., Antezza A., Bushnell K., Bompreszi P., Dyussimbinov Y., Chambino C., Ferrari C., Frank A., Frank P., Franz L., Gerland C., Kharitonov I., Kumar B., Rebinskaya E., Schade C., Schramm S., Weiser L. (2024). The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how?. Kiel Working Paper, 2218, p. 1–75.
32. Vinthagen, S., Johansson A. (2013). “Everyday resistance”: exploration of a concept and its theories. *Resistance Studies Magazine*, 1(September), p. 1–46.
33. Zacher, M. W. (2001). The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force, *International Organization*, 55 (2), p. 215–250.
34. Zie briefing door O. C. Fiala (Special Operations Command Europe) (2019). “Resistance Operating Concept”, mei 2019, 3, SOJ55, unclassified, *Special Warfare: the Official Professional Journal of U.S. Army Special Operations Forces*, 32 (2).

Стаття має бути надрукована (MS Word, Times New Roman) та представлена на CD-ROM, флешку або на електронну адресу (в залежності від обраної майстерні).

Доповіді, подані студентами-магістрами, також повинні бути рецензовані їхніми науковими співробітниками координатор.

Структура статті:

назва (великі літери);

прізвище та ім'я автора, науковий ступінь і вчене звання, місце роботи (установа) та позиція;

резюме/реферат (англійською або французькою): 5-8 рядків, шрифт – 10 пт, інтервал 1,0;

ключові слова (7-10 понять і наукових термінів, використаних у статті)

текст статті: інтервал-1,5, шрифт-12, поля: зліва-3,0; праворуч-1,5; вгору, вниз - 2,5 (формат А4-портрет);

Література:

Рисунки, зображення та таблиці розміщувати після посилань у тексті або на окремих сторінках, із зазначенням їх місця, якщо автор не має технічних засобів.

Зображення мають бути хорошої якості, стандарт JPEG.

Під малюнком або зображенням розміщують номер і легенду.

Таблиці повинні мати номери та назву. Не допускається дублювання матеріалу в тексті, таблиці та малюнки.

Посилання в тексті брати в квадратних дужках.

Література буде подана в нумераційному порядку, в алфавітному порядку.

Бібліографію слід оформити так:

а. нормативні акти: назва акта, номер, дата затвердження, джерело опублікування

б. книги: ім'я (імена) автора (авторів), повна назва, видавництво, місце редагування, рік видання, кількість сторінок.

в. журнали та статті: ім'я (імена) автора (ів), назва статті, назва журналу, прийняті скорочення, рік видання, том, номер, перша та остання сторінки;

Обсяг: до 8 стандартних сторінок (14400 знаків без пробілів)

Термін подання інформації та матеріалів:

реєстраційна форма – до 12 травня 2024 року;

матеріали для публікації – до 31 травня 2024 року.

“

*„Fii tu schimbarea care vrei să o
vezi în lume”*

Mahatma Gandhi

”

ATELIERUL I
ADMINISTRAȚIE PUBLICĂ
ȘI BUNĂ GUVERNARE

REGLEMENTAREA CONCEPTELOR DE BAZĂ ALE SISTEMULUI ADMINISTRATIV ÎN CONTEXTUL DESCENTRALIZĂRII PUTERII PUBLICE: CAZUL REPUBLICII MOLDOVA

REGULATION OF THE BASIC CONCEPTS OF THE ADMINISTRATIVE SYSTEM IN THE CONTEXT OF PUBLIC POWER DECENTRALIZATION: THE CASE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Iurie ȚAP,
doctor în științe administrative

SUMMARY

The proper functioning of the administrative system is a matter of judicious organization of state structures and institutions, i.e. their proper regulation. In this context, the efficiency of the administrative system in the Republic of Moldova is affected by inadequate regulation of its basic concepts. Thus, the principle of decentralization is confusingly founded (decentralization of public services), the principle of deconcentration is invoked tangentially, without being developed, and the principle of local autonomy is declared, without being adequately and coherently transposed into the basic law and relevant legislation, which negatively influences the organization of the administrative system in the conditions of decentralization of public power. In this context, the basic principles of the decentralized administrative system need to be theoretically settled and scientifically substantiated proposals formulated for the political power in order to transpose them into the Constitution and the regulatory framework.

Keywords: *administrative system, subsidiarity; central public administration, local public administration, decentralisation, deconcentration, local autonomy.*

Din perspectiva teoretică, sistemul administrativ este definit prin structuri, instituții și reglementări. Buna funcționare a statului și asigurarea serviciilor publice calitative este determinată de organizarea judicioasă a structurilor administrației publice, instituțiilor respective și, evident, reglementarea conformă a organizării și funcționării acestora. Este și cazul democrațiilor avansate, care prin practicile administrative coerente au demonstrat raționamentele respective.

În contextul dat, practica Republicii Moldova este una inadecvată, or, sistemul administrativ în mare parte poartă amprenta celui din fosta URSS. Dincolo de anumite ajustări caracteristice societăților bazate pe principiile democrației și statului de drept, reconsiderarea sistemului administrativ decurge anevoios. În parte, o atare situație este cauzată de reglementarea inadecvată a conceptelor de bază ale sistemului administrativ în condițiile statului de drept.

În esența sa, statul de drept presupune descentralizarea puterii publice prin crearea colectivităților teritoriale locale și celor regionale în condițiile autonomiei locale. Vom remarca faptul că Constituția Republicii Moldova nu tranșează acest deziderat, fapt ce influențează negativ problema descentralizării reale a puterii publice. Astfel, Legea de bază, prin art.109 definește „descentralizarea serviciilor publice” drept unul dintre principiile de bază ale administrației publice locale [5]. Este de menționat formula vagă, care, de altfel, nu are suport teoretic. Or, descentralizarea ca tendință a politicii administrative și procedeu juridic aplicat colectivităților teritoriale, conduce la formarea colectivităților descentralizate în baza recunoașterii existenței nevoilor specifice locale, diferite de cele naționale, competențe/servicii ce sunt scoase de sub autoritatea/puterea de decizie a puterii executive centrale și sunt transmise autoguvernărilor locale. Altfel spus, aceste servicii sunt descentralizate din oficiu, iar ceea ce se descentralizează sunt colectivitățile teritoriale, cărora le este transferată/acordată puterea de decizie privind interesele/treburile specifice locale. În acest sens, are loc descentralizarea teritorială a statului/puterii executive, adică este vorba despre principiul descentralizării, principiu ce trebuie adecvat reflectat în Constituție și care l-ar obliga pe legislator să țină cont privind organizarea sistemului administrativ și reglementarea coerentă a acestuia. Este și practica Poloniei, Constituția căreia prevede expres prin art. 15 „Sistemul teritorial asigură descentralizarea puterii publice” [6]. În anul 2003 acest deziderat/principiu a fost introdus în Constituția Franței [4].

În aceiași ordine de idei, pentru asigurarea descentralizării reale a puterii publice trebuie transpus adecvat/coerent principiul autonomiei locale. Constituția și legislația relevantă a Republicii Moldova declară/proclamă acest principiu fără, însă, a crea instrumentele și mecanismele caracteristice unei veritabile autonomii locale. Astfel, similar principiului descentralizării, autonomia locală este declarată principiu de bază al administrației publice locale. Potrivit Legii 436/2006, noțiunea de administrație publică locală este tratată drept „totalitatea autorităților publice locale constituite, în condițiile legii, pentru promovarea intereselor generale ale locuitorilor unei unități administrativ-teritoriale” [10]. În acest sens, este adusă atingere principiului suveranității naționale și celui de reprezentativitate, ce decurge din primul, respectiv, este afectată autonomia locală. În parte, este vorba despre reglementarea acestui domeniu, un exemplu relevant fiind prevederile Legii 436/2003 care nu conține reglementările necesare asigurării dreptului cetățenilor la convocarea adunărilor de cetățeni sau prevederile Codului electoral care admit anularea deciziilor adoptate prin referendum local prin decizia consiliului cu votul a 2/3 din aleșii locali [9; 2].

În același context, vom evidenția reglementarea principiului autonomiei locale din perspectiva Cartei Europene a Autonomiei Locale: „Prin autonomie locală se înțelege dreptul și capacitatea efective ale colectivităților locale de a rezolva și de a gira în cadrul legii, sub propria lor răspundere și în favoarea populațiilor, o parte importantă din treburile publice [1]. Deci, este vorba despre autonomia colectivităților locale și, implicit, a autorităților publice ale administrației publice locale. Vom exemplifica și prin cazul Poloniei, Constituția căreia tratează noțiunea de administrație publică locală echivalând-o cu noțiunea de autoguvernare/autoadministrare locală:

Articolul 164	<ol style="list-style-type: none"> 1. Comuna (gmina) este unitatea de bază a administrației locale. 2. Alte unități ale administrației regionale și/sau locale vor fi specificate prin statut.
Articolul 169	<ol style="list-style-type: none"> 1. Unitățile administrației publice locale își îndeplinesc atribuțiile prin organe constitutive și executive. 2. Alegerile pentru organele constitutive sunt universale, directe, egale și se desfășoară prin vot secret. Principiile și procedurile de depunere a candidaților și de desfășurare a alegerilor, precum și cerințele de valabilitate a alegerilor, se precizează prin statut. 3. Principiile și procedurile de alegere și demitere a organelor executive ale unităților administrației publice locale se precizează prin statut. 4. Structura organizatorică internă a unităților administrației publice locale se stabilește, în limitele statutare, de către organele lor constitutive.

În esență, în cazul Poloniei conceptul de autonomie locală este transpus adecvat, iar în cazul Republicii Moldova acest concept este interpretat eronat, fapt ce afectează autonomia locală. Un argument în acest sens este și faptul că majoritatea absolută a unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi nu au adoptate statutele localităților care trebuie să reglementeze exhaustiv proceduri de organizare și funcționare a colectivităților descentralizate (reglementarea consultării cetățenilor, lista obiectivelor ce pot fi înstrăinate doar cu acordul cetățenilor, criteriile pentru procurarea sau înstrăinarea proprietății, altele).

Analiza realizată presupune necesitatea reglementării coerente a conceptului de autonomie locală în Constituție. În parte, problematica autonomiei locale/autogovernării ar fi cazul să fie expusă/reglementată într-un capitol aparte, unde să fie trasate criteriile de bază ale conceptului, inclusiv să fie definit statutul satului (comunei), orașului (municipiului) drept unitate de bază în vederea realizării puterii publice, dar și să fie fundamentate instrumentele ce asigură independența lor în sistemul politic și în cel administrativ. Or, actuala redacție a Constituției Republicii Moldova include dimensiunea dată (administrația publică locală) la capitolul „Administrația publică” [5]. În contextul dat este relevantă experiența Poloniei, în cazul căreia Capitolul VII din Constituție, intitulat „Administrația Locală”, reglementează exhaustiv regimul autonomiei locale, declarând comuna (gmina) drept unitate de bază a guvernării locale, stabilindu-i personalitatea juridică, dar și garantându-i resursele necesare realizării sarcinilor ce-i revin după competență [6]:

Nr. d/r	Articol	Conținutul
1.	Articolul 163	Administrația locală îndeplinește sarcini publice care nu sunt rezervate de Constituție sau de statut organelor altor autorități publice.
2.	Articolul 164	<p>1. Comuna (gmina) este unitatea de bază a administrației locale.</p> <p>2. Alte unități ale administrației regionale și/sau locale vor fi specificate prin statut.</p>
3.	Articolul 165	<p>1. Unitățile administrației publice locale au personalitate juridică. Acestea vor avea drepturi de proprietate și alte drepturi de proprietate.</p> <p>2. Natura autonomă a unităților administrației publice locale este protejată de instanțele judecătorești.</p>
4.	Articolul 166	<p>1. Atribuțiile publice care vizează satisfacerea nevoilor unei comunități autonome sunt îndeplinite de unitățile administrației publice locale, în responsabilitatea lor directă.</p> <p>2. Dacă nevoile fundamentale ale statului o cer, un statut poate însărcina unitățile administrației publice locale să îndeplinească alte atribuții publice. Modul de transfer și modul de îndeplinire a atribuțiilor astfel alocate vor fi specificate prin statut.</p> <p>3. Instanțele administrative soluționează litigiile de competență între unitățile administrației publice locale și unitățile administrației publice.</p>
5.	Articolul 167	<p>1. Unităților administrației publice locale li se asigură fonduri publice adecvate pentru îndeplinirea atribuțiilor care le sunt atribuite.</p> <p>2. Veniturile unităților administrației publice locale se compun din venituri proprii, precum și din subvenții generale și subvenții specifice de la bugetul de stat.</p> <p>3. Sursele de venituri ale unităților administrației publice locale se precizează prin lege.</p> <p>4. Modificările sferei atribuțiilor și autorităților unităților administrației publice locale vor fi făcute odată cu modificările corespunzătoare ale cotei lor din veniturile publice.</p>

6.	Articolul 168	În măsura stabilită prin statut, unitățile administrației publice locale au dreptul de a stabili nivelul impozitelor și taxelor locale.
7.	Articolul 169	<ol style="list-style-type: none"> 1. Unitățile administrației publice locale își îndeplinesc atribuțiile prin organe constitutive și executive. 2. Alegerile pentru organele constitutive sunt universale, directe, egale și se desfășoară prin vot secret. Principiile și procedurile de depunere a candidaților și de desfășurare a alegerilor, precum și cerințele de valabilitate a alegerilor, se precizează prin statut. 3. Principiile și procedurile de alegere și demitere a organelor executive ale unităților administrației publice locale se precizează prin statut. 4. Structura organizatorică internă a unităților administrației publice locale se stabilește, în limitele statutare, de către organele lor constitutive.
8.	Articolul 170	Membrii unei comunități autonome pot decide, prin referendum, chestiunile care privesc comunitatea lor, inclusiv demiterea unui organ de administrație locală instituit prin alegere directă. Principiile și procedurile de desfășurare a unui referendum local vor fi specificate prin statut.
9.	Articolul 171	<ol style="list-style-type: none"> 1. Legalitatea acțiunilor unei autorități locale este supusă revizuirii. 2. Organele care exercită controlul asupra activității unităților administrației publice locale sunt: prim-ministrul și voievozii și în materie financiară – camerele regionale de audit. 3. La o moțiune a prim-ministrului, Seimul poate dizolva un organ constitutiv al guvernului local dacă acesta a încălcat în mod flagrant Constituția sau un statut.
10.	Articolul 172	<ol style="list-style-type: none"> 1. Unitățile administrației publice locale au dreptul de a se asocia. 2. O unitate a administrației publice locale are dreptul de a se alătura asociațiilor internaționale ale comunităților locale și regionale, precum și de a coopera cu comunitățile locale și regionale din alte state. 3. Principiile care guvernează exercitarea drepturilor prevăzute la alin. 1 și 2 de mai sus de către unitățile administrației publice locale se precizează prin statut.

Sistemul administrativ polonez are la bază principiul subsidiarității. Acest principiu a fost fundamentat în Constituție drept unul care „asigură drepturile cetățenilor și ale colectivităților acestora” [8; 17,]. Subsidiaritatea este definitorie în organizarea societății civile, stării cetățenilor în societate și stat, acest principiu fiind legiferat după modelul „individ – societate – putere publică”. În cazul Poloniei, subsidiaritatea este realizată prin două dimensiuni – internă, care se referă la relația „administrația de stat – autogovernările locale” și externă, care cuprinde relația „societatea civilă – autogovernările locale” [17].

Doctrina poloneză pornește de la axioma potrivit căreia exercitarea puterii publice trebuie adusă cât mai aproape de cetățean. În Polonia, nivelul de bază al realizării puterii publice este cel local – toate sarcinile care nu sunt atribuite statului trebuie realizate de autogovernarea locală. O atare organizare a puterii publice presupune că autogovernarea locală va acționa într-un cadru în care legiuitorul admite imposibilitatea îndeplinirii acestor sarcini de către alte niveluri ale puterii. Constituția Poloniei prevede clar pentru legiuitor obiectivul alocării preponderente a competențelor privind treburile publice către autogovernări, chiar dacă nu a majorității acestora [17].

Apropo, în cazul Poloniei, Constituția reglementează expres doar nivelul de bază, evidențiind, astfel, importanța acestuia, iar celelalte structuri țin de reglementările legale.

Articolul 164	2. Alte unități ale administrației regionale și/sau locale vor fi specificate prin statut.
----------------------	--

Paradoxal, dar în cazul Republicii Moldova prevederile constituționale cu referire la organizarea administrativă a teritoriului, inclusiv în raioane (art. 110 Organizarea administrativ-teritorială (1) s-au transformat într-un impediment pentru dezvoltarea statului și societății.

În altă ordine de idei, subsidiaritatea, principiul de bază privind organizarea statului de drept, principiu ce stă la baza organizării și funcționării Uniunii Europene presupune, de rând cu descentralizarea puterii publice, deconcentrarea serviciilor publice ale statului. Și mai mult: doctrina franceză a formulat liniile directe ale descentralizării, una dintre care se referă la cele două mari echilibre: aceasta cere/ condiționează amenajarea/organizarea adecvată a teritoriului și, respectiv, deconcentrarea adecvată [12].

În acest sens, Legea 98/2012 privind administrația publică centrală de specialitate, art. 31 prevede „Pentru asigurarea îndeplinirii funcțiilor sale și pentru a oferi populației serviciile publice de care sunt responsabile, ministerul sau altă autoritate administrativă centrală poate avea servicii publice desconcentrate pe care le administrează în mod direct, precum și servicii publice desconcentrate în subordine, care sunt în calitate de structuri organizaționale separate” [12]. Vom atenționa la caracterul confuz al Legii 98/2012, respectiv discrepanța privind deconcentrarea serviciilor publice ale statului în conformitate cu principiul subsidiarității, dar și neglijarea postulatelor doctrinare potrivit cărora deconcentrarea este condiție pentru reușita descentralizării [13; 16]. Totodată vom remarca experiența Franței, care la 10 ani de la lansarea procesului de descentralizare a adoptat Legea din 6 februarie 1992 privind administrarea teritorială a Republicii, care prevede expres că „...administrarea teritorială a Republicii este asi-

gurată de către colectivitățile teritoriale și de către serviciile deconcentrate ale statului” [15]. Spre regret, se constată lipsa de viziune a politicului, confirmată și prin faptul că Strategia de reformă a administrației publice pentru anii 2023-2030 nu abordează coerent problema deconcentrării serviciilor publice ale statului, în parte, este neglijat rolul instituției prefectului, ceea ce vine să confirme caracterul ambiguu al viziunii, dar și al practicii abordate. În contextul reglementărilor Legii 98/2012 vom atenționa și problema tratării greșite a conceptului „deconcentrării” prin utilizare sintagmei „precum și servicii publice desconcentrate în subordine, care sunt în calitate de structuri organizaționale separate” [12]. Or, în cazul formulărilor utilizate mai degrabă este vorba despre descentralizarea tehnică (prin servicii) a unor structuri ale statului, ce sunt create și activează în condiții de autonomie și tutelă administrativă [16].

În esență, constatăm reglementări confuze, incoerente ale organizării și funcționării sistemului administrativ din Republica Moldova, fapt ce are drept consecință crearea unor structuri și instituții ineficiente din perspectiva furnizării serviciilor publice de calitate, ceea ce afectează interesele cetățenilor, respectiv subminează încrederea acestora în valorile democrației și statului de drept.

O atare stare de lucruri este și consecința tratării neuniforme a conceptelor invocate (descentralizare, autonomie locală, deconcentrare) în mediul științific. De fapt, conceptele respective sunt preluate în cercetările științifice din cadrul normativ fără revizuirea critică a acestora din perspectiva teoretică și, respectiv, cea doctrinară.

În conformitate cu concluziile trase privind reglementarea conceptelor de bază ale sistemului administrativ descentralizat vom recomanda tranșarea problemei date în mediul academic și, respectiv, elaborarea recomandărilor pentru puterea politică privind necesitatea revizuirii prevederilor constituționale și ale celor legale în vederea reglementării conforme ale acestora.

Bibliografie

1. Carta Europeană a Autonomiei Locale, din 15.10.1985. În: „Tratate internaționale”, 1999, volumul 14, p. 14.
2. Codul electoral, nr. 1381 din 21.11.1997. Republicat: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 451-463 (768).
3. Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 309-320 (466).
4. Constituția Republicii Franceze. În: JORF No 75 du 29 mars page 5568, texte No 1.
5. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.
6. Constituția Republicii Polonia din 02.04.1997. În: Dziennik Ustav din 06.04.1997, NO. 78, item 483.
7. Constituția României. În: Monitorul Oficial al României, 2003, nr. 767.
8. KULESZA M. Metode și tehnici de management al reformelor în țările ECE: experiența poloneză. În: Controlul descentralizării și reformele administrației publice în Europa Centrală și de Est. Chișinău: „Tehnica-Info”, 2004, p. 179-202. ISBN 9975-63-236-x
9. Lege privind Statutul-cadru al satului (comunei), orașului (municipiului) nr. 436

- din 06.11.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 244-247 (972).
10. Lege privind administrația publică locală nr. 436 din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 32-35 (116).
 11. Lege privind descentralizarea administrativă nr. 435 din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 29-31 (91).
 12. Lege privind administrația publică centrală de specialitate nr. 98 din 04.05.2012. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 160-164 (537).
 13. Decentralisation et formation pour l'administration locale. Conference des directeurs des ENA, IAP, ISM d'Afrique (7; Yaounde 1995-12-04). Cahiers Africains d'Administration Publique. CAFRAD, Tanger, 1997, Num hors serie. 105 p. ISSN 0007-9588
 14. Loi contitutionnelle no 2003-276 du 28 mars 2003 relative a l'organisation decentralise de la Republique. În: JORF no 75 du 29 mars 2003, p. 5568 texte no 1.
 15. 135. Loi d'orientation no 92-125 du 6 fevrier 1992 relative a l'administration territoriale de la Republique. În: JORF no 33 du 8 fevrier 1992 p. 2064.
 16. Rivero J., Waline J. Droit administratif. Paris: Dalloz, 1994. 482 p. ISBN 9 782247 018529
 17. Выдрин И.В., Эмих В.В. Принцип субсидиарности в организации местного самоуправления в России и Польше. În: Науч. ежегодник Ин-та философии и права Урал. отд-ния Рос. акад. наук, 2017. Т. 17, вып. 2, p. 71-99. УДК 34:352.075 DOI 10.17506/ryipl.2016.17.2.7199

ANALIZA COMPARATĂ A DINAMICII CALITĂȚII GUVERNĂRII ÎN BAZA INDICATORILOR WGI

COMPARATIVE ANALYSIS OF GOVERNANCE QUALITY DYNAMICS BASED ON WGI INDICATORS

*Angela POPOVICI,
doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova*

*Corneliu POPOVICI,
doctor, conferențiar universitar*

SUMMARY

This article proposes to analyze, from a comparative perspective, the dynamics of governance quality in R.Moldova and Romania. The example of R.Moldova highlights significant fluctuations in governance indicators between 1996 and 2022. Corruption control and governance effectiveness have undergone notable changes, reflecting the impact of reforms and the political context of each period. In contrast, Romania, a member state of the EU since 2007, has experienced a more stable and positive evolution in governance indicators, demonstrating commitment to principles of transparency and efficiency. This comparison illustrates the different progress and challenges faced by the two countries in governance, emphasizing the importance of continuing reforms to strengthen modern and effective public administration.

Keywords: *governance quality, indicators, governance effectiveness, reforms, public administration.*

Experiența mai multor țări sugerează că administrația publică centrală slabă și dezvoltarea economică lentă merg mână în mână, în timp ce guvernarea îmbunătățită favorizează succesul dezvoltării. Probleme cum ar fi corupția, lipsa transparenței în procesul de achiziții și planificării bugetare, influențează eficiența administrării publice și în final dezvoltarea și nivelul de trai aferent oricărui stat. Eșecurile guvernării sunt frecvente și atrag după sine costuri mari, iar o bună guvernare poate oferi beneficii semnificative pe majoritatea sectoarelor naționale. Astfel, în procesul atingerii obiectivului de a avea o administrare publică/guvernare eficientă apar două provocări majore și anume, evaluarea calității guvernării, a factorilor determinanți ai acesteia și a consecințelor sale asupra dezvoltării economice și sociale și cea de-a doua este utilizarea datelor și analizelor riguroase pentru a sprijini reformele instituționale în vederea reducerii corupției și ameliorării calității guvernării.

Reforma, un concept relativ recent referitor la consolidarea capacității administrative și nu numai, a devenit deja familiar și este perceput pozitiv de către societate, având ca rezultat schimbări menite să îmbunătățească serviciile publice, guvernarea și procesele implicate în livrarea produselor de uz comun în societate. Există numeroase meto-

de de reformare, toate având ca obiectiv creșterea eficienței în procesele sau mecanismele restructurate. Scopul reformelor în administrația publică este de a întări capacitățile pentru a eficientiza procesele administrative. [5].

Administrația publică centrală reflectă calitatea proceselor de lucru ale puterii politice, având ca scop satisfacerea interesului public. Pentru a fi eficientă, trebuie să fie capabilă să răspundă prompt cerințelor sociale în continuă evoluție și progres. Adesea, este necesară reorganizarea și adaptarea structurii sale pentru a rămâne relevantă și funcțională. Aceste modificări în administrația publică centrală sunt realizate prin modificări legislative, care trebuie să fie bine fundamentate și justificate printr-o documentare și analiză exhaustivă, precum și prin consultarea tuturor părților implicate. Orice reformă se bazează pe consolidarea și pregătirea resurselor fundamentale care susțin procesul de administrare publică al unui stat: resursa umană și capacitatea instituțională.

De menționat că în literatura de specialitate [1] se susține că pentru ca reforma administrației publice să fie una de succes este necesar ca un număr mare de grupuri țintă să-și exprime suportul și recunoașterea necesității schimbărilor, respectiv se poate deduce un lucru deosebit de important, că implicarea mai multor părți interesate asigură aprobarea și implementarea reformei. Totodată, pe baza modelului dezvoltării integrate a organizațiilor, au fost identificați 4 factori de blocaj în implementarea reformei: strategici, ce țin de complexitatea decizională, structurali, ce țin de resursele umane și financiare limitate, culturali, ce țin de schimbarea mentalității, frica de risc și schimbare, și comportamentali, ce țin de nemotivare, frustrare, neconștientizare a impactului final.

Practicile internaționale prezintă mai multe tehnici de intervenție a guvernului pentru decizii mai raționale și un serviciu public mai eficient [4]. Prima tehnică identificată a fost cea bazată pe *analiza cost-beneficiu*, care implica cuantificarea și compararea costurilor și beneficiilor propunerilor alternative. O altă tehnică, mai puțin reușită, a fost *sistemul de planificare, programare și bugetare*, introdus în Departamentul Apărării al SUA în 1961 și extins la bugetul federal în 1965. Alte două tehnici, precum *managementul bazat pe obiective și buget cu baza zero*, la fel s-au arătat ineficiente în timp. Schemele comparabile din Europa de Vest, cum ar fi metoda *raționalizarea alegerii bugetare* introdusă în Franța la sfârșitul anilor 1960 și așa-numita *analiză și revizuire a programelor* în Marea Britanie în anii 1970, au fost, de asemenea, nereușite. Măsurarea economică cantitativă este utilă până la un anumit punct, dar valoarea vieții umane, a libertății, a siguranței pe străzi, a aerului curat și a oportunității de realizare sunt greu de măsurat în termeni monetari. Administrația publică astfel s-a preocupat din ce în ce mai mult de dezvoltarea unor indicatori sociali mai buni, cantitativi și calitativi, indici mai buni ai efectelor programelor publice și noi tehnici de analiză socială.

O altă abordare a pus un accent tot mai mare pe *relațiile umane* [4]. Acest lucru a luat naștere în anii 1930, când ceea ce a devenit cunoscut sub numele de cercetarea Hawthorne, implicând lucrătorii și conducerea unei fabrici industriale de lângă Chicago, a scos în evidență importanța pentru productivitate a organizării sociale sau informale, a bune comunicări, a comportamentului individual și de grup și a atitudinilor (spre deosebire de aptitudini). Conștientizarea importanței relațiilor umane a influențat conduita administrației publice. Multe procese ale administrației (ierarhie, conducere directivă, sarcini stabilite, tratamentul angajaților ca «unități» impersonale

de producție și stimulente monetare) au fost contestate. Până la sfârșitul anilor 1930, abordarea relațiilor umane s-a dezvoltat într-un concept cunoscut sub numele de «*dezvoltare a organizației*».

Un alt curent modern în administrația publică are în vizor *participarea mai mare a cetățenilor la guvernare*. Acest proces a fost stimulat de un sentiment tot mai mare că guvernele nu răspundeau nevoilor cetățenilor lor, în special grupurilor minoritare și săracilor. De la începutul anilor 1970, analiza modului în care politicile guvernamentale au afectat publicul a generat un concept numit „*abordarea politicii publice*” a administrației. Acesta examinează în ce măsură fiecare etapă a elaborării și executării unei politici publice afectează forma și impactul general al politicii. Conform conceptului, modul în care este concepută o problemă influențează în primul rând gama de remedii luate în considerare. Natura procesului de luare a deciziilor poate determina dacă un curs de acțiune este doar incremental sau cu adevărat radical. Într-adevăr, s-a susținut că natura procesului de luare a deciziilor modelează rezultatul deciziei în sine, în special atunci când procesul este dominat de un grup puternic de interese. Mai mult, disponibilitatea guvernului de a evalua programele și de a le modifica dacă este necesar afectează rezultatul. Mulți susținători ai abordării politicii publice consideră conceptul ca un instrument important pentru construirea unui corp de cunoștințe pe care se pot baza recomandările [4].

Pentru a putea selecta bunele practici pentru consolidarea administrației publice este necesară inițial evaluarea acesteia. Astfel, ce ține de evaluarea guvernării, vom începe cu definirea guvernării ca setul de tradiții și instituții care determină modul în care autoritatea este exercitată într-o anumită țară. Aceasta include 3 aspecte cheie:

1. Procesul prin care guvernele sunt selectate, trase la răspundere, monitorizate și înlocuite;
2. Capacitatea guvernelor de a gestiona resursele în mod eficient și de a formula, implementa și aplica politici și reglementări solide;
3. Respectul cetățenilor și al statului pentru instituțiile care guvernează interacțiunile economice și sociale [2].

O mare varietate de indicatori evaluează și evidențiază diferitele dimensiuni ale guvernării. Evaluarea poate fi efectuată pe mai multe căi și datele prelevate sunt relevante pentru măsurarea guvernății. Însă, în urma colectării datelor apare dilema, mai ales dacă evaluarea este făcută de experți din afara țării, dacă totuși se oferă imaginea corectă și sunt aceste date informative și coerente.

În acest sens, datorită suportului Băncii Mondiale, prin prezentarea informației extrem de utile pentru a evalua administrația majorității statelor lumii, disponibilă pentru publicul larg, WGI - Worldwide Governance Indicators [3], unde au fost consultate peste 30 de surse pentru a obține date informative, s-a conturat tabloul comparativ privind guvernarea la nivel global, prin intermediul acestui instrument util pentru evaluare și planificarea strategică în consolidarea administrației [3].

Astfel, pornind de la presupunerea că indicatorii disponibili aruncă lumină asupra unui număr destul de mic de concepte largi de guvernare, care includ cele șase descrise mai jos, se consideră că fiecare dintre acestea oferă date coerente aferente domeniului său:

1. voce și responsabilitate
2. instabilitate politică și violență
3. eficacitatea guvernării
4. sarcina de reglementare
5. statul de drept
6. controlul corupției

Totodată, de faptul că datele sunt informative ne putem ușor convinge din acordul surprinzător de puternic între surse cu privire la calitatea guvernării. Deosebit de important este de menționat faptul că există un consens care apare atunci când se compară răspunsurile analiștilor agențiilor de rating de risc cu cele ale întreprinderilor sau cetățenilor dintr-o țară. Analiștii internaționali aduc o viziune globală, în timp ce întreprinderile și cetățenii aduc cunoștințe locale și, în general, opiniile lor coincid. Metodologia statistică folosită arată, deloc surprinzător, că unele surse individuale oferă semnale mai bune despre calitatea guvernării decât altele, dar nicio sursă nu este în întregime neinformativă.

De menționat că, deși diferite surse măsoară calitatea guvernării în unități diferite, sunt disponibile tehnici statistice care permit ancorarea fiecărei surse într-un set comun de unități, făcându-le comparabile, folosindu-se un «model de componente neobservate» pentru a extrage un consens statistic din numeroșii indicatori disponibili corespunzători fiecăruia dintre cele șase concepte generale de guvernare menționate anterior. Indicatorii agregați de guvernare rezultați rezumă eficient datele disponibile și acoperă practic toate țările din lume [3].

Deoarece se bazează pe informații din mai multe surse diferite, indicatorii de guvernare agregați sunt mai preciși decât orice indicator individual. Mai mult, putem cuantifica această precizie. Mai important, intervalul probabil statistic pentru estimarea fiecărei țări este, de asemenea, foarte mare, sugerând că chiar și indicatorii agregați sunt relativ imprecși, deoarece intervalele probabile de guvernare ale multor țări se suprapun.

Imprecizia acestor indicatori agregați nu implică faptul că au o valoare limitată. Deși imprecise, datele pot identifica grupul de țări care se confruntă cu provocări majore în materie de guvernare. În plus, acestea pot fi utilizate pentru a evalua sistematic beneficiile bunei guvernări pentru un eșantion mare de țări. Nu este surprinzător că buna guvernare este puternic corelată cu o dezvoltare mai bună. Dar putem merge mai departe decât această corelație evidentă, care ar putea reflecta pur și simplu faptul că țările mai bogate sunt capabile să «își permită luxul bunei guvernări», așa cum susțin unii dintre practicienii sceptici.

Considerând prioritar exemplul Republicii Moldova, propunem examinarea celor 6 indicatori de guvernare pe intervalul 1996-2022. Urmărind evoluția și fluctuațiile fiecărui indicator, prezentat detaliat în tabelul de mai jos elaborat în urma procesării datelor oferite de WGI al Băncii Mondiale, [3] a fost elaborată diagrama totalizatoare pentru a putea vizualiza mai ușor care dintre acești indicatori au suferit schimbări considerabile și perioada în care acestea au avut loc. Această analiză va fi utilă pentru a vedea și impactul reformelor din aceste perioade și posibil legătura cu regimul politic și evenimentele din acei ani.

Putem vizualiza fluctuațiile majore care au fost înregistrate în țara noastră la indica-

torul *Controlul corupției*, care a fost extrem de slab monitorizat în perioada 2002-2004 și 2015-2016 și vizibil îmbunătățit în perioada 2005-2012 și 2019-2022. Totodată un alt indicator de guvernanta ce a cunoscut fluctuații considerabile este *Eficacitatea guvernării*, care a înregistrat o recesiune în perioada anilor 2003-2008, 2015-2017, iar în perioada 2018-2022 a cunoscut o îmbunătățire evidentă. Indicatorul *participare și responsabilitate*, care reflectă percepțiile cu privire la măsura în care cetățenii pot participa la alegerea guvernului, precum și libertatea de expresie, libertatea de asociere și libertatea presei, și care în perioada 2002-2005 a fost pe o poziție de risc, avansând în perioada 2010-2022, ceea ce denotă faptul că progresăm la acest capitol.

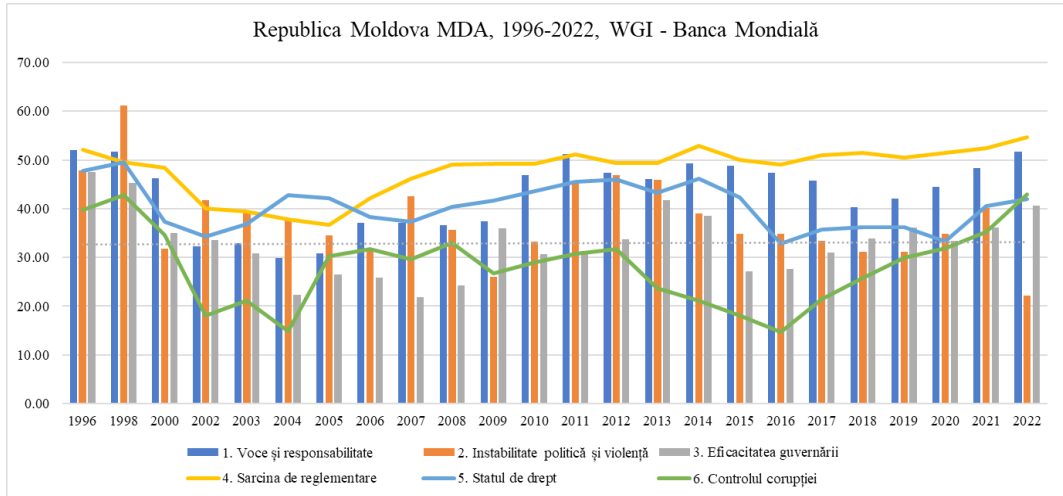

Diagrama 1. Reflecția WGI pe cei șase indicatori de guvernare pentru Republica Moldova 1996-2022

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BM

În ceea ce privește indicatorul Controlul corupției, în anul 1998 Republica Moldova avea 42,78 puncte. Această valoare era comparabilă cu cea din Ucraina, unde controlul corupției era scăzut, cu o valoare de 4,28, și cu cea din Bolivia, unde controlul era mediu, cu 40,64 puncte. În contrast, Danemarca, cu un control puternic al corupției, înregistra 99,47 puncte. Astfel, în perioada respectivă, Republica Moldova se situa la un nivel mediu de control al corupției. Pentru a face o comparație, datele pentru Republica Moldova arată că valorile indicatorului pentru anii 1998 și 2022 sunt cele mai mari în intervalul 1996-2022, celelalte valori fiind sub 40.

În concluzie, acest instrument este extrem de util și oferă o înțelegere mai clară a modului în care se poate realiza tranziția către o guvernare îmbunătățită, ceea ce poate conduce la rezultate mai bune în dezvoltare. De exemplu, reducerea nivelului de corupție de la un nivel extrem de ridicat, similar cu cel din Ucraina, la un nivel mai scăzut, asemănător cu cel din Danemarca, poate genera o creștere a veniturilor pe cap de locuitor între două și patru ori. Acest obiectiv nu este imposibil de atins, dar necesită planificare strategică atentă și eforturi constante pe termen lung.

Pentru a putea efectua o comparație a valorilor indicatorilor de guvernare între diverse țări și pentru a evalua poziția Republicii Moldova în acest context, vom aplica aceeași analiză și în cazul României.

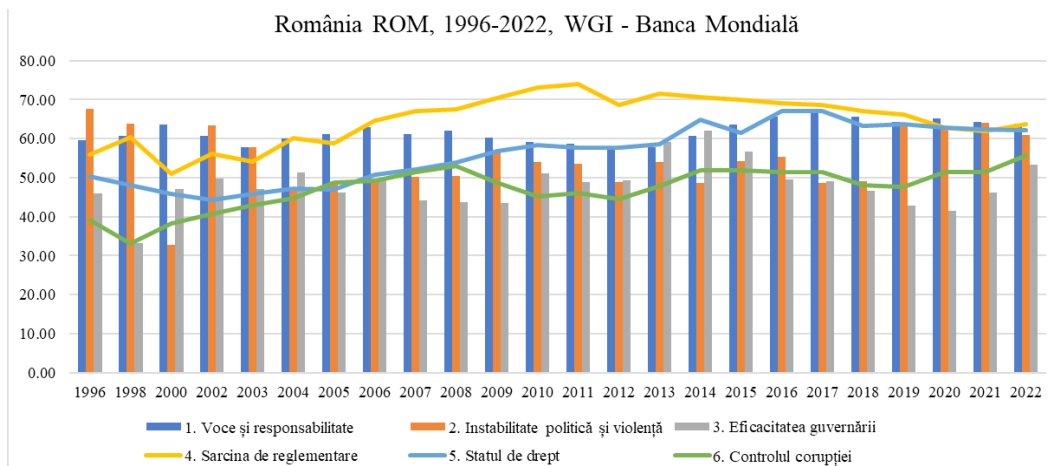

Diagrama 2. Reflecția WGI pentru România, 1996-2022

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BM

De menționat faptul, că România, țară membră UE din 2007, prezintă o ascensiune constantă cu mici devieri ce țin de indicatorii de guvernare *Statul de drept* și *Controlul corupției*, *Participare* și responsabilitate, fluctuații înregistrându-se la indicatorul *Instabilitate politică și violență* și *Eficacitatea guvernării*. De menționat, că România nu a înregistrat valori sub 30, la nici unul din cei 6 indicatori de guvernare pe tot parcursul perioadei de evaluare, anii 1996-2022.

În urma acestei scurte cercetări privind evoluția calității guvernării într-o perspectivă comparativă, observăm că Republica Moldova înregistrează o evoluție oscilantă pe cei șase indicatori WGI, cu fluctuații semnificative, dar cu o tendință pozitivă evidentă începând din 2018. În contrast, România manifestă o îmbunătățire continuă a tuturor indicatorilor de buna guvernare, cu unele scăderi minore, pe parcursul perioadei 1998-2022, ceea ce denotă o consolidare a statului de drept și asigurarea unei guvernări axate pe principii de transparență, eficiență și responsabilitate față de cetățeni. Această evoluție pozitivă reflectă angajamentul continuu al autorităților în promovarea unei administrații publice moderne și echitabile.

Bibliografie

1. Good governance for sustainable development. https://mpr.a.ub.uni-muenchen.de/92544/1/MPRA_paper_92544.pdf
2. Instrument privind consolidarea capacității administrative pentru autorități în cadrul politicii de coeziune a UE. https://ec.europa.eu/regional_policy/information_sources/publications/guides/2021/administrative-capacity-building-self-assessment-instrument-for-managing-authorities-of-eu-funds-under-cohesion-policy_en
3. Kaufmann Daniel, Kraay Aart and Mastruzzi Massimo. The Worldwide Governance Indicators: A Summary of Methodology, Data and Analytical Issues. World Bank Policy Research Working Paper No. 5430, 2010, 31 p.
4. Responses to incrementalism. <https://www.britannica.com/topic/public-administration/Responses-to-incrementalism>
5. Strengthening governance of EU funds under cohesion policy. https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/strengthening-governance-of-eu-funds-under-cohesion-policy_9b71c8d8-en

CONFLICTUL DE INTERESE: AMENINȚARE LA ADRESA BUNEI GUVERNĂRI

CONFLICT OF INTEREST: THREAT TO GOOD GOVERNANCE

*Tatiana MOSTOVEI,
doctor în drept, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

This article aims at analyzing the legal regulations on conflict of interest, outlining the situations of conflict of interest and arguing the effects of conflict of interest on good governance in the public sphere. For good governance, conflict of interest is to be prevented, declared and properly resolved, regardless of the category to which it belongs: potential, actual, consummated or apparent. Identified problems such as the weak regulatory framework, the lack of institutional concerns and the low level of awareness of conflict of interest situations affect resistance of corruption and constitute a threat to good governance in the public sector.

Keywords: *good governance, internal control, conflict of interest, appearance of impartiality, prevention, resolution, corruption.*

Armonizarea cadrului normativ național la standardele Uniunii Europene în materia conflictului de interese a reprezentat o etapă necesară în reforma anticorupție, inițiată ca urmare a semnării și ratificării de Parlamentul Republicii Moldova a Convenției civile privind corupția și Convenției penale privind corupția în a.2003.

În aceeași perioadă, pe lângă conflictul de interese, în administrația publică este introdus și promovat conceptul de buna guvernare, care într-o opinie majoritară „reprezintă un model de guvernare ideală și optimă” [6]. Actualmente conceptul de „bună guvernare” și-a extins aria de aplicabilitate, însumând atât activitățile guvernului, cât și a organizațiilor publice sau private.

Prezenta lucrare își propune realizarea unei analize a reglementărilor juridice privind conflictul de interese, conturarea situațiilor de conflict de interne și argumentarea efectelor conflictului de interese asupra bunei guvernări în sfera publică.

De menționat că în literatura de specialitate nu identificăm o definiție unică și complexă a bunei guvernări, pe când stabilim o identitate de păreri, potrivit cărora buna guvernare se bazează pe respectarea și aplicarea legilor, realizarea drepturilor omului, asigurarea transparenței și asigurarea integrității tuturor exponenților administrației publice, livrarea serviciilor publice de calitate, asumarea deplină a răspunderii față de societate. [7]

La nivel național, buna guvernare este definită în Legea privind controlul financiar public intern nr.229/2010 [3] și reprezintă modul de a guverna prin care se asigură atinerea obiectivelor cu respectarea principiilor de transparență și răspundere, economi-

cite, eficiență, eficacitate, legalitate, echitate, etică și integritate. Remarcăm, așa dar, că legislativul plasează controlul intern într-un context de bună guvernare. Ba mai mult, buna guvernare în entitățile din sectorul public, prin cerința de integritate, stabilește necesitatea de a avea aranjamente care să prevină, să contracareze și să soluționeze conflicte de interese.

Acordând atenție principiilor de bună guvernare la nivelul entităților publice vom menționa principiile legalității, imparțialității, independenței, profesionalismului și loialității, reglementate de Legea privind Codul de conduită a funcționarului public nr.25/2008 [2]. În acest sens stabilim o conexiune a principiilor buneii guvernări și a principiilor ce guvernează conduita funcționarului public.

Cat privește conflictele de interese, acestea ar trebui să fie un motiv de preocupare continuă în sectorul public. Prin Legea nr.133/2016 conflictul de interese a fost redefinit în „situația în care subiectul declarării are un interes personal ce influențează, sau ar putea influența exercitarea imparțială și obiectivă a obligațiilor și responsabilităților ce îi revin potrivit legii” [4]. Forma actuală oferă o reglementare mai clară și mai apropiată de prevederile europene. Astfel, pot fi identificate două condiții esențiale ce se completează reciproc: (1) existența interesului personal și (2) afectarea la moment ori în viitor a imparțialității și obiectivității acțiunilor și deciziilor ce urmează.

Legea [4] enumeră subiecții declarării, stabilește categoriile conflictelor de interese, impune reguli pentru declararea și soluționarea conflictului de interese, dispune cu privire la sancțiunile ce pot aplicate.

În sensul prevederilor art.2 din Legea nr.133/2016 [4] *interesul personal* poate fi de ordin material sau nematerial, apărut din activitățile subiectului declarării în calitate de persoană privată, din relațiile sale cu persoane apropiate sau cu persoane juridice și alți agenți economici publici sau privați, din relațiile sau afiliațiile sale cu organizații necomerciale, inclusiv cu partidele politice și cu organizațiile internaționale.

Așa dar, prin definiție, interesul personal al subiectului declarării se manifestă în două moduri:

- Interesul material ori financiar se manifestă în situațiile în care subiectul va obține câștiguri financiare în baza deciziei personale ori colective pe care trebuie să o ia. În mod indirect, subiectul poate lua decizii cu câștiguri financiare în favoarea persoanelor apropiate ori în favoarea unor persoane juridice, organizații necomerciale.

- Interesul nematerial bineînțeles nu generează beneficii financiare, dar nu este lipsit de consistență: oferire/obținere de distincții, titluri onorifice, științifice, artistice; locuri de frunte în cadrul concursurilor, olimpiadelor, manifestațiilor culturale și politice; note majorate la evaluări, examene; urgentarea examinării demersului; avansarea în listele de așteptare; obținere de finanțări pentru organizația de voluntariat, instituția de învățământ; utilizarea informației de serviciu etc.

Important, că angajările în funcții a persoanelor apropiate sunt cele mai frecvente cazuri de încălcare a regimului juridic al conflictului de interese constatate de Autoritatea Națională de Integritate (ANI). [9, a.2023, p.8] Ca atare, aceste decizii nu sunt condiționate de vreun interes material direct al subiectului declarării și la prima vedere nu cauzează careva prejudicii, ceea ce nu reduce din gravitatea conflictului de interese. Prin astfel de ecuații se pot aduce în organizații persoane fără experiență, influențabile,

controlabile, loiale conducerii și dispuse să răspundă la comenzi. Subliniem, că în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului s-a stabilit că în materia recrutării chiar și aparențele sunt importante. Mai mult, am putea pune problema dacă aceste angajări părtinitoare ar urma să fie declarate nule în condițiile art.15 din Legea nr.133/2016 [4]. Continuând raționamentul, am putea arăta că privilegierea anumitor persoane pe criterii sociale, de rudenie, politice etc. pe de o parte, pe de altă parte duce la cazuri de inegalitate în șanse ori discriminare.

Totodată, practica ANI denotă cazuri de luare de decizii părtinitoare, în interes financiar personal ori în interesul persoanelor apropiate. În speță [8]:

- Vicepreședintele raionului semnează acte de constatare a pagubelor cauzate culturilor agricole urmare calamităților naturale în favoarea a doi agenți economici, administrați de tatăl și fiul demnitarului cu acordate compensații în mărime de circa 1.200 mii lei și 12 tone de motorină.

- Un demnitar din cadrul unui minister ca președinte a Grupului de lucru pentru achiziții a participat la luare de decizii și a semnat acte administrative în privința editurii a cărei co-fondator este fiul său, cu atribuirea contractelor de achiziționare a manualelor în valoare de peste 850 mii lei.

- Directorul unei întreprinderi de stat a semnat trei contracte de subantrepriză în valoare de circa 2,3 milioane lei cu două companii de proiectare fondate și administrate de persoane apropiate. Din cauza proiectării nereușite, lucrările de execuție au fost efectuate cu o întârziere de doi ani, bugetului inițial stabilit a fost majorat cu circa 30 milioane lei. [12]

- Directorul unei agenții de stat, prin emitere de acte administrative s-a autodesemnat în calitate de președinte al consiliilor de administrare a trei întreprinderi de stat aflate în subordine, pentru ce a încasat o remunerație în sumă de 66 mii lei.

O bună guvernare necesită transparență, eficiență, economicitate, integritate și la nivelul autorităților și instituțiilor publice. Deși un conflict de interese nu este în sine corupție, tratarea lui necorespunzătoare poate duce la un abuz de serviciu, iar comportamentul corupt este opusul bunei guvernări. Pentru o buna guvernare conflictul de interese urmează a fi prevenit, declarat și rezolvat corespunzător, indiferent de categoria din care face parte: potențial, real, consumat sau aparent.

Conflictul de interese potențial va apărea în cazul în care interesele personale ar putea produce efecte în viitor și ar conduce la apariția unui conflict de interese real. Un exemplu ar fi situațiile create de deținerea de informații oficiale, utilizate ori tănuite în interes personal. Totuși, legea nu stabilește procedura de soluționare a situațiilor date, care fiind trecute cu vederea, în timp devin conflicte de interese reale. Prin urmare, acest exercițiu de prevenire a situațiilor de conflict de interese real urmează a fi revizuit.

Conflictul de interese real (actual) dispune de o procedură distinctă de declarare și este chemat să tragă o linie de demarcare a situațiilor, implicarea în soluționarea cărora este o ilegalitate. Subiectul declarării este obligat să se abțină de a rezolva cereri, semna și emite acte, lua decizii etc. până la soluționarea conflictului de interese. În caz de ignorare, vom asista la un *conflict de interese consumat*, după cum sunt cele constatate de ANI. De remarcat, că în anumite circumstanțe, exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese este calificată drept o faptă socialmente pericu-

loasă, regăsită în Codul penal și Codul contravențional.

Conflictul de interese are ca obiect asigurarea imparțialității și obiectivității demnitarului și funcționarului public și constituie o garanție împotriva abuzului de putere. „Autoritățile publice și instanțele de judecată competente trebuie să își exercite atribuțiile legale în mod imparțial, indiferent de propriile convingeri sau interesele persoanelor care le reprezintă” [1, art.25]. Subiecții declarării trebuie să își îndeplinească exercițiile funcționale fiind dincolo de orice suspiciune, așa cum „imparțialitatea nu este doar o chestiune de substanță, ci și de aparență: nu este suficient să fii imparțial, ci trebuie ca acest lucru să se și vadă” [11 p.19].

Menționăm, că Curtea Europeană a ridicat la rang de principiu necesitatea existenței până și a aparenței de imparțialitate, necesară pentru a nu afecta încrederea publică pe care trebuie să o inspire instanțele judecătorești. Principiul nr.3 al Cartei Judecătorilor în Europa indică în mod expres că judecătorul nu numai că trebuie să fie imparțial, ci trebuie să fie văzut de toți ca fiind imparțial. [11, p.19]

Prin urmare, aparența de imparțialitate se impune a fi o regulă de respectat pentru toți subiecții declarării, deoarece inversând situațiile, prezența unei aparențe a lipsei de imparțialitate dă naștere conflictului de interese aparent. Un *conflict de interese aparent*, nereglementat de lege [4], există „atunci când se pare că interesele unui funcționar public ar putea influența în mod necorespunzător îndeplinirea sarcinilor dar în realitate situația nu este așa” [10, p.5]. Asemenea conflicte de interese merită a fi evitate precum și conflictele de interese reale. Subiecții declarării trebuie să înțeleagă împuternicirile și responsabilitățile de funcție în așa mod, încât nicio suspiciune să nu le poată păta.

Conflictul de interese este în toate cazurile o situație concretă, care trebuie analizată ținând cont de toate elementele ce-i formează conținutul. Prevenirea, gestionarea, rezolvarea conflictelor de interese include mai multe etape și ține de specificul activității, atribuțiile și activitățile vulnerabile desfășurate de subiecții declarării. Pe această linie sunt identificate cel puțin trei probleme pentru a fi abordate:

- *Cadrului normativ lacunar*: Legea nr.133/2016 [4], prin subordonarea unui spectru vast de subiecți: de la Președintele Republicii Moldova la audienții cursurilor de formare inițială ai Institutului Național al Justiției, stabilește reguli cu caracter general de aplicabilitate. Reglementările existente nu fac față situațiilor de conflict de interese cu care se confruntă demnitarii de rang înalt, aleșii poporului, aleșii locali, funcționarii din cadrul administrației publice centrale și locale, funcționarii publici cu statut special etc.

- *Entitățile publice nu sunt preocupate de prevenirea și gestionarea situațiilor de conflict de interese*. Vulnerabilitatea sporită la corupție este determinată în prim plan de factori instituționali precum inexistența politicilor interne de prevenire, declarare și soluționare a situațiilor de conflict de interese. În baza SNCI 1 Etică și integritate, entitățile publice trebuie să emită recomandări suplimentare cu privire la problemele de ordin etic, care ar putea fi generate de activitatea specifică a entității și să se asigure că angajații acesteia cunosc standardele corespunzătoare de comportament etic. [5] Prin urmare, ar fi binevenită adoptarea reglementărilor interne prin prisma particularităților activității vamale, fiscale, polițienești, activității în cadrul sistemului administrației penitenciare, asigurării calității în construcții etc., inclusiv prin reglementarea aparenței de imparțialitate și a conflictului de interese aparent.

- *Nivelul scăzut de conștientizare a situațiilor de conflict de interese.* Rapoartele anuale ale ANI [9] nu livrează date despre soluționarea conflictelor de interese puse în competența sa prin lege. Am putea conchide că subiecții reglementați în art.12 alin.(7) din Legea nr.133/2016 [4] nu au depus vreo declarație de conflict de interese, cel puțin în ultimii 3 ani. Înțelegerea conflictului de interese ar reduce substanțial și din cazurile de angajare în funcții a persoanelor apropiate, documentate și constatate cu ușurință de ANI.

Generalizând cele expuse putem concluziona că cadrul normativ lacunar, absența preocupărilor de ordin instituțional și nivelul scăzut de conștientizare a situațiilor de conflict de interese, afectează rezistența la corupție și respectiv constituie o amenințare la adresa bunei guvernări în sectorul public.

Bibliografie

1. Codul administrativ. Nr.116 din 19 iulie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.08.2018, nr. 309-320 (466)
2. Legea privind Codul de conduită a funcționarului public. Nr. 25 din 22 februarie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.04.2008, nr. 74-75 (243)
3. Legea privind controlul financiar public intern. Nr. 229 din 23 septembrie 2010. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, 26.11.2010, nr. 231-234 (730)
4. Legea privind declararea averii și a intereselor personale. Nr. 133 din 17 iunie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.07.2016, nr. 245-246, (513)
5. Ordinul Ministerului Finanțelor cu privire la aprobarea Standardelor naționale de Control Intern în sectorul public Nr. 189 din 05 noiembrie 2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.12.2015, nr. 332-339 (2391)
6. Baxan O. Aspecte teoretice privind conceptul de bună guvernare. În: Administrarea Publică, nr. 4, 2019 pp.122-127
7. Șaptefrați T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare. În: Administrarea Publică, 2015, nr. 3(87), pp. 21-27
8. Acte de constatare nr.80/13 din 27 iunie 2023; nr.195/15 din 21.06.21; nr.173/20 din 01.06.2021; nr.48/21 din 19.02.2021 <https://www.ani.md/ro/acte-constatare>
9. Autoritatea Națională de Integritate. Rapoarte de activitate. https://www.ani.md/sites/default/files/Raport%20ANI%202023_0.pdf
10. Ghidul OECD privind rezolvarea conflictului de interese în administrația publică <https://www.oecd.org/gov/ethics/49106083.pdf>
11. Factori de presiune și conflicte de interese în justiție. Ghid pentru judecători. Iași, 2017
12. <https://crjm.org/wp-content/uploads/2014/04/factori-de-presiune-si-conflicte-de-interese-in-justitie-ghid.pdf>
13. 135 de milioane de lei. Cine a proiectat și construit postul vamal Sculeni. Conflicte de interese, sesizarea procuraturii și licitații anulate <https://www.zdg.md/investigatii/dosar/135-de-milioane-de-lei-cine-a-proiectat-si-construit-postul-vamal-sculeni-conflicte-de-interese-sesizarea-procuraturii-si-licitatii-anulate/>

RESPONSABILITATEA SOCIALĂ ȘI MORALĂ A FUNCȚIONARILOR PUBLICI

THE SOCIAL AND MORAL RESPONSIBILITY OF PUBLIC OFFICIALS

*Ludmila ROȘCA,
doctor habilitat în filosofie, formator,
coordonator de Proiect Jean Monnet „Centru de Excelență”*

SUMMARY

In this study, the concept of the social and moral responsibility of public officials, who perform significant functions with a major impact on all segments of social life, is emphasized. According to the author, public office requires a certain moral behavior and an assumption of responsibility for the life and well-being/resilience of citizens. In this context, the interpretations of moral imperatives, hypothetical and categorical, defined by Immanuel Kant, have been updated. These serve as a theoretical basis for evaluating the performance of successful officials who know and promote excellence. The author justifies his conclusion by stating that public officials in their professional activities cannot be guided by the rules/conditions of the hypothetical moral imperative. They have the duty to adopt the norms/rules of the categorical moral imperative, which is the key to success and performance. Additionally, the significance of moral values and virtues of public officials, especially freedom, responsibility, and courage, is highlighted.

Keywords: *social responsibility, moral responsibility, public office, categorical imperative, hypothetical imperative, ethics of responsibility, professional code of ethics.*

Introducere

În secolul XXI, omul are nevoie de noi deprinderi pentru a înțelege utilitatea propriilor cunoștințe, pentru a acționa din perspectiva consecințelor activității sale și a influențelor asupra viitorului umanității. În acest context, dobândește un nou sens libertatea individului. Cu adevărat este liber nu acela care a însușit regulile, normele conviețuirii sociale, care are suficiente cunoștințe despre fenomenele și procesele sociale pentru ca să observe schimbările ce se produc în interiorul lor și respectiv la timp să reacționeze la ele în scopul unei adaptări la mediul de viață, ci individul, personalitatea care fiecare acțiune o raportează la condițiile de existență ale întregului, parte componentă a căruia este.

Savanții și filosofi contemporani au pus accent pe necesitatea educării responsabilității persoanei pentru soarta lumii, pentru acțiunile săvârșite, pentru idealurile și valorile selectate. Reprezentativă, în acest sens, este lucrarea lui Johanes: „Principiul responsabilității în căutarea eticii pentru civilizația tehnogenă”. Autorul analizează responsabilitatea ca principiu, ca teză inițială, esențială a eticii. Savantul își exprimă convingerea că reflectarea principiilor prime este un moment dificil în știință. H.Lenk în lucrarea: „Pragmatiche Vernunft” apreciază responsabilitatea ca pe un construct impe-

rativ ce poartă caracterul timpului [2, p.73]. Este important să cunoaștem și să aplicăm corect formula, deoarece *imperativ* are o semnificație importantă. De la Kant cunoaștem că legea morală poate fi apreciată/percepută ca o poruncă, ca pe un imperativ. Filosoful german descrie imperativul categoric și ipotetic. În descrierea imperativului ipotetic Kant menționează că acesta exprimă necesitatea unei acțiuni, realizată cu scopul de a dobândi ceva, de exemplu: vrei să călătorești într-o țară concretă, studiază oportunitățile și satisface cerințele. Imperativul categoric este caracterizat de universalitate, se impune tuturor ființelor raționale, este formal, deoarece reprezintă eul, care determină acțiunea individului. Im.Kant descifrează potențialul imperativului categoric, utilizând categoriile: universalitate, finalitate și generalitate. Caracterizând universalitatea, filosoful subliniază că orice voință morală este orientată de necesitatea realizării unui scop. În calitate de scop universal poate servi omul.

Pentru a defini posibilitățile omului contemporan, a funcționarilor publici, a pune în valoare semnificația practică a cunoștințelor noastre despre realitatea socială, ne-am propus să apreciem tezele fundamentale ale eticii contemporane, a deontologiei. Acest obiectiv ne-a permis să observăm unele dificultăți cu care se confruntă, în mod obiectiv, fiecare funcționar public, acceptând forțele contextuale care condiționează prioritățile într-un serviciu public.

Bazele teoretice ale cercetării: Responsabilitatea este o categorie aplicată în cercetările filosofice, etice, jurisprudenței, sociologice. În acest studiu valorificăm tezele savanților și filosofilor, care au explicat conținutul fenomenului, accentuând un anumit aspect. De exemplu, H. Lenk oferă o atenție sporită aspectului cantitativ al responsabilității. În opinia savantului, conceptul despre responsabilitatea persoanei rămâne în vigoare și în calculul responsabilității grupului social. Responsabilitatea este animată nu de grup, dar de personalitățile din care este format. Nu este o responsabilitate sumară care ar putea fi divizată între persoanele active așa încât fiecare persoană ar avea câte o practică. Nici un individ nu trebuie și nu poate să poarte responsabilitate pentru grupul căruia îi aparține. Fiecare persoană conform propriei poziții, cunoașterii puterii sale de a-și argumenta opinia/decizia își asumă responsabilitatea în cadrul sistemului, mai ales atunci când el prin acțiunile sale, sau prin neatenția sa, prin inactivitatea în forma neîndeplinirii datoriilor sale poate înlătura sistemul.

În secolul XXI, responsabilitatea socială și morală este axa numeroaselor coduri etice, care pun accentul pe valorile general umane: securitatea, sănătatea, bunăstarea, libertatea, pacea și prosperitatea popoarelor, reziliența individului, a comunităților umane, a statelor democratice. Codurile etice sunt scrise în forma eticii normative, chemată să asigure responsabilitatea individului în limitele comunității lui și la nivelul omeniției. Partea pozitivă a codurilor etice reiese din faptul că atrag atenția indivizilor la dimensiunea morală a existenței lor. Este important să deosebim situațiile și să răspundem la întrebarea: Pentru cine sunt valoroase codurile etice? Omul care trăește după principiile eticii științifice n-are nevoie de coduri, deoarece este suficient de pregătit pentru a-și verifica orientările morale. Omul moral nu trăește din constrângere, ci conform convingerilor, în timp ce codurile etice sunt orientate spre constrângere.

Codurile etice au o funcție de iluminare/ de informare îi oferă omului prima reprezentare despre teoria etică, despre esența fenomenelor/proceselor care îl înconjoară, în

care se implică etc. Această funcție este foarte importantă dacă recunoaștem necesitatea lichidării analfabetismului moral.

Codul etic reprezintă o imagine a valorilor, care este util în simbolizarea principiilor după care un grup profesional, o organizație, o instituție se definește pe sine. În acest sens, codul etic este mai mult decât un document administrativ sau o listă de reguli după care un membru al organizației, un grup profesional poate identifica sau exclude comportamentul deviant. Codurile etice sunt atât scrise (formale), cât și nescrise (informale). În codurile nescrise se specifică ceea ce angajații ar trebui să nu facă. Cea mai mare parte a influenței codurilor etice este inconștientă și doar în condiții speciale suntem conștienți de o asemenea influență. Codurile etice profesionale se adresează standardelor etice ale membrilor la *intrare* (angajare) și *ieșire* (eliberarea din funcție). Codul de etică este documentul care corelează relațiile pur contractuale cu responsabilitatea, atașamentul și încrederea în instituția/organizația respectivă, fără a fi negat comportamentul etic și moral al persoanei în societate [3, p.60].

Specificul oricărui sistem etic se definește prin forma pe care o ia în scopul reglementării responsabilității individului, grupului social. Acest obiectiv ne permite să înțelegem necesitatea redimensionării valorilor, normelor, principiilor, ce stau la baza comunicării. Multe probleme cu care se confruntă omul contemporan pot fi soluționate înainte de declanșarea conflictelor, care au propriile legități. În acest context, J. Habermas subliniază semnificația majoră a discursului, a schimbului de argumente. În opinia savantului, discursul etic are un caracter practic, complex, istoric, interdisciplinar. Filosoful contemporan menționează că nu este suficient ca filosofii, eticienii și specialiștii din alte domenii să colaboreze, este important ca ei să descifreze mecanismul influențării procesului decizional la toate nivelurile lui de manifestare: individual, de grup sau societate. În acest context, J. Habermas evidențiază trei aspecte ale teoriei etice: pragmatic, etic și moral [9, c.24], redimensionate în opera lui Kanke V.A. „Etica responsabilității. Teoria moralei viitorului” [7]. Kanke V.A., pornind de la aspectele evidențiate de J.Habermas, caracterizează segmentele: instrumental-empiric, existențial-individual și interpersonal.

Situația instrumental-empirică este caracterizată de momentele: în baza unor valori validate de toți sunt conștientizate scopurile și se proiectează programul realizării lor. Voința individului este determinată de dorințe și valori. Meditațiile practice aici sunt limitate de scop și sunt raționalizate. Tipice acestui nivel sunt întrebările: Unde și cum să-mi repar ceasul; Cum să mă deplasez în punctul F.

Situația individual-existențială se deosebește prin faptul că personalitatea se află în fața adoptării unor decizii valorice importante, cum ar fi: alegerea profesiei sau a partenerului de viață. La acest nivel rațiunea practică este orientată spre autoafirmarea personală, spre înțelegerea a ceea ce reprezintă pentru ea binele, bunăstarea, garantul rezilienței personale. Capacitatea de a adopta o decizie existențială presupune unitatea voinței și a rațiunii, ele nu sunt depășite de nici un fel de condiții secundare.

Situațiile interpersonale au următoarele particularități. În cadrul lor maximele indivizilor se verifică la compatibilitate. Întrebarea: Ce trebuie eu să fac? Este corelată cu scopurile subiective, iar valorile sunt înlocuite de alte perspective. Trecerea la relațiile dintre persoane, aspectul colegial-colectiv, formează alte dispoziții, orizonturi a dreptății/nedreptății. Răspunsul la întrebarea: Ce trebuie să facă fiecare este să fie drept, să urmeze

judecățile morale dobândite în discursul interpersonal. Aceasta este datoria noastră [1].

Rezultatele investigației. Responsabilitatea ca noțiune filosofică reflectă caracterul obiectiv, istoric concret al interrelațiilor dintre personalitate, colectiv, societate din perspectiva respectării conștiinței a imperativelor mutuale, să urmeze judecățile morale înaintate față de ei. Deosebim responsabilitate legală, morală, socială etc. În funcție de subiectul acțiunilor responsabile, sunt deosebite: responsabilitatea individuală, de grup și colectivă. La nivel individual responsabilitatea se dezvoltă ca rezultat al exigențelor, pe care societatea/comunitatea le înaintează față de persoane. Percepute de individ, ele formează baza interioară de motivare a comportamentului responsabil, reglatorul căruia servește conștiința. Formarea personalității presupune educarea sentimentului responsabilității, care devine o trăsătură intrinsecă a ei [6, p.335].

Funcționarii publici sunt purtătorii autorității publice, iar din motiv că deserveșc interesul general, pentru ei se impune o disciplină riguroasă. Îndeplinirea tuturor principiilor, a obligațiilor, prevăzute de deontologia diferitor categorii de funcționari publici, trebuie abordată ca o datorie, iar la baza activității și comportamentului fiecăruia plasăm nevoia de perfecționare continuă, de instruire permanentă, de asimilare consecventă a cunoștințelor despre ambianța socială, dinamică în lumea contemporană. În acest context, responsabilitatea funcționarilor publici reprezintă un standard profesional important atunci când este vorba despre calitatea serviciilor oferite cetățenilor. Funcționarii publici competenți identifică punctele forte și slabe în activitatea desfășurată, în orice moment pot oferi o caracteristică situației din segmentul pe care îl gestionează. O astfel de diagnoză este utilă în elaborarea și implementarea programelor de creștere a performanței profesionale.

În comportamentul funcționarului public asumarea responsabilității este o prioritate, asigurată de convingerea că slujirea cu credință a interesului public este esența comportamentului său cotidian, profesional, moral. Prin aceasta clasa funcționarilor publici se deosebește de celelalte grupuri sociale, profesionale, culturale. Responsabilitatea poate fi percepută sub trei atitudini (acceptarea ambiguității morale a cetățenilor și a politicilor publice, acceptarea importanței forțelor contextuale ce condiționează prioritățile într-un serviciu public și acceptarea paradoxurilor procedurale) și cunoașterea și posesia a trei valori morale (optimismul, curajul, onestitatea). Aceste atitudini și calități morale sunt relevante pentru toți funcționarii publici, angajați în autoritățile publice centrale (APC) și autoritățile publice locale (APL).

Acceptarea importanței forțelor contextuale morale a oamenilor și politicilor publice – este un factor important în activitatea funcționarilor publici. Experiența arată că deseori se intersectează interesele publice cu cele personale. Peste tot în lume au existat elemente importante de favoritism și de câștig personal care n-au putut fi făcute publice. Cu toate acestea când este adoptată o decizie publică este luat în calcul și efectul moral al acesteia.

Acceptarea forțelor contextuale care condiționează prioritățile într-un serviciu public este o atitudine care poate actualiza un concept mai vechi, cel al relativității eticii. Experiența arată că este o situație inevitabilă. Având o astfel de trăsătură dezvoltată, funcționarul public respectă forțele inconstante, care se regăsesc în toate serviciile publice și înțeleg mai bine motivele pentru care, uneori oamenii morali tind să ia decizii care încalcă principiile eticii.

Responsabilitatea presupune obligația de a efectua un lucru, a răspunde și a da socoteală de ceva, a accepta și de a suporta consecințele. Responsabilitatea este principiul conform căruia angajatul, funcționarul, profesorul ș.a. trebuie să se intereseze de consecințele actelor sale. Responsabilitatea este noțiunea care reflectă conținutul corelatului acțiune-consecință. Principiul responsabilității l-a preocupat și pe M.Foucault, care caracterizând activitatea intelectualilor, sublinia că aceasta are sens numai dacă este orientată spre schimbarea gândirii proprii și a altor oameni. Intelectualul, subliniază M.Foucault, trebuie să-și asume responsabilitatea pentru susținerea problematizărilor morale inițiate. Prin problematizare subînțelegem starea persoanei care permanent își evaluează comportamentul, asumându-și responsabilitatea pentru actele săvârșite. M.Foucault insistă asupra elaborării sinelui într-o transformare sânguincioasă, încetă, care cere eforturi pentru schimbare, prin manifestarea unei griji permanente față de sine [8, p.320].

Analiza responsabilității insistă asupra deosebirii dintre conștient și inconștient, liber sau impus. Alegerea conștientă se referă nu la scop, dar numai la mijloacele atingerii lui. Fiecare om este vinovat de moravurile sale. Virtuțile depind de noi, fiecare om este responsabil pentru ele. În acest context, există opinia despre imposibilitatea responsabilității morale [8, p.321]. Pornind de la axioma că subordonarea comportamentului unei persoane anumitor norme morale, derivă din orientările lui axiologice, care la rândul lor sunt generate de procesul de socializare, problema este oportună, deoarece venim dintr-un sistem totalitar în care funcționarul/conducătorul instituției a fost limitat de un set de obligații și responsabilități strict delimitate de locul ei în piramida ierarhică și respectiv, maximal dependent de indicațiile ierarhic superiorului.

Democrațiile reziliente garantează și promovează în toate segmentele vieții sociale respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Libertatea individului este o valoare perenă, prioritară în ierarhia axiologică. Examinând deontologia ca un cod de reguli și precepte morale, impuse funcționarului public de comunitatea pe care o reprezintă, trebuie să admitem că ele pot veni în contradicție cu propriile lui intenții și interese, cu orientările lui axiologice. Pentru mulți funcționari publici, manifestarea libertății este concepută ca dreptul de a lua decizii, de a delega obligații altora, de a efectua controlul activității altora, fără a corela acest drept cu responsabilitatea ce urmează să fie luată pentru deciziile luate, calitatea realizării obligațiilor de către subordonați, consecințele acțiunilor realizate. Astfel de confuzii sunt întâlnite frecvent în practica socială din Republica Moldova, fapt ce susține semnificația aplicativă a acestei investigații. Fiecare funcționar public, asumându-și responsabilitățile funcției, trebuie să fie conștient de faptul că abilitarea cu anumite drepturi în mod dialectic actualizează problema corelării libertății și responsabilităților. Sugestivă în acest context este afirmația lui Fernando Savater: „Libertatea este indispensabilă pentru a stabili responsabilități, deoarece fără responsabilități nu poate fi articulată conviețuirea în oricare societate. De aceea a fi liber nu este doar un motiv de mândrie, ci și de neliniște și de zbucium” [4].

Așadar, definirea normelor deontologice, acceptarea conștientă a acestora este o precondiție a manifestării personalității umane în mediul social de existență. În cazul nostru, în viața și comportamentul funcționarului public, principiul responsabilității este prioritar, deoarece conștiința a ceea ce urmează după investirea în funcția publică,

trebuie subordonată regulii: să fie conștient că este în drept să beneficieze doar de acele drepturi, pe care le poate justifica cu acțiuni responsabile.

În filosofia contemporană, Eric From în lucrarea: „Etica și psihoanaliza”, ne atenționează că etica umanistă se deosebește de cea autoritară printr-un criteriu formal și unul material. Sub aspect formal este valorificat principiul: numai omul își poate stabili criteriile asupra virtuții și păcatului. Sub aspect material, principiul folosit este cel utilitarist: este „bun” ceea ce e bun pentru om, iar rău este ceea ce dăunează omului. În acest context, grija pentru bunăstarea/prosperitatea omului este o valoare etică și devine un principiu deontologic, din motiv că eficiența activității oricărui funcționar public este: nivelul de trai al oamenilor, capacitatea lor de cumpărare, mai nou – reziliența lor. În mai multe documente, elaborate și transmise de instituțiile europene este des aplicată noțiunea reziliență cu referire la stat, la societate, la persoană, la instituții, la democrație etc. Cu referire la conținutul acestei noțiuni apar mai multe întrebări, care complică procesul de asilare și utilizare. Este clar doar că fiecare persoană conștientă de starea ei socială, de posibilitățile sale de a-și asigura existența, de a-și achita toate facturile zilei, lunii, anului, trebuie să decidă în ce măsură este rezilientă, adică capabilă să depășească situațiile critice, fără a solicita ajutorul nimănui.

Deseori în aprecierea activității funcționarilor publici se aplică noțiunea – curaj. Este adevărat că, în ultimii ani, în Republica Moldova să accepți o funcție publică este mai mult decât o oportunitate de ați multiplica manifestările ca specialist, ca personalitate. Este vorba despre numeroase obligațiuni, pe care și le asumă funcționarii publici din localitățile Moldovei, pentru a schimba situația în bine, pentru a pregăti comunitățile de integrarea în Uniunea Europeană. Sunt oferite noi oportunități, inclusiv suport financiar, dar toate presupun implicare mai activă în elaborarea și lansarea spre competiție a proiectelor. Aici este vorba nu numai despre competențe profesionale, despre o responsabilitate morală și socială, dar și despre curaj. Etica contemporană ne oferă posibilitatea de a aprecia adecvat acest fenomen. Curajul devine o valoare și o virtute morală numai atunci, când se pune în serviciul altuia, când dovedește că s-a eliberat de propriul interes egoist. Apreciat astfel, curajul este prezent în orice acțiune morală. Curajul nu este numai cunoaștere, ci și decizie, nu este numai opinie, ci și acțiune. Am cunoscut numeroși oameni, care cunosc și pot explica semnificațiile curajului, dar, cu regret, s-au oprit la nivelul formării propriei opinii. În scopul de a vă convinge că în timpurile complicate, pe care le trăim, este necesară schimbarea abordării, atitudinii, față de tot ce ne înconjoară, e timpul să ne implicăm, să ne asumăm cu responsabilitate decizii cu importanță strategică pentru țară, pentru neam, pentru viitorul copiilor și nepoților noștri.

Concluzii.

Trăim în condiții complicate: de războiul din regiune, de numeroasele provocări întâlnite în fiecare segment al vieții sociale, de schimbări majore în condițiile mediului natural de existență, de incapacitatea omului de a comunica cu semenii. În aceste condiții responsabilitatea socială și morală devine cea mai importantă caracteristică a omului, indiferent de studii, de funcția pe care și-a asumat-o. Astăzi nu ne mai putem mulțumi, mândri cu volumul cunoștințelor asimilate. Este important să medităm asupra utilității cunoștințelor pentru a îmbunătăți propriile condiții de existență, pentru a ameliora situația din grupul nostru social, restrâns sau extins, pentru a ne oferi speranță că mâine, în țara noastră, va fi mai bine pentru toți oamenii raționali, cu intenții și vise mărețe.

Pentru a răspunde la întrebarea bine cunoscută de filosofi și savanți, cadre didactice și cercetători, studenți dotați și tineri curioși etc.: Ce trebuie să fac, să facem? Am actualizat mai multe teze, concepte din patrimoniul cultural, științific, filosofic al ultimelor secole, care vă pot ajuta în selectarea priorităților. Personal în viața cotidiană și activitatea profesională, în implementarea proiectelor europene mă conduc de imperativul categoric, argumentat de Im.Kant. Asemănor acestuia, în patrimoniul nostru cultural sunt formule mai simple, dar cu mesaje importante pentru atingerea succesului în viață, în activitatea profesională. De exemplu, *nu lăsa lucrul de azi pe mâne...* . Este o deprindere, pe care trebuie s-o educăm la copiii și nepoții noștri. La maturitate ei ne vor mulțumi.

Un alt savant pe care intelectualii trebuie să-l audă este, în opinia mea este M.Foucault. Întra-adevăr fiecare grup social/profesional are o misiune. Intelectualii sunt grupul care are misiunea de a îndruma societatea, de a-i arăta și argumenta care direcție de dezvoltare strategică s-o urmeze, care valori sunt mai importante pentru perioada istorică pe care o trăim. Intelectualii sunt forța motrice a societății contemporane, care este dinamică prin caracteristicile sale esențiale. Nu întâmplător savantul menționează că activitatea intelectualilor are sens numai în cazul când reușește să realizeze schimbarea propriei mentalități și apoi să facă același lucru în grupul social, în întreaga comunitate.

Funcționarii publici ar trebui să studieze cu atenție deosebirea dintre învățămintele eticii umaniste și celei autoritare, la care ne atrage atenția Eric From. În această abordare găsi răspuns la întrebările noastre cotidiene, îndeosebi este important criteriul material, care poate fi satisfăcut prin rezultatele muncii funcționarilor publici de la toate nivelurile de organizare a administrației publice din țara noastră. Înșușirea conținutului *bunului material, a binelui* pentru cetățeni și semnificația acestuia în percepția lor este precondiția eficienței activității funcționarilor publici.

Bibliografie

1. Dale Carnegie, Secretele succesului. Cum să vă faceți prieteni și să deveniți influenți. Traducere – Luiza Cervescu, București: Curtea veche, 2000, -245 p.
2. Lenk H. Pragmatice Vernunft, Stuttgart, 1979, p.73.
3. Roșca Ludmila, Lazari Constantin, Etica și integritatea universitară: experiențe, realizări, probleme. Monografie. Chișinău: Print Caro, 2014, -172 p. P.60. ISBN 978-9975-56-215-7.
4. Fernando Savater, Etica pentru fiul meu Amador, trad. De Irina Dogaru, Chișinău: Arc, 1997, -143 p.
5. Strowson G. The impossibility of moral responsibility // Philosophical Studies, vol.75, p.5-24.
6. T.N. Țirdea, P.V.Berlinschi, A.I.Eșanu ș.a. Dicționar de Filosofie și Bioetică. A-Z. Chișinău: CEP „Medicina”, 2004, -441p., P.335. ISBN 9975-907-33-4.
7. Канке В.А. Этика ответственности. Теория морали будущего. М.: Логос, 2003.
8. Фуко М. Воля к власти. По ту сторону знания, власти, сексуальности. М.1996, с.320
9. Юрген Хабермас, Моральное сознание и коммуникативное действие. Перевод с немецкого под ред. Д.В. Складнева, Санкт-Петербург, 2000, -400с. с .24

IMPLEMENTAREA FLEXIBILITĂȚII ÎN PROGRAMUL ȘI STRUCTURA DE MUNCĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ: O ABORDARE STRATEGICĂ PENTRU CONSOLIDAREA GUVERNĂRII EFICIENTE

IMPLEMENTING FLEXIBILITY IN WORK SCHEDULE AND STRUCTURE IN PUBLIC ADMINISTRATION: A STRATEGIC APPROACH FOR STRENGTHENING EFFECTIVE GOVERNANCE

*Aliona MUNTEAN,
doctorandă,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

Flexibility in the work schedule and structure is an important aspect in adapting the public administration to the increasingly diverse demands and challenges of contemporary society. This article examines how the implementation of flexibility in public administration can contribute to strengthening effective governance. Through a strategic approach, relevant strategies and practices are explored for adapting to changes in the work environment and for the effective management of human resources.

Keywords: *flexibility in work methods and hours, public administration, public servants, public services, effective governance.*

Uniunea Europeană a fost în avangarda adoptării și promovării programelor de flexibilizare a modului și timpului de lucru în sectorul public, oferind o serie de exemple de bune practici pe care Republica Moldova le poate folosi ca model în implementarea propriilor inițiative. Multe state membre ale UE, precum Danemarca, Țările de Jos, Belgia sau Finlanda, s-au remarcat prin adoptarea timpurie și pe scară largă a diverselor opțiuni flexibile de muncă în administrația publică. Aceste țări au dezvoltat cadre legislative și politici detaliate care permit funcționarilor publici să lucreze în regim de program flexibil, să practice munca la distanță sau să aibă un program de lucru partajat. De exemplu, Danemarca a fost una dintre primele țări europene care a integrat munca la distanță și orarul flexibil în mod sistematic în sectorul public, urmărind creșterea eficienței, a productivității și a satisfacției angajaților. Guvernul danez a investit consistent în dezvoltarea infrastructurii IT și a pus la dispoziția funcționarilor diverse unelte și platforme digitale pentru a le facilita activitatea în regim de telemuncă. De asemenea, Țările de Jos sunt recunoscute pentru abordarea inovatoare a flexibilizării în sectorul public, încurajând autonomia și responsabilizarea angajaților. Autoritățile olandeze au adoptat un cadru legislativ favorabil, care a permis instituțiilor publice să dezvolt-

te propriile politici adaptate nevoilor specifice ale angajaților și ale serviciilor oferite cetățenilor.

Implementarea programelor de flexibilizare a modului și timpului de lucru pentru funcționarii publici din Republica Moldova reprezintă un proces de transformare organizațională complex, care necesită abordarea sistemică a unei game largi de aspecte. În cadrul acestui demers, au fost identificate o serie de lecții esențiale care pot contribui la o implementare de succes și la consolidarea sustenabilității acestor inițiative.

Înainte de a implementa la scară largă programele de flexibilizare a modului și timpului de lucru pentru funcționarii publici din Republica Moldova, este esențial să se treacă printr-o etapă de pilotare și testare a diferitelor modele și abordări. Această etapă intermediară va permite identificarea și remedierea rapidă a eventualelor probleme, facilitând o tranziție lină și eficientă către noile modalități de organizare a muncii în administrația publică.

Flexibilizarea modului și timpului de lucru pentru funcționarii publici din Republica Moldova este o componentă esențială a integrării europene și a modernizării administrației publice. Aceste schimbări reflectă tendințele internaționale și contribuie la creșterea eficienței, productivității și motivării personalului, precum și la îmbunătățirea serviciilor oferite cetățenilor. Implementarea unor modele flexibile de lucru reprezintă o provocare, dar și o oportunitate pentru a crea un mediu de lucru mai adaptabil, centrat pe rezultate și echilibrul între viața profesională și personală. Implementarea unor modalități flexibile de lucru pentru funcționarii publici din Republica Moldova prezintă o serie de beneficii semnificative și pentru administrația publică în ansamblu. Aceste practici pot contribui la îmbunătățirea eficienței, productivității și calității serviciilor oferite cetățenilor, în timp ce creează un mediu de lucru mai atractiv și motivant pentru angajați.

Iată o analiză a principalelor beneficii și provocări:

Beneficii:

Adaptabilitate la schimbări: Flexibilitatea în programul și structura de muncă permite administrației publice să se adapteze rapid la schimbările din mediul extern și intern, cum ar fi modificările legislative sau cerințele serviciilor publice. Flexibilitatea în programul și structura de muncă în administrația publică este esențială pentru a răspunde prompt și eficient la schimbările din mediul extern și intern. Aici sunt câteva moduri în care această flexibilitate poate facilita adaptarea la astfel de schimbări:

Răspuns rapid la modificări legislative: Schimbările legislative vor avea un impact semnificativ asupra proceselor și procedurilor administrative. Prin flexibilitatea în programul de lucru, angajații pot fi mobilizați rapid pentru a se conforma noilor reglementări sau pentru a implementa modificările necesare în procesele administrative.

Acomodarea cerințelor serviciilor publice: Nevoile și cerințele serviciilor publice pot varia în funcție de schimbările demografice, sociale sau economice. Prin flexibilitatea în structura de muncă, administrația publică poate ajusta rapid capacitățile și resursele pentru a răspunde cerințelor în schimbare și pentru a asigura furnizarea eficientă a serviciilor publice necesare comunității.

Inovație și adaptabilitate: Flexibilitatea în programul și structura de muncă poate stimula inovația și creativitatea în abordarea problemelor și în dezvoltarea soluțiilor la

schimbările din mediul extern și intern. Angajații pot avea mai multă libertate pentru a explora noi metode de lucru și pentru a adapta practicile administrative în concordanță cu cerințele în schimbare.

Flexibilitatea în programul și structura de muncă poate fi un catalizator pentru inovație și creativitate în administrația publică. Iată cum:

Libertate de experimentare: Atunci când angajații au flexibilitate în programul și structura de muncă se creează un mediu propice pentru experimentare și explorare. Ei pot încerca noi abordări sau tehnici în îndeplinirea sarcinilor lor și pot testa idei inovatoare pentru a aborda problemele existente.

Sprijin pentru gândirea „în afara cutiei”: Flexibilitatea în muncă poate încuraja angajații să gândească în mod creativ și să vină cu soluții inovatoare pentru problemele complexe. Având posibilitatea de a lucra în afara cadrului tradițional de muncă, ei pot genera idei neconvenționale și pot dezvolta soluții inovatoare pentru a răspunde cerințelor în schimbare.

Promovarea colaborării și schimbului de idei: O structură de muncă flexibilă poate facilita colaborarea între diferite departamente sau echipe din cadrul administrației publice. Angajații pot lucra împreună în proiecte transfuncționale și pot împărtăși idei și cunoștințe pentru a găsi soluții inovatoare la problemele comune.

Cultură a încurajării și acceptării eșecului: Flexibilitatea în muncă poate promova o cultură organizațională în care este acceptat și încurajat eșecul ca parte a procesului de învățare și inovare. Angajații sunt încurajați să încerce idei noi fără frica repercusiunilor și să învețe din experiențele lor, contribuind astfel la dezvoltarea unei culturi a inovației.

Reducerea riscului de stagnare: O administrație publică flexibilă este mai puțin expusă riscului de stagnare sau de învechire a practicilor administrative. Prin adoptarea unui mod de lucru flexibil, organizațiile publice pot fi mai receptive la schimbările tehnologice, sociale și economice, și pot fi mai bine pregătite să se adapteze și să evolueze în timp.

Dacă să vorbim despre provocări atunci putem identifica următoarele:

Gestionarea performanței: Implementarea flexibilității poate genera provocări în evaluarea și gestionarea performanței angajaților, deoarece criteriile de evaluare pot varia în funcție de programul și responsabilitățile individuale.

Consistența în furnizarea serviciilor: Menținerea unei consistențe în furnizarea serviciilor publice în condițiile unui program de lucru flexibil poate fi o provocare, în special în domeniile cu nevoi critice sau urgente.

Gestionarea comunicării: Este necesară o comunicare eficientă între angajați și management pentru a asigura o coordonare adecvată a activităților și pentru a evita fragmentarea sau lipsa de coerență în eforturile organizaționale.

Gestionarea conflictelor de interese: Flexibilitatea în programul de lucru poate genera conflicte între nevoile individuale ale angajaților și cerințele organizaționale sau ale serviciilor publice, necesitând o gestionare atentă a acestor situații.

Costuri și resurse: Implementarea și gestionarea programelor de lucru flexibile pot implica costuri suplimentare și necesită alocarea adecvată a resurselor pentru a asigura o funcționare eficientă și sustenabilă în administrația publică.

Prin abordarea cu atenție a acestor beneficii și provocări, administrația publi-

că poate dezvolta și implementa strategii eficiente pentru gestionarea flexibilității în programul și structura de muncă, contribuind astfel la consolidarea guvernării eficiente și la îmbunătățirea calității serviciilor publice oferite cetățenilor. Prin integrarea unor exemple concrete și a unor studii de caz relevante, articolul propune recomandări practice pentru implementarea flexibilității în programul și structura de muncă în administrația publică. Aceste recomandări vizează promovarea unui echilibru între nevoile organizaționale și cele ale angajaților, precum și adaptarea la cerințele legislative și sociale în continuă schimbare.

Implementarea cu succes a programelor de flexibilizare a modului și timpului de lucru în administrația publică din Republica Moldova necesită o adevărată transformare a mentalității atât la nivelul funcționarilor publici, cât și al conducerii. Acest proces implică depășirea percepțiilor tradiționaliste și a rezistenței la schimbare, înlocuindu-le cu o mentalitate deschisă, flexibilă și orientată spre inovare.

O altă reușită a flexibilizării presupune construirea unei culturi organizaționale în cadrul administrației publice care încurajează autonomia, încrederea și colaborarea între angajați, indiferent de locația în care își desfășoară activitatea. Aceasta implică o revigorare a valorilor, a normelor și a practicilor instituționale, pentru a sprijini noi moduri de lucru și a consolida spiritul de echipă.

Totodată este necesară o adaptare corespunzătoare a infrastructurii și a tehnologiei existente în cadrul administrației publice. Acest proces implică investiții și eforturi în dezvoltarea unei infrastructuri IT robuste și securizate, care să permită accesul la distanță la sisteme și aplicații, precum și dotarea birourilor cu echipamente și soluții tehnice adecvate pentru a facilita munca hibridă. Printre principalele aspecte ce trebuie abordate se numără asigurarea accesului la internet de calitate înaltă, implementarea unor sisteme de video-conferință și colaborare online, furnizarea de laptopuri, tablete sau telefoane mobile pentru angajații care lucrează la distanță, precum și dezvoltarea unor platforme digitale securizate pentru gestionarea documentelor, a fluxurilor de lucru și a comunicării interne. De asemenea, adaptarea spațiilor de lucru tradiționale prin introducerea de zone comune de colaborare, spații de co-working și facilități pentru munca mobilă va sprijini tranziția către un mod de lucru mai flexibil. Aceste investiții în infrastructură și tehnologie vor permite funcționarilor publici să lucreze eficient și în condiții de siguranță, indiferent de locația în care se află, asigurând totodată o gestionare optimă a activității și a resurselor organizaționale. Acest proces necesită o abordare integrată și coordonată între factorii de decizie cheie, fiecare având un rol important de jucat în asigurarea unei tranziții eficiente și durabile către noi modalități de organizare a activității. Înainte de a trece la implementarea propriu-zisă, este esențial să se realizeze o analiză aprofundată a nevoilor și a practicilor existente în administrația publică din Moldova. Aceasta va implica evaluarea infrastructurii tehnice, a competențelor digitale ale angajaților, a obiceiurilor de lucru și a culturii organizaționale, pentru a identifica oportunitățile și provocările specifice contextului local. Doar astfel se vor putea dezvolta programe de flexibilizare adaptate în mod eficient la realitățile din Moldova.

Experiența altor state europene care au implementat cu succes diverse opțiuni flexibile de lucru în sectorul public, precum orarul flexibil, munca la distanță și programul de lucru partajat, demonstrează beneficiile majore ale acestor abordări. Printre acestea

se numără creșterea productivității și a satisfacției angajaților, îmbunătățirea echilibrului între viața profesională și personală, precum și o mai bună adaptare la nevoile în schimbare ale cetățenilor și ale comunităților locale.

Implementarea pe scară largă a programelor de flexibilizare a modului și timpului de lucru pentru funcționarii publici din Republica Moldova se confruntă cu diverse provocări și obstacole, care necesită a fi abordate în mod corespunzător pentru a asigura o tranziție și o aplicare eficientă a acestor măsuri. Unele dintre principalele dificultăți identificate includ rigiditatea cadrului legal existent, rezistența la schimbare din partea unor angajați și lideri, adaptarea infrastructurii și a tehnologiei, precum și nevoia de a schimba mentalitatea și cultura organizațională dominantă în administrația publică.

Cadrul legal și instituțional actual prezintă încă unele limitări și lipsuri care îngreșesc implementarea flexibilizării la scară mai largă. Legislația muncii și reglementările privind funcția publică conțin încă dispoziții destul de rigide în ceea ce privește programul de lucru, locul de muncă sau modalitățile de remunerare, necesitând revizuirii și îmbunătățiri pentru a permite o mai mare flexibilitate. De asemenea, mecanismele de coordonare și control la nivel guvernamental sunt încă insuficient dezvoltate, lipsind o abordare coerentă și unificată a acestui proces la nivelul întregii administrații publice.

Un alt obstacol semnificativ îl reprezintă rezistența la schimbare din partea unor funcționari publici și a conducerii instituțiilor, care pot percepe diferit beneficiile și avantajele flexibilizării. Unii angajați pot avea o atitudine sceptică față de astfel de inițiative, fiind obișnuiți cu modelele tradiționale de lucru, iar unii manageri pot fi reticenți în a acorda mai multă autonomie și control angajaților. Schimbarea mentalității și a culturii organizaționale dominante în sectorul public este deci o provocare esențială ce trebuie depășită prin eforturi susținute de comunicare, informare și dezvoltare a competențelor.

Succesul implementării programelor de flexibilizare a modului și timpului de lucru pentru funcționarii publici din Republica Moldova depinde în mare măsură de implicarea și angajamentul factorilor de decizie la diferite niveluri ale administrației publice. Acest proces necesită o abordare integrată și coordonată între factorii de decizie cheie, fiecare având un rol important de jucat în asigurarea unei tranziții eficiente și durabile către noi modalități de organizare a activității.

Succesul implementării programelor de flexibilizare a modului și timpului de lucru pentru funcționarii publici din Republica Moldova depinde în mare măsură de implicarea și angajamentul factorilor de decizie la diferite niveluri ale administrației publice. Acest proces necesită o abordare integrată și coordonată între factorii de decizie cheie, fiecare având un rol important de jucat în asigurarea unei tranziții eficiente și durabile către noi modalități de organizare a activității.

Implementarea programelor de flexibilizare a modului și timpului de lucru pentru funcționarii publici din Republica Moldova reprezintă un pas esențial în modernizarea administrației publice și în îmbunătățirea calității serviciilor oferite cetățenilor. Această transformare organizațională va permite administrației să valorifice oportunitățile oferite de tehnologiile digitale și de noile paradigme de muncă, pentru a deveni mai eficientă, mai flexibilă și mai orientată către nevoile publicului. Experiența altor state europene care au implementat cu succes diverse opțiuni flexibile de lucru în sectorul public, precum orarul flexibil, munca la distanță și programul de lucru partajat, de-

monstrează beneficiile majore ale acestor abordări. Printre acestea se numără creșterea productivității și a satisfacției angajaților, îmbunătățirea echilibrului între viața profesională și personală, precum și o mai bună adaptare la nevoile în schimbare ale cetățenilor și ale comunităților locale. Eforturile complexe de implementare a flexibilizării muncii în administrația publică din Republica Moldova vor necesita o abordare sistematică și integrată, care să aibă în vedere atât aspectele tehnice și organizaționale, cât și dimensiunea culturală și de leadership. Dezvoltarea unei viziuni și strategii cuprinzătoare la nivel guvernamental, coroborată cu o evaluare aprofundată a nevoilor și a capacităților existente, va constitui baza solidă pentru o tranziție reușită. Pilotarea și testarea atentă a diverselor modele de flexibilizare, urmată de o extindere treptată la scară largă, vor permite identificarea rapidă a problemelor și ajustarea soluțiilor în funcție de feedbackul primit din partea angajaților, sindicatelor și societății civile. Această abordare participativă, însoțită de o campanie amplă de comunicare și instruire, va asigura acceptarea și adoptarea cu încredere a noilor modalități de organizare a muncii în administrația publică. Consolidarea unei culturi organizaționale bazate pe autonomie, responsabilitate și încredere va fi esențială pentru sustenabilitatea pe termen lung a programelor de flexibilizare. Investițiile în dezvoltarea competențelor manageriale și digitale ale funcționarilor publici vor contribui la valorificarea la maximum a beneficiilor oferite de munca flexibilă, modernizând în mod durabil administrația publică din Republica Moldova.

Bibliografie

1. ATHANASIADOU Chrisalena, THERIOU Georgios "Telework: systematic literature review and future research agenda"
2. BALERS, B. B., BRIGGS, T. E., Huff, J. W., Wright, J. A., & Neuman, G. A. 1999. Flexible and compressed workweek schedules: A meta-analysis of their effects on work-related criteria. *Journal of Applied Psychology*, 84(4): 496-513.
3. CĂȘUNEANU, I. Îmbunătățirea flexibilității forței de muncă din întreprinderile românești folosind practicile în domeniu din unele țări UE. În: *Economie teoretică și aplicată*, 2013, vol.XX, nr.8(585), p.110-122.
4. Eurofound, *The potential for teleworking in Europe and the risk of a new digital divide*, 2020
5. LEOVARIDIS, C., CÂRCU, L. Echilibrul dintre muncă, viață personală și educație în rândul studenților. O cercetare calitativă. În: *Revista română de sociologie (București)*, 2018, nr.1-2, p.101-133
6. NORMAN, P. , COLLIMNS, S. , CONNER, M., MARTIN, R. , & Rance, J. 1995. Attributions, cognitions, and copying styles: Teleworkers' reactions to work-related problems. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(2): 117-128.
7. OLSON, M. H. 1989. Organizational barriers to professional telework. In E. Boris & C. R. Daniels (Eds.), *Historical and contemporary perspectives on paid labor at home*: 217-237. Urbana: University of Illinois Press.
8. PIERCE, J. L. ,NEWSTROM, J. W. , Dunham, R. B. , & Barber, A. E. 1989. *Alternative work schedules*. Boston: Allyn & Bacon.
9. RAMSOWER, R. M. 1983. *Telecommuting: The organizational and behavioral*

- effects of working at home. Ann Arbor, MI: University Microfilms International.
10. <https://www.civilservicejobshare.service.gov.uk/>, accesat la 18.06.2022
 11. <https://www.globalgovernmentforum.com/fit-for-the-future-cementing-sustainable-flexible-working-practices/>, accesat la 10.01.2024
 12. <https://revistacariere.ro/leadership/piata-muncii-employment/flexibilitatea-in-munca-in-timpul-pandemiei-un-exercitiu-eficient/>, accesat la 03.04.2024
 13. https://www.ey.com/ro_ro/news/2020/10/studiul-ey--revenirea-la-munca--noile-conditii---60--dintre-anga , accesat la 03.04.2024,
 14. <https://ina.gov.ro/wp-content/uploads/2021/01/STUDIU-moduri-de-lucru-flexibile.pdf>, accesat 12.04.2024

IMPACTUL E-GVERNĂRII ȘI DIGITALIZĂRII SERVICIILOR PUBLICE ASUPRA EFICIENȚEI ADMINISTRAȚIEI PUBLICE

THE IMPACT OF E-GOVERNMENT AND DIGITALIZATION OF PUBLIC SERVICES ON THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Călin-Lucian BÎZU,
doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

Through innovation and e-Government, governments around the world can be more efficient, provide better services, respond to citizens' demands for transparency and accountability, become more inclusive, while restoring citizens' trust in authorities. It is very important to assess how digitization has affected the way citizens interact with public administration, including access to information and the ability to participate in decision-making processes. Evaluating the impact of e-Government and digitalization of public services on the efficiency of public administration in the Republic of Moldova involves a number of factors that have been analyzed in this article.

Keywords: *digitization, e-government, public administration, efficiency, innovation, digital solutions.*

E-Governarea reprezintă utilizarea tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC) pentru îmbunătățirea eficienței agențiilor guvernamentale și furnizarea serviciilor guvernamentale online. Cadrul guvernării electronice s-a extins pentru a include utilizarea TIC de către Guvern pentru realizarea unei game largi de interacțiuni cu cetățenii și sectorul de afaceri, precum și pentru datele deschise ale guvernului și utilizarea TIC pentru a permite inovarea în guvernare.

Guvernarea electronică poate fi definită drept utilizarea TIC pentru a furniza mai eficient serviciile guvernamentale, respectiv aplicarea TIC în operațiunile guvernamentale, generând atingerea scopurilor publice prin mijloace digitale. Principiul care stă la baza guvernării electronice, susținut de un cadru instituțional eficient de guvernare electronică, este de a îmbunătăți funcționarea internă a sectorului public prin reducerea costurilor financiare și a perioadelor de tranzacție, astfel încât să integreze mai bine fluxurile și procesele de muncă și să permită utilizarea eficientă a resurselor.

Prin inovare și e-Governare, guvernele din întreaga lume pot fi mai eficiente, pot oferi servicii mai bune, pot răspunde cerințelor cetățenilor privind transparența și responsabilitatea, pot deveni mai incluzive, restabilind totodată încrederea cetățenilor în autorități. Evaluarea impactului e-Governării și digitalizării serviciilor

publice asupra eficienței administrării publice în Republica Moldova implică o serie de factori. Iată câteva aspecte pe care le vom lua în considerare în acest context:

Eficiența operațională: simplificarea proceselor administrative prin digitalizare poate duce la o administrație mai eficientă și mai rapidă. Automatizarea sarcinilor repetitive și introducerea tehnologiilor digitale poate duce la economii de timp și resurse.

Accesibilitatea și transparența: digitalizarea serviciilor publice facilitează accesul cetățenilor la informații și servicii în orice moment și de oriunde, îmbunătățind transparența și participarea publică. Platformele online oferă cetățenilor posibilitatea de a accesa rapid și ușor informații despre serviciile guvernamentale și de a interacționa cu instituțiile publice.

E-Guvernare și simplificarea birocrăției: digitalizarea poate contribui la eliminarea birocrăției și a guvernării fără hârtie, prin introducerea semnăturilor electronice, a proceselor online și a dosarelor digitale. E-Guvernarea poate facilita comunicarea între instituțiile guvernamentale și îmbunătăți coordonarea activităților administrative.

Securitatea datelor: o componentă esențială a digitalizării este securitatea informațiilor. Este important ca instituțiile publice să implementeze măsuri eficiente de protecție a datelor pentru a preveni accesul neautorizat sau scurgerile de informații.

Alfabetizarea digitală: succesul digitalizării depinde și de gradul de alfabetizare digitală a cetățenilor și a personalului din instituțiile publice. Programele de formare continuă au un rol important în acest sens.

La 2 iunie 2021, Agenția de Guvernare Electronică (AGE) a lansat campania de informare și alfabetizare digitală a populației cu genericul „e-Guvernare pentru toți și fiecare”. Misiunea de bază a acesteia a fost de a spori numărului de utilizatori ai serviciilor electronice, prin formarea abilităților de accesare a platformelor publice online, create de AGE, precum și prin promovarea beneficiilor utilizării serviciilor electronice de stat [3]. Programul - unul incluziv, a fost prevăzut în special pentru categoriile vulnerabile de populație: persoane cu dizabilități, locuitori ai mediului rural, persoane care nu dispun de dispozitive cu acces la rețeaua internet, dar și pentru angajații instituțiilor publice, bibliotecari, copii și tineri care urmează să devină promotorii utilizării serviciilor publice. Obiectivele trasate au fost atinse printr-o serie de activități, precum: webinare pentru e-ambasadori, sesiuni de informare pentru bibliotecari și persoane cu dizabilități, instruirii pentru funcționari și angajați ai primăriilor, lecție deschisă despre siguranță online pentru copii și alte evenimente în format online și offline.

Evaluarea continuă și adaptare: Este important ca autoritățile să efectueze evaluări periodice pentru a măsura impactul digitalizării și să fie deschise la ajustări și îmbunătățiri continue. În general, succesul digitalizării serviciilor publice poate avea un impact semnificativ asupra eficienței administrării publice, cu condiția ca aceasta să fie implementată în mod coerent și să fie susținută de o infrastructură solidă și de politici corespunzătoare.

Digitalizarea a contribuit semnificativ la îmbunătățirea eficienței proceselor de guvernare. Aceasta include dezvoltarea aplicațiilor mobile pentru acces la serviciile

guvernamentale, digitalizarea buletinelor de identitate și a permiselor de conducere, precum și facilitarea interacțiunii digitale între cetățeni și stat. Aceste măsuri au dus la reducerea birocrăției și la creșterea transparenței.

Este foarte important să evaluăm cum digitalizarea a afectat modul în care cetățenii interacționează cu Guvernul, inclusiv accesul la informații și capacitatea de a participa la procesele decizionale. Prin implementarea tehnologiilor digitale, accesul la informații și la servicii guvernamentale a devenit mai facil. În prezent, se atestă o creștere a așteptărilor cetățenilor față de guvern, în ceea ce privește prestarea calitativă a serviciilor publice. Pe lângă o calitate înaltă a serviciilor și posibilitatea de a le accesa de la distanță (electronic), cetățenii solicită și o transparență sporită în procesele de furnizare a serviciilor guvernamentale. Satisfacerea acestor așteptări ale cetățenilor necesită o abordare orientată către client, o livrare a serviciilor publice rapide, fără efort și confortabilă.

În acest scop, Guvernul Republicii Moldova cu suportul Băncii Mondiale implementează proiectul „Modernizarea serviciilor guvernamentale” [4], care are drept obiectiv principal îmbunătățirea serviciilor publice prin simplificarea acestora pentru cetățean, cu utilizarea tehnologiilor moderne de e-guvernare, inclusiv extinderea canalelor de acces la serviciile publice prin crearea de servicii electronice.

Serviciile electronice au transformat modalitatea de interacțiune a autorităților cu cetățenii. Tranziția la prestarea serviciilor publice prin intermediul canalelor electronice trebuie aplicată de către instituțiile guvernamentale, pentru a beneficia de o mai mare eficiență a proceselor de lucru și pentru a spori accesul cetățenilor la informații și servicii calitative. Totodată, prin diminuarea contactului uman pentru prestarea serviciilor, se impune crearea unui mecanism de contact pentru utilizatorii de servicii publice în scopul oferirii consultațiilor, suportului necesar și recepționării feedback-ului clienților.

În acest context, Guvernul a instituit Serviciul guvernamental de suport clienți, care este o platformă unică de contact cu beneficiarii de servicii publice prin intermediul căreia aceștia pot solicita și primi asistență în privința subiectelor ce țin de prestarea serviciilor publice, precum și pot prezenta recomandări privind îmbunătățirea calității serviciilor publice [2].

În contextul unei creșteri exponențiale a digitalizării serviciilor publice, dezvoltării soluțiilor de guvernare digitală și accesului sporit la internet, de care dispune majoritatea populației din Republica Moldova, Agenția de Guvernare Electronică măsoară anual nivelul de percepție și asimilare a serviciilor publice digitale de către populație prin intermediul Sondajului Național anual ”Percepția, asimilarea și susținerea de către populație a e-Guvernării și Modernizării serviciilor guvernamentale (SNA)”, precum și gradul de satisfacție față de accesarea serviciilor în format digital [5].

Rezultatele ultimului sondaj, realizat în perioada 23 august – 10 septembrie 2023, pe un eșantion de 3040 de persoane, cu vârsta de peste 18 ani, din 13 regiuni geografice, oferă o perspectivă detaliată asupra evoluției în utilizarea serviciilor publice electronice. Sondajul a fost realizat în baza mai multor indicatori:

- *Gradul de satisfacție față de calitatea serviciilor electronice, în creștere*

Indicatorul combinat de satisfacție a utilizatorilor față de calitatea serviciilor publice prestate în mod electronic a crescut cu 10% față de 2022. Utilizatorii portalului servicii.gov.md raportează un nivel de satisfacție de 76,3%, în timp ce utilizatorii paginilor web specializate ale instituțiilor prestatoare 74,4%.

41,3% din respondenți au apreciat cu note maxime sau medii calitatea serviciilor publice electronice.

- *Preferințe de accesare*

Mai mult de jumătate din respondenții (55,3%), care a utilizat careva servicii publice în ultimele 12 luni, afirmă că cel puțin unul din servicii a fost accesat electronic.

Având posibilitatea să aleagă între cele două moduri de accesare a unui serviciu, online sau offline, peste jumătate de respondenți (56%) susțin că ar alege să acceseze în mod online serviciul public, față de 39,7% care optează pentru metoda tradițională, offline, la ghișeu.

- *Nivelul de alfabetizare digitală*

Deprinderile de operare cu dispozitive electronice și navigare pe internet determină în mod evident capacitățile utilizatorilor în ceea ce privește accesarea serviciilor electronice. Potrivit sondajului:

40,5% s-au declarat utilizatori independenți, menționând că preferă să acceseze autonom servicii online, fără suport din partea altor persoane.

31,0% preferă să acceseze singuri, dar admit totuși că ar avea nevoie de suport din partea altor persoane: aceștia fiind calificați în studiu drept utilizatori asistați.

26,2% din respondenți pot fi definiți drept „delegatari” sau utilizatori cu necesități înalte de suport, preferând să delege integral altei persoane accesarea și obținerea serviciului electronic.

Trebuie de menționat că procentul utilizatorii asistați a scăzut cu 5, iar procentul utilizatorilor independenți a crescut față de anul precedent cu aproximativ 2 %.

Tinerii (18-29 ani) au utilizat serviciile electronice de șase ori mai des decât persoanele în vârstă (60-74 ani).

- *Dispozitive de accesare a serviciilor publice electronice*

În 2023, se atestă sporirea preferințelor de a accesa serviciile electronice prin telefonul mobil în detrimentul accesărilor prin computer. Din datele sondajului rezidă că tot mai mulți au accesat servicii publice electronice prin intermediul telefonului mobil (81,2%), cu 3% mai mult ca în anul 2022 și cu 8% mai mult ca în anul 2021. Doar un an în urmă, cetățenii preferau în mare parte să acceseze e-serviciile de la computer, actualmente balanța înclină către dispozitivele mobile.

- *Cele mai populare servicii publice electronice*

Printre cele mai accesate servicii publice disponibile în format digital se numără:

- serviciile electronice de documentare a populației (36,7%)
- serviciile electronice fiscale (34,0%)
- serviciile electronice cadastrale (22,3%) și
- serviciile e-CNAS (21,2%)

- *Beneficiile guvernării electronice*

Mare parte a celor chestionați (57,2%) sunt de părere că implementarea guvernării

electronice va aduce numeroase avantaje și beneficii pentru cetățeni. Principalele beneficii așteptate de către populație, ca rezultat al reformei de modernizare a serviciilor guvernamentale, sunt:

- eliminarea corupției
- reducerea numărului de vizite necesare pentru obținerea serviciilor publice
- reducerea costurilor
- reducerea numărului de documente necesare
- reducerea duratei pentru obținerea unui serviciu.
- *Accesul la servicii Internet în creștere*

Marea majoritate a respondenților (91,2%) accesează Internetul zilnic. Studiul indică că 88,1% din gospodăriile casnice sunt conectate la Internet.

- *Surse de informare a populației*

Internetul și televiziunea rămân sursele principale de informare, cu 90% cumulativ. Se atestă o creștere a informării în mediul on-line. Internetul a devenit o sursă principală de informare, depășind televiziunea. În special paginile de știri și rețelele de socializare (52%), depășesc paginile web guvernamentale dedicate (21,6%).

Putem constata că aproape jumătate dintre respondenți se declară dispuși și deschiși de a utiliza servicii electronice, ponderea acestora constituind 47,4%, peste valorile 2020 și 2021.

Rezultatele sondajului denotă o evoluție de la forma clasică (offline) de accesare a serviciilor publice către accesările online. Diferența între ponderea accesărilor online și offline este relativ mică (54,5% vs 52,6%), dar este punctul în care rata accesărilor online depășește accesările offline pentru prima dată de când se fac aceste măsurări.

În cadrul proiectului „Modernizarea serviciilor guvernamentale în Republica Moldova”, implementat cu suportul Grupului Banca Mondială, au fost modernizate peste 80 de servicii publice, demonstrând angajamentul Moldovei pentru transformarea digitală printre care:

Aplicația guvernamentală EVO prin intermediul căreia, atât persoanele fizice, cât și juridice, vor avea acces la serviciile guvernamentale digitalizate [6];

Sistemul informațional automatizat „eRețeta pentru medicamente și dispozitive medicale compensate”, care marchează un pas semnificativ în modernizarea sistemului de sănătate din Republica Moldova și aduce numeroase beneficii atât pentru pacienți, cât și pentru medici și farmaciști;

Aplicația MIA Plăți Instant, sistem disponibil în instituții financiare din țară și permite utilizatorilor și companiilor să transfere bani în mai puțin de 15 secunde, pentru aceasta nu se aplică comisioane și indiferent de bancă. Iar pentru identificare, e suficient doar numărul de telefon;

E-APL - o nouă platformă digitală destinată administrației publice locale, care va contribui la sporirea calității serviciilor publice oferite cetățenilor. Prin intermediul noului portal, autoritățile publice centrale (APC) vor furniza resurse digitale importante pentru gestionarea eficientă a activităților la nivel local. De asemenea, această platformă va integra servicii guvernamentale existente, cum ar fi semnătura electronică și plățile electronice, facilitând prestarea de către APL a serviciilor

publice online și interacțiunea digitală cu cetățenii și mediul de afaceri.

Digitalizarea serviciilor publice pentru cetățeni: peste jumătate din totalul de 426 de servicii, adică 219, sunt deja disponibile online, reprezentând 51.4%.

Deși progresul este evident, sunt încă provocări în ceea ce privește extinderea și adaptarea soluțiilor de guvernare electronică la nevoile tuturor grupurilor de cetățeni. Strategia de Transformare Digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023-2030 subliniază cele mai importante aspecte ale modului de dezvoltare a statului, a societății și a economiei moldovenești, cu utilizarea instrumentelor digitale [1].

Pentru a avea o opinie referitor la impactul digitalizării serviciilor publice a fost realizat un mini-sondaj de opinie, cu scopul de a investiga modul în care cetățenii percep și utilizează serviciile digitale oferite de administrația publică.

Analizând datele obținute după examinarea rezultatelor sondajului am constatat următoarele:

Cetățenii percep efortul statului de digitalizare a serviciilor publice în Republica Moldova, majoritatea considerând ca gradul de digitalizare la moment este satisfăcător, ceea ce în mare parte coincide cu nivelul actual al transformării digitale în țară;

Cetățenii deja utilizează activ serviciile publice digitale, ce denotă competențe bune digitale. Totodată majoritatea celor care au utilizat deja serviciile publice digitale au fost satisfăcuți, cu toate că sunt și persoane care au avut o experiență mai puțin pozitivă în acest proces;

O parte considerabilă de cetățeni cred că serviciile publice digitale sunt încă slab accesibile;

Totuși majoritatea cetățenilor cred ferm ca digitalizarea va îmbunătăți considerabil eficiența serviciilor publice, și că digitalizarea va îmbunătăți considerabil eficiența administrației publice;

Cetățenii sunt de acord că în țară este bine dezvoltată o infrastructură modernă de comunicații electronice care facilitează accesul la serviciile digitale publice, cu toate că la acest capitol mai sunt unele lacune;

În opinia cetățenilor constrângerile principale în procesul de transformare digitală în Republica Moldova sunt competențele digitale slabe ale cetățenilor și securitatea cibernetică;

Totodată, s-au depistat lacune în informarea cetățenilor despre documentele strategice de transformare digitală care sunt aprobate de Guvern și sunt în proces de implementare în Republica Moldova.

Cu toate că în Republica Moldova există în prezent o serie de soluții moderne de guvernare electronică, însă utilizarea lor este una insuficientă, iar în unele domenii, marginală. Acest lucru se datorează unui șir de constrângeri, printre care menționăm:

Lipsa liderismului în domeniu. Dacă un conducător nu semnează digital și nu solicită acest lucru de la subordonați, nimeni nu va face acest lucru la un nivel administrativ inferior sau în zonele rurale. De exemplu, Parlamentul Republicii Moldova are sistemul de vot electronic din 2003, Primăria Chișinău – din 2016. Totuși, în ambele instituții se votează și astăzi manual.

Voința politică – lucrurile se rezolvă relativ repede atunci când politicienii înțeleg

problema și beneficiile soluției de e-Guvernare. Dar își asumă și riscurile.

Asimilarea – o bună parte a populației este departe de tehnologiile informaționale. În capitală și în orașele mari cunoașterea este superficială. În regiuni și în zone rurale cunoștințele și aptitudinile conexe sunt aproape inexistente.

Birocrație, rezistență – este foarte dificil să convingi o agenție care oferă servicii publice să accepte servicii electronice. Motivația este diferită, începând cu lipsa de voință sau cunoștințe și terminând cu teama că soluțiile e-Gov le vor compromite unele mecanisme de funcționare învechite, sau chiar corupte.

Argumentul protecției datelor cu caracter personal pentru a nu face nimic. Folosind acest argument la modul speculativ, multe inițiative bune au fost oprite, adesea ignorând urgența unor riscuri.

Lipsa de instrumente de înregistrare unice, simple, accesibile, omogene și răspândite, care permit semnătura digitală. Instrumentele existente sunt folosite de un număr mic sau foarte mic de cetățeni.

Popularizare foarte scăzută a serviciilor, în special la nivel local. Putem crea cele mai bune sisteme din lume, dar dacă nu sunt utilizate, acestea vor rămâne doar sisteme bune, nimic mai mult.

Nivel scăzut de implicare și co-creare a soluțiilor de e-Guvernare între instituțiile publice, mediul de afaceri, mediul academic, administrația regională și locală, cetățenii. Nu putem crea ceva care trebuie utilizat masiv fără consultarea utilizatorilor și a tuturor celor interesați.

Nivel scăzut de alfabetizare digitală. Oamenii trebuie să știe de ce serviciile digitale sunt mult mai bune decât serviciile tradiționale și care sunt avantajele utilizării lor.

Serviciile nu sunt întotdeauna prietenoase, uneori sunt complicate și ambigue pentru acces.

Prin urmare, punerea în aplicare a acestor strategii nu doar că va facilita tranziția spre o administrație publică digitală, dar va contribui și la creșterea eficienței administrative și la consolidarea încrederii cetățenilor în administrația publică.

Digitalizarea serviciilor publice are un impact major asupra eficienței administrației publice prin mai. În primul rând, este o modalitate de a facilita colaborarea internă în cadrul administrației publice, în special prin schimbul de date și informații. Apoi, este și posibilitatea de stocare a unei cantități mari de informații pe o perioadă nedeterminată pentru a avea acces la acestea în orice moment, fără risc de pierdere sau deteriorare. În plus, administrația publică devine din ce în ce mai eficientă grație dematerializării unor sarcini și a unor proceduri, ceea ce poate fi un factor în îmbunătățirea calității guvernării, precum și a furnizării de bunuri și servicii publice. Digitalizarea serviciilor publice ajută la reducerea corupției prin limitarea interacțiunii individuale în timp ce automatizează procedurile și totodată ajută la consolidarea încrederii cetățenilor în administrația publică.

Bibliografie

1. Hotărârea Guvernului nr. 650/2023 cu privire la aprobarea Strategiei de transformare digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023-2030. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139408&lang=ro
2. Hotărârea Guvernului nr. 976/2023 cu privire la aprobarea Conceptului Serviciului guvernamental de suport clienți și a Conceptului Sistemului informațional „Serviciul guvernamental de suport clienți” https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141288&lang=ro
3. Campanie de alfabetizare digitală. <https://egov.md/ro/content/campania-e-guvernare-pentru-toti-si-fiecare>
4. Proiectul Băncii Mondiale „Modernizarea serviciilor guvernamentale”. <https://old.egov.md/ro/communication/news/misiunea-bancii-mondiale-evaluat-stadiul-de-modernizare-serviciilor>
5. Raport privind rezultatele sondajului național anual 2023. Agenția de Guvernare Electronică. <https://egov.md/ro/node/40148>
6. Serviciile electronice guvernamentale vor fi disponibile prin intermediul aplicației mobile EVO. <https://gov.md/ro/content/serviciile-electronice-guvernamentale-vor-fi-disponibile-prin-intermediul-aplicatiei-mobile>

ROLUL DIGITALIZĂRII ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ÎN RELAȚIA SA CU CETĂȚENII

THE ROLE OF DIGITALIZATION IN PUBLIC ADMINISTRATION IN ITS RELATIONSHIP WITH CITIZENS

*Mirela Camelia MIHALCEA,
doctorandă,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

The present essay try to provide a preliminary identification of the connection between local public administration and citizen involvement in local development and their improvement. The essay aims to investigate the aspects related to the local public administration regarding the way of collaboration with citizens, the benefits and shortcomings resimit by both citizens and local administration, but it also has in the foreground the identification and development of methods in order to improve this collaboration and especially in the development of information techniques.

The definition of electronic governance can be narrowly defined as „production and provision of public services through the information technology”. Another definition says that eGovernment can be understood as the use of information and communication technology to promote effective and efficient governance, to facilitate access to government services, and, to allow greater access to public information and to increase governance’s responsibility towards citizens.

Keywords: *electronic governance, public administration, citizens, information and communication technology, efficient governance, responsibility.*

Administrația publică locală reprezintă totalitatea organelor cu competență generală sau specială implicate în satisfacerea intereselor generale ale locuitorilor unei unități administrativ-teritoriale. Administrația publică locală își exercită atribuțiile numai în limitele unității administrativ-teritoriale în care aceasta funcționează.

Administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale se organizează și funcționează în temeiul principiilor descentralizării, autonomiei locale, deconcentrării serviciilor publice, eligibilității autorităților administrației publice locale, legalității și al consultării cetățenilor în soluționarea problemelor locale de interes deosebit.

Lilia Taranenco, în lucrarea “Managementul Administrației Publice Locale – Premisă de Dezvoltare a Antreprenoriatului Local” considera că “managementul administrației publice este știința care studiază modul cum funcționează organele administrației publice, cum răspund ele cerințelor sociale, cum folosesc ele rațional mijloacele materiale și financiare care li se încredințează, cum deservesc oamenii și totodată oferă soluții pentru asigurarea unei funcționări optime a aparatului administrativ la toate nivelurile,

pentru ca acesta să poată rezolva într-un timp scurt cu cheltuieli minime problemele cu care se confruntă“. În aceasta lucrare, autoarea considera ca o latură importantă a managementului administrației publice este infrastructura locala cu toate componentele sale. Dintre acestea autoarea enumera: asigurarea și dezvoltarea drumurilor, a sistemelor de aprovizionare cu apă, gaze naturale, energie electrica, a transportului în comun.

Pe lângă aceste aspecte, putem adăuga: dezvoltarea de politici publice pentru a rezolva problemele publice cu care se confruntă cetățenii, din care putem enumera asigurarea serviciilor publice de calitate și orientate către cetățean prin menținerea funcțională a legăturilor logistice cu localitățile limitrofe, asigurarea de servicii publice de asistență și protecție socială a cetățenilor, existența unităților de învățământ, de cult și de cultură în localitatea în care activează administrația publică, asigurarea unui trai decent și sigur, crearea condițiilor în ceea ce privește dezvoltarea unui mediu de afaceri care să aducă plus valoare localității, dar și locuri de muncă pentru cetățeni.

Deoarece scopul administrației publice din orice țară și la orice nivel este de a fi în slujba cetățenilor săi, serviciul public reprezintă misiunea primordială a administrației publice, existând astfel posibilitatea, prin această activitate, de a satisface în mod corespunzător cerințele populației, activitățile serviciilor publice trebuind să respecte criterii de calitate și utilitate.

Administrația trebuie să urmărească asigurarea binelui individual în contextul binelui general și nu poate exista fără cetățeni, fiind constituită pentru a-i sluji pe aceștia. Democrația presupune participarea cetățenilor la viața societății.

Irina Bilouseac specifică faptul ca, în tradiția franceză, serviciul public constă la fiecare nivel (local, regional, național) în îmbinarea a următoarelor aspecte:

- garantarea dreptului individual al fiecărui individ de a avea acces la toate serviciile publice esențiale pentru satisfacerea nevoilor sale, ca o garanție a exercițiului drepturilor fundamentale ale persoanei;

- exprimarea interesului general al colectivității, pentru asigurarea coeziunii sociale și teritoriale (egalitatea dreptului de acces la servicii publice, dreptul la servicii de calitate, la căutarea costului celui mai mic, la alinierea geografică a tarifelor, la mutabilitatea sau accesibilitatea serviciului);

- un mijloc esențial al puterii publice de a regulariza piața, de a conduce politici publice (de exemplu politica energetică, securitatea aprovizionării, protecția mediului etc.),

- modul prin care puterea publică se implică activ în dezvoltarea economică și socială (locuri de muncă, participarea la dezvoltarea locală etc.).

Prin prezentarea acestor aspecte, autoarea, prezintă și necesitatea socială a serviciilor publice, necesitate care conduce și către o obligație a cetățeanului față de serviciile publice oferite de administrația publică.

La nivel local, managementul administrației publice, se confruntă cu o serie de probleme în domeniul infrastructurii locale generate de lipsa resurselor necesare pentru a asigura necesarul minim pentru cetățeni, așa cum a fost prezentat mai sus. Sursa de bază a acestor resurse necesare funcționării unei administrații publice locale o reprezintă taxele și impozitele locale percepute de la locuitorii și agenții economici din localitate. Aceste taxe și impozite trebuie să fie privite de cetățeni ca o contribuție comună, un aport, în dezvoltarea comunității, o finanțare a binelui comun și chiar ca o plată pentru presta-

tiile de servicii dezvoltate de administrația publică locală.

Politicile publice au evoluat pentru a rezolva problemele publice cu care se confruntă comunitățile. Avansul tehnologic a dus la nevoia unei flexibilități a instituțiilor publice, astfel încât să răspundă cât mai rapid cererilor care pot apărea.

În condițiile dezvoltării sistemelor avansate de comunicație prin utilizarea tehnologiei informatice, acestea ocupă un loc deosebit în funcționarea instituțiilor publice. O problemă a funcționării instituțiilor publice este promptitudinea și calitatea serviciilor prestate, iar tehnologiile deservește aceste două componente. Un instrument de implementare a tehnologiilor informatice în sistemul administrativ presupune digitalizarea acestora.

Digitalizarea este o regândire și o eficientizare a tuturor proceselor care conferă beneficii atât pentru stat prin instituțiile sale cât și pentru cetățeni, fie ei persoane fizice sau juridice private.

Nevoia și accesul la noile tehnologii și la instrumentele digitale a apărut odată cu dezvoltarea fulminantă a tehnologiilor, din necesitatea consumatorului de a le utiliza, de a economisi spațiu, resurse și timp.

Prin urmare, digitalizarea trebuie implementată în toate compartimentele autorității publice deoarece începând de la intrarea în instituție (prin registratura instituției) și până la primar, informațiile trebuie să circule, și nu pe suport de hârtie ci electronic, și astfel se poate obține o eficientizare reală a instituției publice dar și o satisfacție garantată a cetățeanului.

Digitalizarea implică o soluție integrată, valabilă nu numai pentru partea de taxe și impozite locale ci pentru toate compartimentele instituției, care să aibă ca scop:

- facilitarea interacțiunii dintre administrația publică locală și cetățeni;
- transpunerea comunicării cu cetățenii într-o singură platformă care să poată fi accesată oricând și de oriunde, singura condiție fiind existența unei conexiuni la internet;
- simplificarea muncii de zi cu zi a funcționarilor publici;
- automatizarea proceselor interne să conducă la creșterea semnificativă a satisfacției cetățenilor prin economisirea timpului petrecut la ghișeele instituției;
- se simplifică procesul de publicare a documentelor de interes public pe site-ul instituției astfel încât informația să ajungă la cetățeni, eficient și în timp real, prin publicarea automată pe site-ul Primăriei;
- cetățenii pot plăti online impozitele și taxele locale la orice oră, iar în baza de date se operează automat operațiunea de încasare, fără să mai fie nevoie ca un funcționar să opereze extrasele de cont:cu cardul prin internet banking,
- cetățenii își pot consulta direct pe site-urile instituțiilor informații privind bunurile mobile și imobile pe care le dețin,
- cetățenii își pot consulta direct pe site-ul instituției impozitele și taxele datorate, amenzile dar și alte taxe.
- cetățenii pot solicita și primi online documente, fără să mai fie nevoiți să se deplaseze la sediul instituției publice, scutind astfel timp și bani.
- cetățenii își pot elibera automat, la orice oră, fără să mai fie nevoie de intervenția funcționarului public adevărate, certificate fiscale, etc.

- cetățenii pot semnala probleme online, atât pe site-ul instituției cât și pe platforma digitală,
- cetățenii își pot plăti online amenzile de circulație, atât pe site-ul instituției cât și utilizând platforma digitală, la orice oră; iar în baza de date se operează automat operațiunea de încasare fără să mai fie nevoie ca un funcționar să opereze extrasele de cont.

Platforma trebuie să acopere toate canalele de comunicare cu cetățenii (telefon, email, pagina web a instituției, aplicație mobilă sau prezența fizică la ghișeu) și trebuie să centralizeze toate informațiile într-un singur loc/sistem, în așa fel încât să ușureze considerabil munca desfășurată zilnic de către funcționarul public, iar efortul cetățeanului să fie minim.

În concluzie ținem să subliniem că în perioada actuală, pentru mulți cetățeni, administrația locală este cea mai tangibilă formă de guvernare, și este de asemenea nivelul de guvernare cu care au contact cel mai frecvent în viața de zi cu zi. Menirea administrației locale este aceea că reprezintă orice cetățean din comunitate. Comunicarea joacă un rol esențial între administrație și cetățeni. Comunicarea este cea care creează legături între oameni, între instituții, precum și între instituții și oameni. Aceste legături sunt de esență informațională. În evaluarea opiniilor cetățenilor despre administrație, este foarte importantă comunicarea, precum și modul în care cetățenii sunt ascultați de autorități și măsura în care sunt rezolvate problemele comunității. Deci, receptivitatea administrației locale la nevoile cetățenilor și ale companiilor este esențială pentru îmbunătățirea capacității administrațiilor locale. Digitalizarea creează astfel de punte invizibilă, dar accesibilă atât funcționarilor publici cât și cetățenilor.

Bibliografie

1. Alexandru Ioan. Structuri Mecanisme și Instituții Administrative. București: Editura Sylvi, 1996.
2. Bilouseac I. Managementul serviciilor publice. Curs de lecții. Suceava, 2019
3. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. București: Editura All Beck, 2005.
4. Stoica Virgil, Gherasim-Proca Ovidiu. Guvernanța electronică de la promisiuni teoretice la realități empirice. Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2014.
5. Subhash Bhatnagar. E-Government. From Vision To Implementation, Sage Publication Ltd, Londra, 2004.
6. Taranenco L. Managementul administrației publice locale – premisă de dezvoltare a antreprenoriatului local. In: Analele ULIM, 2010, vol.10, p. 182-188.

REȚELELE SOCIALE ÎN POLITICĂ ȘI ADMINISTRAȚIE

SOCIAL NETWORKS IN POLITICS AND ADMINISTRATION

*Virgil STOICA,
prof. univ. dr., Facultatea de filosofie și științe social politice,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*

*Nicoleta LOGHIN DUMITRIU,
doctorandă,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*

SUMMARY

Recognized as a tool with significant implications in the social order, social networks are the electronic interface for the exchange of information on common topics and interests between governments and citizens. The purpose of this article is to analyze how social networks contribute to political and administrative processes through the diversity of roles with functional potential in the sphere of citizen mobilization and involvement. We investigate how social networks facilitate interaction and engagement between politics, administration and citizens, how many public organizations use these tools and for what purposes. The applied methodology is summarized in the literature review, and to support our claims regarding the importance of social networks in political and administrative processes we present official statistical data.

Keywords: *e-government, social networks, e-interface, e-participation, employment.
Guvernarea electronică și rețelele sociale în politică și administrație*

În epoca digitală, similar apariției altor inovații tehnologice din trecut, societatea este atrasă de perspectiva unei transformări radicale: poate transcende timpul, spațiul și politica.

Perceptul ca o rețea publică ce furnizează la nivel global accesul populației la diverse servicii de comunicare, internetul mijlocește facilități precum World Wide Web și transmiterea de fișiere de e-mail, știri, divertisment și date, indiferent de dispozitivul utilizat. Disponibilitatea datelor și a informațiilor pe mai multe canale de livrare, asigurând o largă acoperire într-un limbaj pe care cetățenii să îl agreeze, sunt condiții și obiective funcționale ale guvernării electronice în asigurarea sistemelor și serviciilor transparente pe care cetățenii le utilizează și în care pot avea încredere [Carbo & Williams, 2004].

Ca indicatori ai gradului de penetrare și influență a rețelelor sociale în diverse comunități și regiuni geografice, vom utiliza statisticile pentru a evidenția legătura dintre guvernarea electronică, rețelele sociale ca interfață electronică între cetățeni și administrație. Vom evidenția de asemenea schimbările în preferințele utilizatorilor și vom analiza modalitățile în care aceștia interacționează cu conținutul politic și

administrativ prin angajare și participare electronică . Vom prezenta potențiale riscuri, cum ar fi propagarea dezinformării, a manipulării politice pe platforme sociale, precum și posibilele vulnerabilități ale proceselor democratice în fața influențelor externe și a practicilor nefaste de pe rețelele sociale.

Statistici ale International Telecommunication Union [ITU, 2023], indică aproximativ 5,4 miliarde de oameni (67% din populația lumii) are folosesc internetul, cu 1,7 miliarde mai mulți decât în anul 2018, când numărul de utilizatori era de 3,7 miliarde adică 45% din populația lumii. O reprezentare grafică ITU, pentru 2023 este redată mai jos (Fig.1):

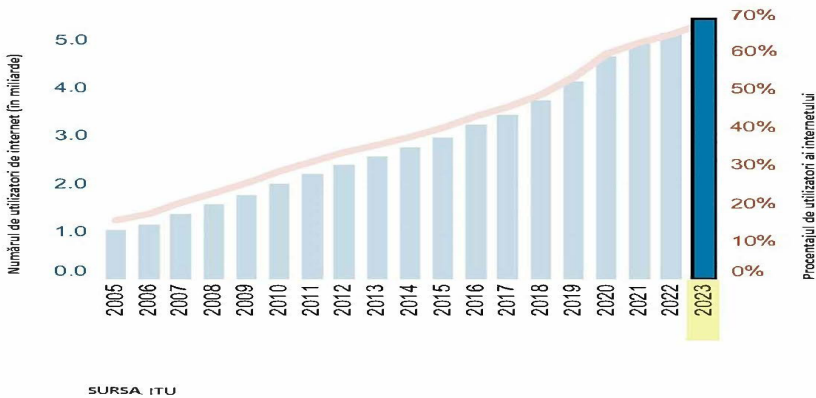

Fig. 1. Persoane care folosesc internetul [ITU, 2023]

Pe măsura extinderii accesului la internet acesta contribuie în mod direct la creșterea utilizării rețelelor sociale și la creșterea implicării populației în aceste medii online. Numărul de utilizatori de rețele sociale a crescut în mod semnificativ odată ce populația a devenit familiarizată cu platformele de socializare pe care le utilizează pentru a comunica, a împărtăși informații și a interacționa cu ceilalți, rețelele sociale exercitând o influență tot mai mare asupra vieții cotidiene.

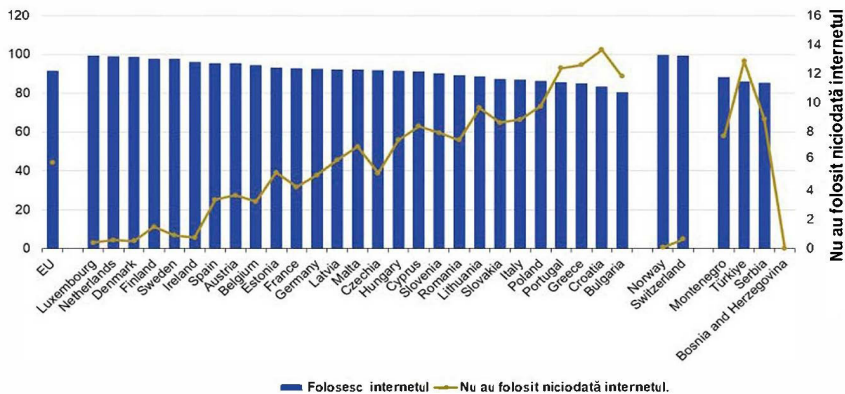

Fig. 2. Utilizatori de internet și non utilizatori, 2023

Există totuși o parte semnificativă a populației globale, respectiv 2,6 miliarde de oameni care nu beneficiază de această facilitate [ITU, 2023]. La nivelul Uniunii Europene (Fig. 2) doar 59% din populație participă, iar țări precum Danemarca cu 91%, Cipru (83%) și Ungaria (81%), au o populație activă în utilizarea internetului, urmate de Franța (44%), Germania (49%) și Italia (53%) cu ponderi de participare mai mici [Eurostat, 2024].

Utilizarea tehnologiilor Web 2.0 influențează autoexprimarea și participarea cetățenilor la activitățile guvernamentale [Bødker & Zander, 2015], iar participarea electronică implică utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC) pentru a sprijini comunicarea și interacțiunea indivizilor cu alte persoane, comunități, autorități publice și guvern în general [Scott, & Golden, 2011].

Depinzând în mare măsură de ponderea utilizatorilor de internet, utilizarea rețelelor sociale (și a social media în general) în organizațiile publice și guvernamentale este analizată de autori care văd rețelele sociale ca pe un instrument puternic în a deschide și a crește gradul de participare a cetățenilor [Nica, Popesc, Nicolăescu & Constantin, 2014].

Rețelele sociale, interfața electronică administrație – cetățeni

Conceptul de rețele sociale reprezintă o perspectivă mai largă și natura sa, cu accent pe legăturile dintre persoane și relațiile interpersonale care le leagă, referindu-se la rețelele sociale în sensul lor clasic în care indivizii interacționează și se conectează cu ceilalți formând rețele de „persoane (prieteni, cunoștințe, colegi) conectate prin relații interpersonale” [Webster-Merriam, 2015].

În politică și administrație rețelele sociale sunt înțelese ca instrumente tehnologice specifice Web 2.0, care sunt utilizate pentru a încuraja angajamentul cu cetățenii [García, Criado, Téllez, 2017]. Vorbim așadar de aspectul funcțional și despre rolul lor. Platformele sociale facilitează interacțiunea și angajarea dintre politic, administrație și cetățeni, asigurând o îmbunătățire a furnizării „serviciului electronic public” acesta cuprinzând majoritatea conceptelor folosite pentru a desemna interfețele electronice dintre guverne și cetățeni [Lindgren, 2013].

Alegem să utilizăm termenul „interfață electronică” pentru a desemna zona de interacțiune dintre utilizatori și rețelele sociale prin care pot comunica, pot accesa și pot manipula informații și nu în ultimul rând pot executa diverse acțiuni, interfața electronică oferind modalitatea intuitivă și accesibilă de utilizare a tehnologiei. Când spunem interfață electronică ne referim și la elementele pe care aceasta le poate include: elemente precum butoane, meniuri, casete de text, grafice și alte elemente vizuale sau interactive care permit utilizatorilor să navigheze și să interacționeze cu sistemul. Acestea au scopul de facilita utilizarea sistemului într-un mod cât mai simplu, eficient și plăcută posibil, asigurând accesul la informații și funcționalități.

Fie că este vorba despre platformele online sau aplicațiile software prin care cetățenii pot beneficia de serviciile și resursele guvernamentale, pot accesa informații, pot completa formulare, pot depune cereri și pot primi răspunsuri din partea administrației, ne referim la modalități importante de facilitare a accesului cetățenilor la serviciile și instituțiile publice.

Prin intermediul rețelelor sociale, cetățenii pot accesa rapid și ușor informații

relevante despre politicile și programele guvernamentale, pot transmite feedback și sugestii către instituțiile publice și pot participa activ la procesul decizional.

Privite ca veritabil canal digital de comunicare, guvernele pot utiliza rețelele sociale pentru a promova transparența, responsabilitatea și angajamentul civic, consolidându-și astfel încrederea și legitimitatea în percepția cetățenilor. Este demonstrat că orice conținut politic postat pe rețelele sociale poate atrage atenția cetățenilor și îi poate implica dacă subiectele sunt semnificative și de interes pentru ei [Bonsón, Royo & Ratkai, 2015].

La nivel mondial platformele social media sunt folosite de mai mult de două treimi dintre utilizatorii de internet (Fig.3), situând platforma Facebook în preferințele utilizatorilor.

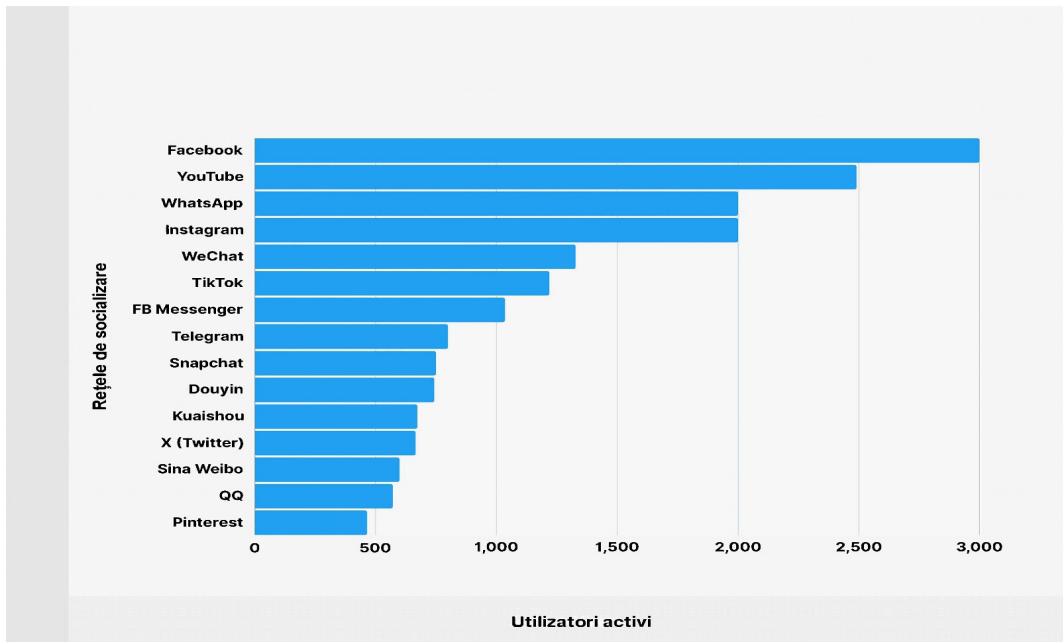

Fig. 3. Cele mai utilizate platforme de social media la nivel mondial, în 2023;

Sursa: Statista, 2023

Cu 1.98 miliarde utilizatori activi zilnic în anul 2022, platforma Facebook înregistrează o creștere de aproximativ 54 de milioane față de anul 2021 [Ahlgren, 2023], iar în 2023, Facebook înregistrează aproximativ trei miliarde de utilizatori activi lunar, rămânând astfel cea mai utilizată rețea socială online din lume. Tendința de creștere a numărului de utilizatori a platformei Facebook este susținută de date care arată că în trimestrul doi din 2017 a depășit două miliarde de utilizatori activi, iar în prima lună a anului 2022 ajunge la aproape 330 de milioane de utilizatori cu principala bază de audiență în India și în Statele Unite ale Americii cu aproximativ 179 de milioane de utilizatori. O popularitate remarcabilă vedere statistic a platformei, este înregistrată și în Indonezia și Brazilia [Dixon, 2024].

Tendințe de utilizare a rețelelor sociale în politică și administrație

Întâlnirile virtuale prin intermediul rețelelor sociale încep să fie văzute ca metodă de implicare și de menținere a acestei implicări online a cetățenilor [Okura & Muneo, 2016], constatându-se un interes în creștere în folosirea potențialului acestora și în

administrație pentru îmbunătățirea calității serviciilor guvernamentale și pentru a permite o implicare mai mare a cetățenilor [Goncalves, Liu, Xiao, Chaudhry, Hosio & Kostakos, 2015].

Slovenia se numără printre țările care au analizat utilizarea Facebook în organizații ale administrației de stat, bazându-se pe 16 indicatori care măsoară utilizarea, implicarea, caracteristicile multicanal și conținutul multimedia. Rezultatele analizei celor 112 administrații au arătat că puține dintre acestea și-au stabilit prezența pe Facebook, iar pentru majoritatea organizațiilor s-a constatat necesitatea îmbunătățirilor. [Mital, 2020].

Ce rol au rețelele sociale în mobilizarea și implicarea cetățenilor în procesele politice și administrative?

Beneficiile tehnologiei informației și comunicațiilor, existență și emergentă, inclusiv a rețelelor sociale care facilitează implicarea de către administrație a cetățenilor în procesul de luare a deciziilor sunt recunoscute [Alzouma, 2015]. Cu cât guvernul și cetățenii înțeleg mai bine beneficiile implicării cu atât mai mult se va realiza o guvernare responsabilă și dezvoltare economică [Mejabi & Fabgule, 2013]. Implicarea cetățenilor este văzută ca fiind importantă nu doar pentru vizibilitatea și alegerea candidatului dacă ne referim la acțiuni politice, ci și pentru dezbaterile politice cu cetățenii [Missingham, 2011]. Unii cercetători consideră că resursele legate de internet joacă un rol cheie în explicarea angajamentului politic și social în rândul utilizatorilor de internet și că există o legătură pozitivă între nivelurile de dezvoltare a guvernării electronice și implicarea cetățenilor în consultare și petițiile cetățenilor [Vicente & Novo, 2014]. Rezultate relevante în domeniul guvernării electronice indică o creștere constantă a predominanței rețelelor sociale în rândul cetățenilor [Chui, Manyika, Bughin, Dobbs, Roxburgh, Sarrazin, Sands & Westergren, 2012]. Instituțiile guvernamentale experimentează și ele din ce în ce mai mult tehnologia socială pentru a comunica cu cetățenii [Goncalves, Liu, Xiao, Chaudhry, Hosio & Kostakos, 2015].

Rolul rețelelor sociale de la promovarea transparenței guvernelor la consolidarea interacțiunii dintre cetățeni, alte părți relevante și administratorii publici [Mossberger, Wu & Crawford, 2013], poate avea impact asupra adoptării și implementării guvernării electronice [Cotterill & King, 2007]. Literatura domeniului analizează modul în care diferitele funcții ale guvernului promovează societatea civilă, implicarea pe paginile Facebook și modul în care disfuncționalitățile din operațiunile guvernamentale descurajează în mod neintenționat implicarea [Dwivedi, Rana, Tajvidi, Lal, Sahu & Gupta, 2017]. De la e-participare cu referire la rețelele sociale [Alarabiat, Soares & Estevez, 2016], la transparența guvernamentală [Boudjelida, Mellouli & Lee, 2016], responsabilitatea acesteia [Bertot, Jaeger & Grimes, 2012] și utilizarea tehnologiilor Web 2.0 în guvernarea electronică [Dixon, 2010], regăsim în literatură demonstrată capacitatea remarcabilă a social media ca rețea a interacțiunilor sociale de a conecta o populație extinsă și diversificată generând participare activă în creștere, angajament mai asumat din partea administrației locale și naționale, o comunicare rapidă și mai eficientă cu cetățenii.

Influențe ale utilizării rețelelor sociale în politică și administrație

În politică și administrație nu se observă o foarte mare dorință de exploatare a potențialului rețelelor sociale (inclusiv social media), asta deși statistic rețelele sociale

sunt printre cele mai puternice instrumente cu implicații în ordinea socială. De la instrument de marketing pentru implicarea utilizatorilor în dezvoltarea de noi produse și servicii, utilizarea rețelelor sociale în schimbul de informații pe teme și interese comune poate avea un potențial predictibil atât în politică dar și în administrație.

Multe dintre provocările actuale de la presiuni economice, tensiuni sociale, concurența globală și încrederea publică scăzută, obiective publice din ce în ce mai complexe și interdependente pe care guvernele nu își mai permit să le abordeze singure, determină atât politicul cât și administrația să admită că trebuie să lucreze prin rețele de actori statali și nestatali pentru a organiza resursele, cunoștințele și capacitățile existente în urmărirea obiectivelor publice.

Această nouă paradigmă se bazează pe guvernarea electronică pentru a conecta la rețea politicul, administrația și cetățenii. Și nu în ultimul rând facilitează furnizarea serviciilor către cetățeni. Totuși, observând statistici recente (Figura 4) vedem că doar 18% dintre utilizatorii de internet au solicitat online în 2023 de la autoritățile publice, documente sau certificate oficiale.

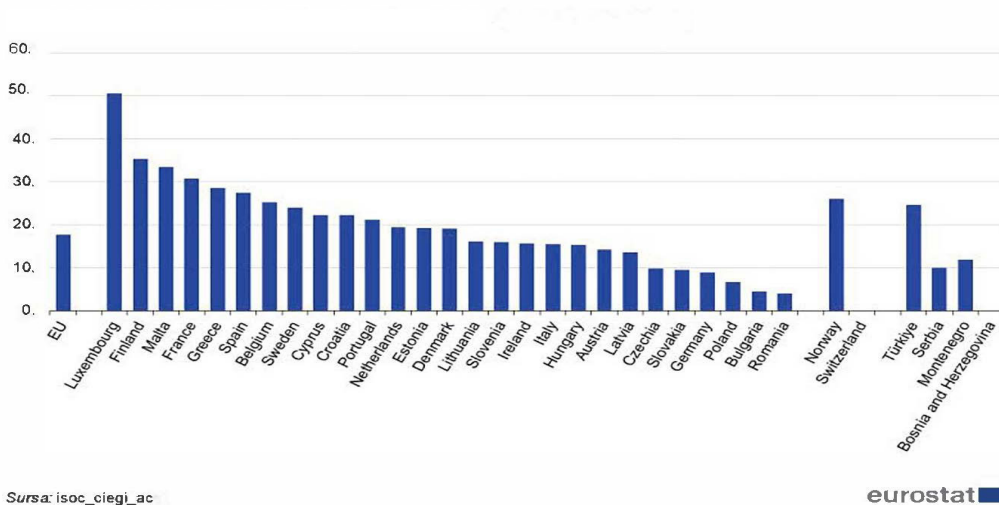
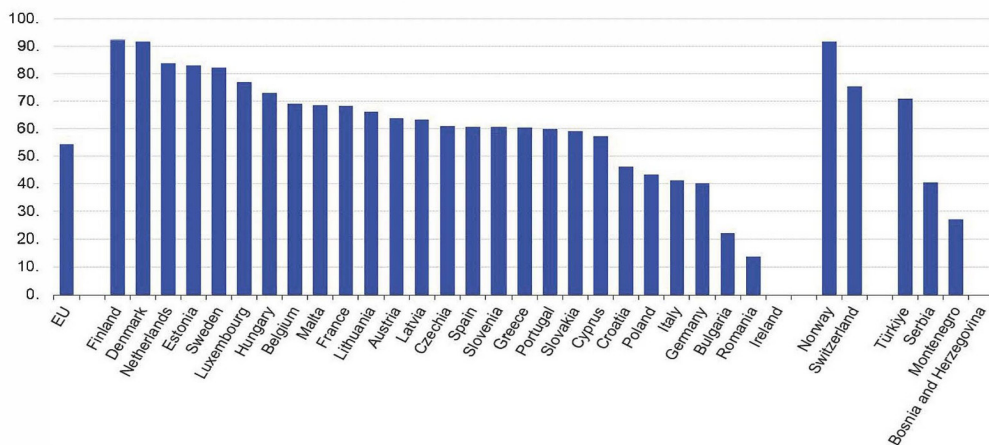

Fig. 4. Solicitări documente sau certificate oficiale (ultimele 12 luni), 2023

Datele empirice privind utilizarea rețelelor sociale în administrație sunt puține, în comparație cu datele privind utilizarea rețelelor sociale de către cetățeni și instituțiile publice. Două sondaje în acest domeniu, unul realizat de către Națiunile Unite (ONU) celălalt de către Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), arată că 61% dintre statele membre ONU foloseau rețelele sociale pentru consultări electronice. Nu a fost cercetat însă nivelul de absorbție în interiorul unei țări anume pentru a se ști de exemplu, *câte organizații publice folosesc rețelele sociale în mod specific și în ce scopuri?*

În 2023 doar 54% dintre utilizatorii de internet din UE au interacționat cu autoritățile publice cu scopul de a obține informații legate de diferite drepturi cum ar fi de exemplu dreptul la pensie, programul de funcționare al instituției, sănătate, etc. Observând datele de mai jos (Fig.5), vedem că Finlanda și Danemarca se remarcă prin ponderea utilizatorilor de internet care au interacționat cu autoritățile publice în proporție de 92%, urmate de Olanda cu 84%, iar cea mai scăzută pondere s-a raportat în România

unde doar 14% dintre utilizatorii de internet au interacționat cu autoritățile publice.

Sursa: isoc_ciegi_ac

eurostat

Fig 5: Interacțiunea cu autoritățile publice (ultimele 12 luni), 2023;

Slaba interacțiune nu este o preocupare deloc nouă. Un raport OCDE „Government at a Glance, 2015” analiza comparativ administrațiile a 34 de state membre pe diverse domenii, inclusiv utilizarea rețelelor sociale în instituțiile guvernamentale executive încă din 2015 [OCDE, 2015]. Sondajul analiza utilizarea a două platforme de socializare (Facebook și Twitter) în cele mai importante instituții ale puterii executive (președinte, prim-ministru sau guvern în ansamblu). Rezultatele bazate pe 25 de răspunsuri (24 din statele membre OCDE și unul din Columbia, un stat partener), demonstrează că doar o minoritate (28%) dintre guvernele din zona OCDE au adoptat o strategie de utilizare a rețelelor sociale [Mikoleit, 2015]. Numărul de utilizatori care participă la aceste rețele reprezintă fără dubii un canal de comunicare suplimentar cu potențial important în interacțiunea guvernelor cu cetățenii, însă cercetările nu dezvăluie nivelul de acceptare în anumite țări.

Cum pot facilita rețelele sociale, interacțiunea și angajarea dintre politic, administrație și cetățeni?

Deși unele cercetări contestau sau minimizau semnificativ impactul utilizării sistemelor informaționale în guverne [Norris & Kraemer, 2016], în prezent putem vorbi de un impact în creștere direct proporțional cu utilizarea tehnologiilor informaționale în administrație. Inovațiile tehnologice ca motor al schimbărilor radicale în societate influențează orientarea spre moduri noi și dinamice de interacțiune, de accesare a informațiilor și de conectare cu ceilalți prin utilizarea de instrumente online.

Observând câteva date pe regiuni (Tabelul 1), privind implicarea online în procesele de dezvoltare din Europa, Asia, Africa, America și cele 14 țări din insulele Oceanului Pacific, observăm variații în utilizarea instrumentelor online de consultare și deliberare. Deși sunt date din 2018, considerăm necesară o scurtă analiză:

Tabel 1. Numărul de țări care utilizează instrumente de implicare online în 2018, în funcție de regiune [A. Petrosyan, 2023].

Caracteristici	Portal cu instrumente de rețele sociale	Portal cu instrumente electronice pentru consultare/deliberare publică	Utilizarea recentă a instrumentelor online de consultare/deliberare pentru dezvoltare	Nu există instrumente/activități de implicare online disponibile
Europa	42	39	40	0
Asia	42	35	40	1
Africa	46	24	46	2
America	35	32	34	0
Insulele Pacific	12	5	12	0

1. *Prezența instrumentelor de angajament online:* Europa și Asia au o prezență ridicată a portalurilor cu instrumente de rețele sociale (42% și 42%) și instrumente electronice pentru consultare/deliberare publică (39% și respectiv 35%). Africa de asemenea, cu 46% portaluri cu instrumente de rețele sociale și 24% instrumente electronice pentru consultare/deliberare publică.

America în comparație cu Europa și Asia, cu 35% portaluri cu instrumente de rețele sociale și 32% instrumente electronice pentru consultare/deliberare publică, are o prezență ușor mai mică. Regiunea celor 14 țări din insulele Oceanului Pacific are cea mai mică prezență a instrumentelor de angajament online dintre regiunile analizate.

2. *Utilizarea recentă a instrumentelor de consultare / deliberare online:* Africa se evidențiază cu 46% utilizare recentă a instrumentelor de consultare / deliberare online pentru dezvoltare. Asia urmează îndeaproape Africa, cu 40% utilizare a instrumentelor de consultare / deliberare online. În Europa avem utilizare semnificativă a acestor instrumente, respectiv 40%. În America avem un nivel de utilizare mai mic în comparație cu celelalte regiuni, aceasta evidențiindu-se cu 34% utilizare a instrumentelor de consultare/deliberare online. În regiunea celor 14 țări din insulele Oceanului Pacific observăm cel mai mic procent de utilizare recentă a instrumentelor de consultare / deliberare online dintre regiunile enumerate, de doar 12%.

3. *Comparație între regiuni:* Africa are o prezență puternică a instrumentelor de angajament online și un procent ridicat de utilizare recentă a instrumentelor de consultare / deliberare online, ceea ce poate indica deschidere proactivă în utilizarea instrumentelor digitale pentru dezvoltare. Europa și Asia cu niveluri similare de prezență a instrumentelor de angajament online, sunt depășite de Africa la utilizare recentă a instrumentelor de consultare / deliberare online. În comparație cu celelalte regiuni, America se situează ultima atât la prezența instrumentelor de angajament online, cât și la utilizarea recentă a instrumentelor de consultare / deliberare online. Rezultatele indică variații în adoptarea și utilizarea instrumentelor de angajament online pentru dezvoltare în aceste regiuni, Africa înregistrând un scor mai ridicat privind utilizarea recentă, urmată de Asia și Europa, în timp ce America și țările din insulele Oceanului Pacific arată niveluri mai scăzute de angajament.

Deși ne-am referit punctual la implicarea utilizatorilor de instrumente online,

considerăm aceste aspecte relevante și general valabile. Extrapolând spre politic și administrație putem anticipa în baza statisticilor, evoluții și tendințe luând în considerare desigur și alte variabile și factori care ar putea exercita influențe .

Limitele rețelelor sociale (în procesul politic)

Literatura domeniului guvernare electronică se referă la limitările contribuției tehnologiei informației și comunicațiilor cu influențe asupra susținerii guvernelor în furnizarea de informații și servicii [Heeks, 1999a, 2001a], asupra priorităților diferite în stabilirea strategiilor guvernamentale [Torres, Pina & Acerete, 2005], și a lipsei unor analize aprofundate a naturii politice a proceselor de dezvoltare a guvernării electronice. Se sugerează adesea o recunoaștere mai profundă a mediilor politice și instituționale complexe.

Simultan oportunităților remarcabile de încurajare a participării cetățenilor pe care rețelele sociale le oferă, este necesară atenția asupra posibilităților de influențare a accesului și interacțiunii virtuale și modul de influențare a rezultatelor angajării cetățenilor în aceste spații [Hercheui, 2011a]. Rețelele sociale sunt sisteme dezvoltate și deținute de terți ale căror interese sunt să-și crească și să își păstreze baza de utilizatori într-un mediu de afaceri competitiv și în care Facebook de exemplu „tocmai a fost evaluat la ~103 miliarde USD (Facebook's IPO prospectus) într-o tranzacție finală pe piața privată înainte de IPO” [Blodget, 2012].

Există riscul formării unor noi tipuri de cenzură și supraveghere [V. Mosco, 2004] și noi lupte politice digitale [Lorana, E., H. Johnston & J.R. Gusfield, 1993]. Interacțiunile pe internet pot deveni instrumente de supraveghere și control al cetățenilor în medii specifice în care se consideră că instituțiile sunt omniprezente într-un mod autoritar [Castells, 2001]. Contrar părerii că site-urile sunt spații deschise pentru dezbateri democratice există situații în care guvernele au cerut interzicerea unor grupuri sau imagini sau ștergerea unor mesaje [Halliday, 2011b], sau blocarea accesului la site-urile de rețele sociale pentru o varietate de motive. Un exemplu în acest sens este răspunsul la revolte al Marii Britanii în august 2011, când se credea că rețelele sociale au constituit mediul de organizare a revoltelor iar prim-ministrul din Marea Britanie a anunțat Parlamentul că guvernul intenționează să ceară blocarea temporară a accesului la rețelele sociale [Halliday, 2011a]. Un alt exemplu este cel al guvernului chinez care a interzis majoritatea site-urilor de socializare „occidentale”; exemplul Pakistanului care a interzis pentru câteva zile în 2010 platforma Facebook, pentru ca în 2011 să revină cu un ordin de Înalță Curte pentru a bloca definitiv accesul la Facebook. Petiționarul reclama că valorile islamice sunt derogate în numele libertății de informare aducând atingere credinței a milioane de musulmani [The Express Tribune, 2011]. Cele mai recente semnale privind riscurile de confidențialitate ale platformelor social media deținute, vin din partea Autorității Olandeze pentru Protecția Datelor (DPA) care recomandă Ministerului de Interne olandez să nu se bazeze pe paginile de Facebook pentru a comunica cu cetățenii dacă nu are o „idee clară despre modul în care Facebook utilizează datele personale ale persoanelor care vizitează paginile guvernamentale” [Browne, 2024].

Direcții de cercetare a rețelelor sociale în politică și administrație

O mai bună înțelegere a provocărilor dar și a alternativelor specifice pe care le pot

avea cetățenii și guvernele atunci când transformă modurile tradiționale de guvernare și guvernarea bazată pe tehnologiile actuale. Necesitatea explorării potențialului conflict și cooperarea în schimburile de informații interguvernamentale, analizarea cauzelor care conduc la eșuarea proiectelor de guvernare electronică și studierea interactivității virtuale între cetățeni și sistemele guvernamentale de feedback [Scholl, 2002].

Studii care să exploreze și să explice procesele și modelele de participare la proiectele de guvernare electronică prin testarea afirmațiilor în raport cu datele empirice. Cercetări care să faciliteze înțelegerea proceselor și a politicii de guvernare electronică [Aldrich et al., 2002]. Cercetări de teren care să analizeze nevoile reale, problemele pentru care guvernarea electronică este soluția, nevoia de reformă guvernamentală și de control administrativ și acțiuni ce vizează aspecte ale comportamentului administrativ [Goodsell, 1997].

CONCLUZII

Guvernarea electronică nu se limitează doar la utilizarea tehnologiilor existente și emergente în politicile guvernamentale. Preocupări vechi și noi în politică și administrație, de la relațiile interguvernamentale, influențe ale guvernării electronice, rolul rețelelor sociale în dezvoltarea guvernării electronice și rolurile adecvate ale cetățenilor în dezvoltarea guvernării electronice, până la modalitățile prin care politicienii și instituțiile publice utilizează platformele de socializare pentru a comunica cu cetățenii și pentru a gestiona relația cu aceștia. În ciuda oportunităților remarcabile pe care le oferă rețelele sociale în încurajarea participării cetățenilor și facilitarea comunicării între guverne și cetățeni, există riscuri asociate confidențialității datelor personale. Este necesară o abordare atentă și responsabilă în utilizarea platformelor de socializare pentru comunicarea oficială a guvernelor cu cetățenii, evaluarea riguroasă a modului în care aceste platforme gestionează datele personale ale utilizatorilor pentru a asigura respectarea normelor de protecție a datelor și confidențialitatea acestora.

Bibliografie

1. Aldrich et al., „E-government: initiatives, developments, and issues”, *Government Information Quarterly*, 19, 2002, 349–355, p.354; James N. Danziger & Kim Viborg Andersen, „The impacts of information technology on public administration: An analysis of empirical research from the „golden age” of transformation”, *International Journal of Public Administration*, 25(5), 2002, 591–627, <https://doi.org/10.1081/PAD-120003292>; Donald F. Morris & Jae M. Moon, „Advancing e-government at the grassroots: Tortoise or hare?”, *Public Administration Review*, 65(1), 2005, 64–75, DOI: 10.1111/j.1540-6210.2005.00431.x.
2. Ahlgren Matt, *Statisticii generale Facebook*, 2023, <https://www.websiterating.com/ro/research/facebook-statistics/>.
3. Alarabiat Ayman, Soares Delfina & Estevez Elsa, „Electronic Participation with a Special Reference to Social Media-A Literature Review”, In International Conference on Electronic Participation, 2016, 41-52, *Springer International Publishing*.
4. Alzouma Gado, „The opportunity exists. Why don't they seize it? Political In Competence and the Potential of ICTs for Good Governance in Niger Republic”, *Stability: International Journal of Security and Development*, 4(X):1-17, 2015, DOI: 10.5334/sta.fq.

5. Bertot Carlo John, Jaeger T. Paul & Grimes M. Justin, „Promoting transparency and accountability through ICTs, social media, and collaborative e-government”, *Transforming Government: People, Process and Policy* 6, 1, 2012, 78-91, DOI:10.1108/17506161211214831.
6. Bødker Susanne & Zander Pär-ola, „Participation in design between public sector and local communities, Paper presented at the *ACM International Conference Proceeding Series*, 2015, 49-58. doi:10.1145/2768545.2768546.
7. Bonsón Enrique, Royo S., Ratkai, Melinda „Citizens’ engagement on local governments’ facebook sites. An empirical analysis: The impact of different media and content types in Western Europe”, *Government Information Quarterly*, 32,1, 2015, p.52- 62. doi:10.1016/j.giq.2014.11.001.
8. Boudjelida Abdelhamid, Sehl Mellouli, & Jungwoo Lee, „Electronic citizens participation: Systematic review”, *ACM International Conference Proceeding Series*, 2016, 31-39. doi:10.1145/2910019.2910097.
9. Blodget, H. (2012) „Facebook’s value blows through \$100 billion in last trade before IPO”, *Business Insider*, <https://www.businessinsider.com/facebooks-value-blows-through-100-billion-2012-3>; disponibil online 11.04.2024.
10. Browne Ryan, 2024, Dutch government says it may stop using Facebook over privacy concerns, <https://www.cnn.com/2024/04/19/dutch-government-may-stop-using-facebook-after-privacy-concerns.html>. Disponibil online 22.04.2024.
11. Carbo Toni & Williams G. James, „Models and Metrics for Evaluating Local Electronic Government Systems and Services”, *Electronic Journal of e-Government*, Volume 2 Issue 2 2004(95-104), <https://academic-publishing.org/index.php/ejeg/article/view/410/373>.
12. Castells, M., *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society*, Oxford, England: Oxford University Press; Dahlgren, P. (2001) “The Public Sphere and the Net: Structure, Space, and Communication” in Lance Bennett, W., and R.M. Entman (eds.), *Mediated Politics*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, pp. 33–55; Sassi, S. (2001) “The Transformation of the Public Sphere?” in Axford, B., and R. Huggins (eds.), *New Media and Politics*, London, England: Sage Publications, pp. 89–108.
13. Chui Michael, Manyika James, Bughin Jacques, Dobbs Richard, Roxburgh Charles, Sarrazin Hugo, Sands Geoffrey & Westergren Magdalena, „The social economy: Unlocking value and productivity through social technologies”, *McKinsey Global Institute*, 2012, p.184. <http://dln.jaipuria.ac.in:8080/jspui/bitstream/123456789/14261/1/MGI%20-%20the%20social%20economy-%20unlocking%20value%20and%20productivity%20through.pdf>.
14. Cotterill Sarah & King Stephen, „Public sector partnerships to deliver local e-government: A social network study”, In *International Conference on Electronic Government*, 2007, 240-251, *Springer Berlin Heidelberg*, DOI: 10.1007/978-3-540-74444-3_21.
15. Dixon E. Brian, „Towards e-government 2.0: An assessment of where e-government 2.0 is and where it is Headed”, *Public Administration and Management*, 15, 2, 2010, 418-454.
16. Dixon Jo Stacy, 2024, Facebook: quarterly number of MAU (monthly active users)

- worldwide 2008-2023, <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/>, Accesare 17.04.2024.
17. Dwivedi Kumar Yogesh, Rana P. Nripendra, Tajvidi Mina, Lal Banita, Sahu G. P., Gupta Ashish, „Exploring the Role of Social Media in e-Government: an Analysis of Emerging Literature”, ICEGOV ,17: Proceedings of the 10th International Conference on *Theory and Practice of Electronic Governance* March, 2017, Pages 97– 106.
 18. Eurostat, 2024, „ 59% of EU individuals using social networks in 2023, 19 March 2024, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240319-1>.
 19. Eurostat, 2023, Use of e-government, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals#Purpose_of_the_use_of_internet.
 20. Gil-García J. Ramón, Criado J. Ignacio, Téllez Juan Carlos, *Tecnologías de Información y Comunicación en la Administración Pública: Conceptos, Enfoques, Aplicaciones y Resultados*, 2017, pp.320, p.227, <https://www.infotec.mx/work/models/Infotec/Publicaciones/Tecnologias-Informacion-Comunicaci%C3%B3n-en-Administracion-Publica-Conceptos-Enfoques-Aplicaciones-Resultados.pdf>.
 21. Goodsell T., Charles, „Bureaucracy’s House in the Polis: Seeking an Appropriate Presence”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, Volume 7, Issue 3, 1997, 393–417, <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.jpart.a024356>.
 22. Goncalves Jorge, Liu Yong, Xiao Bin, Chaudhry Saad, Hosio Simo & Kostakos Vassilis, „Increasing the reach of government social media: A case study in modeling government-citizen interaction on Facebook”, *Policy and Internet*, 7,1, 2015, 80-102, <http://dx.doi.org/10.1002/poi3.81>.
 23. Halliday, J. (2011b) „Google: US Law Enforcement Tried to Get Videos Removed from YouTube,, The Guardian, <https://www.theguardian.com/technology/2011/oct/25/google-transparency-report-released>, Accesat 11.04.2024.
 24. Halliday, J. (2011a) „David Cameron Considers Banning Suspected Rioters from Social Media,, , The Guardian, Aug. 11, <http://www.guardian.co.uk/media/2011/aug/11/david-cameron-rioters-social-media>.
 25. Hercheui, M.D. (2011a) „A Literature Review of Virtual Communities: The Relevance of Understanding the Influence of Institutions on Online Collectives”, *Information, Communication & Society* (14)1, pp. 1–23.
 26. Heeks Richard, „Software strategies in developing countries”, Development Informatics Working Paper No.6, IDPM, University of Manchester, (1999a), DOI: 10.13140/RG.2.2.25384.72960, https://www.researchgate.net/publication/334614796_Software_Strategies_in_Developing_Countries;
 27. Heeks Richard, „ Building e-Governance for Development: A Framework for National and Donor Action”, (2001a), DOI: 10.13140/RG.2.2.18070.91208, Working Paper Series, I-Government, https://www.researchgate.net/publication/334637901_Building_e-Governance_for_Development_A_Framework_for_National_and_Donor_Action.
 28. International Telecommunication Union, 2023, Internet use_pre

- release_2023_12Sep, https://public.tableau.com/app/profile/ituint/viz/Internetuse_prerelease_2023_12Sep/InternetUse01, Disponibil 19.04.2024.
29. Johnston E., H. Lorana, and J.R. Gusfield (eds.) (1993) *New Social Movements: From Ideology to Identity*, Philadelphia, PA: Temple University Press.
 30. Lindgren Ida, „Electronic services in the public sector: A conceptual framework”, *Government Information Quarterly*, 2013, pp. 23, p.2, <https://www.researchgate.net/publication/257244390>.
 31. Mejabi Omenogo Veronica & Fabgule Joan Omololu , „Engaging citizens through social media - how state governors in Nigeria are doing”, Paper presented at the *ACM International Conference Proceeding Series*, 2014, 85-88, DOI: 10.1145/2691195.2691277.
 32. Merriam Webster, *Social network*, 2015, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/social%20network>.
 33. Mosco Vincent, *The Digital Sublime: Myth, Power, and Cyberspace*, 2004, The MIT Press, DOI: <https://doi.org/10.7551/mitpress/2433.001.0001> , ISBN electronic: 9780262280266, 2004.
 34. Missingham Roxanne, „E-parliament: Opening the door”, *Government Information Quarterly*, 28,3, 2011, 426-434. doi:10.1016/j.giq.2010.08.006.
 35. Mital Ondrej, „The Use of Social Media in Public Administration: The Case of Slovak Local Self-Government”, Article in *Halduskultuur*, 21(1), 2020, 56-75, p.73, DOI: 10.32994/hk.v21i1.243.
 36. Mikoleit Arthur, „Social Media Use by Governments: A Policy Primer to Discuss Trends, Identify Policy Opportunities and Guide Decision Makers”, *OECD Working Papers on Public Governance*, 2014, No. 26, pp.1-72.
 37. Mikoleit Arthur, „Social Media Use by Governments: A Policy Primer to Discuss Trends, Identify Policy Opportunities and Guide Decision Makers”, *OECD Working Papers on Public Governance*, No. 26, 2014, pp.1-72, p.69.
 38. Mossberger Karen, Wu Yonghong & Crawford Jared, „Connecting citizens and local governments? social media and interactivity in major U.S. cities”, *Government Information Quarterly*, 30, 4, 2013, 351-358, DOI: 10.1016/j.giq.2013.05.016.
 39. Nica Elvira, Popescu H. Gheorghe, Nicolăescu Eugen & Constantin D., Vlad, „The Effectiveness of Social Media Implementation at Local Government Levels”, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 10, SI, 2014, 152-166, <https://rtsa.ro/tras/index.php/tras/article/viewFile/418/408>.
 40. Norris F., Donald & Kraemer L., Kenneth, „Mainframe and PC computing in American cities: Myths and realities”, *Public Administration Review*, 56, 6, 1996, 568–576.
 41. OCDE, „Government at a Glance, 2015”, 2015, 212 pages, https://doi.org/10.1787/gov_glance-2015-en 9789264239180 (EPUB) 9789264233478.
 42. Okura Sae & Kaigo Muneo, „Who Leads Advocacy through Social Media in Japan? Evidence from the “Tsukuba Civic Activities Cyber-Square” Facebook Page, 7(4):1-12, 2016, DOI: 10.3390/info7040066. <https://www.researchgate.net/>

- publication/309855788_Who_Leads_Advocacy_through_Social_Media_in_Japan_Evidence_from_the_Tsukuba_Civic_Activities_Cyber-Square_Facebook_Page/citations. Accesat 09 Ianuarie 2024.
43. Petrosyan Ani , Aug 25, 2023, Government online engagement tool usage 2018, by region, 2023, <https://www.statista.com/statistics/421772/e-consultation-social-media/>. Consultat online 18.04.2024.
 44. Scholl J., Hans „Introduction to Information Technology and Public Administration– E-Government Minitrack”, 2002, DOI: 10.1109/HICSS.2002.994072, Source IEEE Xplore, Accesed 09.01.2024, https://www.researchgate.net/publication/224075912-Introduction_to_information_technology_and_public_administration_-_e-government_minitrack.
 45. Scott Murray , Delone William & Golden William , „IT quality and egovernment net benefits: A citizen perspective”, Paper presented at the 19th European *Conference on Information Systems*, (ECIS), 2011.
 46. Torres Lourdes, Pina Vicente & Acerete Basilio, „E-government developments on delivering public services among EU cities”, *Government Information Quarterly*, 22(2), 2005, 217-238, DOI: 10.1016/j.giq.2005.02.004.
 47. The Express Tribune, „Religious Intolerance: LHC Orders Ban on Hate Spreading Websites,, , The Express Tribune with the International Herald Tribune, 2011, Sept. 20, <http://tribune.com.pk/story/256152/religious-intolerance-lhc-orders-ban-on-hate-spreading-websites>.
 48. Vicente Rosalia Maria & Novo Ampara, „An empirical analysis of e-participation: The role of social networks and e-government over citizens’ online engagement”, *Government Information Quarterly*, 31,3, 2014, 379-387. doi:10.1016/j.giq.2013.12.006.

DIALOGUL ȘI IMPLICAREA SOCIETĂȚII CIVILE ÎN PROCESUL DE INTEGRARE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

DIALOGUE AND THE INVOLVEMENT OF CIVIL SOCIETY IN THE PROCESS OF INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE EUROPEAN UNION

*Liliana PALIHOVICI,
doctorandă,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

The contribution of civil society organizations to democratic development and European integration processes is recognized by the majority of national public authorities that have gone through the EU accession negotiations. Part of the democratic development of the Republic of Moldova, the process of negotiations for the accession to the European Union, is not limited only to the dialogue with government actors, but should involve and request the contribution of both the private sector and that of civil society organizations, active in various fields of development.

In the period 2022-2024 in the Republic of Moldova, just as it happened in other countries that joined the European Union between 2004 and 2013, civil society organizations were actively involved in the implementation processes of European standards, helping to promote and strengthening European values such as democracy, the rule of law, respect for human rights and environmental protection. Civil society organizations have been fully involved in monitoring and evaluating the progress of reforms and preparation processes for accession to the European Union, actively participating in the public and political dialogue, contributing to the formation of public policies and informing citizens about the accession process and its impact on the well-being of the citizen. Civil society organizations played a special role in educating and informing citizens about the benefits and obligations of joining the EU, helping to create broad support for European integration. At the same time, civil society organizations have contributed to the implementation of reforms necessary for accession through initiatives and projects that support transparency, accountability and good governance.

Keywords: *civil society organizations, public policies, European integration, democracy, European integration, reforms, dialogue, European standards, human rights*

Modelul de organizare socială a civilizației umane este articulat pe trei piloni de bază – sectorul public, sectorul privat (mediul de afaceri), sectorul nonprofit. Statul, piața și societatea civilă sunt trei sfere esențiale cu ajutorul cărora societatea poate fi descrisă și pe baza cărora aceasta se organizează. Formele de organizare ale acestor sfere

și relațiile reciproce dintre ele marchează șansele fiecărui om în societatea noastră.¹

În același timp, dezvoltarea unei societăți echitabile, care să permită realizarea de șanse, este posibilă doar dacă oamenii conviețuiesc după principiul libertății, egalității și al solidarității. De fapt, acesta reprezintă și principiul de bază pe care se întemeiază *democrația socială*, elementul principal al căreia este *statul social*, care asigură, că drepturile fundamentale nu sunt garantate doar formal, ci pot fi în mod activ realizate.

Realizarea acestor drepturi, ține în mod clar de „natura” statului, de așa numita „democrație economică”, care presupune libertate și oportunitate în dezvoltarea mediului de afaceri, dar și de implicarea societății civile, în toate formele sale de manifestare, în dezvoltarea societății.

Integrarea Europeană reprezintă un puternic potențial de facilitare a coeziunii politice și sociale a societății. În același timp, coeziunea politică și socială a societății reprezintă modelul și forma implicării tuturor elementelor care constituie o societate. Societatea civilă reprezintă, unul din actorii principali în cadrul acestui proces.

În cadrul Uniunii Europene, importanța implicării societății civile în procesele de bună guvernare, precum și asigurarea dialogului cu ea în procesele de elaborare de legislație și de politici publice, este stabilit prin articolul 15 din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene², precum și prin articolul 11 al Tratatului privind Uniunea Europeană³. Astfel, implicarea organizațiilor societății civile din Republica Moldova în cadrul proceselor de negociere pentru integrare a țării în Uniunea Europeană, este pe deoparte o acțiune necesară dictată de cele mai importante tratatele europene, pe de altă parte pentru un proces care consolidează dezvoltarea democratică a țării și care necesită a fi susținut prin implicarea atât a reprezentanților sectorului necomercial precum și al sectorului privat comercial. Este absolut sigur, că această relație trebuie să lucreze în „dublu sens”, ori legătura, relația și conlucrarea dintre toate cele trei sectoare reprezintă premisa și condiția obligatorie care asigură succesul unor procese sociale în cadrul unei societăți. Cu alte cuvinte, societatea civilă trebuie să fie „subiect”, dar și „obiect” al proceselor sociale.

La 23 iunie 2022, Republica Moldova a obținut statutul de țară candidată la Uniunea Europeană (UE). Decizia UE s-a bazat pe avizul favorabil al Comisiei Europene, după evaluarea chestionarului completat, în contextul cererii de aderare depuse de Republica Moldova în martie 2022.

Pentru a putea redacta un astfel de aviz, la 11 și la 19 aprilie 2022, Comisia Europeană a transmis autorităților de la Chișinău două părți ale chestionarului cu privire la cererea de aderare la Uniunea Europeană a Republicii Moldova. Răspunsurile la întrebările din acest chestionar au reprezentat starea situației de moment din țara noastră, arătând nivelul de pregătire pentru aderarea la Uniunea Europeană. Republica Moldova a transmis Comisiei Europene prima parte a chestionarului completat pe 22 aprilie 2022, iar a doua parte – pe 12 mai 2022. Răspunsurile la chestionarul UE au fost, de

¹ Manual de democrație socială 6, Statul, societatea civilă și democrația socială, Friedrich Ebert Stiftung, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bukarest/12415.pdf>

² Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A12016E015>

³ Tratatul privind Uniunea Europeană. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A12016M011>

asemenea, completate și cu contribuția experților moldoveni din diasporă și societatea civilă. Printre organizațiile menționate de reprezentanții autorităților au fost IPRE, Expert-Grup, CRJM, și Fundația Soros Moldova, care au oferit această asistență în cadrul inițiativei ThinkTanks4EUMembership.

Articolul 49 din Tratatul privind Uniunea Europeană prevede că *«Orice stat european care respectă valorile menționate la articolul 2 și se angajează să le promoveze, poate solicita să devină stat membru al Uniunii Europene. Parlamentul European și parlamentele naționale sunt notificate cu privire la această cerere. Statul solicitant adresează cererea sa Consiliului, care hotărăște în unanimitate, după consultarea Comisiei și după ce primește acordul Parlamentului European, care hotărăște cu majoritatea membrilor care îl compun. Condițiile de eligibilitate înaintate de Consiliul European sunt luate în considerare»⁴.*

Articolul 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană prevede că *„Uniunea se întemeiază pe valorile respectului demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept și respectului pentru drepturile omului, inclusiv a drepturilor persoanelor aparținând minorităților”. Aceste valori sunt comune statelor membre, într-o societate în care pluralismul, nediscriminarea, toleranța, justiția, solidaritatea și egalitatea între femei și bărbați prevalează»⁵.*

Pentru realizarea obiectivului național de integrare europeană a Republicii Moldova, președinta țării a emis la 22 aprilie 2022, un decret⁶, prin care a fost creată Comisia Națională pentru Integrare Europeană (CNIE), prezidată de Președintele Republicii Moldova, care este o platformă incluzivă care a reunit membri ai Guvernului, parlamentari, reprezentanți ai autorităților locale și facilitatorul Platformei Naționale a Forumului Societății Civile. Conform competențelor stabilite în decret, CNIE coordonează activitățile necesare realizării reformelor și priorităților de integrare europeană, asumate de Republica Moldova prin documentele și acordurile de parteneriat cu Uniunea Europeană. La 4 august 2022, CNIE a aprobat Planul de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană⁷ în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la UE (în continuare Plan de Acțiuni).

Contribuția organizațiilor societății civile la dezvoltarea democratică și procesele de integrare europeană, este recunoscută de majoritatea autorităților publice naționale, care au trecut prin negocierile de aderare la UE. Parte a dezvoltării democratice a Republicii Moldova, procesul de negocieri pentru aderarea la Uniunea Europeană, nu se limitează doar la dialogul cu actorii guvernamentali, ci ar trebui să implice și să solicite contribuția atât a sectorului privat precum și a cel al organizațiilor societății civile, active în diverse domenii de dezvoltare. Importanța dialogului cu societatea civilă în promovarea integrării europene este punctată și de Prim-ministrul RM, care a menționat despre necesitatea consolidării parteneriatului dintre autorități și societatea civilă, dar s-a referit și la rolul

⁴ Ibidem

⁵ Ibidem

⁶ Decretul Președintei RM Nr.441-IX privind constituirea CNIE. 22 aprilie, 2022 <https://presedinte.md/app/webroot/Decrete/441.pdf>

⁷ Plan de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană https://presedinte.md/app/webroot/uploaded/plan_cnie_04.08.2022.pdf11

pe care îl are societatea civilă în asigurarea transparenței și în promovarea beneficiilor aderării țării noastre la blocul comunitar. „Societatea civilă și-a asumat întotdeauna un rol de facilitare a democratizării societății. Faptul că suntem aici, având statutul de țară candidat, se datorează inclusiv efortului considerabil și consistent al societății civile. Mai mult, are rolul de a monitoriza acțiunile Guvernului și de a oferi expertiza necesară în procesul de integrare europeană, cum ar fi adaptarea legislației și a reglementărilor cerute, așa încât instituțiile statului să funcționeze după cum au fost proiectate. Rămânem deschiși pentru dinamizarea dialogului dintre Guvern și societatea civilă, pentru că o democrație puternică înseamnă implicarea societății civile în procesul de aderare la UE”⁸.

Analizând experiențele celor 10 țări, care au aderat la Uniunea Europeană în 2004, cum ar fi Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, Slovenia, Cipru, Malta, precum și ale României, Bulgariei care au aderat în 2007, și a Croației care a aderat în 2013, constatăm că organizațiile societății civile au jucat un rol crucial în procesul de pregătire a statelor susmenționate pentru aderarea la Uniunea Europeană. În toate aceste state, organizațiile societății civile au fost activ implicate în procesele de implementare a **standardelor europene**, ajutând la promovarea și consolidarea valorilor europene, cum ar fi democrația, statul de drept, respectul pentru drepturile omului și protecția mediului. S-au implicat în **monitorizarea și evaluarea progresului** reformelor și a proceselor de pregătire pentru aderare. Astfel, organizațiile societății civile au monitorizat și evaluat progresul statului în ceea ce privește îndeplinirea criteriilor de aderare, punctând și pe deficiențele proceselor, oferind recomandări pentru îmbunătățire. A fost înregistrată o **participare activă a societății civile la dialogul public și politic**. Organizațiile societății civile au participat la dezbateri și dialoguri publice, contribuind la formarea politicilor publice și la informarea cetățenilor cu privire la procesul de aderare și la impactul acestuia. Un rol deosebit l-au jucat organizațiile societății civile în **educația și informarea cetățenilor** despre beneficiile și obligațiile aderării la UE, ajutând la crearea unui sprijin larg pentru integrarea europeană. Tot odată, organizațiile societății civile au contribuit la **implementarea reformelor** necesare pentru aderare prin inițiative și proiecte care susțin transparența, responsabilitatea și buna guvernare. Au realizat acțiuni care au consolidat **protejarea drepturilor omului**, un aspect esențial pentru aderarea la UE. Ele au contribuit la crearea unui cadru legislativ favorabil respectării drepturilor omului. Tot odată cooperarea între organizațiile societății civile la nivel regional a facilitat schimbul de bune practici cu alte țări candidate sau state membre, contribuind la întărirea relațiilor regionale și la o mai bună înțelegere a procesului de aderare.

Conform analizelor Centrului Internațional pentru Drept Non-Profit (ICNL)⁹, în Slovenia, spre exemplu, colaborarea semnificativă între guvern și societatea civilă a

⁸ Expert Grup. Eveniment ”Uniunea Europeană susține Societatea Civilă în promovarea agendei de europenizare”. Mai 2023. <https://www.expert-grup.org/ro/activitate/comunicate-de-presa/item/2542-uniunea-european%C4%83-sus%C8%9Bine-societatea-civil%C4%83-%C3%AEn-promovarea-agendei-de-europenizare&category=2> . Preluat pe 13.07.2024

⁹ Maria Gerasimova, „The Liaison Office as a Tool for Successful NGO-Government Cooperation: An Overview of the Central and Eastern European and Baltic Countries’ Experiences”, 2005. Pag.3 <https://shorturl.at/xn2bO>

devenit mai intensă atunci când Slovenia a început negocierile cu Uniunea Europeană. Colaborarea dintre ONG-uri și guvern s-a concentrat în principal pe asigurarea transparenței maxime a procesului de aderare, cu o participare substanțială din partea cetățenilor și ale organizațiilor acestora. Un alt obiectiv al acestei colaborări a vizat pregătirea OSC-urilor pentru a opera într-un areal mai mare, cel al unei Europe unite după aderare. Ca rezultat, în cadrul Oficiului Guvernamental pentru Afaceri Europene, în Unitatea de integrare II a fost numit un Coordonator Național pentru Cooperarea cu ONG-urile. Coordonatorul lucrează în parteneriat cu un Centru, cofinanțat și susținut de Oficiul Guvernamental pentru Afaceri Europene, care este responsabil pentru formarea ONG-urilor și furnizarea de informații către acestea¹⁰.

Experiența Sloveniei arată că guvernul a demonstrat deschidere pentru dialogul cu societatea civilă în procesul de aderare. Spre exemplu, în decembrie 1998, toate ONG-urile interesate au fost invitate să contribuie la pregătirea și adoptarea pozițiilor de negociere ale guvernului sloven cu UE. Pe lângă asigurarea transparenței și a unei contribuții adecvate, guvernul și ONG-urile au urmărit să deschidă calea pentru ca organizațiile societății civile slovene să desfășoare proiecte ale Uniunii Europene¹¹ pe teritoriul sloven. În același timp, conform opiniei lui Fedor Cerne, Coordonator Național pentru Cooperare cu ONG-le, acest dialog a dus și la concluzia că condițiile de cooperare cu societatea civilă trebuiau îmbunătățite la acel moment în Slovenia. În opinia oficialului, prin crearea unui mediu legal și financiar favorabil pentru organizațiile societății civile, guvernul poate aștepta ca ONG-urile să demonstreze o expertiză îmbunătățită¹² și, ca rezultat, să fie parteneri mai buni în eforturile de colaborare.

În Republica Moldova, organizațiile societății civile dispun de un cadru legislativ care reglementează procedurile de înregistrare, activitate și dialog cu autoritățile publice centrale sau locale, precum și de unele prevederi care stabilesc cadrul de dialog și consultare, inclusiv dialogul ce ține de procesul de integrare europeană. Este de menționat că prevederile legislative moldovenești care se referă la dialogul și consultarea societății civile nu sunt pe deplin similare cadrului normativ al Uniunii Europene de consultare și dialog cu societatea civilă. La nivel european acest dialog și consultare este realizată prin intermediul Comitetului European Economic și Social, care reprezintă vocea societății civile organizate din Uniunea Europeană.¹³

Cadrul legislativ moldovenesc este completat și de Acordul de Asociere UE-Republica Moldova¹⁴, care prin articolul 442 prevede instituirea unei platforme a societății civile împuternicită cu organizarea de reuniuni periodice ale reprezentanților societății civile din ambele părți, cu scopul de a-i informa pe acești reprezentanți și a culege opiniile lor cu privire la punerea în aplicare a prezentului acord". Din partea UE, aceas-

¹⁰ Maria Gerasimova, „The Liaison Office as a Tool for Successful NGO-Government Cooperation: An Overview of the Central and Eastern European and Baltic Countries' Experiences”, 2005. Pag.4 <https://shorturl.at/xn2bO>

¹¹ Ibidem, pag.4

¹² Ibidem, pag.4

¹³ Comitetul European Economic și Social <https://www.eesc.europa.eu/en>

¹⁴ Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A22014A0830%2801%29>

tă platformă include membri ai Comitetului Economic și Social European (CESE) și membri din cadrul rețelelor societății civile europene (Business Europe, Forumul European al Serviciilor, Confederația Internațională a Sindicatelor, Federația Europeană a Sindicatelor din Serviciile Publice, Euro Coop, Forumul european al persoanelor cu dizabilități și Forumul Societății Civile al Parteneriatului estic). Din partea Republicii Moldova, membri ai Platformei Societății Civile UE-RM sunt reprezentanții sindicatelor, patronatelor și 4 reprezentanți ai organizațiilor societății civile (AO „Expert Grup”, AO „Institutum Virtutes Civilis”, AO „Transparency International Moldova”, precum și AO „Institutul pentru Politici Publice și Reforme”). Platforma prin declarațiile sale adoptate de comun acord de membrii săi, face recomandări Consiliului de asociere (la nivel ministerial). Totodată, Consiliului de asociere (la nivel de înalți funcționari), Comitetul parlamentar de asociere sunt obligate să organizeze contacte periodice cu reprezentanții acesteia, pentru a lua notă de punctele lor de vedere cu privire la îndeplinirea obiectivelor Acordului de Asociere (articolul 443)¹⁵. Astfel, platforma completează organismele politice existente în cadrul Acordului de Asociere UE-Moldova și permite organizațiilor societății civile ale ambelor părți semnatare, să monitorizeze punerea în aplicare a procesului de implementare a AA, din perspectiva societății civile, și să elaboreze recomandări pentru autoritățile relevante referitor la dezvoltarea democratică și procesele de integrare europeană a Moldovei. Această platformă a fost instituită în 10 mai 2016 și până în prezent se întrunește în ședințe plenare de cel puțin două ori pe an (odată la Chișinău și odată la Bruxelles) care finalizează cu decalajii¹⁶ care includ aprecierile societății civile a progreselor de implementare a a AA și a reformelor care ar trebui să întărească relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. Printre subiectele abordate de platformă prin declarațiile sale atrage atenția autorităților asupra un șir de subiecte cum ar fi avansarea în implementarea reformei justiției, combaterea corupției, realizarea reformei administrației publice, consolidarea capacităților Agenției Naționale pentru Angajarea în Câmpul Muncii și a Inspectoratului General pentru Migrație pentru a gestiona mai eficient procesele de pe piața muncii. Printre alte aspecte de politici publice și reforme la care Guvernul Moldovei ar trebui să întreprindă acțiuni urgente este combaterea muncii informale, precum și elaborarea în termeni cât mai restrânși a Programului Național pentru Securitatea Ocupațională, care să corespundă standardelor europene¹⁷. In ceia ce privește implementarea Acordului de Asociere, reprezentanții societății civile, prin declarațiile Platformei Societății Civile RM-UE solicită autorităților naționale „să își intensifice eforturile de punere în aplicare a Acordului de Asociere și să accelereze alinierea la acquis-ul UE. Platforma subliniază beneficiile unei integrări mai strânse cu UE pentru dezvoltarea economică, standardele de guvernanță și prosperitatea generală a Moldovei.”¹⁸

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Declarația comună depe ce-a de 12-a ședință a Platformei Societății Civile RM-UE . https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/joint_declaration_12th_meeting_eu-moldova_cs_platform.pdf

¹⁷ Declarația comună după ce-a de a 12-a ședință a Platformei Societății Civile RM-UE din 01.09.2023. https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/joint_declaration_12th_meeting_eu-moldova_cs_platform.pdf

¹⁸ Declarația comună a celei de a 13-a ședințe a Platformei Societății Civile RM-UE din 16.04.2024. <https://www.euromonitor.md/en-13th-meeting-chisinau-16-april-2024-joint-declaration/>

În una din declarațiile sale, platforma a solicitat autorităților centrale de la Chișinău să invite reprezentanții organizațiilor societății civile, inclusiv partenerii sociali, să facă parte din cele 35 de grupuri de lucru responsabile pentru negocierea capitolelor de aderare la UE și să îmbunătățească cooperarea cu societatea civilă și partenerii sociali pentru a avansa țara pe calea sa europeană¹⁹. Această solicitare a fost luată în calcul de către Guvernul Moldovei, care a invitat cele două platforme majore a organizațiilor societății civile, cum este Platforma Națională a Forumului Societății Civile din Parteneriatul Estic și Platforma Societății Civile RM-UE să-și delege reprezentanții săi în grupurile de lucru sus-menționate.

La 17 iunie 2022, Comisia Europeană a emis Avizul cu privire la cererea de aderare prin care a recomandat Consiliului UE să i se acorde țării noastre statutul de candidat în situația în care vor fi întreprinse măsuri în mai multe domenii. Articolele 2 și 49 din Tratatul privind Uniunea Europeană reprezintă baza juridică în care Comisia Europeană a prezentat Avizul.

În iunie 1993, la Copenhaga, Consiliul European a concluzionat că: *«Aderarea va avea loc de îndată ce o țară este capabilă să își asume obligațiile de membru prin îndeplinirea condițiilor economice și politice necesare. Calitatea de membru necesită: ca țara candidată să asigure stabilitatea instituțiilor care garantează democrația, statul de drept, drepturile omului, precum și respectul și protecția minorităților; existența unei economii de piață funcționale, precum și a capacității de a face față la presiunii concurențiale și a forțelor pieței în cadrul Uniunii; capacitatea de a-și asuma obligațiile care decurg din calitatea de membru, inclusiv aderarea la obiectivele uniunii politice, economice și monetare»*²⁰.

În decembrie 1995, la Madrid, Consiliul European s-a referit la necesitatea *«de a crea condițiile pentru o integrare treptată și armonioasă a țărilor [candide], în special prin dezvoltarea economiei de piață, prin adaptarea structurilor lor administrative și crearea unui mediu economic și monetar stabil»*.

În decembrie 2006, Consiliul European a convenit asupra faptului că *«strategia de extindere bazată pe consolidare, condiționalitate și comunicare, combinată cu capacitatea UE de a de a integra noi membri, constituie baza unui consens reînnoit privind extinderea»*.

În Avizul său, Comisia evaluează cererea Moldovei pe baza capacității sale de a de a îndeplini criteriile stabilite de Consiliul European de la Copenhaga în 1993, precum și cele de la Madrid din 1995, în special în ceea ce privește capacitatea administrativă a țării. De asemenea, Avizul ia în considerare eforturile depuse de Moldova în ceea ce privește punerea în aplicare a obligațiilor sale în temeiul Acordului de asociere (AA), inclusiv și a Zonei de liber schimb aprofundată și cuprinzătoare (DCFTA).

Comisia Europeană recomandă Consiliului European, ca Moldovei să i se ofere perspectiva de a deveni membră a Uniunii Europene prin acordarea statutului de țară can-

¹⁹ Declarația comună a Platformei Societății Civile RM-UE . https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/joint_declaration_12th_meeting_eu-moldova_cs_platform.pdf

²⁰ Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on the Republic of Moldova's application for membership of the European Union, Bussels, 17.06.2022, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/0e2c1ba2-a821-439a-b697-101014d372c7_en?filename=Republic%20of%20Moldova%20Opinion%20and%20Annex.pdf

didată, cu condiția să se întreprindă următoarele (9) măsuri (condiționalități):

- **Reformeii justiției (1):** să finalizeze etapele esențiale ale reformei cuprinzătoare ale sistemului judiciar lansate recent în toate instituțiile din lanțul justiției și al procuraturii, pentru a asigura independența, integritatea, eficiența, responsabilitatea și transparența acestora, inclusiv prin utilizarea eficientă a verificării activelor și a unei supravegheri democratice eficiente; în special, să completeze toate posturile rămase vacante în cadrul Consiliului Suprem al Magistraturii și în organele sale specializate;

- **Implementarea recomandărilor Comisiei de la Veneția (2):** remedierea deficiențelor identificate de OSCE/ODIHR și de Consiliul European/Comisia de la Veneția privind Codului electoral, în conformitate cu recomandările anterioare ale OSCE/BIDDO și ale Comisiei de la Veneția și cu noul aviz comun al acestora privind proiectul revizuit;

- **Combaterea corupției (3):** îndeplinirea angajamentului de a combate corupția la toate nivelurile prin luarea de măsuri decisive în direcția unor anchete proactive și eficiente, precum și prin obținerea unui bilanț credibil al urmărilor penale și al condamnărilor. Creșterea substanțială a gradului de utilizare a recomandărilor Centrului Național Anticorupție;

- **Deoligarhizare (4):** implementarea angajamentului de „deoligarhizare” prin eliminarea influenței excesive a intereselor private asupra vieții economice, politice și publice;

- **Combaterea criminalității organizate (5):** consolidarea luptei împotriva criminalității organizate, pe baza unor evaluări detaliate ale amenințărilor, a unei cooperări sporite cu partenerii regionali ai UE și internaționali și a unei mai bune coordonări a autorităților de aplicare a legii. În special, instituirea un pachet legislativ privind recuperarea activelor și un cadru cuprinzător pentru combaterea criminalității financiare și a spălării banilor, asigurând conformitatea legislației privind combaterea spălării banilor cu standardele Grupului de Acțiune Financiară Internațională (GAFI);

- **Reforma administrației publice (6):** creșterea capacității de a realiza reforme și de a furniza servicii publice de calitate, inclusiv prin accelerarea implementării reformei administrației publice; evaluarea și actualizarea strategiei de reformă a administrației publice;

- **Gestionarea finanțelor publice (7):** finalizarea reformei gestionării finanțelor publice, inclusiv îmbunătățirea achizițiilor publice la toate nivelurile de guvernare;

- **Cooperarea cu societatea civilă (8):** creșterea implicării societății civile în procesele decizionale de la toate nivelurile;

- **Protecția drepturilor omului (9):** consolidarea protecției drepturilor omului, în special în cazul grupurilor vulnerabile, și solidificarea angajamentelor de a consolida egalitatea de gen și de a combate violența împotriva femeilor.

Organizațiile societății civile în toate țările care au trecut prin procesele de negocieri pentru aderare la UE, au avut contribuții diferite, În Republica Moldova , societatea civilă pe lângă activitățile de promovare a valorilor europene, expertiza oferită la procesul de avansare a reformelor, a jucat rolul de observator al proceselor, monitorizând acțiunile realizate de Guvern, elaborând rapoarte de alternativă și punând presiune pentru o calitate crescută a reformelor.

În raportul său alternativ de monitorizare a condiționalității lor Comisiei Europene, reprezentanții societății civile menționează, vis-a -vi de a opta recomandare a UE pentru Republica Moldova, ce ține de *cooperarea cu societatea civilă* prin care este îndemnată Moldova să realizeze mai multe măsuri, care să contribuie la creșterea implicării societății civile în procesele decizionale la toate nivelurile de administrare publică, că Guvernul, urmare a modificărilor operate la Hotărârea Guvernului nr. 967/2016 a aprobat *Regulamentul cu privire la organizarea activității platformei consultative permanente în cadrul autorității administrației publice centrale*. Regulamentul în cauză prevede obligativitatea creării platformelor consultative pe lângă autoritățile publice centrale, în vederea consolidării implicării societății civile în procesul decizional. Deși au existat tentative și în trecut de a operaționaliza platforme permanente de cooperare și consultare cu societatea civilă, până la moment nu s-a reușit identificarea unui mecanism care să asigure sustenabilitatea acestora, inclusiv pentru generarea unei valori adăugate în activitatea autorităților publice.

În anul 2019, Parlamentul a instituit o platformă de consultare cu societatea civilă, dar după creare nu au fost organizate acțiuni care să asigure deplina funcționalitate a acesteia. În condițiile în care autoritățile au inițiat din nou procesul de instituire a unor platforme permanente atât la nivelul Guvernului, cât și la nivelul Parlamentului este important să fie dezvoltat un mecanism practic și viabil care să permită o participare cât mai largă a societății civile în procesul decizional.

Printre acțiunile raportate ca realizate pentru consolidarea cooperării statului cu organizațiile societății civile, în raportul de alternativa se mai menționează și aprobarea *Regulamentului privind mecanismul de finanțare nerambursabilă a proiectelor organizațiilor nonprofit în vederea consolidării sustenabilității financiare a societății civile..* Regulamentul cadru a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 656/2020 cu privire la mecanismul de finanțare nerambursabilă a proiectelor organizațiilor necomerciale a fost aprobat de către Guvern la 23 septembrie 2022 și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2023. Procesul de elaborare a Regulamentului a fost unul participativ, fiind organizate consultări publice extinse, încă din anul 2020, facilitate de cancelaria de stat în parteneriat cu AO „Institutum Virtutes Civilis”. Regulamentul prevede modalități de finanțare directă a organizațiilor necomerciale, definit prin sprijin financiar alocat din bugetul public la nivel central sau local în mod direct către o organizație a societății civile, fiind înscris drept cheltuială bugetară în anul financiar dat. Sunt reglementate câteva forme de finanțare directă: Alocațiile de stat/ Subvențiile Granturile pentru proiect Contractul de prestare a serviciilor. Pentru a accesa suport financiar, organizațiile necomerciale trebuie să desfășoare activitate de utilitate publică²¹.

Printre realizări a fost raportată și aprobarea noului *Concept cu privire la viziunea de dezvoltare a societății civile*, elaborat în rezultatul evaluării ex-post a *Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018 – 2020*. În anul 2008, pentru prima dată, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat un document de politici în domeniul

²¹ Raport Alternativ nr.2. Realizarea Planului de Acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la UE, IPRE, 20.07.2023, <https://ipre.md/2023/07/20/raport-alternativ-nr-2-realizarea-planului-de-actiuni-pentru-implementarea-masurilor-propuse-de-comisia-europeana-in-avizul-sau-privind-cererea-de-aderare-a-republicii-moldova-la-ue/>

dezvoltării societății civile. Până la moment au fost implementate trei documente de politici publice: *Strategia dezvoltării societății civile în anii 2009–2011 (Hotărârea Parlamentului nr.267/2008)*; *Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012-2015 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei (Legea nr. 205/2012)*; *Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018-2020 (Legea nr. 51/2018)*. Scopul acestor documente de politici publice a fost de a contribui la consolidarea capacităților organizațiilor societății civile (OSC) în următoarele trei domenii: (1) elaborarea și monitorizarea implementării politicilor publice; (2) îmbunătățirea sustenabilității financiare și (3) dezvoltarea spiritului civic și voluntariatului.

În procesul de implementare a documentelor de politici sus menționate ar putea fi evidențiate următoarele realizări: aprobarea *Legii cu privire la organizațiile necomerciale*, aprobarea *Regulamentului privind mecanismul de finanțare nerambursabilă a proiectelor organizațiilor nonprofit în vederea consolidării sustenabilității financiare a societății civile și actualizarea portalului național pentru consultări publice *particip.gov.md**.

Totodată, mecanismul de redirecționare a 2% din impozitul pe venit către o organizație necomercială sau entitate religioasă a ajuns la al șaselea an de implementare. Cu toate acestea, în ciuda îmbunătățirilor treptate de-a lungul anilor, dezvoltarea societății civile încă nu a atins un nivel satisfăcător, iar restanțele în executarea integrală a tuturor acțiunilor din documentele anterioare, subminează crearea unui sector dinamic care să participe atât la elaborarea cât și la implementarea politicilor publice. Conform raportului de monitorizare a Strategiei precedente elaborat de către Cancelaria de Stat, 50% dintre acțiuni au fost realizate integral, 20.2% acțiuni realizate parțial și 29.8% acțiuni nerealizate²². A mai fost adoptată *Legea cu privire la accesul la informațiile de interes public*, prin care se va asigura: punerea accentului pe transparența pro-activă (dezvăluirea informațiilor de interes public din oficiu, prin publicarea acestora pe pagina web oficială a entităților publice); prevederea unei liste mai desfășurate de subiecți care vor avea calitatea de furnizori de informații; reglementarea unor proceduri mai clare în privința accesului la informații la cerere – termenele de examinare, modalitatea dezvăluirii informației, precum și modalitatea respingerii cererii sau refuzului în acordarea accesului la informație, forma respingerii sau refuzului, etc.

În Raportul pe anul 2023 privind Republica Moldova, care însoțește documentul Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Economic și Social și Comitetul Regiunilor privind politica de extindere a UE se menționează, că *Moldova a instituit o platformă pentru dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului. Țara a adoptat un nou program de dezvoltare a organizațiilor societății civile și o lege privind accesul la informații de interes public. Acesta și-a modificat regulamentul privind mecanismul de finanțare a granturilor pentru a consolida sustenabilitatea financiară a societății civile. Va fi important să se continue implicarea sistemică a actorilor societății civile în consultările publice, să se mențină stabilirea transparentă și în timp util a agendei Parlamentului și să se finalizeze Regulamentul de procedură al Parlamentului²³*.

²² Conceptul Programului de dezvoltare a societății civile pentru anii 2024-2027, <https://cancelaria.gov.md/ro/content/conceptul-programului-de-dezvoltare-societatii-civile-pentru-anii-2024-2027-analizat-cadrul>

²³ Raportul pe 2023 privind Republica Moldova Care însoțește documentul Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Economic și Social și Comitetul Regiunilor privind politica de extindere a UE, https://mfa.gov.md/sites/default/files/2023_comisia_europeana_pachet_de_extindere_ro.pdf

Este o concluzie „bună”, care ne deschide perspectiva de a merge mai departe în procesul de aderare la Uniunea Europeană, dar, în același timp, este o „indulgență”, având în vedere gradul actual de colaborare și cooperare ale autorităților cu societatea civilă. Ori, tocmai gradul nesatisfăcător al acestor relații este constatat, deopotrivă, atât de către autorități, cât și de către societatea civilă.

Astfel, reieșind din Rapoartele operate de societatea civilă în ultima perioadă de timp atestăm o serie de probleme, care necesită implicarea autorităților și care ar contribui la creșterea gradului de cooperare cu societatea civilă²⁴ printre care finanțarea insuficientă a societății civile, în mod special a organizațiilor societății civile aflate în afara municipiului Chișinău; impactul, mai puțin satisfăcător, al mecanismului de redirectionare a 2% din impozitul pe venit către organizațiile societății civile; transparența, pe alocuri, încă limitată a administrației publice centrale și locale; eforturi încă sumare și mai mult ad-hoc, decât sistematice de implicare a societății civile și cetățenilor în procesele decizionale; trasabilitatea redusă a contribuției societății civile în documentele aprobate de către autoritățile publice; ineficiența sau inexistența platformelor de consultare între societatea civilă și autoritățile publice; existența barierelor administrative în accesarea și/sau obținerea informațiilor de interes public.

Cu toate provocările în dezvoltarea sa, societatea civilă în Moldova reprezintă un element esențial al democrației și guvernării deschise, fiind o sursă importantă de informații și de reprezentativitate asupra nevoilor și aspirațiilor cetățenilor. De asemenea, în procesele de negociere pentru aderare la Uniunea Europeană, societatea civilă, trebuie în continuare să rămână activ implicată în dialogul public și politic, pentru a putea influența formarea politicilor publice și pentru a avea capacități sporite de informare a cetățenilor cu privire la procesul de aderare și la impactul acestuia asupra bunăstării cetățeanului.

Bibliografie

1. **Acordul de Asociere** între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A22014A0830%2801%29>
2. **Decretul Președintei RM** nr.441-IX privind constituirea CNIE. 22 aprilie, 2022 <https://presedinte.md/app/webroot/Decrete/441.pdf>
3. **Plan de acțiuni** pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană https://presedinte.md/app/webroot/uploaded/plan_cnie_04.08.2022.pdf1%11
4. **Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene**. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A12016E015>
5. **Tratatului privind Uniunea Europeană**. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A12016M011>
6. **Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on the Republic of Moldova's**

²⁴ Conceptul Programului de dezvoltare a societății civile pentru anii 2024-2027, <https://cancelaria.gov.md/ro/content/conceptul-programului-de-dezvoltare-societatii-civile-pentru-anii-2024-2027-analizat-cadrul>

- application for membership of the European Union, Brussels, 17.06.2022, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/0e2c1ba2-a821-439a-b697-101014d372c7_en?filename=Republic%20of%20Moldova%20Opinion%20and%20Annex.pdf
7. **Raportul pe 2023 privind Republica Moldova** care însoțește documentul Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Economic și Social și Comitetul Regiunilor privind politica de extindere a UE, https://mfa.gov.md/sites/default/files/2023_comisia_europeana_pachet_de_extindere_ro.pdf
 8. **Declarația comună după ce-a de a 12-a** ședință a Platformei Societății Civile RM-UE din 01.09.2023. https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/joint_declaration_12th_meeting_eu-moldova_cs_platform.pdf
 9. **Declarația comună a celei de a 13-a ședințe** a Platformei Societății Civile RM-UE din 16.04.2024. <https://www.euromonitor.md/en-13th-meeting-chisinau-16-april-2024-joint-declaration/>
 10. Manual de democrație socială 6, Statul, societatea civilă și democrația socială, Friedrich Ebert Stiftung, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bukarest/12415.pdf>
 11. **Raport Alternativ nr.2.** Realizarea Planului de Acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la UE, IPRE, 20.07.2023, <https://ipre.md/2023/07/20/raport-alternativ-nr-2-realizarea-planului-de-actiuni-pentru-implementarea-masurilor-propuse-de-comisia-europeana-in-avizul-sau-privind-cererea-de-aderare-a-republicii-moldova-la-ue/>
 12. **Conceptul Programului de dezvoltare a societății civile** pentru anii 2024-2027, <https://cancelaria.gov.md/ro/content/conceptul-programului-de-dezvoltare-societatii-civile-pentru-anii-2024-2027-analizat-cadrul>
 13. **Maria Gerasimova**, „The Liaison Office as a Tool for Successful NGO-Government Cooperation: An Overview of the Central and Eastern European and Baltic Countries’ Experiences”, 2005. Pag.3 https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Transnational_Garasimova-Maria_Liaison-Office-as-a-Tool-for-Suc-NGO-Govt-Coop_CEE-and-Baltic.pdf
 14. **Tatjana Rakar, Senka Š. Vrbica, Tomaž Deželan, Zinka Kolarič, Andreja Črnak-Meglič**, Mateja Nagode, Ana Matoz Ravnik Civicus Civil Society Index Slovenia. Policy Action Brief. Social Protection Institute of the Republic of Slovenia. Ljubljana, February 2011 https://www.civicus.org/images/stories/csi/csi_phase2/slovenia%20pab.pdf
 15. **Tatjana Rakar, Zinka Kolarič.** The Role of Civil Society Organisations in the Slovenian Welfare System during the Transition Period after 1990. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2020-0012/html?lang=en> . publicat de revista „Comparative Southeast European Studies”. <https://doi.org/10.1515/soeu-2020-0012>
 16. **Expert Grup.** Eveniment ”Uniunea Europeană susține Societatea Civilă în promovarea agendei de europenizare”. Mai 2023. <https://www.expert-grup.org/ro/activitate/comunicate-de-presa/item/2542-uniunea-european%C4%83-sus%C8%9Bine-societatea-civil%C4%83-%C3%AEen-promovarea-agendei-de-europenizare&category=2> . Preluat pe 13.07.2024

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPING OF THE CIVIL SOCIETY: UKRAINIAN AND MOLDAVIAN PERSPECTIVE

*Nataliia ROZMARITSYNA,
Ph.D. in Public Management and Administration,
Guest Researcher at the
German Research Institute for Public Administration*

*Natalia RAHMISTRIUC,
PhD student,
State University of Moldova*

SUMMARY

Civil society plays a crucial role in shaping the socio-political landscape of any nation. It represents the organized sector of society distinct from the state and the private sector, often acting as a bridge between citizens and government. In the context of Ukraine and Moldova, countries with a complex history and diverse cultural influences, the development of civil society has been a significant factor in its transition towards democracy and sustainable development. This article aims to undertake a comparative analysis, shedding light on the unique challenges and progress in Ukrainian and Moldovan civil society.

Keywords: *civil society, democracy, NGO, public authorities, volunteering, refugee crisis, War time, advocacy.*

1. Insights from Ukraine

Ukraine's journey towards a robust civil society has been marked by significant challenges and triumphs. Throughout its history, Ukraine has faced numerous challenges, including foreign domination, suppression of national identity, and political instability. Understanding the evolution of civil society in Ukraine necessitates a glance at its *historical background*.

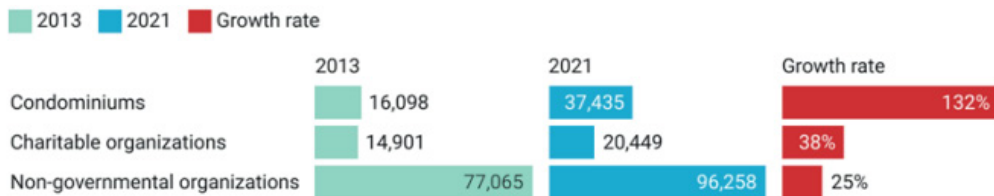
The emergence of civil society gained momentum during the late Soviet period and accelerated after Ukraine gained independence in 1991 [1]. The collapse of the Soviet Union in 1991 marked a pivotal moment for Ukraine's civil society, as newfound political freedoms provided an opportunity for civic engagement and activism. NGOs, advocacy groups, and independent media outlets emerged, advocating for democratic reforms, human rights, and social justice.

The political environment [2] plays a crucial role in shaping civil society. Ukraine has experienced periods of both progress and regression in terms of democratic governance. The Orange Revolution of 2004 and the Euromaidan protests of 2013-2014 [3, 4], further demonstrated the power of civil society in shaping political outcomes and holding authorities accountable.

According to data from the State Statistic Service of Ukraine (SSSU) [5], there was a decrease in the number of registered public associations (PAs) between 2014 and 2015

compared to 2013 (Table 1). However, starting from 2016, there has been a consistent rise in the number of Public Associations (PAs). By December 2021, their count had reached 96,258, marking an increase of 19,193 from 2013 (a 25% rise). Regarding charitable organizations (COs), apart from the period between 2014 and 2015, their numbers have steadily risen since 2013. By the close of 2021, there were 20,499 COs, indicating an uptick of 5,598 organizations from 2013 (a 38% increase). Housing cooperatives (HOs) exhibited notable growth rates. With the exception of the period between 2014 and 2015, their registration numbers have consistently risen since 2013. By the end of 2021, there were 37,435 HOs, reflecting an increase of 21,337 cooperatives from 2013 (a 132% rise).

Table 1 Growth rate of the number of charitable organizations, public organizations and condominiums, 2013-2021 [6]

In 2018, the assessment of the development of civil society in Ukraine remained at a medium level, with an index of 2.9 on a 5-point scale (Table 2).

Table 2 Evaluation of civil society development in Ukraine (2018) [7]

	Number of responses, %
Very high	0,5
General high	18,2
Medium	52,6
General low	24,5
Very low	4,2
Difficult to answer	0
Average grade: 2,9	

In 2020, the tendency of civil society development has changed significantly: every third Ukrainian (32,8%) says they participate in the life of their community with a certain regularity, while a slightly smaller share of citizens (16,9%) are involved in the activities of NGOs (Table 3).

Table 3 The state of civic activity (2020) [8]

Do you participate in the development of your town or community?	
Yes, I regularly participate in citizens' meetings and other community activities	7 %
I rarely participate in community meetings and other activities	26 %
I don't participate because I don't have time	31 %
I do not participate because I am not interested	33 %
Difficult to answer	3 %

Moreover, the annexation of Crimea and the continued War with Russia have further complicated efforts to consolidate civil society across the nation. According to the research [8], the number of registered charitable organisations in Ukraine in 2022 has increased almost 8-fold (6,367 new COs). At the same time, the number of new NGO starts decreased by almost half (2,760 new NGOs).

Comparing Ukraine's civil society development with global trends reveals both parallels and distinctions. While countries like Ukraine have grappled with post-Soviet legacies and geopolitical tensions, others have faced challenges ranging from authoritarian backlash to erosion of democratic norms.

Looking ahead, Ukraine's civil society stands at a critical juncture. The ongoing struggle for democratic consolidation amidst geopolitical tensions necessitates continued vigilance and resilience. Strengthening institutional frameworks, fostering civic education, and enhancing international cooperation [9] are pivotal to safeguarding and advancing the gains made by Ukrainian civil society.

Furthermore, external factors such as international support and geopolitical dynamics influence the development of civil society. Ukraine's geopolitical position as a buffer between Russia and the European Union has implications for the autonomy and resilience of its civil society sector. External funding from international donors and partnerships with foreign NGOs also shape the landscape of civil society development in Ukraine.

Prospects for the Future

Despite the challenges, there are reasons for optimism regarding the future of civil society in Ukraine. The recent wave among young people demonstrates a growing awareness of civic rights and responsibilities. Advances in technology and social media have also empowered civil society actors to mobilize support, raise awareness, and hold authorities accountable in real-time.

Furthermore, Ukraine's aspirations for European integration and democratic reforms provide an impetus for strengthening civil society and promoting transparency and accountability. International assistance and support from Western partners, including the European Union and the United States, play a crucial role in providing financial resources, technical expertise, and moral encouragement to Ukrainian civil society organizations.

Moreover, international solidarity and support play a crucial role in bolstering Ukrainian civil society. Continued engagement from the international community, including financial assistance, technical support, and diplomatic advocacy, can help safeguard the autonomy and effectiveness of civil society organizations in Ukraine.

2. Moldavian Perspective: Present and Future

Public authorities, whether at central or local level, deliver services, make decisions and operate in ways that directly affect citizens' daily lives. As a result, citizens expect all decisions taken to be consulted, debated and focused on their real priorities, problems and needs. Citizen participation is the key ingredient of good governance.

It is important to mention that civil society in the Republic of Moldova is currently becoming more and more visible as a plenipotentiary partner in cooperation with the public authorities, as an example of this is the creation of the civic initiative Moldova for Peace.

At a meeting organized on 25 February 2022 by the Ministry of Internal Affairs, which included participants from various sectors of civil society, opinion formers, and business leaders from across the country, a group of participants with experience in mobilizing volunteers, including during the pandemic, decided to launch the civic initiative “Moldova for Peace”. This initiative was designed to coordinate support efforts in the displaced persons crisis in Ukraine.

Moldova for Peace has distinguished itself by involving a broad spectrum of actors from civil society and the voluntary sector, including many volunteers who, although without significant previous experience, have effectively mobilized and continue to be active to this day. The initiative remains an eloquent example of how community resources can be rapidly mobilized and streamlined in crisis situations.

Moldova’s lack of experience in managing refugee flows and the refugee crisis has required significant efforts to ensure security and control in the face of this unprecedented situation, which our country has never faced before. However, the authorities, civil society, volunteers and ordinary citizens have stepped up their efforts to help refugees. The compassion, commitment and assistance offered were central to the sincere admiration that developed for Moldova as a “small country with a big heart” and quickly spread around the world [10].

The development of civil society is of key importance for the fundamental democratic and pluralistic values of any country, but also for encouraging the social involvement of citizens in development processes. The development of the voluntary sector reaffirms the constitutional rights of citizens, including the right to freedom of association, freedom of assembly, freedom of expression. Through their activities, citizens contribute to comprehensive development, improved living standards and quality of life.

From this perspective, civil society organizations are an essential element of democracy and open government, being an important source of information and representation on citizens’ needs and aspirations. The development of civil society organizations is also vital for strengthening democratic institutions, improving decision-making and ensuring transparency and accountability in governance. Civil society organizations have continuously contributed to raising awareness and monitoring the implementation of the EU-Moldova Association Agreement [11].

Non-governmental organizations have gradually established themselves in society and have developed various relationships with the public and private sectors. It is no exaggeration to say that beyond the difficulties of transition or some “deontological lapses”, NGOs in the Republic of Moldova have been and still are “agents of development” and “locomotives” of European integration [13]. Dozens of republican and local NGOs accumulate every year an increasing volume of human, financial and institutional resources and develop hundreds of projects, studies and activities in various social fields.

Civil society is already present in all spheres of activity and has the capacity to provide decision-makers with scientifically and practically informed opinions, expertise, strategies and concepts. Therefore, Parliament Decision No. 149/2023 was adopted on the approval of the Platform for dialogue and civic participation in Parliament’s decision-making process, which aims to encourage civic initiatives, make the participatory input of stakeholders in Parliament’s decision-making process more effective, thus con-

tributing to ensuring transparency and increasing its credibility [12].

The future of Ukrainian civil society holds both promise and uncertainty. As the country navigates geopolitical tensions and internal reforms, the resilience and determination of its citizens will be tested. Upholding democratic values, fostering social cohesion, and defending national sovereignty are imperative tasks. By nurturing an empowered and vigilant civil society, Ukraine can strive towards a future defined by democracy, prosperity, and European integration.

The transformation of Moldovan society into a civil society is a slow process, which is influenced by a number of factors: apathy, lack of initiative, fear of responsibility as a legacy of the past, and the fact that there are no examples in history to guide the transition from totalitarianism to a market economy.

Over the years, civil society has proved capable of providing a space independent of official power, all the more so as governments have not been interested in what is happening in the area of civil society. Civil society began to represent private interests, creating political societies that promoted specific objectives for certain segments of society, and thus became associated with a free economy, advocating rules of law in favor of the individual and human communities.

The public image of the civic society is clearly distorted in the Republic of Moldova, and improving it is not only the correction of a misunderstanding, but also proof of the increased legitimacy of these institutions. A nascent sector cannot operate with maximum effectiveness, just as it cannot go beyond the condition of the development of society as a whole.

Bibliography

1. Constitution of Ukraine, adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine (Parliament) on 28 June 1996.
2. D'anieri, P. 2011. 'Structural Constraints in Ukrainian Politics', 25(1) *East European Politics and Societies*, 28-46.
3. Kuzio, T. 2018. 'Euromaidan revolution, Crimea and Russia-Ukraine war: why it is time for a review of Ukrainian-Russian studies', 59(3-4) *Eurasian Geography and Economics*, 529-553.
4. Shea, E., Jaroszewicz, M. 2021. 'Opening in times of crisis? Examining NATO and the EU's support to security sector reform in post-Maidan Ukraine', 37(1) *East European Politics*, 159-181.
5. State Statistics Service of Ukraine. Register of statistical units. The number of registered legal entities by organizational and legal forms of business broken down by gender of the manager (2013-2021) <https://ukrstat.gov.ua/>
6. Report based on the findings of the study "Ukrainian civil society under the war - 2022", conducted by Kyiv International Institute of Sociology, <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Ukrainian%20civil%20society%20under%20the%20war.pdf> (last access 07.05.2024).
7. National survey (2018), "Civil society in Ukraine: Level of development, activity, charity" conducted by the Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation in cooperation with Razumkov Centre, <https://dif.org.ua/uploads/pdf/1908739084645dfc23a045a3.34043691.pdf> (last access 09.05.2024).

8. Public opinion polls to assess changes in citizens' awareness of civil society organisations and their activities (2020) conducted by Info Sapiens, <https://dif.org.ua/uploads/pdf/882931762645d5906abe089.49789374.pdf> (last access 10.05.2024).
9. Law No. 237/94-BP of 10 November 1994 on ratification of the Agreement on Partnership and Cooperation between Ukraine and the European Communities and their member states (expired on the basis of Agreement No. 984_011 of 27 June 2014).
10. N. Stercul, Foreign Policy Association. Policy brief / The Republic of Moldova facing new challenges: Measures to respond to the refugee crisis.
11. Programme for the development of civil society organizations for the period 2024-2027, p. 4.
12. Official Gazette no.200-203/345 of 20.06.2023/ Decision on the approval of the Platform for dialogue and civic participation in the decision-making process of the Parliament no. 149 of 09.06.2023.
13. Non-governmental organizations in the Republic of Moldova: evolution, activities and development perspectives, p. 64.
14. Ion Sandu, Angela Colațchi "Civil Society of Moldova in the Making": https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Societatea%20civila%20a%20Republicii%20Moldova%20in%20devenire.pdf (last access 12.05.2024).

ASIGURAREA DREPTULUI DE ACCES LA INFORMAȚIILE DE INTERES PUBLIC PRIN PRISMA NOILOR REGLEMENTĂRI JURIDICE NAȚIONALE

ENSURING THE RIGHT OF ACCESS TO PUBLIC INTEREST INFORMATION THROUGH THE NEW NATIONAL LEGAL REGULATIONS

*Aliona CORCENCO,
dr., lector univ., Facultatea de Drept și Științe Sociale
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

SUMMARY

Encountering difficulties and numerous barriers in exercising the right of access of people to information of public interest remains a current problem for the Republic of Moldova, even if the national legislation and the international treaties to which the state is a party contain provisions aimed at guaranteeing the citizen's right to request and to receive the requested information from the state institutions, as well as to participate in the decision-making process. The abrogation of the Law on petitioning, the Law on administrative litigation and the entry into force of the Administrative Code and the Law on access to information of public interest generated a series of uncertainties regarding the impact of these provisions on the procedures for exercising and claiming the right of access to information of public interest. The purpose of this article is to identify the advantages and disadvantages of the new legal regulations embodied in the Law on access to information of public interest and to come up with rigorous proposals.

Keywords: information of public interest, information with limited accessibility, democratic society, transparency.

O societate modernă și dezvoltată este una informată. Afirmarea pare să rezume semnificația profundă a vieții sociale: numai prin informare este posibilă căutarea și găsirea răspunsurilor adecvate la multiple probleme cu care se confruntă astăzi realitatea, imprimând sentimentul incertitudinii asupra viitorului. Dreptul de acces la informație a căpătat valoare juridică și o importanță sporită, odată cu consacrarea legislativă a acestuia în plan internațional și, ulterior, în plan național.

Dreptul accesului la informația de interes public este o parte componentă a dreptului la libertatea exprimării, stipulat în articolul 19 al Declarației Universale a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 de septembrie 1948 care prevede că „orice om are dreptul la libertatea opiniilor și exprimării,, [7]. Acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum și libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului recunoaște importanța accesului la

informație pentru protejarea dreptului la libertatea de exprimare, consfințit a articolul 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, potrivit căruia „orice persoană are dreptul la libertate de exprimare,, [1]. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere.

În această consecutivitate reiterăm și Principiile de la Johannesburg, Principiul I, potrivit căruia “oricine are dreptul la libertatea de exprimare, care include libertatea de a căuta, a primi și a face cunoscute informații și idei de toate genurile, indiferent de frontiere, fie oral, în scris sau sub formă tipărită, sub formă de artă, sau prin orice alt mijloc de comunicare în masă pe care îl alege” [18].

Principiile globale cu privire la securitatea națională și dreptul la informație (Principiile TSHWANE) [19] au fost publicate pe 12 iunie 2013, fiind elaborate în baza celor mai bune practici internaționale și opinii ale experților în acest domeniu. Aceste principii reprezintă standarde pentru elaborarea, revizuirea și implementarea legislațiilor naționale în domeniul accesului la informații și securității naționale. Scopul acestor principii este de a reglementa în detaliu garanțiile necesare pentru asigurarea dreptului la informație în acest domeniu. Necesitatea instituirii unor standarde clare și previzibile a apărut datorită limitărilor impuse dreptului de acces la informație pe motive de protecție a securității naționale a statelor. Scopul acestor standarde este de a asigura echilibrul necesar dintre respectarea dreptul la informație al persoanelor și necesitatea guvernelor de a secretiza anumite categorii de informații din varii motive. Obiectivul principal este de a asigura transparența procedurilor de secretizare a informațiilor, în special din motive de securitate națională, pentru a permite persoanelor să-și exercite efectiv dreptul la informații.

Legislația Republicii Moldova prevede în mod expres dreptul la acces la informație, atât în Constituție, potrivit căreia „Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngădit,, [2,art.34], cât și în legislația subsecventă, în principal legea specială în materie (Legea nr. 148 din 2023 privind accesul la informațiile de interes public, în continuare Legea nr.148). Aceasta stabilește la nivel de principiu că ” Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la accesul la informațiile de interes public, în formele și condițiile prevăzute de lege[14, art.6 al.1].

Este de menționat că accesul la informații are drept scop următoarele: a) crearea cadrului normativ general al accesului la informațiile oficiale; b) eficientizarea procesului de informare a populației și a controlului efectuat de către cetățeni asupra activității autorităților publice și a instituțiilor publice; c) stimularea formării opiniilor și participării active a populației la procesul de luare a deciziilor în spirit democratic[17,p.59-75].

Dreptul la accesul la informația publică trebuie să aibă un caracter universal, adică disponibil tuturor membrilor societății. Accesul universal la informație trebuie asigurat de către stat conform celor mai bune practici și posibilități tehnice disponibile la moment, dar și la costurile cele mai reduse pentru cetățean.

Regimul adecvat al libertății de informare reprezintă un aspect esențial al activității unei guvernări deschise și al procesului de democratizare a societății.

Democrația înseamnă puterea oamenilor de a influența deciziile pe care le ia statul. Cetățenii î-și aleg reprezentanții în organele de putere, le urmăresc activitatea, iar mai

apoi decid dacă îi lasă la conducere sau îi schimbă. Pentru ca acest model să lucreze, cetățenii trebuie să cunoască cum este exercitată puterea publică, cum sunt cheltuite resursele la care contribuie cu impozite, sau cum cei aleși și cei puși în funcție publică î-și îndeplinesc promisiunile. Cu alte cuvinte, fără acces la informație nu există democrație.

Pentru ca o persoană să-și poată forma o opinie asupra problemelor complexe ale lumii moderne, este necesar să i se asigure accesul în instituțiile publice, în arhive și în biblioteci, la informațiile publice, la documente oficiale, la orice alte acte. Respectarea acestui drept presupune interdicția îngrădirii lui, indiferent de motive și situații, iar al.1art.34 din Constituție prevede expres interdicția îngrădirii dreptului la informație.

Jurisprudența Curții Constituționale a statuat câteva principii privind dreptul la informații:

- Dreptul la informație este un drept fundamental al persoanei, deoarece dezvoltarea persoanei în societate, exercitarea libertăților prevăzute de Constituție, inclusiv libertatea gândirii, a opiniei, a creației, a exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil, presupune și posibilitatea de a recepționa informații asupra vieții sociale, politice, economice, științifice, culturale etc.

- Accesul persoanei la orice informație de interes public cuprinde : dreptul persoanei de a fi informată prompt, corect și clar asupra măsurilor preconizate și mai ales asupra măsurilor luate de autoritățile publice; accesul liber la sursele de informare publică; posibilitatea persoanei de a recepționa direct și în bune condiții emisiunile radiofonice și televizate; obligația autorităților publice de a crea condițiile materiale și juridice necesare pentru difuzarea liberă și amplă a informației de orice natură.

- Sistemul de mijloace de informare în masă este un element indispensabil al societății democratice. Aceste mijloace trebuie să fie puse la dispoziția publicului și accesul la ele trebuie să se facă ușor, ele trebuie să reflecte caracterul pluralist al societății și nu trebuie să fie controlate, în regim de monopol, de niciun grup de persoane sau de interese ori să fie aservite vreunei ideologii. Mass-media trebuie să furnizeze informații imparțiale, pentru ca cetățenii să poată să-și formeze, în cunoștință de cauză, o opinie clară despre viața socială, economică și politică a țării. În cazul în care instituțiile audiovizualului nu respectă dispozițiile legii, acestea sunt pasibile de măsuri de constrângere legală, cu drept de contestare în justiție[8].

Acordul de Asociere semnat între Uniunea Europeană și Republica Moldova cuprinde, și el, principiul accesului la informație la baza diferitor procese de reformă la care țara noastră s-a obligat – de la mediul de afaceri până la reforma administrației publice.

Principalul act juridic aplicabil în Republica Moldova pentru domeniul abordat este Legea organică nr.148 din 09.06.2023 privind accesul la informațiile de interes public[14], în vigoare din 08.01.2024 , care reprezintă o dezvoltare a normelor constituționale și internaționale.

Unul dintre raționamentele de la care au pornit autorii noii legi a fost racordarea legislației naționale la standardele Convenției Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale, numită și Convenția de la Tromsø[3] – act juridic internațional ratificat de Republica Moldova în anul 2013 și care a intrat în vigoare la începutul anului 2020. Mai mult, adoptarea unei noi legi privind accesul la informațiile de interes public

reprezintă o acțiune trasată expres în Planul de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Pornind de la aceste obiective, autorii proiectului au ținut să asigure concordanța noii Legi cu standardele Convenției de la Tromsø, dar și să încerce să remedieze problemele sistemice identificate în practică. Despre câteva dintre principalele noutăți ale actului normativ recent adoptat explicăm mai jos.

Legea privind accesul la informațiile de interes public nr.148 din 2023 în vigoare din 08.01.2024, stabilește, ca principiu că orice persoană fizică sau juridică are dreptul la accesul la informațiile de interes public, în formele și condițiile prevăzute de lege, iar scopul legii este asigurarea transparenței activităților din sectorul public[14, art.6 al.1].

Pornind de la premiza materializată în al.1art.6 al Legii 148,, *orice persoană*,, legiuitorul național a lărgit orizontul subiecților care pot solicita informații de interes public, acordând acest drept atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice. Această lărgire poate fi privită în contextul în care un stat de drept este responsabil pentru asigurarea exercițiului drepturilor omului, inclusiv a dreptului la informațiile de interes public, tuturor persoanelor (fizice și juridice) care se află în jurisdicția sa. De aceea este îmbucurător faptul ca sfera solicitanților de informații a fost lărgită, prin eliminarea condiționărilor și menținerea principiului că oricine poate solicita astfel de informații. În plus, prin ”*orice persoană*” trebuie înțeles nu numai persoanele fizice, ci și persoanele juridice. În susținerea acestui deziderat vin și prevederile Articolului 10 din Convenția europeană a drepturilor omului[1], care recunoaște oricărei personae (fizică sau juridică), fără limitare, dreptul de a obține informații, ca parte a dreptului la libertatea de exprimare.

Asigurarea accesului la informațiile de interes public se bazează pe următoarele principii:

a) *principiul oferirii informațiilor de interes public* – toate informațiile deținute de furnizorii de informații se prezumă a fi publice;

b) *principiul obligației de a publica informațiile de interes public* – furnizorii de informații trebuie să publice și să disemineze într-o manieră proactivă toate informațiile de interes public;

c) *principiul promovării guvernării deschise* – autoritățile publice trebuie să promoveze în rândul agenților publici o cultură a transparenței și a deschiderii și să promoveze în rândul populației dreptul la informație;

d) *principiul facilitării accesului la informațiile de interes public* – furnizorii de informații trebuie să ofere asistență solicitanților, în special celor cu necesități speciale, la depunerea cererilor, la primirea și înțelegerea răspunsului. Solicitățile de informații trebuie să fie examinate și soluționate într-o manieră rapidă și echitabilă;

e) *principiul transparenței ședințelor* – ședințele autorităților publice trebuie să fie deschise pentru public și să permită documentarea informației privind procesul de luare a deciziilor.

Noua lege națională - Legea nr.148 , face claritate și definește la art.4 noțiunea de informații de interes public, potrivit căreia sunt, toate informațiile deținute de furnizorii de informații, indiferent de suportul de stocare (pe hârtie, în formă electronică sau în orice alt format),, [14].

Definirea informațiilor de interes public este de o importanță crucială pentru stabilirea domeniului de aplicare al Legii nr.148 și a protecției efective a dreptului de acces la informații. Aceasta este suficient de largă și reflectă abordarea propusă de Convenția de la Tromsø , conform căreia conceptul de Informație publică se referă la „toate informațiile înregistrate sub orice formă, elaborate sau primite și deținute de autoritățile publice[3]” [art.1 alin.(2) lit. b) din Convenția de la Tromsø. În comparație cu Convenția de la Tromsø , este stabilit în mod expres că definiția acoperă toate informațiile, indiferent de formă (suportul de stocare). Aceasta înseamnă că dreptul de acces se referă la informațiile înregistrate, în special sub formă de:

- Document scris;
- Document electronic;
- Imagine;
- Hartă;
- Înregistrare audio, video sau audio-vizuală.

Această listă nu este exhaustivă, deoarece, odată cu progresul tehnic, ar putea fi dezvoltate forme noi de înregistrare și stocare a informațiilor. Cu toate acestea, este esențial să se sublinieze faptul că această definiție include accesul la informațiile existente deținute de furnizorii de informații, dar nu obligă furnizorii de informații să genereze informații noi. În special, definiția nu impune furnizorului de informații să desfășoare acțiuni de investigare, să întreprindă activități de cercetare, să evalueze fiabilitatea și calitatea informațiilor sau să colecteze date din surse externe.

Furnizorii de informații, potrivit competențelor ce le revin , au obligația pozitivă de a asigura accesul la informațiile publice și sunt obligați să asigure informarea corectă asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. Informarea trebuie să fie „corectă“, adică veridică și obiectivă, asupra unor evenimente ce se produc în realitate la nivel național, regional sau local. În ceea ce privește tehnica de redactare juridică, această prevedere ar putea fi privită drept superfluă, deoarece orice drepturi articulate de lege sunt, prin natura lor, corelate cu obligații corespunzătoare ale organismelor publice de a asigura implementarea acestora. Cu toate acestea, exprimarea clară a acestor obligații pozitive poate fi considerată drept o articulare potențial valoroasă a fundamentelor axiologice ale Legii 148. De asemenea, aceasta rămâne în conformitate cu Hotărârea de referință a Curții Constituționale a Republicii Moldova privind interpretarea articolului 34 din Constituție, în care Curtea a subliniat că dreptul de acces la informațiile de interes public are dublă natură, implicând atât dreptul de a solicita, cât și dreptul de a primi informații[8].

Totodată, urmează de menționat că, accesul la informațiile de interes public poate fi limitat în corespundere cu criteriul proporționalității, dacă dezvăluirea informației va prejudicia: a) siguranța publică; b) relațiile internaționale; c) prevenirea sau descoperirea infracțiunilor ori contravențiilor; d) efectuarea urmăririi penale; e) desfășurarea procedurii administrative sau judiciare; f) protecția datelor cu caracter personal; g) drepturile de proprietate intelectuală; h) secretul comercial(al.1 art.8 al Legii nr.148). Deoarece constituie o derogare de la regula generală de transparență a tuturor informațiilor deținute de furnizorii de informații, acestea urmează, în orice caz, interpretate în mod restrâns și restrictiv.

Limitarea accesului la informații poate fi determinată de un interes legitim care se referă la scopul restricției, și care constă în respectarea drepturilor și reputației altei persoane, protecția securității naționale, a ordinii publice, a ocrotirii sănătății și moralei societății[14,art.8 al.2,3].

Accesul la informațiile de interes public este limitat, în corespundere cu criteriul proporționalității, doar dacă sunt întrunite următoarele condiții cumulative:

- dezvăluirea informației va prejudicia unul dintre scopurile legitime prevăzute la art. 8 alin. (1);
- prejudiciul care va fi cauzat prin dezvăluirea informației prevalează în raport cu interesul public în accesarea informației[14,art.9 al.1].

Testul de proporționalitate, numit și testul de prejudiciu, sau testul de interes public al limitărilor accesului la informațiile de interes public, are o relevanță crucială, și creează, de asemenea, o provocare deosebită în practică. În conformitate cu această prevedere, Curtea Supremă de Justiție a elaborat conceptul de „triplu test” care permite limitarea dreptului de acces la informații numai dacă:

- este prevăzută de lege;
- protejează un interes legitim;
- este necesară într-o societate democratică[9].

Dacă interesul public în accesarea informației prevalează în raport cu prejudiciul care va fi cauzat prin dezvăluirea informației, furnizorii sunt obligați să ofere accesul la informațiile de interes public. Interesul public prevalează în special în cazul informațiilor a căror divulgare va contribui la:

- dezvăluirea încălcărilor grave sau în masă ale drepturilor și libertăților omului, precum și ale dreptului internațional umanitar;
- dezvăluirea actelor de corupție sau actelor conexe acestora;
- dezvăluirea potențialelor conflicte de interese;
- dezvăluirea achizițiilor publice ilegale sau a cheltuielilor ilegale din bugetele publice;
- prevenirea și dezvăluirea amenințărilor grave la viața sau sănătatea persoanelor;
- prevenirea și dezvăluirea prejudicierii mediului înconjurător;
- înțelegerea unor probleme pentru care sunt elaborate politici publice sau desfășurate consultări publice;
- asigurarea tratamentului egal în fața legii[14,art.9 al.3].

Astfel, prin prisma jurisprudenței CEDO, balanța proporționalității a fost apreciată nu doar prin prisma cererii solicitantului de a se constata limitarea accesului la informație, dar și prin prisma cererii furnizorului de informații de constatare a nelegalității obligării sale, de către instanța națională, de a furniza informațiile solicitate, cu motivația că această restricție este proporțională cu scopul legitim urmărit (Goodwin împotriva Regatului Unit[11]). Concomitent, se subliniază că orice limitare de acces la informațiile solicitate este relativă și orice limitare invocată se va aprecia prin prisma legii, întotdeauna când se pretinde că informația este cu accesibilitate limitată, instanța va aprecia circumstanțele concrete și se va expune argumentat prin prisma textului de lege enunțat.

Limitarea accesului la informațiile de interes public, în opinia noastră, constituie

o încălcare a principiului general a dreptului și se va considera contrară Constituției R. Moldova. Ca exemplu, CEDO a considerat că anumite dispoziții din legea internă a statului pîrît nu îndeplinesc cerințele unei „legi” prin faptul că le lipsește caracterul previzibil (cazul Rotaru împotriva României, soluționat prin Hotărîrea CEDO din 04.05.2000)[13]. De asemenea, Curtea a reamintit că o normă este redactată cu o suficiență previzibilitate numai atunci, când aceasta are un caracter clar, precis, în așa fel încît să permită oricărei persoane, care la nevoie poate apela la consultanță specializată, să își corecteze conduita (cazul Amann împotriva Elveției) [13], în același context, la pct. 55 din Hotărîrea CEDO din 04.05.2000, pronunțată în cazul menționat mai sus, s-a subliniat că expresia „prevăzut de lege” nu se referă numai la prevederile legii naționale, dar și la calitatea acesteia, care trebuie să fie compatibilă cu principiul supremației dreptului, principiu menționat expres în preambulul Convenției, astfel că, în cazul unor restrîngerii arbitrare, care, cu toate că sînt prevăzute de legea internă, contravin principiului supremației dreptului, se vor aplica stipulațiile Convenției.

În prezent, prin derogare de la normele constituționale, Legea nr.148 lărgeste spectrul subiecților și împarte furnizorii de informații în două categorii generice: autoritățile și instituțiile publice, pe de o parte, și persoanele fizice și juridice care, în baza legii sau a unor contracte cu statul, gestionează servicii publice. Noua lege a extins paleta entităților obligate să ofere solicitanților informații de interes public, incluzând în această categorie partidele politice, asociațiile profesionale ale profesiilor din sectorul justiției, întreprinderile energetice, persoanele juridice de drept privat care prestează servicii publice ș.a)[14 art.5].

Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice)[2,art.34 al.4]. Scopul acestei prevederi este de a pune în valoare marile imperative în materie de informație, care trebuie respectate, și anume: exactitatea, onestitatea, discreția, corectitudinea și confidențialitatea.

Accesul la informațiile de interes public se realizează prin două forme, și anume: a) transparență proactivă, care prevede diseminarea, din oficiu, a informațiilor de interes public, în special prin publicarea acestora pe paginile web oficiale ale furnizorilor de informații în modul prevăzut la cap. II; și prin b) comunicarea informațiilor de interes public la cerere în modul prevăzut la cap. III. Cea dintîi formă, ne referem la transparența proactivă, este un nou concept în domeniul accesului la informație. Standarde de publicare proactivă a informației reprezintă un element crucial pentru asigurarea transparenței, în special pe timp de criză)[14 art.7].

Noua lege vine să oblige autoritățile să publice o serie de informații înainte ca acestea să fie solicitate de cineva. Astfel pe paginile web oficiale ale autorităților publice, în funcție de specificul activității acestora, se publică, din oficiu, următoarele informații:

- datele privind structura organizatorică și bugetul autorității publice, numărul angajaților/membrilor, obiectivele, domeniile de competență și funcțiile sale, adresele poștale, numerele de telefon și alte date privind adresa autorității publice, datele privind autoritățile subordonate (cu indicarea și/sau referirea la paginile web oficiale ale acestora), numerele de telefon ale serviciilor de informație;
- datele privind conducerea autorității publice, privind membrii organelor colegiale, inclusiv studiile, experiența profesională, modul de accesare în funcția

- deținută, adresa poștei electronice și numărul de telefon;
- datele privind persoanele juridice cărora le este transmisă, în modul stabilit, o parte din funcțiile autorității publice (denumirea organizației, adresa poștală și juridică, numărul de telefon și adresa poștei electronice);
 - actele normative care reglementează organizarea și funcționarea autorității publice, cu referințe la paginile web ale actelor din Registrul de stat al actelor juridice;
 - raportul anual privind activitatea autorității publice;
 - datele privind achizițiile publice planificate, privind achizițiile publice efectuate, rapoartele de monitorizare a contractelor de achiziții publice, alte informații relevante;
 - datele privind evenimentele publice organizate de autoritatea publică (ședințe, întâlniri, conferințe de presă, colegii etc.), precum și privind deciziile adoptate la aceste evenimente;
 - datele privind vizitele oficiale și deplasările de serviciu în străinătate ale personalului autorității publice, inclusiv costul și sursa de finanțare a cheltuielilor;
 - zilele și orele de primire în audiență, precum și datele privind modul depunerii petițiilor și cererilor de comunicare a informațiilor de interes public, inclusiv, după caz, plățile percepute pentru comunicarea informațiilor de interes public;
 - datele privind programele și proiectele, inclusiv de asistență tehnică, al căror beneficiar sau executant este autoritatea publică (denumirea, scopurile și sarcinile de bază, beneficiarii și executorii principali de program, termenele și rezultatele de realizare scontate, volumul și sursele de finanțare);
 - datele privind planificarea și executarea bugetelor de către autoritatea publică;
 - referințe la portalul guvernamental al serviciilor publice și la alte sisteme informaționale destinate pentru obținerea informațiilor cu privire la serviciile publice prestate de autoritatea publică;
 - referința la aplicația web a Sistemului informațional „Registrul resurselor și sistemelor informaționale de stat” sau la alte sisteme informaționale de stat care consumă date din registrul respectiv, pentru accesarea informațiilor de interes public privind resursele și sistemele informaționale de stat din posesia sau administrarea autorității publice;
 - datele privind încadrarea persoanelor în serviciul public: lista concursurilor pentru funcțiile vacante existente, datele de contact ale persoanei responsabile de organizarea concursurilor, cerințele de calificare față de candidații la funcțiile vacante, formularul de participare la concurs, lista actelor care urmează a fi depuse și termenul-limită pentru depunerea acestora, lista persoanelor admise la concurs, precum și lista persoanelor care au promovat și au câștigat concursul;
 - datele privind desfășurarea procesului decizional, în conformitate cu prevederile privind transparența în procesul decizional;
 - informațiile de interes public prevăzute de alte acte normative.

Deasemeni, furnizorii de informații pot realiza orice forme de informare activă a societății, precum diseminarea informațiilor de interes public prin intermediul:

- propriilor instituții mass-media, după caz;

- serviciilor media audiovizuale;
- publicațiilor periodice scrise și electronice;
- declarațiilor, comunicatelor, briefingurilor, conferințelor și evenimentelor de presă;
- evenimentelor publice (mese rotunde, seminare, conferințe, simpozioane etc.);
- propriilor pagini/conturi/canale pe rețele sociale;
- panourilor informative;
- altor modalități (întâlniri, prezentări de rapoarte sau dări de seamă etc.).

Solicitantul de informații : persoană fizică sau juridică, potrivit prevederilor art.13al.1 din Legea nr.148, are dreptul să solicite și să obțină informații de interes public, prin înaintarea unei cereri de comunicare a informațiilor de interes public . Prevederea suscitată introduce principiul accesului la informații de interes public la cerere. Principiu ce reconfirmă caracterul universal al dreptului de acces la informații, prin confirmarea faptului că cererea poate fi depusă de orice persoană fizică sau juridică, indiferent de cetățenie.

În această ordine de idei, reiterăm obligația furnizorilor de informații de a comunica informațiile de interes public solicitate.

Cererea de comunicare a informațiilor de interes public se înaintează furnizorului de informații și poate fi: transmisă în formă electronică; depusă în scris sau expediată prin poștă; adresată verbal (direct sau prin telefon). Pentru cererea transmisă în formă electronică nu este necesară întrunirea cerințelor legale stabilite pentru documentele electronice)[14, art.14 al.1,2] . Astfel, prevederea suscitată, în mod explicit prevede posibilitatea transmiterii electronice a cererilor de informații publice. De asemenea, este important să subliniem faptul că transmiterea electronică a cererii nu necesită semnătură electronică, ca în cazul petițiilor standard depuse în conformitate cu Codul administrativ (art. 75 alin. (1) lit. e) din Codul administrativ) [4].

Pe motiv că această formalitate poate fi împovărătoare pentru unii solicitanți , legiuitorul, potrivit al.2 art.14 din Legea 148 i-a scutit pe solicitanții de informații publice , expres de obligația de a semna olograf sau cu semnătură electronică cererile de acces la informație.

Cu toate acestea, chestiunea transmiterii electronice a cererilor de informații publice necesită unele clarificări suplimentare. În primul rând, reiese că furnizorii de informații sunt obligați să respecte obligația prevăzută la art. 73 alin. (5) din Codul administrativ, care impune autorităților publice să ofere posibilitatea de a depune petiții online prin intermediul propriilor pagini web oficiale, iar petiționarul să primească automat dovada înregistrării. În cazul în care nu există o astfel de posibilitate, pagina web a autorității publice trebuie oricum să conțină date de contact, inclusiv adresa de e-mail, în scopul comunicării cu solicitanții. În cazul în care o astfel de adresă de e-mail nu este furnizată, cererea poate fi trimisă la orice adresă de e-mail furnizată pe site, inclusiv adresele angajaților individuali sau ale membrilor organului de gestionare a furnizorului de informații)[16].

Cererile verbale sunt recunoscute de asemenea ca formă legitimă de înaintare a cererii de informații publice. Cu toate acestea, având în vedere că, în principiu, acestea nu sunt supuse consemnării și înregistrării) [14 art.15 al.5], ele nu pot fi recunoscute ca o

formă pe deplin eficace de a solicita accesul la informații, în special în cazul unor seturi de date mai complexe. În practică, formatul cererilor verbale se va aplica mai degrabă comunicării informale între cetățeni și organe publice cu privire la chestiuni minore, de exemplu, solicitarea de informații cu privire la programul de lucru al autorităților publice sau informații privind serviciul autorității publice responsabil cu tratarea anumitor tipuri de probleme. Este rezonabil ca acest tip de comunicare zilnică să nu fie excesiv de formalizat. Cu toate acestea, nu se recomandă solicitanților să depună cereri mai complexe prin intermediul acestui canal (cereri verbale), deoarece controlul ulterior al legalității și exactității acțiunilor furnizorilor de informații care răspund la astfel de cereri nu va fi posibil practic, din cauza lipsei de documente justificative. În cazul primirii verbale a unor astfel de cereri mai complexe, furnizorii de informații trebuie să recomande solicitanților să depună o cerere scrisă, în conformitate cu art. 19 alin. (4) din Legea nr.148)[14].

Solicitantul, deasemeni, este degrevat de obligația de a-și justifica interesul pentru care solicită informația, verificarea de către furnizor a împuternicirilor, în cazul în care solicitantul cere informația în numele său, dar pentru o altă persoană, este inoportună, aceasta fiind relevantă, sub aspect juridic, numai în cazul în care se referă la informația cu caracter personal.

Prin “justificare a interesului” se înțelege explicarea și dovada scopului pentru care se cere informația. Solicitantul nu este obligat să dea explicații referitor la scopul utilizării ulterioare a informației, iar furnizorul nu este în drept să ceară asemenea explicații. Prin urmare, în documentele ce conțin informația solicitată, este inoportună indicarea scopului pentru care este eliberată (ex.: „pentru prezentare la locul de muncă” etc.).

Furnizorii de informații trebuie să fie conștienți de faptul că, în cazul solicitărilor de informații publice, nu se aplică art. 75 din Codul administrativ, prin care se cere solicitantului să motiveze petiția și să o semneze, în cazul petiției trimise în format electronic utilizând semnătura electronică[4].

În această ordine de idei, urmează să punctăm că legislația națională nu permite transmiterea și prelucrarea cererilor anonime. Pe de o parte, dreptul la informare este garantat oricărei persoane, prin urmare identitatea solicitantului nu are o relevanță crucială. Cu toate acestea, faptul dat este important în contextul controlului deciziilor deținătorilor de informații. În cazul în care cererea este anonimă, inițierea controlului juridicțional al acestor decizii pare imposibilă, deoarece nu este fezabilă determinarea solicitantului legitimat să înainteze o cale de atac.

Dreptul persoanelor de a solicita informația oficială îi corespunde obligația corelativă a furnizorului de a-i remite informația solicitată. Conform noului act normativ, furnizorii vor avea la dispoziție 10 zile calendaristice ca să ofere informația, precum și posibilitatea de a prelungi acest termen cu 7 zile calendaristice)[14 art.19 a.1,2]. Termenele stabilite în Legea privind accesul la informațiile de interes public sunt termene maxime, dar furnizorii de informații sunt obligați în mod explicit să trateze cererile și să comunice informații de interes public cât mai curând posibil. Nu există niciun motiv pentru amânarea procesului de examinare a cererii până la termenul-limită. După înregistrarea cererii, furnizorul de informații trebuie să lanseze imediat activitățile de investigare a cererii.

Aspectul cel mai problematic sunt prevederile stabilite la art.19 al.2 din Legea nr.148 care determină cazul în care s-ar putea aplica prelungirea termenului. În general, furnizorul de informații beneficiază de o marjă largă de discreție în ceea ce privește evaluarea motivelor de prelungire. Nu există standarde obiective pentru evaluarea complexității sau a volumului informațiilor solicitate. Cu toate acestea, trebuie luate în considerare următoarele norme directorii [16]:

- Cererea poate fi considerată complexă, dacă necesită semnificativ mai multe acțiuni decât transmiterea documentelor deja generate de furnizorul de informații, care nu necesită nicio prelucrare. Solicitarea complexă poate necesita extragerea de date specifice din documente, agregarea unor date sau calcule. În acest context, trebuie reiterat faptul că Legea nr.148 nu impune furnizorilor de informații să genereze informații noi, de exemplu, realizarea de analize statistice bazate pe prelucrarea creativă a materialelor sau a seturilor de date existente. În astfel de cazuri, furnizorul de informații trebuie doar să comunice solicitantului datele brute care i-ar putea permite acestuia să efectueze calcule sau agregări relevante.

- Complexitatea se poate referi, de asemenea, la cazurile în care există un risc ridicat de încălcare a oricăror interese specificate la art. 8 din Legea nr.148 sau în legile speciale, ca urmare a divulgării de informații. Cu alte cuvinte, necesitatea unei analize aprofundate a potențialelor limitări ale accesului la informații (inclusiv efectuarea unui test de proporționalitate în temeiul art. 9 din LAIIP) poate servi drept justificare solidă pentru prelungirea termenului.

- Complexitatea ar putea fi, de asemenea, luată în considerare în contextul aspectelor tehnice ale prelucrării cererii. De exemplu, complexitatea se referă la cazurile în care satisfacerea cererii necesită din partea furnizorului de informații să solicite asistență din partea altor organe (de exemplu, instituții subordonate) sau este necesar ca informațiile să fie transformate în formatul cerut de solicitant.

- Un volum mare de informații solicitate poate justifica prelungirea numai dacă creează un extins volum suplimentar de muncă pentru furnizorul de informații. Acesta nu va servi drept motiv pentru extinderea termenului, dacă, de exemplu, cererea necesită doar trimiterea prin poșta electronică a unei cantități mari de documente care au fost oricum pregătite în format electronic și care nu trebuie convertite (scanate, tipărite etc.).

- Cantitatea mare de informații solicitate se referă, de asemenea, la situația în care, din cauza numeroaselor cereri depuse într-o anumită perioadă de timp de către diferiți solicitanți, furnizorul de informații nu este în măsură să satisfacă toate cererile în termenul-limită implicit fără perturbări grave pentru funcționarea normală a instituției și îndeplinirea funcțiilor sale de bază.

- Lipsa de personal sau creșterea volumului de muncă în alte domenii ale operațiunilor furnizorilor de informații nu ar trebui, în principiu, să servească drept bază pentru prelungirea termenului. Cu toate acestea, având în vedere că termenul implicit este unul dintre cele mai scurte din Europa, iar capacitățile administrației publice din Moldova sunt limitate, astfel de factori nu pot fi complet ignorați.

- Cu toate acestea, este clar că orice deficiențe sau neajunsuri organizaționale care rezultă din gestionarea defectuoasă a instituției nu pot afecta dreptul cetățenilor la informare. De exemplu, în cazul în care, din cauza neglijenței conducerii instituției, nu

există nicio persoană care să coordoneze chestiuni de informare publică, prelungirea termenului nu poate fi justificată.

Indiferent de motivul prelungirii, solicitantul trebuie să fie informat cu privire la acest fapt înainte de expirarea termenului legal.

Orice persoană care revendică dreptul de acces la informațiile de interes public poate contesta în instanța de judecată orice acțiune sau inacțiune a furnizorilor de informații prin care s-au încălcat prevederile prezentei legi)[14].

Pentru a dispune de legitimare procesuală, potențialii solicitanți și furnizori de informații trebuie să se regăsească într-una din categoriile de subiecte ale Legii privind accesul la informațiile de interes public, prevăzute de art.5 din Legea nr.148.

Contestarea acțiunilor sau inacțiunilor furnizorilor de informații se realizează prin depunerea unei acțiuni în contencios administrativ, care se înaintează și se examinează în conformitate cu prevederile Codului administrativ, fără respectarea procedurii prealabile, permițând astfel accesul direct la controlul jurisdicțional. În partea ce ține de procedura contenciosului administrativ, toți furnizorii de informații sunt asimilați autorităților publice.

Este de menționat faptul că Legea nr.148 nu numai că oferă un acces mai rapid la instanța de judecată, ci asigură, de asemenea, un domeniu foarte larg de control jurisdicțional. În principiu, orice încălcare a dreptului de acces la informații de interes public de către orice furnizor de informații ar putea face obiectul unui litigiu. Printre acestea se numără, în special:

- Neînregistrarea cererii de informații de interes public;
- Respingerea cererii;
- Refuzul de a comunica informații de interes public;
- Lipsa unui răspuns la cerere în termen legal (tăcere administrativă);
- Comunicarea de informații incomplete, inexacte sau irelevante;
- Impunerea nejustificată a unei taxe pentru accesul la informații;
- Nepublicarea proactivă a informațiilor de interes public în conformitate cu art.10 din Legea nr.148.

Tipul presupusei încălcări a dreptului la informare determină calculul termenului de introducere a unui litigiu în instanța de contencios administrativ. În principiu, termenul este de 30 de zile de la comunicarea unui răspuns către solicitant, și anume:

- Comunicarea respingerii cererii;
- Comunicarea refuzului de a comunica informații de interes public;
- Comunicarea de informații incomplete, inexacte sau irelevante;
- Comunicarea cu privire la impunerea taxei pentru accesul la informații.

Data comunicării care marchează începutul termenului trebuie stabilită în conformitate cu normele generale specificate la art.96-111 și art.126-130 din Codul administrativ)[5]. Cu toate acestea, în caz de tăcere administrativă, termenul de inițiere a unui litigiu administrativ se prelungește la un an de la data expirării termenului de examinare a cererii.

Cauzele de contencios administrativ, se examinează și se soluționează în procedură scrisă, în termen de cel mult 3 luni de la data acceptării acțiunii. Dacă există temeieri rezonabile, judecătorul, prin încheiere motivată, poate prelungi termenul de judecare

a cauzei cu cel mult 3 luni. Încheierea de prelungire a termenului de judecare a cauzei poate fi contestată odată cu fondul.

Reclamanții au dreptul de a solicita și repararea prejudiciului material și/sau moral.

Hotărârea judecătorească poate fi atacată cu apel. Deciziile instanței de apel nu se supun recursului, fiind definitive și irevocabile de la pronunțare.

În general, contenciosul administrativ privind accesul la informații de interes public este pe deplin reglementat de Codul administrativ. Totuși, această prevedere, împreună cu prevederile care reglementează răspunderea juridică, introduc unele modalități și modificări importante ale normelor Codului administrativ. Principala modificare se referă la introducerea principiului procedurii scrise și la stabilirea termenului de examinare a cazului.

În ceea ce privește forma procedurii, principiul procedurii scrise modifică regula generală stabilită la art.218 lit.a) din Codul administrativ, prevăzând că examinarea și soluționarea acțiunii în contencios administrativ are loc în ședință publică cu participarea părților, iar examinarea în scris necesită acordul reciproc al participanților. Articolul comentat introduce o normă contrară, adică procedura scrisă este o regulă, iar examinarea cazului în ședință deschisă ar putea fi solicitată de solicitant (dar nu de furnizorul de informații). Cererea nu este obligatorie pentru instanță.

Stabilirea termenului de soluționare a cauzei pentru instanță are, de asemenea, scopul de a accelera procedura. Această idee este deosebit de binevenită, având în vedere datele alarmante privind eficiența instanțelor în materie administrativă. Încălcarea termenului poate conduce la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Potrivit Legii cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, încălcarea din motive imputabile judecătorului a termenelor de îndeplinire a acțiunilor de procedură, inclusiv a termenelor de redactare a hotărârilor judecătorești și de transmitere a copiilor acestora participanților la proces, dacă aceasta a afectat în mod direct drepturile participanților la proces sau ale altor persoane, constituie o abatere de răspundere disciplinară [15,art.4].

La capitolul pârghiilor de apărare a dreptului de acces la informație, legea vine cu un mecanism de sancționare nou. Astfel, în afară de amenziile contravenționale prevăzute pentru persoanele cu funcție de răspundere din cadrul furnizorilor de informație, legea prevede și alte amenzi, care vor fi aplicate furnizorilor direct de către instanța de judecată.

În cazul încălcării dreptului de acces la informațiile de interes public, legea pune la dispoziția solicitanților posibilitatea de a depune o plângere la Poliție, urmând ca organele de drept să tragă vinovații la răspundere contravențională [5,art.71] – încălcarea legislației privind accesul la informație sau penală [6,art.180] – încălcarea intenționată a legislației privind accesul la informație.

Totodată, atunci când cererile de acces la informație sunt tratate cu tăcere sau solicitanților li se oferă refuzuri ori răspunsuri incomplete, aceștia sunt în drept să se adreseze în instanța de judecată, care poate obliga furnizorii să ofere informația.

Odată cu intrarea în vigoare a noii legi, atunci când un solicitant va contesta în judecată acțiunile sau inacțiunile furnizorilor de informații, magistrații care vor examina pricina vor fi obligați, din oficiu, să aplice amenzi.

Amenda se încasează din contul furnizorului de informații și se virează în bugetul

de stat. La aplicarea amenzii, magistrații urmează să țină cont de gravitatea și durata încălcării, consecințele încălcării și alte circumstanțe relevante.

Concluzie: Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate[2]. Cetățenii își aleg reprezentanții în organele de putere, le urmăresc activitatea, iar mai apoi decid dacă îi lasă la conducere sau îi schimbă. Pentru ca acest model să lucreze, cetățenii trebuie să cunoască cum este exercitată puterea publică, cum sunt cheltuite resursele la care contribuie cu impozite, sau cum cei aleși și cei puși în funcție publică își îndeplinesc promisiunile. Informația de interes public este produsă și deținută de instituțiile publice, din bani publici, adică ai contribuabililor. Ea este un bun public care aparține tuturor. Când instituțiile îngădesc accesul la ea, trebuie să explice de ce o fac.

Bibliografie

1. *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* semnată la 04.11.1950, la Roma, intrată în vigoare la 03.09.1953. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55 din 21.08.1997.
2. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994, republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016.
3. *Convenția de la Tromsø*. Ratificată de Republica Moldova prin Legea Nr. 217 din 26-09-2013. [accesat online la 20.04.2024]. Disponibil:<https://www.parlament.md>.
4. *Codul administrativ al Republicii Moldova* nr. 116 din 07.2018. În : Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 309-320 din 17.08.2018 .
5. *Cod contravențional al Republicii Moldova* nr.218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 78-84 din 17-03-2017 .
6. *Cod Penal al Republicii Moldova* nr.985 din 18.04.2002. În:Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 72-74 din 14.04.2009.
7. *Declarația Universală a Drepturilor Omului* adoptată la 10.09.1948. [accesat online la 20.04.2024].Disponibil:https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.
8. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 19 din 22.06.2015 privind interpretarea art.34 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova*, cauza nr. 23b/2015. [accesat online la 22.04.2024].Disponibil: <https://www.constcourt.md>.
9. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „*Cu privire la examinarea cauzelor privind accesul la informațiile oficiale*„, nr.1 din 02.04.2007 Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr.5, pag.4.
10. Hotărârea *Amann împotriva Elveției*. [accesat online la 13.05.2024]. Disponibil: https://legeaz.net/hotarari-cedo/amann-contra-elvetia-0bk#google_vignette.
11. Hotărârea *Goodwin contra Marea Britanie* – Sursa jurnalistică Rolul în libertatea presei. [accesat online la 22.04.2024].Disponibil: <http://jurisprudencedo.com/>.

12. Hotărîrea *Gaskin contra Regatului Unit* – Refuz de a da acces deplin la dosarul său unei persoane luate în îngrijire în timpul copilăriei de către serviciile sociale. [accesat online la 29.04.2024]. Disponibil :<http://jurisprudencedo.com/>.
13. Hotărârea *Rotaru contra României*. [accesat online la 02.05.2024]. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-122529%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-122529%22]).
14. Legea nr.148 din 09.06.2023 *privind accesul la informațiile de interes public*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.234 din 09.06.2023.
15. *Legea privind răspunderea disciplinară a judecătorilor* nr.178 din 2014. În : Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 238-246 din 15.08.2014.
16. Szescito D. *Manual privind transparența*. [accesat online la 29.04.2024].Disponibil: <https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/>.
17. Mocanu V. *The field of personal data protection-specific regulatory design*. În: Journal of Legal Studies published on behalf of „Petre Andrei” University, Faculty of Law, Iași, 2012, nr. 3-4, p. 59-75.
18. *Principiile de la Johannesburg*. [accesat online la 05.05.2024]. Disponibil: <https://ipp.md/wp-content/uploads>.
19. *Principiile globale cu privire la securitatea națională și dreptul la informație* (Principiile TSHWANE). [accesat online la 05.05.2024]. Disponibil : <https://ipp.md/wp-content/uploads/2015/10/c>.

MODERNIZAREA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE PRIN AJUSTAREA FUNCȚIONALĂ ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA

MODERNIZATION OF LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION THROUGH FUNCTIONAL ADJUSTMENT IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Sergiu TATAROV,
dr. în drept, lector universitar
Universitatea de Stat din Moldova

Viorel LIPII,
Inspector principal, Direcția generală control
Serviciul Fiscal de Stat al Republicii Moldova

SUMMARY

Ensuring good governance, improving the quality of public services for citizens and streamlining the activity in public sector can be achieved through the successful implementation of the decentralization policies and modernization of public administration.

The historical opportunity to achieve positive change of the decision-making paradigm in the public administration is offered by approving the National Decentralization Strategy 2023-2030, considered the main public policy document in the area of local government.

This article aims to look through ways to strengthen the local public system, including a better predictability and equity of own revenues leading to a genuine local autonomy, and will transform the public authorities into modern, effective and efficient entities.

Keywords: *Republic of Moldova, public administration reform, local public administration, transition, subsidiarity, public services, transparency.*

Constituirea și organizarea funcționării unui sistem de administrație publică eficient constituie o sarcină primordială a unei societăți democratice fiind centrată pe nevoile omului. De competitivitatea acestui sistem, de gradul lui de eficiență depinde evoluția tuturor proceselor transformatoare din societate, dat fiind faptul că administrația publică reprezintă acea entitate publică care este capabilă să pună în aplicare mecanismele de modernizare a societății.

Dar un sistem de administrare publică, oricât de bun și eficient ar fi, necesită perfecționare permanentă, dat fiind faptul că relațiile sociale înaintază neconținut cu noi exigențe față de autoritățile publice dar și întreaga societate. Prin urmare dezvoltarea administrației publice poate fi realizată prin reorganizare, reformare și modernizare

continuă. În acest fel se preîntâmpină învechirea sistemului de organizare și funcționare al APC, concomitent fiind asigurată și adaptarea funcționării administrației publice locale la noile schimbări politice, economice și sociale [17, p.199].

Republica Moldova din momentul dobândirii independenței a fost și este până în prezent antrenată într-un proces complex și anevoios de constituire a unui sistem de administrație publică locală (*APL – nota autorilor*) în conformitate cu standardele și principiile europene pe care s-a angajat să le respecte. Pe parcursul a mai bine de 30 de ani de independență au avut loc numeroase încercări de a moderniza și reforma sistemul de administrație publică locală. Necesitatea modernizării administrației publice întotdeauna a fost dictată atât de factorii interni (problemele sociale și economice, birocratizarea excesivă a administrației publice, calitatea insuficientă a managementului în serviciul public), cât și de cei externi (vectorul european, dezvoltarea rapidă a tehnologiilor informaționale) [10, p.1].

Începând cu anul 1991 crearea unui sistem modern și eficient de administrație publică a fost considerată o prioritate pentru Guvernul Republicii Moldova. Procesul s-a dovedit a fi destul de anevoios și îndelungat, cu numeroase eforturi de revizuire a legislației în domeniu.

În plan cronologic putem contura următoarele perioade:

(1991-iunie1994)– evenimentul principal îl constituie adoptarea Legii cu privire la bazele autoadministrării locale nr.635-XII din 10 iulie 1991, în conformitate cu care are loc descentralizarea puterii publice concentrată până atunci în mâinile sovietelor raionale.

(1994-decembrie 1998) – adoptarea la 29 iulie 1994 a Constituției Republicii Moldova care conține prevederi exprese asupra elementelor de bază ale noului sistem de administrare publică locală: art.109 stipulează principiile de bază ale administrației publice locale; art.110 stabilește organizarea administrativ-teritorială a țării, art.111 oferă posibilitatea acordării unor localități statute speciale de autonomie; art.112 determină structura autorităților locale.

În a treia perioadă (1998-2003) în baza legii nr.191-XIV din 12.11.1998 teritoriul țării este organizat în 10 unități administrativ-teritoriale de nivelul II (județe), 644 comune constituie primul nivel, 14 orașe – municipii, Unitatea Autonomă Teritorială Găgăuzia și municipiul Chișinău. La fel, extrem de importantă este și constituirea instituției prefectului – reprezentantul Guvernului în teritoriu.

A patra perioadă (2003-2006) este marcată de revenirea la raioanele de model sovietic dar cu menținerea garanțiilor pentru APL autonome și alese în baza principiilor Cărții Europene a Autonomiei Locale.

A cincea perioadă (2006 – 2016) perioada pe care în mod generic o putem numi perioadă a perfecționării. În scopul ajustării practicilor și normelor legislative interne la principiile Cartei Europene a Autonomiei Locale și al creării unui sistem eficient de funcționare a administrației publice locale, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat, la finele anului 2006, un pachet de legi precum Legea privind descentralizarea administrativă, Legea privind administrația publică locală, Legea cu privire la dezvoltarea regională.

Elaborarea noului pachet de legi a fost determinată de necesitatea consolidării

unei administrații publice locale care să funcționeze democratic și autonom, dar și de furnizarea serviciilor publice conform necesităților și cerințelor cetățenilor.[12, p.4]

Drept continuitate consecventă a politicilor și acțiunilor sale, Guvernul Republicii Moldova a adoptat mai multe strategii și documente de politici privind reformarea și modernizarea APC și locale în scopul îmbunătățirii activității acesteia. Aici notăm:

Strategia Națională de Descentralizare 2012-2018, cu progresele realizate la nivelul administrației publice locale în:

- domeniul descentralizării financiare (noul sistem de transferuri către APL proiectat și implementat în perioada 2012-2014 și aplicat integral din 2015);
- progrese semnificative în înregistrarea și cadastrarea proprietății private, a delimitării proprietății publice a APL;
- creșterea transparenței și accesului la servicii publice locale prin digitalizare;
- simplificarea, standardizarea procedurilor administrative și îmbunătățirea controlului al Oficiilor Teritoriale ale Cancelariei de Stat;
- unele progrese în clarificarea modului de alocare a responsabilităților.

A șasea etapă (2016 - 2020) se evidențiază prin încercări de a implementa Strategia de Reformă a Administrației Publice 2016-2020.

Obiectivul general al reformei administrației publice a fost crearea unei administrații publice moderne, profesioniste și orientate spre oferirea serviciilor publice de calitate, în corespundere cu necesitățile și așteptările cetățenilor și cele ale entităților sociale și economice. Progresele atinse în perioada menționată sunt:

- a crescut utilizarea sistemelor de tehnologii informaționale și comunicare de către administrația publică, îmbunătățindu-se astfel eficiența și crescând accesul cetățenilor la servicii publice administrative mai bune;
- s-au standardizat și simplificat procedurile administrative utilizate de către instituțiile și autoritățile publice în raport cu cetățenii și companiile;
- au fost introduse elemente ce țin de managementul satisfacției clienților, cu primele studii și sisteme de examinare a reclamațiilor;
- creșterea transparenței și eficienței procedurilor de achiziții publice;
- creșterea numărului angajărilor funcționarilor publici în APL prin concurs în comparație cu modalitățile de ocupare a funcției publice cum ar fi promovare, delegare, transferul, asigurarea interimatului funcției temporare vacante.

Modificările efectuate în administrația publică reprezintă o tendință pozitivă și în linii mari se sincronizează cu procesele de globalizare a descentralizării administrative.

Cu toate acestea obiectivul de redimensionare a APL prin amalgamarea unităților administrativ-teritoriale și prin intensificarea cooperării intermunicipale nu a fost atins în mare parte. În acest context se impune regândirea modului de funcționare a administrației publice și a proceselor administrative locale. Adoptarea legii cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale nr.225 din 31.07.2023 are drept scop atingerea obiectivelor propuse prin Strategia 2023-2030 și anume este dictată de necesitatea de a asigura implementarea reformei administrației publice în partea ce ține de APL.

Expunerea etapelor în evoluția și constituirea administrației publice locale în Republica Moldova demonstrează existența unei baze instituționale și juridice de funcționare a

APL. În pofida acestui fapt, analizând situația actuală din domeniul descentralizării și autonomiei serviciilor publice, se poate constata că sistemul administrativ local nu dă dovadă încă de eficiență și stabilitate deplină.

A studia modernizarea administrației publice locale înseamnă a identifica și a analiza dificultățile pe care le întâmpină această instituție juridico-politică în eforturile de a atinge performanțe, în funcție de cerințele funcționale.

Putem constata că astăzi situația în domeniul funcționării APL din Republica Moldova este destul de contradictorie. Pe de o parte principiile de bază ale autonomiei locale și descentralizării administrative, la nivel formal, au cunoscut o reflectare amplă în legislația sectorială și parțial implementate. Pe de altă parte, în pofida acestui fapt, crearea unui sistem de APL efectiv și modern așa și nu a fost finalizat, autoritățile publice locale acuză și astăzi multe dificultăți și disfuncționalități ale sistemului, inclusiv în raport cu atribuțiile delegate de stat către APL.

Când ne referim la o conducere democratică locală presupunem că activitatea APL urmează a fi bazată pe politici publice temeinice, orientate către cetățean și pe proceduri interne adecvate. Până în prezent însă, cele mai multe autorități publice locale din Republica Moldova nu și-au desfășurat activitatea în conformitate cu politici de previziune sau cu proceduri care stabilesc priorități și direcții majore de dezvoltare a comunității pe termen lung de 6-10 ani.

În ultimii 10 ani, autoritățile publice locale s-au ocupat mai mult de activitățile cotidiene sau, în cel mai bun caz, cu cele pe termen scurt, în timp ce proiectele pe termen mediu sau lung nu au fost elaborate suficient (alimentația cu apă potabilă, construcția sistemelor de canalizare, depozitarea și utilizarea deșeurilor, iluminatul stradal, dezvoltare continuă a resurselor umane, parteneriate public-privat etc.). Un motiv important al acestei situații ar fi lipsa unui mecanism efectiv de descentralizare administrativă și problema financiară, neglijarea principiilor de bază pe care se întemeiază administrația publică dar și crizele regionale legate de situațiile excepționale cauzate de pandemia COVID-19, creșterea galopantă a prețurilor la carburanți și produsele de prima necesitate, războiul în Ucraina început la 24 februarie 2022.

În martie 2023 cabinetul de miniștri a aprobat *noua Strategie de reformă a administrației publice pentru anii 2023-2030*. Strategia conține analiza detaliată a situației curente din instituțiile publice, precum și obiectivele trasate pentru fiecare domeniu de reformare, orientate pe îmbunătățirea activității administrației publice, modernizarea și furnizarea de servicii publice de înaltă calitate.[8] Necesitatea de reformare complexă a administrației publice locale vine din provocările cu care se confruntă aceasta la momentul actual, sistemul administrației publice fiind caracterizat de numeroase probleme structurale, care pot avea consecințe negative în următoarea perioadă. În același timp, aprobarea noii strategii de reformă a administrației publice este importantă în contextul aspirațiilor Republicii Moldova de integrare în Uniunea Europeană. Strategia în cauză, urmează a fi în viitor principalul document de politici în domeniul administrației publice, iar Programul de implementare a prevederilor Strategiei pentru perioada 2023-2026 reprezintă o foaie de parcurs cu acțiuni și sarcini pentru factorii de decizie în autoritățile și instituțiile publice în vederea implementării obiectivelor trasate prin Strategia menționată. Programul include 10 capitole și stabilește

acțiuni care vor contribui la consolidarea capacităților instituționale și îmbunătățirea performanței, prin dezvoltarea de noi competențe în raport cu tendințele din domeniul dezvoltării profesionale aliniate la soluțiile tehnologiilor digitale.[9]

Procesul de integrare europeană presupune implicarea întregii societăți, urmărind obiectivul de a construi în țară relații social-economice alineate standardelor aplicabile europene. Și asta pentru că cetățenii compară realitățile din diverse domenii existente în majoritatea statelor Uniunii Europene și aspiră la astfel de nivel de trai și la ei acasă. Ca orice sistem, și sistemul administrativ este perfectabil, iar potențială aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană nu este punctul terminus al acestei reforme, pentru că societatea se află într-o continuă adaptare la noi realități și standarde de viață. Republica Moldova a depus cerere de aderare la Uniunea Europeană în martie 2022 și i-a fost acordat statutul de țară-candidat pe 24.06.2022, iar pe data de 14.12.2023 Comisia Europeană a decis să deschidă negocierile de aderare pentru Republica Moldova și Ucraina.

De rând cu mai mulți cercetători și practicieni ne punem întrebarea de ce este nevoie de reformarea și modernizarea funcțională a APL? Pentru că doar o administrație publică locală cu reale capacități umane și administrative poate să exercite, în baza principiului subsidiarității, un rol important în procesul de integrare europeană, să implementeze eficient reformele necesare din perspectiva legislației Uniunii Europene și recomandărilor Consiliului Europei și să presteze cetățenilor servicii publice de calitate. S-a demonstrat că în majoritatea statelor care și-au propus aderarea la UE, aspirațiile de aderare la Uniunea Europeană au accelerat promovarea și implementarea reformelor. Dar rolul autorităților publice locale în procesul de integrare europeană nu este doar de a transpune în practică prevederile din acordurile semnate de țara noastră, ci și de a-și asuma responsabilități proprii pentru realizarea reformelor în toate domeniile ale căror beneficiari sunt localitățile și cetățenii țării.[11, p.3-4]

Așteptările cetățenilor de la administrația publică locală sunt în creștere pe măsura creșterii aspirațiilor de integrare europeană dar și în contextul eforturilor de securizare a spațiului infomațional, administrativ și economic al Republicii Moldova. În mediul rural, locuitorii înțeleg ce înseamnă democrație locală și bună administrare prin modul în care sunt tratați și deserviți, precum și prin calitatea serviciilor publice prestate de autoritățile locale. În special, ne referim la primar și consilierii locali. Din observațiile noastre cotidiene, într-un număr de unități teritorial-administrative locuitorii nu prea își cunosc consilierii locali pe care i-au ales și care trebuie să le reprezinte interesele. Pentru ei, toată administrația publică locală se poate rezuma la primar și, eventual, la secretarul primăriei, care interacționează cu cetățenii în chestiuni de secretariat. Totodată, deși cetățenii înțeleg că realitățile din localitatea lor depind foarte mult de capacitatea și perseverența factorilor decizionali, constatăm totuși că ei percep mai greu interdependența dintre schimbarea standardelor de viață și propriile eforturi la nivel local, care contribuie la atingerea standardelor europene per ansamblu pe țară și la aderarea propriu-zisă la Uniunea Europeană.

Capacitatea autorităților publice locale de a răspunde acestor așteptări depinde, în mare parte, de calitatea persoanelor ce candidează în alegeri, inclusiv locale, de posibilitățile reale de a atrage în condiții deloc motivaționale, mai ales în cadrul

administrației publice din mediul rural, funcționari bine pregătiți și cu idei inovative. Datorită insuficienței resurselor umane calificate în APL, unul dintre cele mai dificile compartimente din reforma administrației publice locale ar fi realizarea reorganizării administrativ-teritoriale a Republicii Moldova. Considerăm că reforma este necesară pentru ca banii publici să fie gestionați mai eficient, și pentru depășirea problemei cu care mai multe localități din țară se confruntă - lipsa capacității administrative.

Analizând contextul și realitățile din domeniul administrației publice, ținând cont de unii factori obiectivi și cei subiectivi menționați mai sus, considerăm că principalele obstacole în procesul de tranziție, dezvoltare, reformă și modernizare funcțională a APL sunt:

- criza valorilor etico-morale și corupția, care sunt un obstacol general pentru dezvoltarea statului Republicii Moldova; la aceasta se adaugă mentalitatea și ezitarea societății, pentru care orice reformă sau schimbare „trebuie să se înceapă de la oricine, numai nu de la mine”;
- insuficientă interacțiune cu societatea din partea autorităților publice în identificarea ideii naționale și căilor de dezvoltare durabilă, în ceea ce privește raportul cost-beneficiu pe termen mediu și lung, precum și a oricărei inițiative de reformare a administrației publice locale, promovate în contextul alinierii la standardele europene;
- rezistența la schimbare și modernizare din partea unor categorii ale autorităților administrației publice locale ce nu corespund exigențelor profesionale și rigorilor legale, așa numita nedorință de a ieși din „zonă de confort”;
- nivelul scăzut de pregătire profesională a specialiștilor în administrația publică locală - în special, în materie de abilități practice, de competențe în domeniul managementului proiectelor, dar și remunerarea joasă pentru funcționarii debutanți în serviciul public la nivel local; lipsa posibilităților pentru tineri de încadrare în APL prin stagii cu plată în serviciul public, modalitate existentă la nivelul APC; nivelul scăzut de colaborare a instituțiilor statului cu mediul academic și comunitatea cercetătorilor, pentru a identifica cele mai bune soluții pentru administrația publică;
- autoritățile administrației publice locale se confruntă cu serioase probleme de ordin financiar pentru renovarea infrastructurii locale, iar condițiile unui posibil împrumut bancar variază în funcție de situația financiară a fiecărei administrații locale, mediul micro-economic al economiei locale cât și în funcție de dorința și capacitatea băncilor de a finanța administrațiile locale (administrațiile locale trebuie să demonstreze că pot genera rezultate nete pozitive în mod constant pe viitor, ca o precondiție a împrumutului)[15, p.49].
- nivelul scăzut al implicării cetățenilor în procesul decizional și slaba asigurare a transparenței decizionale la nivel local.[11, p. 5-6]

Considerăm că problemele cu care se confruntă administrația publică la moment generează necesitatea stringentă de modernizare a funcționalității serviciilor publice. Căile principale de modernizare ar putea fi:

- Perfecționarea continuă a legislației în domeniu;
- Asimilarea practicii pozitive internaționale de organizare și gestionare a serviciilor publice;

- Implementarea noilor tehnologii informaționale care sporesc accesul la informații, promovează transparența în guvernare, contribuie la lupta împotriva corupției etc. (e-Guvernarea este noul curs, actual și inovator, asumat de Guvernul Republicii Moldova)
- Dezvoltarea profesională a funcționarilor publici, din autoritățile administrației publice locale urmează a fi ținută la achiziționarea de cunoștințe noi, pentru implementarea politicilor și practicilor publice omogene celor din cadrul instituțiilor europene.

Intenția autorităților publice ale Republicii Moldova de a schimba abordarea privind relațiile dintre cetățeni și stat este una pozitivă, iar APL joacă un rol important în acest exercițiu fiind parte indispensabilă în organizarea și funcționarea mecanismului administrativ, care prestează serviciile societății. [12, p.85]

Iar pentru ca sistemul APL să fie eficient, să facă față noilor realități și necesități sociale, autoritățile publice locale trebuie să se adapteze evoluțiilor ce au loc în societate și care se produc cu o intensitate sporită.

Modernizarea APL presupune crearea unui sistem administrativ care s-ar apropia de necesitățile cetățenilor și ar contribui la consacrarea Republicii Moldova în calitate de un stat european democratic.

Modernizarea administrației publice presupune consolidarea instituțională, funcțională, digitalizarea și standardizarea procedurilor prin crearea unui mecanism eficient de legătură reciprocă între funcționarii publici și beneficiarii de servicii publice, aceștia din urmă fiind scutiți la minimum de povara birocratică impusă încă de sistemul actual nedesăvârșit.

Deasemenea nu putem vorbi despre modernizarea APL fără o transparență veritabilă a procesului de administrare publică, care este o caracteristică de bază a unei societăți democratice. Experiența altor state în acest domeniu ar fi binevenită, dar aceasta nu poate fi aplicată în mod automat, trebuie aplicate doar acele practici care au efecte pozitive.

În această ordine de idei, susținem promovarea reformelor și integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană, unde locul și rolul administrației publice locale în procesul de aliniere la standardele Uniunii Europene poate fi definitiv, administrația locală fiind cea care prestează servicii cetățenilor pe teritoriul unei anumite unități teritorial-administrative în conformitate cu legislația țării, în cadrul politicilor naționale și cele locale. De implementarea corespunzătoare a cadrului normativ și ajustarea funcțională a autorităților administrației publice locale (primarilor și consiliilor locale) în scopul contribuției la îndeplinirea angajamentelor în cadrul realizării statutului de țară candidat la UE în procesul de negocieri de aderare la UE, depinde în mare parte succesul reformelor și asigurarea finalității lor pentru beneficiarul final - cetățeanul. Aceasta se referă, în egală măsură, la infrastructură și dezvoltare economică locală, asistența socială, sănătatea publică, lucru cu tineret, educație, sport, dezvoltarea durabilă și alte domenii în care APL este investit cu competențe proprii sau cele delegate de stat.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 12.08.1994, nr.1, art.5.
2. Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 29-31/91 din 02.03.2007.
3. Legea privind descentralizarea administrativă nr. 435-XVI din 28.12.2006. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 29-31/91 din 02.03.2007.
4. Legea privind dezvoltarea regională în Republica Moldova nr.438 din 28.12.2006. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 021 din 16.12.2007.
5. Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova nr.764-XV din 27.12.2001. Publicată în Monitorul Oficial, nr.16 din 29.01.2002.
6. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012-2018 nr.68 din 05.04.2012. Publicată în Monitorul Oficial nr.143-148 din 13.07.2012.(abrogată)
7. Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016–2020 din 25.07.2016. Publicată în Monitorul Oficial nr.256-264 art.1035.
8. Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, aprobată de Guvernul Republicii Moldova prin Hotărârea nr.126 din 15.03.2023. În: Monitorul Oficial nr.130-133 din 18.04.2023, art. 285.
9. Programul de implementare pentru anii 2023-2026 a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, aprobat de Guvernul Republicii Moldova prin Hotărârea nr.352 din 07.06.2023. În: Monitorul Oficial nr.240-245 art.599.
10. Reforma Administrației Publice Locale – Modelul CALM (note conceptuale), p.1. Disponibil:<https://www.calm.md/wp-content/uploads/2021/02/Modelul-CALM-Reforma-APL.pdf>.
11. Modernizarea serviciilor publice, Chișinău 2014, Editura SCRIBD.
12. Dandiș Nicolae. Rolul Administrației publice locale în Procesul de integrare europeană a Republicii Moldova, publicație realizată de Asociația pentru Politica Externă (APE), www.ape.md (vizitat 17.04.2024).
13. Tatarov Sergiu. Reforma administrației publice centrale și locale: abordări integrale prin prisma descentralizării administrative, În: Teoria și practica administrării publice, Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, 24 mai 2011, p.p.84-86.
14. Castrașan Tatiana. Abordări teoretice ale conceptului de descentralizare administrativă În: Administrare Publică nr. 2, 2017, p.p.138-143.
15. Ghidul împrumuturilor pentru administrația publică locală și situația existent în țările reprezentate în NALAS, 2011.
16. Cornea Sergiu. Descentralizarea puterii politice în Republica Moldova: Sub ce formă(e)? În: Moldoscopie, nr.3, 2016, p. 19-32.
17. Tănase Liliana. Modernizarea administrației publice: aspectul legislativ. În: Conferința ”Teoria și practica administrării publice”, Chișinău, Moldova, 22 mai 2012.

18. Descentralizare și autonomie locală. Modele europene pentru Republica Moldova, Epigraf, Chișinău, 2012, p.p.8, 28-34.
19. Șaptefrați Tatiana, Tatarov Sergiu. Rolul partenerilor de dezvoltare în propășirea comunităților locale în Republica Moldova, În: Teoria și practica administrării publice, Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale 19 mai 2017, Chișinău, Republica Moldova, p.p.46-52.
20. Municipalizarea: Calea spre modernizarea unităților administrative-teritoriale de nivelul al doilea, Biblioteca IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2023, p.p.5-16.
21. Programul de implementare, pentru anii 2023-2026, a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, aprobată la 07.06.2023. În: Monitorul Oficial nr. 240-245 din 14.07.2023, art.599.
22. Tincu Violeta. Calitatea serviciilor publice – considerațiuni generale și sisteme de management. În: Teoria și practica administrării publice, 17 mai 2019, Chișinău, Republica Moldova, p.p.65-68.
23. Popovici Angela, Popovici Corneliu. Rolul autorităților publice în managementul eficient al proiectelor Europene. În: Managementul public al programelor europene 2016, 10.06.2016, Chișinău: Institutul de Relații Internaționale din Moldova, 2016, p.p.46-57.
24. Palihovici Sergiu. Descentralizarea – obiectiv strategic de reformă politică a statului. În: Descentralizarea: calea spre modernizare a Republicii Moldova, Conferință internațională, Chișinău, 17-18 decembrie 2015, p.p.7-8.
25. <https://www.calm.md/calm> (vizitat 10.05.2024).
26. <https://particip.gov.md> (vizitat 28.04.2024).
27. Reforma Administrației Publice Locale – Modelul CALM (note conceptuale), p.1 www.calm.md/wp-content/uploads/2021/02/Modelul-CALM-Reforma-APL.pdf (vizitat 11.05.2024).
28. Planul de acțiune al UE privind Guvernarea electronică 2016-2020. Disponibil: EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0179> (vizitat 17.05.2024)

IMPEDIMENTE JURIDICE ÎN VALORIFICAREA DREPTULUI DE PROPRIETATE PUBLICĂ

LEGAL IMPEDIMENTS TO THE USE OF PUBLIC PROPERTY RIGHTS

*Mariana BORDIAN,
doctor, lector universitar
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

The use of public property rights is the means of administering state public property, in this case land, from the public domain and the private domain of the state, by transmitting them for temporary use. The valorisation is carried out by concluding with the public institution that owns or is entitled to this right of a contract. The contractual capitalization arrangements are made by concluding the lease, lease, superficies, servitude contracts. Valorisation would be more effective and effective if there were no legal, human impediments or the phenomenon of negligence. Removing the impediments would lead to making more efficient the use of the right of public property.

Keywords: *public property, public institution, public authority, location, commodate, lease, superficies, servitude, concession.*

Introducere. Proprietatea ca fenomen existențial a obținut conotație valoroasă încă de la începutul civilizației. Omul este ființa care, dotată cu rațiune, a manifestat stăpânire nu doar pe mediul său natural, dar, inclusiv pe semenii săi, celelalte ființe. Ființa umană s-a declarat stăpân asupra a tot ce-l înconjoară, asupra a tot ce descoperă și aplică pe cont propriu sau cere aplicarea față de alte ființe umane a normelor sociale prin forță coercitivă. Inițial prin intermediul comunităților obștești, ulterior prin influența instituțiilor statului.

Justificarea instituției proprietății a constituit preocupare a cercetătorilor în diferite etape ale dezvoltării societății omenești. În consecință, toate concepțiile unanim au rămas în a susține importanța și necesitatea acesteia, însă, din interese care nu fac obiectul studiului de față, preocupările noastre vor evita originea și scopurile proprietății și ne vom axa pe impedimentele care obstrucționează, fac dificilă valorificarea dreptului de proprietate publică, iar în anumite situații din diverse motive, responsabilii nici nu încearcă să o valorifice.

Întrebarea retorică este dacă valorificăm dreptul de proprietate publică sau valorificăm proprietatea publică? În prezentul studiu vom aborda aceste aspecte în simbioză, demarând de la ipoteza că proprietatea este privită în dubla ei accepțiune: economică și juridică. În sensul unei categorii economice proprietatea a existat pe parcursul societății omenești. Producerea și procurarea de bunuri necesare cotidian este o premisă indispensabilă pentru viața socială. În sens economic proprietatea este dependentă de sfera producției de bunuri materiale și de valorificarea fructelor acestei activități de produce-

re. În sens economic proprietatea publică trebuie utilizată pentru a genera venituri sau cel puțin să nu producă pierderi. În prezenta investigație vom aborda și instituția comodatului ca modalitate de valorificare a dreptului de proprietate publică pentru situațiile în care bunurile proprietate publică generează doar cheltuieli.

Așadar proprietatea publică este concepută ca fiind o categorie economică, iar dreptul de proprietate este o categorie juridică și se caracterizează prin posibilitatea juridică de apropiere, apartenență, însușire a unui bun. Titularul dreptului de proprietate publică este îndreptățit să-și exercite prerogativele pe care le conferă dreptul prin putere proprie și în interes propriu, cu respectarea restricțiilor și a limitelor impuse de lege. Acesta, titularul este îndreptățit de a cere tuturor celorlalți *erga omnes* de a se abține de la orice acte care ar fi de natură să îngreudească sau să pună în pericol acest drept. Dichotomia economic-juridic este, în esență, indispensabilă pentru că totalitatea relațiilor economice dintre subiecți sunt în același timp și relații juridice, pe care aceștia le au între ei cu referire la bunurile care constituie proprietate și care fac obiectul dreptului de proprietate în general și a dreptului de proprietate publică în special.

Valorificarea bunurilor imobile proprietate publică de stat reprezintă modalitatea de administrare a proprietății publice de stat, în speță a terenurilor, din domeniul public și privat al statului, prin transmiterea acestora în folosință temporară. Valorificarea se efectuează prin încheierea cu Agenția Proprietății Publice sau cu instituția proprietară a unui contract în acest sens, cu achitarea de către beneficiari a plății pentru utilizare în bugetul de stat sau local, după caz, care are drept scop și rezultat principal, sporirea valorii și asigurarea administrării eficiente a proprietății publice de stat. Modalitățile de valorificare a terenurilor proprietate publică de stat și stabilirea relațiilor funciare sunt prevăzute de Regulamentul cu privire la valorificarea terenurilor proprietate publică a statului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 91 din 11.02.2019. În dependență de specificul fiecărei modalități de valorificare, sunt elaborate proceduri specifice.

Conținutul de bază. Dreptul de proprietate este indispensabil de patrimoniu și de persoana titularului. Potrivit Codului civil francez “Proprietatea poate fi definită ca dreptul de a folosi un lucru și de a scoate din el toată utilitatea de care el este susceptibil s-o procure în chip exclusiv și perpetuu”.

În configurația actuală, dreptul de proprietate impune o serie de sarcini proprietarului, prin distingerea atributelor de folosință, posesie, dispoziție precum și a altor drepturi reale cum ar fi dreptul de uz, dreptul de uzufruct, dreptul de abitație, dreptul de suprafață, dreptul de gaj, dreptul de ipotecă, dreptul de servitute, al cărui titular exercită o parte din prerogativele titularului dreptului de proprietate.

Conținutul juridic al dreptului de proprietate publică ca drept real cu totul deplin, este singurul drept subiectiv care conferă titularului său cele trei atribute, care formează conținutul său, și anume: posesia (*ius utendi*), folosința (*ius fruendi*) și dispoziția (*ius abutendi*).

În sens juridic, dreptul de proprietate are caractere proprii care îl deosebesc de celelalte drepturi reale. Acestea sunt: caracterul absolut; caracterul exclusiv; caracterul perpetuu.

Obiectivul major al prezentului studiu îl constituie identificarea impedimentelor juridice în valorificarea dreptului de proprietate publică. În acest sens valorificarea

dreptului de proprietate publică poate fie abordat sub aspect macroeconomic (la nivel național și internațional) și microeconomic (la nivel de instituție publică care are în proprietate sau în gestiune bunuri publice).

La nivel microeconomic valorificarea proprietății publice reprezintă activitatea de adoptare și promovare a deciziilor la nivel de autoritate sau instituție publică. Conceptual distingem un binom care desemnează două etape prin care trece proprietatea publică ca mai apoi să fie utilizată. Aceasta include: dobândirea dreptului de proprietate publică și valorificarea obiectelor proprietății publice.

Ce-a de-a doua etapă are un sens important, deoarece îl constituie anume valorificarea dreptului de proprietate publică care poate fi realizată prin diferite modalități. Distingem mai multe modalități de a valorifica bunurile proprietate publică, în funcție de titularul și anvergura atribuțiilor de care dispune autoritatea publică.

Conform Constituției Republicii Moldova [1], în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sînt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției. De asemenea potrivit titlului III din Constituția R.M. rezultă că autoritățile publice sunt Parlamentul, Președintele Republicii Moldova, Guvernul, Autoritatea judecătorească. Evităm în acest articol să ne expunem asupra termenilor improprii utilizați în textul Constituției, deoarece aceasta va constitui subiectul unei alte investigații. Insistăm doar să menționăm în continuare formulările prerogativelor fiecărei autorități în baza normelor constituționale. Așadar, conform art. 60 alin. (1) din Constituția R.M. *Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului.*

Conform art. 96 alin. (1) din Constituție, *Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice.* Potrivit art. 107 din Constituția R.M. *Organele centrale de specialitate ale statului sînt ministerele. Ele traduc în viață, în temeiul legii, politica Guvernului, hotărârile și dispozițiile lui, conduc domeniile încredințate și sînt responsabile de activitatea lor. În scopul conducerii, coordonării și exercitării controlului în domeniul organizării economiei și în alte domenii care nu intră nemijlocit în atribuțiile ministerelor, se înființează, în condițiile legii, și alte autorități administrative.*

În conformitate cu prevederile art. 114 din Constituția R.M. *Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești.*

În temeiul celor expuse conchidem că atribuțiile de valorificare a dreptului de proprietate publică este atribuit autorității executive fie direct prin organele de specialitate ale statului, fie prin instituirea autorităților administrative.

Bunurile proprietate publică cu excepția celor aferente construcțiilor proprietate privată, pot fi transmise în locațiune, în arendă, în suprafață prin licitații cu strigare sau electronice. Modul de desfășurare a licitației este reglementat prin Hotărârea Guvernului R.M. nr.136 din 10.02.2009 cu privire la aprobarea Regulamentului privind licitațiile cu strigare și cu reducere [9]. În conformitate cu pct. 2 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului R.M. nr.136 din 10.02.2009. Organizarea și desfășurarea licitațiilor este condiționată de respectarea anumitor etape și de lansarea publică a informațiilor concrete.

Decizia privind expunerea la licitație a bunurilor este luată de organele abilitate

cu aceste atribuții prin lege și anume: Agenția Proprietății Publice în cazul privatizării, transmiterii în arendă/locațiune/superficie a bunurilor proprietate publică a statului; autoritățile administrației publice centrale, în cazul în care obiect al licitației este comercializarea altor active decât bunurile imobile, inclusiv construcții nefinalizate, terenuri, complexe de bunuri, încăperi nelocuibile etc. autoritățile administrației publice ale unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi și de nivelul al doilea, inclusiv ale unității teritoriale autonome Găgăuzia – în privința proprietății unităților administrativ-teritoriale, inclusiv a unității teritoriale autonome Găgăuzia; organele de conducere ale societăților comerciale, întreprinderilor de stat/municipale, în baza autorizației autorităților administrației publice respective, în cazul în care obiect al licitației este comercializarea sau selectarea locatarilor activelor neutilizate ale întreprinderilor.

Hotărârea Guvernului nr.136 din 10.02.2009 cu privire la aprobarea Regulamentului privind licitațiile cu strigare și cu reducere este actul normativ de bază care dă posibilitatea și creează mecanismul de valorificare a dreptului de proprietate publică, doar că acesta nu include și comodatul ca modalitate de transmitere a folosinței bunurilor proprietate publică. În rezultatul cercetărilor efectuate am constatat că un număr mare de instituții publice dețin în proprietate bunuri mobile și/ sau imobile care sunt mai puțin atractive economic în sens de profitabilitate pentru agenții economici, dar care necesită a fi întreținute pentru a preveni degradarea și pierderea acestora. În consecință autoritățile publice, pe de o parte sunt obligate să păstreze patrimoniu public, iar pe de altă parte nu dispun de mijloace financiare pentru aceste scopuri. Prin urmare, bunurile dispar sau degradează fizic ca apoi să fie vândute la preț derizoriu. Aceasta în esență ar constitui obiect de investigație și urmărire penală, doar că mecanismul legal este atât de ambiguu, încât este imposibil să se stabilească și să fie indentificat subiectul care în baza atribuțiilor de serviciu era obligat să valorifice dreptul de proprietate publică, dar din neglijență sau abuz de serviciu nu a întreprins acțiunile de rigoare.

Act normativ care conține prevederi cu referire la tipurile de contracte care pot fi utilizate pentru valorificarea dreptului de proprietate publică este Codul civil [2]. Acesta reglementează condițiile de bază pentru încheierea, executarea și încetarea contractului de arendă, a contractului de comodat, a contractului de superficie, a contractului de servitute, a contractului de locațiune.

Conform art. 1288 din Codul civil prin contractul de arendă, o parte (arendator) se obligă să dea celeilalte părți (arendaș) un teren agricol și/sau alte bunuri agricole în posesie și folosință pe o durată determinată, iar aceasta se obligă să efectueze plata de arendă. În acest sens prin bunuri agricole se înțeleg mijloace fixe (terenuri cu destinație agricolă, inclusiv din intravilanul localităților, și ale fondului de rezervă, mașini, utilaje și instalații destinate lucrărilor agricole, construcții, inclusiv construcții hidrotehnice, platforme și spații de depozitare destinate păstrării producției agricole, cu terenurile aferente acestora, animale care se folosesc în procesul agricol) și, după caz, mijloace circulante. Dacă părțile nu convin altfel, dreptul de posesie și folosință asupra bunurilor agricole arendate se naște din momentul semnării contractului de arendă și poate fi exercitat doar după semnarea actului de predare-primire. Contractul de arendă trebuie să prevadă date privind: a) obiectul contractului; b) termenul arendei; c) componența, forma și quantumul plății pentru arendă; d) condițiile de folosire a obiectelor situate pe

teren, inclusiv a utilajului și a tehnicii agricole. Termenul arendei se stabilește de către părțile contractante, dar nu va fi mai mic de 1 an și mai mare de 30 de ani.

Conform art. 1308 din Codul civil terenurile agricole proprietate a statului sau a unității administrativ-teritoriale se dau în arendă de către Guvern ori entitatea în gestiunea căreia se află sau, după caz, de către autoritățile administrației publice locale, în limitele competenței și în condițiile legislației.) Arendarea terenurilor agricole proprietate a statului sau a unității administrativ-teritoriale se face prin licitație publică dacă legea nu prevede un alt mod. Plata anuală pentru arenda terenurilor agricole proprietate a statului sau a unității administrativ-teritoriale constituie cel puțin 2% din prețul normativ al terenului dat în arendă. În caz de nerespectare a acestor cerințe minime, se consideră că plata de arendă este egală cu cerința minimă stabilită de lege.

Conform art. 1234 din Codul civil *prin contract de comodat o parte (comodant) se obligă să dea cu titlu gratuit un bun în folosință celeilalte părți (comodatar), iar aceasta se obligă să restituie bunul la expirarea termenului pentru care i-a fost dat. Contractul de comodat poate prevedea compensarea de către comodatar a uzurii bunului.*

Comodantul poartă răspundere numai pentru intenție sau culpă gravă. În cazul în care comodantul nu execută obligația de a da bunul, comodatarul poate cere doar repararea prejudiciului. Dacă a ascuns cu viclenie viciile bunului transmis în folosință gratuită, comodantul este obligat să repare comodatarului prejudiciul cauzat astfel. Dacă comodatarul nu-și îndeplinește obligațiile stipulate, comodantul poate cere imediat restituirea bunului și reparația prejudiciului cauzat. Considerăm că instituția comodatului are toate componentele legale necesare care ar putea salva bunuri proprietate publică și chiar le-ar mări valoarea dacă în Hotărârea Guvernului R.M. nr.136 din 10.02.2009 ar fi introdusă și modalitatea de transmitere în comodat. Contractul de comodat este un act juridic flexibil, reglementat de Codul civil, care poate fi chiar un panaceu de păstrare a anumitor bunuri publice la momentul actual.

O altă modalitate de valorificare a dreptului de proprietate publică este locațiunea. Conform art. 1251 din Codul civil prin contractul de locațiune, o parte (locator) se obligă să dea celeilalte părți (locatar) un bun determinat individual în folosință temporară sau în folosință și posesiune temporară, iar aceasta se obligă să plătească chirie. Contractul de locațiune a unui bun imobil trebuie să fie întocmit în scris. Termenul locațiunii nu poate depăși 99 de ani.

Conform art. 1503 din Codul civil prin contractul de administrare fiduciară, o parte (fondator al administrării, fiduciant) predă bunuri în administrare fiduciară celeilalte părți (administrator fiduciar), iar aceasta se obligă să administreze patrimoniul în interesul fondatorului administrării. Prin contract poate fi desemnat în calitate de beneficiar un terț, care poate înainta pretenții proprii față de administratorul fiduciar. Autoritățile publice nu pot exercita funcția de administrator fiduciar. Administratorul fiduciar nu poate fi beneficiar. În cazurile când administrarea fiduciară a patrimoniului se constituie pe motive prevăzute de lege, drepturile fondatorului administrării aparțin autorității tutelare sau unei alte persoane menționate în lege. Contractul de administrare fiduciară a proprietății se încheie în scris. Poate fi dat în administrare fiduciară orice bun, inclusiv o universalitate de bunuri, atât existente la momentul încheierii contractului, cât și dobândite în viitor, inclusiv bunurile dobândite de administratorul fiduciar în exercitarea

contractului. Actele juridice menționate sunt cele mai flexibile și mai frecvent posibil de utilizat pentru valorificarea dreptului de proprietate publică.

Un indicator esențial la valorificarea dreptului de proprietate publică îl constituie prețul. Prețul inițial de expunere la licitație trebuie să fie egal cu cel puțin valoarea de piață a terenului determinată de un evaluator în conformitate cu Legea nr.989 din 2002 cu privire la activitatea de evaluare, dar nu mai mic decât prețul normativ calculat în conformitate cu Legea nr.1308 din 1997 privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului. Mijloacele financiare obținute în rezultatul transmiterii în locațiune, în suprafață, cu drept de servitute a terenurilor și a construcțiilor hidrotehnice se varsă, corespunzător, în bugetul de stat sau în cel local, în funcție de apartenența bunului imobil.

Nerespectarea legislației din domeniu constituie temei pentru Oficiul Teritorial al Cancelariei de Stat de a înainta notificări în adresa subiecților și a IP Cadastrul Bunurilor Imobile sau în cazul neconformării să acționeze cu cerere în instanța de judecată. În dependență de gravitatea normelor încălcate și de consecințele negative pentru autoritatea publică, actul administrativ și respectiv contractul de înstrăinare, transmitere a bunului proprietate publică, ar putea fi declarat nul. Cu toate acestea, totuși există anumite imedimente juridice care creează obstacole factorilor de decizie la determinarea modalității de transmitere a proprietății publice.

Reglementări care generează confuzii și imprecizii se conțin în Legea nr.121 din 04.05.2007 privind administrarea și deetatizarea proprietății publice care reglementează raporturile ce țin de administrarea și deetatizarea proprietății publice.

Însăși noțiunea de deetatizare din denumirea legii este impropriu preluată. Conform dicționarului explicativ „deetatizare” înseamnă „*a etatiza*”, iar acesta la rândul său e definit ca „*a trece un bun, o întreprindere sau o proprietate particulară în proprietatea ori în administrarea statului*” [12].

Limba română conține și termenul „dezetatizare” care semnifică „*a reduce sau a suprima controlul statului în sectoare economice; a reda proprietățile persoanelor de la care au fost confiscate de către stat sau moștenitorilor acestora*”. Sinonimul noțiunii de „dezetatizare” este „privatizare” [12], deci e termenul care redă perfect spiritul instituit în lege.

Conform prevederilor art. 2 din Legea nr.121 din 04.05.2007 privind administrarea și deetatizarea proprietății publice [7] *deetatizare a proprietății publice* este activitate care include transmiterea patrimoniului public în proprietate privată în condițiile legii (privatizare), precum și transmiterea în concesiune, administrare fiduciară, transmiterea întreprinderilor de stat în proprietatea unităților administrativ-teritoriale, alte activități orientate spre diminuarea participării statului la administrarea proprietății. În consecință, este evident care termen urma a fi utilizat.

Un alt impediment legal în valorificarea dreptului de proprietate publică îl constituie inadvertențele de ordinul tehnicii legislative admise în Codul funciar al R.M. nr.22 din 15.02.2024 [4] care va intra în vigoare în martie 2025. În conformitate cu dispozițiile art.60 alin. (3) din Codul funciar al R.M. nr.22 din 15.02.2024 *Metodologia de calcul al pierderilor cauzate de trecerea terenurilor cu destinație agricolă sau ale fondului forestier la o altă categorie de destinație se aprobă de Parlament*. Norma expusă nu doar că nu

corespunde rigorilor Legii nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative și anume dispozițiilor art.art.6, 7, 54 și 55 dar contravine și prevederilor Codului funciar al R.M. nr.22 din 15.02.2024, înseși, deoarece nu atribuie competențe de ordin funciar Parlamentului. În asemenea caz, urma să se menționeze, cel puțin, că, tarifele vor fi aprobate prin lege.

Conform prevederilor art. 62 din Codul funciar al R.M. nr.22 din 15.02.2024 *Repararea prejudiciilor cauzate deținătorilor de terenuri și recultivarea terenurilor afectate sunt puse pe seama persoanelor fizice sau juridice cărora li s-au repartizat terenurile retrase temporar din circuitul agricol sau din fondul forestier, precum și pe seama persoanelor fizice sau juridice a căror activitate a dus la limitarea drepturilor deținătorilor de terenuri în legătură cu stabilirea zonelor de protecție a apelor și a zonelor de protecție sanitară sau a dus la degradarea calității terenurilor adiacente ori la folosirea acestora în alte scopuri, sau la diminuarea volumului și a calității producției agricole ori a volumului și a calității fondului forestier, conform tarifelor stabilite de Parlament.* Norma menționată face trimitere iarăși la tarife stabilite de Parlament, dar autoritatea legislativă nu are atribuții de stabilire a tarifelor, aceasta poate adopta legi cu un conținut anumit. Mai mult ca atât, instituția reparării prejudiciului este prevăzută în Codul civil al R.M. Potrivit art.78 din Codul funciar al R.M. nr.22 din 15.02.2024 *Încălcarea prevederilor prezentului cod și ale altor acte normative ale legislației funciare atrage răspunderea civilă, contravențională sau penală în condițiile legii.*

O altă normă care generează impedimente de implementare se conține în pct.29¹-29⁷ din Hotărârea Guvernului nr.1428 din 16.12.2008 referitoare la termenul de plată a chiriei cu achitarea acesteia în avans pentru primele 3 luni, caz în care locatarul ar putea fi afectat, dacă clauzele contractuale nu specifică o garanție reală.

O altă normă confuză, imposibil de realizat și care în rezultatul aplicării va conduce la încălcarea flagrantă a dreptului de proprietate este stipulată în art. 21 din Codul funciar al R.M. nr.22 din 15.02.2024. Potrivit acesteia (1) *Dreptul de proprietate privată asupra terenurilor poate fi dobândit, în condițiile legii, de persoane fizice și juridice, cu excepțiile stabilite de prezentul cod.* (2) *Persoana fizică sau juridică străină, sau persoana juridică al cărei capital social conține investiții străine, sau care are în calitate de administrator ori fondator (asociat), ori acționar persoane fizice sau juridice străine, sau persoanele juridice al căror capital social conține investiții străine, sau beneficiarii efectivi ai acestora nu pot dobândi sau deține drept de proprietate asupra terenurilor cu destinație agricolă ori asupra terenurilor destinate fondului forestier prin acte juridice între vii, sub sancțiunea nulității absolute a actului juridic de dobândire.* (3) *În cazul dobândirii prin succesiune, prin hotărârea instanței de judecată sau prin ipotecă a terenurilor menționate la alin.(2), succesorii sunt obligați să îl înstrăineze în termen de un an, calculat de la data dobândirii dreptului de proprietate asupra terenului.* (4) *Dacă, în termenul stabilit la alin. (3), persoana care nu are dreptul să dețină în proprietate terenul cu destinație agricolă sau terenul destinat fondului forestier nu a înstrăinat terenul în cauză, autoritatea administrației publice locale va solicita instanței de judecată înstrăinarea acestuia în condițiile art.539 din Codul civil nr.1107/2002.* Legiuitorul nu a prevăzut cazurile în care statutul titularului dreptului de proprietate a devenit ulterior incompatibil cu situația data, deoarece termenul începe să curgă din momentul dobândirii dreptului de proprietate,

dar nu din momentul modificării statutului său juridic ca titular. Poate ar fi oportun ca aceste situații juridice să fie coroborate cu prevederile referitoare la expropriere, cel puțin ar avea o fundamentare legală justă. Ce ar putea întreprinde subiectul titular aflat în imposibilitate juridică, în cazul în care nu sunt potențiali cumpărători interesați? E o întrebare retorică, care la moment nu poate avea un răspuns juridic corect. Deși Codul funciar al R.M. nr.22 din 15.02.2024 va intra în vigoare abia în martie 2025, considerăm oportun să menționăm anumite prevederi importante la caz stipulate în Codul funciar al R.M. nr.828 din 25.12.1991.

Comparativ cu normele privind răspunderea pentru încălcarea legislației funciare menționăm că în conformitate cu dispozițiile art. 96 din Codul funciar al R.M. nr.828 din 25.12.1991, în vigoare, *Persoanele care încalcă legislația funciară poartă răspundere administrativă și penală în conformitate cu legislația. Constatarea contravențiilor se efectuează de către autoritățile administrației publice locale și organele de stat autorizate în acest scop, în limitele competenței lor. Aplicarea sancțiunilor nu scutește persoana culpabilă de obligațiunea de a lichida încălcările comise.* Menționăm că în acest caz, norma legală nu prevede și răspunderea civilă, fapt pe care nu-l considerăm ca omis, deoarece legislația civilă acoperă această lacună.

Un alt impediment legal în valorificarea dreptului de proprietate publică îl constituie lipsa controlului asupra executării prevederilor legale. Conform art.51 din Codul funciar al R.M. nr.828 din 25.12.1991 *Autoritățile administrației publice locale execută complexul necesar de lucrări pentru amenajarea și înverzirea teritoriilor orașelor și satelor (comunelor). Întreprinderile, instituțiile, organizațiile și cetățenii sînt datori, în conformitate cu regulile aprobate de autoritățile administrației publice locale, să păstreze plantațiile verzi, să țină teritoriile, atribuite lor, într-o ordine conform cerințelor sanitare și de protecție contra incendiilor.* În cazul în care s-ar aplica pârghiile legale de respectare a normelor, proprietatea publică ar fi valorificată eficient și efectiv.

O normă confuză, care bulversează nu doar dreptul material, dar și cel procedural se conține în art.90 din Codul funciar al R.M. nr.828 din 25.12.1991 potrivit căreia *Litigiile dintre deținătorii de terenuri și autoritățile administrației publice locale sunt soluționate în conformitate cu prevederile Codului administrativ, iar litigiile dintre persoanele de drept privat – conform prevederilor Codului de procedură civilă.*

Nu vom detalia norma expusă, deoarece depășește subiectul investigației din prezentul articol, dar aceasta ar putea constitui un subiect pentru o altă lucrare. Menționăm doar că înseși Codul administrativ face trimitere și face uz de normele Codului de procedură civilă, deci e un non sens să-l înlături de la aplicare.

În practică apare dilema referitoare la competența autorității publice de a emite actul de instituire a dreptului de servitute. La moment apar discrepanțe, deoarece Agenția Proprietății Publice își declină judicios, după părerea noastră, dreptul de a încheia direct contract de servitute cu solicitantul asupra terenului proprietate publică de stat.

Competența acestei instituții rezultă din actul în baza căruia activează și din prevederile art.642 din Codul civil al R.M. potrivit căruia (1) *Servitutea poate fi constituită prin destinația stabilită de proprietar, prin acte juridice ori prin uzucapiune.* (2) *Contractul prin care se constituie servitutea se încheie în formă autentică.* (3) *Servitutea se constituie prin înregistrarea ei în registrul bunurilor imobile.* Respectiv, instituirea servituții se

efectuează direct prin contract, dar nu prin hotărâre de Guvern.

Impedimentele juridice care obstrucționează și frânează valorificarea eficientă și eficace a dreptului de proprietate publică sunt provocate de calitatea normelor juridice care reglementează dreptul de proprietate publică, stabilirea imprecisă a competențelor și atribuțiilor autorității publice investite cu funcții de administrare a proprietății publice, valorificarea insuficientă a instituțiilor comodatului și a concesiunii în administrarea proprietății publice, lipsa strategiei de perfecționare profesională a factorilor de decizie din cadrul administrației publice locale care nu cunosc, nu aplică și nici nu se interesează de modurile de valorificare legală a dreptului de proprietate publică.

Recent a fost completat Codul contravențional cu o normă care posibil să salveze și să amplifice valorificarea dreptului de proprietate publică și anume, în conformitate cu prevederile art. 126² *Neaprobarea de către primarul unității administrativ-teritoriale de nivelul întâi, în termenele stabilite, a amenajamentelor pastorale și a planurilor privind lucrările de întreținere, ameliorare și exploatare rațională a pășunilor și fânețelor publice se sancționează cu amendă de la 100 la 200 de unități convenționale.*

Concluzii. În conformitate cu cercetarea expusă, este evident faptul ca valorificarea eficientă și eficace a dreptului de proprietate publică este un segment important în activitatea autorităților publice prin intermediul administrației și a instituțiilor publice și reprezintă o necesitate esențială pentru dezvoltarea oricărei țări și oricărei societăți, deoarece de aceasta depinde bunăstarea populației într-un stat. Menționăm că valorificarea dreptului de proprietate publică este un concept care se află permanent în mișcare, dar care are șanse să se extindă, să se dezvolte și să fie considerat un potențial economic destul de însemnat pentru stat. Aceasta fundamentează necesitatea pentru cercetarea acestui domeniu și evidențierea tuturor lacunelor, impedimentelor și obstacolelor de ordin legal, uman, instituțional, iar în consecință eliminarea acestora. De asemenea va fi oportună întreprinderea activităților pentru a spori eficiența și eficacitatea utilizării proprietății publice.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994. Republicat În: Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140 din 29.03.2016.
2. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. Monitorul Oficial nr. 82-86 art. 661 din 22.06.2002.
3. Codul Contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24-10-2008. Republicat în: Monitorul Oficial nr. 78-84 art. 100 din 17.03.2017.
4. Codul funciar nr. 22 din 15.02.24. În: Monitorul Oficial nr.93-95 din 07.03.2024 în vigoare la 07.03.2025.
5. Codul funciar nr. 828 din 25.12.1991. Republicat În: Monitorul Oficial nr.107 din 04.09.2001 în vigoare până la 06.03.2025.
6. Legea Republicii Moldova nr.1247 din 22.12.1992 privind reglementarea de stat a regimului proprietății funciare, cadastrul funciar de stat și monitorigului. În: Monitorul Parlamentului nr. 12 art. 366 din 30.12.1992. Abrogată prin Codul Funciar nr.22 din 15.02.24, MO93-95/07.03.24 art.137; în vigoare la 07.03.2025.

7. Legea Republicii Moldova nr.121 din 04.05.2007 privind administrarea și deetatizarea proprietății publice. În: Monitorul Oficial nr. 90-93 din 29.06.2007.
8. Legea Republicii Moldova nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. În: Monitorul Oficial nr. 7-17 din 12.01.2018.
9. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.136 din 10.02.2009 cu privire la aprobarea Regulamentului privind licitațiile cu strigare și cu reducere. În Monitorul Oficial nr. 41-44 din 24.02.2009.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.91 din 11.02.2019 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la valorificarea terenurilor proprietate publică a statului. În Monitorul Oficial nr. 76-85 din 01.03.2019.
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1428 din 16.12.2008 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la vânzare-cumpărarea și locațiune, arenda terenurilor aferente. În Monitorul Oficial nr. 226-229 din 19.12.2008.
12. <https://dexonline.ro/definitie/dezetatizare> (vizitat la 20.05.2024).

PARTICULARITĂȚILE INTEGRĂRII DIMENSIUNII DE GEN ÎN ACTIVITATEA ENTITĂȚILOR PUBLICE

THE PARTICULARITIES OF THE INTEGRATION OF THE GENDER DIMENSION IN THE ACTIVITY OF PUBLIC ENTITIES

*Liubovi PRODAN-ȘESTACOVA,
dr., lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

The accession of the Republic of Moldova to the European Union is based on the principle of respect for human rights, with a special emphasis on the promotion of gender equality. Thus, legislative changes and the development of institutional practices are required to prevent discrimination and ensure gender equality. At the national level, it is necessary both to strengthen the entities specialized in promoting gender equality and combating discrimination, as well as to strengthen the capacities of all public entities in the matter of gender equality. Strengthening the institutional framework is a crucial step in ensuring a better implementation of the principle of gender equality and non-discrimination, contributing to building a fairer, more equitable and inclusive society.

Keywords: *gender equality, integrative approach, gender audit, gender analysis*

Condițiile prioritare pentru aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană se axează pe respectarea drepturilor omului. Astfel, implementarea Planului de Acțiuni propus de Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, pune accent pe protecția drepturilor omului, în special pentru grupurile vulnerabile, promovarea egalității de gen și combaterea violenței împotriva femeilor, conform deciziei Comisiei Naționale de Integrare Europeană din 4 august 2022. Planul de acțiuni prevede modificarea cadrului legal în domeniul nediscriminării și asigurării egalității prin care se preconizează să se asigure:

- precizarea și reglementarea mai clară a competenței Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității;
- lărgirea criteriilor de nediscriminare;
- îmbunătățirea colectării de date în materia egalității, nediscriminării și diversității;
- consolidarea cadrului instituțional în domeniu, în vederea asigurării unei mai bune implementări a principiului egalității și nediscriminării [6].

Pentru realizarea acestor prevederi ai planului, în primul rând, este crucială stabilirea unor mecanisme clare și transparente pentru monitorizarea și evaluarea progresului în implementarea egalității de gen și nediscriminării în diverse domenii ale societății. Aceste mecanisme ar putea include raportarea periodică a datelor și indicatorilor relevanți,

precum și organizarea de evaluări periodice ale impactului politicilor și programelor asupra egalității de gen și prevenirii discriminării. În acest context, entitățile publice trebuie să devină modele de urmat, adaptând cele mai bune practici în domeniul integrării dimensiunii de gen în activitatea acestora.

Consolidarea cadrului instituțional este esențială pentru a garanta o implementare eficientă a principiului egalității de gen și nediscriminării. Această consolidare implică îmbunătățirea structurilor și procedurilor existente pentru a asigura că politicile și practicile instituționale reflectă în mod corespunzător aceste principii. În același timp, consolidarea cadrului instituțional implică și integrarea principiilor egalității de gen și nediscriminării în toate aspectele procesului decizional și politic. Acest lucru poate fi realizat prin elaborarea și adoptarea de legislație adecvată, prin integrarea acestor principii în strategiile și planurile de dezvoltare la nivel național și local, precum și prin promovarea unei culturi organizaționale care să valorizeze diversitatea și incluziunea.

La nivel național, consolidarea cadrului instituțional implică consolidarea organelor specializate sau a agențiilor responsabile cu promovarea egalității de gen și combaterea discriminării. Aceste entități au rolul de a dezvolta și implementa politici și programe specifice, de a oferi consultanță și sprijin tehnic instituțiilor și organizațiilor relevante, precum și de a furniza asistență și protecție victimelor discriminării.

La momentul actual, în cadrul Ministerului Muncii și Protecției Sociale funcționează Direcția politici de asigurare a egalității de gen, printre principalele atribuții ale căreia se numără:

1. elaborarea și perfecționarea cadrului legislativ-normativ în domeniul asigurării egalității de șanse între femei și bărbați, prevenirii și combaterii violenței în familie și traficului de ființe umane, inclusiv în vederea armonizării legislației naționale cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte;
2. coordonarea procesului de armonizare a legislației naționale din domeniul de competență al Direcției la normele europene și internaționale;
3. identificarea necesității efectuării studiilor analitice;
4. elaborarea, fundamentarea și dezvoltarea programelor și proiectelor de politici în domeniul egalității de șanse între femei și bărbați, prevenirii violenței față de femei și violenței în familie, a traficului de ființe umane;
5. coordonarea metodologică a procesului de dezvoltare a serviciilor sociale adresate victimelor traficului de ființe umane și subiecților violenței în familie;
6. coordonarea metodologică a activității unităților gender din cadrul Grupurilor coordonatoare în domeniul gender ale organelor centrale de specialitate ale administrației publice și alte autorități administrative centrale, precum și a unităților gender din cadrul autorităților publice locale ș.a. atribuții.

Astfel, în materia programelor și proiectelor de politici în domeniul egalității de gen, a fost elaborat și propus spre aprobare Programul de accelerare a egalității de gen în Republica Moldova pentru anii 2023-2027 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia. Programul a fost elaborat în concordanță cu prioritățile Strategiei Uniunii Europene privind egalitatea de gen pentru anii 2020-2025, Planului Strategic al UN Women pentru anii 2022-2025, Agendei de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană pentru perioada 2021-2027, precum și alte acte juridice internaționale în

domeniu [3]. Programul reprezintă o abordare pragmatică pentru reducerea riscurilor asociate inechităților sociale, economice, culturale, politice în diferite sectoare ale vieții social-economice și fortificarea acțiunilor de intervenție pentru a produce rezultate pozitive, promovând egalitatea de gen ca un drept fundamental.

Deși Republica Moldova a avansat în ultima perioadă în ceea ce privește egalitatea de gen, dinamica pozitivă este una modestă. În calitate de progrese în domeniul de referință, pot fi menționate: sporirea numărului de femei în poziții decizionale (de exemplu, ponderea femeilor deputate în Parlamentul Republicii Moldova a crescut de la 24,8% în 2020 la 38,6% în 2022; creșterea gradului de informare și sensibilizare a populației, deschiderea cetățenilor pentru susținerea femeilor în politică și funcții decizionale; includerea dimensiunii de gen în mai multe politici sectoriale; îmbunătățirea competențelor specialiștilor din domeniu; creșterea numărului bărbaților beneficiari ai concediului paternal ș.a. [7].

Datele Gender Gap Report 2023 al Forumului Economic Mondial confirmă faptul că Republica Moldova a înregistrat progres referitor la asigurarea egalității de gen, plasându-se de pe locul 23 în 2020 pe locul 19 în 2023 [4].

Totuși, Republica Moldova continua să se confrunte cu transformări sociale și economice complexe, care includ inechități structurale de gen, probleme în asigurarea protecției sociale pentru cei implicați în îngrijire, discrepanțe salariale, subreprezentarea femeilor în procese de luare a deciziilor atât la nivel național (reprezentarea femeilor în Parlamentul Republicii Moldova), cât și la nivel local (conducerea primăriilor și reprezentarea femeilor în consiliile locale), precum și în procesele de luare a deciziilor în domeniul afacerilor (gestiunea afacerilor de către femei-antreprenoare sau reprezentarea femeilor în consiliile de administrare a societăților comerciale). Totodată, se atestă și o implicare redusă a bărbaților în activități de susținere și promovare a femeilor.

Astfel, se dorește, prin implementarea politicilor la nivel național o îmbunătățire semnificativă a egalității de gen în sectoarele cheie ale Agendei Moldova Europeană 2030, cum ar fi sănătatea, educația, piața muncii, antreprenoriatul, protecția socială și dezvoltarea locală. Această îmbunătățire trebuie să fie în concordanță cu nevoile, așteptările și provocările specifice ale Republicii Moldova, promovând o egalitate și echitate autentică între femei și bărbați, precum și între fete și băieți, bazată pe abordarea integratoare a egalității de gen.

Conform definiției Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, *abordarea integratoare* înseamnă luarea în considerație a preocupărilor pentru egalitatea de gen în toate politicile, programele, activitățile administrative și financiare, precum și în procedurile organizaționale, contribuind astfel la o transformare organizațională profundă. În mod specific, abordarea integratoare vizează integrarea rezultatelor analizei socio-economice și politice în toate procesele decizionale ale organizației. Acest lucru include atât deciziile strategice de politică a organizației, cât și deciziile cotidiene legate de modalitatea de implementare a politicilor. În aspectele promovării egalității de gen și a tratamentului angajaților/telor bărbați și femei abordarea integratoare apare nu doar ca o contribuție la dreptatea socială, ci și la eficiența economică. Strategia generală pentru promovarea egalității pentru femei în domeniul muncii prevede integrarea problemelor privind egalitatea în toate obiectivele și activitățile programelor la nivel macro, sectorial

și micro – adică se acordă atenție specială modalității de asistență și participării reale și neîngrădite a bărbaților și femeilor la toate nivelurile ciclului de programare [2, p.11].

Pentru a integra abordarea de gen în procesul de elaborare a politicilor publice e nevoie de realizat o serie de pași / etape de integrare:

1. identificarea și includerea în proiect sau în procesul de elaborare a politicilor publice a părților interesate în domeniul de egalității de gen;
2. identificarea problemei de politică și a relevanței subiectului de gen pentru această problemă;
3. stabilirea obiectivelor cu un caracter corectiv / transformativ, atrăgând o atenție specifică necesităților și preocupărilor beneficiarelor-țintă femei și beneficiarilor-țintă bărbați;
4. cartografierea situației în domeniul de politici (revizuirea politicilor și a legislației existente în domeniu din perspectiva de gen);
5. efectuarea analizei de gen;
6. elaborarea intervențiilor de politici și a bugetelor;
7. dezvoltarea strategiilor de promovare pentru obținerea sprijinului inițiativelor de abordare integratoare de gen;
8. monitorizarea progreselor înregistrate în îndeplinirea obiectivelor și scopurilor esențiale, precum și monitorizarea procesului de implementare, utilizând indicatorii sensibili la gen;
9. evaluarea produselor, rezultatelor și a procesului, care va elucida nu doar efectele politicii, ci și eficiența utilizării resurselor;
10. asigurarea comunicării pentru creșterea gradului de conștientizare, pledoarie, promovare a transparenței și împărtășirea bunelor practice în domeniul egalității de gen (etapa transversal care este realizată odată cu toate etapele precedente din punctele 1-9) [1, pp.29-66].

În acest context, *entitățile publice centrale și locale au o responsabilitate fundamentală în implementarea convențiilor și acordurilor internaționale, precum și a programului național în domeniul egalității de gen.*

Integrarea perspectivei de gen în activitatea entităților publice este un proces de evaluare a efectelor tuturor măsurilor propuse, inclusiv a celor legislative, politice sau de program, atât pentru femei, cât și pentru bărbați, în toate domeniile și la toate nivelurile. Este o strategie care vizează integrarea intereselor și a experienței particulare a femeilor și bărbaților în propunerea, realizarea, monitorizarea și evaluarea politicilor și programelor în toate domeniile politice, economice și sociale, astfel încât femeile și bărbații să utilizeze în mod egal oportunitățile oferite [8, p.4].

Un instrument managerial care poate fi utilizat la primele etape de integrare a dimensiunii de gen în activitatea entităților publice este auditul de gen. *Auditul de gen* reprezintă o evaluare a gradului în care este instituționalizată efectiv egalitatea de gen în politici, programe, structuri și proceduri ale entității, inclusiv în procesele de decizie și în cadrul bugetar. Un audit de gen analizează dacă practicile interne pentru introducerea perspectivei de gen sunt urmate și sunt eficace. Prin realizarea auditului de gen:

- se identifică lacunele și dificultățile esențiale (gap analysis);
- se recomandă metode de rezolvare, sugerând posibile îmbunătățiri și inovări;

- se documentează bunele practici în scopul realizării egalității de gen;
- se monitorizează și evaluează progresele înregistrate în ceea ce privește integrarea perspectivei de gen;

- se îmbunătățește capacitatea colectivă a organizației de a-și examina activitățile din perspectivă de gen și a determina punctele forte și slabe în promovarea egalității de gen.

Auditul de gen în entitățile publice se realizează pe 2 dimensiuni:

- *dimensiunea internă*, care cuprinde domeniile precum: resursele umane, conducerea și luarea deciziilor în entitate, cultura organizațională, gestiunea / alocarea finanțelor;
- *dimensiunea externă*, care include politici, programe și servicii pe care entitatea publică le oferă/ poate oferi comunității [8, p.9].

Auditul de gen poate fi efectuat de către entitățile guvernamentale și/sau neguvernamentale printr-un efort de cooperare / un parteneriat.

După finalizarea exercițiului de audit și prezentarea raportului final al acestuia conducerii entității, se recomandă să fie elaborat un Plan de acțiuni pentru asigurarea egalității de gen, care va seta acțiunile pe care entitatea publică și le propune să le realizeze într-o perioadă determinată de timp, pentru a îmbunătăți situația privind egalitatea de gen în cadrul structurii sale interne, dar și a politicilor și serviciilor pe care le livrează comunității.

Actualmente, în Republica Moldova auditul de gen a fost realizat doar în câteva entități publice, precum Comisia Electorală Centrală (2013), Parlamentul Republicii Moldova (2015), consiliile raionale Strășeni, Ialoveni, Telenești, Rezina (2022). Realizarea acestui exercițiu a permis identificarea necesităților de îmbunătățire a activității acestor entități din perspectiva de integrare a egalității de gen în practicile lor strategice și operaționale, iar măsurile / acțiunile ce au fost propuse ulterior pentru crearea unui mediu echitabil din perspectiva de gen au ținut de:

- integrarea dimensiunii de gen în obiectivele strategice ale entităților publice;
- estimarea costurilor pentru realizarea activităților legate de asigurarea respectării principiului egalității între femei și bărbați;
- revizuirea planurilor de instruire a funcționarilor publici din perspectiva includerii subiectelor cu privire la egalitatea de gen;
- revizuirea Codurilor de conduită, a regulamentelor interne ale entităților, a contractelor colective și individuale de muncă, a fișelor de post din perspectiva integrării principiilor egalității de gen;
- revizuirea procedurilor de personal (a angajării, promovării, delegării ș.a.) din perspectiva egalității de gen;
- aplicarea principiilor bugetării sensibile la gen;
- colectarea datelor necesare pentru luarea deciziilor într-un mod dezagregat;
- utilizarea în procesele de analiză, monitorizare și evaluare a rezultatelor activității entității a indicatorilor sensibili la gen.

Implementarea acestor acțiuni va permite entităților publice să dezvolte în timp un alt tip de cultură organizațională, bazată pe principiile egalității de gen, consolidând cadrul instituțional în asigurarea drepturilor omului din perspectiva nediscriminării, contribuind la constituirea unei societăți mai juste, echitabile și incluzive.

BIBLIOGRAFIA

1. Abordarea integratoare de gen în practică: un set de instrumente. Ediția a 3-a, Chișinău: UNDP, 2007, 176 p.
2. Bocioc F., Dimitriu D., Teșiu R., Văileanu C., Ghid practic pentru abordarea integratoare a egalității de gen, Centrul Parteneriat pentru Egalitate, 2004, 96 p.
3. Conceptul Programului de accelerare a egalității de gen în Republica Moldova pentru anii 2023-2027 și Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia, Chișinău: Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 2022, disponibil pe [Concept-Program-egalitate-de-gen.pdf \(gov.md\)](#)
4. Gender Gap Report 2023, Forum Economic Mondial, 382 p. disponibil pe [WEF_GGGR_2023.pdf \(weforum.org\)](#)
5. Legea nr. 5/2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați. Publicată pe 24.03.2006 în Monitorul Oficial Nr. 47-50 art. 200.
6. Plan de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, aprobat de către Comisia Națională pentru Integrare Europeană pe data de 04.08.2022, disponibil pe [plan_cnie_04.08.2022.pdf \(presedinte.md\)](#)
7. Raportul de țară privind implementarea angajamentelor Declarației de la Beijing și a Platformei de acțiune Beijing + 30, Chișinău, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 2024, 88 p. disponibil pe [Raportul-de-tara-privind-implementarea-angajamentelor-Declaratiei-de-la-Beijing-si-a-Platformei-de-actiune-Beijing30.pdf \(gov.md\)](#)
8. Ursoi A., Iațco M., Ghid privind realizarea auditului de gen în cadrul entităților publice. Elaborat în cadrul proiectului „Parteneriate pentru liderismul femeilor și bună guvernare”, Chișinău, 2022, 65 p. disponibil pe https://ivcmoldova.org/wp-content/uploads/2024/06/Ghid_audit-gen_tipar.pdf

REFORMA “RESTART” – VIZIUNI ȘI PERSPECTIVE DE REALIZARE

„RESTART” REFORM - VISIONS AND IMPLEMENTATION PERSPECTIVES

*Ala GRECU,
doctorandă,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

In this article, the author proposed to analyze the objectives of the „Restart” reform, which aims to solve the following problems: faulty management of the provision of socio-medical services, territorial inequality in the process of providing services, the link between cost and quality, human resources namely the insufficiency of medical personnel and medical assistants to provide medico-social services. In the same way, this article also analyzed the key areas that this reform must target, such as: the modernization of the medical and social infrastructure, the improvement of the quality of socio-medical services, the promotion of inclusion and equality, European cooperation and integration, etc.

***Keywords:** reform, inclusion, equality, social services, medical and social services, social assistance, etc.*

Introducere. Reforma serviciilor socio-medicale este un proces complex și esențial pentru îmbunătățirea sistemului de sănătate și asistență socială al unei țări. La fel putem constata, că asistența socială este o componentă importantă a sistemului social al țării, având ca scop principal sprijinirea persoanelor și familiilor vulnerabile sau aflate în dificultate. Acest domeniu, în Republica Moldova este gestionat și coordonat de către Ministerul Muncii, Protecției Sociale în colaborare cu alte instituții guvernamentale, organizații non-guvernamentale și alte părți interesate.

Metode de cercetare aplicate. La elaborarea articolului, autoarea a studiat și a analizat un șir de surse teoretice și practice. Printre metodele de cercetare utilizate figurează analiza datelor statistice cu privire la situația din domeniul prestării serviciilor medico-sociale, analiza și sinteza documentului de reformă “Restart”.

Rezultatele investigației. Serviciile de asistență socială acoperă o gamă largă de nevoi, inclusiv protecția copilului, îngrijirea persoanelor în vârstă sau cu dizabilități, asistența pentru familiile cu venituri reduse, servicii de consiliere și sprijin psihologic, precum și programe de reabilitare și reintegrare socială. Cu toate acestea, sistemul de asistență socială din Republica Moldova se confruntă cu numeroase provocări, inclusiv resurse financiare limitate, infrastructură insuficient dezvoltată și o nevoie crescută de servicii în contextul problemelor sociale și economice cu care se confruntă țara. De-a lungul anilor, au fost făcute eforturi pentru a îmbunătăți acest sistem, inclusiv prin dezvoltarea legislației relevante și a programelor de asistență socială, însă mai sunt necesare progrese semnificative pentru a răspunde în mod eficient nevoilor populației vulnerabile.

Reforma “Restart” a sistemului de asistență socială în Republica Moldova este o inițiativă pentru îmbunătățirea calității serviciilor și a accesului la asistență socială. Iată câteva aspecte relevante [1]:

- ✓ Sărăcia afectează aproximativ un sfert din populația Republicii Moldova.
- ✓ Prestațiile și serviciile sociale au un efect limitat în combaterea sărăciei.
- ✓ Dezechilibrul dintre nivelul de remunerare al personalului din sistemul de asistență socială și efortul solicitat afectează calitatea serviciilor.

Obiectivele ce și le propune spre realizare Reforma “Restart” sunt:

- ✓ Modernizarea structurii administrative și a mecanismelor de finanțare.
- ✓ Dezvoltarea profesională a personalului din sistemul de asistență socială.
- ✓ Crearea unui sistem informațional integrat pentru date fiabile despre persoanele vulnerabile.

Problemele ce condiționează implementarea Reforma “Restart” sunt: [2]

- ✓ *Managementul defectuos*: lipsa unei viziuni clare la nivel local, raional și central privind crearea și dezvoltarea serviciilor sociale.
- ✓ *Inegalitate teritorială*: diferențe semnificative în accesul la servicii și prestații sociale între diverse zone ale țării.
- ✓ *Legătura dintre cost și calitate*: necesitatea de a asigura că resursele investite se traduc în servicii eficiente.
- ✓ *Resursele umane*: îmbunătățirea condițiilor și a remunerației personalului din sistem.

Implementarea Reformei “Restart” reprezintă un pas decisiv pentru crearea unei Moldove incluzivă, echitabilă și solidară.

Ca impact al acestei reforme, se urmărește creșterea calității serviciilor, accesibilitate la aceste servicii și a numărului de beneficiari.

Realizarea Reformei “Restart” presupune o serie de schimbări și ajustări atât în sectorul medical, cât și în cel social, pentru a se conforma standardelor și cerințelor europene. Aceste reforme ar viza îmbunătățirea accesului la servicii medicale și sociale de calitate, creșterea eficienței și transparenței sistemului, precum și alinierea la standardele și practicile europene [3].

Iată câteva aspecte cheie pe care ar trebui să le abordeze reforma:[4]

1. *Modernizarea infrastructurii medicale și sociale*: este important să se investească în infrastructura medicală și socială pentru a asigura accesul la servicii de calitate în întreaga țară. Acest lucru ar putea implica construcția și renovarea spitalelor, clinicii și a altor facilități medicale, precum și modernizarea și extinderea rețelei de servicii sociale.

2. *Îmbunătățirea calității serviciilor*: Reforma ar trebui să se concentreze pe creșterea calității serviciilor medicale și sociale, prin promovarea unor standarde ridicate de îngrijire și tratament. Acest lucru ar putea implica implementarea programelor de formare și certificare a personalului medical și social, precum și introducerea unor mecanisme de evaluare a calității și de feedback din partea pacienților și beneficiarilor.

3. *Extinderea acoperirii și accesibilității*: Reforma ar trebui să vizeze extinderea acoperirii și accesibilității serviciilor medicale și sociale, în special pentru grupurile vulnerabile și marginalizate. Acest lucru ar putea implica dezvoltarea unor programe de asigurare medicală obligatorie sau subvenționate, precum și extinderea rețelei de centre

de îngrijire comunitară și de sprijin pentru persoanele cu dizabilități sau vârstnice.

4. *Eficiența și gestionarea resurselor*: Reforma ar trebui să vizeze îmbunătățirea eficienței sistemului de sănătate și asistență socială, astfel încât să fie utilizate în mod optim resursele disponibile. Aceasta poate implica simplificarea procedurilor administrative, reducerea birocrăției, introducerea de tehnologii moderne și inovatoare și promovarea unei gestionări eficiente a resurselor umane și financiare.

5. *Prevenția și promovarea sănătății*: o parte importantă a reformei este orientată către prevenție și promovarea sănătății, pentru a reduce încărcătura asupra sistemului de sănătate și pentru a îmbunătăți starea generală de sănătate a populației. Aceasta poate implica campanii de informare și educare în domeniul sănătății, promovarea unui stil de viață sănătos și implementarea unor programe de screening și vaccinare.

6. *Promovarea incluziunii și egalității*: Reforma ar trebui să aibă ca obiectiv promovarea incluziunii și egalității în accesul la serviciile socio-medicale, eliminând barierele socio-economice, geografice sau culturale. Acest lucru ar putea implica dezvoltarea unor programe și servicii adaptate nevoilor specifice ale diferitelor grupuri și comunități, precum și combaterea discriminării și stigmatizării în domeniul sănătății și al asistenței sociale.

7. *Cooperarea și integrarea europeană*: Republica Moldova ar trebui să colaboreze cu instituțiile și experții europeni în domeniul sănătății și asistenței sociale pentru a beneficia de bune practici și expertiză, precum și pentru a facilita integrarea și armonizarea legislației și politicilor naționale cu cele ale Uniunii Europene.

8. *Cooperare și parteneriate*: este important ca reforma să fie realizată printr-un proces colaborativ, implicând atât guvernul și autoritățile publice, cât și sectorul privat, organizațiile non-guvernamentale și alte părți interesate. Crearea de parteneriate și colaborări poate aduce expertiză și resurse suplimentare pentru implementarea reformelor și pentru îmbunătățirea sistemului de sănătate și asistență socială.

9. *Integrarea serviciilor medicale și sociale*: pentru a oferi o asistență holistică și personalizată, este important să se integreze serviciile medicale și sociale. Acest lucru ar putea implica dezvoltarea unor programe și servicii integrate care să abordeze nevoile complexe ale anumitor grupuri vulnerabile, cum ar fi persoanele în vârstă sau cu dizabilități.

Acestea sunt doar câteva direcții generale pe care ar trebui să le urmeze reforma serviciilor socio-medicale în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Implementarea acestor reforme ar putea contribui la îmbunătățirea stării de sănătate și bunăstării populației, precum și la consolidarea relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană.

CONCLUZII

Totalizând, putem afirma, că perspectivele de realizare a reformei „Restart” depind în mare măsură de angajamentul și colaborarea tuturor actorilor implicați - guvern, sectorul privat, societate civilă și comunitatea internațională. Este esențial ca această reformă să fie implementată în mod corespunzător și sustenabil, având ca obiectiv îmbunătățirea calității vieții pentru toți cetățenii moldoveni.

Bibliografie

1. <https://social.gov.md/comunicare/ministerul-muncii-si-protectiei-sociale-a-lan-sat-reforma-sistemului-de-asistenta-sociala-restart>
2. <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/03/Reforma-sistemului-de-asistenta-sociala-1.pdf>
3. https://statistica.gov.md/ro/date-statistice-republica-moldova-versus-uniunea-europeana-9877_59525.html
4. <https://statistica.gov.md/index.php/ro/acord-asociere-rm-ue-50.html>

NIVELUL DE APLICARE A STANDARDELOR EUROPENE DE PROTECȚIE SOCIALĂ ÎN POLITICILE GUVERNAMENTALE ALE REPUBLICII MOLDOVA

THE LEVEL OF APPLICATION OF THE EUROPEAN SOCIAL PROTECTION STANDARDS IN THE GOVERNMENT POLICIES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Denis COȚOFAN,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

The article deals with the analysis of the level of application of the European social protection standards in the policies of the Republic of Moldova based on the activity reports of the public central specialized authorities responsible for the application of these documents. At the same time, the analysis referred only to some aspects of each level found in the European Social Charter. In the end, some proposals will be suggested in order to capitalize and develop a social protection system suitable to meet the needs of society.

Keywords: *social protection, European standards, housing, health, education, employment, discrimination, movement of persons.*

Pornind de la pilonul de bază european al protecției sociale, și anume, Carta socială europeană, deschisă în vederea semnării la Torino la 18 octombrie 1961, ratificată de Republica Moldova în anul 2001, prin Legea nr. 484-XV din 28.09.2001, cu intrarea în vigoare începând cu 01 ianuarie 2002, statele membre ale Consiliului Europei au convenit să asigure drepturile sociale populației lor, specificate în aceste instrumente juridice având în vedere necesitatea ameliorării nivelului de trai și a promovării unei bunăstări sociale echitabile [3].

Astfel, actul normativ precizat a fost elaborat în corespundere cu Convenția europeană privind drepturile omului, în domeniul drepturilor economice și sociale. Documentul garantează un spectru larg de drepturi sociale ale omului, și anume, legate de locuință, sănătate, educație, angajarea, protecția socială, circulația persoanelor și nediscriminarea.

Respectiv, pentru a valorifica nivelul aplicativ al standardelor europene de protecție socială în politicile guvernamentale ale Republicii Moldova, urmează a fi examinate raporturile de activitate ale instituțiilor publice responsabile de aplicarea politicilor respective, cum ar fi: Ministerul Sănătății, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației și Cercetării Biroul Migrațiune și Azil etc.

Este evident că politicile guvernamentale de protecție socială sunt foarte vaste și înglobează un șir de procese și proceduri, în aceste sens, în lucrarea respectivă vor fi re-

date rezultatele succinte ale nivelului aplicativ pe fiecare latură a standardelor europene de protecție socială, reflectate în politicile guvernamentale ale Republicii Moldova, după cum urmează:

1. **Asigurarea cu locuință** se caracterizează prin oferirea persoanelor social vulnerabile locuințe, în acest sens, în anul 2013 a fost lansat Proiectul de construcție a locuințelor pentru păturile social vulnerabile, faza II, finanțat cu suportul Băncii de Dezvoltare a Consiliului Europei și autorităților publice locale de nivelul II în care se construiesc blocurile de locuințe.

Scopul Proiectului constă în construcția în mai multe orașe ale țării a cca 700 locuințe pentru cca 2500 persoane vulnerabile. În perioada 2013-2021, Proiectul prenotat a fost implementat în 12 raioane, prin urmare beneficiarilor le-au fost repartizate 556 locuințe sociale finalizate la cheie.

La moment, sunt în proces de execuție lucrările de construcție la obiectivele din or. Cimișlia (49 apartamente) și or. Rezina (72 apartamente), fiind prognozate edificarea a 121 apartamente sociale [4].

2. **Sănătate**, latură ce prevede măsurile de asigurare a dreptului la sănătate fizică și mintală, care au fost reflectate prin revizuirea și abrogarea Legii nr. 1402/1997 privind sănătatea mintală, fiind aprobată Legea nr.114/2024 privind sănătatea și bunăstarea mintală care urmează a fi publicată în Monitorul oficial.. Astfel, grupul de lucru a elaborat amendamente, inclusiv, la capitolul tratamentului fără liberul consimțământ cu respectarea drepturilor omului și al convențiilor internaționale; a fost elaborat proiectul privind „Regulamentul-cadru privind organizarea și funcționarea Centrului specializat de intervenție pentru Tulburările din Spectrul Autist”. A fost elaborat „Protocolul Clinic și a standardelor de tratament privind tulburările mintale din spectrul autist” și aprobat prin Ordinul nr. 343 din 19.03.2019 al Ministerului Sănătății. A fost elaborat Protocolul Clinic privind Tulburări de spectru autist la copil și adult; Protocolul Clinic privind Tulburarea cu deficit de atenție/hiperactivitate. A fost revizuit curriculumul și introduse noi curriculum-uri pentru medicii rezidenți în psihiatrie (module de psihiatrie comunitară), pentru medicii de familie (module de sănătate mintală) și noile cadre medicale (un program de psihologie medicală), module de sănătate mintală pentru instruirea medicală continuă (IMC). A fost revizuită lista medicamentelor pentru tratamentul bolilor psihice (demență, schizofrenie, tulburare afectivă bipolară, epilepsie cu tulburări psihice) în lista medicamentelor compensate integral (100%) din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală; 11 denumiri comune internaționale au fost incluse. Au fost revizuite criteriile de determinare a dizabilității și capacității de muncă pentru copii și adulți la Capitolul Tulburări mintale și de comportament în conformitate cu Clasificarea Internațională a Funcționalității, Dizabilității și Sănătății, și aprobate de către Ministerul Sănătății Muncii și Protecției Sociale și Consiliului Național de Determinare a Dizabilității și Capacității de Muncă prin Ordinul nr. 497 din 22.04.2019. Au fost diseminate protocoalele clinice naționale standardizate în domeniul sănătății mintale pentru medicii de familie, etc.

Facilitarea integrării persoanelor cu probleme de sănătate mintală în câmpul muncii. În perioada decembrie 2020 martie 2021 au fost instruiți 90 de specialiști ai Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă, activitatea avea drept scop inițierea și fortificarea cunoștințelor specialiștilor subdiviziunilor (ANOFM).

La nivelul intervențiilor în context COVID-19 au fost realizate următoarele: Protocolul Clinic Național pentru tratarea COVID-19, capitol privind sănătatea mintală a pacienților cu COVID 19; Intervențiile de sănătate mintală în contextul pandemiei COVID 19 (responsabilități, nivele de intervenție, recomandări generale);

Instrucțiuni metodice de consiliere psihologică în reducerea stresului pentru populația generală; Directive pentru profesioniștii medicali pentru intervenția în COVID 19: cum să ajute familiile, copiii/adulții cu nevoi speciale într-o criză de sănătate publică; Instruiri în acordarea primului ajutor psihologic pentru specialiști din diverse sisteme (Ministerul Afacerilor Interne, penitenciare, sănătate, etc.) [4].

3. **Educație**, fiind acel drept care impune garantarea: învățământului primar și secundar gratuit; servicii de orientare profesională eficiente și gratuite; acces la instruirea inițială (învățământ general și profesional secundar), la studii superioare universitare și post-universitare, inclusiv la instruire profesională continuă; măsuri speciale în favoarea rezidenților străini; integrarea școlară prioritară a copiilor cu dizabilități; acces la educație și instruire profesională a persoanelor cu dizabilități.

Drept consecință, în urma examinării datelor deținute de Biroul Național de Statistică, să poată de identifica numărul de elevi din instituții de învățământ primar și secundar general, reflectat în Tabelul nr. 1, potrivit căror pentru anii 2021-2024, nivelul de elevi în instituțiile de învățământ primar și secundar general deține o dinamică de scădere neesențială, de circa 1-2 mii de elevi.

Tabelul nr. 1. Numărul elevilor în instituții de învățământ primar și secundar general pe

Anul de studiu	2021/2022	2022/2023	2023/2024
Total	336,713	334,542	334,404
Clasele 1-4	137,942	137,227	136,696
Clasele 5-9	160,857	159,189	159,798
Clasele 10-12	37,914	38,126	37,910

Totodată, pentru copiii rămași temporar fără ocrotire părintească și copiii rămași fără ocrotire părintească, precum și pentru tinerii care, până la împlinirea vârstei de 18 ani, dețineau statutul de copil rămas fără ocrotire părintească, care își continuă studiile în instituții de învățământ profesional tehnic și în instituții de învățământ superior se acordă indemnizație pentru continuarea studiilor. În anul 2020 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor pentru unele categorii de copii și tineri, care are drept scop îmbunătățirea situației materiale a copiilor rămași temporar fără ocrotire părintească și rămași fără ocrotire părintească, precum și a tinerilor care până la împlinirea vârstei de 18 ani dețineau acest statut. Regulamentul stabilește următoarele tipuri de indemnizații: • indemnizație unică la absolvirea școlii de tip internat (5000 lei); • indemnizație lunară pentru întreținere (cuantum egal cu minimum de existență); • indemnizație lunară pentru locațiunea locuinței (500 lei); • indemnizație unică pentru efectuarea cercetărilor, editarea tezei și lucrării de diplomă în ultimul an de studii (500 lei); • indemnizație unică la absolvirea instituției de învățământ (10000 lei) [4].

4. **Angajarea**, se referă la: interzicerea muncii forțate; interzicerea plasării în căm-

pul muncii a copiilor; condiții speciale pentru tinerii de o vârstă între 15 și 18 ani; dreptul de a-și câștiga existența printr-o muncă efectuată în mod liber; politică economică și socială menită să asigure angajarea cu normă deplină de muncă; condiții de muncă echitabile raportate la remunerare și orele de muncă; protecție contra hărțuirii sexuale și morale; libertatea de a constitui sindicate și organizații patronale create pentru a proteja interese economice și sociale; libertatea individuală de a adera sau nu la aceste organizații; promovarea consultărilor paritare, negocierilor colective, a concilierii și arbitrajului voluntar; protecție în caz de concediere; dreptul la grevă; acces la angajarea în câmpul muncii pentru persoanele cu dizabilități.

Ministerul Muncii și Protecției Sociale, cu suportul Organizației Internaționale a Muncii, a finalizat în anul 2023 elaborarea Programului național de reducere a muncii nedeclarate pentru anii 2024-2025 (conform PAG 2023), iar realizarea acestuia în mare parte va fi pusă în seama inspectorilor de muncă, care urmează să identifice cazurile de muncă nedeclarată, să determine angajatorii să legalizeze angajații, cu achitarea impozitelor datorate și să aplice sancțiuni corespunzătoare în scopul transformării muncii nedeclarate în muncă declarată.

Totodată, începând cu 1 ianuarie 2024, Guvernul Republicii Moldova au stabilit un nou salariu minim de 5000 de lei, reprezentând o creștere de 25% față de anul 2023 și de circa 70 % față de anul 2021. Stabilirea unui salariu minim de 5000 de lei, care corespunde unui procent de 43% din salariul mediu prognozat pentru 2023, considerăm că va oferi angajaților o creștere anuală consistentă, își va păstra puterea de cumpărare și va asigura o concurență echitabilă în ceea ce privește forța de muncă la nivel regional și internațional.

Conform datelor statistice pentru anul 2023, în sectorul informal au lucrat 16,2% din totalul persoanelor ocupate în economie (în anul 2022 - 16,4%). Ponderea persoanelor care au avut un loc de muncă informal a constituit 23,0% din totalul persoanelor ocupate (în anul 2022 - 22,0%). În sectorul agricol ocuparea informală a constituit 66,6% (în anul 2022 - 63,4%), iar în sectorul non-agricol - 11,4% (în anul 2022 - 11,1%). Cea mai mare pondere a persoanelor ocupate informal în activitățile non-agricole este înregistrată în construcții (66,2% din totalul persoanelor ocupate în construcții). Din numărul persoanelor ocupate informal, salariații au alcătuit 26,1%.

Munca nedeclarată în rândul salariaților a constituit 7,1%, fiind în creștere față de nivelul anului precedent (6,2% în 2022). Practica de angajare fără perfectarea contractelor individuale de muncă (în baza unor înțelegeri verbale) este mai frecventă printre bărbați (9,2%), decât pentru femei (5,2%). Cele mai mari ponderi ale salariaților, care lucrează doar în baza unor înțelegeri verbale, sunt estimate în agricultură (61,8%), construcții (12,8%), comerț (5,7%) și industrie (3,7%).

Din totalul salariaților, 7,5% au avut un loc de muncă informal și, în același timp, au primit salariul „în plic”, iar cele mai mari ponderi ale acestora se estimează pentru activitățile din agricultură (62,8%), construcții (13,2%) și comerț (5,5%) [5].

5. **Protecția socială** se caracterizează prin: statut juridic pentru copil; tratament pentru tinerii delicvenți; protecție contra violenței și maltratării; interzicerea tuturor formelor de exploatare (sexuală sau de alt gen); protecție juridică a familiei (egalitatea soților în cuplu și în relație cu copiii, protejarea copiilor în cazul destrămării familiei); dreptul la securitate, asistență și servicii sociale; dreptul la protecție contra sărăciei și

excluderii sociale; dreptul la îngrijirea copilului; acțiuni specifice în interesele persoanelor în vârstă. În scopul implementării Convenției ONU privind drepturile copilului, Guvernul Republicii Moldova a aprobat HG nr. 347/2022, cu privire la aprobarea Programului național pentru protecția copilului pentru anii 2022-2026. Prin acest act normativ Republica Moldova și-a asumat să realizeze un șir de acțiuni în câteva domenii principale de intervenție unde, până în 2022, progresele au fost mai puțin vizibile și anume: - consolidarea capacității instituționale la nivel local pentru a preveni separarea copilului de familie; - asigurarea toleranței zero față de orice formă de violență împotriva copiilor; - extinderea rețelei de Servicii de asistență parentală profesionistă ca o alternativă de tip familial la instituționalizare pentru diferite categorii de copii, inclusiv pentru cei cu dizabilități, copii de vârstă mică, grupuri de frați etc.; - fortificarea potențialului pentru îmbunătățirea competențelor profesionale în domeniul protecției copilului și celor din domeniile conexe; - coordonarea procesului de dezinstituționalizare la nivelul întregului Guvern; - intensificarea activităților de educație parentală implementate în toată țara; - dezvoltarea serviciilor de specialitate pentru copii disponibili la nivel local; - creșterea participării la educația preșcolară, în special în zonele rurale și în rândul copiilor romi, concomitent cu consolidarea capacității de monitorizare și evaluare atât la nivel central, cât și la nivel raional [6].

6. **Circulația persoanelor** se referă la: dreptul cetățeanului de a ieși din țara sa; dreptul la reîntregirea familiei; garantarea respectării procedurilor în caz de expulzare; simplificarea formalităților de imigrare etc.

Programul privind gestionarea fluxului migrațional, azilului și integrării străinilor pentru anii 2022-2025 (în continuare – Program) derivă din Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030 și va contribui la implementarea acesteia în domeniul de activitate.

Elaborarea unui nou document de politici publice a fost condiționat și de faptul că acesta urmează să răspundă nevoilor specifice ale migranților, refugiaților și persoanelor apatride, bazat pe drepturile omului și ale guvernanței migrației.

Prezentul program este un document de politici publice pe termen mediu și are la bază tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Dreptul de a părăsi orice țară, inclusiv propria țară, împreună cu dreptul la libera circulație și ședere într-o țară sunt prevăzute în art. 13 al Declarației universale a drepturilor omului și în articolul 12 al Pactului internațional privind drepturile civile și politice, conform cărora orice persoană dispune de acest drept, indiferent de naționalitate.

Pentru aceasta, se impune o mai bună promovare pe diferite platforme a condițiilor de intrare, ședere și ieșire în/din Republica Moldova, reguli bine conturate și străini informați despre regulile țării noastre, în contextul admisie și procedurilor de documentare, precum și de prevenire și combatere a migrației ilegale. Concomitent, se urmărește implementarea unor proceduri, clare și optime, de prestare a serviciilor pentru străini, prin digitalizarea acestora și prestarea lor în format electronic [8].

7. **Nediscriminarea**, care are ca unul din obiectivele principale dreptul persoanelor cu dizabilități la integrare socială și participare la viața comunității [9]. Respectiv, în baza Raportului privind realizarea în anul 2023 a Programului național pentru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026, prezentat în anul 2024 de Ministerul Muncii și

Protecției Sociale al Republicii Moldova, se identifică creșterea ratei de ocupare a persoanelor cu dizabilități de la 13,5 % în anul 2021 până la 17,5 % (+4 %) în anul 2026 Conform capitolului III al programului, acest obiectiv se va realiza prin: (I) sporirea gradului de cuprindere a programelor de măsuri active pentru persoanele cu dizabilități pentru a spori șansele acestora de a accesa oportunități de formare, perfecționare și recalificare; subvenții pentru facilitarea tranziției la locul de muncă pentru persoanele cu dizabilități; și oportunitățile de auto ocupare; (II) îmbunătățirea țintirii politicilor active ale pieței muncii pentru a răspunde nevoilor persoanelor cu dizabilități; (III) sporirea accesibilității pentru persoanele cu dizabilități a serviciilor și măsurilor active de ocupare a forței de muncă; (IV) stabilirea parteneriatelor cu organizațiile neguvernamentale și angajatori pentru integrarea economică a persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin valorificarea tehnologiilor noi; (V) sporirea gradului de conștientizare a societății cu privire la importanța integrării în societate a persoanelor cu dizabilități.

În anul 2023, ANOFM a înregistrat cu statut de șomer 1675 persoane cu dizabilități, ceea ce constituie 6,3% din total persoane înregistrate cu statut de șomer. În aceeași perioadă, au fost plasate în câmpul muncii 268 persoane cu dizabilități sau 16,0% din numărul total al persoanelor cu dizabilități înregistrate cu statut de șomer. Cele mai multe persoane cu dizabilități angajate au fost cu grad de dizabilitate medie (167 persoane), fiind urmate de cele cu grad de dizabilitate accentuată (87 persoane) și severă (14 persoane). 64 persoane cu dizabilități au fost angajate prin măsura de subvenționare a locurilor de muncă iar 6 persoane au fost angajate prin măsura de subvenționare pentru crearea sau adaptarea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități [5].

În perioada anilor 2021-2022 s-a derulat proiectul „Suport pentru crearea programelor de abilitare economică a femeilor supraviețuitoare a violenței în bază de gen”, implementat de autoritățile/instituțiile statului cu competențe în domeniu, în parteneriat cu societatea civilă și partenerii de dezvoltare și finanțat de Guvernul Suediei.

În platforma Consiliului Economic pe lângă Prim-ministrul Republicii Moldova a fost elaborată în parteneriat cu UN Women Moldova „Foaia de parcurs privind Abilitarea Economică a Femeilor” pentru perioada anilor 2022-2023. 54. În premieră, cu susținerea UN Women Moldova a fost aprobat un nou Clasificator al Ocupațiilor lor din Republicii Moldova (CORM 006-2020), care a devenit unul sensibil la dimensiunea de gen, oferind astfel atât versiuni masculine cât și feminine pentru peste 80% din cele 5600 funcții și profesii. Au fost realizate în comun cu partenerii de dezvoltare campanii pentru implicarea taților în activitatea de îngrijire a copiilor prin promovarea concediului paternal și a celui parental. Urmează a menționa că se înregistrează o creștere a beneficiarilor concediului paternal [4].

În urma celor examinate, se poate de constatat faptul că politicile guvernamentale naționale în linii generale conțin și implementează standardele europene de protecție socială, dar pentru sporirea ariei de aplicare urmează a fi alocate surse financiare sporite, fapt ce va genera o presiune pronunțată asupra bugetul public național.

Respectiv, autoritățile publice responsabile de domeniu urmează să evalueze eficiența și eficacitatea sistemul actual al protecție sociale, or, procesul de digitalizare, pe termen lung, poate servi drept un instrument de minimalizare resurselor financiare și umane, cu dinamica de creștere a calității produsului oferit. Totodată, unificarea proceselor și crea-

rea unui sistem centralizat de instituții care va colabora prin intermediul unei platforme digitale, ce va micșora timpul prestării serviciului social, precum și va limita accesul la aceste servicii persoanelor ilegibile.

Astfel, autoritățile publice urmează să continue procesul de perfecționare a politicilor sale în domeniul protecției sociale, inclusiv prin implementarea unor strategii durabile pe termen lung în sectorul de referință în colaborare cu partenerii externi.

Bibliografie

1. Legea nr. 1402/1997 privind sănătatea mentală. Publicat: 21-05-1998 în Monitorul Oficial Nr. 44-46 art. 310. Accesat 15.05.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131899&lang=ro.
2. Hotărârea de Guvern nr. 347/2022 cu privire la aprobarea Programului național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia. Publicat: 01-07-2022 în Monitorul Oficial Nr. 194-200 art. 492. [Accesat 15.05.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131899&lang=ro.
3. Carta Socială Europeană (revizuită) Strasbourg, 03 mai 1996. [Accesat 15.05.2024] Disponibil: <https://rm.coe.int/168047e170>.
4. Ministerul Muncii și Protecției Sociale. Raportul național privind implementarea Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Chișinău, 2022. [Accesat 15.05.2024] Disponibil: <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/10/Raport-Pactul-international-privind-drepturile-economice-sociale-si-culturale-2022c.pdf>.
5. Ministerul Muncii și Protecției Sociale. Raport privind realizarea în anul 2023 a Programului național pentru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026. Chișinău, 2024. [Accesat 15.05.2024] Disponibil: <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2024/04/Raport-privind-realizarea-in-anul-2023-a-Programului-national-pentru-ocuparea-forței-de-munca-pe-anii-2022-2026.pdf>.
6. Ministerul Muncii și Protecției Sociale. Raportul privind realizarea Programului național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia (pentru anul 2023). Chișinău, 2024. [Accesat 15.05.2024] Disponibil: <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2024/05/Raportul-privind-realizarea-Programului-national-pentru-protectia-copilului-pe-anii-2022-2026-si-a-Planului-de-actiuni-pentru-implementarea-acestuia-pentru-anul-2023.pdf>.
7. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistici pe domenii. [Accesat 15.05.2024] Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/statistic_domains.
8. Inspectoratului General pentru Migrație al MAI. Notă informativă cu privire la activitatea Inspectoratului General pentru Migrație al MAI pe perioada anului 2023. Chișinău, 2024. [Accesat 15.05.2024] Disponibil: https://igm.ac-8.com/wp-content/uploads/2024/03/raport_privind_activitatea_igm_pentru_anul_2023.pdf.
9. Council of Europe, official page of the authority. [Accesat 15.05.2024] Disponibil: <https://edoc.coe.int/en/european-social-charter/5454-the-social-charter-at-a-glance.html>.

MANAGEMENTUL PLANIFICĂRII STRATEGICE: ASPECTE TEORETICO-CONCEPTUALE

STRATEGIC PLANNING MANAGEMENT: THEORETICAL-CONCEPTUAL ASPECTS

Dumitru POPILEVSCHI,
doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

The article examines strategic forecasting and strategic management in a theoretical and conceptual aspect, as the basis for achieving national strategic goals in the context of global strategic changes: the formation of a new world order and innovative digital development in the conditions of the fourth industrial revolution. It is substantiated that only strategic management on the basis of scientific and strategic forecasting using scientific methods can ensure the achievement of the strategic goals of a national state in conditions of modern instability, namely, to find its place in the system of the emerging new world order from the position of ensuring national interests; to form an innovative digital economy as the basis for sustainable, safe national development.

Keywords: global instability, strategic forecasting, strategic management, world order, innovative and digital development, national interests, security

Una dintre cele mai importante sarcini ale statului este sarcina dezvoltării naționale, care are un impact foarte semnificativ, dacă nu decisiv, asupra multor aspecte atât ale vieții interne a statului, cât și ale poziției acestuia în lume.

În plus, statele naționale în condiții moderne se află în condiții de frământare globală cauzată de procesele celei de-a patra revoluții industriale și de formarea unei noi ordini mondiale. În ceea ce privește scara, volumul și complexitatea, acest fenomen al celei de-a patra revoluții industriale nu are analogi în întreaga experiență anterioară a omenirii [14, p.8], iar formarea unei noi ordini mondiale în semnificația și esența sa istorică a redistribuirii forțelor în lume este de asemenea fără precedent în ultimii cinci sute de ani de dezvoltare mondială.

Prin urmare, este nevoie de o analiză geopolitică constantă, de prognoză strategică, de organizare a administrației publice strategice și de control asupra situației care se produce în spațiul global și regional.

Din păcate, în prezent, nu a fost elaborată o metodologie de analiză strategică și de prognoză strategică, în cel mai bun caz, se realizează o prognoză pe termen scurt și mediu a dezvoltării economiilor naționale pe baza creșterii PIB-ului și a provocărilor și amenințărilor asociate cu; sunt discutate perspectivele de dezvoltare ale celei de-a patra revoluții industriale. Analiza noastră a dezvoltării globale moderne arată că lumea se schimbă în prezent cu atât de rapidă și profundă încât nici oamenii de știință nu au timp să înțeleagă schimbările care au loc și să le anticipeze perspectivele.

Un factor puternic de destabilizare este redistribuirea fără precedent a forțelor în lume. Înființat istoric de 500 de ani, centrul de dezvoltare mondială și centrul puterii din Europa de Vest se mută treptat în regiunea Asia-Pacific, în primul rând în China.

Potențialul de conflict este în creștere, asociat cu inevitabilitatea apariției unei lumi policentrice. Procesul complex de formare a unei noi ordini mondiale intensifică rivalitatea statelor pentru un loc în noua lume, în noua ordine mondială. Există o polarizare a relațiilor internaționale, confruntare între marile puteri și acțiuni provocatoare ale țărilor mijlocii și mici. Extremismul politic și religios, naționalismul agresiv și separatismul sunt în creștere. În același timp, țările lider ale lumii au început să demonstreze posibilitatea de a folosi forța pentru a-și atinge obiectivele de politică externă și pentru a-și asigura interesele naționale. Amenințarea războiului nuclear este din nou pe ordinea de zi [9, p.26].

Tendențele demografice globale se înrăutățesc, fluxurile migraționale globale din locurile de conflict de pe planetă schimbă structura socio-culturală și de identificare a țărilor, influențând tot mai mult situația politică, provocând intoleranță națională și religioasă, xenofobie [6, p. 262-284]. Terorismul a apărut într-o nouă calitate globală - ca încercare de a influența formarea ordinii mondiale.

Lipsa securității naționale devine o normă. Rolul statului trece printr-o transformare. Suveranitatea națională se transformă într-o iluzie [8, p.61].

În cea de-a patra revoluție industrială, asistăm la schimbări dramatice în toate industriile, precum și la o transformare fundamentală a sistemelor de producție, consum, transport și livrare. În sfera socială, are loc o schimbare de paradigmă în modul în care lucrăm și comunicăm, ne exprimăm, primim informații și ne distram. În ceea ce privește dimensiunea, ritmul de dezvoltare și amploarea, aceste schimbări sunt de natură istorică. Natura schimbărilor care au loc este atât de fundamentală încât istoria lumii nu a cunoscut niciodată o astfel de eră - o perioadă atât de mari oportunități, cât și de potențial pericol. Dezvoltarea și implementarea noilor tehnologii este asociată cu incertitudinea și înseamnă că nu avem încă nicio idee cum se vor dezvolta transformările aduse de această revoluție industrială în viitor. [14, p. 8].

Revoluția digitală inovatoare, ca etapă importantă a celei de-a patra revoluții industriale, a conturat o altă tendință alarmantă de destabilizare a dezvoltării globale: izolarea, izolarea într-un cerc restrâns de țări dezvoltate ale lumii postindustriale - formarea unui „club de elită”, cu degradarea socio-economică în creștere a majorității țărilor mai puțin dezvoltate care pot rămâne în era preindustrială mulți ani [7].

Tendențele emergente afectează interesele tuturor țărilor și popoarelor lumii, creează o amenințare reală pentru dezvoltarea lumii, securitatea internațională și națională și rămân surse de amenințări globale. Mai mult, trebuie să înțelegem că nimeni nu se va putea ascunde de aceste schimbări. Prin urmare, schimbările fundamentale din lume confruntă fiecare țară cu nevoia de a evalua în mod cuprinzător și cuprinzător situația internațională, procesele globale și regionale în curs de desfășurare, de a dezvolta politici externe și interne adecvate, strategii și tactici pentru dezvoltarea națională, de a determina interesele naționale, de a preveni apariția posibile provocări și amenințări și să construiască un sistem eficient care să asigure securitatea națională [9, p. 27].

Acest lucru poate fi realizat doar folosind o analiză geopolitică și strategică cuprinzătoare a situației globale și regionale folosind metodologia de previziune strategică și pentru

a atinge obiective în concordanță cu interesele naționale - metode de management strategic.

Termenul de prognoză (din grecescul pro - înainte, qnosis - cunoaștere) înseamnă o judecată care conține o predicție a evenimentelor și rezultatelor viitoare.

Prognoza strategică trebuie considerată ca o formă specială de prognoză, al cărei specific fundamental este că este inclusă organic în sistemul administrației publice strategice pentru realizarea și asigurarea intereselor strategice naționale și asigurarea securității naționale.

O prognoză strategică este o judecată bazată științific asupra viitorului strategic, axată pe procesele care au loc la nivel global pentru a modela imaginea lumii viitoare și bazată pe o analiză a tendințelor obiective în dezvoltarea sistemelor globale, regionale și naționale. În primul rând, o conectăm cu procesele moderne de tranziție ale comunității mondiale și ale statelor naționale către o cale inovatoare de dezvoltare, formarea unei economii digitale inovatoare și formarea unei noi ordini mondiale.

Prin urmare, obiectul previziunii strategice din poziția de asigurare necondiționată a securității naționale este o analiză globală a formării unei noi ordini mondiale, redistribuirea forțelor globale în lume, agravarea problemelor globale ale timpului nostru, tranziția inevitabilă a statelor naționale la o cale inovatoare de dezvoltare în condițiile celei de-a patra revoluții industriale, educație pe o nouă bază tehnologică digitală inovatoare o lume interconectată și impactul acesteia asupra viitorului statelor naționale; Subiectul este formarea în aceste condiții a unei stări calitativ diferite a viitorului statelor naționale și a viitorului întregii umanități.

În prezent, există două obiective strategice pentru statele naționale: primul este, în timpul restructurării structurale a sistemului de relații internaționale, de a-și apăra dreptul de a juca un anumit rol în construirea viitoarei ordini mondiale și de a-și găsi locul în sistemul de relații internaționale. noua ordine mondială emergentă; a doua este formarea unei economii digitale inovatoare ca bază pentru o dezvoltare națională durabilă și sigură. În acest sens, este necesar să se construiască un sistem de prognoză strategică, planificare și un sistem de management strategic cu definirea acestor obiective și priorități strategice.

Mai mult, trebuie avut în vedere că în primul sfert al secolului XXI umanitatea se află în condiții de instabilitate crescândă, incertitudine, imprevizibilitate a proceselor esențial revoluționare ale celei de-a patra revoluții industriale, schimbări în economie, politică, ecologie, sferele spirituale și cotidiene ale societății și, prin urmare, cu un grad ridicat de încredere, noi putem spune că în viitor va fi dominantă este paradigma managementului strategic [10], pe care o considerăm împreună cu prognoza strategică globală și planificarea strategică globală.

Paradigma managementului strategic se bazează pe anumite funcții standard (ca elemente ale unei părți a activităților de management) și un algoritm de management, care includ: analiza strategică, stabilirea obiectivelor, modelarea, prognoza strategică, planificarea strategică de stat, organizarea execuției, managementul și reglementarea, furnizarea de resurse materiale, financiare, informaționale și de altă natură, monitorizare, control de stat [10].

În acest sens, sistemul de management strategic de stat al transformărilor inovatoare este un sistem de administrație publică bazat pe planificarea strategică a trecerii de la for-

mele economice, sociale și publice tradiționale la cele inovatoare, inclusiv un mecanism de management coordonat al sarcinilor tactice și operaționale curente. cu cele strategice, precum și un mecanism de monitorizare a obiectivelor de implementare a managementului strategic al transformărilor inovatoare și ajustarea acestora dacă este necesar.

În același timp, sistemul de management strategic al transformărilor inovatoare prezintă diferențe semnificative față de abordările teoretice și practice general acceptate ale activităților de management. Și anume: sistemul tradițional de management al dezvoltării economice vizează menținerea unei anumite structuri și menținerea unui mod de activitate. Dar, în contextul trecerii la dezvoltarea inovatoare, păstrarea structurilor economice tradiționale și a modului de funcționare a acestora, a metodelor și instrumentelor de gestionare a activității economice este nu numai imposibilă, ci și dăunătoare, deoarece la trecerea pe o cale inovatoare de dezvoltare, procesele a unei „revoluții tehnologice” (K. Perez) distrugere creativă și haos dinamic (J. Schumpeter), care se află într-o relație dialectică.

Aceste procese deplasează sistemul dintr-o stare de echilibru și conduc la instabilitatea și instabilitatea sistemelor socio-economice, perturbând stabilitatea stabilită în societate și în stat [9, p.305 - 349].

Mai mult, transformările inovatoare ale economiei, societății și statului sunt un proces lung și destul de imprevizibil (bazat pe apariția unor procese de distrugere creativă, „haos dinamic”) cu un număr mare de amenințări nu numai interne și externe, ci și amenințări, provenind din sistemul de inovare emergent în sine [9, p.305 - 349].

Prin urmare, pentru a gestiona procesul de formare a dezvoltării inovatoare, metodele tradiționale de management nu sunt potrivite și este obligatorie formarea unui sistem de management strategic de stat conceput pentru un ciclu lung al procesului de transformare inovatoare.

Este alcătuit din management politic (autorități) – care vizează dezvoltarea obiectivelor politice strategice și sarcini practice de dezvoltare inovatoare, luând în considerare factorii interni și externi care afectează stabilitatea funcționării statului și dezvoltarea societății și managementul administrativ (organisme de conducere executive).) – definirea unor programe de acțiune specifice pentru fiecare stat și organismele funcționale pentru atingerea obiectivelor strategice politice și economice de tranziție către o cale inovatoare de dezvoltare.

Structura organizatorică a managementului strategic, determinată de obiectivele strategice și sarcinile operativ-tactice de realizare a acestora, nivelul de asigurare a securității naționale, într-o anumită măsură, trebuie să corespundă condițiilor externe de funcționare și cerințelor pentru structura de management a mediului. a funcționarii acestuia. Transformarea inovatoare și integritatea de stat a managementului strategic și operațional, corelate cu categoria securității naționale în sfera inovației (securitate inovatoare), acționează concomitent ca scopuri și mijloace de asigurare a acesteia.

Cu alte cuvinte, viitorul statal al țărilor în condițiile moderne ale celei de-a patra revoluții industriale va fi determinat în cele din urmă de succesul rezolvării problemei echilibrării modernizării digitale inovatoare și a factorului de putere a statului, ceea ce este imposibil fără construirea unui sistem național eficient de inovare. Funcționarea cu succes a unor astfel de sisteme necesită o serie întreagă de condiții instituționale. Doar o economie suficient de instituționalizată poate fi inovatoare, eficientă și sigură. În acest

context, trebuie avute în vedere problemele securității inovării, cu accent pe rolul structurilor instituționale în asigurarea acesteia. În termeni teoretici, transformarea funcțională și tehnologică a structurilor guvernamentale este una dintre sarcinile principale ale construirii unei economii digitale inovatoare și a unui sistem eficient de asigurare a securității inovării.

Esența managementului strategic este determinată de scopurile strategice și de obiectivele strategice care decurg din acestea, determinate de conducerea politică a țării și de ansamblul deciziilor strategice care reiese din anumite obiective.

Stabilirea unor scopuri și obiective specifice pe arena internațională este determinată în conformitate cu interesele naționale, cu alegerea metodelor și formelor de acțiune, a intervalelor de timp și spațiu și utilizarea componentelor forței naționale pentru a le atinge. Prin urmare, este o analiză geopolitică cuprinzătoare a unui concept precum forța națională (și capacitatea de a o crește) și rolul statelor pe arena internațională care va permite statului să-și formuleze politica strategică în așa fel încât să evite agresiunea, și să asigure dinamica pozitivă a dezvoltării sale în conformitate cu normele și valorile civilizatoare.

De asemenea, în cursul dezvoltării politicii strategice, se studiază și se ia în considerare potențialul strategic al altor state, împărțindu-le în termeni generali în potențiali aliați, adversari sau neutri. Prin aplicarea metodelor și instrumentelor geostrategice, ea dezvoltă măsuri practice pentru atingerea obiectivelor geopolitice.

Un loc special în prognoza strategică se acordă problemelor metodologice, „pentru că cel mai important lucru în prognoza modernă este de a sparge stereotipurile „științifice” existente (de fapt, stabilite ideologic) [4, p.40].

Mai mult ca atât, acest lucru este important pentru că teoria modernizării este contradictorie și nu răspunde la multe întrebări despre dezvoltarea pe viitor: pe de o parte, interpretează procesul istoric ca „dezvoltare de recuperare”, dorința periferiei înapoiate de a atinge nivelul țărilor dezvoltate economic și pe de altă parte, arată inutilitatea acestui fapt din cauza „limitelor de creștere” de mediu și de resurse. [4, p. 40].

Într-adevăr, astăzi țările occidentale dezvoltate, care găzduiesc doar 15% din populația lumii, controlează peste 70% din resursele lumii de producție, comerț, consum și gestionează 83% din veniturile lumii [12, p.151], consumă 49% din energia lumii și produc 75% din PIB-ul mondial. Decalajul în nivelul consumului de energie electrică între acești poli (de 31,3 ori) nu a scăzut de-a lungul anilor. Fiecare rezident al acestui pol are un consum de energie de 11,4 ori mai mic și un VNB de 65,5 ori mai mic. Astfel, prosperitatea și progresul pot fi garantate doar pentru 1 miliard de oameni de pe Pământ [2, p.127].

Prin urmare, acceptând starea actuală a societății ca bază pentru prognoza strategică, metodele care sunt utilizate în prognoza clasică modernă - extrapolarea și modelarea - toate acestea nu sunt potrivite pentru prognoza strategică. În sens științific, extrapolarea este răspândirea tendințelor stabilite în trecut către viitor; modelarea este construirea de modele care descriu opțiuni pentru dezvoltarea consecventă a proceselor mondiale, care se formează pe vechi principii și încearcă să formeze o ordine mondială unipolară, formată la nivelul statelor naționale ale unei societăți de consum.

În același timp, modelarea strategică a dezvoltării globale este nu numai posibilă, ci și necesară, doar ca pe o nouă bază filosofică și socială, a cărei esență este că omul aparține

nu numai lumii naturale (naturii), ci și propriei sale lumi sociale [11]. Relația sa cu natura nu este doar un fenomen natural, ci și social, iar problemele apărute pe această bază nu pot fi rezolvate decât cu ajutorul mijloacelor sociale. Prin urmare, formularea și interpretarea problemelor globale și sarcinilor de construire a unui model strategic de dezvoltare globală din punctul de vedere al teoriei sociologice generale este o necesitate absolută.

Utilizarea unei astfel de teorii în rezolvarea problemelor de construire a unui model strategic de dezvoltare global, înseamnă crearea unei anumite scheme conceptuale, o abordare teoretică și metodologică, a modelării proceselor strategice globale nu doar ca procese de mediu, economice sau politice, ci, mai presus de toate, ca procese complexe, al căror conținut sunt schimbările în relațiile sociale. Atunci când construim un model care să reflecte sistemul schimbărilor sociale din lumea modernă, este necesar să se țină cont de faptul că procesele sociale trebuie studiate și modelate în cel puțin două direcții.

În primul caz, procesele sociale acționează ca un anumit aspect intern al proceselor economice, tehnice și de altă natură care pătrund în toate schimbările din societate. Acest conținut social al problemelor tehnice, economice, științifice, de mediu și de altă natură trebuie să fie înțeles de sociologie și exprimat într-un sistem teoretic de indicatori sociali care descriu starea societății (sau civilizației) în ansamblu.

Într-un alt caz, analiza și modelarea proceselor sociale este dezvoltarea subsistemelor sociale ale unui model de dezvoltare socială, de exemplu, un subsistem al schimbării culturale. Din acest punct de vedere, modelul strategic global poate fi considerat ca o modalitate de regândire, de revalorizare a rolului instituțiilor sociale tradiționale și a standardelor culturale stabilite („cucerirea naturii” cu ajutorul tehnologiei, cultivarea consumului material etc.) [11].

Astfel, în știința modernă se presupune că un model strategic adecvat pentru o analiză fructuoasă a diferitelor alternative de dezvoltare a omenirii în viitor nu poate fi construit decât pe premise filozofice și sociologice, care să permită rezolvarea constructivă a problemelor fundamentale ale timpului nostru, inclusiv menținerea păcii și accelerarea progresului social, eliminarea sărăciei și a tuturor formelor de inegalități sociale – din punct de vedere global asigurarea securității naționale, din punct de vedere național - dezvoltarea durabilă a statului;

În plus, teoria pronozării strategice în condiții de instabilitate în formarea unei căi inovatoare de dezvoltare, își caută punctual de sprigin nu numai în noile relații filozofice și sociale, tehnologii digitale inovatoare, ci și în cultura și tradițiile popoarelor, în morală, conștiința umanității, în responsabilitatea elitelor globale și naționale în rezolvarea problemei existente - pastrarea vieții pe Pământ, într-o nouă imagine științifică a lumii - formarea unei noi lumi multipolare corecte.

Este necesar de remarcat, că nu numai capacitatea de predicție, ci, în general, capacitatea statului de a atinge obiective strategice (modernizare inovatoare și digitală și funcționarea eficientă a statelor naționale în noua ordine mondială emergentă) este măsurată în cele din urmă prin profunzime. a memoriei culturale a poporului. Acele culturi naționale care nu își amintesc trecutul (sau există într-o istorie distorsionată) au puține șanse să-și construiască relațiile cu viitorul. În consecință, evenimentele care au loc în sfera culturii - apariția și prăbușirea credințelor, schimbări în sistemul de valori, pseudo-revoluție în schimbarea conștiinței - nu sunt în niciun caz mai puțin importante pentru prognoza strategică decât

studiul dinamicii economice, analiza situația și compararea potențialului științific și tehnic al actorilor de frunte ale lumii moderne.

Spre deosebire de prognoza clasică, care urmărea în principal tendințele, prognoza strategică, așa cum spune, „anticipează un viitor alternativ” [4].

Conținutul previziunii strategice este determinat de principii metodologice - postulate fundamentale și idei științifice care stau la baza previziunii, determinate de natura dezvoltării globale și de condițiile transformării inovatoare a statelor naționale:

- scop – sugerează că procesul de previziune strategică și management strategic începe cu definirea unui obiectiv strategic, care se caracterizează prin durata unui proces de inovare complex, imprevizibil și posibilitatea reală de a-l atinge;
- incertitudinea viitorului;
- susceptibilitatea sistemelor economice naționale în timpul tranziției către o cale inovatoare de dezvoltare către „distrugerea creativă”, conducând la haos dinamic;
- bifurcare, adică devizarea fluxului anumitor procese care au atins o anumită valoare critică, după care se pierde dependentă clară dintre stările de trecut și viitor ale sistemului;
- discretitatea spațiului și timpului aparute la punctele de bifurcație, se formează premisele unor stări calitativ noi, oferind un viitor calitativ diferit;
- comportamentul unui sistem neliniar de dezvoltare inovatoare în paradigma organizațională a previziunii și managementului strategic trebuie luat în considerare în cadrul teoriei bifurcației universale a haosului dinamic spațio-temporal al sistemelor neliniare;
- fenomenul puterii globale, care reprezintă o nouă tehnologie politică a puterii fără precedent.

În condițiile moderne, când instabilitatea lumii a devenit o adevărată situație internațională, majoritatea păturilor populației și-au pierdut idealurile și perspectivele pozitive, provocând incertitudine în prezent și viitor în rândul oamenilor, iar în condițiile celei de-a patra revoluții industriale, vorbind despre viitor se vorbește doar despre tehnologii inovatoare și digitale noi, puțin previzibile, în primul rând despre dezvoltarea inteligenței artificiale cu provocări serioase și amenințări la adresa dezvoltării omenirii, oamenii nu mai visează la viitor, ci mai degrabă se tem de el. Motivul pentru aceasta este că multe state, în mod explicit sau implicit, au început să se îndepărteze de „rolul principalului (posibil, chiar un monopol) furnizor de încredere și securitate” [1, p. 198].

În aceste situații, studiul posibilităților alternative al viitorului strategic, va asigura încrederea statelor și popoarelor într-un posibil viitor stabil, condiție necesară pentru o dezvoltare națională și globală armonioasă cu revenirea la starea funcției principale - asigurarea securității naționale, pe o bază diferită - o viziune strategică a viitorului.

În contextul creșterii instabilității globale în lume, relevanța cercetării în domeniul prognozării și modelării dinamicii globale este în creștere.

Adițional, în condițiile moderne, sunt necesare schimbări strategice privind viața cotidiană - prezentul și viitorul, ceea ce constă în faptul că prezentul trebuie privit nu din trecut (cum era anterior), ci din viitor. Astfel, proiectul unui viitor strategic este în prezent, care are prezent, care este puternic și de succes astăzi, care a trecut la principiile dezvoltării inovatoare și digitale, care a păstrat identitatea națională și codul cultural istoric al

poporului, are o mare probabilitate de a avea succes în viitor. Mai mult, dacă, în asigurarea intereselor lor naționale, statele naționale nu sunt fixate pe resursele costisitoare și pe standardele materiale ale societății de consum, ci sunt concentrate pe posibilitățile de modernizare inovatoare a societăților și statelor, pe formarea unei economii digitale inovatoare.

Acest lucru se datorează faptului că viitorul ca o continuare a prezentului - o creștere calitativă a parametrilor și tendințelor existenți în dezvoltarea socio-economică și culturală a societății de consum, așa cum am arătat mai devreme, a devenit imposibilă. Acest lucru se explică și prin faptul că [4, p. 6]:

- au apărut restricții legate de „limitele de creștere” de mediu și resurse, ceea ce necesită o schimbare în însăși paradigma dezvoltării civilizației tehnice moderne și a formelor relației sale cu natura;

- există tendințe periculoase de degenerare morală, care se manifestă nu numai printr-o deteriorare catastrofală a aspectului moral al conștiinței și comportamentului de masă, ci și printr-o deteriorare semnificativă a deciziilor luate de elitele moderne;

- politice, economice, administrative și manageriale. Este nevoie de schimbarea paradigmei socioculturale care formează codul moral și comportamental al umanității moderne.

- se adâncește polarizarea socială între părțile adaptate (prosper) și neadaptate (defavorizate) ale umanității [4, p. 6]. În plus, procesul de modernizare globală nu are loc, așa cum era de așteptat, în conformitate cu o singură perspectivă umană universală - aducând straturile, țările și regiunile mai puțin dezvoltate la un singur standard. Astăzi, comunitatea mondială s-a împărțit practic în „miliardul de aur” și periferia dezavantajată, care include majoritatea populației.

Este necesară o schimbare de paradigmă în relațiile dintre Vest și Est, Nord și Sud, „polii de creștere” și periferie. Prin urmare, rezolvarea problemei unui viitor calitativ diferit este de o importanță vitală pentru umanitate.

În acest sens, formarea unei lumi multipolare este importantă și una dintre problemele previziunii strategice este fenomenul puterii globale. Ea se manifestă sub forma unor doctrine ale unei lumi unipolare, în spatele cărora se află ambițiile globale ale singurei superputeri. Ordinea existentă nu este în stare să rezolve probleme stringente. Modelul actual s-a format acum 80 de ani și nu mai corespunde stadiului actual de dezvoltare mondială. Există multe probleme globale care nu pot fi rezolvate în ordinea mondială actuală.

În acest sens, în fața prognozei strategice stau următoarele sarcini:

- să evalueze eventualele perturbări viitoare asociate cu formarea unei lumi multipolare, expansiunea unei superputeri încercând să păstreze lumea pe care o guvernează. Ce forme de răspuns global (bazat pe principiul provocare-răspuns) pot fi așteptate: o nouă bipolaritate, un policentrism stabil sau o lume multipolară, sau totul va aluneca într-un haos incontrollabil;

- să doteze umanitatea și elitele politice decizionale, cu o nouă viziune și cunoștințe adecvate pentru construirea unor scenarii controlate, expertiză politică și elaborarea de alternative acceptabile de dezvoltare strategică.

Importantă pentru practica previziunii strategice este alegerea metodelor de prognoză, printre care sunt o importanță deosebită o au metodele de prognoză a scenariilor. Există diferite abordări pentru definirea conceptului de „scenariu”. În opinia lui Michael Porter:

„Un scenariu este o viziune consecventă în interior a ceea ce ar putea fi viitorul” [13].

Una dintre principalele metode de planificare strategică este planificarea scenariilor. Dezvoltarea scenariilor este folosită ca alternativă la planificarea liniară, care s-a dovedit adesea a fi ineficientă și inexactă în realizarea planurilor și prognozelor strategice, în special în perioadele de instabilitate globală.

Instrumentul principal pentru planificarea scenariilor este analiza scenariului. Această metodă este utilizată pentru managementul strategic al proceselor cu un nivel ridicat de incertitudine care apar într-un mediu turbulent [3].

Cea mai promițătoare formă metodologică de previziune strategică este analiza în contextul logicii „provocare-răspuns” [5]. Cu alte cuvinte, prin determinarea parametrilor de apel, direcția și dinamica acestuia, este posibil să se obțină direcții și parametri de răspuns a priori specificați. În același timp, răspunsurile sunt întotdeauna de natura opțiunilor alternative de dezvoltare și necesită, în consecință, opțiuni alternative pentru scenarii de prognostic. În conceptul de alternativitate, este important să înțelegem obiectivitatea naturii sale: istoria se poate dezvolta în funcție de diferite scenarii, este sensibilă la alegerile noastre și este plină de incertitudini pe care le putem folosi în beneficiul sau în detrimentul nostrum [5].

Prognoza strategică în etapa actuală are propriile sale caracteristici:

- a) instabilitatea existentă a dezvoltării moderne;
- b) în contextul tranziției către dezvoltarea inovatoare, toate economiile naționale trec în mod necesar prin procese de distrugere creativă a sistemului existent și apare haosul dinamic, care încalcă stabilitatea stabilită în societate și în stat.
- c) natura probabilității a proceselor prezise;
- d) în mod obligatoriu prezența obiectivelor strategice, acțiunii și managementul strategic;
- e) prezența unor alternative strategice bazate științific, opțiuni pentru posibile evoluții;
- f) alături de prognozele strategice este nevoie de o întreagă gamă de alternative, cum ar fi formarea de ipoteze despre previziunile strategice de dezvoltare teritorială a regiunilor și statelor naționale.

Lumea modernă pune o dilemă pentru fiecare națiune: fie va putea să-și construiască propria strategie pentru viitor, fie alții vor dezvolta această strategie pentru ea în conformitate cu propriile interese (ceea ce se întâmplă cu multe state astăzi). Prin urmare, una dintre sarcinile statelor naționale și ale popoarelor lor este de a ieși din starea de obiecte pasive ale politicii mondiale și de a deveni participanți deplin la procesul de luare a deciziilor globale. Și pentru a face acest lucru, mai întâi trebuie să trecem pe calea dezvoltării inovatoare și digitale. formarea suveranității tehnologice. Desigur, pentru multe state, sub presiunea statelor geopolitice, acest lucru este dificil. Dar odată cu formarea de alianțe și blocuri tehnologice cu aliații, este posibil. Altfel, poți rămâne, dacă nu toată viața, atunci pentru o perioadă foarte lungă de timp, nu doar în afara lumii post-industriale, ci chiar și în epoca pre-industrială.

Astfel, folosind evoluțiile teoretice de mai sus și tehnicile metodologice de prognoză strategică, putem lua în considerare diverse aspecte ale stadiului actual de dezvoltare mondială și dinamica istorică a lumii globale. Cu toate acestea, potrivit lui A. S. Panarin, trebuie să reflecte în mod necesar interdependența unor fenomene precum:

- revoluția informațională;
- diviziunea geopolitică a lumii;
- „revoluția conștiinței” postmoderne [4, p. 40].

Tocmai din cauza naturii globale a fiecăreia dintre schimbările enumerate trebuie să se răspundă la acestea atunci când se prognozează strategic dezvoltarea lumii globale și impactul acestor procese asupra dezvoltării strategice durabile a statelor naționale și a asigurării securității naționale.

Bibliografie

1. Бауман З. Текущая современность / Пер. с англ. Под ред. Асочакова, Ю. В., СПб.: Питер, 2008. С. 198.
2. Белорус О. Г. Экономическая система глобализма. Киев, 2003. С. 127.
3. Лаева Т. В. Сценарный анализ как основа стратегического планирования в организации // Менеджмент в России и за рубежом № 2, 2006 / <https://www.me-vriz.ru/articles/2006/2/4217.html> (дата обращения – 16.10.2023 г.)
4. Панарин А. С. Глобальное политическое прогнозирование. М.: Аглоритм, 2002. С. 40.
5. Панарин А. Глобальное политическое прогнозирование // <https://coollib.net/b/211291/read>(дата обращения – 29. 10.2023 г.).
6. Розенау Дж. Новые измерения безопасности: взаимодействие глобальных и локальных динамик // Социально-гуманитарные знания. 2001. № 2. С. 262-284.
7. Сакович В. А. Инновационная безопасность как основа национальной безопасности: формирование, эволюция, трансформация. Кишинев, 2017. 506 с.
8. Сакович В. А. Введение в глобалистику. Минск, МИТСО, 2014. С – 61.
9. Сакович В. А. и др. Национальные интересы Молдовы в дискурсе исторических и современных вызовов: к 70-летию юбилею В. А. Саковича. Коллективная монография под ред. В. А. Бенюка, Е. Н. Квилинковой. Кишинев, IRIM, 2019. С. 27.
10. Сакович В. А. Государственное стратегическое управление инновационными трансформациями: теоретико-концептуальный и организационный аспект // Universitatea de Studii Europene din Moldova.VECTOR EUROPEANRevistă științifico-practică № 2, 2021 г. CHIȘINĂU 2021.С. 133–142 / <http://5fan.ru/wievjob.php?id=40719> (accesat la – 11.06.2021).
11. 11. Основы глобалистики. Глава 7. Социальное прогнозирование и модель глобального развития // [.narod.ru/osnglob7.htm#:~:text=Человек%20принадлежит%20не%20только%20миру,общесоциологической%20теории%20является%20безусловной%20необходим](http://narod.ru/osnglob7.htm#:~:text=Человек%20принадлежит%20не%20только%20миру,общесоциологической%20теории%20является%20безусловной%20необходим) (accesat la – 29.10.2023 г.).
12. Челябинский А. А. Глобальный мир перед новыми вызовами. Минск, 2002. С. 151.
13. <https://present5.com/scenaryj-metod-issledovaniya-scenarij-majkl/> (accesat la 16.10.2023 г.).
14. Шваб К. Четвертая промышленная революция // «Эксмо», (TopBusinessAwards), 2016. С. 8.

IMPACTUL MĂSURILOR ANTICRIZĂ ASUPRA SISTEMULUI MEDICAL DIN REPUBLICA MOLDOVA

IMPACT OF ANTI-CRISIS MEASURES ON THE MEDICAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Tatiana TOFAN,
Doctor în economie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova*

*Natalia CATANOI,
doctorandă USM
563.02 - Organizarea și dirijarea în instituțiile
administrației publice; servicii publice
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

Abstract: *The topicality of the topic is determined by the increased interest of a global society full of events generating crises of all kinds at global, social and individual levels. The anti-crisis measures implemented in the Republic of Moldova have had a significant impact on the healthcare system, bringing both benefits and challenges. While these measures have helped to improve response capacity and the adoption of new technologies, they have also exposed vulnerabilities in the health system. It is essential that the lessons learnt during the crises are used to strengthen the health system, ensure sustainability of financing and reduce inequalities in access to health services.*

Keywords: *crisis, systemic approach to crisis, health, management.*

INTRODUCERE

Crizele recente au avut un impact semnificativ asupra sistemului de sănătate. Studiile internaționale demonstrează că pentru a preveni sau a depăși o criză este esențial să avem un plan de răspuns bine pregătit și bine gândit. Crizele sanitare sunt deosebit de importante și afectează numeroase țări, inclusiv Republica Moldova [1]. Pandemia de COVID-19 a evidențiat vulnerabilitățile existente în sistemele de sănătate din întreaga lume, inclusiv în Republica Moldova. Aceasta a subliniat necesitatea unei pregătiri riguroase și a unui răspuns coordonat la nivel național și internațional pentru a face față provocărilor majore de sănătate publică. În contextul acestor crize, colaborarea între instituțiile de sănătate, guverne și organizații internaționale, precum și investițiile în resursele umane și infrastructură, s-au dovedit esențiale [2].

Elaborarea și implementarea adecvată a strategiilor de anticriză și a planurilor de acțiune sunt fundamentale pentru protejarea reputației, a activelor și a interese-

lor părților interesate în domeniul sănătății. Prin anticiparea și gestionarea eficientă a crizelor, instituțiile nu doar că își demonstrează angajamentul față de bunăstarea comunității, dar și consolidează încrederea publicului în capacitatea lor de a face față provocărilor viitoare. Transformarea serviciilor de sănătate în Republica Moldova necesită o abordare integrată, care să țină cont de contextul epidemiologic, complexitatea organizațională și dezvoltarea mediului de afaceri. Instruirea și dezvoltarea capacităților managerilor în sănătate sunt esențiale pentru a asigura implementarea cu succes a strategiilor de modernizare și pentru a îmbunătăți calitatea serviciilor medicale oferite populației [3].

Crizele apar brusc, având un element de surpriză, dar și de inpredictibilitate. Daunele produse de criză pot include pierderi financiare prin scăderea productivității, pierderi de vieți omenești (situația de criză din primăvara anului 2020, provocată de pandemia Covid 19), pierderi structurale sau de proprietăți, pierderi reputaționale sau distrugerii ale mediului, impactul asupra sistemelor de sănătate, precum și impact social și psihologic, etc [4].

Deoarece crizele de sănătate pot avea consecințe pe termen lung asupra sistemelor de sănătate și a societății în ansamblu, specialiștii recomandă identificarea și corectarea problemelor în stadii incipiente a domeniilor vulnerabile în cadrul sistemului de sănătate, aceasta este un pas crucial în direcția îmbunătățirii asistenței medicale și a asigurării unui sistem de sănătate mai rezistent și mai eficient în fața schimbărilor și provocărilor [5].

Transpunând aceste considerente teoretice referitor impactul măsurilor anti-criză, putem menționa că aceste măsuri pot aduce atât beneficii cât și provocări pentru sistemul medical. Este important ca decidenții politici să ia în considerare aceste efecte și să echilibreze nevoile economice cu cele de sănătate publică pentru a asigura un impact pozitiv pe termen lung asupra sistemului medical și asupra populației în general.

METODE DE CERCETARE

În elaborarea acestui articol, au fost utilizate surse teoretice și practice din literatura autohtonă și internațională. Metodele de cercetare aplicate includ analiza și sinteza literaturii de specialitate în domeniul crizei sanitare, precum și studiul practicilor europene și ale Republicii Moldova.

REZULTATE ȘI DISCUȚII.

Gestionarea crizelor și a situațiilor de urgență reprezintă o abilitate esențială, studiată intens în ultimii ani datorită complexității și frecvenței crescânde a acestor evenimente.

Studiind literatura de specialitate și actele normative din Republica Moldova, se poate observa că măsurile anticriză implementate în țară au avut impacturi semnificative asupra sistemului medical. Aceste măsuri au variat de la răspunsuri rapide la situații de urgență până la strategii pe termen lung pentru îmbunătățirea rezilienței sistemului medical [6].

În urma crizei pandemice, Republica Moldova a investit considerabil în modernizarea infrastructurii spitalelor, secțiilor și în achiziționarea de echipamente medicale esențiale pentru pacienți, precum și echipamente de protecție personală.

Creșterea numărului de paturi de terapie intensivă și dezvoltarea secțiilor de urgență au crescut capacitatea de răspuns la situații de criză. Investițiile în infrastructura medicală și echipamente moderne, ca parte a măsurilor anticriză, au dus la creșterea capacității de reacție a sistemului medical în situații de urgență, ceea ce este un lucru esențial în astfel de situații cu efect pozitiv în viitor [7].

Creșterea competențelor personalului medical prin numeroase programe de formare și simulări pentru personalul medical, axate pe gestionarea crizelor și a situațiilor de urgență, îmbunătățind astfel calitatea îngrijirii medicale în perioade critice.

Utilizarea datelor statistice pentru luarea deciziilor a contribuit la o alocare mai eficientă a resurselor medicale, reducând risipa și asigurând disponibilitatea resurselor esențiale în punctele de nevoie maximă. Implementarea tehnologiilor digitale sunt benefice și a permis dezvoltarea telemedicinii cu acces continuu la consultații medicale, reducând presiunea asupra unităților de urgență și facilitând monitorizarea pacienților de la distanță. Dezvoltarea și utilizarea platformelor digitale a îmbunătățit coordonarea între diferite instituții medicale și a crescut accesul la diferite servicii medicale [7,8].

Pe de altă parte, există și efecte negative potențiale ale măsurilor anticriză asupra sistemului medical. Printre acestea sunt stresul și epuizarea personalului medical (care în timpul crizei pandemice a demonstrat aceasta). Crizele prelungite și gestionarea lor intensivă pot duce la epuizarea fizică și psihică a personalului medical, afectând performanța acestuia pe termen lung iar alocarea resurselor către gestionarea crizelor poate duce la neglijarea altor domenii medicale importante, afectând astfel sănătatea generală a populației.

De asemenea implementarea măsurilor anticriză poate implica costuri financiare semnificative, ceea ce poate pune presiune asupra bugetului destinat sănătății și poate limita fondurile disponibile pentru alte necesități medicale. Stresul economic și incertitudinea pot avea un impact negativ asupra sănătății mintale a populației și a personalului medical, creând o nevoie suplimentară de resurse și sprijin în acest domeniu [9].

Implementarea programelor naționale este esențială pentru gestionarea eficientă a crizelor, în special în domeniul sănătății. Aceste programe sunt vitale pentru coordonarea resurselor, standardizarea procedurilor și asigurarea unui răspuns rapid și eficient la situațiile de urgență. În Republica Moldova, unul dintre cele mai importante astfel de programe este Programul Național de Pregătire și Răspuns la Pandemii [10]. Acest program a fost conceput pentru a oferi un cadru clar și coerent pentru gestionarea crizelor sanitare, în special a pandemiilor, asigurând astfel protecția sănătății publice. Programul include o serie de măsuri și proceduri menite să îmbunătățească pregătirea și răspunsul la pandemii. Prin coordonarea resurselor, standardizarea procedurilor și formarea continuă a personalului medical, programul contribuie semnificativ la protecția sănătății publice. Cu toate acestea, este esențial ca programul să fie adaptat și îmbunătățit continuu pentru a face față provocărilor viitoare.

Programul Național de Imunizare (PNI) este un alt program esențial implemen-

tat de stat în Republica Moldova. Acest program reprezintă un pilon central al sistemului de sănătate publică, având un impact semnificativ asupra sănătății populației. Prin prevenirea bolilor transmisibile și protejarea grupurilor vulnerabile, PNI contribuie la creșterea speranței de viață și la îmbunătățirea calității vieții. Cu toate acestea, pentru a continua să fie eficient, programul trebuie să abordeze provocările actuale și să se adapteze constant la nevoile în schimbare ale populației [11].

Programul Național de Urgențe Medicale (PNUM) din Republica Moldova este un alt program implementat de stat, destinat să asigure un răspuns rapid și eficient la urgențele medicale, contribuind astfel la salvarea de vieți și la reducerea complicațiilor asociate cu diverse situații de urgență. Prin dezvoltarea infrastructurii, formarea continuă a personalului medical și implementarea de protocoale standardizate, programul contribuie semnificativ la protejarea sănătății și a vieții cetățenilor [12].

Programul Național de Suport Psihologic din Republica Moldova este esențial pentru asigurarea bunăstării mentale a cetățenilor. Prin oferirea de suport psihologic, prevenirea și tratarea problemelor de sănătate mintală, formarea personalului specializat și promovarea bunăstării mentale în comunități, programul contribuie semnificativ la îmbunătățirea calității vieții.

Implementarea programelor naționale este de o importanță majoră pentru dezvoltarea și stabilitatea unui stat, și oferă un cadru organizat și structurat pentru a răspunde nevoilor esențiale ale cetățenilor și pentru a gestiona eficient resursele disponibile mai ales în situație de criză [13].

Colaborarea cu organizațiile non-guvernamentale și internaționale, precum OMS, este vitală în gestionarea crizelor de sănătate. Aceste parteneriate oferă acces la expertiză, resurse și suport logistic și financiar, asigurând astfel un răspuns coordonat și eficient la nivel național și internațional. Prin parteneriate solide și schimb de cunoștințe, statele pot îmbunătăți reziliența sistemelor de sănătate și pot proteja mai bine sănătatea și bunăstarea populației în timpul crizelor. Colaborarea internațională a deschis accesul la fonduri și granturi de la organizații internaționale, cum ar fi Banca Mondială, Fondul Global și alte agenții de finanțare. Aceste fonduri sunt utilizate pentru răspunsul la crize și pentru dezvoltarea pe termen lung a sistemelor de sănătate [14, 15].

Prin integrarea celor menționate, identificarea potențialelor amenințări și riscuri pentru sănătate devine mult mai eficientă, permițând o gestionare proactivă și coordonată a crizelor de sănătate. Acest lucru nu doar îmbunătățește răspunsul imediat la criză, dar și contribuie la prevenirea și minimizarea impactului viitoarelor amenințări asupra sănătății publice.

CONCLUZII

Acest articol a fost fundamentat pe o gamă largă de surse teoretice și practice, incluzând atât literatura autohtonă cât și internațională. Metodele de cercetare utilizate, precum analiza și sinteza literaturii de specialitate, și studiul practicilor europene și ale Republicii Moldova, au fost esențiale pentru a oferi o înțelegere aprofundată și bine fundamentată a impactului măsurilor anticriză asupra sistemului medical.

Măsurile anticriză din Republica Moldova au avut atât impacturi pozitive, cât și negative asupra sistemului medical. Investițiile în infrastructură și formarea personalului au îmbunătățit capacitatea de reacție la crize, dar au creat și provocări legate de stresul personalului și alocarea resurselor. Este esențial ca autoritățile să continue să analizeze și să ajusteze aceste măsuri, asigurându-se că sistemul medical rămâne rezilient și capabil să ofere îngrijire de calitate în orice situație.

Creșterea colaborării naționale și internaționale a avut impact profund asupra capacității de a răspunde la crize de sănătate și asupra dezvoltării sistemelor de sănătate. Prin consolidarea resurselor, schimbul de cunoștințe, îmbunătățirea infrastructurii și accesul la finanțare și inovație, aceste parteneriate au contribuit și contribuie în continuare la asigurarea sănătății publice și la creșterea rezilienței la crize. Într-o lume interconectată, colaborarea internațională este esențială pentru a face față provocărilor globale și pentru a proteja bunăstarea populației la nivel mondial.

BIBLIOGRAFIE

1. Levandovschi V. Aspecte informaționale de dirijare a proceselor anticriză. Teza de doctor în economie. Chișinău: ASEM, 2015, 143p.
2. Vaismoradi M, Snelgrove S. Theme in qualitative content analysis and thematic analysis. *Forum Qual. Soc. Res.* 2019, 20. <https://doi.org/10.1177/20552076211014978>
3. Ghiba Mădălina-Daniela. Rolul Uniunii Europene în gestionarea crizelor în spațiul European. – *Buletinul Universității Naționale de Apărare «Carol I»*, iunie 2018
4. Concluziile Consiliului privind învățămintele desprinse în domeniul sănătății în contextul COVID-19. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2020:450:FULL&from> (accesat la 01 mai, 2024).
5. Declarația cu privire la criza provocată de pandemia COVID19 și modul în care noi, ca națiune, putem răspunde colectiv acestei pandemii. *International Labour Organization*. Martie 2020, 8p.
6. Dumitrașcu V. Reziliența societală și managementul comunicării în gestionarea pandemiei de COVID-19. „*Revista română de sociologie*”, serie nouă, anul XXXI, nr. 5–6, p. 289–305, București, 2020 <https://www.researchgate.net/publication/232958752>
7. Planul de pregătire și răspuns la infecția cu Coronavirus de tip nou (COVID-19), Republica Moldova, Versiunea 2. Aprobabil prin Hotărârea Comisiei Extraordinare de Sănătate Publică, nr. 30 din 11 septembrie 2020, 66 p.
8. Programul național de dezvoltare al asistenței medicale de urgență pentru anii 2021-2025
9. Raportul privind evaluarea sistemului de asistență medicală de urgență și acțiunile prioritare bazate pe consens: Republica Moldova. Organizația Mondială a Sănătății, 2021, 32 p.
10. <https://ms.gov.md/comunicare/lansarea-proiectului-fondului-pandemic-privind-raspunsul-la-pandemii/>

11. Analiza Strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2008-2017 în Republica Moldova (<https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/09/Analiza-Strategiei-de-dezvoltare-a-sistemului-de-s%C4%83n%C4%83tate-%C3%AEn-perioada-2008-2017-%C3%AEn-Republica-Moldova-Raport-Final-.pdf>)
12. Programul național de dezvoltare al asistenței medicale de urgență pentru anii 2021-2025
13. Raport privind măsurile de răspuns la infecția COVID-19 (în perioada ianuarie – mai 2020), MSMPS, Chișinău, 2020, 15 p.
14. Raportul privind evaluarea sistemului de asistență medicală de urgență și acțiunile prioritare bazate pe consens: Republica Moldova. Organizația Mondială a Sănătății, 2021, 32 p.
15. World Health Organization. Regional Office for Europe. (2019). Accountability as a driver of health equity. World Health Organization. Regional Office for Europe.

SPECIFICUL PLANIFICĂRII STRATEGICE LA NIVELUL AUTORITĂȚILOR PUBLICE LOCALE DIN REPUBLICA MOLDOVA – REGIUNEA CENTRU

THE SPECIFIC STRATEGIC PLANNING AT THE LEVEL OF LOCAL PUBLIC AUTHORITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA – CENTRE REGION

Vasile TOMUZ,
doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

The local public administration has a multitude of objectives to achieve. Through achieving those objectives, the local public authorities respond, first of all, to the needs and citizens' priorities and are responsible to them. The last years have marked significant changes in the field of public administration in the Republic of Moldova. All parties interested and involved in the administration process, through joint effort, contribute to the process of development and modernization of public administration, to ensure the provision of quality public services to citizens. The understanding and application of strategic and operational planning tools and methods, strategic management in the public sector of the Republic of Moldova, have become absolutely necessary for institutional development and the improvement of administrative capacity at both central and local levels.

Keywords: *strategic planning, government, reform, strategy, public administration.*

Introducere

Valorificarea oportunităților ce rezultă din statutul de țară candidat pentru aderare la Uniunea Europeană, este o prioritate importantă a autorităților publice din Republicii Moldova și ține de consolidarea capacităților administrației publice pentru crearea unor instituții publice puternice și reziliente, fiind dezvoltate mecanisme pentru asigurarea disciplinei și evaluarea autorităților publice, precum și definite criterii de performanță adecvate pentru activitatea acestora. Acest lucru impune elaborarea și adoptarea atât a unei strategii naționale, cât și a strategiilor la nivel local, care să asigure într-un orizont clar de timp îndeplinirea obiectivului major de pregătire pentru aderare la marea familie europeană.

Metode de cercetare

La elaborarea articolului, autorul a studiat un șir de surse teoretice și practice. Printre metodele de cercetare utilizate figurează analiza și sinteza literaturii de specialitate, cât și analiza actelor normative, strategiilor de planificare strategică cu referire la planificarea strategică în cadrul autorităților publice locale din Republica Moldova – Regiunea Centru.

Rezultatele investigației

Decizia istorică din 14 decembrie 2023 de deschidere a negocierilor pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană a reconfirmat prioritatea absolută pentru activitatea Guvernului de avansare în parcursul spre integrarea europeană, măsurile pentru ridicarea nivelului de pregătire pentru aderarea Republicii Moldova la UE și pentru alinierea legislației naționale la legislația UE, fiind integrate transversal în toate domeniile de dezvoltare social-economică a țării. [5]

Pornind de la așteptările cetățenilor și având în vedere provocările majore cu care se confruntă Republica Moldova, este necesară concentrarea activității pe realizarea obiectivelor fundamentale. În vederea perfecționării mecanismelor de coordonare a procesului de planificare strategică și a politicilor publice cu caracter intersectorial și transversal, în anul 2023 a fost perfecționat modul de funcționare a Comitetului Interministerial pentru Planificare Strategică – platformă decizională de coordonare de nivel înalt, și instituit noul Consiliu pentru Coordonarea Dezvoltării Durabile.

Situația social-economică actuală din țară și tendința țărilor din regiune de orientare spre modele de creștere sustenabilă, precum și reieșind din prioritățile strategice pentru administrația locală, stabilește planificarea strategică ca o necesitate orientată spre un sistem de indicatori calitativi de evaluare a performanțelor, care s-ar baza pe impactul, eficiența economică și socială a investițiilor alocate, în cadrul legal existent și a programelor la care Republica Moldova face parte.

Guvernul Republicii Moldova a aprobat la data de 26.01.2022, documentul de politici” *Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028*”, care reprezintă viziunea strategică și prioritățile Guvernului de abordare a dimensiunilor teritoriale, a intervențiilor sectoriale, precum și relațiile instituționale care să faciliteze parteneriatul dintre autoritățile publice centrale și locale. Strategia este focusată atât pe susținerea regiunilor defavorizate, cât și pe creșterea competitivității între regiuni. Strategia se bazează pe coordonarea interministerială a acțiunilor Guvernului, direcționate pentru sprijinirea regiunilor și localităților țării. [4]

Autoritatea națională de implementare a politicii de dezvoltare regională la nivel central este Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale. Tot la nivel central, Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale este organul principal responsabil de conceptualizarea, aprobarea documentelor de politici, coordonarea implementării politicii de dezvoltare regională a Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională și monitorizarea modului de implementare. La nivel regional în partea ce ține de Regiunea Centru, procesul de monitorizare și evaluare este realizat de către Agenția de Dezvoltare Regională Centru – instituția abilitată de implementarea politicii de dezvoltare regională, care conform prevederilor legale este responsabilă de monitorizarea implementării Programelor Operaționale Regionale și proiectelor de dezvoltare regională.

Agenția de Dezvoltare Regională Centru este una dintre cele cinci agenții de dezvoltare regională din Republica Moldova. Este o instituție publică responsabilă de promovarea dezvoltării socio-economice în Regiunea de Dezvoltare Centru a țării. ADR Centru oferă asistență și consultanță autorităților publice locale pentru dezvoltarea echilibrată și durabilă a localităților din centrul Republicii Moldova. Prin identificarea oportunităților și realizarea programelor și proiectelor de dezvoltare regio-

nală, agenția își propune să contribuie la creșterea competitivității și la îmbunătățirea calității vieții cetățenilor din regiune. Prin cooperarea cu partenerii regionali, naționali și internaționali, ADR Centru își propune să promoveze parteneriatele și spiritul antreprenorial în regiune și să contribuie la crearea unui mediu propice pentru dezvoltarea durabilă și prosperitatea comunităților din centrul Republicii Moldova.

La nivelul autorităților publice locale din regiunea Centru a Republicii Moldova, procesul de planificare strategică este integrat treptat în practică, majoritatea raioanelor având la moment elaborate și aprobate strategii de dezvoltare social-economică a comunităților locale. Acestea au drept scop armonizarea proceselor, îmbunătățirea calității serviciilor prestate, și au devenit absolut necesare pentru asigurarea bunăstării comunităților locale, dar și pentru dezvoltarea instituțională și îmbunătățirea capacității administrative la nivel local.

Astfel, se asigură premisele pentru îmbunătățirea procesului de planificare, fundamentare, elaborare, implementare, monitorizare și evaluare a deciziilor de la nivelul APL, decizii care pot îmbrăca forma reglementărilor, documentelor de politici publice (strategii, planuri, politici publice, planuri strategice instituționale, programe).

Durabilitatea tuturor eforturilor de dezvoltare necesită o reorientare profundă, atât a bazei analitice a conceptelor de dezvoltare (Strategiile de Dezvoltare Regională), precum și a procedurilor practice de implementare și direcționare strategică a programelor de dezvoltare regională. Este evident că transformările se confruntă cu resurse financiare limitate, materiale și umane disponibile pentru realizarea obiectivelor calitative și cantitative, în cadrul politicii regionale. Astfel, procesele de elaborare a strategiei și de implementare a acesteia sunt concepute pentru a identifica instrumente de direcționare (strategice) în utilizarea resurselor și a fondurilor disponibile, împreună cu o evaluare strictă a raportului cost-beneficiu a fiecărei componente de program și în conformitate cu un set clar de criterii. [4]

Strategiile locale de succes, prin urmare, sunt realizate prin intermediul programelor complexe integrate de dezvoltare care se axează în special pe utilizarea eficientă a efectelor de sinergie și complementaritate între anumite măsuri și proiecte din variate domenii a politicilor de dezvoltare. În plus, dezvoltarea locală și regională eficientă presupune abordări descentralizate de planificare. Prin urmare, competențele guvernării centrale trebuie să se limiteze la determinarea direcțiilor generale macro-economice și orientărilor a cadrului politic de bază - și concomitent - să permită inițiativelor locale și regionale să se exprime într-un mod adecvat.

Regiunea de Dezvoltare Centru a Republicii Moldova include 13 raioane: Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hîncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezi-na, Strășeni, Șoldănești, Telenești și Ungheni.

➤ **Raionul Anenii Noi** - documentul strategic de bază al raionului este - ”Planul de dezvoltare socio-economică a raionului Anenii Noi pentru anii 2020 – 2023” care reprezintă un document de planificare strategică integrată la nivel raional, un mijloc esențial pentru factorii de decizie, pentru părțile interesate și, nu în ultimul rând, pentru cetățeni, unde sunt identificate cele mai bune soluții pentru creșterea calității vieții prin asigurarea unui mediu sănătos pentru o dezvoltare durabilă pe termen mediu și lung în comunitate. Acest document a fost elaborat cu scopul de a impulsiona

procesul de dezvoltare socio-economică a raionului, de a stabili niște repere clare pentru conjugarea efortului comun al membrilor comunității direcționat spre îmbunătățirea calității vieții cetățenilor. [3]

➤ **Raionul Călărași** - documentul strategic de bază a raionului este ”*Strategia de dezvoltare integrată a raionului Călărași, 2021 – 2025*”. Strategia reprezintă un document de politică publică, care ghidează acțiunile Administrației Publice, în vederea asigurării unui proces continuu și coerent de dezvoltare a raionului. Planificarea dezvoltării în raionul Călărași este subordonată mai multor reglementări și prevederi strategice, care se conțin într-un șir de documente de politici publice aprobate la nivel național și regional. În mod special, există documente strategice naționale și regionale în domeniu. Profilul dezvoltării socio-economice a raionului Călărași reprezintă un document complex și are ca scop consolidarea capacităților actorilor nonguvernamentali și autorităților publice locale în domeniul dezvoltării durabile. [7]

➤ **Raionul Criuleni:** principalul document strategic implementat este ”*Strategia de dezvoltare a raionului Criuleni 2021-2025*”. Prin conținutul său, profilul dezvoltării socio-economice evidențiază situația curentă de dezvoltare a raionului și se referă la diagnosticarea stării actuale a potențialului socio-uman, dezvoltării economice locale, a resurselor naturale, serviciilor publice, instituțiilor infrastructurii sociale și de afaceri precum și a capacității autorităților publice locale, a structurilor societății civile și rolul acestora în procesul de dezvoltare locală. Scopul documentului este evaluarea situației curente din localitate și elaborarea Strategiei de dezvoltare pentru perioada 2021-2025. [6]

➤ **Raionul Dubăsari:** principalul document strategic al raionului la moment este ”*Planul de dezvoltare economică al raionului Dubăsari pe anii 2021-2023*”. Planul strategic de dezvoltare socio-economică al raionului Dubăsari este un document de politici publice care trasează direcțiile de dezvoltare strategice a raionului în perioada 2021-2023. Reprezintă un document ce definește viziunea, misiunea și valorile de dezvoltare pe termen mediu și lung, care identifică prioritățile și stabilește măsurile de implementare necesare, ce se vor concretiza în propuneri de proiecte finanțate din fonduri naționale sau din fonduri ale UE. [2]

➤ **Raionul Hîncești:** principalul document strategic al raionului este ”*Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Hîncești 2021-2027*”. Reprezintă un document principal al politicii de dezvoltare locală pe termen mediu, care a fost elaborat în cadrul unui parteneriat dintre administrația publică locală, organizațiile societății civile, instituțiile desconcentrate și mediul de afaceri din raion în baza prevederilor legislației în vigoare a cadrului strategic național și necesităților locale, în scopul asigurării unei dezvoltări economice, sociale și de mediu durabile. Este principalul document de planificare a dezvoltării pentru orizontul de timp 2027, care va produce efecte pozitive la nivelul raionului, furnizând acțiuni și proiecte, ce vor contribui la creșterea competitivității economice, valorificarea potențialului uman, asigurarea protecției și valorificării capitalului natural și infrastructurii locale, cu impact direct la sporirea nivelului de trai al populației. [11]

➤ **Raionul Ialoveni:** ”*Strategia de dezvoltare integrată a raionului Ialoveni, 2021-2027*”. Pornind de la faptul că, în anul 2021, a expirat termenul de implemen-

tare a Strategiei de dezvoltare socio-economică a raionului Ialoveni, precum și de la necesitatea fundamentală și imperioasă a promovării principiilor de dezvoltare durabilă a unității administrativ-teritoriale de nivelul II respective, Consiliul Raional Ialoveni a elaborat Strategia de Dezvoltare socio-economică a raionului pentru perioada 2021-2027. Strategia reprezintă un document de politici publice, care va ghida acțiunile Administrației Publice Locale, în perioada de 7 ani, în vederea asigurării unui proces continuu și coerent de dezvoltare a raionului în ansamblu și, implicit, a localităților-componente din cadrul lui, care, la rândul lor, se presupune că își vor ajusta/actualiza pe parcurs strategiile locale individuale în acest sens. [8]

➤ **Raionul Nisporeni:** ”*Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Nisporeni pentru perioada 2021-2027*”. Strategia reprezintă documentul cadru de lansare a unor proiecte de dezvoltare durabilă a raionului prin planificarea și atragerea de resurse din interior și exterior, reprezintă cadrul pentru dezvoltarea comunităților pe termen mediu. Strategia este un instrument de planificare strategică continuă, pentru prioritizarea obiectivelor și pentru implementarea acțiunilor corespunzătoare și reprezintă un instrument pentru repartizarea eficientă și transparentă a resurselor disponibile, precum și pentru potrivirea obiectivelor pe termen mediu cu cele pe termen lung, fapt ce impune revizuirea anuală a Strategiei în vederea ajustării parametrilor acesteia la realități. De asemenea, Strategia reprezintă un instrument pentru coordonarea strategiilor sectoriale și locale, direcționându-le spre realizarea obiectivelor cadru. Strategia va fi implementată pe bază de programe pe termen mediu (3-5 ani). [12]

➤ **Raionul Orhei:** ”*Strategia de dezvoltare a raionului Orhei pentru anii 2022-2027*”. Strategia reprezintă un document, care are drept scop primordial creșterea nivelului de trai al populației din raion. În esența sa, Strategia determină direcțiile, obiectivele, prioritățile, instrumentele și inițiativele, precum și programările politice de dezvoltare regională ale statului întru susținerea necesităților dezvoltării raionului Orhei. Documentul este orientat spre teritoriul specific al raionului Orhei și Planul său de obiective strategice cuprind proiecte, care sunt relevante potențialului, necesităților și provocărilor raionului. [16]

➤ **Raionul Rezina:** ”*Strategia de dezvoltare integrată a raionului Rezina pentru perioada 2022-2030*”. Strategia reprezintă un document principal al politicii de dezvoltare locală care a fost elaborat în cadrul unui parteneriat dintre administrația publică locală, organizațiile societății civile, instituțiile desconcentrate și mediul de afaceri din raion în baza prevederilor legislației în vigoare a cadrului strategic național și a necesităților locale, în scopul asigurării unei dezvoltări economice, sociale și de mediu durabile. [10]

➤ **Raionul Strășeni:** ”*Strategia de dezvoltare integrată a raionului Strășeni pentru anii 2021-2025*”. Strategia trasează orientările generale ale dezvoltării viitoare a raionului din punct de vedere economic, social, cultural, al învățământului, al turismului, al dezvoltării rurale ș.a., asigurând valorificarea resurselor materiale, financiare, informaționale și umane de care dispune raionul Strășeni. Procesul de elaborare a Strategiei a vizat implicarea tuturor actorilor interesați în acest demers: autorități locale, cetățeni, prestatori de servicii, servicii desconcentrate, mass-media. Viziunea ce s-a conturat ca rezultat al acestui proces participativ este aplicabilă pentru întreg teritoriul raionului

Strășeni în perspectiva anilor 2021-2025, cuprinzând principiile și valorile care stau la baza dezvoltării strategice a raionului. [9]

➤ **Raionul Șoldănești:** ”*Strategia de dezvoltare socio-economică raionul Șoldănești 2021 – 2026*”. Pentru o dezvoltare durabilă și structurată a raionului Șoldănești, administrația locală a demarat, în anul 2021, elaborarea Strategiei de dezvoltare socio-economică a raionului, finanțat din bugetul raional. Raionul Șoldănești a fost la rândul lui parte din acest proces, reinventându-se urmărind impactul noilor factori economici, tehnologici și sociali. Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Șoldănești 2021- 2026, în calitate de document de politică publică de planificare strategică a dezvoltării raionului, reprezintă viziunea și prioritățile Guvernului Republicii Moldova de abordare a dimensiunilor teritoriale a intervențiilor sectoriale, precum și relațiile instituționale care să faciliteze parteneriatul dintre toți actorii la nivel local implicați în îmbunătățirea calității vieții cetățenilor. [14]

➤ **Raionul Telenești:** ”*Strategia de dezvoltarea socio-economică raionul Telenești 2021 – 2027*”. Pentru o dezvoltare durabilă și structurată a raionului Telenești, administrația locală a demarat, în anul 2020, proiectul Planificarea strategică – pârghie de dezvoltare durabilă și coerentă a raionului Telenești, finanțat din bugetul raional. Viziunea strategică adoptată a fost de a avea o unitate administrativ-teritorială atractivă din punct de vedere economic, echilibrată din punct de vedere sectorial și teritorial, bazată pe valorificarea superioară a resurselor locale și pe respectarea mediului înconjurător. Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Telenești reprezintă un document programatic, un instrument aflat la dispoziția administrației publice locale pentru o guvernare mai bună și o dezvoltare durabilă. [15]

➤ **Raionul Ungheni:** ”*Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Ungheni 2022 – 2030*” Strategia de Dezvoltare Socio-Economică a raionului Ungheni este un document complex elaborat în cadrul unui parteneriat raional, având la bază documentele strategice și de programare: Strategia este elaborată în conformitate cu Planul Regional de Amenajare a Teritoriului Raionului care este documentul coordonator în dezvoltarea armonioasă a tuturor componentelor teritoriului ce include localitățile urbane și rurale în corespundere cu statutul și rolul socio-economic în sistemul de localități. Strategia este un document de planificare strategică pe termen mediu care stabilește viziunea și principalele direcții de dezvoltare a raionului pentru perioada 2022 – 2030. De asemenea, indică asupra principalelor aspirații și perspective de dezvoltare care corespund unor valori și principii de bună guvernare pe termen mediu și lung. Conform viziunii de dezvoltare, raionul Ungheni va deveni până în anul 2030 un teritoriu care se dezvoltă în mod echilibrat și dinamic, valorifică eficient resursele existente și oportunitățile de dezvoltare, asigurând locuitorilor acces la servicii publice de calitate, confort și bunăstare. [13]

Concluzie

Totalizând, putem confirma faptul că pentru a consolida procesul de planificare strategică este necesar de a spori eficiența implementării politicilor și programelor în toate autoritățile publice locale, fiind necesare analize de performanță ale unităților de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor și lansarea planurilor de „îmbunătățire a performanței” acestora.

Experiența multor țări europene în domeniul politicii regionale și locale reflectă faptul, că în lipsa unei abordări strategice, acțiunile autorităților locale riscă să fie fragmentate și necoordonate și, în rezultat, vor fi în mare măsură ineficiente. În plus, se presupune că în localitățile și regiunile cu un declin economic acut, resursele sunt limitate. Acționarea în lipsa unei strategii adecvate, deseori se soldează cu doar utilizarea necorespunzătoare sau irosirea acestor resurse.

Dezvoltarea durabilă și descentralizarea administrației publice reprezintă astăzi un obiectiv major al managementului public național, activități chemate să genereze o dezvoltare economică și socială echilibrată a localităților, prin exploatarea eficientă a tuturor resurselor (umane, materiale și instituționale) și prin eficientizarea activităților la nivel local.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova, 29.07.1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
2. Planul de dezvoltare economică al raionului Dubăsari pe anii 2021-2023.
3. Planul de dezvoltare socio-economică a raionului Anenii Noi pentru anii 2020 – 2023.
4. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova Moldova Vremurilor Bune pentru anii 2021-2024. În: www.gov.md
5. Raportul cu privire la activitatea Guvernului în anul 2023. În www.parlament.md
6. Strategia de dezvoltare a raionului Criuleni 2021-2025.
7. Strategia de dezvoltare integrată a raionului Călărași, 2021 – 2025.
8. Strategia de dezvoltare integrată a raionului Ialoveni, 2021-2027.
9. Strategia de dezvoltare integrată a raionului Strășeni pentru anii 2021-2025.
10. Strategia de dezvoltare integrată raionului Rezina pentru perioada 2022-2030.
11. Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Hîncești 2021-2027.
12. Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Nisporeni pentru perioada 2021-2027.
13. Strategia de dezvoltare socio-economică a raionului Ungheni 2022 – 2030.
14. Strategia de dezvoltare socio-economică raionul Șoldănești 2021 – 2026.
15. Strategia de dezvoltare socio-economică raionul Telenești 2021 – 2027.
16. Strategiei de dezvoltare a raionului Orhei pentru anii 2022-2027.

PRACTICA ȚĂRILOR EUROPENE PRIVIND IMPLEMENTAREA NOULUI MANAGEMENT PUBLIC

THE PRACTICE OF EUROPEAN COUNTRIES REGARDING THE IMPLEMENTATION OF THE NEW PUBLIC MANAGEMENT

*Tatiana TOFAN,
doctor în economie,
conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova*

*Marilena DONCEAN,
cercetător științific cat. III, dr. în ec.,
Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”
Filiala Iași a Academiei Române*

*Gabriela PETRACHI,
drd. Școala Doctorală Științe Sociale și ale Educației
Universitatea de Stat din Moldova
563.02 - Organizarea și dirijarea în instituțiile
administrației publice; servicii publice*

SUMMARY

In this article, the author aimed to analyze and study the practice of European countries in the implementation of the new public management. New Public Management-style reforms were originally intended to make the public sector in European countries work better and cost less. Along with this focus on cost reduction and efficiency came a greater focus on service users as clients and attempts to relax restrictive employment practices. All this was to be achieved through reforms aimed at making the public sector more attractive and giving managers more freedom to lead.

***Keywords:** new public management, public administration, economic analysis, social factors, politics, economics, Europe, public sector,*

INTRODUCERE

Noul Management Public (NMP) este eticheta pe care mulți cercetători au dat-o unor serii de reforme începând cu anii 1980, pentru a îmbunătăți eficiența și performanța guvernelor occidentale și/sau organizațiilor din sectorul public. Drept exemple în acest sens pot fi enunțate: dezvoltarea indicatorilor de performanță, reformele de personal care vizează îmbunătățirea procesului de angajare în sectorul public pe modele din sec-

torul privat, plasarea organelor executive la distanță de ministere, stabilirea de parteneriate publice-private și introducerea de noi tehnici și instrumente de management.

METODOLOGIA APLICATĂ

La elaborarea articolului, autorul a studiat un șir de surse teoretice și practice. Prin metodele de cercetare utilizate figurează analiza și sinteza literaturii de specialitate, cât și analiza actelor normative ce vizează implementarea Noului Management Public în țările din Uniunea Europeană.

REZULTATELE INVESTIGAȚIEI

Guvernele europene au reinterpretat multe dintre ideile anglo-americane care stau la baza NMP, pentru a le adapta la propriile lor contexte politico-administrative naționale. În consecință, reformele sectorului public pot avea aceleași contexte în diferite țări, dar nu trebuie să fie identice, existând atât asemănări, cât și deosebiri. [9, p. 1]

Tayloriștii au insistat că managementul ar putea fi o adevărată știință și ar trebui aplicat universal, o viziune care a avut impact de ambele maluri ale Atlanticului. Popularitatea ideii a fost întărită în Europa de munca lui Henri Fayol, managerul-inginer francez care a dat naștere primei teorii a managementului prin principiile și elementele sale de management. Taylor a fost însă cel care a atras în masă audiența și adepții săi care au dat valoare internațională termenului „management”.

La sfârșitul anilor 1970, paradigma birocratică tradițională a majorității guvernelor occidentale a fost atacată. Crize financiare, nemulțumiri față de inflexibilitatea procedurilor administrative și scăderea încrederii publicului a condus la introducerea de noi idei manageriale în sectorul public: Noul Management Public (NMP). Se aștepta ca guvernele să devină mai eficiente, mai orientate spre rezultate și spre cetățeni și să ofere o valoare mai bună, pentru bani mai puțini. Modele din sectorul privat au fost prescrise pe scară largă pentru sarcinile din sectorul public. În consecință, numeroase reforme au avut loc în întreaga lume.

Din cauza asemănării problemelor, poate fi tentant să presupunem că manifestările acestor reforme manageriale în sectorul public din țările occidentale sunt și ele similare, însă nu ar fi cazul. Reformele discutate includ introducerea indicatorilor de performanță în diferite sectoare publice (sănătate, economie, administrație locală), utilizarea parteneriatelor public-private în proiecte de infrastructură, reforme de personal în administrațiile naționale și utilizarea sporită a tehnologiei informației și comunicațiilor. [7, p. 23]

Explicațiile diferențelor dintre reformele din diferite țări se referă, printre altele, la sistemul politico-administrativ din țările europene și traiectoria reformelor. Țările europene au adaptat tipurile de reformă predominant anglo-americane pentru a le adapta la contextele lor naționale specifice. Acest lucru s-a întâmplat din cauza naturii ambigue a NMP și puterea culturilor naționale și a modelelor instituționale. [9, p. 2]

Dacă ar fi să analizăm originea și premisele care au stat la baza apariției acestui concept, observăm faptul că istoria birocrățiilor weberiane din Europa secolului XX a fost în mare parte umbră de evenimente importante precum revoluția bolșevică în Rusia și consecințele sale, ascensiunea fascismului, două războaie mondiale și dislocațiile asociate, transformări constituționale, o criză economică la nivel mondial, rizarea industriilor de bază și a instituțiilor financiare, necesitatea reconstrucției țărilor după al doi-

lea război mondial și consecințele Războiului Rece. Dimensiunea, domeniul de aplicare, structura națională, și administrațiile s-au adaptat în mod natural la evoluțiile care au depășit chiar și conflictul politic al secolului XIX-lea în efectele lui perturbatoare asupra politicii și vieții civice. Această perioadă din istoria managementului public european este totuși de mare importanță pentru înțelegerea noastră a „noului” management public.

Creșterea influenței puterii executive în Europa a fost evidentă mai ales în Germania între cele două războaie mondiale. Hans Mommsen afirma că „*în situații critice birocrăția era singura forță stabilizatoare care ar putea garanta continuitatea statului*”. În perioada interbelică, elementele antirepublicane au asigurat extinderea autonomiei birocratice în detrimentul influenței legislative, un proces întărit de schimbarea rapidă a cabinetului de miniștri și a executivului prin utilizarea decretelor de urgență. Birocrația a câștigat o influență decisivă, chiar și deschidere totală în sfera politică.

De asemenea, birocrăția franceză nu numai că a supraviețuit, dar părea să crească în influență în perioada interbelică. Preocupat de conceptul Franței Mari ca bastion împotriva insecurității naționale, Franța republicană era totuși în criză. Faptul că Adunarea Națională se dovedea incapabilă să guverneze efectiv în perioada crizelor economice care au apărut în anii 1920 și 1930, nu au făcut decât să sporească prestigiul și importanța administrației centrale. În timpul Primului Război Mondial, „*s-a înrădăcinat accentul pe reorganizare guvernamentală, fiind evidentă ascensiunea unei științe americane a administrației care a avut o influență considerabilă în Europa anilor 1920 și 1930*”, notează Andrew Dunsire. [7, p. 75]

Moștenirea franceză a reformei raționale a fuzionat cu taylorismul pentru a produce o viziune mai largă asupra eficienței administrației publice. După modelul tradiției de secole, raționaliștii plănuiau să captureze statul și să-l transforme într-un centru al planificării raționale. În urma războiului, a apărut o mișcare pentru „taylorism municipal”.

În general, crizele economice și politice din Franța și Germania au determinat un proces de delegare externă, întrucât parlamentele și-au abandonat funcția constituțională ca reprezentanți ai poporului.

Funcția de reglementare ale expansiunii programelor guvernamentale din anii 1970 au necesitat expertiză în planificare și bugetare, bazate pe: sistem de planificare-programare-bugetare, management pe obiective, bugetare pe bază zero și noi forme de analiză a politicilor și evaluarea programului. Calitatea serviciului public a fost sporită prin proliferarea oportunităților de formare preliminară și continuă.

Aceste tipuri de evoluții au încurajat o revigorare a studiului administrației publice. Studiul modern al administrației publice de pe continent, și-a păstrat totuși accentul de dinainte de secolul al XX-lea pe multidisciplinaritate, o perspectivă optimistă asupra capacității de a îmbunătăți și de a conduce societatea, o orientare abstractă și teoretică, precum și sistematizare și gândire coerentă. Noile agenții și programe ale statului au avut tendința de a fi mai orientate față de cetățeni, furnizori, interese și valori profesionale, decât pe valorile universale ale serviciului public și responsabilitatea democratică în sensul clasic.

Eforturi ambițioase au avut loc în mai multe țări pentru democratizarea sistemului administrativ în anii 1970, căutând mai multă participare, deschidere și alte eforturi

pentru cetățeni, bazându-se pe principiul implicării publicul și apropierea administrației publice de oameni.

Cu toate acestea, sub presiunile economice internaționale tot mai mari din anii 1980, structurile și relațiile instituționale existente au început să păstreze sisteme funcționale într-o îterconexiune reciprocă a imobilității, în timp ce se pierdea legitimitatea lor, generând astfel dinamica schimbării. În descentralizările guvernamentale din anii 1980, a fost pus accent pe importanța autoguvernării locale.

În anii 1990, un număr mare de țări europene au adoptat tehnici ale NMP pentru a-și restructura sectoare publice. Presiunile pentru reformă au inclus ciclurile bugetare, creșterea nivelului cheltuielilor publice în raport cu PIB-ul în multe state ale Europei de Vest și cererile de îmbunătățire a calității serviciilor, având în vedere îmbunătățirea productivității în alte domenii ale economiei. În plus, populația a exercitat presiuni din ce în ce mai mari asupra statelor în vederea asigurării bunăstării europene consacrate. [5, p. 4]

Adaptabilitatea NMP permitea politicienilor și directorilor să modeleze reforme specifice, să facă să se potrivească cu contextul în care vor fi implementate. O astfel de „manipulare” poate fi folosită pentru atragerea capitalului politic, dar pot fi necesare și ajustări pentru a implementa efectiv reformele (de exemplu, asigurându-se că reformele sunt în conformitate cu cadrul legal existent) și pentru a obține sprijin pentru implementarea unor reforme specifice cu părțile interesate. În special, sistemul politico-administrativ național este de așteptat să ajute sau să împiedice reformele. De exemplu, tradițiile juridice din țări precum Franța, Spania și Italia au influențat implementarea sau lipsa reformelor NMP.

De asemenea, cerințele legale pot necesita adaptări ale reformelor specifice, de exemplu în cazul delegării și descentralizării competențelor către organizațiile de nivel inferior. Un sistem centralizat majoritar, cum ar fi Marea Britanie, permite și, într-adevăr, încurajează tipuri de răspuns politic și strategie de implementare, care sunt discutate, sau chiar imposibile, în alte sistemele mai descentralizate.

În mod similar, există diferențe mari între impactul reformelor de management într-o țară precum Olanda, care se bucură de o funcție publică non-politică, cu niveluri scăzute de corupție, și de o țară precum Italia, unde nivelul de politizare este considerabil mai mare iar patronajul politic are implicație majoră în procesul de angajare în sectorul public. Proiectele și inovațiile specifice (remunerarea în funcție de performanță, contractare sau delegare) rareori pot scăpa de aceste influențe generale, deși pot exista modalități de a-și ameliora efectele.

O altă deosebire importantă ale impactului reformelor NMP în diferite țări europene este explicabilă prin analiza traiectoriei reformei. Procesele de implementare sunt dinamice și includ multe variabile. În sistemele complexe, conjuncturile neprevăzute de factori pot modela diferite puncte de vedere pentru noi politici și proiecte. Implementarea unei reforme depinde în mare măsură de modul în care este legată de evoluțiile co-evolutive, de contextul în care este implementată și de modul în care acest context este supus schimbării. [7, p. 46]

Pe lângă caracteristicile naționale, diferențele sectoriale pot contribui și la adaptarea reformele NMP. Indicatorii de performanță, de exemplu, sunt mai puțin dificil de im-

plementat într-o organizație care oferă un serviciu simplu, cum ar fi eliberarea permiselor de conducere sau a pașapoartelor, decât pentru servicii complexe și individualizate, cum ar fi îngrijirea sănătății și educația. Unele părți ale sectorului public sunt dominate de grupuri profesionale puternice – precum medicii sau avocații – care pot să nu accepte abordarea mai degrabă mecanică a NMP și care ar putea foarte bine să creadă că au deja propriile standarde înalte de servicii și expertiză. Unele țări au, de exemplu, sindicate din sectorul public mai puternice și mai consolidate decât altele (Franța și Danemarca, de exemplu, în comparație cu Marea Britanie) și care poate influența viteza de implementare a reformelor NMP. De exemplu, parteneriatele publice-private tind să apară mai întâi în anumite sectoare, în special dezvoltarea urbană și dezvoltarea infrastructurii fizice.

La moment, în marea majoritate a țărilor comunitare, administrația centrală și locală este fundamentată prin dispozițiile normelor constituționale. Potrivit normelor fundamentale, atât în statele federale, cât și în cele unitare, principiile autonomiei locale și ale descentralizării se regăsesc ca principii de bază ale organizării și funcționării sistemelor administrațiilor locale și regionale ale statelor comunitare. Schimbările au originea în ideologia politică și în modificările mediului socio-economic care determină mutații la nivelul managementului public. Aceste mutații își pun puternic amprenta asupra strategiilor și politicilor sistemului administrativ și instituțiilor publice în general.

Una din problemele importante pe care managerii publici intenționează să o rezolve este cea a costurilor și a calității serviciilor. Prin urmare, preocupările lor se concentrează pe cunoașterea nevoilor cetățenilor și transformarea lor în organizații eficiente și dinamice restructurate după modelul sectorului privat.

Este evident faptul, că pentru a eficientiza serviciile publice și sistemul administrativ, în general, este nevoie în primul rând de un management public bazat pe performanță. Procesul schimbării este complex, de durată și cuprinde câteva mutații importante. Chiar dacă în ceea ce privește conținutul valorilor de bază există încă mai multe accepțiuni, totuși în timp s-a conturat un punct de vedere unanim acceptat în țările dezvoltate, cel referitor la necesitatea renunțării la unele elemente ale gândirii birocratice, considerată mult timp ca modalitatea ideală de organizare a unui sistem administrativ și a componentelor acestuia.

Noul model al managementului public surclasează efectiv modelul tradițional al administrației publice și, în mod inevitabil, mai devreme sau mai târziu, viitorul în sectorul public va fi în totalitate dominat de noile valori manageriale promovate atât în teorie, cât și în practică. Noile reforme inspirate de managementul public au dominat agendele sectorului public în Europa în cea mai mare parte a anilor 1990 și 2000 și încă o fac în multe țări, chiar dacă au apărut noi paradigme de reformă [8, p. 34].

Capacitatea și rezistența administrației publice din statele membre UE este crucială pentru echitatea socială, implementarea politicilor Uniunii, buget și fonduri, inclusiv implementarea eficientă a reformelor și investițiilor. Administrațiile publice sunt și ele critice în pregătirea UE pentru diferite crize. Cu toate acestea, administrațiile publice se confruntă cu mai multe provocări pentru a asigura atât oferirea de servicii publice calitative către părțile interesate, dar și pregătirea pentru provocările viitorului și se adaptează la megatendințele previzibile.

Oficialii publici de top din Europa asociază reformele Noului Management Public

cu o eficiență îmbunătățită a sectorului public. Cu toate acestea, doar tratarea utilizatorilor serviciilor ca clienți și practicile flexibile de angajare sunt asociate cu îmbunătățirea calității serviciilor, coordonarea politicilor și accesul egal la servicii. Acest lucru sugerează că factorii de decizie politică care doresc să modernizeze sectorul public ar trebui să acorde prioritate reformelor manageriale din cadrul organizațiilor publice față de transformările structurale la scară largă. [6]

Putem concluziona, că reformele NMP în țările europene arată că, deși poate părea a exista convergență – diferite țări implementează reforme similare din setul de instrumente NMP – există de fapt un grad ridicat de divergență. Adoptarea NMP a variat enorm de la țară la țară, între sectoarele de politici și în timp. În plus, se pare că, după o perioadă de interes major pentru NMP din partea administrațiilor la începutul anilor 1980, până la sfârșitul anilor 1990, o serie de țări se îndepărtează acum de cel puțin unele din caracteristicilor sale.

Cu toate acestea, unele țări europene au parcurs un drum lung cu NMP. Ele au îmbrățișat toate instrumentele acestui concept și le-au implementat pe o perioadă de peste două decenii. Aceste țări tind să fie democrații unitare cu sisteme politice majoritare precum Marea Britanie sau Noua Zeelandă. Alte țări au fost mai selective și mai adaptative, precum țările nordice, Franța și într-o măsură mai mică Italia și Spania. Guvernele lor dau diferite motive pentru adoptarea anumitor reforme, ajustându-le pentru a se potrivi cu circumstanțele naționale.

Odată cu trecerea timpului, au apărut o serie de paradoxuri sau contradicții asociate cu NMP. În consecință, unii dintre precursorii NMP fac acum un pas înapoi sau parțial inversează reformele NPM, deoarece au devenit conștienți de consecințele nedorite. Se pare că NMP funcționează cel mai bine atunci când este construit pe bazele sigure ale unei birocrății weberiane stabile. NMP poate avea efecte foarte negative atunci când este injectat în situații în care serviciul public este foarte politizat, etica serviciului public este necunoscută, bugetele sunt instabile și responsabilitatea este slabă. Paradoxul, deci, este că NMP are nevoie de inamicul său - birocrăția tradițională - pentru a reuși.

Analiza implementării reformelor NMP în diverse contexte, tinde să acorde o atenție sporită diferențelor în punctele de plecare ale reformelor. Există pur și simplu prea multe tipuri diferite de reforme, multe variabile contextuale și prea multe ramuri de teorie, pentru a oferi o explicație simplă a apariției și implementarea NMP în Europa.

CONCLUZII

În fine, impactul important al conceptului de Noului Management Public asupra guvernelor din Europa, și efectele reformelor Noului Management Public asupra performanței sectorului public în țările europene ne încurajează să împrumutăm bunele practici în vederea implementării acestora în procesul de reformare a administrației publice.

În acest context, experiența de implementare a acestui concept utilizat pe larg în țările europene, pot fi preluate cu succes de autoritățile publice din țara noastră în procesul de reformare a autorităților publice, cu echilibrul corect între dimensiunea analitică și dimensiunea umană și disciplina și angajamentul de a finaliza procesul în timpul formulării și implementării a acestui concept.

BIBLIOGRAFIE

1. ANDRONICEANU A., Noutăți în managementul public, Ed. Universitară, București, 2008, 380p.
2. ANDRONICEANU A., SANDOR A., Impactul “Noului management public” asupra administrației publice din România, Revista „Administrație și management public”, An. 4, nr. 6, 2006, p. 13-19.
3. GHIURA D., KORODI M., ONACI G., COSMIN I., SURULESCU M., Implicațiile Noului Management Public în administrația publică din România, Cluj – Napoca, 2012.
4. HAMMERSCHMID G., VAN DE WALLE S., ANDREWS R. New Public Management reforms in Europe and their effects: findings from a 20-country top executive survey. *International Review of Administrative Sciences*, 85 (3). pp. 399-418. ISSN 0020-8523 p.3, (2019).
5. HOOD C., « A Public Management for All Seasons », *Public Administration*, 69, 1, (1991), p.3-19.
6. https://reform-support.ec.europa.eu/tsi-2024-flagship-public-administration-future_en (accesat la 08.05.2024)
7. LAURENCE E. LYNN, Jr *Public Management: Old and New*. New York, 2006, 210 p.
8. POLLITT C., BOUCKAERT G., *Public Management Reform: A Comparative Analysis*, Oxford University Press, (2000), 314 p.
9. POLLITT, C., VAN THIEL, S., & HOMBURG, V. (2007). *New Public Management in Europe*. *Management Online Review*, 1–6. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1765/11553> (accesat 07.05.2024)
10. TOMESCU M., *Management public*. Editia a II-a, revazuta si adăugită, București, 2021, 186 p.

DIMENSIUNEA INTEGRITĂȚII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LA ETAPA DE DESCHIDERE A NEGOCIERILOR DE ADERARE A REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

THE DIMENSION OF THE INTEGRITY OF THE PUBLIC ADMINISTRATION AT THE OPENING STAGE OF THE ACCESSION NEGOTIATIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN UNION

Andrei GUȘTIUC,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM

SUMMARY

Integrity among public administration is a serious issue. At the moment, in the Republic of Moldova there are serious deficiencies regarding institutional integrity and corruption.

According to the Corruption Perception Index - 2023, published at the beginning of January 2024 by Transparency International, the Republic of Moldova registered a CPI 2023 score of 42 points, being in 80th place out of 180 countries.

The truth is that, in 2023, the Republic of Moldova undertook a series of measures and reforms, both in terms of strengthening institutional integrity and strengthening anti-corruption practices.

However, the situation in the targeted areas still remains full of problems and deficiencies with the risk of affecting our European path.

Keywords: *Public administration; integrity; anti-corruption; integrity assessment; the causes and conditions of corruption; National Security of the Republic of Moldova; integration in the European Union*

Introducere. Cercetarea este determinată de faptul că la moment, în Republica Moldova se atestă existența unor carențe grave în ceea ce privește integritatea instituțională a administrației publice. Relevante sunt datele desprinse din indici de coruptibilitate, cum ar fi:

1. Conform **The Global Competitiveness Report 2014-2015**, Republica Moldova s-a clasat pe ultimul loc (poziția 144 din 144 de state) într-un clasament global privind corupția din sistemul judecătoresc [34]. Țara noastră stă cel mai prost în lume în ceea ce privește „plățile”. Da, spre finele anului 2023 situația s-a îmbunătățit parțial, datorită efortului de reformare-modernizare a sectorului justiției, datorită procedurii de pre-vetting și altor măsuri eficiente. Totuși, situația în continuare rămâne a fi una departe de standardul unei țări cu aspirații de aderare la Uniunea Europeană.

2. O situație dezastruoasă din domeniul justiției este constatată și de Indicele Statului

de Drept – 2019 (**WJP Rule of Law Index 2019**) [38]. Paradoxul constă în faptul că în Belarus - țara „ultimului dictator al Europei” situația era mult mai democratică, la capitolul statului de drept, decât în Republica Moldova - țara care și-a ales parcursul european și integrarea în UE (în sensul că, Belarus ocupa poziția 66, adică cu 17 poziții deasupra Moldovei!!) Și iarăși problemele din justiție au proiectat Republica Moldova spre coada clasamentului.

3. Un alt dezastru din domeniul economic și în speță respectării drepturilor fundamentale economice ale persoanelor din Republica Moldova este enunțat de către „**2023 Index of Economic Freedom**” (Indicele Libertății Economice) [17]. Conform clasamentului 2023 Index of Economic Freedom, Republica Moldova nu s-a clasificat în categoria statelor „libere” (ceea ce era, de fapt, de așteptat), nici în categoria statelor „în mare parte libere” și nici în categoria statelor „moderat libere”, ci în cea de-a patra categorie – state „în mare parte nelibere”, plasându-ne cu 58.5 puncte pe locul dezonorabil – 96! Acest fapt se datorează în exclusivitate practicilor corupționale din sistem. În urma noastră a rămas doar categoria statelor cu economie – „reprimată”, cu state precum: Haiti, Cuba, Liberia, Iran, Zimbabwe, Sudan, Venezuela, Coreea de Nord ș.a. În Europa, mai proastă situația la capitolul libertăților economice este doar în Grecia, Belarus și Rusia.

4. Conform **Indicelui Percepției corupției – 2022**, Republica Moldova și-a îmbunătățit puțin scorul [36]. Cuvântul cheie este „...puțin...”. Efectiv este vorba de o îmbunătățire derizorie. La capitolul dat ne depășesc state precum Georgia, Armenia, Kosovo etc., care au o situație anticorupțională mult mai favorabilă decât Republica Moldova. Cred că unica realizare a Moldovei în 2022, în raport cu situația din 2019 este că am reușit să fim pe aceeași poziție cu Republica Belarus în clasamentul percepției corupției (Belarus, Columbia și Moldova sunt toate trei pe locul 91 din 180 de state).

5. La 1 martie 2023 a fost dat publicității Indicele prosperității mondiale – 2023 și anume: **Legatum Prosperity Index – 2023** [35]. Conform datelor din acest Index, Republica Moldova s-a plasat pe locul 70 în clasamentul țărilor prospere. Prin comparație, conform Prosperity Index – 2022, adică anul trecut, Republica Moldova ocupa locul 71. „Progresul” constă în urcarea doar a unei singure poziții. La capitolul dat suntem depășiți de un șir de state, nu tocmai cele mai „occidentale”: Kazahstan, Albania, Armenia, Georgia, Serbia, Muntenegru, evident că România și Țările Baltice.

6. În fine, conform **Idicelului Percepției Corupției – 2023**, publicat la începutul lunii ianuarie 2024 de către Transparency International, Republica Moldova a înregistrat un scor al IPC 2023 de 42 de puncte, fiind pe locul 80 din 180 țări incluse în clasament și înregistrând o creștere de 10 puncte pe parcursul ultimilor cinci ani (2019 – 32, 2020 – 34, 2021 – 36, 2022 – 39, 2023 – 42 puncte). Printre „vecinii de clasament” ai Republicii Moldova sunt: China, Ungaria, Macedonia de Nord (cu scoruri ale IPC de 42 de puncte), Kosovo (41) și Africa de Sud (41). Pentru comparație: România a înregistrat un scor al IPC de 46 puncte, Bulgaria (45), Cehia (57), Estonia (76), Lituania (61), Letonia (60) [45].

Rezultate obținute

Trebuie să recunoaștem faptul că, pe parcursul anului 2023 – începutul anului 2024, Republica Moldova a întreprins un șir de măsuri și reforme, atât pe dimensiunea

consolidării integrității instituționale, cât și pe cea a fortificării practicilor anticorupție pe dimensiunea administrației publice, în special centrale. Printre cele mai importante menționăm:

1. A fost adoptată Legea nr.148 din 09.06.2023 privind accesul la informațiile de interes public. Este important faptul că textul legii compatibilizează legislația și practicile din RM la prevederile Convenției Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale, adoptată la Tromsø la 18 iunie 2009. Se presupune că legea va facilita accesul la informație și va aduce transparență.

2. Prin Legea nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor, a fost introdus sistemul de vetting și pre-vetting. Aflat încă în derulare (iunie 2024), este prematur să evaluăm procesul și impactul său asupra reușitei de curățare a justiției RM de cei lipsiți de integritate sau chiar corupți.

3. Legea nr.83 din 14.04.2023 privind modificarea unor acte normative a delimitat competențele Procuraturii Anticorupție și a Centrului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt. Intrată în vigoare la 3 august 2023 și nefiind în aplicare nici un an, este dificil să apreciem impactul reformei respective.

4. La finele anului 2023, mai exact la 26 octombrie 2023 a intrat în vigoare Legea nr.165 din 22.06.2023 privind avertizorii de integritate. Din punct de vedere cronologic, aceasta constituie deja a treia tentativă de a reglementa problematica dată. Și cu toate acestea, aplicabilitatea legii generează neclarități, evidențiindu-se lacunele.

Evident este faptul că aceste eforturi reprezintă doar un început.

În contextul celor menționate, apare necesitatea unor cercetări științifice de calitate, care într-un final, ar oferi factorilor decizionali din administrația publică, dar și întregii societăți, unele soluții științifico-practice de remediere a derapajelor constatate și de consolidarea a mecanismelor anticorupționale.

Concluzii

Recunoaștem faptul că s-au înregistrat anumite progrese pe dimensiunea integrității instituționale și a domeniului anticorupțional în ceea ce privește administrația publică centrală.

Cu toate acestea, situația în domeniile vizate, rămâne în continuare una plină de probleme și curențe cu risc să ne afecteze parcursul european.

Anul 2024 va constitui un an decisiv în consacrarea și fortificarea integrității instituționale, dar și a consolidării practicilor anticorupționale pe dimensiunea administrației publice. Este așteptată intervenția statului pe dimensiuni precum:

1. Urmează a fi materializată inițiativa Președintelui Republicii Moldova de instituire a Curții Anticorupționale. Proiectul legii se află în Parlament, fiind adoptat în două lecturi (decembrie 2023 [9]). Se așteaptă ca legea respectivă să aibă efect revoluționar în sistemul practicilor anticorupționale.

2. În ultimele zile a anului 2023 a fost adoptată Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.442 din 28.12.2023 privind aprobarea Programului național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Programului național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028.

3. La începutul anului 2024 a intrat în vigoare Legea Republicii Moldova Nr.11 din 01.02.2024 pentru modificarea unor acte normative (Legea nr.325/2013 privind evaluarea integrității instituționale). Ca urmare a declarării neconstituționale de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova a unor prevederi din Legea nr.325/2013 [5] (deja a doua oară din momentul adoptării ei), legiuitorul a intervenit cu modificări de substanță, punându-le în acord cu hotărârea Curții Constituționale.

Paradoxul constă în faptul că în anul 2014 Curtea Constituțională a Republicii Moldova a fost sesizată cu referire la neconstituționalitatea unor prevederi din Legea nr.325/2013. Pentru a păstra echidistanța, Curtea Constituțională a remis Sesizarea către Comisia de la Veneția, prin care i-a solicitat opinia. Ulterior, la 15 decembrie 2015, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) a emis un Amicus Curiae pentru Curtea Constituțională din Republica Moldova asupra unor prevederi ale Legii privind testarea integrității profesionale. În baza Avizului Comisiei de la Veneția (care a adus critici substanțiale unor prevederi ai Legii 325/2013), Curtea Constituțională a Republicii Moldova a examinat Sesizarea și a emis Hotărârea Curții Constituționale Nr.7 din 16.04.2015 privind controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr.325 din 23 decembrie 2013 privind testarea integrității profesionale (Sesizarea nr.43a/2014). Prin respectiva Hotărâre, mai multe prevederi ale Legii nr.325/2013 au fost declarate drept neconstituționale. Situația a fost remediată puțin mai târziu, prin adoptarea Legii nr.102 din 21.07.2016 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, care a venit cu completări substanțiale la Legea nr.325/2013 și totodată a modificat și completat un șir de acte legislative, creându-se astfel cadrul legal pentru realizarea evaluărilor de integritate instituțională.

Prin urmare, anul 2024 aduce reguli noi pe tărâmul consacării și consolidării integrității instituționale.

4. Prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.391 din 15.12.2023 a fost aprobată Strategia securității naționale a Republicii Moldova, intrată în vigoare la data de 17.01.2024. De departe este unul dintre cele mai importante demersuri normative din ultima perioadă. Adoptarea Strategiei constituie un pas ferm și uriaș pe tărâmul fortificării securității statului. Dar și mai important va fi procesul de transpunere în practică a prevederilor sale. Analizată prin prisma practicilor anticorupționale, constatăm o lipsă oarecare de reglementare a conceptului de securitate anticorupțională în textul Strategiei, în special cu referire la integritatea și anticorupția în ce privește administrația publică.

În sensul valorificării rezultatelor cercetării științifice, venim cu un șir de propuneri:

1. A evalua stadiul actual al eforturilor instituționale de asigurare a integrității instituționale și a practicilor anticorupționale pe dimensiunea anticorupțională, prin prisma activității de asigurare a securității naționale;

2. A întreprinde o valorificare științifică a legislației, standardelor și practicilor de consfințire a problematicii integrității instituționale și practicilor anticorupționale, pe dimensiunea administrației publice, atât la nivel instituțional al Uniunii Europene, cât și la nivelul statelor-membre ale Uniunii Europene.

3. A identifica incoerențe, discrepanțe, blocaje, alte probleme de natură juridică și organizațională, privind consolidarea integrității instituționale și fortificarea practicilor anticorupționale pe dimensiunea anticorupțională;

4. A înainta un demers științifico-practic privind modernizarea legislației naționale anticorupționale, avându-se drept finalitate diminuarea considerabilă a corupției, în special pe dimensiunea administrației publice centrale;

5. A veni cu propuneri de lege-ferenda de completare a Programului de activitate al Guvernului și al Planului de acțiuni al Guvernului cu reglementări ce ar viza securitatea anticorupțională pe dimensiunea administrației publice;

6. A formula propuneri de lege-ferenda de completare a Strategiei securității naționale cu un capitol ce ar viza asigurarea securității prin practici anticorupționale în domeniul administrației publice centrale.

Bibliografie

1. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.829 din 27.10.2023 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027.
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.887 din 22.11.2023 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anul 2024.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1031 din 21.12.2023 cu privire la aprobarea Planului național de dezvoltare pentru anii 2024-2026.
4. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.442 din 28.12.2023 privind aprobarea Programului național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Programului național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028
5. Hotărârea Curții Constituționale Nr.37 din 7 decembrie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 343⁸ din Codul de procedură civilă (aprecierea rezultatului testului de integritate profesională) (Sesizarea nr.41g/2021).
6. Legea Republicii Moldova Nr.11 din 01.02.2024 pentru modificarea unor acte normative (Legea nr.325/2013 privind evaluarea integrității instituționale).
7. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.391 din 15.12.2023 pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova.
8. Proiectul de lege cu privire la sistemul judecătoresc anticorupție și modificarea unor acte normative. La 21.12.2023 – examinat în lectura a 2-a.
9. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6597/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat la 05.05.2024)
10. Gațcan Iurie. Corupția ca fenomen social și mecanisme anticorupție. (Cazul Republicii Moldova). Teză de doctor în domeniul 541.02 – Structură socială, instituții și procese sociale. Chișinău, 2015. 188 p.
11. Hoppe Tilman. Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Berlin, 2021. 97 p.
12. Impactul corupției asupra realizării drepturilor omului în Republica Moldova: Studiu analitic cu recomandări de politici. Centrul pentru Drepturi Civile și Politice. Geneva-Chișinău, 2021. 88 p.

13. Ioniță Lilia., Savva Tatiana. Studiu: Expertiza anticorupție 2019-2020: Eficiență, costuri, impact. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Chișinău, 2021. 158 p.
14. Judecarea și sancțiunile aplicate în cazurile de corupție – cât de uniformă este practica judecătorească? Document analitic. Ilie Chirtoacă, Vladislav Gribincea, Oxana Brighidin, Daniel Goinic. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. Chișinău, 2022. 28 p.
15. Studiu privind clientelismul politic în gestionarea fondurilor publice. Ed. Expert-Grup. Chișinău, 2021. 44 p.
16. Talmaci Francisco. Activitatea analitică ca instrument de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție. Teză de doctor în drept. USPEE „C.Stere”. Chișinău, 2022. 199 p.
17. 2023 Index of Economic Freedom. <https://www.heritage.org/index/ranking>
18. Aiolfi Gemma. Anti-Corruption Compliance: A Guide for Small and Mid-Sized Organizations. Edward Elgar Publishing, 2020. 192p. ISBN-13: 978-1789905311.
19. Basabose Jean de Dieu. Anti-Corruption Education and Peacebuilding: The Ubupfura Project in Rwanda. Springer, 2019. 501p. ASIN: B07PDQNZPH.
20. Bowman James., West Jonathan. Public Service Ethics: Individual and Institutional Responsibilities. 3rd Edition. Routledge, 2021. 412p. ISBN-13: 978-1032066318.
21. Heitz Sarah. Anti-Corruption Measures in Fragile States. Addressing Change through a United Nations Anti-Corruption Package of Measures. Ed. Grin Verlag, 2015. 126p. ISBN-13: 978-3668068124.
22. Hough Dan. Corruption, Anti-Corruption and Governance (Political Corruption and Governance). Ed. Palgrave Macmillan, 2013. 182p. ISBN-13: 978-1137268709.
23. Johnson Jesper. Anti-Corruption Strategies in Fragile States: Theory and Practice in Aid Agencies. Edward Elgar Publishing, 2016. 296p. ISBN-13: 978-1784719708.
24. Johnston Michael., Fritzen Scott. The Conundrum of Corruption: Reform for Social Justice (Routledge Corruption and Anti-Corruption Studies). Routledge, 2020. 186p. ISBN: 0367224526.
25. Kuldova Tereza., Ostbo Jardar., Raymen Thomas. Luxury and Corruption: Challenging the Anti-Corruption Consensus. Bristol University Press, 2024. 240p. ISBN: 1529212413.
26. Lawler David. Frequently Asked Questions in Anti-Bribery and Corruption. Wiley, 2012. 592p. ISBN-13: 978-1119971979.
27. Miller Sumas. Corruption and Anti-Corruption in Policing – Philosophical and Ethical Issues. Ed. Springer, 2016. 122p. ISBN-13: 978-3319469904.
28. Mungiu-Pippidi Alina. Johnston Michael. Transitions to Good Governance: Creating Virtuous Circles of Anti-Corruption. Edward Elgar Publishing, 2017. 320p. ISBN-13: 978-1786439147.
29. Naxera Vladimir. Anti-Corruption and Populism. Routledge, 2023. 126p. ISBN-13: 978-1032282534.
30. Picci Lucio. Rethinking Corruption: Reasons Behind the Failure of Anti-Corruption Efforts. Cambridge University Press, 2024. 269p. ISBN-13: 978-1009468800.

31. Sousa Luis., Hindess Barry., Larmour Peter. *Governments, NGOs and Anti-Corruption: The New Integrity Warriors*. Routledge, 2008. 268p. ISBN-13: 978-0415466950.
32. Spector Bertram. *Curbing Corruption: Practical Strategies for Sustainable Change* (Routledge Corruption and Anti-Corruption Studies). Routledge, 2021. 224p. ISBN: 103214792X.
33. Stapenhurst Rick., Draman Rasheed., Larson Brooke. *Anti-Corruption Evidence: The Role of Parliaments in Curbing Corruption*. Ed. Springer, 2019. 226p. ISBN: 978-3030141424
34. *The Global Competitiveness Report 2014-2015*. Ed. World Economic Freedom. Switzerland. 2015. 565 p.
35. *The Legatum Prosperity Index – 2023*. <https://www.prosperity.com/rankings> (accesat la 10.04.2024).
36. Transparency International. *Corruption Perceptions Index – 2022*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (accesat la 03.04.2024).
37. Vergara Camila. *Systemic Corruption: Constitutional Ideas for an Anti-Oligarchic Republic*. Princeton University Press. 2022. 312p. ISBN-13: 978-0691211566.
38. World Justice Project. *Rule of Law Index – 2019*. Ed. World Justice Project. Washington. 2019. 201p.
39. Guștiuc A., Guștiuc L. Impactul pandemiei coronavirus: reconfigurarea direcțiilor strategice de dezvoltare a Republicii Moldova. În: *Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.10-18. (0.6 c.a.). ISBN 978-9975-3201-2-2.
40. Guștiuc A., Guștiuc L. Impactul corupției asupra drepturilor omului în Republica Moldova. În: *Culegerea de articole a Conferinței științifico-practice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept” din decembrie 2021*. Academia „Ștefan cel Mare” a MAI. Chișinău, 2021.
41. Guștiuc A., Guștiuc L. Transposition of the provisions of the Tromso Convention – immediate imperative for the Republic of Moldova (traducere din l. engleză: „Transpunerea prevederilor Convenției de la Tromso – imperativ imediat pentru Republica Moldova”). În *materialele Conferinței științifice internaționale – „Transformarea legislației în condițiile legii marțiale și a perioadei postbelice: stare actuală și perspective” din 17 martie 2023*. Yaroslav Mudryi National Law University from Kharkiv. Harkov, 2023. 223p. pp.15-24. ISBN 978-617-8198-04-9.
42. Guștiuc A., Guștiuc L. Fortificarea mecanismelor de apărare a drepturilor economice ale persoanelor prin consolidarea instituțiilor anticorupție din Republica Moldova. În *materialele Conferinței științifice cu participare internațională „Convergențe în Dreptul Public Internațional privind activitățile specifice din sectoarele: apărare, afaceri interne, afaceri externe și structuri de inteligență în strategiile viitorului”, organizate la 30 martie 2023, Facultatea Drept și Științe Sociale, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România*. pp.52-70. ISSN: 2587-4365.

43. Guștiuc A., Guștiuc L. Consolidarea apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale. În: Culegerea de lucrări științifice – Conferința științifico-practică internațională „Dezvoltare economică și cercetare”, 21-23 iunie 2023. Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, 2023. pp.363-383. ISBN: 978-9975-81-149-1.
44. Guștiuc A. Guștiuc L. Consacrarea sistemului de apărare a drepturilor economice ale persoanelor prin regândirea activității instituțiilor anticorupție din Republica Moldova. În: Culegerea de lucrări științifice – Conferința științifică internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, 7 iunie 2023. Universitatea de Stat „B.P.Hașdeu”, Cahul, 2023. Vol.X, Partea I. 457 p. (pp.132-141).
45. <https://www.transparency.md/2024/01/30/indicele-perceptiei-coruptiei-2023-coruptie-necontrolata-din-cauza-sistemelor-judiciare-din-ce-in-ce-mai-slabe/>

ROLUL PROFESIONALISMULUI FUNCȚIONARILOR PUBLICI ÎN REALIZAREA OBIECTIVULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

THE ROLE OF PROFESSIONALISM OF PUBLIC OFFICERS IN ACHIEVING THE OBJECTIVE OF EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Viorel FROSINEAC,
doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

Integrationist political-administrative processes occupied prominent places in the agenda of government activities with the Republic of Moldova obtaining the status of a candidate country for accession to the European Union. As a strategic and irreversible national objective, European integration involves a series of activities and reforms in different areas of the state. The alignment of the domestic regulatory framework with European standards includes the reform of the functioning of the public administration. Thus, in the achievement of the objective of European integration, an important role belongs to civil servants. The adjustment of national legislation as well as the application of European administrative practices depends on the will and professional capacities of each official in particular.

***Keywords:** European integration, civil servant, public administration, professionalism, candidate country, integration objectives*

Deși geografic Republica Moldova constituie parte a continentului European, politic aceasta a întârziat să-și stabilească relații cu structurile europene, inclusiv cu Uniunea Europeană. O atenție specială relațiilor dintre UE și Republica Moldova a fost acordată în 1994, prin semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC), consemnând printre primele încercări reușite de legalizare juridică a cooperării bilaterale [9, p.39]. Acordul de Parteneriat și Cooperare a constituit baza aprofundării relațiilor și asocierii politice dintre părți. În scopul aplicării APC și susținerii obiectivului R. Moldova privind integrarea în structurile economice și sociale europene, în anul 2005 a fost aprobat Planul de Acțiuni Moldova – UE, în cadrul Politicii Europene de Vecinătate [2, p.7].

În 2009, Comisia Europeană primește undă verde de la Consiliul UE pentru a demara negocierile de încheiere a unui acord aprofundat între UE și R. Moldova, care să înlocuiască APC. Tratatul dintre părți, formate din 15 runde de negocieri, au durat până în iunie 2013. Acordul și componenta de liberalizare au fost parafate integral în cadrul summit-ului Parteneriatului Estic de la Vilnius din 2013. Deși deloc ușor drumul

pe calea integrării europene, R. Moldova a izbutit mai multe reușite, una dintre acestea a constituit-o semnarea în 2014 la Bruxelles, a Acordului de Asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană [2, p.7].

Guvernul R. Moldova aprobă în 2014 proiectul de lege pentru ratificarea Acordului de Asociere între R. Moldova, pe de o parte, și UE și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, fiind prezentat Parlamentului R. Moldova spre examinare, care la rândul său ratifică Acordul de Asociere în iulie 2014 [2, p.7]. Ratificarea Acordului de Asociere dintre R. Moldova și UE constituie unul din obiectivele de legiferare deplină a asocierii politice și integrării economice a Republicii Moldova la Uniunea Europeană [2, p.5].

Ca urmare a aplicării în următorii ani a Acordului de Asociere UE-Moldova și Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, sunt puse bazele unei asocieri politice și integrări economice mai puternice între UE și Moldova. Asistența financiară și sprijinul acordat de către UE în scopul înfăptuirii reformelor democratice, au adus beneficii considerabile în dezvoltarea R. Moldova [12].

În contextul mai multor circumstanțe, și ca urmare a declanșării războiului din Ucraina, în martie 2022, R. Moldova depune cererea de aderare la UE, iar Comisia Europeană stabilește Republicii Moldova nouă pași pentru a asigura procesul de aderare.

Pașii înaintați țin de alinierea la valorile și standardele UE, privind democrația, statul de drept, reforma justiției, reforma administrației, precum și garantarea drepturilor fundamentale ale omului. Relațiile dintre UE și R. Moldova au luat o nouă formă strategică odată cu recunoașterea de către Consiliul Europei a perspectivei europene a R. Moldovei, la 23 iunie 2022, fiindu-i acordat statutul de țară candidată la UE [12]. Rapoartele privind ajustarea conform cu acquis-ul UE, publicate de către Comisia Europeană, în pofida multiplelor provocări, reconfirmă rezistența și angajamentul R. Moldova în realizarea agendei integraționiste [17, p.3].

În consecința proximității sale geografice cu Ucraina, R. Moldova a fost puternic afectată de războiul provocat de către Federația Rusă în țara vecină, însă eforturile de înfăptuire a reformelor nu au încetenit. R. Moldova fiind statul care a primit cel mai mare număr de refugiați pe urma războiului din Ucrainei pe cap de locuitor în Europa, afirmându-se încă o dată ca partener de încredere, fiind înfăptuite măsuri pentru atenuarea impactului regional provocat de război [12].

În 2023, R. Moldova a găzduit summit-ul Comunității Politice Europene, prezentându-se disponibilă de a se alătura partenerilor europeni în abordarea provocărilor regionale [17, p.3]. În acest sens, și UE se afirmă solidară cu R. Moldova, oferind sprijin financiar în formă de granturi și împrumuturi, reafirmându-și angajamentele continue privind acordarea suportului concentrat pe consolidarea securității energetice, consolidarea cooperării în domeniul securității și apărării și sprijinirea parcursului său de reformare a administrației publice [12].

La 8 noiembrie 2023, Comisia Europeană adoptă Pachetul de extindere pentru anul 2023 cu recomandarea către Consiliul European privind demararea negocierilor de aderare a R. Moldova. Pachetul de extindere recunoaște progresele înregistrate de către R. Moldova în implementarea reformelor de europenizare, și a celor 9 pași ai Comisiei înaintați în iunie 2022, totodată Comisia Europeană propune noi recomandări pentru

avansarea agendei europene, în domeniul reformei justiției, de-oligarhizării și combaterii corupției, precum și performanțele înregistrate și pașii de urmat pentru criteriul politic, economic și cele 33 de capitole ale aquis-ului UE [15]. Astfel, UE continuă a fi pentru R. Moldova cel mai eficient exemplu de dezvoltare a țărilor din spațiul european [2, p.5].

În timp, aspirațiile europene ale R. Moldova au fost zdruncinate de mai multe crize politice, însă, suportul acordat de către Uniunea Europeană a contribuit enorm la consolidarea democrației și a statului de drept. La fel, unul dintre partenerii externi, omniprezenți în parcursul european al R. Moldova este România, iar angajamentele ferm asumate de către Guvernul României în baza Parteneriatului strategic pentru Integrarea Europeană a Republicii Moldova, au asigurat o traversare mult mai ușoară a agendei integraționiste.

Cererea de aderare a Republicii Moldova la UE, urmată de concluziile Consiliului European privind acordarea statutului de țară candidat, constituie o primă etapă în procesul de aderare la UE. Ca stat candidat, R. Moldova este în proces de pregătire pentru negocierile de aderare, constituind o nouă etapă în relațiile Moldova – Uniunea Europeană, care acordă o deosebită atenție în ajustarea legislației naționale [5, p.149].

Realizarea recomandărilor înaintate de către Comisia Europeană, presupune organizarea administrației statului candidat în conformitate cu structura criteriilor de la Copenhaga, în scopul desfășurării eficiente și profesioniste a negocierilor de aderare. În contextul atingerii criteriilor de organizare a administrației publice, precum și reducerii timpului de negociere, necesită a fi valorificat potențialul uman al administrației publice [5, p.152]. Negocierile de aderare la UE se desfășoară cu guvernele celor 27 de state membre ale UE, în formatul conferințelor interguvernamentale. Încheierea negocierilor presupune convocarea conferinței interguvernamentale finale cu inițierea Tratatului de aderare [5, p.155].

Procesul de asociere și integrare europeană cuprinde ajustarea tuturor domeniilor de administrare statală, astfel este importantă selectarea coerentă a obiectivelor și direcțiilor prioritare de acțiune a statului, pentru a dezvolta o administrație publică corespunzătoare standardelor europene. Scopul final al acțiunilor întreprinse este ca administrația publică să garanteze realizarea intereselor naționale ale țării [4, p.6].

În scopul încheierii negocierilor de aderare, Republica Moldova urmează să realizeze următoarele obiective:

- să promoveze pacea, valorile europene și bunăstarea cetățenilor săi;
- să ofere libertate, securitate și justiție în limita frontierelor naționale;
- să prevină și să combată criminalitatea;
- să creeze și să mențină o economie de piață internă funcțională și competitivă;
- să asigure o dezvoltare durabilă bazată pe o creștere economică echilibrată și pe stabilitatea prețurilor;
- să îmbunătățească și să protejeze calitatea mediului;
- să promoveze progresul tehnico-științific;
- să combată excluziunea socială și discriminarea;
- să promoveze justiția și protecția socială, egalitatea între femei și bărbați și protecția drepturilor copilului;

- să consolideze coeziunea economică, socială și teritorială și solidaritatea cu statele membre UE;

În statul de drept, sistemul administrației publice constituie principalul mecanism prin care se realizează valorile asumate la nivel politic. Administrația publică trebuie să fie continuă, mereu prezentă și receptivă [1, p.19]. În acest sens, un rol primordial în atingerea acestor obiective comunitare le revin instituțiilor ce formează administrația publică a statului și funcționarilor publici din cadrul acestor autorități.

Prin realizarea obiectivelor comunitare, R. Moldova își propune să formeze o administrație publică eficientă, responsabilă, transparentă și deschisă în interacțiunea cu cetățenii. Sporirea capacităților resurselor umane ale administrației publice are drept scop îmbunătățirea eficienței activității instituționale. O astfel de administrație își va concentra efortul în aplicarea fără deficiențe a legii și furnizarea serviciilor publice de calitate. Pe urma restructurării administrației publice, cetățenii vor beneficia de o structură instituțional-administrativă simplificată, proceduri de funcționare coerente, o atitudine și cultură organizațională centrată pe promovarea interesului public, precum și un management eficient și transparent al banilor publici. Reforma administrației publice va reduce birocrăția și va elimina corupția [2, p.15].

Edificarea Republicii Moldova într-un stat european, presupune în primul rând mobilizarea eforturilor administrative și civile în combaterea corupției. Fenomenul corupției rămâne un obstacol imens în calea reformării și europenizării administrației publice, care periclitează transparența și corectitudinea proceselor administrative și decizionale. Corupția s-a înrădăcinat în multe din domeniile de administrare a statului, astfel aceasta poate constitui un impediment major în procesele de negociere privind aderarea la Uniunea Europeană [4, p.7].

Ca soluție în reducerea și combaterea corupției sunt create mecanisme eficiente de interacțiune dintre autoritățile administrației publice și cetățeni, prin modernizarea managementului serviciilor publice acordate: servicii publice electronice - fără deplasări, servicii publice fără plăți, servicii publice desconcentrate în teritoriu - mai aproape de cetățeni [4, p.8].

O strânsă cooperare între instituțiile publice centrale și autorităților publice locale v-a facilita identificarea unor soluții la problemele ce distanțează cetățenii de autoritățile publice, și va contribui la promovarea reformelor de europenizare. După principiul "*statul aproape de cetățeni*", toate procesele integraționiste vor fi mai ușor asimilate de către societatea civilă. Ținând cont de toate implicațiile și eforturile pe care le presupune integrarea europeană, una din opțiunile cele mai simple este coalizarea: administrație publică centrală, administrație publică locală și societate civilă [4, p.9].

În Europa occidentală, prestarea serviciilor publice urmărește creșterea eficienței și productivității serviciilor, o atenție deosebită acordându-se conceptului de servire a cetățeanului. Astfel, restructurarea administrației publice din Republica Moldova în contextul integrării europene, presupune asigurarea a trei principii esențiale în prestarea serviciilor publice: permanență, profesionalism și neutralitate politică [10, p.356]. Integrarea R. Moldova în Uniunea Europeană impune modernizarea sistemului administrației publice, reforma funcției publice și creșterea nivelului profesional al funcționarilor. Reforma administrației publice presupune următoarele obiective: eficacitate, responsa-

bilitate, integritate, dinamism, atitudine, constituind un set de valori etico-profesionale a funcției publice. Se urmărește, totodată, crearea unui corp de funcționari publici profesioniști și neutri din punct de vedere politic, care să contribuie la eficientizarea sistemului administrativ și îmbunătățirea relațiilor dintre administrația publică și societatea civilă, în conformitate cu cerințele acquis-ului UE [8, p.7].

Eficacitatea administrației publice rezultă din capacitățile funcționarilor, astfel este importantă aflarea în funcții publice a resurselor umane competente, profesionale, pregătite să exercite o multitudine de atribuții și roluri [18, p.111]. Profesionalismul în rândul funcționarilor publici este un principiu etic fundamental, care presupune, conștientizarea și îndeplinirea responsabilă a interesului public [11, p.198]. Activitatea pe bază de profesionalism presupune îndeplinirea sarcinilor de serviciu prin aplicarea cunoștințelor teoretice și prin folosirea deprinderilor practice dobândite [14, p.240].

Fiind considerat o ideologie relevantă funcției publice, profesionalismul exercită rolul de coagulare a tuturor intereselor publice în interes general [6, p.49]. Mai actual, resursele umane din cadrul autorităților publice contemporane sunt abordate de către noul management public drept ”*capital*” sau ”*investiție*”, astfel, este important ca funcționari publici profesioniști să contribuie cât mai eficient la realizarea obiectivelor de integrare europeană [18, p.109].

Funcționarul public constituie elementul democrației, datorită căruia la propriu se realizează obiectivele integraționiste ale R. Moldova, fiind și elementul administrativ cel mai apropiat de societatea civilă, care reacționează la impulsurile și schimbările sociale [18, p.112].

În contextul integrării europene, funcționarii publici trebuie să-și exercite cât mai profesional funcțiile, pentru a fi atinse standardele acquis-ului UE. Mai cu seamă în parcursul integrării europene, funcționarii trebuie să perceapă funcția lor ca un mod de a servi drept exemplu pentru societatea civilă. Totodată, funcționarii vor constitui mijlocul de consolidare și apropiere a valorilor europene de cetățenii din diferite medii culturale și sociale [16, p.5].

Obținerea de către R. Moldova a statutului de țară candidat privind aderarea la UE presupune pentru funcționarii publici noi angajamente. Atribuțiile realizate în cadrul funcției publice trebuie să fie ghidate mereu de principii: servicii calitative în folosul cetățeanului. Toate activitățile funcționarilor publici se caracterizează printr-un grad înalt de transparență și corectitudine [16, p.5].

Reeșind din multiplele sarcini de preaderare încredințate autorităților publice, percepem că numai funcționarii publici profesionali pot contribui la formarea unei administrații publice capabile să joace un rol esențial în procesul de integrare europeană, în dezvoltarea unei națiuni moderne, democratice și avansate din punct de vedere economic și socio-cultural [10, p.356].

Cert este că realizarea agendei integraționiste depinde în mare măsură de calitatea umană și capacitatea lor profesională, fiind necesară o atenție sporită în managementul funcției publice. Administrația publică constituie o activitate axată pe mecanismul de realizare a deciziilor politice [8, p.109], astfel, fundamentul unei veritabile reforme privind integrarea R. Moldova într-o nouă formă economică și politico-administrativă poate fi înfăptuită de către un corp profesionist de funcționari participanți la procesele administrative [7, p.8].

Realizarea obiectivelor integraționiste și dezvoltarea unei societăți presupune existența unei administrații publice capabile să presteze servicii calitative populației. Profesionalismul funcționarilor publici are un impact substanțial asupra cetățenilor, societății civile, sectorului public și privat, asupra autorităților și instituțiilor publice. Redresarea tuturor sferelor de activitate ale statului la standardele UE și înregistrarea unor performanțe esențiale pornește de la nivelul organizațional, și de la capacitățile profesionale ale resursele umane implicate în aceste procese [7, p.43]. Profesionalismul în funcția publică constituie o premisă a garantării calității bunurilor și serviciilor produse în cadrul activităților administrative.

În concluzie, deducem că succesul realizării obiectivului de integrare europeană a R. Moldova de către autoritățile publice, depinde de profesionalismul funcționarilor care participă la aceste procese, de modul în care aceștia vor identifica prioritățile și vor stabili obiectivele specifice pentru fiecare acțiune în parte.

BIBLIOGRAFIE

1. Cârstea V. *Drept administrativ și administrație publică*. Editura Nagard. Lugoj 2014. 184 p. ISBN-978-606-592-170-2.
2. Creangă I., Bostan O. coordonator Chiriac L. "IDIS Viitorul". *Beneficiile Acordului de Asociere RM-UE*. Biblioteca "IDIS Viitorul". Chișinău 2015. 54 p.
3. Creangă I., *Curs de drept administrativ*. Editura Epigraf. Chișinău 2003. 156 p.
4. Dandiș N. *Rolul administrației publice locale în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova*. Asociația de Politică Externă. Chișinău 2014. 12 p.
5. Međak V., Vehar P. *Manual armonizarea legislației ca element cheie pentru succesul procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană*. Editura ARC. Chișinău 2022. 170 p.
6. Miroiu M., Blebea-Nicolae G. *Etica profesională*. Iași 2002. 138 p. eBook: https://aman.ro/betawp/wp-content/uploads/ebook/snsipa/Etica_profesionala.pdf
7. Odinokaia I. *Funcția publică - aspecte de drept comparat*. Note de curs. Denumirea programului: *Managementul administrației publice*. Universitatea de Stat "Alec Russo" din Bălți, Catedra de Drept. Bălți [S. n.], 2020. 165 p. CZU:352.08:340.5(075.8).
8. Popescu Petrovski D.M. *Statutul funcționarilor publici din România și din Uniunea Europeană: principii, drepturi și obligații*. Editura I.R.D.O. București 2011. 528 p. ISBN 978-973-9316-910.
9. Prohnițchi V., Osoianu I. EXPERT-GRUP. *Aspirațiile europene și dezvoltarea umană a Republicii Moldova: Raportul Național de Dezvoltare Umană a Republicii Moldova*. Tipografie "Nova-Imprim". Chișinău 2012. 160 p. ISBN 978-9975-4345-7-7.
10. Boghian V. *Dimensiuni europene ale funcției publice și statutului funcționarului public din România*. Conferința „Consolidarea administrației publice locale și perspectivele Europene ale Republicii Moldova”. Academia de Administrare Publică. Republica Moldova, Chișinău, 23 noiembrie 2018. p.354-360.
11. Bulgaru M. *Etica profesională – o necesitate pentru activitatea de succes a specialistului*. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova "Studia Universitatis Moldaviae". 2018, nr.3(113). "Științe sociale". ISSN online 2345-1017. p.193-202.

12. Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova. *Uniunea Europeană și Republica Moldova*. Pagina web: <https://www.eeas.europa.eu/moldova/moldova-si-ue-ro?s=223>
13. Dinu R. *Accesul în funcția publică la nivel European - Marea Britanie, Austria, Italia*. *Analele Univer. din București – Seria de drept. Forum Juridic nr. 2/ 2022*, p. 30-43. https://www.ombudsman.europa.eu/fi/publication/ro/11650%3Futm_source%3Dweb_EO&utm_medium%3Dscrollie_organic&utm_campaign%3Dscrollie_25
14. Mahdi T. *Profesionalismul și gândirea profesională în contextul activității profesionale*. *Revista Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”*: ”Interconexiuni psihologice și socioculturale”. Chișinău, 2016. p.237-245. CZU: 371.124.
15. *Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova explică aderarea la UE*. Pagina web: <https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue>
16. Ombudsmanul European. *Principii ale serviciului public pentru funcția publică europeană*. 2012. 8 p. Pagina web:
17. *Pachetul de extindere a UE pentru anul 2023 adoptat de către Comisia Europeană*. Raport privind Republica Moldova. 127 p. Pagina web: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/d8ef3ca9-2191-46e7-b9b8-946363f6db91_en?filename=SWD_2023_698%20Moldova%20report.pdf
18. Popescu-Arsenii M. *Locul și rolul funcționarului public în aparatul de stat*. Conferința „Analele științifice ale USM. Științe socioumanistice”. Centrul Editorial-Poligrafic al USM. Chișinău 2016. p. 109-112.

SUCCINTĂ ANALIZĂ COMPARATIVĂ A CODURILOR ADMINISTRATIVE DIN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA

BRIEF COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ADMINISTRATIVE CODES IN ROMANIA AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Mihaela-Otilia AROȘOAIE,
doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Secretar General, Instituția Prefectului Județul Botoșani*

SUMMARY

The codification of the rules of a certain branch of law is a useful approach for all the factors involved in carrying out specific activities. In public administration, the codification of all administrative law norms by incorporating distinct normative acts into a single new normative act having the legal force of a law represents the legal basis for the conduct and organization of administrative activities. In Romania and the Republic of Moldova, the implementation of this legal basis called the Administrative Code began in 2019, which is why we propose to compare the two collections of normative acts by highlighting the similarities and differences in the regulations of the two states.

Keywords: *codification, unification, normative framework, comparison, structure, article, annex.*

Unificarea legislației privind activitatea administrativă a unui stat democratic într-un singur cod reprezintă, înainte de toate, o inițiativă curajoasă a legislativului întrucât, în cele mai multe cazuri, presupune implementarea unor măsuri de reformă a administrației publice, reglând diverse disfuncționalități din activitatea autorităților publice centrale și locale constatate ca urmare a neadaptării legislației la dinamica vieții sociale. Este vorba de o actualizare și o compactare a cadrului legislativ, cu beneficiul reglementării corespunzătoare a normelor tranzitorii. Construirea și asezarea ordonată a regulilor de urmat în administrație, fără omisiuni sau ambiguități legislative, au menirea de a implementa o disciplină juridică necesară și suficientă în executarea comenzii sociale. Utilitatea codificării profită tuturor factorilor implicați în activitatea administrativă, dar mai ales beneficiarului final-cetățeanul.

Abordarea unei comparații între codurile celor două state, România și Republica Moldova, implică atât o analiză structurală cât și o analiză funcțională. Își găsește utilitatea, pe segmentul analizei activității administrative, în prima etapă, o analiză structurală a celor două coduri.

Astfel, Codul administrativ al României a fost aprobat prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr.57 din 03 iulie 2019, publicată în Monitorul Oficial al României, Par-

tea I, nr. 555 din 5 iulie 2019. Codul este structurat pe 10 părți principale care includ și modificări și completări aduse altor acte normative în vigoare corelativ cu prevederile Codului Administrativ. Codul administrativ al României cuprinde 638 de articole la care se adaugă un număr de 7 Anexe. Codul abrogă 16 acte normative anterioare prin care era reglementată majoritar activitatea administrației publice. Deși au fost abrogate expres, legiuitorul român nu a renunțat la a reglementa în continuare instituțiile de drept administrativ necesare bunei funcționări a administrației centrale și locale, menținând conținutul acestora însă cu reunirea lor într-un singur act normativ. Au fost unificate normele juridice din administrația publică rezultând astfel baza legală a administrației publice din România într-un singur act normativ care cuprinde o culegere sistematică de reguli juridice privitoare la ramura de drept administrativ, denumit cod, intrat în vigoare la data de 05 iulie 2019, cu unele excepții prevăzute expres în art.597.

Ceea ce este de evidențiat în legătură cu Codul Administrativ al României o reprezintă preponderența dreptului material/substanțial administrativ fără imixțiuni de norme procedurale în compoziția acestuia. Testul timpului (2019-2024) a întărit această opinie, a oferit contextul pentru stabilitatea și implementarea graduală a normelor de drept material (partea a IX a cuprinde dispoziții tranzitorii și finale). Nu împărtășim opinia autorilor [1, p.31] care au criticat acest act normativ încă din faza de proiect, denumindu-l *cod administrativ mamut* pentru motivul potrivit căruia se dorește însumarea tuturor normelor de drept administrativ în cadrul aceluiași act precum și pentru neasigurarea stabilității legislative a normelor. S-a omis în exprimarea acestei opinii, caracterul de stabilitate dobândit de normele din vechea reglementare dar preluate de codul administrativ prin abrogarea actelor normative anterioare.

Codul administrativ a fost atacat la Curtea Constituțională de către Avocatul Poporului care a sesizat aspectul potrivit căruia ordonanța de urgență nu ar răspunde exigențelor Constituției în ceea ce privește delegarea legislativă așa cum a fost statuată de către Curte prin propria jurisprudență precum și inexistența motivelor care să justifice urgența și situația extraordinară care să determine aprobarea codului administrativ prin ordonanță de urgență. Obiecțiile Avocatului Poporului au fost respinse de către Curtea Constituțională care a constatat că ordonanța este constituțională, deschizând astfel calea unei implementări girată de un capital de încredere și corectitudine a actului normativ, în sine.

În Republica Moldova, Parlamentul a adoptat Codul Administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018, publicat la data de 17-08-2018 în Monitorul Oficial nr. 309-320 art. 466. Codul este structurat pe 4 cărți, cuprinde 258 de articole, abrogând două acte normative anterioare, respectiv legea contenciosului administrativ nr. 793/2000 și legea nr. 190/1994 cu privire la petiționare. În prezent, codul unifică toate reglementările referitoare la procedura administrativă și a contenciosului administrativ, fiind în vigoare de la data de 01 aprilie 2019.

Sistematizarea și armonizarea normelor de drept administrativ într-un singur act normativ a reprezentat o preocupare veche a legislativului din Republica Moldova, existând și opinia potrivit căreia „necesitatea de codificare a dreptului administrativ s-a aplicat cu trecerea timpului. Astfel, pe lângă fenomenul instabilității legislației administrative – menționat în perioada interbelică – astăzi s-a adăugat și fenomenul „inflației

legislative”. Aceasta din urmă se manifestă printr-o multiplicare necontrolată de acte normative, care face imposibilă atât însușirea, cât și aplicarea lor într-un mod eficient de către corpul de funcționari” [2, p.98].

Nu întâmplător am ales să evidențiez structura codului indicând cele patru cărți componente de unde, lesne se poate concluziona în sensul unei compoziții eterogene a reglementărilor în sensul existenței, în sistem hibrid, atât a normelor de drept material cât și a celor de drept procedural, ambele aparținând dreptului administrativ. Concluzia firescă a acestei opinii rezidă și în neconcordanța titlului, denumit generic, Codul administrativ, cu conținutul acestui act normativ precum și în insuficienta reglementare în sensul lipsei normelor privitoare la instituții importante ale dreptului administrativ precum funcția publică sau răspunderea administrativă.

Analizând structura codului din perspectiva celor patru părți componente, se constată că două părți reglementează proceduri (administrativă și a contenciosului administrativ) iar celelalte două, privesc dispozițiile generale (specifice atât dreptului material cât și dreptului procedural) precum și dispozițiile finale și tranzitorii. Conținutul este preponderent procedural iar structura conținutului reflectă un act normativ mixt.

Codul administrativ al Republicii Moldova este inspirat din legislația germană, mai exact din două acte normative naționale, respectiv *Verwaltungsverfahrensgesetz* (Legea privind procedura administrativă) [3, p.2] și *Verwaltungsgerichtsordnung* (Codul Tribunalului administrativ) [4, p.2]. Lesne se poate observa caracterul procedural al normelor de inspirație, motiv pentru care ne încadrăm în categoria celor care critică neconcordanța Codului administrativ al Republicii Moldova în sensul lipsei de identitate între conținut și titlu. Mai suplu rezumat, conținutul codului conține preponderent norme specifice dreptului procedural iar denumirea evidențiază norme specifice dreptului substanțial. Deși au existat demersuri încă din anul 2013 când, Cancelaria de Stat a înaintat primul proiect de cod intitulat Codul de procedură administrativă, în mare parte cu același conținut sub care a fost adoptat ca și Cod administrativ, cu instituții de drept administrativ amplu reglementate cum ar fi: actul administrativ și contractul administrativ (în reglementarea actuală, s-au definit aceste noțiuni în Partea I, Capitolul II și s-au inserat în Titlul III și Titlul IV, din Cartea a II-a reglementări specifice actului administrativ individual și contractului administrativ, precum și Titlul VII privind executarea acestora), ceea ce s-a adoptat în final a fost inițiativa legislativă a unui grup de deputați înregistrată la nr. 90 din 27 martie 2017 la Guvern, cu privire la proiectul Codului administrativ care a fost finalizată în varianta denumirii propuse și înaintată legislativului moldav. Acest ultim proiect cuprinde și procedura contenciosului administrativ, având drept scop *sistematizarea tuturor reglementărilor legale referitoare la procedura administrativă derulată de autoritățile publice prin înglobarea regulilor, instituțiilor juridice specifice procedurii administrative și celor proprii contenciosului administrativ într-un singur act legislativ (Codul administrativ)*. Decisivă în adoptarea Codului administrativ al Republicii Moldova în această denumire a fost Comisia Juridică, numiri și imunități a Parlamentului moldav care a tranșat controversa asupra titlului actului normativ, invocând aspectul potrivit căruia denumirea proiectului de lege - Cod administrativ corespunde obiectului de reglementare. S-a susținut că normele procedurale cu privire la contenciosul administrativ stipulate în partea a III-a își au originea într-o lege preluată de cod, lege care reglementa norme de drept material.

Ne rezervăm dreptul de a rămâne consecvenți opiniei conform căreia, ceea ce este reglementat prin Codul administrativ al Republicii Moldova corespunde dreptului procedural. Titlul unui act normativ trebuie să corespundă conținutului reglementat pentru ca, în final, referința la Codul administrativ să fie de o manieră pozitivă în sensul consacării termenilor și instituțiilor de drept administrativ în reglementare substanțială, materială iar nu din sfera procedurală, complementară normelor materiale.

În contextul analizei structural-comparative a celor două coduri, este de remarcat faptul potrivit căruia, în ambele state de referință intrarea în vigoare a noilor reglementări s-a produs în același an calendaristic, respectiv 2019, prima dată în Republica Moldova, în aprilie pentru ca apoi, la o distanță de 3 luni, în iulie, să se aplice și în România prevederile propriului cod administrativ, cu impact relevant în ambele state la nivel de proces aplicativ și decizional, încercându-se astfel uniformizarea întreaga legislații aplicabile administrației publice, din perspectiva asemănării între cele două acte normative. Includem aici și dispozițiile legale care reglementează principiile specifice administrației¹ precum și unele dispoziții definitorii care se aseamănă prin conținut în cele două coduri analizate alături de unele reglementări privind efectele juridice ale actului administrativ individual precum și parte din formalitățile procedurale pentru emiterea acestuia și unele aspecte de transparență în procedura administrativă. Și nu în ultimul rând, denumirea celor două acte normative - Cod administrativ, în ambele state.

Cea mai mare dispută se circumscrie noțiunii de deosebire între Codul administrativ al României și cel al Republicii Moldova. Din această perspectivă, pot fi structurate următoarele:

- în România, Codul administrativ a fost adoptat prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr.57/2019, în timp ce Parlamentul din Republica Moldova a adoptat Codul nr. 116 din 19.07.2018;
- în privința neconcordanței între conținutul și titlul Codului administrativ al Republicii Moldova în sensul în care deși titlul codului indică norme de drept substanțial, conținutul cuprinde majoritar norme de drept procedural, putem concluziona în sensul în care cele două coduri administrative analizate au conținuturi diferite, în măsura în care îmbrățișăm opinia potrivit căreia norme Codului administrativ din România corespund dreptului substanțial;
- structura tehnico-legislativă a celor două acte normative este diferită în sensul în care, Codul administrativ al Republicii Moldova este structurat pe cărți, titluri și capitole în cadrul acestora întâlnim izolat secțiuni (Cartea I, cap.III-principii), articole și aliniate - iar Codul administrativ din România este structurat pe părți, titluri, capitole, secțiuni, articole și aliniate;
- cantitativ există disproporție vădită, codul administrativ din Republica Moldova cuprinde 4 cărți și 258 de articole ca elemente structurale de bază ale părții dispozitive în timp ce codul administrativ din România cuprinde 10 părți și 638 articole alături de 9 anexe;
- noțiuni precum «participanții la procedura administrativă», «regimul juridic al

¹ Capitolul III, Secțiunea I-II, din Codul administrativ al Republicii Moldova și Partea I, Titlul III din Codul administrativ al României, mai puțin Secțiunea III privind principiile procedurii de contencios administrativ care sunt reglementate doar în Republica Moldova, în România, Legea nr.554/2004 privind contenciosul administrativ nu are rezervată secțiune pentru aceste principii;

- competenței autorităților publice», «clarificarea stării de fapt și obținerea probelor», «comunicarea în cadrul procedurii administrative», «cheltuielile procedurii» sau «re-luarea procedurii» din Codul moldovenesc nu își au reglementare în codul administrativ din România sau în alte acte normative naționale;
- în România, contenciosul administrativ este reglementat distinct de Codul administrativ prin Legea nr.554/2004 privind contenciosul administrativ în timp ce, în Republica Moldova, art. 257 alin.2 din cod, abrogă Legea contenciosului administrativ nr. 793/2000 și încorporează în cuprinsul Codului administrativ reglementările specifice acestuia; asemănătoare este și reglementarea petițiilor în cele două state, în sensul în care în Republica Moldova s-a abrogat Legea nr. 190/1994 cu privire la petiționare iar dispozițiile specifice materiei au fost încorporate în Codul administrativ iar în România, Codul administrativ nu reglementează activitatea de soluționare a petițiilor, aceasta face obiectul Ordonanța Guvernului nr.27/2002 privind reglementarea activității de soluționare a petițiilor, act normativ distinct de Codul administrativ.

În cadrul analizei prin comparație a celor două coduri administrative aparținând României și Republica Moldova, referința o reprezintă codul administrativ al Republicii Moldova. Am demarat analiza comparativă având în vedere fiecare carte, titlu și capitol din codul administrativ al Republicii Moldova cărora le-am identificat corespondența în codul administrativ al României sau în alte acte normative românești pentru a concluziona asupra reglementărilor specifice codurilor din cele două state.

Dacă Cartea I a Codului administrativ al Republicii Moldova intitulat «*Dispoziții generale*» cu cele trei capitole corespunzătoare referitoare la: legislația administrativă, dispoziții definitorii și principii au toate corespondent de reglementare în Codul administrativ al României (PARTEA I, Dispoziții generale, TITLUL I- Dispoziții generale, TITLUL II- Definiții generale aplicabile administrației publice și TITLUL III- Principiile generale aplicabile administrației publice) chiar și în Constituția României, Secțiunea a 2-a-Administrația publică locală, art. 120-Principii de bază precum și în Legea nr.554/2004 privind contenciosul administrativ, în ceea ce privește Cartea a II a a Codului administrativ din Republica Moldova intitulat «*Procedura administrativă*» nu comportă asemănare în reglementările românești în privința participanților la procedura administrativă și regimul juridic al competenței autorităților publice. Un corespondent poate fi identificat în privința termenelor în procedura administrativă în cuprinsul Ordonanței Guvernului nr.27/2002 privind reglementarea activității de soluționare a petițiilor, în special al termenului de soluționare a petiției. Deasemenea, cap.IV -Aspecte instituționale și de competență al Titlului I, din Carte a II, cuprinde reglementări asemănătoare în România prin prevederile art.138 alin.1-17 din Ordonanța de Urgență a Guvernului nr.57/2019 privind Codul administrativ în privința desfășurării ședințelor consiliului local precum și în Legea nr.52/2003 privind transparența decizională în administrația publică și Ordonanța Guvernului nr.27/2002 privind reglementarea activității de soluționare a petițiilor.

Nefiind reglementată o procedură administrativă în România în cuprinsul codului administrativ, este evident că etapele unei astfel de proceduri așa cum sunt reglementate în Titlulu II al Cărții II, din Codul administrativ din Republica Moldova, nu comportă codificare însă, aspecte comune reglementate în legislația din România se regăsesc în acte normative diferite de codul administrativ cum ar fi: Legea nr.554/2004 privind contenci-

osul administrativ și Ordonanța Guvernului nr.27/2002 privind reglementarea activității de soluționare a petițiilor în privința depunerii unei cereri de revocare a unui act administrativ sau a unei petiții, corespunzătoare reglementărilor specifice din Titlul II, capitolul I-Inițierea și finalizarea procedurii administrative din codul moldovenesc.

În privința capitolului II din Titlul II al Cărții a II a, Incidente și drepturi procedurale al codului moldav, în România reglementări asemănătoare se regăsesc în Legea nr.554/2004 privind contenciosul administrativ și Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă în privința instituției suspendării, a conexării și a constituirii unui dosar. Însă, majoritar reglementări asemănătoare se regăsesc în Ordonanța Guvernului nr.27/2002 privind reglementarea activității de soluționare a petițiilor.

Nu au corespondent în legislația românească clarificarea stării de fapt, comunicarea în cadrul procedurii administrative și cheltuielile procedurii (capitolele III, V și VI din codul moldovenesc), putând fi reținute aspecte asemănătoare în privința audierii participanților (capitolul IV) cu audierea reglementată de Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, în România.

Titlul III-procedura emiterii actelor administrative individuale al Cărții a II a din Codul administrativ al Republicii Moldova își găsește corespondent generos atât în Codul administrativ al României cât și în alte acte normative specifice.Capitolul I-formalități procedurale pentru emiterea actelor administrative individuale comportă asemănare mixtă, în sensul reglementărilor prevăzute în art.197 alin.1-5-comunicarea și aducerea la cunoștință a actelor administrative din Codul administrativ precum și în Legea nr.24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative în privința motivării și structurii actului administrativ individual, semnării și contrasemnării. Capitolul II-Emiterea actelor administrative individuale are corespondent în Codul administrativ al României, în special în art.5 lit.ț, bb,cc,dd,ee-definiții generale:...cvorum, majoritate, tipuri de majoritate. Capitolul III-efectele juridice ale actului administrativ individual are corespondent în legislația românească în art.199 alin.1 și alin.2-actele administrative cu caracter individual-comunicare, efecte juridice.Cât privește ultimul capitol IV-anularea și încetarea efectelor juridice ale actelor administrative individuale, aceste instituții sunt reglementate în România, în legi speciale respectiv:Legea nr.554/2004 privind contenciosul administrativ și Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă.

În privința Titlului IV-Contractul administrativ al Cărții a II a din Codul Republicii Moldova este de remarcat aspectul potrivit căruia în legislația din România nu a fost atribuită o reglementare distinctă și explicită a contractului administrativ, aceasta decurgând din acte normative distincte de codul administrativ al României, respectiv: Legea nr.554/2004 privind contenciosul administrativ, Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă și Legea nr.98/2016 privind achizițiile publice.

Cartea a II a Codului administrativ din Republica Moldova continuă cu Titlul V-procedura prealabilă care în România își are reglementare expresă în Legea nr.554/2004 privind contenciosul administrativ, printr-un articol destinat expres procedurii prealabile. Dispozițiile Titlului VI privind reluarea procedurii nu sunt reglementate în legislația românească însă cele ale Titlului VII privind executarea actelor administrative individuale și a contractelor administrative permite comparații.Astfel, cap.I privind dispozițiile generale își au asemănare în reglementarea din România în Legea nr.554/2004 privind

contenciosul administrativ. Diferită este reglementarea executării creanțelor bănești din capitolul II care în România își are sediul materiei în Legea nr. 227/2015 privind Codul fiscal și în Legea nr. 207/2015 privind Codul de procedură fiscală. Nu există reglementare corespunzătoare pentru impunerea acțiunilor, a tolerărilor sau a inacțiunilor conform capitolului III al Titlului VII.

Este de esență reglementării în Codul administrativ al Republicii Moldova, Cartea a III a-”*Procedura contenciosului administrativ*». Se impune, în context, mențiunea conform căreia în România această procedură este reglementată într-o lege distinctă de Codul administrativ și anume Legea nr. 554/2004 privind contenciosul administrativ. Aspectele comune de reglementare privesc procedura în primă instanță, recursul și procedura de recurs precum și procedura de executare a hotărârilor judecătorești. Un aspect diferit în reglementările proprii celor două state și care se impune a fi evidențiat privește calea de atac a apelului. În România hotărârea fondului în contenciosul administrativ este supusă doar căii de atac a recursului în timp ce, în Republica Moldova suportă două grade de control judiciar, respectiv apelul și recursul.

Cartea a IV- a intitulată «*Dispoziții finale și tranzitorii*» din Codul administrativ al Republicii Moldova are corespondent și în Codul administrativ din România, Partea a IX-a-Dispoziții tranzitorii și finale.

Așadar, date fiind toate aspectele indicate mai-sus, codurile administrative din România și Republica Moldova au atât structură diferită cât și conținut diferit, existând puține instituții asemănătoare reglementate comun în aceste două acte normative. Diferențele în reglementare sunt firești întrucât normele de drept administrativ sunt specifice fiecărui stat, au un caracter autohton ce derivă din obișnuința/cutuma organizării și funcționării administrației în întregul său, din strategiile și politice de guvernare naționale cu impact asupra administrației. Prin urmare, gândirea unui șablon standardizat prin reglementări comune cu privire la conținutul unui cod administrativ pentru ambele state nu ar fi posibil dată fiind tradiția, istoria și propria evoluție a instituțiilor în cadrul spațiului național și european.

Bibliografie

1. Petrescu, Narcisa Rodica și Petrescu, Olivia, *Discuții asupra evoluției viitoare a Instituției Prefectului în România* [online], în Revista „Curentul Juridic”, accesat la 15.11.2021, disponibil: http://revcurentjur.ro/old/arhiva/attachments_201501/recjurid151_4FR.pdf.
2. Orlov, Maria, *Codificarea dreptului administrativ în Republica Moldova*, [online], Codificarea administrativă-Abordări doctrinare și cerințe practice, București, 2018, disponibil: https://www.academia.edu/37561110/CODIFICAREA_ADMINISTRATIV%C4%82_abord%C4%83ri_doctrinare_%C8%99i_cerin%C8%9Be_practice, accesat la data de 01.09.2023;
3. Administrative Procedure Act (VwVfG), [online], accesat la: 08.06.2023, disponibil: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/BJNR012530976.html>.
4. Bundestagul german al 3-lea mandat electoral, [online], accesat la: 08.06.2023, disponibil: <https://dserver.bundestag.de/btd/03/000/0300055.pdf>.

IMPACTUL INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE ASUPRA ECONOMIEI REPUBLICII MOLDOVA

THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON THE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Virgiliu MOREI,
doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea Tehnică a Moldovei*

SUMMARY

Direct foreign investments (DFI) reflect an important characteristic in the development of the world economy, representing the main external funding source for any type of economy, both developed and less developed. These are considered stable motors of the economic growth, as they are based on the long-term relation between the investors and the concerned countries, increasing the flow of foreign investments and thus becoming a target pursued by any government.

The objective of this article is the analysis of DFI, the relations between them, the benefits it brings to the economy, the impact of the main macroeconomic indicators on the economic growth with accent on DFI and last, but not least, of the effect that it may have on the economy.

Keywords: *economic activities, enterprises with foreign capital, direct foreign investments, economic development.*

Investițiile străine directe (ISD) constituie o sursă importantă de finanțare externă pentru creșterea durabilă și stabilă a unei economii, având în prim-plan țările în curs de dezvoltare. Mai mult, comparativ cu împrumuturile bancare, considerate angajamente pe termen lung și purtătoare de dobândă, ISD sunt etichetate ca resurse financiare stabile care sunt accesibile chiar și în perioade de criză financiară.

Atragerea investițiilor străine directe reprezintă un deziderat pentru majoritatea țărilor, mai ales pentru cele aflate în curs de dezvoltare, datorită potențialelor beneficii pe care le pot genera în economia-gazdă: crearea de locuri de muncă, conectarea la rețelele internaționale de producție, diversificarea și modernizarea capacităților de producție, creșterea gradului de sofisticare a mediului de afaceri, în contextul în care aduc tehnologii și cunoștințe superioare (*know-how*) etc.

Posibilitatea unor câștiguri suplimentare derivă și din potențialele efecte de antrenare și învățare asupra companiilor autohtone, ceea ce poate duce la o eficientizare a activităților acestora. Experiența statelor din Europa Centrală și de Est demonstrează că ISD au avut un rol semnificativ în reducerea decalajelor de dezvoltare față de țările occidentale. Cu toate acestea, este important să se sublinieze că nu toate tipurile de ISD pot avea efectul dorit asupra economiei, deoarece maximizarea beneficiilor asociate infuziei de capital străin necesită politici bine fundamentate. [5]

Investițiile străine directe au fost examinate din multiple perspective, inclusiv im-

pactul asupra țării-gazdă, avantajele și corelația dintre stocurile de ISD și creșterea economică. Cercetările actuale în domeniu reflectă diferite ipoteze cu privire la efectul ISD asupra creșterii economice, însă concluziile sunt în general restrânse din cauza insuficienței datelor, a perioadelor scurte de studiu sau a eșantioanelor de date care nu sunt reprezentative. Din această cauză, efectul ISD poate fi pozitiv, negativ sau neutru.

Din punct de vedere conceptual, implicațiile pozitive ale ISD la nivel macroeconomic se referă, în principal, la următoarele aspecte: (1) susțin creșterea economică; (2) stimulează investițiile interne; (3) sprijină restructurarea și privatizarea; (4) susțin creșterea investițiilor de capital; (5) generează efecte pozitive asupra balanței comerciale; (6) susțin creșterea veniturilor la bugetul statului; (7) susțin îmbunătățirea standardului de viață.

Deși ISD pot genera o serie de efecte pozitive la nivelul țării-gazdă, nu este exclusă posibilitatea apariției unui impact negativ, atât la nivel macroeconomic, cât și la nivel sectorial.

O parte dintre aceste efecte negative sunt inerente și se manifestă, în general, pe termen scurt, apariția lor fiind strâns legată de implementarea investiției și/sau eficientizarea acesteia, ca de exemplu: (1) creșterea importurilor; (2) creșterea șomajului; (3) impact negativ asupra bugetului.

Pe lângă aceste efecte negative, inerente pe termen scurt, ISD pot avea un impact negativ de durată, în special în acele țări care nu dispun de o politică economică clară și coerentă, ca de exemplu: (1) țara în cauză se poate confrunta cu distorsiuni economice în urma acțiunii investitorilor străini; (2) dacă investitorul străin va achiziționa o poziție de monopol, ceea ce îi va oferi acestuia avantaje sub forma câștigurilor suplimentare, această situație poate genera efecte sociale și economice mai accentuate negative decât cele înregistrate în cazul monopolurilor de stat.

ISD sunt frecvent considerate un element esențial al creșterii economice și al procesului de globalizare financiară. S-a demonstrat că ISD nu doar aduc capital străin suplimentar, dar și facilitează transferul de tehnologii noi, îmbunătățind cunoștințele și competențele de management și marketing ale companiilor locale. [1].

Cercetările indică faptul că ISD pot spori atât dimensiunea, cât și eficiența investițiilor, contribuind la creșterea economică pe diverse orizonturi de timp: scurt, mediu și lung. Mai mult, companiile multinaționale pot exercita un impact benefic și de durată asupra productivității agregate și creșterii economice în țările-gazdă, nu doar prin extinderea capitalului total, ci și prin transferuri tehnologice, diseminarea inovațiilor și îmbunătățirea abilităților manageriale. [9]

Deși teoriile economice subliniază că ISD ar trebui să catalizeze creșterea economică, cercetările empirice, fie la nivel micro, fie macroeconomic, nu au furnizat dovezi concludente care să confirme acest efect de creștere în economiile-gazdă. [2, 7]

În general, în literatura de specialitate recentă se menționează că impactul benefic al creșterii ISD sunt condiționate de politicile și mediul țării-gazdă, inclusiv dezvoltarea sectorului financiar, nivelul de calificare al forței de muncă, gradul de deschidere a comerțului și nivelul de dezvoltare economică. [6; 8; 10]

În ceea ce privește rolul pe care îl joacă evoluțiile pieței financiare în medierea impactului ISD asupra creșterii economice, unii autori au constatat că efectul pozitiv al

ISD asupra creșterii este condiționat de îmbunătățirea pieței financiare din țara-gazdă. [4] Astfel, politicile care vizează promovarea dezvoltării pieței financiare sunt în strânsă legătură cu atragerea ISD.

Conform unui studiu, care scoate în evidență politicile și factorii determinanți pentru ISD, investitorii străini preferă investițiile liberale și politicile comerciale, impozitele scăzute, un sistem guvernamental transparent și o infrastructură bună. [11]

Deschiderea economică spre investiții și comerț, legea și ordinea, precum și eliminarea corupției sunt aspecte cruciale pentru un guvern în susținerea dezvoltării economice. Stabilitatea pieței este evidentă într-un sistem fiscal bine echilibrat, o intensă activitate comercială, o intermediere financiară robustă și o infrastructură urbană și rurală solidă. Studiile economice demonstrează în mod clar că politicile economice și implementarea lor sunt vitale pentru atragerea ISD, sugerând că aceste politici ar trebui să fie mai prietenoase și mai deschise. Cu alte cuvinte, cu cât există mai puține obstacole pentru investitorii străini, cu atât aceștia sunt mai dispuși să investească. Cu cât guvernul face mai mult pentru a oferi un plan economic, legal și un cadru de infrastructură favorabil pentru ISD, cu atât statul respectiv va obține mai multe investiții.

Este bine cunoscut faptul că, pandemia COVID-19 a avut un impact economic masiv în întreaga Europă și nu numai. Atât întreprinderile, cât și consumatorii au trebuit să se adapteze rapid la măsurile și restricțiile impuse pentru distanțare și izolare. Economia Europei a stagnat în trimestrul patru al anului 2020 și în primul trimestru din 2021, deoarece s-au implementat unele măsuri de sănătate publică menite să limiteze răspândirea virusului. Cu toate acestea, începând cu al doilea trimestru al anului 2021, economiile Uniunii Europene și ale zonei euro au început să înregistreze o redresare.

În ce privește evoluția ISD în Republica Moldova în ultima perioadă, se observă o tendință pozitivă marcată de creșteri semnificative în anumite sectoare strategice. Această evoluție este rezultatul unui set de măsuri și politici guvernamentale orientate către atragerea investitorilor străini, inclusiv facilități fiscale, îmbunătățirea infrastructurii și crearea de zone economice libere.

Unul din indicatorii impactului ISD în economia Republicii Moldova îl constituie participarea acestora la formarea produsului intern brut (PIB). Potrivit datelor BNM, în perioada anilor 2012-2022, ponderea fluxurilor de ISD în PIB a oscilat destul de mult: cea mai mare valoare a fost înregistrată în anul 2019 (4,3%), iar cea mai mică în anul 2016 (1,1%). În anul 2022, ponderea fluxurilor de ISD în PIB a constituit 4,0% (*Figura 1*).

În anul pandemic 2020, ponderea stocurilor de ISD în PIB a atins nivelul maxim de 41,2%, pe fundalul unui PIB mic. În anul 2022, această pondere a scăzut la 34,0%. Comparativ cu alte țări similare, acest indicator este relativ mic, evidențiind potențialul considerabil al Republicii Moldova de a atrage mai multe ISD.

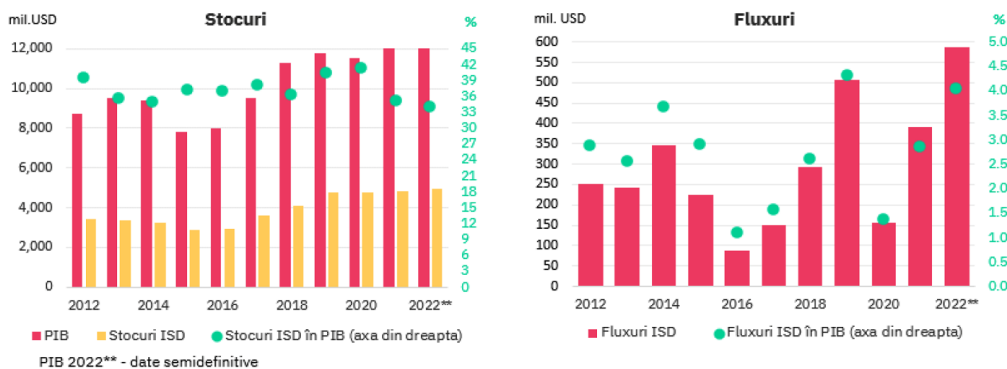

Figura 1. Ponderea stocurilor și fluxurilor de ISD în PIB, 2012-2022 [3]

În contextul unei conjuncturi economice dificile și a incertitudinii accentuate, activitatea investițională din Republica Moldova a scăzut în anul 2023. Astfel, intrările nete de capital sub formă de ISD au atins 416,3 mil. USD, cu 23,1% mai puțin decât în anul 2022, datorită unei creșteri nete a pasivelor (capitalul investit de nerezidenți în Moldova) cu 417 mil. USD. În același timp, activele nete (capitalul rezidenților Moldovei investit în alte țări) au crescut cu 0,7 mil. USD. Intrările de capital sub formă de ISD au scăzut cu 28,8% comparativ cu anul precedent, influențate de reducerea participațiilor nete la capital (-57,4%) și a profitului reinvestit (-17,1%). (Figurile 2, 3)

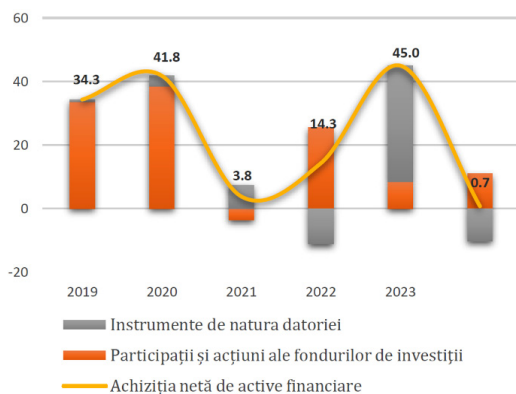

Figura 2. Achiziția netă de active financiare a ISD pe instrumente în anii 2019-2023, mil. USD

Sursa: Conform datelor BNM.

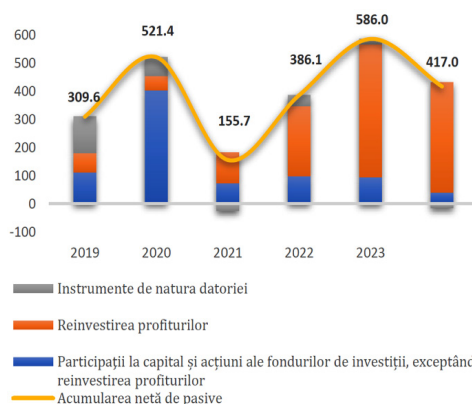

Figura 3. Acumularea netă de pasive a ISD pe instrumente în anii 2019-2023, mil. USD

Sursa: Conform datelor BNM.

Stocul total de pasive sub formă de ISD la 31.12.2023 a fost evaluat la 5533,9 mil. USD (în creștere cu 11,9 % față de 31.12.2022), din care participațiile la capital dețin o pondere de 66% (+18,8%), iar împrumuturile de datorie – 34% (+0,5%).

În distribuția geografică a capitalului acumulat, investitorilor din țările UE le-au revenit ponderea majoră – 86,3%, din alte țări – 13%, din CSI – 0,7%. Principalii investitori străini în Moldova sunt originari din Cipru, Olanda, România, Marea Britanie, Bulgaria, Franța etc.

Conform datelor BNM, în anul 2023 ISD sunt prezente aproape în toate sectoarele economice (genurile de activitate). Astfel, 96,2% din toate ISD din Republica Moldova în anul 2023 au fost concentrate în nouă genuri de activitate, distribuite neuniform (Figura 4). Cea mai mare pondere a ISD sunt prezente în așa sectoare, precum activități financiare și asigurări – 35,2% (cu 11,4% mai mult față de anul 2022), comerț – 25,8% (cu 6,9% mai mult față de anul 2022) și industria prelucrătoare – 18,6% (cu 1,6% mai puțin față de anul 2022).

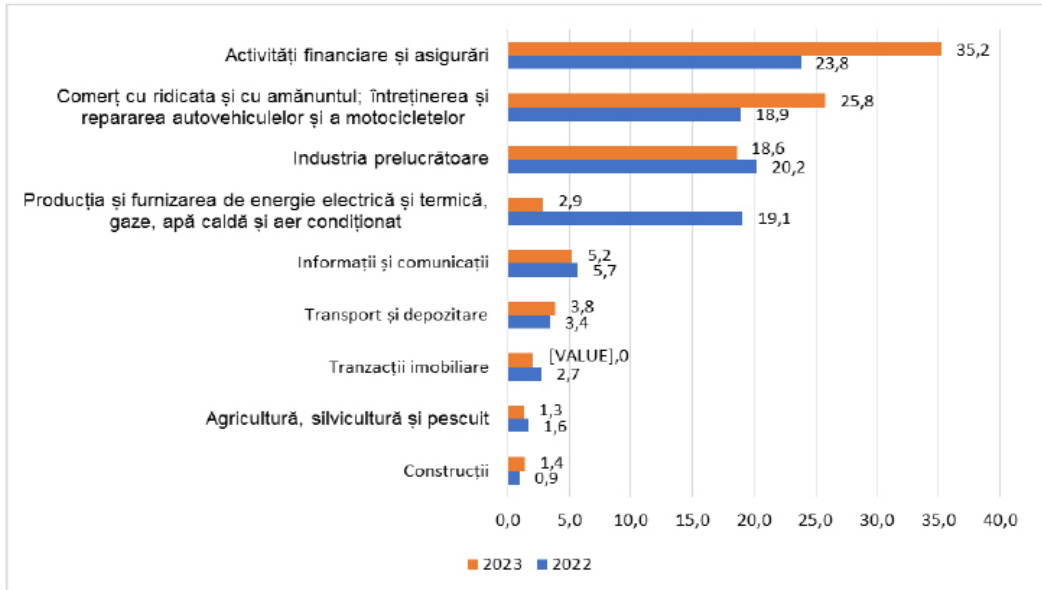

Figura 4. Structura ISD pe activități economice în perioada anilor 2022-2023, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNM.

Întreprinderile cu ISD (străine și mixte) creează 19,7% valoare adăugată brută (VAB) în ansamblu pe economie, din care 12,7% – întreprinderile străine și 7,0% – întreprinderile mixte. (Figura 5)

Distribuția valorii adăugate a întreprinderilor cu ISD (străine și mixte) pe sectoare economice relevă că acestea au cea mai însemnată contribuție la formarea valorii adăugate din sectoarele activității financiare și asigurări – 59,8% (dintre care 33,9% aparțin întreprinderilor străine), informații și comunicații – 47,4%, industrie, energie electrică și distribuția apei – 38,3% și sectoarele de comerț, transport și HoReCa – 20,8% din total.

În perioada anilor 2012-2022, cota întreprinderilor cu ISD s-a redus de la 8,5% în 2012 până la 6,2% în 2022. Această diminuare a fost cauzată în principal de o reducere semnificativă a numărului de companii cu capital mixt. (Figura 6)

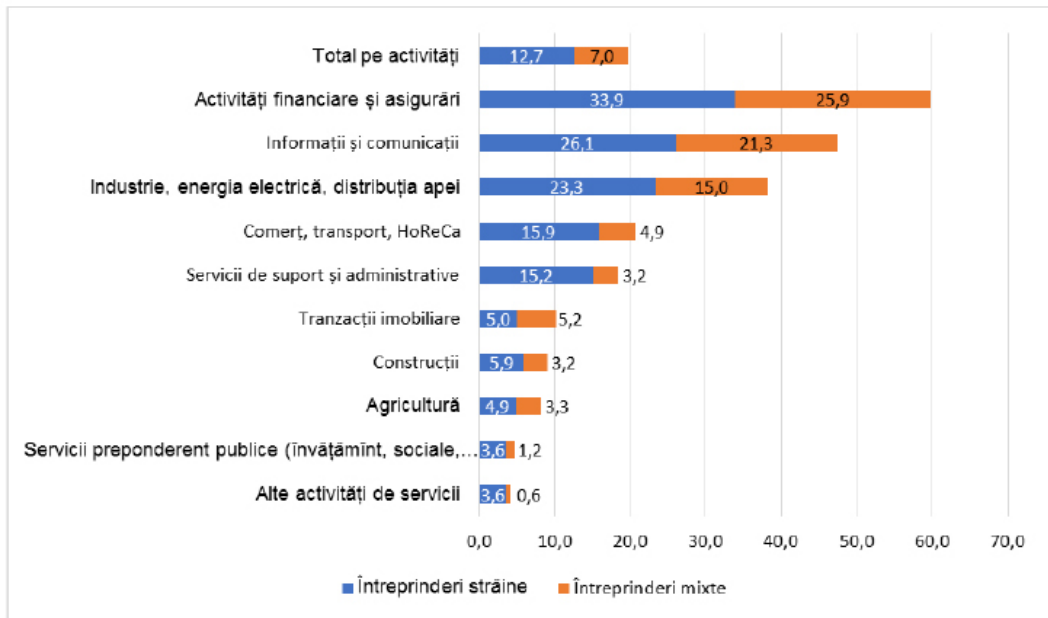

Figura 5. Ponderea întreprinderilor cu ISD pe sectoare economice după valoarea adăugată brută în anul 2021, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor [3].

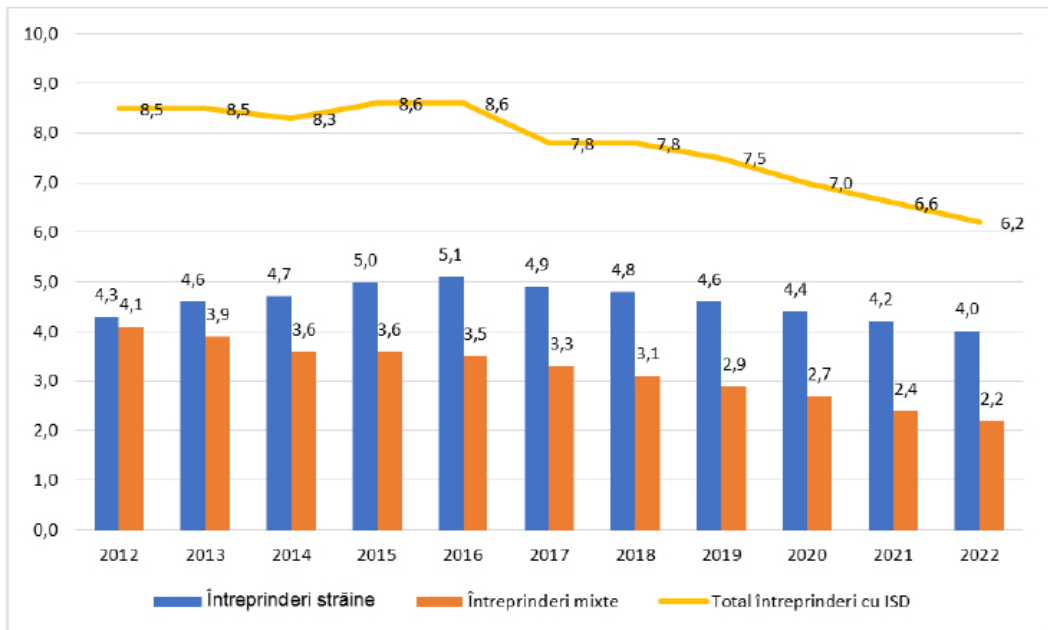

Figura 6. Evoluția ponderii întreprinderilor cu ISD în numărul total al întreprinderilor în perioada anilor 2012-2022, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor [3].

Dacă în 2012 numărul companiilor mixte era apropiat cu cel al companiilor cu capital sută la sută străin (cca 2.100), atunci în 2022 numărul acestora a scăzut până la cca 1.400. Astfel, cota întreprinderilor mixte a ajuns la 2,2% în anul 2022, reducându-se cu 1,9 p.p. față de 2012.

În ceea ce privește companiile cu capital străin sută la sută, numărul acestora a crescut de la 2.200 în anul 2012 până la cca 2.500 la finele anului 2022, cu o cotă de 4% din numărul total.

Ponderea forței de muncă, angajate la întreprinderile cu ISD, a crescut în perioada anilor 2012-2022 de la 14,5% până la 15,4%. Această evoluție s-a produs exclusiv din conținutul creșterii numărului de angajați din întreprinderile cu capital străin 100%. (Figura 7)

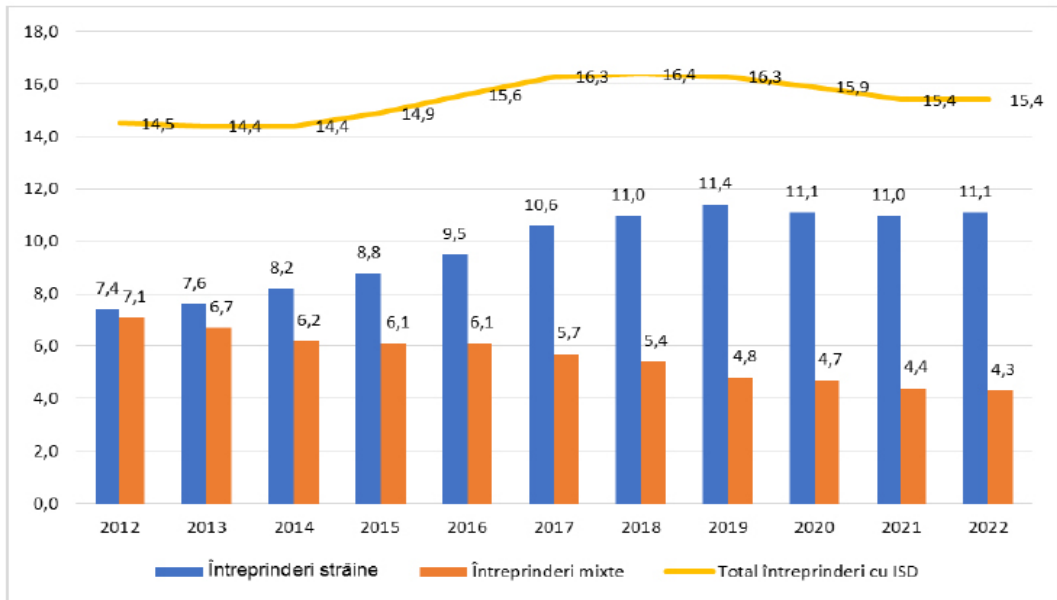

Figura 7. Evoluția ponderii întreprinderilor cu ISD în total salariați în perioada anilor 2012-2022, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor [3].

Dacă în 2012 atât întreprinderile străine, cât și cele mixte aveau un număr mediu de angajați de cca 17 persoane, atunci la finele anului 2022 numărul mediu de salariați constituia 23-24 de persoane în cazul firmelor străine și cca 16 persoane în cazul întreprinderilor mixte.

Ponderea întreprinderilor cu ISD în volumul total al veniturilor din vânzări a oscilat ușor în perioada anilor 2012-2022. Cea mai mare valoare a acestui indicator a fost înregistrată în anul 2015 (29,8%), iar cea mai mică în pandemie și perioada post-pandemică (26%). (Figura 8)

Pe parcursul perioadei anilor 2012-2022 ponderea veniturilor din vânzări realizate de întreprinderile cu ISD a depășit semnificativ ponderea salariaților acestora în total. Acest lucru indică despre un nivel mai ridicat de productivitate al muncii al acestor întreprinderi. În anul 2022, 15,4% din salariați au realizat 28,2% din veniturile din vânzări totale per economie.

Întreprinderile cu ISD aduc o contribuție semnificativă la formarea bugetului prin plata impozitelor, în special, a impozitului pe venit. În perioada anilor 2012-2022, ponderea impozitului pe venit plătit de acest grup de întreprinderi a variat între 24,2% (anul 2021) și 34,5% (anul 2012).

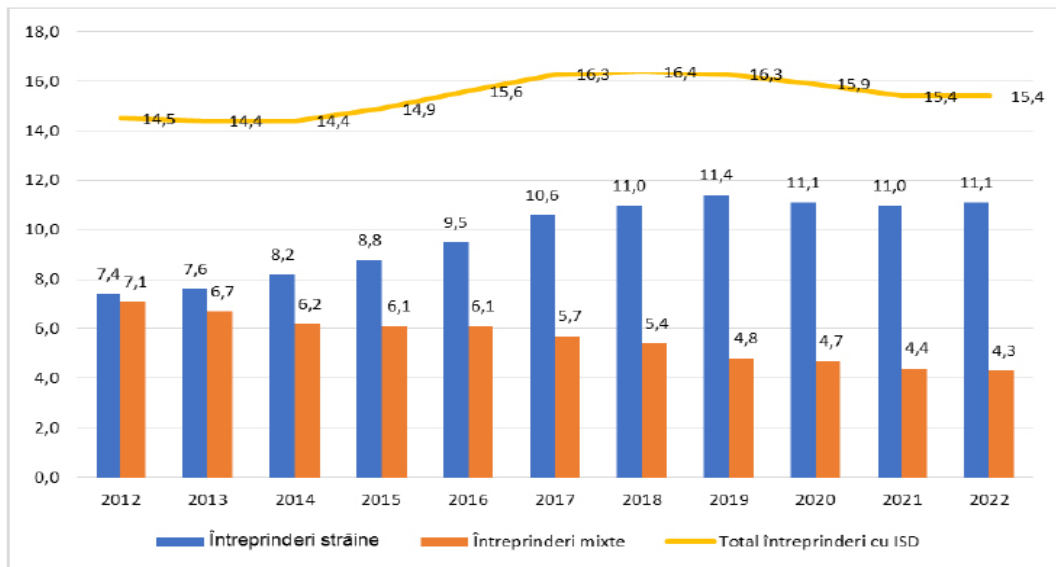

Figura 8. Evoluția ponderii întreprinderilor cu ISD în volumul total al veniturilor din vânzări în perioada anilor 2012-2022, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor [3].

În ultimii ani, acest indicator s-a diminuat ușor din contul creșterii quantumului impozitului pe venit plătit de întreprinderile cu alte forme de proprietate. În anul 2022 întreprinderile cu ISD au contribuit cu 25,1% din impozitul pe venit acumulat la buget. (Figura 9)

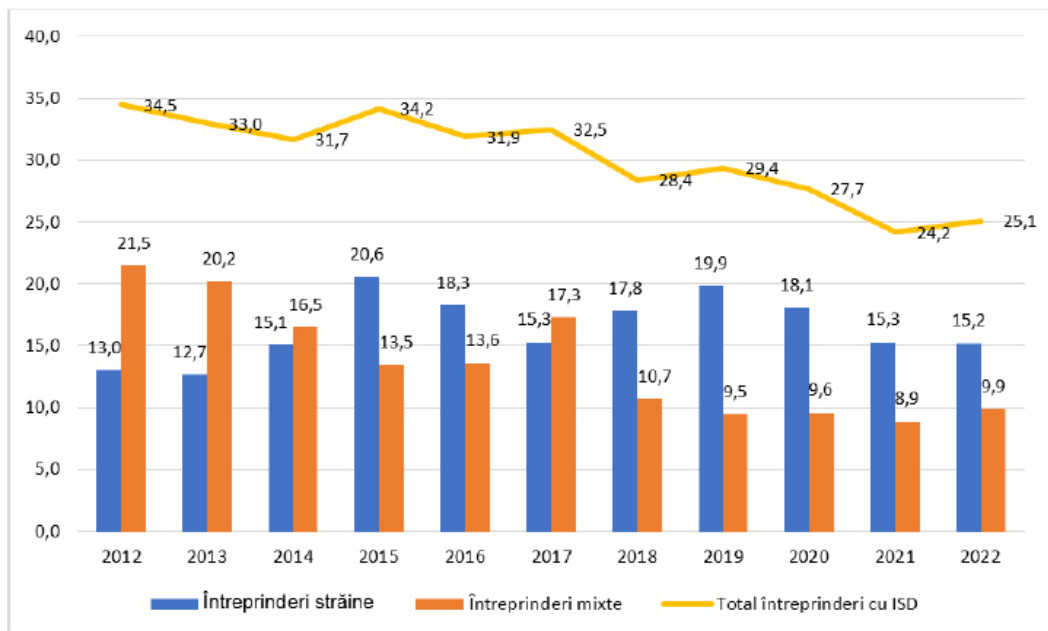

Figura 9. Evoluția ponderii întreprinderilor cu ISD în volumul total al cheltuielilor privind impozitul pe venit în perioada anilor 2012-2022, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor [3].

Ponderea companiilor cu ISD în costul forței de muncă a crescut de la 15,2% în anul 2013 până la 16,7% în anul 2022. (Figura 10)

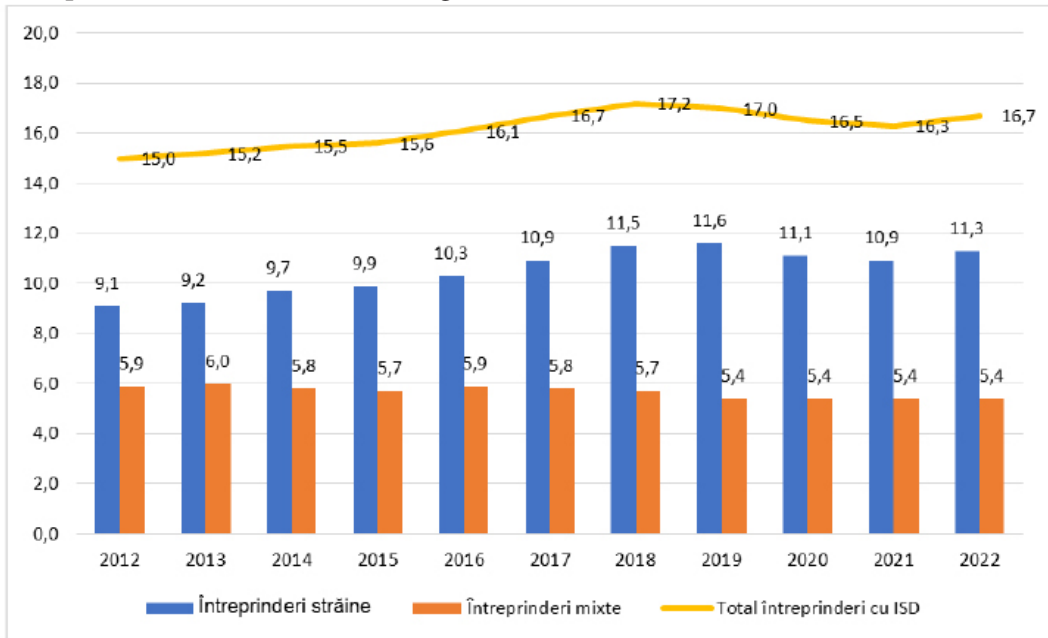

Figura 10. Evoluția ponderii întreprinderilor cu ISD în volumul total al cheltuielilor privind remunerarea muncii în perioada anilor 2012-2022, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor [3].

Cuantumul mediu lunar al remunerării muncii unui salariat la întreprinderile cu ISD este cu aproximativ 74% peste media întreprinderilor private locale.

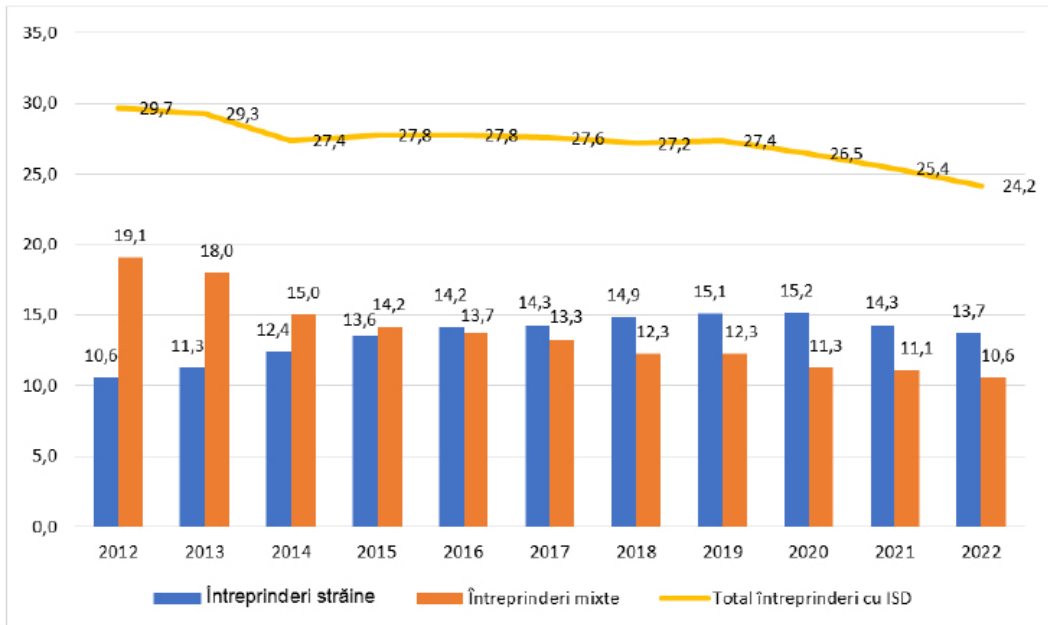

Figura 11. Evoluția ponderii întreprinderilor cu ISD în volumul total al activelor imobilizate în perioada anilor 2012-2022, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor [3].

Întreprinderile cu ISD contribuie semnificativ în utilizarea și crearea activelor imobilizate. În anul 2022 acestea dețineau 24,2% din activele imobilizate, atât cu destinație industrială, cât și socială. (Figura 11) Ponderele activelor imobilizate la întreprinderile cu ISD a variat ușor în perioada anilor 2012-2022, cu valori cuprinse în segmentul 24-30%.

Concluzii. Având în vedere analiza prezentată supra, putem afirma că investițiile străine directe au un impact pozitiv asupra creșterii economice. În general, fluxurile de ISD sunt în creștere, ceea ce poate contribui la o expansiune în economia națională (Figura 12). Deci, atragerea investițiilor străine este benefică pentru creșterea economică a Republicii Moldova.

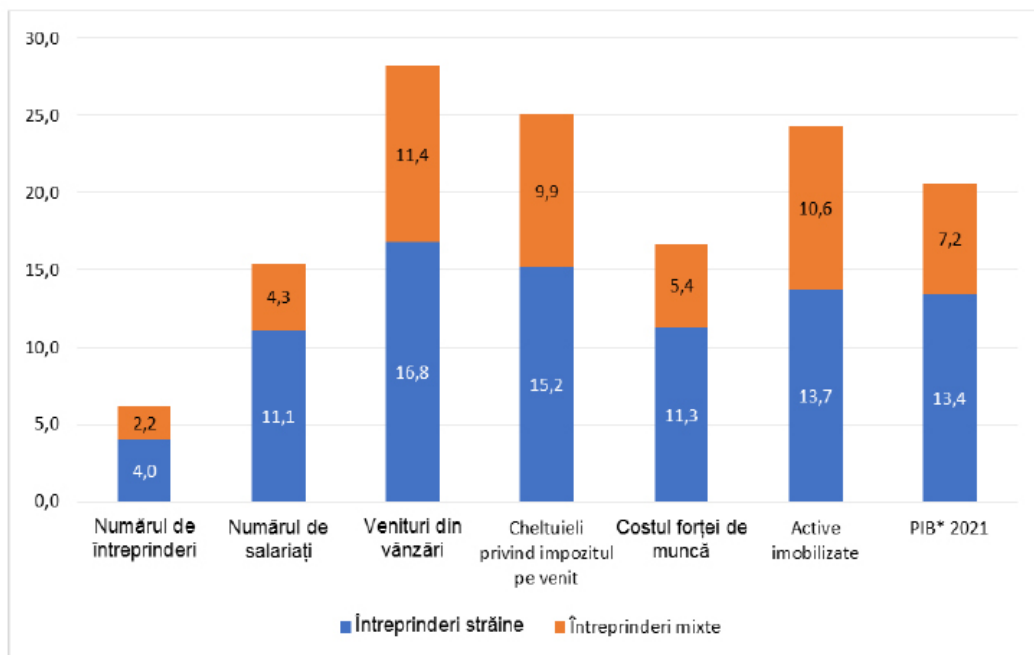

Figura 12. Impactul întreprinderilor cu ISD asupra economiei, % în total

Sursa: elaborat de autor în baza datelor [3].

Apariția companiilor străine contribuie la dezvoltarea țării noastre pe mai multe planuri: adoptarea de noi tehnologii și concepte de management implicând capital uman, dezvoltarea industriei bancare pentru nevoile de finanțare a pieței, precum și ajustarea măsurilor legislative de către guvern pentru a îmbunătăți mediul de afaceri în sprijinul investițiilor străine.

Întreprinderile cu capital străin sută la sută și cele mixte au o contribuție semnificativă la dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova – cu o pondere relativ mică în numărul total de întreprinderi, acestea demonstrează eficiență sporită și au o importanță sistemică pentru economia națională, care se manifestă inclusiv prin următorii indicatori:

- Întreprinderile cu ISD participă activ la crearea PIB-ului. În anul 2022 ponderea fluxurilor de ISD în PIB a constituit 4,0%, iar ponderea stocurilor ISD în PIB – 34,0%.
- Întreprinderile cu ISD contribuie la crearea valorii adăugate brute în mărime de

19,7% în ansamblu pe economie, totodată în unele genuri de activitate ponderea acestora este impunătoare (activități financiare și asigurări – 59,7%, informații și comunicații – 47,4%).

- Cu o pondere de doar 6,2% în numărul total al întreprinderilor, firmele cu ISD creează locuri de muncă pentru 15,4% din forța de muncă, angajată în întreprinderile din Republica Moldova. Totodată, ponderea lor în veniturile din vânzări constituie 28,2%, ceea ce denotă o productivitate ridicată a muncii.
- Întreprinderile cu ISD au o importanță semnificativă la formarea bugetului, contribuind cu 25,1% din toate impozitele de venit acumulate la buget.
- În cazul întreprinderilor cu ISD nivelul remunerării muncii este cel mai înalt, fapt care contribuie la creșterea nivelului de trai și, într-o anumită măsură, la frânarea creșterii emigrației.
- Întreprinderile cu ISD contribuie la crearea activelor imobilizate. Acestea dețin 24,2% din activele imobilizate, atât cu destinație industrială, cât și socială.

Astfel, considerăm că investițiile străine directe sunt vitale pentru dezvoltarea economică a Republicii Moldova, contribuind la creșterea economică, modernizarea tehnologică, crearea de locuri de muncă, dezvoltarea infrastructurii și stabilitatea economică. Prin crearea unui mediu de afaceri favorabil și atragerea de ISD-uri, Moldova poate continua să își consolideze economia și să își îmbunătățească poziția pe scena economică globală.

Pentru a atrage investiții străine directe în Republica Moldova, sunt necesare diverse măsuri, care să îmbunătățească mediul de afaceri și să facă țara mai atractivă pentru investitorii străini, și anume:

- ✓ îmbunătățirea infrastructurii și facilităților, în special modernizarea drumurilor, căilor ferate, porturilor și aeroporturilor pentru a facilita transportul de mărfuri și mobilitatea forței de muncă;
- ✓ investiții în educație și formare profesională pentru a asigura o forță de muncă calificată și adaptată cerințelor pieței;
- ✓ asigurarea unui sistem juridic eficient care protejează drepturile investitorilor și oferă soluții rapide și echitabile în caz de litigii;
- ✓ implementarea de măsuri stricte pentru reducerea corupției și promovarea unui mediu de afaceri etic și transparent;
- ✓ încurajarea investițiilor în tehnologii și practici sustenabile care să contribuie la protecția mediului și la dezvoltarea durabilă.

Bibliografie

1. Alfaro, L. *Gains from Foreign Direct Investment: Macro and Micro Approaches*, World Bank Economic Review, vol. 30, Supplement, pp. S2-S15, 2017.
2. Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S., Sayek, S. *FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets*, Journal of International Economics, vol. 64, nr. 1, pp. 89-112, 2004.
3. Asociația investitorilor străini în Republica Moldova. *Investițiile străine directe, Impactul asupra economiei Republicii Moldova (2012-2022)*. Studiul 2. Business Intelligence Services. Chișinău, 2023.

4. Azman-Saini, W.N.W., Law, S.H., Ahmad, A.H. *FDI and Economic Growth: New Evidence on the Role of Financial Markets*, Economics Letters, vol. 107, nr. 2, pp. 211-213, 2010.
5. Bijsterbosch, M., Kolasa, M. *FDI and Productivity Convergence in Central and Eastern Europe. An Industry-Level Investigation*. Banca Centrală Europeană, Working Paper No. 992, 2009.
6. Blomstrom, M., Lipsey, R.E., Zejan, M. *What Explains Developing Country Growth?*, Working Paper nr. 4132, National Bureau of Economic Research, 1992.
7. Bluedorn, J., Duttagupta, R., Guajardo, J., Topalova, P. *Capital Flows Are Fickle: Anytime, Anywhere*, Working Paper nr. 13/183, International Monetary Fund, Research Department, 2013.
8. Borensztein, E., De Gregorio, J., Lee, J.-W. *How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?*, Journal of International Economics, vol. 45, nr. 1, pp. 115-135, 1998.
9. Findlay, R. *Relative Backwardness, Direct Foreign Investment, and the Transfer of Technology: A Simple Dynamic Model*, The Quarterly Journal of Economics, vol. 92, nr. 1, pp. 1-16, 1978.
10. Nair-Reichert, U., Weinhold, D. *Causality Tests for Cross-Country Panels: A New Look at FDI and Economic Growth in Developing Countries*, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, vol. 63, nr. 2, pp. 153-171, 2001.
11. Saskia, K.S.W., Morgan, S.D.W. *Foreign Direct Investment and Its Determinants in Emerging Economies*, African Economic Policy Paper, Discussion Paper nr. 9, 1998.

IMPACTUL SUPRAVEGHERII BANCARE LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE ASUPRA DIRECȚIILOR DE MODERNIZARE A BĂNCII NAȚIONALE A MOLDOVEI

THE IMPACT OF BANKING SUPERVISION AT THE LEVEL THE EUROPEAN UNION ON THE MODERNIZATION DIRECTIONS OF THE NATIONAL BANK OF MOLDOVA

*Natalia TÎLTU,
doctorandă,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI*

SUMMARY

The banking system of the European Union is of practical interest to the Republic of Moldova. By the banking system we mean both the banking system of each member state in the European Union, and especially the level of organization and operation of the banking system at the institutional level of the European Union.

Recently the European Union has improved its banking supervision system. Much of this effort was driven by attempts to launder money through its commercial banks.

We must admit that today the European Union has one of the most effective banking supervision systems. The most eloquent example – since the full-scale invasion of 2022, 210 billion Euros in assets of the Moscow central bank have set frozen within the EU block – chiefly at the Euroclear depositary in Belgium.

Regarding the Republic of Moldova, we believe that the National Bank of Moldova should urge the harmonization and application of supervisory policies to European Union Standards.

Keywords: *Banking supervision; National Bank of Moldova; Central Bank; commercial banks; prudential measures; bank reconciliation; upgrade; European union; integration into the EU*

Introducere. Sistemul bancar al Uniunii Europene prezintă un interes practic pentru Republica Moldova. Prin sistemul bancar înțelegem, atât sistemul bancar al fiecărui stat-membru din Uniunea Europeană, cât și în mod special nivelul de organizare și funcționare a sistemului bancar la nivelul instituțional al Uniunii Europene.

În ultima perioadă Uniunea Europeană și-a perfecționat sistemul său de supraveghere bancară. În mare parte acest efort a fost determinat de încercările de spălare a banilor prin intermediul băncilor sale comerciale.

Trebuie să recunoaștem că, astăzi Uniunea Europeană dispune de unul dintre cele mai eficiente sisteme de supraveghere bancară. Cel mai elocvent exemplu – de la

invazia pe scară largă din 2022, circa 210 miliarde Euro în active ale Băncii Centrale din Moscova au rămas înghețate în principal la Depozitarul Euroclear din Belgia.

În ce privește Republica Moldova, considerăm că Banca Națională a Moldovei ar trebui să urgenteze armonizarea și aplicarea politicilor de supraveghere la standardele Uniunii Europene.

Raportul de Larosière, publicat pe 25 februarie 2009, a propus crearea unui sistem european de supraveghere financiară mai eficient și mai stabil decât cel existent, compus din:

- Comitetul European pentru Risc Sistemic (CERS), un organism nou însărcinat cu supravegherea macro-prudențială;
- trei Autorități Europene de Supraveghere, care au rolul de a înlocui comitetele europene cu competențe în domeniul financiar [22 și 34] și care au, în plus, puteri sporite, după cum urmează: (a) Autoritatea Bancară Europeană, cu sediul la Londra, care a preluat atribuțiile Comitetului European al Autorităților de Supraveghere Bancară; (b) Autoritatea Europeană pentru Asigurări și Pensii Ocupaționale, cu sediul la Frankfurt, care a preluat atribuțiile Comitetului European pentru Asigurări și Pensii Ocupaționale; și (c) Autoritatea Valorilor Mobiliare și Piețelor Financiare, cu sediul la Paris, care a preluat atribuțiile Comitetului European al Autorităților de Supraveghere a Piețelor de Valori Mobiliare;
- un Comitet comun al Autorităților Europene de Supraveghere și
- autoritățile de supraveghere financiară din fiecare stat membru.

În rândurile ce urmează vom stăruii în a descrie chintesenta supravegherii bancare din Uniunea Europeană și cum ar putea beneficia Republica Moldova și în special Banca Națională a Moldovei de această vastă experiență realizată cu succes pe continentul european.

Rezultate obținute și discuții

Sectorul serviciilor financiare este reglementat în mod detaliat în toate statele, motivul fiind importanța fundamentală a finanțării pentru buna funcționare a unei economii. În lipsa acestor reglementări sau în lipsa supravegherii constante a punerii lor în aplicare, nu ar exista siguranța executării contractelor între participanții la piață, corupția ar deveni larg răspândită, iar sistemul economic în ansamblu ar înceta să funcționeze în mod eficient.

Se impune precizarea conținutului noțiunilor de „reglementare prudențială” și „supraveghere prudențială”. Astfel, „reglementarea prudențială” reprezintă activitatea de elaborare a unor norme juridice, apte deci de a fi puse în executare prin apelarea la forța de constrângere a statului, cărora prestatorii de servicii financiare trebuie să li se supună și care au rolul de a preveni și urnita riscurile, precum și de a acoperi, parțial sau total, pierderile rezultate din activitatea specifică prestatorilor de servicii financiare. Aceste norme presupun stabilirea unor cerințe de natură cantitativă de exemplu, precizarea unor indicatori de solvabilitate sau lichiditate, sau de natură calitativă - de exemplu, stabilirea unor standarde de conduită, evaluarea calității acționarilor, administratorilor și conducătorilor sau aplicarea unor proceduri interne de control [35]. În schimb, „supravegherea prudențială” este activitatea de urmărire a respectării normelor elaborate în procesul de reglementare prudențială și, eventual, aplicarea de sancțiuni în cazul încălcării acestora [23, p.86].

Obiectivele reglementării și supravegherii prestatorilor de servicii financiare constituie obiect de dispută în doctrină [28; 30; 33]. Astfel, unii autori au identificat următorul set de obiective ce ar trebui urmărite de autoritățile de reglementare: (i) protejarea sistemului financiar împotriva riscului sistemic; (ii) protejarea consumatorilor împotriva comportamentului oportunist al prestatorilor de servicii financiare; (iii) creșterea eficienței sistemului financiar, și (iv) realizarea unor deziderate sociale complexe (ex. creșterea numărului de proprietari de locuințe, direcționarea resurselor spre anumite zone ale economiei) [27; 25].

În schimb, o altă abordare a obiectivelor reglementării și supravegherii financiare se concentrează asupra scopului final urmărit, anume asupra creșterii eficienței sistemului financiar [24; 26]. Această abordare presupune că un sistem financiar funcționează în mod eficient fără intervenții din afară și că reglementarea și supravegherea ar trebui să se concentreze exclusiv pe prevenirea crizelor (de exemplu, a insolvenței mai multor participanți la sistem), pe considerentul că prevenirea unei crize are un cost economic și social mai mic decât costul pe care îl presupune un sistem de reglementare prea rigid [25]. Conform acestei din urmă opinii, funcționarea inadecvată a piețelor financiare este cauzată de următorii factori: (i) comportamentul anticoncurențial; (ii) nerespectarea disciplinei de piață; (iii) asimetria informației; și (iv) instabilitatea sistemică.

Pentru a reduce riscurile inerente asimetriei informațiilor, autoritatea de reglementare și supraveghere diminuează riscul prin impunerea unor obligații de prudență prestatorilor de servicii financiare, astfel încât aceștia să nu își asume riscuri ce ar pune în pericol interesele creditorilor lor [25, p.27].

Supravegherea financiară în Uniunea Europeană este predominant exercitată la nivel național, fiecare stat având propriile autorități de supraveghere. Astfel, la nivelul Uniunii Europene autoritățile de supraveghere naționale au sarcina de a efectua supravegherea prudențială și privind conduita în afaceri la nivel național. Cadrul reglementativ european presupune principiul controlului la nivelul țării de origine, combinat cu cel al respectării unor standarde minime privind transpunerea directivelor europene și recunoașterea mutuală între autoritatea de supraveghere din țara de origine și din cea gazdă. Astfel, o instituție financiară poate desfășura activități transfrontaliere în UE sau înființa sucursale, fără a avea nevoie de o supraveghere suplimentară din partea autorității din țara gazdă. Autorizarea activității unei bănci într-o țară membră reprezintă acordarea unei licențe unice de funcționare, recunoscută de către orice autoritate de reglementare și supraveghere de pe teritoriul Uniunii Europene.

Începând cu iunie 2012 există preocupări în implementarea unui cadru unic de reglementare la nivelul Uniunii Europene, Uniunea bancară. Acesta va avea trei componente:

- Mecanismul Unic de Supraveghere (MUS);
- Mecanismul Unic de Rezoluție (MUR);
- Schema europeană de garantare a depozitelor.

Mecanismul Unic de Supraveghere (MUS) presupune atribuirea unor sarcini specifice Băncii Centrale Europene în ceea ce privește politicile legate de supravegherea prudențială a instituțiilor de credit. Acest mecanism unic de supraveghere presupune transferul de la nivel național la nivel european al principalelor responsabilități privind

supravegherea. Astfel, instituțiile de credit de la nivelul Uniunii Europene sunt împărțite în două categorii:

- Instituții de credit considerate „semnificative” (în prezent aproximativ 130 de grupuri bancare deținând în jur de 85% din activele bancare la nivelul UE) - supravegheate direct de BCE;
- Instituții de credit considerate „mai puțin semnificative” - supravegheate la nivel național în numele BCE (peste 6000 de instituții de credit, 98% din băncile din zona euro) de către Autoritățile naționale de supraveghere (ANS).

BCE și autoritățile naționale de supraveghere bancară vor funcționa ca un sistem. BCE va avea ca atribuții: autorizarea instituțiilor de credit; asigurarea îndeplinirii de către bănci a cerințelor de adecvare a capitalului și de lichiditate; supravegherea conglomeratelor financiare pe bază consolidată. Autoritățile naționale de supraveghere vor desfășura activități de supraveghere curente și vor supraveghea direct instituțiile de credit „mai puțin semnificative”. De asemenea, vor avea competențe exclusive de supraveghere în domeniile: protecției consumatorilor; combaterii spălării banilor; supravegherii entităților care aparțin unor instituții de credit cu sediul central în afara UE.

Mecanismului unic de rezoluție (MUR) își propune stabilirea unor norme uniforme și a unei proceduri uniforme de rezoluție a instituțiilor de credit și a anumitor întreprinderi de investiții în cadrul unui mecanism unic de rezoluție și al unui fond unic de rezoluție bancară. În jurisdicția sa vor intra toate instituțiile de credit din țările participante, care ar putea avea un sprijin temporar prin împrumuturi, garanții, cumpărări de active sau capital pentru instituțiile punte. De asemenea, fondul de rezoluție poate realiza compensarea acționarilor și creditorilor în linie cu principiul „niciun creditor în situație mai rea”. În situații excepționale și condiții stricte poate angaja absorbția de pierderi sau recapitalizarea unei instituții. Fondul unic de rezoluție se va finanța pe baza perceperii unui procent (minim 1%) din suma depozitelor garantate ale tuturor instituțiilor de credit autorizate în statele membre participante.

Schema unică de garantare a depozitelor presupune punerea împreună a resurselor schemelor de garantare a depozitelor din statele membre. Raportul de Larosière (2009) nu susține ideea unei scheme unice de garantare a depozitelor, considerând că armonizarea seturilor de reguli aferente acestora ar trebui să fie suficientă.

Dintre dezideratele Uniunii bancare subliniem:

- reducerea fragmentării piețelor financiare în Uniunea Europeană;
- crearea unei demarcații dintre datoria bancară și cea suverană;
- creșterea încrederii piețelor în moneda euro;
- eliminarea arbitrajului jurisdicțional;
- consolidarea principiului neutralității concurențiale;
- coordonarea între supravegherea bancară și funcția de împrumutător de ultimă instanță și supravegherea sistemelor de plăți;
- armonizarea supravegherii micro- cu cea macro-prudențială.

La nivelul Uniunii Europene există o eterogenitate în ceea ce privește aranjamentele instituționale naționale de reglementare și supraveghere financiară.

Concluzii: Cercetarea științifică a constatat că la nivelul Uniunii Europene există două modele principale de reglementare și supraveghere financiară: modelul instituțional (sectorial) și modelul funcțional. Modelul instituțional presupune crearea unor autorități separate pentru fiecare categorie de prestatori de servicii financiare; de exemplu, în România, Banca Națională a României reglementează și supraveghează instituțiile de credit și instituțiile financiare nebankare, Comisia Națională a Valorilor Mobiliare reglementează și supraveghează societățile de servicii de investiții financiare (firmele de investiții) și alte entități specifice pieței de capital, iar Comisia de Supraveghere a Asigurărilor reglementează și supraveghează societățile și intermediarii în asigurări, în schimb, modelul funcțional presupune crearea unor autorități separate pentru fiecare categorie de riscuri ce trebuie combătute - de exemplu, Consiliul Concurenței reglementează și supraveghează comportamentul concurențial al prestatorilor de servicii financiare, Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor reglementează și supraveghează conduita de piață a acestora, iar Garda Financiară previne, descoperă și combate fraudă și evaziunea fiscală.

Distincția între modelul instituțional și cel funcțional este mai degrabă teoretică, majoritatea statelor alegând un compromis între cele două modele.

Adevărul este că începând cu data de 1 iulie 2023 în sistemul financiar bancar din Republica Moldova s-a produs o reformă fundamentală, prin care, supravegherea domeniului asigurărilor, dar și al creditelor nebankare a fost preluat de către Banca Națională a Moldovei. Respectiva măsură apropie și mai mult sistemul bancar al Republicii Moldova de cel al Uniunii Europene.

În scopul eficientizării procesului de supraveghere bancară din Republica Moldova și impulsivării direcțiilor de modernizare a Băncii Naționale a Moldovei și ajustării cadrului legal și a practicilor bancare la standardele și practicile Uniunii Europene, venim cu următoarele **propuneri**:

1. A supune unei analize minuțioase efectele reformei bancare de la 1 iulie 2023 (preluarea unor atribuții de către Banca Națională a Moldovei de la Comisia Națională a Pieței Financiare).
2. În eventualitatea în care vor fi identificate curențe – a le înlătura sau a regândi reforma, în sensul dacă transferul domeniului asigurărilor către Banca Națională a Moldovei a fost un pas chibzuit sau nu prea.
3. A completa Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027 cu un compartiment dedicat acțiunilor din partea Băncii Naționale a Moldovei, cu accente pe dimensiunea supravegherii bancare.

Bibliografie

1. Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei Nr.101 din 16.04.2020 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la supravegherea pe bază consolidată a băncilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.118-123 din 22.05.2020. art.Nr.463.
2. Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei Nr.31 din 13.02.2020 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la standardele tehnice de reglementare a supravegherii suplimentare a conglomeratelor financiare. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.75-83 din 13.03.2020. art.Nr.294.

3. Legea Republicii Moldova nr. 160 din 22.06.2023 cu privire la garantarea depozitelor în bănci. În: Monitorul Oficial nr. 235-236 art. 418.
4. Legea Republicii Moldova Nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.434-439 din 15.12.2017. art.Nr.727
5. Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei Nr.548 din 21.07.1995. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.56-57 din 12.10.1995. art.Nr.624.
6. Armeanic, A. Cojocaru, V. Drept bancar. Chișinău: Tipocart Print, 2023. 154 p. ISBN 978-9975-3594-0-5.
7. Bercea, L. Drept bancar. Studii. București: Universul Juridic, 2014. 286 p. ISBN 978-606-673-326-7.
8. Căpraru, B. Activitatea bancară. București: Ed. C.H. Beck, 2014. 352 p. ISBN 978-606-18-0319-4.
9. Căpraru, B. Banca centrală și mediul economic. Repere teoretice, evoluții și analize. Iași: Ed. Universității Al I. Cuza, 2009. pp. 13-20. 384 p. ISBN 978-973-703-415-1.
10. Guștuic, A. Drept bancar. Chișinău: 1999. 317 p. ISBN 9975-9548-0-4.
11. Postolache, R. Drept bancar. București: Ed. C:H.Beck, 2012. 368 p. ISBN 978-606-18-0043-8.
12. Șaguna, D.D. Rațiu, M.A. Drept bancar. București: Ed. C.H.Beck, 2007. 382 p. ISBN 978-973-115-240-0.
13. Turcu, I. Drept bancar. Vol. I. București: Lumina Lex, 1999. 456 p. ISBN 978-973-588-177-1.
14. Alford, D., The Lamfalussy process and EU bank regulation: preliminary assessment and future prospects, J.I.B.L.R. 2006, nr. 21(2), 59, secțiunea 2.36.
15. Chițoiu L.-D., Liberalizarea serviciilor bancare în construcția Uniunii Europene (I), Revista Română de Drept al Afacerilor nr. 5/2010, p. 86.
16. Garicano, L., Lastra, R.M., Towards a new architecture for financial stability: seven principles, Journal of International Economic Law, 2010, 13(3), sec. 597-621.
17. Carmichael J.Pomerleano M, Regulating systemic risk. ADBI Working Paper Nr.189. Asian Development Bank Institute. Tokyo, 2010. p. 22.
18. Gray, J., The difference a year makes in financial regulation, Journal of International Banking and Financial Law, (2008) 5, sec. 244.
19. Herring R.J., Santomero A.M. What is Optimal Financial Regulation, University of Pennsylvania, Wharton School, Philadelphia, 2017. p.11.
20. Hindle, J., The future of regulation, Journal of Financial Regulation and Compliance, 2009, 17(4), sec. 415-426.
21. Hufbauer, G., Xie, D.D., Financial stability and monetary policy: need for international surveillance, Journal of International Economic Law, 2010, 13(3), sec. 939-953.
22. Hupkes, E., Regulation, self-regulation or co-regulation?, Journal of Business Law, 2009, 5, sec. 427-446.
23. Ibanez Jimenez, J.W., De Garaizer, E.J.N., Grabbing v helping - banking supervision dilemma: a global approach to enhanced banking-law compliance, Journal of International Banking Law and Regulation 2011, 26(3), sec. 119-127.

24. Lestrade, E., The financial crisis in Central and Eastern Europe: implications for Western economies, *European Newsletter*, 2009, 61(Apr), sec. 1-4.
25. Lewellyn, D.T., The case for financial regulation, *Journal of International Financial Markets*, 1999, 1(4/5), sec. 153-161.
26. Ortino, M., The role and functioning of mutual recognition in the European market of financial services, *International & Comparative Law Quarterly (I.C.L.Q.)* 2007, 56(2), secțiunile 329-330.
27. Staikouras, P.K., Staikouras, C.K., Agoraki, M-E.K., The effect of board size and composition on European bank performance, *European Journal of Law & Economics*, 2007, 23(1), sec. 1-27.
28. Tiltu N. Constitutional regulation of the financial-banking system of the Republic of Moldova (traducere din limba engleză: „Reglementarea constituțională a sistemului financiar-bancar din Republica Moldova, 0.6 c.a. Articol științific a fost publicat în monografia Universității din Zaporozje, Ucraina, „Приоритетные направления реформирования законодательства в современных условиях”. Harkov, aprilie 2023. 223 p. pp.28-36. ISBN 978-617-8198-04-9. CZU 342.95: 341.231.14”364” (082)
29. Tiltu N. The French approach to banking risk treatment (traducere din limba engleză: Abordarea franceză de calificare a riscurilor juridice bancare). *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Științe juridice. Nr.17. Chișinău, 2023. 316p. P. 277-290. ISBN: 978-9975-170-05-5. Revistă de tipul B.*
30. Tiltu N. Banking legal risk management in French Law and practice (traducere din limba engleză: Gestiunea riscurilor juridice bancare în legislația și practica din Franța). *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Științe juridice. Nr.17. Chișinău, 2023. 316p. P. 183-193. ISBN: 978-9975-170-05-5. Revistă de tipul B.*
31. Tiltu N. Dimensiunea securității bancare a Republicii Moldova în contextul de integrare europeană. În: *Legea și viața. Ediție specială. Materialele Conferinței internaționale ”Convergențe în Dreptul Public Internațional privind activitățile specifice din sectoarele: apărare, afaceri interne, afaceri externe și structuri de inteligență în strategiile viitorului” organizată de Facultatea de Drept și Științe Sociale din cadrul Universității ”1 Decembrie 1918” din Alba Iulia din 30 martie 2023. Chișinău: iunie 2023. pp. 86-92. ISSN 2587-4365.*
32. Tiltu N. Reformarea activității de supraveghere bancară în Republica Moldova în contextul de integrare europeană. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale ”Perspectivele și problemele integrării în spațiul European al cercetării și educației” organizată de Universitatea de Stat ”Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, Ediția a X-a din 7 iunie 2023. Cahul: 2023. 457p. P. 270-276. ISSN: 2587-3563.*
33. Tiltu N. Apărarea drepturilor economice ale persoanelor prin supravegherea bancară eficientă: reglementări și practici din Uniunea Europeană pentru legiuitorul național. În: *Materialele ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului 6 decembrie 2018 ”Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. Chișinău: AAP, 2019. 289 p. P. 256-261. ISBN 978-9975-3240-3-8.*

34. Tîltu N. Paradigma supravegherii bancare în spațiul Uniunii Europene. În: Materialele mesei rotunde cu participare internațională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 6 decembrie 2017.” Mecanisme de protecție a drepturilor omului.” Chișinău: CEP USM, 2018. 430 p. P. 335-342. ISBN 978-9975-71-978-0.
35. Tîltu N. Reconceptualizarea supravegherii bancare în contextul reformării structurii organizatorice a Băncii Naționale a Moldovei. În: Materialele mesei rotunde cu participare internațională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, 11 decembrie 2015 ”Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor omului”. Chișinău: Garomont-Studio, 2016. 448 p. P. 226-233. ISBN 978-9975-115-99-5.

CRIMINAL AND LEGAL CHARACTERIZATION OF EXCESSES OF THE PERPETRATOR OF A CRIME

*Tatiana SARY,
PhD student,
Moldavian State University*

SUMMARY

This article examines the criminal and legal characteristics of the excesses of the perpetrator of a crime. It also analyzes the opinions of specialists regarding in which cases the perpetrator will be held responsible. In cases where the perpetrator commits a more serious crime, they are only held responsible for the excess, while other accomplices are treated according to the rules set forth in the criminal code. The qualification of the accomplices' actions must align with the rules for qualifying acts, premeditated acts, and committed acts. However, the circumstances surrounding the commission of an excess are very diverse, which excludes the possibility of a uniform qualification of the accomplices' actions applicable to all cases of excess.

Keywords: *excess, qualification, criminal and legal characterization, perpetrator, accomplices, executor, crime, intent, responsibility.*

Introduction

Analyzing the criminal-legal assessment of actions of accomplices in conditions of excess of the executor who committed the crime, it is possible to identify a number of problems, in particular: the establishment of qualification signs depending on the type of excess of the executor who committed the crime. The crime, qualification of actions of co-perpetrators when they commit escalating crimes; qualification of crimes on the basis of their commission by a group of persons by prior conspiracy; qualification of actions of co-conspirators on the most serious qualifying feature of the crime and others.

In the theory of criminal law at legislative fixation of the norm on criminal liability in case of excess of the perpetrator there were different points of view on qualification of the act of accomplices in case of excess of the perpetrator. The existing, enshrined in the current legislation provision, according to which other accomplices are not responsible for the excess of the perpetrator who committed the crime, the criminal-legal assessment of the actions of accomplices related to the excess of the perpetrator who committed the crime, still causes disputes.

Findings and Discussion

In the science of criminal law there were many views on what is the basis of criminal responsibility. As the grounds of criminal responsibility F.G. Burchak recognized the corpus delicti, A.I. Traynin - causal connection and guilt, B.S. Nikiforov - guilt and culpability, S.S. Alexeev - corpus delicti and law enforcement act. [1, p.79]

When studying the institute of excesses of the perpetrator of a crime, it is necessary to define it in very precise, in our opinion, words: "No matter how detailed the plan of committing a crime, no matter how detailed the organizer or instigator sets out the essence of his plan, no matter how carefully the accomplice performs his part of the crimi-

nal work, the perpetrator always makes his own adjustments in the implementation of this plan, conditioned by his habits, character, temperament, etc.”. F. G. Burciac wrote about the nature of excess of the person who committed the crime.

In the Criminal Code of the Republic of Moldova, Article 48 states that the excess of a crime is the commission by the perpetrator of criminal acts not covered by the intent of other accomplices. Other accomplices are not subject to criminal liability for the excess of the perpetrator.

In the history of criminal law, a legislative definition of the concept of excess is given for the first time. In turn, in criminal law, the concept of excess of perpetrator was not always interpreted in the same way by different scholars, and before it was formulated in the form envisaged in the Criminal Code of the Republic of Moldova of 2002, there was a long evolution; the main differences in the interpretation of the concept are related to the subjective side of the crime. As rightly noted by modern scientists: “The qualification of crimes committed in complicity, only according to the norm of the Special Part without reference to the norm of the General Part of the CC is incomplete. The necessity of such reference to the general rule is dictated by the fact that the norms of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Moldova actually criminalize the act of one person. Therefore, when the qualification specifies only the incriminated norm, it is usually assumed that the crime was committed by one person”.[2]

In the study of the excess of the perpetrator, such a criminal act was understood, which, as a rule, was not covered by the actions of other accomplices. Some authors call as excess of the executor the commission by the executor of such a criminal act, which was not covered by the intent of other accomplices. Among them are P. I. Grishaev, G. A. Krieger. This position found support in the current Criminal Code of the Republic of Moldova in Article 48, which states that the excess of the perpetrator’s crime was not covered by the intent of other accomplices.

Judicial instances, recognizing the actions of one or more accomplices as the perpetrator’s excess, in many cases take as a basis not the intent, but the agreement, further motivating it by the fact that there were committed actions beyond the scope of the conspiracy or agreement. This is due to the fact that, in the opinion of others, the agreement, which is a necessary feature of complicity, is directly related to the excess of the perpetrator in violation of the agreement or conspiracy. The same view is held by M. A. Schneider and U. E. Lykhmus. Nevertheless, these authors define the excess of the perpetrator as going beyond the limits of the agreement of accomplices, nevertheless, the essence of excess is revealed, for example, M. A. Shneider speaks precisely about foresight. Establishing the nature of excess of the perpetrator, the lack of causal relationship between the acts of accomplices and the committed crime, the lack of guilt of accomplices, writes: M. I. Kovalev. [3, p.83] activity or the commission of another, more qualified crime, what he was authorized to do, and the lack of desire to commit it.

“Subjective grounds for liability of accomplices for the excess of the executor are also absent, since the accomplices could not foresee the commission by the executor of actions beyond the scope of the conspiracy”, - as A.A. Piontkovsky writes. Along with this, in our opinion, the definition given by M.A. Shneider to the cases of excesses of the executor committed by negligence, the possibility of which was defended by Grishaev P.P., Krieger G.A..

In the Criminal Code of RM in Article 48 “Excess of the perpetrator of a crime” we find the current legislative definition of excess: “Excess of the perpetrator is the perpetration of criminal acts by the perpetrator, which is not covered by the intent of other accomplices”. This legitimizes the concept of excess, which cannot be interpreted differently than it is provided for in the law.

Based on this definition, it can be seen that the issue of liability of other accomplices in the case of excesses of an accomplice, except for the perpetrator who committed the excess, is not regulated by law. Article 48 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, as it exists, if the excess was committed by an accomplice other than the executor, cannot be applied by analogy, because it is prohibited and contrary to the principle of legality provided for in the Criminal Code of the Republic of Moldova, part 2, article 3. It should be said that this problem is not something new for criminal law. P.F. Telnov was one of the first to consider the issue of excess of accomplice. He believes that in the process of realization of the general criminal intent not only the executor, but also the other accomplices can violate the agreed behavioral arrangement: to commit the conceived act by more dangerous ways, means, or to commit a less dangerous crime than planned in the conspiracy between the accomplices. [4, p.274]

The author states: “A person who agrees to procure a gun for the perpetrator of a murder acquires the gun, who, in addition to abetting the commission of the murder, commits the crime. An abettor who conspires with other co-conspirators to incite another person to commit a crime may, in the course of persuading the persistent person, cause unconditional bodily harm. “The legal essence of such a deviation of the instigator and accomplice from the agreed upon line of conduct is the same as the most common excess of the perpetrator.” [5, p.153]

U.E. Lykhmus, agrees with the point of view of P.F. Telnov on the issue of excess of an accomplice, who writes: “There can be no doubt that any accomplice can commit a crime or violate the agreement. [6, p.151] A.P. Kozlov as well as P.F. Telnov defends the possibility of excess of accomplice: “...the executor asked the accomplice to bring a kitchen knife to commit the murder, but he brought a gun illegally kept with him, which the perpetrator refused and committed the crime with the use of other weapons. Here the excess of the accomplice is evident, only he will be responsible for the possession of weapons and their carrying, so we should talk about the excess of the accomplice, not only the perpetrator. [7, p.333]

Qualification of complicity in a crime the author of Tartu describes as an example, such a situation when the organizer of theft involves a minor in criminal activity as an accomplice without the knowledge of other accomplices, thus committing an excess in the form of involvement of a minor in criminal activity. [6, p.151] The author of Tartu, qualification of complicity in crime describes such a situation as when the organizer of theft involves minors in criminal activity as an accomplice without the knowledge of other accomplices, while committing an excess in the form of involvement of a minor in criminal activity. [6, p.151] The author of Tartu, qualification of complicity in crime describes such a situation as when the organizer of theft involves minors in criminal activity as an accomplice without the knowledge of other accomplices, committing an excess in the form of involvement of a minor in criminal activity. In turn, the author

U.K. Lykhmus calls it an excess of the crime organizer. [6, p.151]

Thus, in our opinion, the excesses of the organizer (associated with the commission of an equal number of crimes) should be considered cases when the organizer of the crime A., pursuing the goal of stealing weapons and money, which, as he knows, are in the drawer of a particular safe, instructs A. and M. to steal the safe with money and give the safe to him, promising them a part of the amount. In their turn, the latter, committing the crime, steal the safe, not realizing that there are also weapons there, in addition to money. In this case, there is an excess of the organizer of the crime, because, thus acquiring weapons, he actually commits a crime not covered by the foresight or intent of the other accomplices.

Or, another example, a person who committed a revenge murder, arising on domestic grounds, is liable under part 1 of article 145 of the Criminal Code of RM, while the instigator, who induced the perpetrator to commit this crime, acting in order to conceal another crime, will be held liable for complicity in a qualified murder. In this case, there is a case of instigator's excesses. After all, any of the accomplices, not only the executor, instigator or organizer, can commit excesses. It is possible, for example, to commit an accomplice excess. An example of this may be when an accomplice gives a slow-acting poison to the perpetrator of a murder without the knowledge of the executor. In this case, if the intent of the accomplice was aimed at committing murder with particular cruelty, which is a qualified type of murder, there is an excess of the accomplice, for which the executor is not liable. However, it should be noted that in such excesses of an accomplice there may sometimes be a causal link between the actions of other accomplices and the criminal result of the actions that constitute an excess.

At the same time, at the moment only the excesses of the perpetrator are legislated, the excesses of other accomplices are not legislated. All this indicates the need to extend the rule of excess to other accomplices, changing the concept in criminal law of the excess of the perpetrator to the excess of an accomplice.

To date, despite the legislative enshrinement of the concept of excess as a crime that was not covered by the intent of other accomplices, in the legal and educational literature one can meet the definition of excess as committing only by the executor of such a crime, which was not covered by the conspiracy of other accomplices. In my opinion, the following definition of excess would be more successful: Excess of the perpetrator may exist where other accomplices could not foresee, did not want and did not allow the commission of those criminal acts committed by the perpetrator.

Certainly that under excess, it seems interesting to consider in more detail the question of whether such actions as deviation from the original intent of the accomplices on the qualifying features can be considered excess of the perpetrator.

When choosing punishment for attempt, courts, according to the law, are guided by the limits of the sanction of the article of the Special Part of the Criminal Code providing for this type of crime. In determining the punishment of the sanction, the courts take into account mitigating and, in addition, a number of aggravating circumstances related to the failure to bring the crime to an end. Among these latter, our criminal legislation includes the degree of realization of criminal intent, proximity of the onset of the criminal result, the degree of danger of the crime conceived and not brought to

an end, the reasons that prevented the perpetrator from completing the crime. [8, p.55]

On the contrary, the behavior of the perpetrator should be qualified only according to the specific norm providing for punishment for the committed harmful act, without the need to refer to the norm of Article 42 paragraph (2) of the Criminal Code of the Republic of Moldova. The additional application of the norm from paragraph (2) of Article 42 paragraph (2) of the Criminal Code of the Republic of Moldova would not make the qualification more complete, but, on the contrary, would make it more difficult; or, it goes without saying that, by adopting a norm in the Special Part of the CC, the legislator describes the behavior of the perpetrator. In this regard, the theory of criminal law rightly states that the perpetrator is a person who actually committed an action or inaction that forms the *corpus delicti* of a specific crime provided for by one of the articles of the Special Part. [9, p.57]. In our opinion, if the perpetrator commits a qualified crime, for which the other accomplices did not have intent, the type of excesses of the perpetrator should be recognized as a qualifying circumstance. A.B. Ushakov has a completely different point of view, who writes: "When studying the materials of judicial practice shows that where it comes to excess of authority by the executor, two main signs are distinguished: the sign of the executor's (co-executor's) withdrawal from the framework of a preliminary conspiracy and the sign of committing another independent crime, which is provided for by the Special Part of the Criminal Code as the main *corpus delicti*."

Still, we cannot agree with such a judgment:

1) From the text of Article 48 of the Criminal Code of the RM, it follows that the excess of the perpetrator is understood as the commission by the perpetrator of another crime, which is provided for in the Criminal Code by another article.

2) If we agree with this position, then all co-conspirators should be incriminated with a particularly qualified *corpus delicti* of the crime, to which the intent was directed, especially if one of them allowed going beyond what was planned in terms of a qualifying circumstance, which is inadmissible, as it is an objective sign.

3) The study of materials of judicial practice allows us to conclude that practitioners adhere to the position that evasion in part of qualifying circumstances is also recognized as excess of crime.

It should be taken into account that in case of excess it is possible to commit a qualified crime by the perpetrator, and the fact of committing the same crime will be one of the varieties of excess, if, for example, there are discrepancies in the planned volumes of stolen and actually stolen by the criminal. Thus, it can be seen from the above that the judicial practice stands on the same positions. It should be said that at present the concept of excess of the perpetrator of a crime has undergone some changes.

Discussing the excess of the perpetrator, A. P. Kozlov held a similar opinion and explains that the excess can relate not only to the type of crime, but also to individual features of the crime (the volume of stolen goods, the use of violence, the use of weapons, etc.). [10, p.330]

A. F. Zelinsky goes a little further than usual in defining the concept of excess, who singles out as a special type of excess the commission of a crime under aggravating circumstances, of which the other accomplices could not have known. [11, p. p.155-156]

We can hardly agree that such circumstances can be considered as excess in the theory of criminal law. Circumstances aggravating responsibility are not a type of excess of crime, but when addressing the issue of responsibility of accomplices, the rules of individualization of responsibility should be applied. According to the rules existing in criminal law objective circumstances aggravating or mitigating punishment shall be taken into account in respect of all accomplices of a crime. At the same time, personal or subjective circumstances on the side of individual accomplices of a crime shall be taken into account and imputed only to individual accomplices who committed the crime.

Such qualification may be in the case when one of the accomplices did not commit the actions constituting the objective side of any qualifying circumstance, or this circumstance was not covered by their intent. In particular, when committing theft, a situation is likely when one of the accomplices is an employee of the institution and is legally located in the territory of the warehouse of this institution, from where he plans to commit theft together with accomplices who, on the contrary, enter the territory of this warehouse illegally, with the purpose of theft. In this case, the employee of the institution will not be imputed such a qualifying feature as illegal entry into the premises, and it should be imputed to other accomplices.

It should be noted that the excess of the perpetrator who committed the crime is traditionally considered within the framework of the general theory of complicity. How widespread are cases of excess in the commission of group crimes? There are different opinions on this issue.

In the commentary to the Criminal Code, Article 48 of the Criminal Code of the Republic of Moldova Excess of the perpetrator is the commission of unlawful acts that were not covered by the intent of other accomplices. Thus, in the case of excess of the perpetrator of a crime, the latter goes beyond the actions that were conditioned or provided by the accomplices to achieve a certain goal, and commits other actions that are not covered by the intent of the other accomplices and are part of another crime. In the case of excess of the perpetrator, the latter, is liable for the crime actually committed by him, and other accomplices - only for complicity in those criminal acts that were covered by their intent. Deviation of the perpetrator from the crime to which he was induced by the organizer or instigator, or the assistance of an accomplice was provided, is possible only in relation to the objective side of the crime or in relation to the object of the crime. [12, p.83]

In the science of criminal law, each phenomenon is characterized by a number of certain signs. Thus, the excess of the perpetrator, who committed the crime, has characteristic features, only to him characteristic signs. The following two signs of excess are traditionally distinguished in case of complicity: a) objective sign of excess is the absence of causal relationship between the actions of other accomplices and the result that occurred due to the fact that the executor consciously committed criminal acts; b) subjective sign of excess is the absence of guilt of accomplices of the crime, committed by the executor of the crime.

Based on the above, these signs, in our opinion, are not exhaustive. In general, without objecting to the use of these signs, we would like to note that the objective sign of excess, related to the lack of a causal link between the actions of other accomplices and

the criminal result resulting from the acts of the perpetrator, is not always absent.

Conclusion and Recommendations

Having considered the above signs of excess of the perpetrator, within the framework of this article it is necessary to supplement it with a number of other signs, revealing how excess and complicity in crime are related. It goes without saying that such a phenomenon as complicity in a crime is characterized by a number of features. Only in the presence of all objective and subjective signs of complicity can we say that a crime was committed in complicity. The excesses of the perpetrator of a crime, who committed the crime, is considered among the issues of the doctrine of complicity, is associated with the commission of another crime, so the signs of complicity in a crime will not always be signs of the excesses of the perpetrator.

An obligatory sign of complicity is the joint activity of persons who committed the crime. It is believed that the sign of complicity should include not only the unification of efforts, committing the same actions, but also that each of those involved in the crime should strive to commit a single crime for all accomplices. However, the external manifestation of a criminal act - its objective side and the direction of intent - the subjective side of the crime may not coincide. In complicity, a single crime is committed, which reflects a single will and a single intent of persons to commit a crime. Similarly, the first subjective sign of complicity is the presence of intent of each participant with respect to the committed crime. According to Article 41 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, complicity in a crime is the intentional joint participation of two or more persons in the commission of an intentional crime. It follows from this definition that complicity in a crime by negligence is recognized as impossible. The doctrine of criminal law traditionally stands on these positions. Despite this, the issue of complicity in a crime of negligence has been and remains debatable.

Considering the subjective signs of complicity in relation to excess, in our opinion, it is impossible not to say about the peculiarities of the subjective side in the excess of the perpetrator and related to these problems in the issue of proof. In the process of studying specific criminal cases and solving the question of whether there was excess of the perpetrator of the crime, an important role is given to proving the subjective side of the crime. It is known that in case of excess, it is characterized by the absence of intent on the part of other accomplices to commit another crime.

Bibliography

1. Burchak F.G. The doctrine of complicity under Soviet criminal law. Kiev, 1969, p.79
2. Igor Hadîrca, Stanislav Copețchi Calificarea acțiunilor/inacțiunilor participanților la infracțiune. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/7064/calificarea-actiunilor-inactiunilor-participantilor-la-infracțiune.html>
3. Shneider M. A. Complicity in a Crime under Russian Criminal Law. M., 2008. C. 83. ;Lykhmus U. E. Qualification of complicity in a crime. Cand. jurid. sciences. Tartu, 2005. C. 150.
4. Telnov P. F. Responsibility for complicity in a crime. Dissertation. doctor of jurisprudence. Kharkov, 2003. C. 274
5. Telnov P. F. Responsibility for complicity in a crime. M., 2004. C. 153.

6. Lykhmus U. E. Qualification of complicity in a crime. Tartu, 2005. C. 151
7. Kozlov A. P. Complicity: traditions and reality. SPb., 2001. C. ZZZ.
8. Stages of committing a crime. System and types of punishments: Textbook / S.M. Brynza.- Kishinev: Moldavian State University, 1997-55 p.
9. Grama M., Participanții la infracțiune și particularitățile răspunderii lor, CEP USM, Chișinău, 2003. p. 57
10. Kozlov A.P. Co-participation: traditions and reality. C. 330.
11. Judicial practice to the Criminal Code of the Russian Federation / Edited by V. M. Lebedev. M. Lebedev. M., 2010. C. 155 - 156.
12. Commentary to the Criminal Code of the Republic of Moldova general part Bujor V.G., Gutsuleac V.I., Spinu I.A., Chisinau, 2010 p.83.

APTITUDINILE DE GÂNDIRE ANALITICĂ ȘI CREATIVĂ ÎN ANALIZA SWOT A ORGANIZAȚIEI: IMSP CNAMUP - CENTRUL NAȚIONAL DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ URGENTĂ PRESPITALICEASCĂ

ANALYTICAL AND CREATIVE THINKING SKILLS IN SWOT ANALYSIS OF THE ORGANIZATION: IMSP CNAMUP - NATIONAL CENTER FOR PRE-HOSPITAL EMERGENCY MEDICAL ASSISTANCE

*Mihail PEȘTEREANU,
șef Direcția audit, IMSP CNAMUP;
asist. univ. Catedra Urgențe Medicale,
USMF „Nicolae Testemițanu”*

*Elena BĂDĂRĂU,
doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

SWOT analysis is the most important managerial technique used to understand the strategic position of an enterprise/organization; it represents a practical way to assimilate information regarding the internal and external environment of an organization. The objective of the SWOT analysis is to recommend strategies that ensure the best alignment between the organization's external and internal environment. SWOT analysis can positively influence the quality of the strategies generated and selected. The strengths of the Public Health Institution - National Center of Prehospital Emergency Medicine are unified and well-organized service at the national level, able to ensure: accessibility, operativity, and quality of services provided; effective management of subdivisions (of human, financial, and technical resources); qualified medical personnel; sufficient completion with medium and lower staff; Prehospital Emergency Medical Teams well equipped with high-performance equipment; centralized data collection, monitoring, and evaluation mechanism.

***Keywords:** SWOT, analysis, managerial, strategic, environment, organization, prehospital, emergency, medicine.*

Managementul ca proces este actul de conducere nemijlocită a organizației, în scopul atingerii eficiente a obiectivelor ei, reprezintă ansamblul integral al acțiunilor de planificare, organizare, motivare și control exercitate de către sistemul conducător. Conducerea reprezintă un tip de interacțiune, existent între două elemente, unul dintre care se află în poziția de subiect de gestiune, altul – obiect de gestiune. Managerul este persoana care execută activitatea de conducere și este implicată în administrarea

organizației cu autoritate în folosirea și coordonarea resurselor umane, financiare, materiale, informaționale în scopul atingerii obiectivelor organizației în cel mai eficient mod. Organizația depinde de mediul exterior atât prin intrări, cât și prin ieșiri și nu poate fi analizată separat de mediul extern, care o influențează atât prin resurse, cât și prin beneficiarii rezultatelor ei. Asigurarea unei funcționalități efective și eficiente necesită cunoașterea de către manageri a tuturor variabilelor endogene și exogene care influențează activitatea organizației. Succesul organizației depinde de gradul în care întreprinderea reușește să se acomodeze și să controleze influența factorilor din mediul exterior.

Analiza strategică trebuie să aibă în considerare trei elemente: 1. Un scop clar definit. 2. O înțelegere clară a mediului, mai ales a forțelor care pot afecta într-un fel sau altul organizația. 3. Creativitate și inventivitate în identificarea celor mai bune căi de răspuns la forțele din mediul extern. Ca urmare, managementul strategic este punerea în practică a gândirii strategice prin funcțiile de conducere și management ale organizației. Un bun manager poate aplica managementul strategic, răspunzând tot timpul la întrebarea: „Facem noi ceea ce trebuie să facem?”.

Managementul strategic se bazează pe dezvoltarea unei strategii competitive pentru realizarea misiunii și pe crearea unei structuri organizaționale care să utilizeze resursele rațional în efortul de implementare a strategiei.

Unul dintre cele mai puternice instrumente pentru evaluarea stadiului actual de dezvoltare al organizației și pentru identificarea direcției în care se va produce schimbarea (daca va fi necesar) sau a strategiei de abordare a unui proiect este analiza SWOT (acronim provenind de la I literă a 4 cuvinte din engleză). Astfel analiza SWOT constituie cea mai importantă tehnică managerială utilizată pentru înțelegerea poziției strategice a unei întreprinderi/organizații. Așadar, analiza SWOT începe cu scrierea unei liste cu puncte curente: puncte de forță, dar și puncte slabe, privind starea unei întreprinderi/organizații.

Strengths – puncte tari: aparțin organizației și se traduc de obicei prin resurse, capacități, avantaje sau abilități disponibile sau pe care le posedă, competentele distinctive ale personalului managerial de cele două nivele: prescriptor și decident, precum și alți factori de succes ai întreprinderii/organizației, nu neapărat doar factori „tangibili”, fizici, ci și elemente „intangibile”, precum aserțiuni preemtorii din zona cunoașterii prudentiale. „Punctele forte” ale organizației definesc valorile pozitive și condiționările interne care pot constitui surse pentru succesul organizației în atingerea obiectivului managerial. Într-adevăr, din punctul de vedere al managerului, un „punct forte” reprezintă oricare element, tangibil sau intangibil, adică fizic ori numai intelectual, care facilitează atingerea obiectivelor manageriale. De fapt, în analiza SWOT punctele forte sunt definite atât ca valori, cât și drept factori interni care creează valorile. Insistăm asupra faptului că „punctele forte” pot să fie gestionate în cadrul unui plan strategic al organizației/firmei.

Weaknesses – puncte slabe: care aparțin organizației și se traduc de obicei prin resurse sau abilități indisponibile, punctele de slăbiciune ale organizației, ariile sale de vulnerabilitate, zonele de resurse sărace, și alte „valori negative” sau „condiționări negative”. „Punctele slabe” ale organizației reprezintă condiționări interne ce sunt con-

trariul valorilor propriu-zise. Din perspectiva managerului, un „punct slab” reprezintă un element identificat în organizație, element ce poate împiedica atingerea obiectivelor manageriale ale organizației.

Opportunities – oportunități: acele evenimente sau procese externe (care nu aparțin organizației și nici nu pot fi modificate de aceasta) și care pot afecta în bine activitatea organizației. Oportunitățile sunt și căile pe care pot fi avansate interesele organizației respective, căi pe care pot fi exploatate liniile sale de forță și eliminat balastul punctelor vulnerabile, reprezintă valori pozitive și condiționări externe. Deci „oportunitățile” sunt tendințe generale prezente în mediul extern sau șanse oferite de întâmplare în afara câmpului de influențare a lor prin management, deși ele pot influența pozitiv procesul dezvoltării. Oportunitatea este o proiecție a „binelui viitor” („good in the future”, în limba engleză). Se consideră că oportunitățile „aduc lumina” pe calea strategică a întreprinderii/organizației.

Threats – amenințări: acele evenimente sau procese externe (care nu aparțin organizației și nici nu pot fi modificate de aceasta) și care pot afecta în rău activitatea organizației. Adică amenințările la adresa intereselor creșterii organizației respective, aspecte negative ce apar din supraexploatarea resurselor sale, ori limitările care se impun organizației din partea unui mediu extern aflat în schimbare; în fine, riscuri. „Amenințările” reprezintă „valori” negative și condiționări externe aflate dincolo de câmpul de acțiune managerială; ele pot fi atât riscuri tranzitorii, cât și permanente. Amenințarea (sau „riscul”) este o proiecție a „răului viitor” („bad in the future”, în limba engleză).

Ideea pe care se bazează aceasta analiză este ca strategia dvs. de adaptare trebuie:

- Să profite de situațiile favorabile;
- Să prevină sau să evite amenințările prin:
 - ❖ utilizarea completa a punctelor tari ale organizației;
 - ❖ luarea în considerare a slăbiciunilor organizației, în special când se asociază cu amenințări externe;
 - ❖ transformarea punctelor slabe în puncte tari.

Analiza SWOT reprezintă astfel o cale practică pentru asimilarea informației, privind mediul intern și mediul extern al unei organizații. Analiza SWOT reprezintă un fel de scanare a mediului intern și extern al organizației, orientată spre a surprinde patru aspecte ale activității întreprinderii/organizației. Aceasta „scanare” revelează itemii (probleme, cauze, condiționări, articole) servind ca mijloace de propulsie ori, dimpotrivă, acționând ca frâne, pentru atingerea obiectivului organizației. Punctele forte și oportunitățile reprezintă condiționări pozitive pentru creșterea organizației, sau pentru atingerea obiectivului său managerial; după cum punctele slabe și amenințările reprezintă impedimente sau condiționări negative pentru organizație.

Obiectivul analizei SWOT este acela de a recomanda strategiile care asigură cea mai buna aliniere între mediul extern și mediul intern. Prin alegerea strategiei corecte a unei organizații, se poate influența impactul acestor forțe în avantajul organizației.

Analiza SWOT este de obicei efectuată pentru identificarea contextului unei activități sau cerințe (Activity or Requirement), cuprinse în obiectivul organizației. Pentru ca procedura SWOT să își poată îndeplini de o manieră raliabilă și fiabilă acest rol, este

necesara colectarea unei mari cantități de date privind mediul intern și mediul extern al organizației. Itemii trebuie clasificați în patru liste de inventare, fiecare inventar având două caracteristici:

1. Itemul aparține mediului intern al organizației, sau mediului extern al organizației,
2. Itemul reprezintă un element ajutător, pozitiv, pentru atingerea obiectivului, sau un impediment, adică un element negativ, în atingerea obiectivului.

Tabelul 1. Condiționări și valori a căror cunoaștere determină cadrul pentru stabilirea strategiei unei organizații [1, p.118].

Conditionari\ Valori	Valori pozitive	« Valori » negative
Conditionari interne	Puncte forte	Puncte slabe
Conditionari externe	Oportunitati	Amenintari

Aceasta informație SWOT, colectată sub forma de inventare de itemi, trebuie să fie verificata sub aspectele suficienței sale, a corespondenței cu obiectivele organizației și posibilității folosirii sale în timp real [1].

Deci, **Analiza SWOT** – cea mai des folosită și cunoscută analiză, se efectuează obligatoriu în formă tabelară.

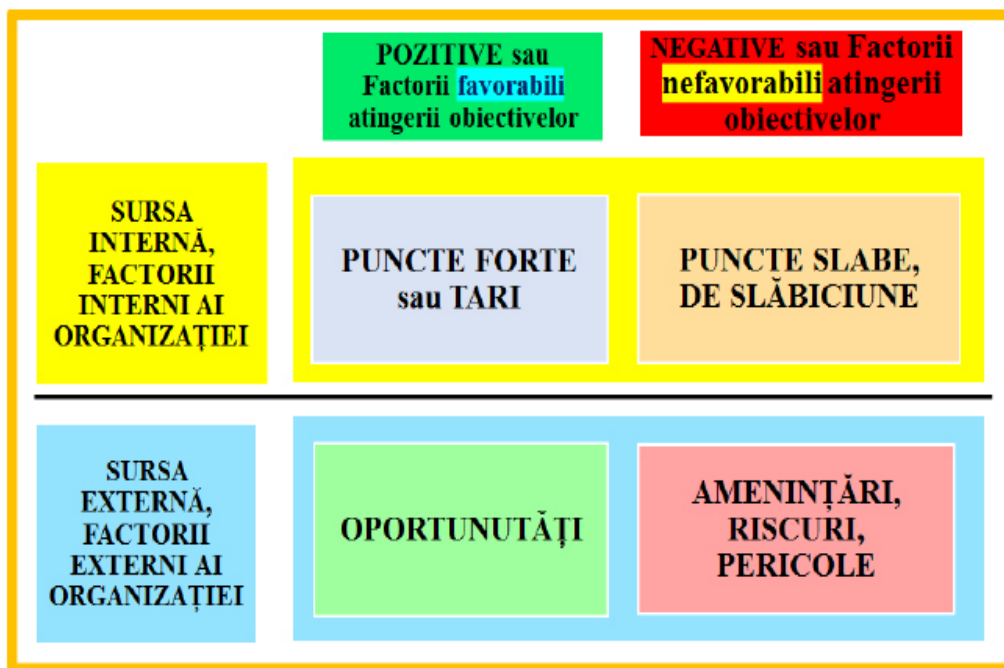

Figura 1. Analiza SWOT conform literaturii de specialitate [5, p.170]

Tabelul 2. Analiza SWOT [5, p.170-172]

<u>Mediul intern al organizației</u>	<u>Mediul extern al organizației</u>
<p><u>Puncte Forte (S)</u></p> <p>La ce suntem buni? Ce facem cel mai bine? Care sunt punctele noastre forte? (ex., cadrele, finanțele, utilajul, serviciile, produsele, partenerii, informația, învățarea)</p> <p>Care sunt domeniile în care deținem cea mai bună experiență?</p>	<p><u>Oportunități (O)</u></p> <p>Ce schimbări așteptăm în următorii ani, care ne-ar oferi posibilități (avansarea tehnologiei, noi metode de lucru, modificări legislative, demografice, etc.)?</p> <p>Care noi deschideri vor apărea?</p>
<p><u>Punctele Slabe (W) (problemele organizației)</u></p> <p>Ce facem prost? Ce nu facem bine? Unde noi nu facem față? Ce putem îmbunătăți? Ce ar trebui să evităm?</p> <p>Care sunt punctele noastre slabe? (ex., cadrele, finanțele, utilajul, serviciile, produsele, partenerii, etc.)</p>	<p><u>Amenințări sau Limitări, sau Pericole, sau Riscuri (T)</u></p> <p>Ce au alte organizații ce este mai bun decât ceea ce avem noi?</p> <p>Ce fac alte organizații mai bine?</p> <p>La ce schimbări din mediul extern al entității ne putem aștepta care ar putea cauza probleme?</p>

Într-o analiza SWOT, trebuie să fie captați factorii relevanți în cele patru arii. Un management adecvat situațiilor poate să influențeze direct „punctele forte” și „punctele slabe”, dar prin nici un fel de management al organizației nu pot să fie influențate „oportunitățile” și „amenințările”. Trebuie să fie recunoscută utilitatea generală pe care o furnizează analiza SWOT pentru o întreprindere/organizație/ instituție, caracterul ei comprehensiv și rolul său pivotant în procesul de planificare strategică. Analiza SWOT poate să influențeze într-un mod pozitiv calitatea strategiilor generate și selectate.

Centrul Național de Asistență Medicală Urgentă Prespitalicească (CNAMUP) este o instituție medico-sanitară publică (IMSP), care activează în baza Hotărârii de Guvern Nr. 377 din 16.06.2015 [3] și a Ordinului Ministerului Sănătății nr. 537 din 26.06.2015 [4].

Serviciul de Asistență Medicală de Urgență Prespitalicească (SAMUP) din Republica Moldova, este o instituție medico-sanitară publică, strategică, este parte componentă a sistemului de sănătate și asigură acordarea asistenței medicale urgente la etapa prespitalicească, stabilizarea pacienților și transportarea asistată la instituțiile medico-sanitare de profil (referire). IMSP CNAMUP gestionează 41 Substații și 95 Puncte de AMUP. În perioada anilor 2020-2022 s-a efectuat analiza SWOT pentru IMSP CNAMUP pe care o putem reprezenta în figura de mai jos [2].

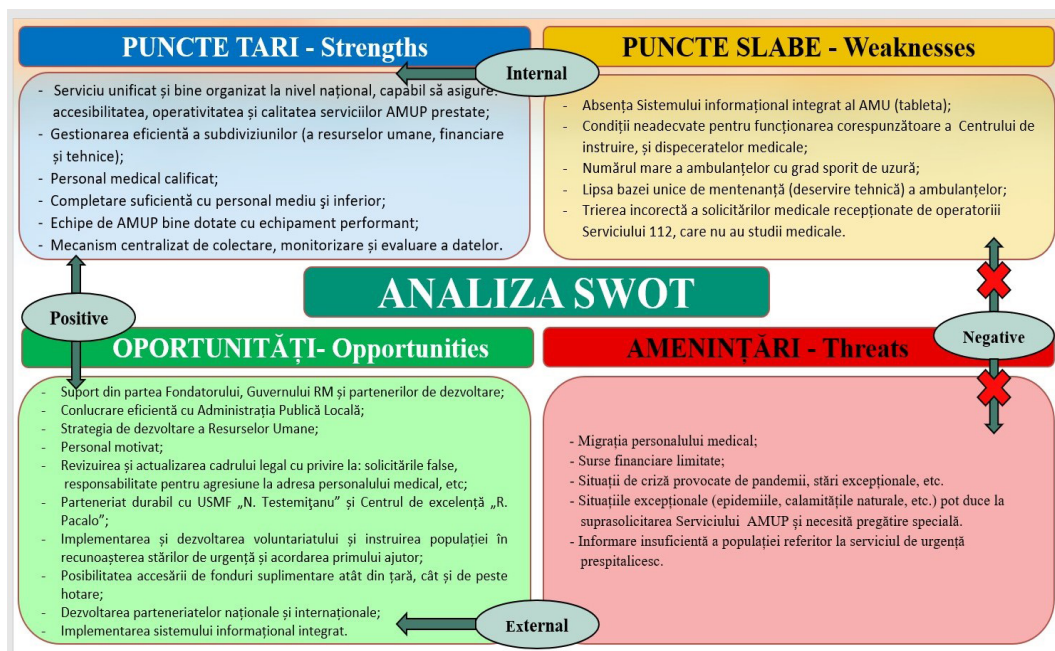

Figura 2. Analiza SWOT pentru IMSP CNAMUP, anii 2020-2022 [2].

CONCLUZII:

1. Analiza SWOT constituie cea mai importantă tehnică managerială utilizată pentru înțelegerea poziției strategice a unei întreprinderi/organizații.
2. Analiza SWOT reprezintă o cale practică pentru asimilarea informației, privind mediul intern și mediul extern al unei organizații.
3. Obiectivul analizei SWOT este acela de a recomanda strategiile care asigură cea mai buna aliniere între mediul extern și mediul intern al organizației.
4. Analiza SWOT poate să influențeze într-un mod pozitiv calitatea strategiilor generate și selectate.
5. Punctele tari ale IMSP CNAMUP sunt: serviciu unificat și bine organizat la nivel național, capabil să asigure: accesibilitatea, operativitatea și calitatea serviciilor AMUP prestate; gestionarea eficientă a subdiviziunilor (a resurselor umane, financiare și tehnice); personal medical calificat; completare suficientă cu personal mediu și inferior; echipe de AMUP bine dotate cu echipament performant; mecanism centralizat de colectare, monitorizare și evaluare a datelor.
6. Adevărata valoare a Analizei SWOT constă în utilizarea rezultatelor pentru a maximiza influențele pozitive și a le minimiza pe cele negative [5, p. 175] (dacă e posibil transformarea punctelor slabe în puncte tari și a amenințărilor în oportunități sau evitarea amenințărilor, riscurilor și nepermiterea lor să treacă în puncte slabe sau eliminarea punctelor slabe și a amenințărilor – strategie de apărare).

Bibliografie

1. Bădărău Elena. Suport de curs MANAGEMENTUL ORGANIZAȚIONAL.
2. Colectarea și analizarea informațiilor din bazele de date ale IMSP CNAMUP pentru anii 2020-2022 pentru elaborarea Analizei SWOT a IMSP CNAMUP.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 377 din 16.06.2015, cu privire la instituirea Centrului Național de Asistență Medicală Urgentă Prespitalicească. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 19.06.2015;(150-159):art. nr. 420.
4. Ordinul Ministerului Sănătății Republicii Moldova nr. 537 din 26.06.2015, privind implementarea Hotărârii Guvernului Nr. 377 din 16 iunie 2015, cu privire la instituirea Centrului Național de Asistență Medicală Urgentă Prespitalicească. Chișinău: Minister; 2015.
5. Săvulescu Ștefan, Ivan Lucian, Stănescu Delia, Mihalache Veronica, et all. ANALIZĂ STRATEGICĂ. ISBN: 978-973-745-201-6. (Accesat online la 25.04.2023 <https://editura.mai.gov.ro/wp-content/uploads/2023/04/MANUAL-ANALIZA-STRATEGICA-protejat.pdf>).

RELAȚIILE PUBLICE ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ LOCALĂ DE NIVEL DOI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

PUBLIC RELATIONS IN THE SECOND-TIER LOCAL GOVERNMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Zinaida ROȘIORU,
masterandă, USM,
specialist în relații cu publicul,
Consiliul raional Ialoveni*

SUMMARY

Local government is located closest to the citizens. Namely, it is called to solve the problems of the inhabitants of an administrative-territorial unit. At the same time, it needs the support of the population to implement certain local development programs and projects. This would be impossible without a two-way communication between local authorities and citizens. However, such communication must be professional, and provided by trained people - specialists in public relations. When well organized, public relations in local government become a fundamental element for creating a community environment in which citizens feel involved, informed and adequately represented, thus promoting progress and common well-being.

***Keywords:** public relations, local government, second-tier local government, public relations specialist, communication, local citizen.*

În Republica Moldova, administrația publică locală de nivel doi se referă la administrația la nivel de raioane și municipiile Chișinău și Bălți. Astfel, autoritățile administrației publice locale de nivelul al doilea sunt cele care sunt constituite și activează pe teritoriul raionului, municipiului Chișinău, municipiului Bălți pentru promovarea intereselor și soluționarea problemelor populației [2, art. 1].

După declararea independenței în 1991, Republica Moldova a adoptat un sistem administrativ descentralizat, în care teritoriul este împărțit în subdiviziuni administrative denumite sate, comune, raioane și municipii. Acestea sunt conduse de consilii locale alese și primari aleși [1, art. 112].

Raioanele sunt subdiviziunile administrative ale Republicii Moldova care sunt conduse de consilii raionale și prezidate de un președinte de raion. Municipiile, cum ar fi Chișinău și Bălți, sunt subdiviziuni administrative speciale, care au un statut aparte și sunt conduse de primari și consilii municipale.

Administrația de nivelul doi este responsabilă pentru gestionarea afacerilor locale, inclusiv pentru implementarea politicilor guvernamentale, dezvoltarea infrastructurii locale, cultura și alte aspecte ale vieții comunitare. Aceasta joacă un rol crucial în

asigurarea bunăstării și dezvoltării durabile a comunităților locale din Republica Moldova.

Acest scop nu poate fi atins însă fără o comunicare și o interacțiune permanentă cu cetățeanul. Administrația publică locală de nivelul doi are astfel nevoie de a construi încredere și sprijin în rândul cetățenilor săi, contribuind la o guvernare mai eficientă și mai responsabilă. Pentru acest scop, componenta de comunicare este imperativă. Și aici ne referim atât la comunicarea generală a autorităților raionale cu cetățenii, cât și la comunicarea profesionistă, care ia forma relațiilor publice (numite în legislația națională – „relații cu publicul”).

Relațiile publice sunt astfel *funcția managerială care evaluează atitudinea publicurilor, identifică politicile și procedurile unui individ sau ale unei organizații față de interesul public, elaborează și execută un program pentru a dobândi înțelegerea și acceptarea publicului.*

Relațiile cu publicul sunt înrudite cu relațiile publice și constând, în primul rând, în comunicarea tete-a-tete cu cetățeanul.

Relațiile publice adesea abreviate PR (din engleză, Public Relations), sunt o componentă vitală a activității unei organizații sau a unei persoane publice. Ele implică gestionarea comunicării și relațiilor dintre entitatea respectivă și publicul său, incluzând clienții, investitorii, mass-media, comunitatea și alte părți interesate.

Astfel, activitatea de comunicare profesionistă a unei instituții cu publicul său poartă denumirea de relații publice. Se spune că relațiile publice au apărut din necesitate, fiind mâinate de progresul tehnico-științific, de concurența pe piața muncii, de creșterea numărului de angajați din întreprinderi etc. În orice instituție, fie ea publică sau privată, există un specialist responsabil de relațiile cu publicul, activitatea căruia presupune a face legătura atât în mediul intern, cât și cu mediul extern al instituției [3, p.119].

Deseori relațiile publice sunt considerate „conștiința” managementului de top, evidențiindu-se în acest sens obligațiunea specialiștilor în relații publice de a atenționa permanent conducerea organizației asupra responsabilității ei sociale [4, p. 74].

Relația dintre cetățeni și administrația publică este cea mai importantă latură, dar și un proces destul de dificil, deoarece implică profesionalism în relațiile cu publicul, o desfășurare cât mai rapidă a procedurilor administrative și de informare în rândul populației. Toate acestea necesită performanță din partea angajaților administrației publice.

Mai mult decât atât, simpla comunicare a funcționarului publică cu cetățeanul sau cu colaboratorii instituției conține elemente ale activității de relații publice. Totodată, în statele de personal ale autorităților publice există funcția de specialist în relații cu publicul, care este funcționar public. Fără îndoială, pentru aceste persoane este primordială cunoașterea normelor de bază ale profesiei. Aceste norme își găsesc reflectarea la toate nivelurile – în regulamentele de ordine internă a instituției, în legislația națională și chiar în codurile internaționale de conduită [4, p.77].

Atunci când ne referim la normele generale de conduită, menționăm că specialistul în relații cu publicul are responsabilitatea de a gestiona și de a întreține comunicarea și relațiile dintre o organizație și diferitele sale publicuri țintă.

Acest lucru este valabil atât pentru administrația publică centrală, cât și pentru

administrația publică locală. Referindu-ne la misiunea acestuia în administrația publică locală, în special cea de nivel doi, menționăm că potrivit regulamentelor interne, specialistul în relații cu publicul, din cadrul Consiliului raional Ialoveni, unde activează autorul prezentului articol, are în responsabilitate următoarele obiective [5]:

- asigurarea comunicării eficiente cu cetățenii prin diverse surse și metode de comunicare; scrierea comunicatelor de presă și pregătirea informațiilor pentru mass-media;
- răspunderea la solicitările de informare din partea mass-media;
- ajutorarea managerilor locali să comunice eficient cu publicul;
- menținerea imaginii și identității corporative a instituției;
- evaluarea programelor de publicitate și promovare pentru a determina dacă sunt compatibile, cu eforturile de relații publice ale organizației;
- estimarea intensității opiniei publice, a clienților, prin intermediul rețelelor de socializare;
- monitorizarea procesului de comunicare ce se derulează prin intermediul rețelelor de socializare.
- informarea cetățenilor privitor la principalele activități ale administrației publice locale, inclusiv prin colaborarea în acest sens cu mass-media locală;
- pentru a gestiona coerent relațiile publice în domeniu, specialiștii trebuie să cunoască și să înțeleagă atitudinile și preocupările cetățenilor cu care interacționează, pentru a menține relații de cooperare cu aceștia.
- audierea cetățenilor efectuată în teritoriu de către membrii Guvernului Republicii Moldova;
- înregistrarea persoanelor pentru audiență la președintele și vicepreședintele raionului;
- întocmirea fișei de evidență și control al solicitărilor și controlarea, în conformitate cu legislația în vigoare, a soluționării problemelor abordate;
- analiza datelor și feedback-ului colectat de la public pentru a evalua eficacitatea strategiilor de comunicare și pentru a face recomandări pentru îmbunătățire [5].

Astfel, relațiile cu publicul sunt esențiale pentru succesul și durabilitatea organizațiilor și instituțiilor, contribuind la construirea încrederii, rezolvarea problemelor, consolidarea reputației și implicarea publicului în activitățile și deciziile acestora. Relațiile cu publicul în administrația publică locală sunt esențiale pentru promovarea transparenței, încrederii și participării cetățenilor în procesele decizionale.

În concluzie, administrația publică locală este cea mai aproape de cetățeni. Anume ea este chemată să soluționeze problemele locuitorilor unei unități administrativ-teritoriale. Totodată, ea are nevoie de susținerea populației pentru a implementa anumite programe și proiecte de dezvoltare locală. Acest lucru ar fi imposibil de realizat fără o comunicare bidirecțională între autoritățile locale și cetățeni. Prin intermediul unei comunicări deschise și eficiente, administrația publică locală poate construi relații solide cu comunitatea sa, facilitând schimbul de informații, primind feedback și adresând preocupările cetățenilor. Aceasta nu numai că îmbunătățește calitatea deciziilor luate, ci și contribuie la creșterea angajamentului civic și la dezvoltarea unei

guvernări mai responsabile și mai eficiente. O astfel de comunicare trebuie să fie însă una profesionistă, și asigurată de persoane pregătite – specialiști în relații cu publicul. Dacă sunt bine organizate, relațiile cu publicul în administrația publică locală devin un element fundamental pentru crearea unui mediu comunitar în care cetățenii se simt implicați, informați și reprezentați adecvat, promovând astfel progresul și bunăstarea comună.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1
2. Legea Republicii Moldova privind administrația publică locală, nr.436-XVI din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.03.2007, nr.32-35/116
3. Dolgaia I. Comunicarea profesionistă în instituțiile publice: apariție și evoluție. În: Teoria și practica administrării publice. Materialele Conferinței științifico-practice cu participare internațională. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2015, p. 118-121
4. Tincu V. Etica profesională a funcționarului public în activitatea de relații publice. În: Materialele conferinței internaționale „Integritatea în serviciul public: repere etice” din 27 octombrie 2006. Chișinău: Bons Offices, 2006, p. 71-74
5. Materiale din arhiva Consiliului Raional Ialoveni

ASPECTE CONCEPTUALE PRIVIND EXERCITAREA MANDATULUI PARLAMENTAR

CONCEPTUAL ASPECTS REGARDING THE EXERCISE OF THE PARLIAMENTARY MANDATE

Igor SOROCEANU,

doctorand,

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

SUMMARY

The activity of deputies can sometimes arouse various interpretations, such as: that the holders of the mandate entrusted by the electoral body deviated from the purpose of the mandate as a political-legal empowerment, which also implies responsibility for their actions, that they would hide behind immunity parliamentary. In the given work it is shown that the parliamentary mandate is an authorization given by the electoral body to the representatives appointed through elections, in order to achieve national sovereignty through representation. Given that each deputy represents the nation, the parliamentary mandate is endowed with specific features, such as: generality, independence and irrevocability. And humanity and incompatibility are means of constitutional protection of the mandate, and not individual privileges of the deputy. In order to achieve the proposed goal, in this work we have drawn the following objectives: the definition of the parliamentary mandate; the identification of its legal nature, the identification of the characteristic features and, consequently, the protection of the parliamentary mandate.

Keywords: constitutional law, legislative forum, public dignity, parliamentary mandate, general, independent, irrevocable, etc.

Introducere. Parlamentul este un organ de stat reprezentativ, al cărui funcție principală în sistemul de separație a puterilor constă în exercitarea puterii legislative.

Cuvântul „parlament” provine de la franțuzescul „*parler*” – ceea ce în traducere înseamnă „*a vorbi, a expune opinia*”. Originea istorică a acestei instituții se află în practica foarte veche de a aduna pe membrii unei comunități pentru a lua decizii. Rațiunea practică a existenței parlamentului constă în alegerea unor persoane demne de încredere și competentecare să ia decizii în locul poporului și din numele său.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. La momentul actual, importanța și scopul de elaborare a prezentului demers științific, apare din intenția autorului de a releva în prim-plan unele repere doctrinare și legislative în domeniul analizei reperelor conceptuale ale mandatului parlamentar. Totodată este și necesitatea stringentă de efectuare a unei analize ample referitor la esența subiectului cercetării.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului titlaturii, dintre care putem enumera:

metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde materialul definitoriu precum ar fi cadrul normativ autohton, surse bibliografice ale lucrărilor de specialitate naționale și internaționale – care direct sau indirect, abordează esența și conținutul subiectului supus cercetării.

Rezultatele obținute în baza analizelor științifice efectuate. Dreptul parlamentar este o instituție de drept constituțional deoarece cuprinde norme juridice care reglementează o categorie distinctă de relații sociale fundamentale care vizează formarea și funcționarea Parlamentului. Noțiunea de drept parlamentar a apărut la începutul secolului al XIX-lea. Este instituția juridică de drept constituțional care reglementează modul de intrare în exercițiu a mandatului parlamentar și expirarea acestuia, conținutul și condițiile de exercitare a mandatului parlamentar, activitățile parlamentare legate de îndeplinirea unor acțiuni ori adoptarea unor acte.

Noțiunea mandatului parlamentar. Termenul „*mandat*” derivă din latinescul „*mandatum*” care are semnificația „*ceea ce este încredințat, indicat, ordonanță*”. Pornind de la genul proxim, prin noțiunea „*mandat*” se subînțelege o *împuternicire dată unei persoane de către alta pentru a-i reprezenta sau apăra interesele*.

Nici Constituția Republicii Moldova, nici Regulamentul Parlamentului și nici Legea cu privire la statutul deputatului nu definesc noțiunea de „*mandat parlamentar*”, această preocupare ținând de doctrina dreptului constituțional. În fond „*mandatul parlamentar*” este și el o *împuternicire de a reprezenta*. Dar de data aceasta el nu intervine în sfera raporturilor juridice civile, ci juridicește el semnifică o funcție publică cu care titularul său este investit prin alegeri, al cărei conținut este predeterminat prin lege. Totodată, el nu rezultă dintr-un contract, ci „este o convenție între alegători și cei care aspiră la dobândirea mandatului, având la bază o platformă electorală”.

Mandatul parlamentar este definit ca o „*împuternicire dată de către popor unor persoane în scopul de a-l reprezenta în procesul exercitării puterii de stat, împuternicire care se transformă într-o funcție sau demnitate publică electivă, nominativă, înzestrată cu anumite competențe și garanții pentru participarea efectivă la libera exercitare a funcțiilor Parlamentului, ca autoritate reprezentativă a poporului*” [1].

Din contextul art.68 alin.(1) din Constituție „În exercițiul mandatului, deputații sunt în serviciul poporului”, reiese că „mandatul parlamentar are un conținut de mare generalitate și exprimă relația parlamentului cu toată națiunea, dar nu numai cu o circumscripție electorală”.

Dat fiind că suveranitatea națională este inalienabilă, ceea ce se transmite „organelor reprezentative” (alin.(1) art.2 din Constituție) este doar „exercițiul acesteia”. Iar prin „organe reprezentative”, Constituția înțelege toate acele organe care „acționează în baza unei investiții populare...” [1].

Națiunea, ca titular al suveranității, are voința sa proprie, dar această voință în cazul dat este exprimată prin reprezentanții săi. Astfel, mandatul parlamentar este național pentru că „el îmbracă o formă colectivă (invers decât în dreptul civil) în considerarea interesului general”.

Doctrina națională a dreptului constituțional, inclusiv principalele izvoare de drept constituțional nu interpretează noțiunea de mandat parlamentar. Totuși el poate fi de-

finit prin următoarele:

- mandatul parlamentar este mijloc intermediar între popor ca deținător al suveranității naționale și reprezentanții acestuia în organul legislativ al statului;
- deținătorii mandatului parlamentar poartă denumirea de deputați. În sisteme cu parlamente bicamerale o cameră este denumită *Adunarea deputaților* (are reprezentanților), iar cealaltă – *Senat*, membrii săi fiind numiți senatori.
- mandatul parlamentar rezultă cu preponderență din alegerile parlamentare. Deputații sunt aleși prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat;
- conținutul mandatului parlamentar este determinat de normele de drept constituțional cuprinse în Constituție, de Legea despre statutul deputatului în Parlament, de Regulamentul Parlamentului;
- mandatul parlamentar este general: datorită acestui fapt exercitarea lui nu este condiționată de necesitatea aprobării fiecărui act de către alegători;
- încetarea mandatului parlamentar are loc în funcție de sistemul electoral aplicat în procesul de formare a Parlamentului sau, în alte cazuri, strict determinate de legislație [1, p.304-305].

Sintetizând cele expuse, considerăm că, mandatul parlamentar este o demnitate publică care rezultă din manifestarea de voință a corpului electoral în scopul exercitării prin reprezentare a suveranității naționale în baza împuternicirilor stabilite prin Constituție și legi în spiritul democrației și statului de drept.

Natura juridică a mandatului parlamentar. „Mandatul parlamentar” rezultă „dintr-o manifestare de voință colectivă a unui subiect determinat (corpul electoral) făcută în scopul de a produce un efect de drept constituțional” [6, p.24]. Tocmai în considerare a faptului „că fiecare parlamentar reprezintă națiunea în întregul ei, mandatul parlamentar are o natură juridică specifică, din care rezultă și caracteristicile lui” [6, p.24].

De aici rezultă natura juridică a „mandatului parlamentar” care este reprezentativ, fapt indicat direct în art.68 alin.(1) al Constituției Republicii Moldova, potrivit căruia „în exercitarea mandatului deputații sunt în serviciul poporului și orice mandat imperativ este nul” [1].

Mandatul este reprezentativ (nu imperativ) și ca atare este constituit în absența oricărei proceduri de revocare. Fiecare parlamentar reprezintă națiunea în întregul ei.

Mandatul parlamentar nu este un mandat de drept civil pentru ca nu intervine în sfera raporturilor juridice civile și nu rezultă dintr-un contract. El este rezultatul manifestării de voință colectivă a corpului electoral. Mandatul parlamentar este un mandat de drept constituțional. El are următoarele trăsături principale:

Mandatul parlamentar este general, parlamentarul fiind reprezentantul întregii națiuni și pentru toate interesele ei. Caracteristica dată și-a găsit confirmarea în art.68 (alin.1) din Constituția Republicii Moldova care consacră: „În exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului”.

Mandatul parlamentar este independent. Independența mandatului presupune că deputații (senatorii) nu acționează în baza unor instrucțiuni date de alegători. Ei procedează conform convingerilor sale. Deciziile reprezentanților desemnați prin alegeri nu necesită aprobare de popor pentru a căpăta valoare juridică.

Mandatul parlamentar este irevocabil. Este o garanție suplimentară a independenței și presupune imposibilitatea revocării deputaților ori senatorilor aleși înainte de expira-

rea mandatului. Articolul 68 (alin.2) din Constituția Republicii Moldova, Legea despre statutul deputatului în Parlament (art.2) stabilesc că „Oricemandat imperativ este nul” [7, p.306].

Mandatul parlamentar are un conținut predeterminat, drepturile și obligațiile ce revin parlamentarului fiind stabilite prin Constituție și prin legi.

Durata mandatului parlamentar. În Legea despre statutul deputatului în Parlament se prevede că deputații intră în exercitarea mandatului din momentul alegerii și validării lui ulterioare. Documentul care confirmă acest drept este certificatul eliberat de Comisia Electorală Centrală. Totodată deputații dispun de legitimație de deputat și insignă de deputat, eliberate de Biroul permanent după constituirea legală a Parlamentului. În perioada de exercitare a mandatului, deputatului i se eliberează pașaport diplomatic [7, p.307].

Durat mandatului diferă de la un sistem constituțional la altul. În Australia și Suedia trei ani, în Anglia, Franța, Italia este de cinci ani. În Republica Moldova duratamandatului parlamentar este de patru ani. Astfel, în articolul 1, aliniatul 3 din Regulamentul Parlamentului se stipulează: „Parlamentul se alege prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de 4 ani”. Durata mandatului poate fi prelungită prin lege organică în două împrejurări: „în caz de război sau în cazde catastrofă”.

În Republica Moldova calitatea de deputat încetează la data întrunirii legale a Parlamentului nou ales, în caz de demisie sau de deces. În caz de demisie sau de deces, intervine vacanta mandatului de deputat. Cererea de demisie se prezintă Președintelui Parlamentului. Parlamentul, prin hotărârea sa, va lua act de cerere de demisie a deputatului și va declara mandatul vacant. În caz de deces, Comisia juridică pentru numiri și imunități a Parlamentului va întocmi un raport. Parlamentul, prin hotărârea sa, va lua act de raportul comisiei și va declara mandatul vacant. Mandatul vacant va fi atribuit supleantului imediat următor de pe lista partidului, organizației social-politice sau a blocului electoral pentru care a candidat deputatul al cărui mandat a fost declarat vacant. În cazul în care devine vacant mandatul de deputat obținut de un candidat independent, completarea vacanței în cauză se efectuează prin restabilirea șirului descrescător, excluzându-se numărul ce corespunde candidatului respectiv și incluzându-se următorul număr din șir. Curtea Constituțională, în termen de 30 de zile de la declararea vacantei mandatului de deputat, va valida următorul mandat [2].

Protecția mandatului parlamentar. Deputații, fiind reprezentanții poporului și exercitând suveranitatea națională în numele lui, trebuie să se bucure de anumite garanții și condiții specifice care le-ar permite exercitarea liberă a înaltei funcții. Activitatea lor trebuie efectuată fără nici o presiune atât din interiorul țării, cât și din exteriorul ei. Realizarea principiilor autonomiei, independenței și transparenței în activitatea parlamentarilor se află în raport direct cu gradul de protecție a mandatului [8, p.94]. Atât timp cât deputații vor fi supuși unei influențe, indiferent de sursa acesteia, nu putem vorbi de exercitarea suveranității în numele poporului.

O funcționare normală a întregului sistem politic și juridic impune protejarea eficientă a mandatului parlamentar. Categoria măsurilor de protecție cuprinde: indemnizații, incompatibilități și imunități.

1. Indemnizații sau alte forme de sprijin material. Parlamentarii se află în exercitarea unei funcții publice, de aceea ei sunt retribuiți pentru munca depusă. Dacă pentru

cetățenii simpli indemnizațiile servesc drept plata pentru munca depusă, pentru parlamentar se consideră și ca forme de protecție a mandatului. Indemnizațiile parlamentarilor sunt divizate în două categorii de plăți: una fixă (salariul) și alta variabilă (legată de participarea la ședințe).

Componenta indemnizațiilor deputaților Republicii Moldova include:

- *salariul de bază*. Este stabilit de Legea cu privire la salarizare.
- *sporul pentru vechime în muncă*, al cărui quantum este stabilit prin hotărârea Parlamentului.
- *spor pentru grad științific* al cărui quantum este stabilit de legislația în vigoare.
- *îndemnizația zilnică pentru participare la lucrările în plen, în comisie sau la ședințele Biroului permanent*.
- *diurnele* al cărui quantum este stabilit de Parlament.

Deputații care nu dispun de spațiu locativ în municipiul Chișinău sunt asigurați cu apartament de serviciu pe durata mandatului.

În cazul neasigurării cu apartament de serviciu, deputatului i se acordă o indemnizație lunară neimpozabilă pentru chirie [2]. Deputații în Parlamentul Republicii Moldova au dreptul la concediu anual plătit, la concediu pentru interesele personale și la concediu medical. În perioada de exercitare a mandatului de deputat, contractul de muncă se suspendă. După expirarea mandatului, deputatului i se garantează locul de muncă (serviciu) anterior, iar în lipsa acestuia (în caz de lichidare a unității, de reorganizare a ei, de reducere a statutului de personal etc.) i se acordă un loc de muncă (serviciu) echivalent la aceeași unitate sau la alta, cu consimțământul lui. După expirarea mandatului, funcția de deputat în Parlament se asimilează funcțiilor publice de rangul întâi prevăzute de Legea privind serviciul public. Deputatului i se conferă pe viață gradul de „Consilier de stat al Republicii Moldova de clasa I”.

2. Incompatibilități. Incompatibilitatea cu funcția de parlamentar este stabilită în virtutea teoriei separației puterilor în stat. Cei care ocupă funcții în puterea legislativă nu pot ocupa funcții în alte ramuri ale puterii de stat. Dacă am admite că deputatul ar ocupa concomitent și unele funcții din domeniul public sau privat, ar interveni unele consecințe negative: lipsa la unele ședințe ale Parlamentului, timp insuficient pentru examinarea proiectelor de legi, dependența materială de funcția cumulată, etc. [8, p.97].

Conform articolului 70, (alin.1) din Constituția Republicii Moldova, „Calitatea de deputat este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității didactice și științifice”.

Legea Republicii Moldova despre statutul deputatului în Parlament (art.3.) consacră mandatul de deputat este incompatibil cu:

- a. funcția de Președinte al Republicii Moldova;
- b. funcția de membru al Guvernului;
- c. funcția de avocat parlamentar;
- d. exercitarea oricărei alte funcții remunerate, inclusiv a funcției acordate de un stat străin sau organizație internațională, cu excepția activității didactice și științifice desfășurate în afara programului stabilit de Regulamentul Parlamentului.

Deputatul care se află în unul din cazurile de incompatibilitate prevăzute, va demisiona în termen de 30 de zile de la data validării mandatului, din funcția incompatibilă cu mandatul de deputat. În decursul a 30 de zile de la validarea mandatului deputatul

trebuie să declare Biroului permanent orice activitate extraparlamentară pe care va continua să o desfășoare. La începutul fiecărei legislaturi, Comisia juridică pentru numiri și imunități examinează declarațiile deputaților sub aspectul incompatibilității activității.

3. Imunitățile. Sunt stabilite prin norme constituționale și legi. Ele au un caracter imperativ, un deputat sau o grupă de deputați nu pot renunța la ele. Imunitățile nu trebuie confundate cu privilegiile. Legea privind statutul deputaților în Parlament (art.9) stabilește că imunitatea parlamentară are ca scop protejarea deputatului în Parlament împotriva urmărilor judiciare și garantarea libertății lui de gândire și de acțiune.

În teoria dreptului parlamentar sunt recunoscute și legiferate două forme de imunități: inviolabilitatea și iresponsabilitatea juridică.

Iresponsabilitatea. Articolul 9, aliniatul 2, din Legea privind statutul deputaților în Parlament prevede: „Deputatul nu poate fi persecutat sau tras la răspundere juridică sub nici o formă pentru opiniile politice sau voturile exprimate în exercitarea mandatului”. De regulă, acest model de iresponsabilitate exclude atât urmărirea penală, cât și acțiunile civile cu interes dăunător intentate contra unui parlamentar. Regula iresponsabilității se aplică doar actelor ce țin nemijlocit de funcțiile parlamentare: propuneri, amendamente, interpelări și voturi exprimate în ședințe plenare și în comisii, raporturi depuse pe numele unei comisii, acte săvârșite în cadrul unei misiuni încredințate de către organele Parlamentului [7, p.317].

Inviolabilitatea. Articolul 70, (alin.3) din Constituția Republicii Moldova consacră: „deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără încuviințarea Parlamentului, după ascultarea sa”. Cererea la reținere, arest, percheziție sau trimitere în judecată penală ori contravențională este adresată Președintelui Parlamentului de către Procurorul General. Președintele Parlamentului o aduce la cunoștința deputaților în ședință publică în cel mult 7 zile de la parvenirea acesteia și o trimite de îndată spre examinare Comisiei juridice pentru numiri și imunități. Aceasta, în cel mult 15 zile va adopta o hotărâre care va constata existența unor motive temeinice pentru aprobarea cererii. Hotărârea comisiei este adoptată prin votul secret a cel puțin jumătate plus unu din membrii ei. Raportul comisiei este supus examinării și aprobării în Parlament imediat, în cel mult 7 zile de la prezentarea acestuia.

Parlamentul decide asupra cererii Procurorului General cu votul secret al majorității deputaților aleși. Acțiunea penală împotriva deputatului poate fi intentată numai de Procurorul General. În caz de infracțiune flagrantă, deputatul poate fi reținut la domiciliu pe o durată de 24 de ore numai cu încuviințarea prealabilă a Procurorului General. Acesta va informa neîntârziat Președintele Parlamentului asupra reținerii. Inviolabilitatea este limitată de durata mandatului parlamentar. La expirarea acestuia deputatul devine un cetățean obișnuit [7, p.318].

Regimul disciplinar. O problemă care poate trezi unele discuții este cea a răspunderii disciplinare a deputatului în perioada exercitării mandatului. De exemplu, dacă în cadrul ședinței în plen a Parlamentului, deputatul expunându-și opinia își permite să insulte alți deputați, încalcă regulamentul, nu vrea să părăsească microfonul, el poate fi tras la răspundere [8, p.104].

Regulamentul Parlamentului stabilește sancțiunile disciplinare aplicabile membrilor lor precum și procedura de sancționare.

Acest regulament (art.116) prevede pentru abaterile de la prevederile lor următoarele sancțiuni:

- avertismentul,
- chemarea la ordine,
- retragerea cuvântului,
- eliminarea din sala de ședințe.
- Sancțiunile prevăzute se aplică de către președintele ședinței.

Regimul disciplinar al deputaților se referă la setul de reguli și proceduri care guvernează comportamentul și responsabilitățile deputaților în cadrul unei instituții legislative.

În general, regimul disciplinar al deputaților este menit să asigure integritatea și responsabilitatea în cadrul procesului legislativ și să protejeze reputația și credibilitatea instituției legislative.

Conținutul mandatului parlamentar. Prin conținut al mandatului parlamentar se înțelege totalitatea drepturilor pe care le conferă și obligațiilor pe care le presupune acesta. Drepturile și îndatoririle deputaților parlamentului sunt stabilite de Constituție, Regulamentul Parlamentului și Legea despre statutul deputatului în Parlament.

În drepturile deputaților se includ:

- dreptul de a participa la examinarea colegială și liberă a problemelor ce țin de competența Parlamentului, la dezbateră și adoptarea proiectelor puse pe ordinea de zi a ședinței Parlamentului;
- dreptul de a participa la luarea deciziilor de către Parlament. Deputații beneficiază de dreptul de vot deliberativ asupra tuturor problemelor examinate de Parlament;
- dreptul de a participa la formarea organelor interne ale Parlamentului, formarea altororgane de stat ori numirea în funcție a unor persoane cu atribuții publice;
- dreptul de a realiza controlul parlamentar;
- dreptul la inițiativa legislativă;
- de a cere informațiile necesare de la orice organ de stat;
- dreptul de a menține relații cu alegătorii [7, p.308-312].

Legea privind statutul deputaților în Parlament a instituit pentru deputați următoarele obligații:

- deputatul este obligat să respecte cu strictețe Constituția, legile, normele etice și morale;
- deputatul este dator să fie demn de încrederea alegătorilor, să contribuie prin exemplul personal la întărirea disciplinei de stat, la îndeplinirea obligațiilor civice, la asigurarea drepturilor omului și la respectarea legislației;
- participarea deputatului la ședințele Parlamentului și ale comisiei permanente din a cărei componență face parte este obligatorie.

Deputatul își exercită drepturile și își îndeplinește îndatoririle pe toată durata mandatului pentru care a fost ales.

Concluzie. În concluzie, este de menționat faptul că mandatul parlamentar reprezintă o împuternicire politico-juridică acordată de către corpul electoral prin alegeri unor reprezentanți în scopul exercitării suveranității naționale, mandat protejat constituțional atrăgând răspunderea morală și politică a deținătorului mandatului.

Exercitarea mandatului parlamentar este o responsabilitate solemnă și vitală, im-

plicând reprezentarea și servirea intereselor cetățenilor cu integritate și responsabilitate. Deputații sunt investiți cu puterea de a lua decizii care afectează direcția și viitorul națiunii. Este esențial ca aceștia să fie deschiși la dialog, să asculte și să reprezinte în mod adecvat diversitatea și nevoile cetățenilor țării lor. Transparența și responsabilitatea sunt fundamentale în toate aspectele exercitării mandatului parlamentar, asigurând încrederea și înțelegerea publicului. Deputații trebuie să acționeze în interesul public și să evite influențelor necorespunzătoare sau conflictele de interese. Rolul lor în cadrul Parlamentului este de a supraveghea Guvernul, de a crea și dezbate legi și politici pentru binele comun. Mandatul parlamentar este un privilegiu acordat de cetățeni și trebuie tratat cu respect și dedicare de către cei care îl dețin. Prin urmare, este esențial ca deputații să fie ghidați de principii etice și morale înalte în toate acțiunile lor.

În final, exercitarea mandatului parlamentar trebuie să aibă ca scop servirea intereselor generale ale societății și promovarea unei guvernări transparente și responsabile.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994, în vigoare conform ultimelor modificări și ajustări din 24.03.2023 (Legea nr.52 din 16.03.2023);
2. Legea nr.39 din 07.04.1994 despre statutul deputatului în Parlament // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.59-61 din 01.05.1994, în vigoare conform ultimelor modificări și ajustări din 24.04.2023 (Legea nr.37 din 02.03.2023);
3. Constituția Republicii Moldova (comentariu), Arc, Chișinău, 2012;
4. Arseni A., Ivanov V., Suholitco L., Dreptul constituțional comparat, Centrul editorial al USM, Chișinău, 2003;
5. Călinoiu C., Duculescu V., Drept parlamentar, Lumina Lex, București, 2007;
6. Deleanu I., Drept constituțional și instituții politice, Tratat, Lumina Lex, București, 1996;
7. Guceac I., Curs elementar de drept constituțional, vol. II, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2004;
8. Popa V., Drept parlamentar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, 1999;
9. Prelot Marcel, Boulouis Jean, Institutions politiques et droit constitutionnelle, Dalloz, Paris, 1990.

“

*„Învățat e omul, care nu termină
niciodată de învățat”*

Lucian Blaga

”

***ATELIERUL II
AGENDA EUROPEANĂ ȘI
PRIORITĂȚILE POLITICII
EXTERNE ALE REPUBLICII MOLDOVA***

REFORMING HIGHER EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

Andrii MAIEV

*PhD of Public Administration,
Associate Professor of the Department of Social
and Humanitarian Sciences,
Odesa State Agrarian University, Ukraine*

SUMMARY

The article considers current challenges in higher education in Ukraine in the context of improving the quality of training. The directions of higher education reforms having taken place in the independent Ukraine are outlined. The importance of integration and globalization trends as well as consideration and use of foreign experience is emphasized. During the years of independence, an extensive network of universities was formed in Ukraine due to creation of a large number of private higher education institutions and raising of the status of former vocational schools and colleges. This and some other factors led to massification of higher education and significant decrease in its quality.

Keywords: *reforms, education, education institution, higher education, university.*

Reform of the education system in Ukraine has been carried out purposefully and gradually, since 1991. Providing all spheres of public life with highly qualified staff meeting the requirements of a market economy became an urgent task for the national education system.

The Law of Ukraine “On Education”, adopted on September 5, 2017, states that “a goal of the education is comprehensive development of the human being as a personality and as the supreme value of the society, development of its talents, intellectual, creative and physical abilities, formation of values and competences necessary for successful self-realization” [6]. However, today it is obvious to many that the education system not only does not ensure such development, but in some places restrains it.

Changes in the higher education system are long overdue. This is what students, teaching staff, heads of higher education institutions and employers are claiming. We see this on the example of the Ukrainians who have obtained a higher education diploma, but have never worked in their specialty. Some of them made a mistake in their choice or did not need higher education at all. Others, after graduating from a university, had to get some more informal education in order to eventually get a profession and find a job [3].

In Ukraine, one or another government presented its vision of the education system and introduced reforms concepts. However, this did not lead to a significant improvement in the level of educational services.

The transformation of the higher education system of modern Ukraine is characterized by a number of trends, namely: the expansion of university autonomy, increasing responsibility for the quality of education, improving management models, increasing

the level of compliance with market needs, etc. In particular, the program documents emphasize ensuring the financial and managerial autonomy of higher education institutions (HEIs), strengthening the motivation of managers and teaching staff, focusing on quality and ensuring the demand for graduates on the labor market [4].

Changes in higher education have been taking place in Ukraine constantly since the beginning of the 1990s. Since then, external independent evaluation has been introduced for admission to universities, numerous private educational institutions have appeared in the education market, and budget places in state universities have been significantly reduced.

External independent evaluation contributed to overcome corruption as universities were cut off from the recruitment process. At the same time the external independent evaluation system proved that schoolchildren from villages and cities find themselves in an unequal position. However, if you take all the components into account, this is definitely a positive step.

Another positive trend is changing the model of university management providing greater autonomy for the educational institutions which corresponds to the European traditions. The issue of the capacity of universities as autonomous subjects of the educational process and the availability of appropriate legal guarantees of academic freedom in universities can be considered both as one of the goals for reforming higher education and as the main tool for achieving the appropriate level of Ukrainian higher education and its integration into the European and world educational space [4].

However, there remain typical problems that become systemic. Today, it is obvious that the number of universities in Ukraine is excessive, taking into account demographic and migration trends. This situation did not develop in one day.

Modernization of the university network is not a new issue. This problem arose due to the chaotic process of the emergence of new universities that continued throughout the 1990s and early 2000s. During this period, firstly, many new private higher education institutions were created, and secondly, a considerable number of technical schools managed to raise their status to a higher education institution in order to increase their attractiveness. As a result, the number of higher education institutions in Ukraine has doubled.

However, it is obvious that the number of universities is not a guarantee of quality higher education. In 1991, there were 149 universities in Ukraine. At the same time, there were 742 colleges and technical schools. The number of universities reached its peak in 2009 – 353 (the number of colleges and technical schools being 528). After that, the number of universities has gradually decreased. As of the beginning of 2019/2020 there were 281 universities, institutes, and academies and 338 colleges and technical schools [1].

The motivation for former colleges and technical schools was clear – attracting more students and, accordingly, funds from contracts. However, the negative consequences of this trend were the unsatisfactory quality of education, limited funding, duplication of specialties by several universities, etc.

Understanding this situation tempts urgent reforms in the field of education, including taking into account the European experience. At the same time, you cannot simply

transfer to Ukraine an education model, that functions successfully in another country. In addition, the education sector in Europe is also being modernized in accordance with new trends. Currently, there is not a single country in Europe in which the educational system is not amenable to change. The search for an optimal model of organization and effective functioning of the education system is essentially a worldwide problem.

European education systems are subject to common difficulties. In fact, the countries of the European Union are multifaceted in the ways of organizing educational processes, funding system, training of teaching staff and academic regulations. But at the same time, they have the same goal, which is to ensure universal access to education and achieve equality of opportunities for obtaining education. These goals are considered fundamental for European countries [8].

It should be noted that in developed countries both private and public universities operate successfully. Depending on the form of ownership, we can distinguish states where higher education institutions are both state and privately owned.

In the United States, there are approximately 5,300 colleges and universities. These colleges and universities range from beauty schools to private Ivy League research universities like Harvard University. Top national universities in the USA are Princeton University, Harvard University, Columbia University, Massachusetts Institute of Technology, University of Chicago, and Yale University [2].

In Japan, 70% of the entire university sector is privately owned, most of which is run by firms and corporations. In the Scandinavian countries and Germany, higher education institutions mainly belong to the public sector. In developed countries both public and private universities operate successfully. In addition, the presence of various structures of higher education specific to a particular country does not interfere with the implementation of the Bologna Declaration and the functioning of a single educational space.

Ukrainian universities are gradually moving to European education standards. In particular, the module-rating system is extended to the learning process of students in all educational programs. As a result, the organization of the educational process has changed dramatically. All teachers during the 8th and 17th weeks of each semester sum up the results of the intermediate monitoring of student performance.

An important positive feature of integration in the European and global educational community is the internationalization of education. In recent years, the number of exchange programs in which Ukrainian students and teaching staff participate has increased significantly. These exchange programs are implemented within the framework of bilateral agreements between universities, as well as international programs – Erasmus+, Irex, Fulbright, DAAD and others.

An important motivational factor in the context of internationalization of education is a qualitatively new level of English language learning at universities. A prerequisite for participation in academic mobility programs is proficiency in English at a level of at least B1 (for internships of staff and teachers – B2). This motivates students to pay attention to English from the very beginning of their studies. In recent years, the number of exchange programs in which Ukrainian students and teachers participate has increased significantly. However, it is precisely the insufficient level of English proficiency that is

the factor that currently prevents the full potential of academic mobility programs for Ukrainian.

Despite some achievements there are problems that are not solved. Over the years, these unresolved problems become systemic. Throughout the 1990s, as university funding steadily declined, government reforms in higher education were actually structural changes aimed at cutting costs. At the same time, innovations were justified by the need to optimize the functioning of higher education.

The state is unable to fully meet the financial needs of all the institutions. The annual reduction in the number of students does not allow universities to fully realize their potential. University graduates cannot find a job in their field, and employers cannot meet their professional qualification needs.

Education is also being reformed in Europe. However, the emphasis while reforming is made on its quality and not on economizing funds or economic expediency. Surviving at the expense of contract students is unacceptable. Higher education should be recognized as a non-profit mission, aimed at formation of citizens of the country.

In addition to commercialization there is one more negative trend influencing the education quality. For many years now Ukraine has been witnessing the uncontrolled massification of its higher education system. Today, up to 80% of graduates from Ukrainian schools enroll at universities – a record number in Europe and beyond. But this massification is accompanied by an infantile attitude to their studies: about 50% of students lack any particular motivation for doing their course or confess they just took their parents' advice or just enrolled to get the stipend money or a diploma. Only about 14% of university students say they are “probably” or “most likely to” work in a field related to what they are studying [5].

Allegedly, the President understands the seriousness of the problem. The Head of State stressed that there was a staff shortage in Ukraine, and this problem must be solved by higher education. Volodymyr Zelenskyi emphasized that more than a million students study in Ukraine. Most of them do not want to stay in Ukraine. And of those who remain, many do not work in the acquired specialty [7].

State policy in the field of higher education is aimed at ensuring high quality educational programs. Monitoring the quality of education in the process of reforms is of critical importance. One of the separate issues that is not sufficiently resolved today is the creation of a quality management system in a higher education institution, because according to the conditions for the creation of a single European educational space, it is the educational institution that is responsible for the quality of educational services. Mainly, the problem of assessing the quality of the educational process by monitoring the effectiveness of the educational activity of the higher education institution is of particular relevance [8].

The introduction of the Unified entrance exam and professional exam for admission to the master's degree is a significant step in the context of ensuring the quality of higher education. Due to this, only those students of higher education who show the appropriate level of knowledge will be able to get into the budgetary places in the master's program.

However, in practice, the quality of higher education remains low. This is confirmed

by the fact that Ukrainian diplomas are not recognized in other countries. HEIs themselves are interested in recruiting students with an emphasis on quantity, not quality.

Ukraine cannot be outside of global processes in the field of education. Therefore, domestic HEIs work in the conditions of real competition in the educational services market. Despite some innovations being implemented it should be recognized that the previous state doctrines, strategies and programs containing development guidelines, ways and methods of their achievement did not ensure the desired quality of higher education. So, on the agenda of modern scientific thought is the question of the need to find a paradigm that will contribute to the progress of Ukrainian higher education.

The reduction in the number of universities in itself, given demographic problems, is an inevitable step. It is designed to improve the quality of higher education and stop its profanation. However, this is not a reform. Only systematic work can contribute to a real improvement in the quality of education.

References

1. Higher Education Institutions. (Zaklady vyshchoi osvity). 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
2. How Many Universities & Colleges are in the US? 2023. URL: <https://www.educationunlimited.com/blog/how-many-universities-colleges-are-in-the-us/>
3. Kabmin proponuie reformuvaty system vyshchoi osvity v Ukraini dlia nablyzhenia ii do standartiv Ye S. (The Cabinet of Ministers proposes to reform the system of higher education in Ukraine to bring it closer to EU standards) 2023. URL: https://lb.ua/society/2023/10/23/580833_kabmin_proponuie_reformuvati_sistemu.html
4. Kormych L, Kormych A. 2020. Variable possibilities of reforming the Ukrainian higher education in the European context. (Variatyvni mozhlyvosti reformuvannia vyshchoi osvity Ukrainy v yevropeiskomu konteksti). URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/65_2020/5.pdf
5. Kvit. S. A roadmap to higher education reform via autonomy. 2018. URL: <https://kvit.ukma.edu.ua/2018/03/a-roadmap-to-higher-education-reform-via-autonomy/>
6. Law on Education of Ukraine № 2145-VIII. 2017. Ministry of Education and Science of Ukraine. Official website. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/law-education#_Toc493603839
7. There is a staff shortage in Ukraine, and this problem must be solved by higher education – President. 2020. President of Ukraine. Official website. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/v-ukrayini-isnyue-kadrovij-golod-i-cyu-problemu-mayut-virish-61429>
8. Vavreniuk S. 2018. Problems and directions of achievement of quality of education at the stage of reforming higher education in Ukraine. (Problemy ta napriamy dosiahnennia yakosti osvity na etapi reformuvannia vyshchoi osvity Ukrainy). URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7247/1/%D0%92%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA_Inv%20%20%20%20%20%20%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D1%8C.pdf

BUILDING BRIDGES: MOLDOVA'S PATH TO EUROPEAN INTEGRATION IN THE EVOLVING GEOPOLITICAL ORDER

dott.ric. Cătălin-Gabriel DONE
Vice President of Experts for Security and
Global Affairs Association (Romania)
Expert in Nordic Security and Cooperation
ORCID ID 0000-0002-7731-3828

SUMMARY

The Republic of Moldova, situated at the intersection of Eastern and Western spheres of influence, faces a distinctive set of challenges and opportunities on its journey towards European integration. This article explores Moldova's efforts to integrate into the European Union within the context of an increasingly complex geopolitical landscape. The research examines not only the external pressures and diplomatic relations that shape Moldova's European aspirations but also the internal social dynamics that are crucial to this process. In particular, it addresses issues of ethnonationalism, post-Soviet social stability, multiculturalism, and the intricacies of ethnicity and identity politics within Moldova. The study argues that, despite the significant internal and external challenges, the drive towards European integration remains a potent catalyst for reform and stability. By analysing these multifaceted issues, the article offers insights into potential strategies that could facilitate Moldova's successful integration into the European community.

Keywords: *Moldova, European integration, geopolitics, ethnonationalism, post-Soviet stability, multiculturalism, identity politics, European Union*

Introduction

The Republic of Moldova has found itself at the centre of a significant geopolitical struggle between the West and the East. Since gaining independence from the Soviet Union in 1991, Moldova has faced numerous challenges in defining its national identity and charting its political and economic course. The country's strategic location, wedged between Romania and Ukraine, has made it a focal point in the broader contest between the European Union (EU) and Russia for influence in Eastern Europe. Moldova's aspirations for European integration have been a central theme in its domestic and foreign policy [6; 5], but these aspirations have also exposed the country to substantial external pressures, particularly from the Russian Federation.

One of the most pressing challenges for Moldova is the ongoing conflict in neighbouring Ukraine, which has had profound implications for regional security. The war has exacerbated existing tensions and created new uncertainties in Moldova's pursuit of European integration. Moldova shares a long border with Ukraine, and the proximity of the conflict has heightened concerns about its own security and stability. The influx of refugees, the disruption of trade routes, and the potential for the conflict to spill over into Moldova are all factors that have intensified the urgency of its European ambitions. In this volatile

context, Moldova's government has sought to strengthen ties with the EU and NATO as a means of safeguarding its sovereignty and territorial integrity. But as Galiya Ibragimova [2] emphasised, "Russia's invasion of Ukraine has turned neighbouring Moldova into a tinderbox. Its border with Ukraine stretches for over 1,200 kilometres, and Russian missiles have entered Moldovan airspace on more than one occasion. Moscow has threatened to prevent Moldova from becoming another 'anti-Russia,' while making fearmongering accusations that the Ukrainian army has plans to seize Moldova's breakaway region, Transnistria."

However, Moldova's path towards European integration has been fraught with obstacles [1], not least of which is the ongoing influence of Russia. In recent years, Russia has employed a range of tactics to destabilise Moldova and prevent it from moving closer to the EU. These tactics include economic pressure, energy dependency, and the support of pro-Russian political parties and movements within Moldova. The Kremlin has also maintained its military presence in the breakaway region of Transnistria, a situation that continues to undermine Moldova's territorial integrity and complicate its foreign policy. Russia's actions are part of a broader strategy to retain its influence in the post-Soviet space and to counter the EU's expansion eastwards.

The year 2024 has proven to be particularly challenging for Moldova, as it faces a critical juncture in its political development. This year, Moldova is holding presidential elections and a referendum on European integration, events that have become a focal point for both domestic and international actors [8]. The stakes are high, as the outcome of these votes could determine the country's future direction for years to come. Russia has been accused of attempting to interfere in these processes, using disinformation campaigns, cyberattacks, and support for opposition candidates to sway public opinion and undermine the legitimacy of the elections and referendum. These efforts are part of a broader pattern of Russian interference in the democratic processes of neighbouring states.

Despite these challenges, there are also significant opportunities for Moldova on its path to European integration. The country has made notable progress in implementing political and economic reforms, particularly in areas such as anti-corruption, judicial reform, and the strengthening of democratic institutions. These reforms have been supported by the EU, which has provided financial assistance, technical expertise, and political backing for Moldova's European aspirations. Moreover, public support for European integration remains strong in Moldova, particularly among younger generations who see the EU as a model for democratic governance, economic prosperity, and the rule of law.

The prospect of European integration also offers Moldova a way to address some of its most pressing social and economic challenges. Integration into the European single market could boost Moldova's economy, create jobs, and improve living standards [7]. It could also help to mitigate the impact of Moldova's demographic decline, as greater economic opportunities at home could reduce the outflow of young people seeking better prospects abroad. Furthermore, closer ties with the EU could help to strengthen Moldova's resilience against external threats, by providing access to European security structures and increasing the country's leverage in its dealings with Russia.

The Impact of Regional Instability on Moldova's European Aspirations

The primary objective of this research is to thoroughly analyse the Republic of Mol-

dova's trajectory towards European integration within the context of a rapidly evolving geopolitical order. This study seeks to understand how external pressures, coupled with internal dynamics, shape Moldova's path towards EU membership. By examining some factors that influence Moldova's European aspirations, this research aims to provide a nuanced understanding of the challenges and opportunities that lie ahead.

One key aspect of this analysis is to explore how Moldova has navigated its relationship with the European Union amidst growing regional instability. The research will assess the effectiveness of Moldova's efforts to align itself with European standards and values, as stipulated in the EU-Moldova Association Agreement. This includes evaluating the progress of political and economic reforms, as well as the impact of external pressures, particularly from Russia, which continues to exert significant influence over Moldova. Understanding these dynamics is crucial for comprehending the complexities of Moldova's integration process.

The Impact of Regional and Global Geopolitical Dynamics on Moldova's European Aspirations

The global geopolitical landscape has undergone significant transformations in recent years, marked by the resurgence of great power rivalries and shifting alliances. The invasion of Ukraine by Russia in 2022 stands as a pivotal event that has not only destabilised Eastern Europe but also reshaped the broader international order. The conflict has reignited tensions between Russia and the West, leading to a new era of geopolitical uncertainty. This evolving environment has profound implications for small nations like the Republic of Moldova, which finds itself at the intersection of competing spheres of influence. Moldova's aspiration for European integration is increasingly challenged by the complexities of this shifting geopolitical context.

One of the most notable changes in the current geopolitical order is the reassertion of Russian influence in its near abroad. Russia's actions in Ukraine, and its broader strategy in the post-Soviet space, reflect its desire to maintain a sphere of influence in Eastern Europe. This has been accompanied by aggressive tactics, including military interventions, economic coercion, and political interference in neighbouring countries. Moreover, "the Russian Federation often used its ideology along with Russian Orthodoxy and the idea under the pretext of protecting the rights of identity of Russian population in other countries to justify its imperial actions" [3, p.41]. For Moldova, this resurgence of Russian power presents a significant challenge. Moldova's efforts to align itself more closely with the European Union are viewed by Moscow as a direct threat to its strategic interests, leading to increased pressure on Moldova to remain within Russia's orbit.

The war in Ukraine has underscored the vulnerability of regional security in Eastern Europe, with Moldova being particularly exposed due to its extensive border with Ukraine. The conflict's proximity has amplified fears regarding Moldova's security and stability, especially given that Russian missiles have breached its airspace on multiple occasions. Additionally, the stationing of Russian troops in the separatist region of Transnistria further complicates Moldova's security environment. This situation heightens the risk of these forces being leveraged in a broader destabilisation effort, making Moldova's pursuit of European integration even more challenging.

As Profesor Valentin Naumescu [4, p.249] pointed out, "because of the conflictual his-

tory, heterogeneous culture, and explosive geopolitics, the Black Sea region now takes centre stage in this war”. This strategic area, where overlapping national interests and historical grievances converge, has become a focal point of geopolitical tension. The Black Sea’s significance is underscored by its role as a crucial maritime route, its energy resources, and its geopolitical position between Europe, Asia, and the Middle East. For Moldova, situated on the western fringe of this volatile region, these dynamics have profound implications for its security and prosperity.

The Black Sea region’s complex cultural and historical context contributes to the ongoing instability. The diverse ethnic and national identities within the region often fuel tensions and complicate diplomatic efforts. In this case, for Moldova this means navigating not only the immediate security threats but also the broader regional dynamics that impact its integration aspirations. The country must address these challenges while striving to align itself with European standards and values, all amid a backdrop of heightened regional conflict and shifting alliances.

To enhance its security and prosperity in this challenging environment, Moldova needs to strengthen its strategic partnerships and engage more robustly with international institutions. Increased cooperation with the European Union and NATO, along with strategic alliances with other regional players, can help mitigate some of the risks associated with the Black Sea’s volatile geopolitical landscape. Additionally, Moldova must continue its internal reforms to build resilience against external shocks and enhance its attractiveness as a partner in the European integration process.

Building a European Future: Assessing Moldova’s Reform Progress and Integration Challenges

The journey of the Republic of Moldova towards European integration is marked by both significant opportunities and considerable challenges. One of the primary aspects of this journey involves the implementation of crucial political and economic reforms. Moldova’s efforts to align its systems with European Union standards are central to its integration ambitions. However, the progress and effectiveness of these reforms are uneven, revealing a complex landscape of achievements and obstacles that impact Moldova’s path to EU membership.

Politically, Moldova has made strides in implementing reforms aimed at enhancing democratic governance and rule of law. Key areas of focus include anti-corruption measures, judicial independence, and electoral system improvements. The EU-Moldova Association Agreement outlines a comprehensive reform agenda that Moldova has committed to. Despite notable progress, there are persistent challenges. Corruption remains a significant issue, undermining trust in public institutions and impeding effective governance. Furthermore, the political landscape is often marked by instability and partisan conflicts, which complicate the implementation of necessary reforms.

Economically, Moldova has undertaken a range of reforms to boost its market economy and improve its business environment. These include efforts to streamline regulations, enhance transparency, and promote private sector development. While there have been successes, such as improved access to EU markets and increased foreign investment, Moldova’s economy still faces structural weaknesses. Economic vulnerabilities, including reliance on remittances and susceptibility to external shocks, pose risks to sustainable growth.

The challenge for Moldova is to deepen its economic reforms and build resilience against these vulnerabilities to ensure long-term stability and integration.

Internal obstacles play a significant role in shaping Moldova's European trajectory. One of the major internal challenges is the political fragmentation and lack of consensus on the direction of reforms. Diverse political interests and frequent changes in government can disrupt the continuity of reform efforts and delay progress. Additionally, there are social challenges, including public resistance to certain reforms and a lack of broad-based support for EU integration. Addressing these internal divisions and fostering a unified commitment to European integration is crucial for Moldova's success.

The challenges related to ethnicity and identity politics play a crucial role in shaping Moldova's internal stability and its process of European integration. Moldova is a multi-ethnic country with a complex demographic composition, including Moldovans, Romanians, Ukrainians, Russians, Gagauz, and other minority groups. The diverse ethnic makeup has historically been a source of both cultural richness and political tension. The interplay of these ethnic dynamics can influence Moldova's political stability and its capacity to implement the reforms necessary for EU integration.

One significant challenge is the ongoing tension between the Romanian-speaking majority and the Russian-speaking minority, particularly in the Transnistria region. This breakaway territory, where Russian is widely spoken and Russian troops are stationed, has long been a focal point of internal discord. The presence of Russian military forces and the region's pro-Russian sentiments complicate Moldova's efforts to strengthen its national unity and pursue European integration. The unresolved status of Transnistria continues to be a source of regional instability and impedes Moldova's ability to present a unified front in its EU accession efforts. Furthermore, the issue of national identity in Moldova is complex and multifaceted. The historical and cultural ties to both Romania and Russia create a dual identity that can lead to conflicting political loyalties. This duality often results in internal divisions regarding the direction of Moldova's foreign policy and its European aspirations. For instance, pro-European reforms are sometimes met with resistance from those who feel a stronger cultural and historical affinity with Russia. This division impacts the ability of Moldovan leaders to implement cohesive policies and achieve consensus on the path forward towards EU integration.

Additionally, the impact of identity politics extends to social cohesion within Moldova. Inter-ethnic tensions and identity conflicts can lead to social fragmentation, affecting community relations and overall national unity. Social instability can disrupt the reform process, as public discontent and unrest may shift the focus away from necessary reforms towards addressing immediate social conflicts. This social fragmentation also poses challenges for Moldova's integration efforts, as a divided society may struggle to present a unified stance in negotiations with the EU. In this case, the EU's approach to Moldova must consider these ethnic and identity-related challenges. Effective European integration requires a stable and cohesive internal environment, where all ethnic groups feel represented and valued. The EU can play a supportive role by encouraging inclusive policies and dialogue that address ethnic and identity concerns. By promoting social cohesion and addressing internal divisions, Moldova can enhance its stability and advance its European integration process more effectively.

Building Bridges to the EU

Moldova's path to European integration is a complex journey shaped by both internal and external factors. The ongoing conflict in Ukraine and the shifting geopolitical landscape have intensified the challenges faced by Moldova as it seeks to align itself with European Union standards. The proximity to the conflict and the geopolitical pressure from Russia have heightened Moldova's vulnerability, complicating its efforts to achieve stability and advance its integration goals. Despite these external pressures, Moldova has made significant strides in its reform efforts, demonstrating a commitment to aligning with European norms and values.

However, the implementation of political and economic reforms remains uneven, revealing persistent structural weaknesses within Moldova's economy. The heavy reliance on remittances, limited economic diversification, and underdeveloped infrastructure pose substantial challenges to Moldova's growth and integration aspirations. Addressing these economic vulnerabilities is crucial for Moldova to build resilience and achieve sustainable development. The comparison with the Soviet era underscores the progress made since independence, yet highlights the ongoing need for comprehensive economic restructuring and modernisation.

The impact of ethnicity and identity politics is another critical factor influencing Moldova's stability and European integration process. The country's diverse demographic composition has led to internal tensions and political fragmentation, which can undermine national unity and complicate reform implementation. The unresolved status of Transnistria and the influence of Russian-speaking minorities further exacerbate these challenges. Effective management of ethnic and identity-related issues is essential for fostering a cohesive society and ensuring a stable environment conducive to successful integration with the EU.

Moldova's vulnerability to Russian influence remains a significant challenge to its sovereignty and stability. The country's historical ties with Russia, combined with its strategic geographical location, make it particularly susceptible to Russian geopolitical manoeuvring. The presence of Russian troops in the breakaway region of Transnistria exemplifies this influence, acting as a lever for Russia to exert pressure on Moldova's political and economic spheres. Additionally, Russia has employed a variety of tactics, including media manipulation, economic coercion, and political interference, to sway public opinion and disrupt Moldova's European integration efforts. This external influence complicates Moldova's path towards stability and EU accession by fostering political instability and undermining pro-European reforms.

Equally concerning is the rise of ethnonationalist populism within Moldova, which further exacerbates its internal divisions and complicates its integration with the European Union. Populist rhetoric, often rooted in ethnic and nationalist sentiments, has gained traction among certain segments of the population, exploiting historical grievances and cultural divides. This populism not only fuels internal discord but also undermines efforts to build a cohesive national identity aligned with European values. By capitalising on ethnic tensions and promoting divisive agendas, populist movements create additional barriers to political consensus and reform implementation, hindering Moldova's ability to navigate its European integration process effectively.

Looking ahead, Moldova's journey towards European integration will require a strategic and multifaceted approach. The country must navigate the complex interplay of external pressures, internal challenges, and ethnic dynamics to achieve its integration goals. This involves not only implementing effective reforms but also fostering social cohesion and political stability. Moldova's ability to address these issues proactively will determine its success in meeting EU accession criteria and securing its place within the European framework.

In summary, Moldova's European integration process is marked by both significant opportunities and considerable challenges. The interplay of geopolitical pressures, economic vulnerabilities, and internal ethnic and identity issues underscores the complexity of Moldova's journey. By addressing these challenges through comprehensive reforms, effective management of internal divisions, and strategic international engagement, Moldova can enhance its prospects for successful integration into the European Union and achieve long-term stability and prosperity.

Bibliography

1. Crudu, Rodica, Mariana Zubenschi, and Carmen Năstase. 'Rolul Integrării Europene Și Politicii Europene de Vecinătate În Europeanizarea Moldovei'. *EURINT* 8, no. 1 (2021): 56–83.
2. Ibragimova, Galiya. 'How Russia Torpedoed Its Own Influence in Moldova'. *Carnegie Endowment for International Peace* (blog), 2023. <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2023/05/how-russia-torpedoed-its-own-influence-in-moldova?lang=en>.
3. Nate, Silviu. 'The EU's Eastern Neighbourhood Policy: A Geopolitical Conundrum'. In *Perspectives of the EU's Eastern Neighbourhood*, edited by Valentin Naumescu, Raluca Moldovan, and Anamaria Florina Caloianu, 40–49. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2024.
4. Naumescu, Valentin. 'The Consequences and Perspectives of the Russian War against the West in the Black Sea Region'. In *The EU and NATO Approaches to the Black Sea Region*, 247–56. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2022.
5. Pavlovschi, Stanislav. 'Moldova's EU Aspirations: The Cost of Suppressing Democracy Share on Facebook Tweet Share on LinkedIn'. *International Policy Digest* (blog), 2024. <https://intpolicydigest.org/moldova-s-eu-aspirations-the-cost-of-suppressing-democracy/>.
6. Pleșca, Laurențiu. 'Moldova Embarks on Steep Path to EU Membership'. *German Marshall Fund of the United States* (blog), 2023. <https://www.gmfus.org/news/moldova-embarks-steep-path-eu-membership>.
7. Wróbel, Jacek. 'The European Union and Moldova'. Centre for Eastern Studies, 2004. http://pdc.ceu.hu/archive/00002229/01/eu_and_md.pdf?fbclid=IwAR0ozlFqB4JTK66xTaPbBO3dGDR_ymn0rZ9DR5.
8. Zaharov, Igor, and Carolina Bogatiuc. 'From Crisis to Catalyst: The Impact of Russia's War on Moldova's Domestic and Foreign Policies'. *PONARS Eurasia*, 2024. https://www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/2024/04/F_PEPM_Zaharov_Bogatiuc_April2024.pdf.

GREEN ECONOMY AND GOOD ENVIRONMENTAL GOVERNANCE

Vlada LISENCO,
Dr. hab. in law,
Comrat State University
ORCID: 0000-0002-9846-2750
vlada.lisenco@gmail.com

SUMMARY

Over the past two decades, a new direction in the global economy has been formed - the “green economy”, or “ecological economy”. The green economy concept has received a new impetus for development. It is important that many countries realized that greening the economy can help preserve the natural environment, which is the main source of income, solve water, food and other problems, and increase employment and living standards. The article focuses on the issue of strategic environmental assessment in the context of the “green economy” and “good environmental governance”. Some ways of forming a green economy and good governance in countries that consider this area as priority are considered. Certain conclusions and proposals are made for the implementation of the concept of sustainable development for Moldova and other countries, with an emphasis on its further economic and environmental fate.

Keywords: *green economy, good environmental governance, sustainable development, human rights, access to information, levels of governance, natural resource potential.*

Sustainable development has become an important topic on the agenda for politicians, scientists, social activists, and business people. While environmental problems are becoming more and more prominent and the consequences increasingly urgent, topics such as pollution, climate change, ecological disasters, and the depletion of natural resources have made people start looking for solutions and writing different strategies.

In the second half of the 20th century, the world faced open questions about the scarcity of important resources for life and development. A universal concept was proposed within the United Nations, which suggested the UN Sustainable Development Goals.

The United Nations Environment Programme (UNEP) defined a green economy as „an economy that leads to improved human well-being and social justice while reducing environmental risks and ecological scarcity”. In simple terms, a green economy can be seen as low-carbon, resource-efficient, and socially inclusive [2]. The UN documents note that “the green economy is a broad-based policy agenda and a tool to support the achievement of sustainable development with a focus on aligning economic objectives with social and environmental goals. The green economy agenda recognizes the potential of new sustainable technologies and green sectors that can drive a new development path” [1].

In the UN system, the concepts of “circular economy” and “bioeconomy” are two

concepts related to the green economy. The circular economy is a concept with different origins and definitions. The focus is on minimizing waste through resource efficiency, reuse, and recycling. In 2015, the European Commission adopted the Closed Loop Economy Package as a major policy initiative. The circular economy supports the transformation and development of industry and infrastructure towards sustainable consumption and production. In 2015, UNEP recognized the circular economy as “a key component of an inclusive green economy” [5].

The bioeconomy also addresses concerns about growing resource scarcity, but in this case, it focuses only on biological resources such as agricultural, forestry, and fisheries resources. It emphasizes a shift towards the optimal and sustainable use of renewable biological resources such as materials and bioenergy. In 2012, the European Commission adopted the Bioeconomy Strategy, centered on innovation and technology development [3]. From a simple perspective, the bioeconomy can be seen as referring to the biomass-based sectors of the green economy, while the circular economy is related to the more abiotic sectors of the green economy, such as industry and manufacturing.

The concept of the green economy has sparked much debate in political life and academic research. Opponents argue that “the concept of a green economy is just a myth made to be true”. Rational neoliberals have defined this process as “simply the result of wishful thinking”. [6, p. 45].

However, the concept of a green economy came later than the concept of a sustainable economy. A green economy is an economy that “leads to improved human well-being and social justice while significantly reducing environmental risks and ecological scarcity” [2]. A green economy involves low carbon emissions, efficient use of resources, and social inclusion.

Globalization has played an important role in the issues under research. Globalization has had a huge impact on the way of life of people and the development of nations in general. Globalization has increased communication, accelerated access to technology, and increased innovation. Globalization has also ushered in a new era of economic prosperity, created wide channels of development, and played an important role in bringing people of different cultures together. On the other hand, globalization has created many problems, the most important of which is the impact on the environment. Globalization has become a major topic of environmental debate. Environmentalists emphasize the far-reaching consequences of these processes. However, with growth and prosperity, the environmental consciousness of individuals and society is also growing. This gives hope and makes the main argument in favor of working to reduce environmental damage.

Various chemicals have been added to the soil due to globalization and industrialization, leading to the emergence of many noxious weeds and plants. By disturbing the genetic composition of plants, toxic wastes have caused considerable damage to agriculture. All this has put pressure on easily accessible land and water resources. In many countries, different land surfaces are being affected. For example, mountain surfaces are being disturbed to make way for a passing tunnel or motorway. Huge tracts of desert land have been taken over to build new structures. Plastic, which is non-biodegradable, has been identified in several studies as one of the most harmful pollutants [7, p. 16].

On the other hand, plastic is extensively used for packaging and preserving products for export. As a result, the use of plastic has increased dramatically, resulting in widespread pollution. Researchers cannot agree on the best way to quantify globalization and its impact on environmental degradation in developing countries.

Global warming and other environmental problems are becoming extremely important, and globalization and the growth of world trade with a glut of consumer goods are exacerbating the situation. There are many ways to stop the effects of global warming:

1) End deforestation and plant more trees; this is by far the easiest way to protect the world from the dangers of global warming. The main problem with global warming is the large-scale accumulation of carbon dioxide in the atmosphere. On the other hand, planting trees can help absorb this toxic gas, regulate the amount of it in the atmosphere, and reduce global warming by reducing the greenhouse effect.

2) Reuse and recycle goods: reusing and recycling the many products that people use daily can also help in the fight against global warming. For example, recycling paper will ensure that large-scale cutting of trees for paper production is stopped, and these trees will in turn absorb carbon dioxide from the atmosphere and reduce global warming.

3) Use of organic products. One of the most effective strategies to combat global warming is to encourage the use of organic products. Organic soils have a much greater ability to absorb carbon dioxide than conventionally cultivated soils. It is estimated that switching to sustainable agriculture for food production could reduce CO₂ emissions by £580 billion. [6, c.24].

4) Efficient use of transport vehicles. Vehicles emit significant amounts of carbon dioxide into the atmosphere, making them a major source of pollution. People can work towards reducing pollution significantly by adapting modern technology.

5) Utilizing alternative energy sources: switching to renewable energy sources such as solar and wind power is one of the most discussed solutions to global warming. These natural resources can simply provide energy and replace fossil fuels. Simply giving up fossil fuels would help reduce the huge amount of carbon dioxide emitted into the sky every day.

The European Commission has adopted a series of proposals to ensure that the EU's climate, energy, transport, and tax policies are consistent with reducing net greenhouse gas emissions by at least 55 per cent by 2030 compared to 1990 levels.

“The EU Green Deal” is a roadmap to a sustainable economy to ensure the resilience of the EU economy by turning climate and environmental challenges into opportunities in all policy areas and ensuring a fair and inclusive transition. The European Green Deal aims to improve resource efficiency by moving towards a clean, circular economy, halting climate change, restoring biodiversity loss, and reducing pollution. It describes the necessary investments and available financing instruments, and it explains how to ensure a just and inclusive transition. The European Green Deal covers all sectors of the economy, especially transport, energy, agriculture, construction, and industries such as steel, cement, ICT, textiles, and chemicals [3].

The Republic of Moldova has incorporated the priorities of international strategies in the field of the green economy concept and is making every effort to ensure the transition to green economic development. The Republic of Moldova has established the

Environmental Strategy for 2024-2030, which defines national and sectoral priorities in the fields of agriculture, transport, energy, industry, construction, regional development, education, and supply. Thus, in the Republic of Moldova, the green economy is promoted as an economy that leads to improved welfare and social justice and reduces environmental risks and constraints. It is a low-carbon economy, resource-efficient, and socially inclusive. On June 17, 2015, through General Order No. 107/66 of the Ministry of Environment and the Ministry of Economy, an inter-ministerial Working Groups was established to promote sustainable development.

Many developed countries promote the concept of a “green economy” and consider it a basis for anti-crisis regulation. National programmes to upgrade environmental and technological bases, increase production efficiency, and resource conservation have been designed to improve the economic climate in the state. Successful implementation of state programmes of green transition will depend mainly on the political will, development of regulatory and institutional frameworks, and financing of traditional sectors of the economy.

Green public governance is crucial for ensuring sustainable development and preserving natural resources for future generations. In the context of good democratic governance, it includes citizen participation, transparency, accountability, and compliance with laws directed at protecting the environment. We shall review European best practices that may be useful for other countries striving for environmentally sustainable governance.

Environmental management refers to decision-making processes related to the control and management of the environment and natural resources. The International Union for Conservation of Nature (IUCN) defines environmental governance as “a multi-level interaction (i.e., local, national, international, or global) between, but not limited to, three main actors, i.e., the state, the market, and civil society, which interact with each other, whether in a formal or informal manner, in the development of and implementation of policies in response to environmental needs and the contribution of society; related to rules, procedures, processes, and generally accepted behavior; having the characteristics of “good governance”; with the aim of achieving environmentally sustainable development” [3, p.25].

The basic principles of environmental management include: Taking the environment into account at all levels of decision-making and action; Conceptualizing cities and communities, economic and political life as a subset of the environment; Emphasizing the connection between people and the ecosystems in which they live; Facilitating the transition from open-cycle or cradle-to-grave systems (e.g., waste disposal without recycling) to closed-cycle or cradle-to-cradle systems (e.g., permaculture and zero waste strategies).

The basic Principles of Green Public Governance:

- Transparency and accountability (transparent decision-making): All environmental decisions should be open to the public, allowing citizens and organizations to participate in the process.
- Accountability of public authorities: Authorities should be held responsible for their actions in the field of environmental protection, ensuring that their performance is monitored and evaluated.

- Participation of citizens and public organizations (public consultations and discussions): Involvement of citizens in the decision-making process through public discussions and consultations. Support for NGOs and environmental movements: The state should support environmental NGOs and citizens' initiatives by providing them with platforms for expressing opinions and proposals.
- Innovation and Sustainable Development (Investment in Green Technologies): Supporting the development and implementation of environmentally friendly technologies and renewable energy sources.
- Sustainable Development Programmes: Developing and implementing strategies and programmes aimed at sustainable use of natural resources and reduction of negative environmental impact.

European best practices can be cited as an example [8, p. 13]. Scandinavian countries (Sweden, Denmark, and Norway):

- Renewable energy: There is a significant focus on the development of renewable energy sources such as wind and solar energy.
- Zero Waste Policy: Introduction of strict regulations and recycling programmes to help minimize the amount of litter.

Germany:

- Energy transition (Energiewende): A programme to gradually shift to renewable energy sources and away from coal and nuclear power.
- Environmental Education: Introduction of environmental programmes and initiatives into the educational system, which contributes to the formation of an environmentally responsible society.

France:

- Climate policy: Active participation in international climate agreements and development of national programmes to reduce greenhouse gas emissions.
- Agriculture Sector Support: Development of organic agriculture through subsidies and support for farmers adopting sustainable practices.

Netherlands:

- Water management: An example of efficient water management and flood defence through innovative infrastructure projects.
- Urban Ecology: Developing green cities with a focus on public transport, cycle paths and urban parks.

Conclusions: A green economy is one that aims for sustainable development without degrading the environment. It is characterized by low carbon emissions, resource efficiency, and social inclusivity. Transitioning to a green economy involves a holistic approach that integrates environmental sustainability with economic and social goals.

- Economic Growth and Environmental Sustainability Can Coexist: A green economy demonstrates that economic growth does not have to come at the expense of the environment. By adopting sustainable practices, economies can grow while preserving natural resources for future generations.
- Investment in Green Technologies and Infrastructure: Investments in renewable energy, sustainable agriculture, and green infrastructure are crucial for the transition to a green economy. These investments create jobs, reduce environ-

mental impact, and foster innovation.

- Policy Support and Regulatory Frameworks: Effective policies and regulatory frameworks are essential to guide and support the transition to a green economy. This includes incentives for green investments, subsidies for renewable energy, and regulations that enforce environmental standards.
- Inclusive Growth and Social Equity: A green economy must be inclusive, ensuring that all segments of society benefit from sustainable development. Policies should address social equity by providing opportunities for marginalized communities and ensuring fair distribution of resources.
- Market Mechanisms and Financial Instruments: Market mechanisms such as carbon pricing, green bonds, and environmental taxes can drive the green economy by internalizing environmental costs and incentivizing sustainable practices.

Good environmental governance involves the processes and institutions that guide how decisions about the environment are made and implemented. It includes transparency, accountability, inclusiveness, and the rule of law. The transition to a green economy and the establishment of good environmental governance are interlinked and mutually reinforcing. Together, they provide a pathway to sustainable development that balances economic growth with environmental protection and social equity.

List of references:

1. UN Sustainable Development Goals. USRL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/sustainable-development-goals> (accessed on 03.07.2024)
2. ECE/FAO 2018, Measuring the Value of Forests in a Green Economy, United Nations Economic Commission for Europe, in progress. USRL: https://unece.org/fileadmin/DAM/timber/publications/DP-70_WEB.pdf (accessed on 03.07.2024)
3. European Green USRL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (accessed on 01.07.2024)
4. New circular economy action plan (CEAP) https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en (accessed on 03.07.2024)
5. UNECE. Green Economy related concepts USRL: <https://unece.org/green-economy-3#:~:text=A%20circular%20economy%20supports%20the,of%20an%20inclusive%20green%20economy%E2%80%9D>. (accessed on 01.07.2024)
6. Alkhanakta, V. V. Economic stimulation of environmental protection / Veronika Vladimirovna Alkhanakta. - Minsk : "Belarusian Research Center "Ecology", 2019. - XIV, 208 p.
7. Dvoretzkaya, A.E. Green finance as a modern trend of the global economy / A.E. Dvoretzkaya // Academy Bulletin. - 2017. - № 2. - P. 60-65.
8. Polyakov, D.D. Integrated environmental and economic assessment of chemical enterprises in the conditions of industry transition to green economy / D.D. Polyakov, E.B. Kruchina // Science and business: ways of development. - 2013. - № 8. - P. 83-89. - Ibid USRL: <http://elibrary.ru> (accessed on 01.07.2024)

DIPLOMAȚIA DIGITALĂ CA INSTRUMENT DE PROMOVARE A POLITICII EXTERNE A REPUBLICII MOLDOVA PENTRU ACCELERAREA INTEGRĂRII EUROPENE

DIGITAL DIPLOMACY AS A TOOL FOR PROMOTING THE FOREIGN POLICY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO ACCELERATE EUROPEAN INTEGRATION

Tatiana LUNGU,
doctorandă,

Școala Doctorală Științe Sociale și ale Educației,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-4553-9718

Svetlana CEBOTARI,
dr.hab. conf. univ.,

Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0001-9073-104X

ABSTRACT

Digital diplomacy has become an indispensable tool in modern foreign policy, allowing states to promote their interests and communicate effectively with international actors through digital technologies. In the context of the European integration path of the Republic of Moldova, digital diplomacy plays a critical role in strengthening the state's image, facilitating dialogue with European institutions, and mobilizing the necessary support for integration into the European Union. The impact of digital diplomacy on the European path of the Republic of Moldova can be observed from managing regional crises to strengthening bilateral relations and promoting the country's interests on the international stage. Digital tools have facilitated access to dialogue with international partners and amplified Moldova's voice in European forums, thus contributing to advancing its integration path into the EU. This intelligently implemented digital strategy continues to be a catalyst for the European path of the Republic of Moldova, marking an essential step in the process of joining the European Union.

Keywords: *digital diplomacy, EU integration, foreign policy, new media, Twitter, social networks.*

Introducere

Diplomația digitală a devenit un instrument indispensabil în politica externă modernă, permițând statelor să își promoveze interesele și să comunice eficient cu actorii internaționali prin intermediul tehnologiilor digitale. În contextul parcursului european al Republicii Moldova, diplomația digitală joacă un rol critic în consolidarea imaginii statului, în facilitarea dialogului cu instituțiile europene și în mobilizarea sprijinului necesar pentru integrarea în Uniunea Europeană.

Impactul diplomației digitale asupra parcursului european al Republicii Moldova poate fi urmărit de la gestionarea crizelor regionale până la consolidarea relațiilor bilaterale și promovarea intereselor țării pe scena internațională. Instrumentele digitale au facilitat accesul la dialog cu parteneri internaționali și au amplificat vocea Republicii Moldova în forurile europene, contribuind astfel la avansarea parcursului său de integrare în UE. Această strategie digitală, implementată inteligent, continuă să fie un catalizator pentru parcursul european al Republicii Moldova, marcând un pas esențial în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

În contextul evenimentelor din ultimii ani, guvernării de la Chișinău au intensificat prezența pe platformele online, folosind aceste canale pentru a promova agenda europeană a țării. Evenimente globale precum pandemia de COVID-19 și invazia rusească în Ucraina au forțat autoritățile din Moldova să fie mai active în spațiul digital. Liderii moldoveni au urmat exemplul Ucrainei, care a utilizat masiv rețelele sociale pentru a atrage sprijin internațional în războiul cu Rusia.

Totodată, diplomația digitală a fost esențială pentru Republica Moldova în mobilizarea sprijinului internațional și în gestionarea crizei refugiaților ucraineni. Comunicarea digitală a fost esențială nu doar pentru a atrage sprijin internațional, ci și pentru a ține lumea informată despre poziția Moldovei față de criză. Instrumentele digitale au ajutat la consolidarea sprijinului politic și financiar din partea Uniunii Europene și a altor organizații internaționale. În acest proces, autoritățile moldovene au demonstrat o capacitate remarcabilă de a folosi instrumente digitale pentru a menține constantă vizibilitatea țării în mediul internațional online, atrăgând susținere din partea liderilor europeni și americani. Diplomația digitală a facilitat și consolidarea parteneriatelor strategice ale Moldovei în cadrul procesului de integrare europeană. Prin intermediul new media și rețelelor sociale, Moldova a reușit să-și facă auzită vocea în structurile europene și să promoveze valorile democratice, drepturile omului și statul de drept. Comunicarea transparentă și eficientă cu instituțiile europene a contribuit la obținerea unor succese tangibile, precum statutul de candidat la aderare la Uniunea Europeană.

Un aspect important al diplomației digitale este capacitatea de a contracara propaganda și dezinformarea, în special în contextul războiului informațional. Prin promovarea activă a adevărului și prin educarea populației despre valorile europene, Moldova reușește să diminueze influența campaniilor de dezinformare și să consolideze sprijinul intern pentru integrarea europeană.

Pe termen lung, utilizarea diplomației digitale poate accelera integrarea europeană a Republicii Moldova prin intensificarea dialogului cu partenerii externi, atragerea de noi investiții și susținerea reformelor interne. Comunicarea strategică digitală oferă oportunități imense pentru promovarea stabilității și prosperității în țară, precum

și pentru consolidarea poziției Moldovei ca viitor stat membru al Uniunii Europene. Diplomația digitală oferă Republicii Moldova o șansă unică de a-și accelera integrarea europeană. Folosind rețelele de socializare și media digitală, țara poate comunica direct cu cetățenii europeni, sensibilizând opinia publică cu privire la importanța integrării sale în Uniunea Europeană. Aceste platforme nu doar că permit promovarea valorilor democratice și europene, dar ajută și la facilitarea dialogului cu diaspora moldovenească din Europa, un segment strategic în consolidarea relațiilor externe și în promovarea intereselor Moldovei pe scena europeană. Această abordare ar putea transforma Moldova într-un exemplu de bune practici în regiune, arătând cum tehnologia poate fi un catalizator al schimbărilor pozitive și al modernizării.

Diplomația digitală a permis crearea unei imagini pozitive a Republicii Moldova pe plan internațional, iar vizibilitatea țării a crescut semnificativ datorită evenimentelor diplomatice. Astfel, această formă de diplomație nu doar că a modernizat politica externă a Republicii Moldova, dar a devenit un instrument crucial pentru atingerea obiectivelor strategice, cum ar fi obținerea statutului de candidat la Uniunea Europeană și organizarea Summit-ului Comunității Politice Europene. În viitor, acest tip de diplomație va juca un rol esențial în accelerarea integrării europene și în consolidarea locului Moldovei pe harta geopolitică a Europei.

Impactul diplomației digitale asupra parcursului european al Republicii Moldova

Opiniile experților privind diplomația digitală sunt diverse. De exemplu, Programul Internațional și Platforma de Colaborare „Diplomacy360”, care își propune să conecteze diplomația cu alte domenii și subiecte globale ce pot fi abordate mai eficient prin cooperare internațională, afirmă că diplomația digitală este strâns legată de diplomația publică și culturală [2]. Totuși, aceasta vine cu instrumente suplimentare care pot influența acești doi piloni ai diplomației tradiționale. „Diplomației, prin activitatea lor pe rețelele de socializare – comunicând, colectând și procesând informații – pot influența opinia publică. Aceștia își creează o imagine favorabilă și dezvoltă relații cu publicul”. În plus, aceeași organizație subliniază că diplomația digitală are scopul de a menține publicul global informat cu privire la cele mai recente probleme internaționale și de a asigura transparență maximă. Liderii internaționali folosesc instrumentele digitale pentru a comunica cu alte state și organizații neguvernamentale. Spre deosebire de abordarea clasică, diplomația digitală nu vizează doar grupuri mari de oameni, ci se adresează specific anumitor persoane, folosind etichetarea și provocarea oficialilor să reacționeze la probleme de actualitate [4].

Türker Elitaş descrie diplomația digitală ca utilizarea tehnologiilor de comunicare digitală în scopuri diplomatice [8]. Acesta consideră că relațiile dintre state sunt gestionate strategic prin intermediul platformelor digitale, incluzând comunicările oficialilor din ambasade, agenții guvernamentale sau alte instituții militare, economice și politice cu omologii lor internaționali. Conceptul de diplomație digitală reprezintă un proces diplomatic desfășurat în mod deschis, pe internet, care combină elemente de diplomație tradițională interstatală cu diplomația publică.

Diplomația digitală reprezintă o evoluție naturală și necesară a practicilor diplomatice în contextul tehnologiilor emergente și al globalizării accelerate. Instrumentele digitale au capacitatea de a transforma radical modul în care statele comunică și își

promovează interesele pe scena internațională. Diplomația digitală este, în esență, o extindere a diplomației publice, care se axează pe construirea și menținerea unei imagini pozitive a statelor în ochii publicului internațional. În era digitală, diplomația publică și diplomația digitală sunt strâns interconectate, deoarece instrumentele digitale oferă canale directe și rapide prin care statele își pot prezenta politicile, valorile și pozițiile internaționale. Această legătură între diplomația publică și cea digitală este esențială pentru promovarea unei viziuni coerente și transparente a statelor pe scena globală.

În literatura de specialitate autohtonă, Tatiana Verdeș explorează modul în care politicienii din Republica Moldova utilizează comunicarea online pentru a-și promova imaginea și mesajele politice. În cercetarea sa autoarea se concentrează pe analiza pragmalingvistică a postărilor politicienilor pe platforma Facebook, evidențiind cum tehnologiile electorale moderne și digitalizarea influențează discursul politic [17]. Acest lucru este strâns legat de conceptul de diplomație digitală, care implică utilizarea tehnologiilor digitale pentru a îmbunătăți și extinde practicile diplomatice.

Diplomația digitală în Republica Moldova se află într-o etapă de dezvoltare și implementare, gestionată în principal de Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE) și susținută de persoane publice și reprezentanți ai guvernului, cum ar fi președintele și ministrul de externe. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene a început să implementeze tactici digitale în promovarea intereselor Republicii Moldova pe scena internațională. Prin intermediul platformelor online, site-urilor oficiale și rețelelor sociale, ambasaderele și consulaterele moldovenești își extind activitatea diplomatică, facilitând comunicarea directă cu diaspora și actorii internaționali. MAEIE utilizează canalele digitale pentru a informa despre evoluțiile politice, economice și pentru a promova imaginea Moldovei pe plan extern. Persoane publice joacă un rol esențial în utilizarea diplomației digitale și folosesc frecvent rețelele sociale, cum ar fi Twitter și Facebook, pentru a comunica direct cu cetățenii, dar și cu partenerii internaționali.

Evenimentele globale precum pandemia de Covid-19 și reverberațiile gestionării defectuoase la nivel mondial a pandemiei, dar și evoluțiile din regiune, mai exact invazia rusească în Ucraina și războiul informatic propulsat de Federația Rusă inclusiv în țara noastră, a impus guvernării din Moldova să fie mai activi în mediul online pe platformele folosite de liderii mondiali, în special, Facebook și Twitter.

Moldova a ales să urmeze exemplul Ucrainei care fiind marcată de război a folosit orice instrument disponibil pentru a atrage simpatia internațională și resurse pentru a rezista războiului cu Rusia. La 28 februarie 2022, doar la patru zile după invadarea Ucrainei de către trupele ruse, președintele ucrainean Volodimir Zelenski anunță, într-un discurs prin videoconferință în Parlamentul European, că depune o cerere de aderare a Ucrainei la Uniunea Europeană și cere o procedură rapidă de examinare a acesteia [6]. Declarația președintelui ucrainean a fost întâmpinată de aplauzele eurodeputaților. Fiind inspirate de gestul membrului Parteneriatului Estic, Moldova și Georgia fac câte un anunț similar în data de 3 martie [1]. Președinta Sandu a declarat că războiul declanșat de Rusia în Ucraina creează o „oportunitate” pe care Chișinăul trebuie să o folosească „prompt și hotărât”. Interesant este faptul că doar cererea Republicii Moldova a fost semnată de către 3 semnatari: președinte, primul-ministru și președintele Parlamentului. În așa mod, Moldova a dat de înțeles UE că atât puterea executivă, cât și cea legisla-

tivă susțin acest pas. Președinta Sandu a subliniat pasul autorităților de la Chișinău cu o postare pe Twitter, adresată comunității internaționale: „Acum este timpul. Cetățenii moldoveni sunt pregătiți să muncească din greu pentru un viitor stabil și prosper în UE și familia statelor europene [16].”

Cererea Republicii Moldova a fost imediat salutăată de mai mulți europarlamentari și oficiali români, printre care se numără Sigfried Mureșean, Dacian Cioloș, Constantin Codreanu, iar președintele român Klaus Iohannis a promis sprijin în procesul de aderare [5]. Astfel, aceștia au confirmat politica externă promovată de mai mulți ani de guvernul de la București cu privire la o potențială unire cu Republica Moldova în mare familie a statelor Uniunii Europene. Declarațiile oficialilor români și aleșilor europeni au fost făcute prin intermediul platformei Facebook, iar reacțiile următorilor paginilor lor au fost pozitive și de susținere. Au urmat câteva vizite de înalt nivel la Chișinău, printre care și vizita din 15 iunie 2022 a președintelui Franței Emmanuel Macron. Acesta a declarat că „vrem să transmitem un mesaj pozitiv și clar față de cererea depusă de Republica Moldova, care așteaptă să primească statutul de țară candidată la aderare la Uniunea Europeană” [3]. În răspuns, președinta Sandu i-a adresat omologului său un mesaj pe Twitter prin care și-a exprimat recunoștința pentru susținerea acordată de Franța, totodată a reiterat că mizează pe sprijinul Franței în aspirațiile europene ale țării noastre [13].

Apoi, la 23 iunie 2022 deputații din Parlamentul European au votat cu 529 de voturi rezoluția prin care au cerut Consiliului European să acorde statutul de țări candidate pentru aderarea Republicii Moldova și Ucrainei la Uniunea Europeană. Președintele Consiliului European, Charles Michel, a afirmat că este „un moment istoric”, care marchează un „pas crucial” în drumul Ucrainei și Republicii Moldova către UE. El a transmis felicitări președinților Volodimir Zelenski și Maia Sandu, precum și popoarelor Ucrainei și Moldovei. „Viitorul nostru este împreună”, a mai scris președintele Consiliului European pe Twitter [9].

Oficialii moldoveni au celebrat acest eveniment pe principalele platformele sociale diplomatice, lansând mulțumiri deputaților europeni pe Twitter, precum și felicitând Moldova pe Facebook. Astfel, președinta Maia Sandu a mulțumit statelor membre pentru această zi istorică [14], ministrul Afacerilor Externe, Nicu Popescu, s-a arătat mândru de progresul RM [15]. Membra echipei diplomatice, Daniela Morari, ambasadoarea RM pe lângă Uniunea Europeană la fel a salutat votul europarlamentarilor [10].

Susținerea diplomatică franceză continuă și în noiembrie 2022 când Franța a găzduit o conferință de sprijin a RM la Paris, în contextul războiului din regiune. Atunci președintele Macron a lansat un mesaj foarte cordial și în limba română pe Twitter în adresa omologului său moldovean – „Dragă Maia, eforturile curajoase și ambițioase pe care le depuneți în Moldova, le faceți pentru țara dumneavoastră, dar și pentru Europa. Puteți conta pe susținerea Franței” [11]. Această relație de susținere din partea Franței a fost apreciată și de moldoveni care, conform unui sondaj de opinie publică îi acordă cel mai mare vot de încredere președintelui francez printre personalitățile politice internaționale cu 41,6%, loc ocupat tradițional de președinții României ori Rusiei în sondaje similare anterioare [7].

Totuși apogeul dialogului diplomatic via instrumente de diplomatie digitală a fost

marcat de Summitul Comunității Politice Europene din 1 iunie 2023, la care primul și-a confirmat oficial prezența tot președintele francez. Aproape 800 de jurnaliști din 49 de state au fost acreditați și au fost prezenți la Summit, de unde au transmis în timp real informații și imagini către țările lor de origine. Aceste rezultate au fost folosite abil atât de autorități, cât și de societatea civilă care au lansat mesaje în mediul online național și internațional pentru plasarea certă a Republicii Moldova pe harta Europeană ca un stat ce merită statutul de candidat, precum și pentru îndepărtarea acestuia de influența rusă.

În primul rând, susținerea statelor europene a fost clară prin crearea unei pagini speciale, dedicată reuniunii Comunității politice europene în Moldova pe Twitter [12]. Aceasta a constituit sursă oficială de informare cu privire la aranjamentele făcute cu ocazia evenimentului atât pentru politicieni, cât și pentru jurnaliști. Totodată, pe pagină au fost publicate declarațiile liderilor europeni, participanți la summit de până la eveniment. Toate declarațiile au fost însoțite de texte în limba engleză și eticheta #MoldovaIsNotAlone (Moldova nu este singură).

Astfel mesaje de încurajare în contextul crizei refugiaților ucraineni și crizei energetice, dar și în susținerea parcursului european al Republicii Moldova au fost făcute de către președinta Comisiei Europene și președinta Parlamentului European, Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate, președintele Consiliului European, prim-miniștrii Belgiei, Olandei, Danemarcei, Irlandei, Suediei, Islandei, Cehiei, Estoniei, Italiei, Macedoniei de Nord, Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Finlandei, președinții Ucrainei, Franței, Greciei, Republicii Cipru, precum și cancelarul Germaniei. Frazele cheie pronunțate de liderii europeni au fost: „sprijinim reformele în Moldova, în drum spre familia noastră europeană”; „vom lucra pentru un viitor european comun”; „vom uni familia noastră europeană în cooperare pașnică, prosperitate economică, drepturile omului și democrație”.

Unul dintre obiectivele cheie ale diplomației digitale moldovenești este și consolidarea relațiilor cu diaspora, care joacă un rol activ în susținerea procesului de integrare europeană. Prin intermediul canalelor online, ambasadere și consulatere Moldovei au reușit să mențină un contact activ cu cetățenii moldoveni aflați în străinătate, oferind informații actualizate și servicii administrative accesibile, precum și implicând diaspora în dialogul privind reformele și parcursul european al țării.

În concluzie, putem constata că autoritățile moldovene au prins tendința mondială de comunicare online și de promovare a politicii externe prin intermediul rețelelor sociale atât în atingerea publicului din țări străine, cât și pentru educația în spiritul valorilor europene a publicului din Moldova. Evoluțiile tehnologice ale secolul XXI au obligat comunitatea internațională și guvernele tuturor țărilor să adopte, în mod obligatoriu, un nou mecanism de promovare a politicii externe ale unui stat – diplomația digitală.

Republica Moldova folosește diplomația digitală ca o componentă cheie a diplomației publice, mai ales în contextul eforturilor de integrare europeană. Prin rețele sociale și alte platforme online, autoritățile moldovene transmit mesajele de politică externă nu doar către oficiali și parteneri de stat, ci și către publicul larg, atât din țară, cât și din străinătate. Această formă de comunicare directă le permite să promoveze imaginea Moldovei ca un partener serios și angajat în procesul de integrare europeană, creând legături mai strânse cu societatea civilă din alte state și cu publicul internațional.

Diplomația digitală nu se limitează doar la promovarea mesajelor, ci permite și o interacțiune activă cu publicul, prin discuții deschise, reacții rapide la crize sau evenimente și implicarea directă a cetățenilor în dialoguri diplomatice. Astfel, aceasta întărește principiile diplomației publice, care are scopul de a câștiga încrederea și sprijinul opiniei publice, contribuind astfel la succesul pe termen lung al politicii externe a unui stat. Pentru Republica Moldova, diplomația digitală și publică sunt esențiale nu doar pentru consolidarea sprijinului internațional pentru integrarea în Uniunea Europeană, ci și pentru contracararea dezinformării și consolidarea identității naționale în rândul propriilor cetățeni. Într-un peisaj geopolitic complex, ambele forme de diplomație lucrează împreună pentru a asigura că mesajele Moldovei sunt auzite și înțelese corect la nivel global.

Referințe:

1. Consiliul Uniunii Europene și al Consiliului European. Site oficial. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova/>
2. Diplomacy 360 International Cooperation Program. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://diplomacy360.com/what-is-digital-diplomacy/>
3. Europa Liberă. 15 iunie, 2022. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://romania.europalibera.org/a/macron-vizita-moldova-romania/31899807.html>
<https://twitter.com/sandumaiamd/status/1499426835201150978>
4. Göksu O. Digital Diplomacy: An Evaluation Of The Means And Opportunities That Digitalization Brings To Diplomacy. 2021. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://doi.org/10.26650/B/SS07.2021.002.03>. https://www.academia.edu/46463123/DIGITAL_DIPLOMACY_AN_EVALUATION_OF_THE_MEANS_AND_OPPORTUNITIES_THAT_DIGITALIZATION_BRINGS_TO_DIPLOMACY
5. Libertatea. 3 martie, 2022. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://www.libertatea.ro/stiri/mesajul-lui-klaus-iohannis-dupa-ce-republica-moldova-a-solicitat-aderarea-la-uniunea-europeana-4013220>
6. Multimedia Centre European Parliament. 2022. ©European Union. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: https://multimedia.europarl.europa.eu/ro/video/extraordinary-plenary-session-on-the-russian-aggression-against-ukraine-statement-by-volodymyr-zelensky-president-of-ukraine-and-ruslan-stefanchuk-chairperson-of-ukrainian-parliament_I219165
7. Sondaj Socio-Politic. Iunie 2023. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: https://watchdog.md/wp-content/uploads/2023/06/Sondaj-WD_RO_versiune-integrala_iunie-2023-1.pdf
8. Türker E. Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies and Discourses. IGI Global. 2023. 270 p. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://www.igi-global.com/book/maintaining-international-relations-through-digital/297854>
9. Twitter. Charles Michel. @CharlesMichel. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://twitter.com/CharlesMichel/status/1540037060807081986>

10. Twitter. Daniela Morari. @MDAmbEU. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://twitter.com/MDAmbEU/status/1522176994867306504>
11. Twitter. Emmanuel Macron. @Emmanuel Macron. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://twitter.com/EmmanuelMacron/status/1594801816281161742>
12. Twitter. EPC. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://twitter.com/EPCMoldova>
13. Twitter. Maia Sandu. @sandumaiamd. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://twitter.com/sandumaiamd/status/1537156451562663937>
14. Twitter. Maia Sandu. @sandumaiamd. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://twitter.com/sandumaiamd/status/1540042435186892801>
15. Twitter. Nicu Popescu. @nicupopescu. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://twitter.com/nicupopescu/status/1648721882370256899>
16. Twitter. Maia Sandu. @sandumaiamd. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://x.com/sandumaiamd/status/1660250187036516355>
17. Verdeș T. Moldoscopie. Probleme de Analiză Politică. ISSN 1812-2566. An. 23 (2019), Nr. 3 (86). 170 p. Comunicarea Politică Online din Perspectivă Pragmalingvistică. [Accesat 24.05.2024] Disponibil: <https://uspee.md/wp-content/uploads/2019/11/M86.pdf>

DISCURSUL DE SECURITATE ÎN CONTEXTUL CONFRUNTĂRILOR GEOPOLITICE ȘI AL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

SECURITY DISCOURSE IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL CONFRONTATIONS AND THE WAR IN UKRAINE

Aurelia PERU,
doctor habilitat, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRAIT

Dans cet article, nous proposons d'analyser les paramètres du discours de sécurité dans le contexte de la guerre en Ukraine. En ce sens, nous visons à refléter la ligne fonctionnelle, les associations et la synergie entre des concepts tels que : communication stratégique, discours de sécurité, relations publiques internationales. Nous analyserons des récits stratégiques dans le contexte d'affrontements géopolitiques. Comme étude de cas, j'ai sélectionné 3 discours sur la sécurité: Biden, Putin, Zelensky; leur impact et leur résonance internationale.

Cuvinte cheie: *comunicare strategică, discurs de securitate, narațiuni strategice, Zelensky, Biden, Putin, Trump.*

Introducere

În ultimul deceniu al secolului trecut, odată cu lansarea în dezbatere publică a teoriei securizării, s-a adus în discuție tot mai mult și analiza discursului de securitate. Este un mod de a recunoaște impactul fiecărei situații de comunicare asupra percepției actorilor politici și a politicilor promovate de ei. În acest context, discursul de securitate poate fi tratat ca o resursă strategică folosită de liderii politici.

Obiectivul discursului de securitate, ca element de comunicare strategică, constă în convingerea publicului-țintă - acesta poate fi atât public intern, cât și public extern - de necesitatea acțiunilor întreprinse de către factorii decidenți într-o conjunctură anume. În demersul investigativ întreprins ne propunem să analizăm conceptul discursului de securitate ca o componentă a comunicării politice și relația pe care o poate stabili direct sau indirect politica discursivă cu securitatea.

În acest articol pornim de la ipoteză conform căreia discursul politic de securitate devine o parte integrantă a comunicării strategice /StratCom/. Discursul de securitate al actorilor politici reprezintă, de regulă, un preambul a unor acțiuni politice tranșante. Discursul strategic, în acest context, este narativul care transmite, neapărat o intenție, o idee și argumentează fapte de maximă relevanță, justificând acțiunile întreprinse și efectele acestora.

Pentru dezvoltarea ipotezei de cercetare, sunt analizate discursurile președintelui

SUA, Joe Biden, discursul lui Vladimir Putin despre Starea Națiunii, ambele rostite la 21 februarie, la un an de la declanșarea războiului din Ucraina, așa-zisa „operațiune specială”. De asemenea, vom analiza limbajul de securitate din discursul președintelui Ucrainei, Volodimir Zelensky, în fața Parlamentului României, rostit în contextul războiului purtat cu Rusia.

Metodele de cercetare folosite în acest demers sunt: metoda descriptivă, analiza unor concepte și metoda analizei de conținut, circumscrisă științelor comunicării. La baza cercetării am selectat trei discursuri de rezonanță ale liderilor politici, în contextul crizei de securitate și a războiului din Ucraina. Acestea sunt: discursul președintelui rus Vladimir Putin, discursul președintelui SUA Joe Biden, rostite la un an de la declanșarea așa-zisei „operațiuni militare” și discursul președintelui Ucrainei Volodimir Zelensky în fața Parlamentului României.

Scopul prezentei lucrări este de a aduce clarificări asupra complexității discursului de securitate ca o componentă a procesului de comunicare strategică și de a deduce rolul acestuia ca instrument informațional de putere. În acest sens, StratCom fiind și o necesitatea absolută în contextul dinamicii de Securitate.

Dimensiunile comunicării strategice. O abordare originală a instrumentului comunicare strategică /StratCom, din perspectiva dezvoltării tehnologiilor informaționale, ne oferă autorii Aday, Sean, Măris Andžans s.a., care apreciază StratComu –ul cu pe un spațiu informațional tridimensional. Și anume:

- *dimensiunea cognitivă*, cea „în care oamenii gândesc, înțeleg și decid”;
- *dimensiunea fizică*, creată de „fapte, cunoștințe și date”;
- *dimensiunea informațională*, constând din „indivizi, organizații și infrastructură.

[1, p.9-12]

Aceasta este echivalentul obligației și responsabilității principale ale StratCom, de a ști, a înțelege și a evalua acest spațiu multidimensional.

Pentru Cristopher Paul conceptul de comunicare strategică include toate „acțiunile coordonate, mesajele, imaginile și alte forme de semnalare sau implicare menite să informeze, influențeze sau să convingă anumite segmente de public pentru a susține obiectivele naționale[2].”

Bogdan Țuțuianu definește comunicarea strategică ca pe un instrument adecvat pentru combaterea dezinformării și a influenței acesteia în mediul informațional; „un instrument potrivit pentru promovarea intereselor proprii, construirea unui nivel de percepție și înțelegere a politicilor și a acțiunilor proprii în rândul cetățenilor, diseminarea mesajelor pozitive, mobilizatoare, cu privire la propriile capacități, pentru prezentarea și dovedirea nivelului de înțelegere a situației, a determinării de a acționa și reacționa pentru legitimitatea și credibilitatea demersurilor”[3,p.61].

Comunicarea strategică este construită prin coerența și consecvența narațiunilor strategice, a *discursului de securitate*.

”Narațiunile strategice sunt instrumente prin care se impun sensuri realității pentru a produce anumite tipuri de comportamente. Iar în condițiile în care rolul puterii este tocmai acela de a genera conduite, rezultă că narațiunile strategice sunt instrumente de putere”[4, p.419-435].

Narațiunile strategice sunt de trei feluri: *narațiunile strategice sistemice* ; *narațiunile*

strategice identitare ; narațiuni strategice despre o politică publică.

Narațiunile strategice sistemice sau constitutive, cele care comunică publicului modul cum este structurată politica mondială, care sunt principalii actori și cum stau lucrurile în sistemul internațional. Războiul Rece, Războiul împotriva terorismului, ascensiunea Chinei sau neoimperialismul Rusiei sunt astfel de narațiuni strategice cu rol sistemic.

Narațiunile strategice identitare, legate de valorile centrale ale unui actor și de amenințările la adresa acestora. De exemplu, identitatea sacră a „Occidentului” include valori precum economie de piață, stat de drept, democrație și drepturi ale omului.

Narațiuni strategice despre o politică publică, care accentuează importanța normativă a acesteia, ca de exemplu protejarea mediului înconjurător în folosul generațiilor viitoare.

Orice narațiune strategică este formată din două ingrediente majore: putere și comunicare, consideră Krebs [5]. Joncțiunea dintre putere și comunicare construiește așa-zise cadre mentale. Ceea ce înseamnă că narațiunile strategice generează percepții, emoții, conduite, adică realitate socială.

Sensul atribuit evenimentelor derivă mai ales din modul în care acestea sunt narate sau interpretate. În 1993, fosta elită sovietică, foștii ofițeri KGB elaborau o narațiune strategică de tip religios, gândită drept contrapondere la narațiunea occidentală a drepturilor omului. Un număr din Izvestia, din 2007, publica un articol intitulat „Declinul Europei”. Declinul era generat mai ales de practicile sexuale, cu accent pe homosexualitate. Cu alte cuvinte, Europa se confruntă cu un deficit spiritual, pe care Federația Rusă îl putea reface printr-o revoluție conservatoare. De cealaltă parte avea să fie „*Russkii Mir*”.

Ce condiții trebuie să îndeplinească o narațiune strategică pentru a avea succes ? În opinia cercetătorului Graaf [6], prima condiție a eficienței unei narațiuni strategice ține de indicarea cu precizie a *scopului misiunii*. În al doilea rând, narațiunea ar trebui să accentueze *succesul misiunii*. Dar cea mai importantă condiție a succesului unei narațiuni strategice este absența uneia sau mai multor *contranarațiuni strategice*, care să propună o altă interpretare a unui eveniment de securitate. Cel mai eficient antidot pentru blocarea apariției contranarațiunilor strategice este consensul elitelor, situație mai degrabă rară astăzi în politica mondială [7].

Limbaș și valori identitare în discursul de securitate

Limbașul creează puterea, exprimă puterea, fiind implicat oriunde există o luptă pentru putere. Puterea nu derivă din limbaș, dar limbașul poate fi folosit pentru a provoca, a submina sau a schimba distribuția puterii pe termen lung sau scurt.

O axa de narativ de securitate și strategia mediatică a Kremlinului se concentrează de cele mai dese ori pe subiecte de istorie: atât îndepărtate, cât și mai recente. Afirmăția noastră poate fi confirmată și după o analiză a discursurilor de securitate, ținute de președintele Federației Ruse, Vladimir Putin, atât în seara zilei de 21 februarie 2022, cât și ulterior în discursurile din 24 februarie 2022 și 21 februarie 2023.

Discursul din 21 februarie 2023 a fost o continuare a mesajului din seara zilei 21 februarie 2022, când a semnat recunoașterea așa-numitelor Republici Populare Lugansk și Donețk, dar și a discursului din 24 februarie, care a durat aproximativ 28 de minute, difuzat la ora locală 5.30, prin care Putin a autorizat intervenția armată în Ucraina spunând că „toate analizele arată că confruntarea Rusiei cu aceste forțe este de neevitat”.

A fost un discurs care a abundat în referințe istorice și judecăți de valoare. În ziua de 21 februarie 2023, această linie de comunicare de securitate este perpetuată:

Una dintre cele mai importante idei ale comunicării Kremlinului o constituie -artificialitatea construcției statale a Ucrainei. Putin afirmă că „*Stalin a încorporat în URSS și a transferat către Ucraina câteva teritorii care aparținusera înainte Poloniei, României și Ungariei. În acest proces, i-a dat Poloniei drept compensație o parte din ceea ce fusese în mod tradițional teritoriu german, iar în 1954 Hrușciiov a luat dintr-un motiv oarecare Crimeea de la Rusia și a dat-o Ucrainei.*”

Prin urmare, încep să se construiască două narațiuni diferite despre statalitate - una care victimizează și deplânge destrămarea imperiului rus și a doua care accentuează artificialitatea statului ucrainean. Această a doua narațiune poate fi urmărită ca un fir roșu pe întreaga întindere a comunicării.

În mesajele liderului de la Kremlin vor fi incluse trei calificative specifice narațiunii de identificare : *denazificare, demilitarizare și genocid.*

Istoricul Cosmin Popa consideră că Putin a întrebuințat toate șabloanele, toate arhetipurile propagandei sovietice. Analistul în relații internaționale Radu Magdin identifică în discursul lui Putin narativele pe care Kremlinul, Ministerul de Externe rus, Russia Today sau Sputnik le-au folosit în ultima perioadă. invocând mitul neonazist. S-a mizat pe faptul că „nazismul” și „denazificarea” sunt termeni puternici și unificator în mentalul colectiv rus și cel din zonele dominate până în anii 90 de URSS, inclusiv în Ucraina. [8]

Retorica lui Vladimir Putin nu este doar pentru publicul intern al Federației Ruse, ci și al Ucrainei, trebuie venit totuși cu o completare - discursul este pentru toate țările fost-comuniste sau foste sovietice sau chiar și din alte părți ale lumii, care se confruntă cu probleme similar.

De asemenea, discursurile lui Putin, inclusiv cel din 21 februarie 2023, sunt anti-Occidentale, anti-NATO: „Țările NATO conducătoare, pentru a-și atinge propriile obiective, susțin în toate naționalistii extremi și neonaziștii din Ucraina, care, la rândul lor, nu vor ierta niciodată pe cei din Crimeea și Sevastopol pentru libera lor alegere – reunirea cu Rusia”. [9]

Strategia de comunicare de securitate abordată de președintele Zelensky

Vom remarca identificarea unei tactice de comunicare strategică pentru a sesiza opinia publică internațională vizavi de războiul din Ucraina. Volodimir Zelensky a susținut – în format fizic și online – discursuri în fața forurilor parlamentelor europene: Parlamentul UE – 1 martie 2022, Parlamentul Italiei 22 martie 2022, Parlamentul de la București -4 aprilie 2022, Parlamentul britanic- 8 februarie 2023, Parlamentul lituanian, Parlamentul Estoniei -13 aprilie 2022, Parlamentul Letoniei, -26 martie 2022, a susținut o pledoarie pasionată și emoționantă în fața Congresului SUA- 22 decembrie 2022 .

În stilul discursivității președinților americani, în discursul susținut în fața Parlamentului UE, Zelensky a recurs la utilizarea valorilor fundamentale ale democrațiilor occidentale consolidate: liberate, drepturile fundamentale ale omului. Dar, constatăm și omniprezența tehnicilor persuasive axate de afecțiune /*patos*:

„*Pentru unii oameni, nu e o zi bună; pentru alții, este ultima. Vorbesc astăzi despre cetățenii mei, cetățenii Ucrainei, care se apără și care plătesc prețul suprem. Ei apără libertatea. ..Consider că astăzi ne dăm viața pentru valori, pentru drepturi, pentru liber-*

tate, pentru dorința de a fi egali pe cât sunteți voi”. „Nu numai Ucraina este sub asediu, democrația și dreptul internațional sunt atacate.”[10]

La București, vorbind în fața celor două camere ale Parlamentului, Zelenski folosește o altă tehnică de persuasiune politică, comparând regimul Ceaușescu cu regimul instaurat de liderul de la Kremlin : „În 1989, Nicolae Ceaușescu și-a încheiat în sfârșit viața. Poporul român s-a revoltat și s-a apărât, s-a salvat. Este imposibil să-i convingi pe cei care promovează războiul în Rusia acum, care dau ordine criminale. care elaborează planuri pentru genocidul poporului ucrainean. Acești oameni sunt inadecvați. Au pierdut orice legătură cu realitatea.”

În încheiere, recurge din nou la valori simbolice : „Pe câmpul de luptă se decide cine va fi învingător în acest război - libertatea sau tirania. Destinul nostru este să fim apărători ai libertății în regiunea noastră.”[11]

Limbajul de securitate

Discursul public pe probleme de securitate a crescut în frecvență, atât la nivelul oamenilor politici, cât și a mass-media, care acordă o mare atenție acestor probleme, datorită impactului pe care îl au asupra audienței.

Dacă ar fi să evocăm și terminologie de retorică, atunci, narativele de război și securitate ale președintelui Zelensky au inclus și elemente de *pathos*. Proba prin *pathos*, după Aristotel, care a fost printre primii care a făcut distincție între retorică și discurs, mobilizează sentimentele și pasiunile auditorului, care oratorul și-a propus să le activeze în timpul discursului său: exaltare, admirație, milă, revoltă, indignare etc.[12, p.49-53]

Concludente în acest sens sunt discursurile ținute în fața deputaților din Parlamentul MB și Parlamentul UE: „În Marea Britanie, Regele este pilot al forțelor aeriene. În Ucraina de astăzi, fiecare pilot al forțelor aeriene este un rege. Dați-ne aripi”, îndemnând Regatul Unit să trimită avioane de luptă în Ucraina.[13]

„Nu pot să spun bună dimineața, sau bună după-amiaza sau bună seara. Pentru unii ucraineni această zi este ultima”, astfel și-a început președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski, discursul video transmis în Parlamentul European [14].

Ca limbaj specific narativelor de război /securitate remarcăm conținutul unei petiții online, apărute în martie 2023, în care autorul a propus redenumirea Rusiei, în documentația oficială a Ucrainei, în Moscovia. De asemenea, inițiativa cere schimbarea termenilor «rus» în «moscovit» și a «Federației Ruse» în «Federația Moscovia». Petiției, care a strâns deja peste 25.000 de semnături, amintește că «numele istoric al Rusiei este de Moscovia», iar «Rusia există de fapt numai de 301 ani» - de la 22 octombrie 1721, când țarul moscovit Petru I a proclamat Împărăția Moscovei drept «Imperiu Rus». (Autoritățile de la Kiev au anunțat că vor examina această inițiativă.)

Vladimir Putin: discursul în fața Parlamentului rus. Acesta a fost, în primul rând, un discurs anti-Occidental. Putin, într-o declarație de două ore, a acuzat Occidentul că vrea să distrugă Rusia: „Vor folosi naziști, teroriști, chiar și pe Diavol însuși împotriva Rusiei”. În centrul discursului a fost, însă, „operațiunea militară specială din Ucraina”, pe care a declanșat-o la 24 februarie 2022.

Discursul lui Putin a fost predestinat, în special, publicului intern, pentru a argumenta războiul din Ucraina, dar a inclus și mesaje distincte Occidentului. Putin declară că „războiul economic” deschis de Occident prin sancțiunile economice împotriva Rusi-

ei a eșuat și s-a întors împotriva guvernelor europene.

Președintele rus continuă discursul prin a vorbi despre decăderea morală a Occidentului, o temă des folosită în discursurile sale din ultimii ani : „*În Occident, abuzul asupra copiilor și pedofilia sunt norma, preoții aprobă căsătoriile LGBT. Trebuie să ne protejăm copiii de degradare și degenerare*”. El spune că Occidentul recunoaște căsătoriile de același sex. „*Este în regulă. Sunt adulți. Au dreptul să-și trăiască viața. Suntem întotdeauna foarte toleranți cu acest lucru în Rusia*”. Cu toate acestea, spune el, *în scripturi căsătoria este între un bărbat și o femeie.*

El a acuzat Occidentul că „*joacă un joc murdar*” cu „*cărți măsluite*” cu oamenii și cu Ucraina. El a invocat războaiele din Iugoslavia, Irak și Siria pentru a acuzat SUA de „*secole de colonialism și dictatură*” și că „*întreaga planetă este presărată*” cu baze americane. Și Putin recurge la tehnica persuasivă specifică discursurilor politice: „*Suntem un mare popor unit. Avem încredere în puterea noastră. Adevărul este de partea noastră.*” [15]

Joe Biden : discurs rostit în Varșovia

Joe Biden, a ținut un discurs în Polonia, la câteva ore după ce Vladimir Putin a ținut discursul tradițional Despre starea națiunii în fața șefilor de stat și de guvern și a oamenilor adunați în Varșovia. Abordat prin prisma discursului de securitate, Biden a folosit un limbaj caracteristic narativului de identitate, axat pe un anumit set de valori.

Două cuvinte cheie cu dimensiune simbolistică caracterizează discursul rostit în Varșovia: libertatea și democrația. Acestea fiind valorile fundamentale pentru SUA și concepte pe care se fundamentează discursurile președinților americani rostite cu diferite ocazii, în special în discursurile de inaugurare. „*Democrațiile sunt mai puternice, autocrațiile sunt mai slabe. Vom sta alături de Ucraina astăzi, mâine și pentru totdeauna. Aceasta este miza aici – libertatea*”, a declarat Biden. „*Ucraina nu va fi niciodată o victorie pentru Rusia. Nu există aspirație mai mare decât libertatea.*” „*Tot ce facem acum trebuie făcut pentru ca viitorul, copiii și nepoții să cunoască acest cuvânt – libertate*”. Adresându-se președintei Republicii Moldova, în cadrul aceluiași eveniment discursiv, Biden a menționat : „*Ne dorim ca și oamenii din Moldova să trăiască în libertate*”.

Încadrându-se în paradigma discursului de securitate, Biden a dorit să transmită, în special, *dușmanului*, care nu este prezent, dar care urmărește conținutul, adică liderului rus, un semnal despre unitatea statelor membre NATO și decizia fermă a Occidentului de a susține Ucraina:

„*Să nu existe nicio îndoială: angajamentul Statelor Unite față de alianța noastră și față de articolul 5 este solid ca piatra. Și fiecare membru al NATO știe acest lucru și Rusia știe și ea: un atac împotriva unuia este un atac împotriva tuturor. Este un jurământ sacru*” *Ucraina nu va fi niciodată o victorie pentru Rusia, niciodată* [16].

În opinia noastră, în discursul conflictual trebuie să fie clar conturată imaginea dușmanului. Această paradigmă ne determină să conchidem faptul că elaborarea discursului de acest gen necesită o metodologie clară și o abordare sistemică, coordonate de către echipa de specialiști PR Consulting. La fel cum în PR-ul „negativ”, aplicat în campaniile electorale se construiește imaginea *răului*, a dușmanului periculos, la fel se procedează și în discursurile de securitate de conflict.

Potrivit analistului Debra Myskin [17,p.159], construcția imaginii inamicului se realizează în șase pași:

1. Anticiparea negativă. Tot ceea ce întreprinde inamicul este spre răul nostru.
2. A da vina pe inamic. El e vinovat de condițiile actuale negative.
3. Identificarea cu răul. Inamicul personifică opusul a ceea ce suntem și pentru ceea ce luptăm; inamicul dorește să ne distrugă valorile cele mai înalte și de aceea trebuie nimicit.
4. Gândirea de sumă nulă. Ceea ce este bun pentru inamic este rău pentru noi și invers.
5. Stereotiparea și de-individualizarea. Oricine aparține grupului inamic este, *ipso facto*, inamicul nostru.
6. Refuzul de a arăta empatie. Aprecierea pentru oricine din grupul inamic este reprimată din cauza amenințării percepute și a sentimentelor de opoziție. Nu există nimic în comun și nici o modalitate de a schimba această percepție.

Narativele de securitate - un instrument eficient de PR politic

Narativele de securitate, mai constituie și un instrument eficient de PR politic internațional, acestea fiind utilizate de către unii actori politici în scopuri electorale. Grație impactului asupra opiniei publice, narrativele de securitate, în context conflictual, pot focaliza atenția mass-media și determina, astfel, includerea pe „*agenda setting*” internaționale. Relevantă în acest sens este declarația ex-președintelui SUA, Donald Trump, aflat în cursa pentru un nou mandat la Casa Albă. Acesta afirmă că dacă va fi reales în funcția de președinte al SUA, nu va respecta articolul 5 din Tratatul NATO, referitor la apărarea colectivă a Alianței: „Aș încuraja” Rusia să facă „ce dracului vrea” inclusiv oricărei țări NATO care nu-și atinge ținta de cheltuieli bugetare alocate apărării”.

„NATO era praf când mi-am făcut eu apariția”, a spus Trump la un miting electoral în Conway, Carolina de Sud. „Am zis: Toată lumea trebuie să plătească. Ei au spus: Bine, dar dacă nu vom plăti, vei continua să ne aperi? Am zis: Sub nicio formă. Nu le-a venit să creadă răspunsul”. / [18]

Declarația a declanșat critici aspre din partea multor lideri occidentali. Determinându-i pe marii decidenți politici să reacționeze la declarația sa. Trump și-a construit, astfel, o amplă mediatizare în spațiul informațional global. În context, președintele SUA Biden a calificat drept „periculoase” și „neamericane” comentariile lui Trump. La rândul său, secretarul general NATO, Jens Stoltenberg, a avertizat că „Uniunea Europeană nu poate apăra Europa. Optzeci la sută din cheltuielile de apărare ale NATO vin de la aliații NATO din afara UE”. Mai mult, secretarul general NATO a declarat că aliații europeni vor investi echivalentul a 380 miliarde în apărare în acest an, majorându-și cheltuielile militare până la un procent estimat de 2% din PIB total în 2024, comparativ cu 1,85% în 2023. [19]

Concluzie. Făcând parte din categoria discursurilor politice de rezonanță internațională, miza actorilor politici a fost de a informa și influența opinia publică – fiecare în sensul dorit - prin prisma politicii externe promovate. În felul acesta, discursurile celor trei președinți ambele discursuri, dar și au fost targetate atât spre publicul intern, cât și pe cel extern.

Discursuri au avut ca scop și crearea imaginii *dușmanului*, tehnică care, de asemenea, este inerentă construcției discursurilor de securitate. Este foarte important ca locutorul să contextualizeze perfect amenințarea dușmanului în mentalul colectiv, ținând

cont de particularitățile social-politice și istorice, pentru ca publicul –țintă să înțeleagă pericolul și să accepte tipul de reacție sugerat de respectivul actor politic.

Discursul de securitate, ca o formă a discursului politic, reprezintă un aspect crucial în contextul relațiilor internaționale și al geopoliticii. Acesta se referă la modul în care liderii și statele comunică despre amenințările la adresa securității naționale și internaționale și despre strategiile adoptate pentru a face față acestor amenințări. Importanța discursului de securitate în conflictele geopolitice poate fi evidențiată în mai multe moduri.

În primul rând, discursul de securitate contribuie la formarea percepției publice internaționale cu privire la amenințările percepute și la modul în care o țară intenționează să le gestioneze. Un discurs eficient poate influența opinia publică și sprijinul internațional pentru acțiunile unui stat într-un conflict.

În al doilea rând, liderii recurg adesea la discursul de securitate pentru a justifica acțiunile militare sau pentru a obține sprijinul public și internațional în astfel de situații. Prin prezentarea unei amenințări la adresa securității naționale, se poate crea o justificare pentru acțiuni considerate necesare. Prin intermediul discursului de securitate, liderii pot comunica clar intențiile lor și capacitățile de a răspunde la amenințări. Aceasta poate ajuta la prevenirea interpretărilor greșite și la stabilirea unui cadru pentru negocieri sau rezolvarea pașnică a conflictelor.

Și nu în ultimul rând, un discurs eficient poate mobiliza resursele necesare pentru a face față amenințărilor percepute. Acesta poate determina sprijinul atât la nivel intern, prin alocarea de fonduri și resurse, cât și la nivel internațional, prin crearea de alianțe și parteneriate.

În concluzie, discursul de securitate joacă un rol semnificativ în modelarea atitudinilor și acțiunilor statelor în contextul conflictelor geopolitice, având impact atât la nivel intern, cât și la nivel internațional. Este un instrument important pentru liderii în gestionarea amenințărilor și promovarea securității naționale și internaționale. Discursul de securitate poate servi la definirea unei direcții strategice clare în abordarea amenințărilor și conflictelor geopolitice. Acesta poate oferi o viziune asupra modului în care o țară intenționează să-și apere interesele și să își promoveze securitatea.

Bibliografie:

1. Aday, Sean, Măris Andžāns, Una Bērziņa-Čerenkova . Hybrid Threats: a Strategic Communication Perspective, 2019.
https://stratcomcoe.org/pdfs/?file=/cuploads/pfiles/2nd_book_short_digi_pdf.pdf?zoom=page-fit.
2. Christopher Paul. Strategic Communication. Origins, Concepts and Current Debates. Santa Barbara, California: Praeger, 2011, 231p.
3. Țuțuianu, Bogdan, Oportunitatea și necesitatea comunicării strategice în contextul extinderii și diversificării fenomenului hibrid. În: Concepte de apărare și securitate. Doi: 10.53477/1842-810X- impact strategic , nr. 4/2021.
4. Dumitrescu Lucian. Narațiuni și contranarațiuni strategice spre o sociologie a securității. „Revista română de sociologie”, serie nouă, XXIX, nr. 1–2, București, 2018.

5. Krebs, Ronald R. *Narrative and the Making of US National Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
6. De Graaf, Beatrice, George Dimitriu, Jens Ringsmose. *Strategic Narratives, Public Opinion, and War*, New York: Routledge, 2015.
7. Dumitrescu Lucian. *Narațiuni și contranarațiuni strategice spre o sociologie a securității*. „Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXIX, nr. 1–2, București, 2018.
8. Semnificația mesajului lui Vladimir Putin <https://romania.europalibera.org/a/semnificatia-mesajului-lui-putin/31720804.html>, vizitat 23.02.2023
9. Despa Oana, *Discursul lui Putin | Istoric: „Este obsedat că are o misiune istorică. Are raționamentul lui Hitler”*, <https://romania.europalibera.org/a/semnificatia-mesajului-lui-putin/31720804.html>, accesat 6.01.2023
10. *Volodimir Zelenski, discurs manifest în Parlamentul UE*, https://www.b1tv.ro/externe/volodimir-zelenski-discurs-manifest-in-parlamentul-european-fara-voi-ucraina-va-fi-singura-dovediti-ca-sunteti-alaturi-de-noi-si-ca-sunte-ti-intr-adevar-europeni-iar-viata-va-invinge-moartea-vide-1125723.html?utm_source=facebook_B1&utm_medium=referral&utm_campaign=post&fbclid=IwAR3D_CVrOuMIYuoi1aqpX1yRUTCn0kSpRasRRiduoGEz-zoZjfT3N95bM9Q, vizitat 12.03.23
11. *Discursul președintelui Ucrainei în Parlamentul de la București*, <https://romania.europalibera.org/a/discursul-pre%C8%99edintelui-ucrainei-volodimir-zelenski-%C3%AEn-parlamentul-rom%C3%A2niei-/31785769.html>, viziat 20.03.23
12. Philippe Breton. *Manipularea cuvântului*. Iași: Institutul European, 2006.
13. Zelensky, discurs în parlamentul MB, <https://romania.europalibera.org/a/zelenski-vizita-marea-britanie-discurs-parlament-britanic/32262065.html>, vizitat 27.03.2023.
14. *Discursul lui Zelensky, primit cu lacrimi în ochi la Parlamentul European*. <https://www.google.com/search?q=discursul+lui+zelenski+video&oq=discursul+video&aqs=chrome.1.69i57j0i22i30l2.1845j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:bc8e56cd,vid:xrHsDIshH8to>, vizitat 27.03.2023.
15. Vladimir Putin, discurs la un an de când a invadat Ucraina, în fața Parlamentului rus, <https://qwer.ro/in-direct-vladimir-putin-discurs-la-un-an-de-cand-a-invadat-ucraina-in-fata-parlamentului-rus-ei-au-pornit-razboiul-noi-am-folosit-forța-pentru-a-l-opri>, vizitat 22.02.2023
16. *Discurs Biden* <https://www.hotnews.ro/stiri-international-26098103-live-joe-biden-discurs-varsovia-cateva-ore-discursul-lui-vladimir-putin.htm>, vizitat 19.03.2023
17. Debra Merskin, *The Construction of Arabs as Enemies: Post-September 11 Discourse of George W. Bush*, *MASS COMMUNICATION & SOCIETY*, no. 7(2), 2004.
18. *Trump nuar respecta clauza din art 5 NATO* <https://www.youtube.com/watch?v=5SWy20HIIn-w>, accesat 16.02.2024
19. *Cristea I., Stoltenberg avertizează Europa*. <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2024/02/14/nato-stoltenberg-avertizeaza-europa-sa-nu-se-bazeze-doar-pe-ea-insasi-pentru-aparare--1248874>, accesat 19.02.2024

AMENINȚĂRI MODERNE DE SECURITATE „HYBRID WARFARE” ȘI „RĂZBOI INFORMAȚIONAL”

MODERN SECURITY THREATS: ”HYBRID WARFARE” AND “INFORMATION WARFARE”

*Vadim PORTAS,
doctorand,
Universitatea de stat din Moldova*

SUMMARY

In this article the author points out the characteristics of hybrid warfare. Said characteristics include: military, informational, technological and economical capability. At an operational level, it represents a complex process which is enforced by varied actors. They are difficult to constrict within a time frame, affecting a certain point of interest, in order to influence the physical and cognitive wellness of society.

***Keywords:** hybrid warfare, hybrid threats, informational war, irregular tactics; network, unrestricted warfare, multimodal*

Studiile de securitate, în secolul al XXI, în perspectiva evoluției conflictelor regionale, a atras atenția asupra dezvoltării formelor complexe de confruntare, generatoare de amenințări de tip nou. Drept urmare, în literatura științifică dezbateră strategică s-a orientat la definirea conceptului de „*hybrid warfare*”, cunoscut ca și „război hibrid” sau „amenințare hibridă”.

Inițial, atragem atenția asupra aceluși fapt, potrivit căruia o definiție unanim acceptată al conceptului „*război hibrid*”, atât în mediul academic cât și în domeniul practic, încă nu a fost formulată. Totuși, la nivelul de aplicare practică, conceptul este particularizat, în funcție de diverse forme de manifestare operațională, pe câmpul de luptă prin utilizarea capacităților militare, în strânsă combinație cu presiunea de ordin economic, influență informațională. Important este de remarcat că acest tip de confruntare include nemijlocit și tehnologia avansată, religia, cultura, instrumente diplomatice, manipulare și propagandă, control al surselor de informare, războiul informațional și operațiuni în spațiul cibernetic – incidente cibernetic.

Problematika războiului hibrid, pentru prima dată, a fost menționată, în septembrie 2005, de către general-locotenent James N. Mattis, cu prilejul Conferinței de apărare organizate de Academia Navală a SUA[8]. Inițial, în cooperare cu James N. Mattis, și mai târziu, în mod individual, concepția a fost dezvoltată de Frank Hoffman, ofițer în rezervă al marinei militare a SUA și membru al *National University*. Frank Hoffman a publicat, mai multe articole științifice la tematica propusă, iar în 2007, a fundamentat conceptul. Publicând monografia „Conflictul secolului XXI: originea războiului hibrid” - *Conflict*

in the 21st century: the rise of hybrid wars, el a accentuat atenția asupra caracterului schimbător al conflictelor armate viitoare.

Formularea propriei teorii asupra conceptului de război hibrid, rezulta din abordarea „profetică”, precum și complexă a lui F. Hoffman, relaționată cu vulnerabilități și „amenințări de tip nou” reflectate în Strategia națională de apărare a SUA – *National Defense Strategy* (2005). Acestea includeau provocări și amenințări tradiționale, asimetrice, inclusiv cu caracter terorist și subversiv. Concluziile inovative formulate de autor rezultau din „sinergia” contextuală a amenințărilor de tip nou raportate la perspectiva de dinamică a proceselor viitoare. Potrivit lui F. Hoffman, „*războiul hibrid, este un conflict purtat de diferite state și grupuri politice, care îmbină diverse metode de confruntare, incluzând capacități convenționale, tactici asimetrice (irregular tactics) și grupări (formațiuni, entități de gherilă), acte teroriste, cu caracter violent și subversiv*” [3]. Acest tip de agresiune se manifestă „*multimodal*”. Agresiunea poate fi dirijată atât de entități statale cât și de cele non-statale, fiind raportate la un spațiu concret de acțiune în vederea obținerii unui impact sinergic al dimensiunii fizice și cognitive.

Cercetătorul canadian Amos Fox, în monografia „*Hybrid Warfare: The 21st Century Russian Way of Warfare*” (2017) realizează o analiză detaliată a teorii războiului hibrid și implementarea acestui tip de agresiune de către Federația Rusă. Autorul definește conceptul ca și o formă de „confruntare, care îmbină autorități statale într-un cadru tactic relaționat factorilor temporali, spațiali în contextul atingerii unor obiective politice” [1].

În ediția revistei de specialitate, *Military Balance* (2015), a Institutului internațional de Studii strategice din Londra, „*hybrid warfare*” este descrisă ca și o activitate care exprimă „*utilizarea capacităților militare și non-militare într-un cadru operațional integrat, care vizează surprinderea, preluarea inițiativei și obținerea avantajelor psihologice, folosind mijloace diplomatice; operațiuni informaționale (informative), electronice și cibernetice; mascarea activităților militare și informative (intelligens) cu presiune de ordin economic*” [9].

Războiul hibrid incubă componenta armată/militară, informațională, tehnologică și economică, iar procesul operațional este particularizat, reieșind din complexitatea obiectivului potențial. Bazele metodologice și teoretice a „războiului hibrid” sunt într-un proces continuu de conceptualizare, se întreprind eforturi științifice și practice pentru a identifica noi formelor și metode de contraacțiune a amenințărilor generate de diversitatea formelor de manifestare a noului tip de confruntare. Competiția pentru afirmare, a angrenat mai multe state naționale și actori internaționali în activități de justificare a propriilor abordări, atât teoretice cât și practice prin prisma noilor metode de confruntare neconvențională.

Astfel, la nivel de conceptualizare, în diferite state au fost formulate abordări distincte privind „război hibrid”. China – „*război nerestricționat*” «*Unrestricted warfare*», Federația Rusă – «*гибридная война*» „război hibrid” în extensie cu presiune energetică, SUA – „*hybrid warfare*” orientată la supremație tehnologică, UE – „*hybrid threats*” „amenințări hibride”, atribuind valențe de flexibilitate în interpretarea acestora.

Literatura de specialitate [7] particularizează elementele structurale ale „amenințărilor hibride”:

- managementul strategic este realizat dintr-un centru unic operațional;

- coordonarea este organizată diversificat – formal/informal, formațiunile sunt structurate pe verticală și pe orizontală, dar conectate, într-un final la un centru unic de comandă;
- „*modus operandi*” se prezintă a fi extrem de extins și diversificat, realizat într-un „spațiu” vizat concret;
- spațiul operațional hibrid include arii de „operațiuni armate” și arii de „operațiuni non-armate”.

Astăzi, atingerea obiectivelor strategice, cum remarcă unui specialiști, accentuează tendința competițională dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă în special pentru supremație. Conform opinie cercetătorilor chinezi, Federația Rusă a combinat mai multe elementele distincte atribuite doctrinei ruse a „războiului hibrid” cu implementarea „măsurilor active” în Georgia, Ucraina, Siria, Libia și a operațiunilor informaționale pentru „control reflexiv” în Venezuela [10]. În context, secretarul general al NATO, Anders Fogh Rasmussen, deja în anul 2014, evidențiază Federația Rusă, un actor internațional care a utilizat, la scară largă, instrumentarul „combinat din activități militare, operațiuni mascate și un program agresiv de dezinformare” [5; 7].

Analiza teoretico-metodologică a conceptului „*război hibrid*” permit evidențierea a trei direcții de abordare teoretică: „război de insurgență” – E. Messner; „războiul centrat pe rețea” – Al-dr. Dughin și teoria războiului informațional – I. Panarin. Amenințările survenite urmare a acestor războaie de tip nou, conceptual sunt direcționate la afectarea legitimității politice a adversarului din interior, inclusiv interferență informațională externă.

Una din cele mai relevante particularități a războiului hibrid, rezidă în dificultate identificării învingătorului. Din acest considerent, acest tip de confruntare, odată declanșat pare imposibil de a fi finalizat. În dinamică, odată ce o amenințare hibridă este gestionată, în cascadă se declanșează impactul specific altei amenințări, ca și element structural distinct. Pierderea într-un „areal operațional” sau direcție distinctă, imediat „conectează” o altă particularitate a conceptului. Spre exemplu: în cazul imposibilității obținerii unor rezultate palpabile, în cazul unui eșec, ca urmare a unor contramăsuri simetrice – operații cu forțe speciale sau grupuri militarizate, la nivel operațional efectul este reorientat asupra societății și populației – operații informaționale, sau activități de sabotaj/diversiune la obiectele de infrastructură critică.

Analiza abordărilor teoretice și instrumentării practice a războiului hibrid evidențiază două particularități specifice conceptului analizat:

- dificultatea demarcării granițelor dintre „război și pace”, reieșind din suprapunere și interconectare;

- dificultatea de a stabili gradul de responsabilitate și identificarea organizatorului.

Analiza evenimentelor din Siria, Irak, demonstrează că amenințările aferente războiului hibrid sunt materializate în destrămarea societății civile, declanșarea haosului total, amplificarea conflictelor pe criterii naționale și religioase. Aceste aspecte, îmbină elemente constitutive ale unui război de tip nou, ce amplifică, într-un final agresiunea.

Definițiile universal acceptate ale „agresiunii”, precum și principiile fundamentale ale dreptului internațional, aprobate prin Actului final de la Helsinki (1975), nu corespund realităților actuale. În circumstanțele specifice tacticii războaielor moderne și

amplificarea amenințărilor hibride „agresiunea” capătă o încărcătură distinctă, și chiar complexă, în coraport cu conceptul de „agresiune” adoptat și standardizat de Adunarea generală ONU.

Valențele unui factor dominant al politicii internaționale, în plan operațional, le dobândește „războiul informațional”, în calitate de particularitate esențială a „*hybrid warfare*”. Impactul acestuia tip de „acțiune”, nemijlocit se reflectă asupra securității informaționale a statelor aflate în situație de confruntare, produce schimbări esențiale în plan concurențial și competițional pentru subiecții din sectorul economic în special în „goana acestora” pentru resurse și piață de desfacere. Fenomenul, în sine, sporește supremația în contextul atingerii obiectivelor geopolitice, satisfacerii intereselor ideologice și economice.

Astfel, informatizarea globală și dezvoltarea noilor tehnologii de informații și comunicații, deși facilitează schimbul de informație, creează condiții pentru comunicare mai eficientă, contribuie la circulația de idei, bunuri și valori, în același timp, orizontalizează vulnerabilități, conturând provocări, riscuri și amenințări. În fond, este declanșat un potențial conflict ideatic, în timp ce procesele sunt derulate în rețea – *network*, cu interconectare tehnologică și socială. Prin urmare, se prefigurează impactul amenințărilor hibride, inclusiv asupra sferei cognitive [6]. În astfel de circumstanțe „rețelele”, „informația” și „cunoașterea” își certifică poziția de importanță majoră, iar tentația de control al acestora sporește trendul de concurenței la nivel internațional.

Potrivit lui George Cristian Maior, rețelele „*joacă un rol extrem de important în dezvoltarea relațiilor internaționale actuale. Există rețele specifice noii ere care determină evoluțiile negative în domeniul financiar sau cel al securității (declanșarea crizei economice mondiale; atacuri teroriste care au la bază o rețea cu noduri în peste 60 de state), iar „distincția (...) dintre mediul intern și extern al statului, devine tot mai puțin vizibilă și perceptibilă, datorită efectelor transnaționale, internaționale și subnaționale ale rețelelor”* [4 p. 92].

În multe state naționale sunt constituite rețele structurate, din care fac parte „luptători cibernetici” organizați în efective de acțiune, așa numite „divizii de dezinformare” și grupuri de influență externă care propagă narative cu caracter de discriminare, realizează interferențe în treburile interne. Aceste activități sunt desfășurate, la nivel global, în diverse limbi ale multor popare. Formațiunile menționate, încercă să acționeze la nivelul cognitiv, să influențeze opinia publică, să distorzioneze sensul, să impună noi identități, să modifice credințele și valorile, în extensie să modifice percepția societală și individuală. Prin urmare, realitățile contemporane, combinate cu operațiuni de manipulare și dezinformare, în lipsa unei culturi de securitate dezvoltate sau gândire critică, scade în mod dramatic potențialul societății de a se opune acțiunilor de influență externă. Deopotrivă, în tendința de supremație cognitivă, se amplifică procesele de destabilizare a opiniei publice, ca efect în cascadă este diminuat rolul statului, iar capacitatea „*de cunoaștere și de prelucrare a informației*” [4 p. 85] combinată cu influența mediatică este utilizată, în calitate de „vârf împins” pentru a „*reduce puterea de rezistență națională*” [4 p. 89] și „*poate să afecteze voința națunilor de a conserva cultura, valorile sau anumite forme identitate*” [4 p. 89].

În abordarea teoretică, a lui I. Panarin, războiul informațional și amenințările hibri-

de sunt direcționate la afectarea legitimității politice a adversarului din interior, inclusiv interferență informațională. Acest aspect, în fond, constituie acel „pivot” care asigură desfășurarea proceselor asociate „războiului hibrid”. În context, I. Panarin evidențiază egalitatea dintre „război hibrid” și „război informațional”. Pe scală ierarhică, abordarea conceptului „război de insurgență” (E. Mesner), se realizează simbiozei de operațiuni informative cu acțiuni subversive, astfel, în cât să vizeze baza sistemului de convingeri în societate: *primo* – valori culturale, *secundo* – valori ale conștiinței, *tertio* – valori materiale.

În concluzie, în pofida diversității abordării științifice a conceptului „război hibrid” ori „amenințare hibridă” operaționalizarea sa practică, atestă deopotrivă similitudini și ambiguități. Asimetriile „hybrid warfare” sunt evidențiate, reieșind din, următoarele criterii:

- *obiectiv (scop)* - diferit de paradigma războiului convențional;
- *criterii temporale (timp)* este creată confuzia momentului începerii și finisării amenințărilor;
- *actori implicați (participanți)* - implicarea formațiunilor/entităților statale și non-statale;
- *tactici operaționale* complexe ca formă și modalitate de realizare;
- *parametrii de spațiu* ostilitățile, concurența și confruntarea este realizată peste tot și atotcuprinzător.

Punctele de coeziune, reflectă ipoteza, potrivit căreia complexitatea conflictelor moderne, sunt desfășurate pe „teatre de operațiuni diferite” - militare și civile, instrumentarea lor este realizată de un spectru extins de actori și vizează domeniile politic și diplomatic, economic și *business*, știință și tehnologie, cultură și ideologie. Aceste activități au caracter comprehensiv, care amplifică amenințările de tip nou, prin utilizarea instrumentarului războiului informațional – influența opiniei publice, dezinformarea în masă, interferența externă în treburile interne, manipularea informațiilor, incidente cibernetice.

Factorii evidențiați, induc cunoașterea contradictorie a provocărilor și amenințărilor, fapt care negativ se reflectă asupra aplicării contramăsurilor eficiente, particularizate la nivel tactic și strategic. Pe acest fundal, sunt formate așa numite „sectoare oarbe”, iar confruntarea capătă un caracter comprehensiv care influențează procesele strategice – *politic, militar, economic, social*, inclusiv potențialul informațional și cel de cunoaștere dezvoltat în cadrul societăților.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Baumann J. Using Hybrid War Theory to Shape Future U. S. Generational Doctrine 2021 // <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/using-hybrid-war-theory-shape-future-u-s-generational-doctrine> (accesat 23.02.2024);
2. Cebotari S. „Războiul hibrid”. unele considerațiuni, Securitate, geopolitică și artă militară Revista Militară. nr. 1 (13), Chișinău, 2015 p. 23 – 33.
3. Hoffman Frank G. Conflict in the 21st century: the rise of hybrid wars, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington Virginia, December 2007, p. 8
4. Maior G. Un război al minții – Chișinău: ÎS „Universul”, 2011. – 480 p.
5. Potîrniche M., Petrescu D. - Modalități de contracarare a amenințării hibride la adresa securității statelor : studiu de specialitate / - București.: Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2019, ISBN 978-606-660-402-4
6. Văduva G., Război și cunoaștere Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” B., 2008 Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I” p. 256, ISBN 978-973-663-707-0
7. Артюх В., Туман «гибридной войны»: почему вредно мыслить гибридно., 2016 <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Tuman-gibridnoi-voiny-pochemu-vredno-myslit-gibridno-18405> (accesat la data de 05.03.2024)
8. Першин Ю.Ю. Записки о «гибридной войне», Вопросы безопасности, 2016. № 4. p. 63 - 85. // https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=19510 (accesat la data de 23.02.2024).
9. Тиханычев О.В. — Гибридные войны: новое слово в военном искусстве или хорошо забытое старое? // Вопросы безопасности. – 2020. – № 1. p. 31, // https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=30256 .
10. Фэнли Го - Гибридная война в исследованиях ученых Китайской Народной Республики, în Гражданин выборы власть № 1(23) 2022, М.: p. 140 – 151

UKRAINE'S PRESIDENTIAL ELECTION, 2019: ZELENSKY'S ELECTORAL SOURCES

*Octavia Raluca ZGLOBIU,
Assistant Professor, Specialised Languages Department,
Faculty of Letters, Babes-Bolyai University*

*Aurelia PERU
Doctor Habilitat, Associate Professor,
State University of Moldova*

ABSTRACT

The present article sets out to analyse the context in which the presidential elections in April 2019 took place in Ukraine, the central campaign themes approached by the campaign favourites – the comedy actor V. Zelensky and the incumbent President P. Poroshenko and the structure of the inauguration speech delivered by the newly elected President of Ukraine. In its endeavour to demystify the style of the electoral message and the projection of the candidates' image during the 2019 presidential elections, the study will refer to the impact of the "Steinmeier formula" on the president's mandate as well, and, to correlate all these above-mentioned elements in order to observe if the electoral messages are decisive for managing the candidate's strategic image and position in electoral races.

Keywords: *electoral message, electoral candidates' image, electoral projections impact, V. Zelenski, populism.*

Introduction

The science of political communication currently attests the existence of several divergent ways of defining and measuring the image of political actors. According to some researchers, the image of the candidates is partly a game, a ceaseless interplay between the campaign stimuli and the reactive propensities of the electorate (Coman, 2010, 55). Kenneth Hacker (2004) believes that voters hold the image of a real candidate against that of an ideal candidate on one hand; and on the other they are being judged according to criteria that are specific to each of them. Another controversy concerns the influence of campaign themes on how voters evaluate a candidate and perceive his or her image. While some consider this an important issue, others, on the contrary, assume that the candidates' images should not include their position on campaign themes (Hacker: 2004).

In this article, our scientific approach is predicated on the assumption that the main campaign stimulus which can spur electoral interest and influence the citizens' voting decisions is, in our opinion, the *style of the electoral message*. Thanks to the construction of the campaign message and the selection of campaign themes, voters can feel whether or not they like certain candidates. In this respect, we insist on the fact that campaign themes, reflected in electoral messages, profoundly shape a candidate's image.

In what follows the authors will show how a relevant selection of topics for electoral debates, revolving around current and contextual issues, is crucial for the candidate's

victory. Moreover, will reveal how the candidates' position on campaign themes (*issue position*) can strategically shape their public image.

According to Hacker (2004), the findings of several studies show that issue positions may be used by candidates in order to generate the perception of universal character traits, as part of what Coman (2010) calls "image theory".

In the case study below, we aim to highlight the connection between the candidates' image and the messages they launched in the context of the 2019 presidential elections in Ukraine. More precisely, we will focus on the message-image relationship and on the attributes that a candidate relies on in order to win over the voters, who, in turn, perceive those traits in the candidate.

According to D. Nimmo and R. Savage (1976), there are several roles a candidate may appear to be laying before the voters. By and large, as researchers note, these roles are political and stylistic.

The political role relates to the candidate's status as a – past, present, and future – public official, as well as a politician continuing to represent partisan interests. The stylistic role or, as Coman (2010) points out, the "political style" of the candidates involves, on the one hand, their actions that are not directly political but are meant to impress the electorate, and on the other hand, their distinct personal qualities (physical aspect, behavior, honesty, integrity, compatibility).

In this study, we will dwell on the intentional character of the political message, as an element that confirms the synergy of the candidates' two roles – political and stylistic.

The Presidents of Ukraine

Ukraine has a semi-presidential governing regime. According to Duverger (1980), a semi-presidential political regime is characterized by the following three elements: (1) the President of the Republic is elected by universal suffrage; (2) the President has considerable powers; (3) besides the President, there is a Prime Minister and ministers who have executive and governmental powers and who can only stay in office as long as Parliament does not withdraw its consent. The President is elected for a five-year term. The office of the President of Ukraine was established by the Verkhovna Rada on August 24, 1991. The first elections for the Ukrainian Presidency, after the declaration of sovereignty, took place on December 1, 1991. The first President after the declaration of sovereignty was Leonid Kravchuk – one of the architects of the Belovejskaya Pushchaya Agreement of December 7-8, 1991, together with the President of Belarus, Stanislav Shushkevich and the Russian President, Boris Yeltsin. Kravchuk was also the first president to resign from office as a result of the power struggle between him and his Prime Minister, Leonid Kuchma.

After the dismantling of the USSR and the declaration of national independence and sovereignty, five presidential elections were held in Ukraine. Vladimir Zelensky is the fifth President of Ukraine. He defeated Petro Poroshenko in the second round of the April 21 presidential elections, winning 73.22% of the vote.

TABLE 1. Presidents of Ukraine

Presidents	Period	% obtained
Leonid Kravchuk	1991-1994	61.95%
Leonid Kuchma	1994-2005	1st round - 29.99%, 2nd round - 52.30% (2005)
Victor Yushchenko	2005 -2010	2nd round - 39.87%; repeated elections - 51.99%
Petro Poroshenko	2014 -2019	1st round - 54.70%
Volodymyr Zelensky	2019 -	2nd round -73.22%

During the second term of office of President Kuchma, the Maritime Fleet was split between Ukraine and the Russian Federation; both sides signed the Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation. The Treaty on Ukraine's State Borders (2003) was also signed. Although relations between the two states strengthened under the presidency of Leonid Kuchma, Ukraine did not miss any opportunity to establish relations with the West. Thus, the Strategy on Ukraine's integration within the EU was signed on 11 June 1998.

In 2005, the third president, Victor Yushchenko (2005-2010), promoted by the party "Our Ukraine", won in unusual conditions. In the first round, on 31 October 2005, Yushchenko received 39.87% of the votes. In the second round he came in second after Yanukovych with 46.69% of the votes. However, massive falsifications were invoked, triggering strong mass-protests which came to be known as the "Orange Revolution". On December 26, repeated elections were held for the second round, which gave Yushchenko 51.99% of the total vote. During the Yushchenko administration, relations between Russia and Ukraine became more complicated and the first signs of the information warfare emerged. The presidency opted for Ukraine's NATO membership.

The 2010 elections were won by Victor Yanukovych (2010-2014), promoted by the *Party of Regions*. In the first round he got 35.32% of the votes, while in the second round - 48.95%. Under the mandate of Yanukovych, Kiev's foreign policy changed gear. The law "On the Principles of Ukraine's Domestic and Foreign Policy" promulgated by the President stipulated the refusal to join NATO, although accession to the EU remained a priority in foreign policy. In 2014, at the Vilnius Summit, Yanukovych refused to sign the Association Agreement with the EU, arguing that "the conditions for financial aid provided to Kiev by the EU for signing the Association Agreement were humiliating" (Primele Știri, 2003). Victor Yanukovych claimed that the European Union had promised the Kiev Government that it would receive aid amounting to 610 million euros after the signing of the Association Agreement. The amount was to be offered in instalments for three years, but only after the conclusion of a memorandum with the International Monetary Fund. According to the Ukrainian President, the conditions imposed by the IMF were unacceptable. His action triggered street protests that resulted in events on Maidan. A Kiev court sentenced former Ukrainian President Viktor Yanukovych to 13 years in prison for "high treason". Under the protection of the authorities in Moscow, the Russian secret services managed to get him out of Ukraine on February 22, 2014 and he subsequently received asylum in Russia.

On February 22, 2014, the Verkhovna Rada adopted the decision on the self-withdrawal of President Yanukovich from the leadership of Ukraine. Early elections were to be held on May 25, 2014. Poroshenko was elected the fifth President of Ukraine. He had a tumultuous political experience both in the government and in the Parliament of Ukraine. He served as Minister of Foreign Affairs under the mandate of Yushchenko (2009); as Minister of Trade and Economic Development in 2012, and between 2007 and 2012 he headed the Council of the National Bank of Ukraine. Poroshenko owned a number of companies, including the “Roshen” chocolate factory (Adevărul Newspaper, 2014). Billionaire Petro Poroshenko won the Ukraine presidential elections outright, from the first round, by 54%. The new head of state, nicknamed the “*Chocolate King*”, who supported the revolutionaries in Independence Square, has recently confirmed that he is a stark advocate of the country’s European integration. The Crimean authorities refused to recognize the legitimacy of the newly elected President. On February 28, 2014, Poroshenko went to Simferopol, Crimea, as a representative of the Kiev government, to negotiate grievances and criticisms of those protesting against the EuroMaidan Revolution (Lukas, 2014). Negotiations ended in failure.

Presidential elections – 2019: electoral context

Since none of the candidates got the required number of votes in the March 31, 2019 elections, the second round took place on April 21. The favourites following the first round were 41-year-old actor Volodymyr Zelenski, who won 30.24% of the vote, and the Incumbent Petro Poroshenko, with 15.95% of the votes (The Wall Street Journal, 2014).

In terms of population numbers, Ukraine is the second largest post-Soviet country, after the Russian Federation. More than 34 million Ukrainian citizens were eligible to vote in the March 31 elections. However, several million were prevented from casting their vote because of the armed conflict in the eastern region of Donbas. Ukraine went into electoral fever, being involved in complex geopolitical games. The tense relations with the Kremlin administration largely determined the content and context of the rhetoric of the presidential elections in spring 2019. The electoral foundation was determined both by the EuroMaidan, which exacerbated the country’s economic decline, by Russia’s annexation of the Crimean Peninsula and, of course, by the situation in Donbas.

Tensions with the Russian Federation facilitated the rise of Ukrainian nationalism. Acting President, Petro Poroshenko, took advantage of it.

Candidate Poroshenko

At least half a year before the start of the vote, President Petro Poroshenko was the most important person in Ukrainian politics, along with his party, “*Petro Poroshenko Bloc*”, which made up the government together with the “*Popular Front*,” the party of former Prime Minister Arseniy Yatsenyuk. The main campaign slogan was: “*Army, Faith, Language*”. Poroshenko based his election campaign on the need of a choice between him and Putin, depicting his opponents as puppets of Moscow and imposing a nationalist agenda. Thus, his rating increased in polls after the independence of the Ukrainian Orthodox Church was recognized by the Ecumenical Patriarchate of Constantinople. The President’s contribution to securing the Autocephaly of the Ukrainian Orthodox Church was decisive. It was not by chance that sociologists estimated this implication as an electoral tactic, reflected in the central slogan. According to Ukrainian

sociologist Volodymyr Ishchenko, Poroshenko began to promote the theme of the Autocephaly of the Church in 2017, blaming the “Ukrainian Orthodox Church for being an “agent of Moscow in Ukraine” and stating that the new Church would be “without Putin, without Kirill” (the Patriarch of Moscow) but “with God and with Ukraine.” In his capacity as President of Ukraine, Petro Poroshenko said in a speech in the Rada that the Moscow Orthodox Patriarchate was “a direct threat to national security”.

Poroshenko managed to get the support of several businessmen. He was backed by the Prime Minister, the Speaker of Parliament and the General Prosecutor. He also had sufficient endorsement in the media space, through the TV channel “Kanal 5”.

During the electoral campaign, Poroshenko relied on the results achieved during his presidency. In its electoral platform, one of his major goals was for Ukraine to apply for EU membership by 2023. Regarding the socio-economic situation, Poroshenko promised to continue the fight against corruption in his second term. Another priority of the electoral program was to reduce the widespread phenomenon of poverty in Ukraine.

Together with two other states from the former Soviet space (the Republic of Moldova and Georgia), Poroshenko signed, on 27 June 2014, the Ukraine–European Union Association Agreement. He used the pen from the Vilnius Summit, where Ukraine was to have signed the Association Agreement. This symbolic gesture showed that “history cannot be changed”.

Poroshenko had a distinctly *anti-Russian rhetoric*. He positioned himself in this race as the “*last rebel against Russian aggression*” and as a *protector of the Ukrainian national identity*. After the annexation of Crimea, the President of Ukraine, Petro Poroshenko constantly accused Russia of turning Crimea into a concentration camp and urged Western states to impose economic sanctions against Russia. Poroshenko noted that Russia had pursued “a policy of repression” against the Ukrainian citizens of the Crimea, including the Crimean Tatars, since it had taken control of the peninsula in March 2014. It should be noted that in November 2016, the International Criminal Court ruled that what was happening in Donbas was an armed conflict between Ukraine and Russia.

In connection with the incident in the Kerch Strait, Petro Poroshenko asked German Chancellor Angela Merkel to help Kiev in the crisis with Moscow. He also called for NATO ships to be sent to the Azov Sea, which is separated from the Black Sea through the Kerch Strait. The scandal between Russia and Ukraine broke out after Russian forces opened fire on 29 November 2018 and immobilized three Ukrainian warships, accusing them of illegally crossing the Russian border and disobeying orders to stop.

Therefore, the campaign messages that contributed to the construction of the strategic image of the candidate Poroshenko were: *anti-Russian rhetoric, national identity, poverty reduction*.

Candidate Volodymyr Zelensky

Volodymyr Zelensky’s electorate consisted of three groups of voters: fans of his television show, a very popular comedy about Ukrainian politics, for which the *stylistic role* of the candidate was conclusive; people who were disappointed and tired of the Ukrainian oligarchy, and who wanted fresh faces in politics; those who perceived him as less nationalistic than the other candidates (the *political role* of the candidate). Russian-speaking Zelensky, born in the central Ukrainian city of Kryvyi Rih (Krivoy Rog), at-

tracted many Russian-speakers to his electoral pool. Zelensky, in the electoral context, was perceived by national and international public opinion as an objective reflection of what was happening in Ukrainian society. The Ukrainian electorate detested oligarchs and was willing to vote for any freshly recognized person who was not involved in serious corruption. Therefore, the “Zelensky” option was rather a protest vote against the Ukrainian political elite – the Ukrainian establishment. The high popularity of Vladimir Zelensky, as the anti-elite candidate, whom some experts appreciated as a renewed version of Donald Trump (he rose from 8% of the votes in the fall of 2018 to 25% in February 2019) shows that the Ukrainian voters disagreed with the way state affairs were managed, that they wanted a profound change.

Some analysts have labelled Zelensky as a type of populist politician. In our opinion, Zelensky’s image includes some elements specific to populist leadership, such as criticism of the corrupt and arrogant political elite. However, he, unlike European populists, did not have mass mobilisation behind him. All he had was his television show, around which he tried to unite the electorate. Zelensky, who starred in a series of musical and television films, became one of the owners of the studio Quarter-95 on Channel “1 + 1.” For two years, after 2010, Zelensky was the general producer of the Ukrainian channel Inter (*Zelensky – Biography*, 2020). Therefore, it is not by chance that the candidate received the support of Kolomoisky’s television channel “1+1,” giving Zelensky considerable aerial time, while Channel 5 favoured candidate Poroshenko. The leadership of television channel “1+1” called Poroshenko’s defamation suit a “public relations manoeuvre” on behalf of Poroshenko. For his part, Poroshenko accused the TV channel “1 + 1” of pushing “systematic lies “and “misinformation” about him, by way of revenge for a “contentious nationalisation,” for which Kolomoisky held Poroshenko accountable (*Alegerile din Ucraina: încleștarea oligarhilor*, 2019).

The goal of candidate Zelensky’s electoral staff was the elimination of the oligarchy’s influence from politics. However, during the election campaign, some media sources close to his opponent pointed out his connection with Igor Kolomoisky, a refugee in Israel at that time and one of Ukraine’s richest oligarchs. The latter had opposed Poroshenko and founded the largest bank in country, Privat Bank. He was also the owner of the control package of the national airline. Zelensky’s show was broadcast on one of Kolomoisky’s eight TV stations. Therefore, some analysts held Zelensky accountable for his pseudo-independence. “I will not call him a puppet, but he certainly has connections with the ruling class,” according to the sociologist *Volodymyr Ishchenko*, an expert on the radical movements of Ukraine (*Alegeri prezidențiale în Ucraina: un scrutin pentru oligarhi*, 2019). At the same time, Ukrainian journalists discovered that Zelensky owned a 600-meter villa on the beach in Forte dei Marmi in Italy, which he did not disclose in the public declaration of assets. The candidate had allegedly paid an Italian company 3.8 million euros for that luxury villa in 2017.

In his electoral platform, Zelensky came up with the proposal to vote against everyone rather than standing for his own vision. The candidate referred to how every citizen should get involved in politics. His electoral doctrine – the government of the country by all. Each, depending on the skills, should engage in an ad hoc formed team. Zelensky proposed a circumstantial rather than a well-thought-out vision (*Cererea și oferta în*

platformele electorale, 2020) He pledged to continue pursuing EU and NATO membership as Ukraine's long-term goals.

The image-messages of candidate Zelensky

According to a study conducted in January 2019 by the Institute of Sociological Research "Oleksandr Yaremenko", Ukrainian citizens appreciated the following two large categories of problems as important for the electoral race:

- the conflict in the East of the country;
- the socio-economic situation.

For this reason, the electorate preferred less aggressive, more unifying electoral messages, capable of generating social balance. These topics were included in the candidate's electoral rhetoric. So was the protest against the corrupt Ukrainian political elite, the Ukrainian establishment. Zelensky did not just send messages to a particular type of electorate. He wanted to put an end the old division between "pro-Russian and pro-European Ukrainians. He stated that "We are building a pro-Ukrainian European nation, first and foremost."

A first in presidential debates was the presidential candidates' debate held at the Kiev Olympic Stadium, at Zelensky's initiative, on April 19, Friday, two days before the elections. During the debates, the two presidential candidates adopted distinct stances. Zelensky presented himself as "a simple man who came to destroy the system", "the servant of the people" while Poroshenko presented himself as "the only one who could stop Russian aggression.") In other words, the "anti-system man" vs. "the nationalist-patriot". Thus, Petro Poroshenko reproached Vladimir Zelensky for speaking Russian and avoiding Ukrainian. At the same time, Poroshenko reproved his opponent that instead of meeting with citizens, coming to debates to present his electoral program and convincing people of the importance of his reforms, he had been travelling through Europe and that he had a meeting in Berlin scheduled for the very day of April 19.

President Zelensky won the elections in the second round with an unprecedented number of votes (13.5 million), in virtually every region except the Lviv region, which preferred his opponent (*Results of 2018 "EU versus Disinformation" screening: Ukraine remains under fire through disinformation, 2019*) The party led by Zelensky ("*The People's Servant*") consisted mainly of novices in politics and won 254 out of 450 parliamentary mandates. Four other parties crossed the 5% electoral threshold: the Opposition Platform (pro-Russian, 43 seats), the "Homeland" of former Prime Minister Yulia Tymoshenko (26 seats), the party of ex-President Petro Poroshenko (25 seats) and "Voix", founded by Ukrainian rock star Sviatoslav Vakarchuk (20 seats) (*Noul parlament al Ucrainei, în care partidul lui Zelenski este majoritar, s-a reunit în prima sa sesiune, 2019*) Thus, Zelensky's party was the first in independent history of Ukraine to have held the majority in parliament by itself. With these elections, Ukraine had entered a new stage.

Johannes Hahn, the European Commissioner for Neighbourhood and Enlargement, announced that Vladimir Zelensky's main task in the coming years would be to pay off Ukraine's "huge debts", which exceeded 30% of the country's annual budget. At the beginning of May, Russian media reported that the Ukraine's public debt to GDP ratio had decreased to 59% after the first half of 2019, having actually reached 71% earlier. In April, Ukrainian Prime Minister Vladimir Groysman announced that the

amount of debt had steadily declined since 2016 and gave assurances that over the next two years it was expected to go down to 41% (*UE a anunțat care este sarcina principală a lui Zelensky, 2019*).

The “hybrid war” in the electoral campaign

The 2019 Ukrainian presidential elections took place in the context of a conventional and hybrid aggression on the part of Russia. The Kremlin has long used Ukraine as a test ground for its hybrid and misinformation operations, refining techniques that would later be applied in Europe and the United States. These technologies were effectively used in the context of the March 2014 events in Crimea. Therefore, the misinformation campaign before the Ukrainian vote was an extension of the hybrid war against Ukraine’s sovereignty. Of the more than 5,000 disinformation cases recorded in the *EU vs Disinfo* database since 2015, nearly half targeted Ukraine. The dedicated themes that persisted in the pro-Kremlin media during the electoral period, aiming to influence the voting process, the results and the purpose of the elections themselves were:

- the statehood of *Ukraine* (“*Ukraine is not a real state, and it will disintegrate*”);
 - its results (“*Ukrainians are so hungry that they steal bread from pigeons*”);
 - its democracy (“*Ukraine is governed by a fascist regime*”);
 - its relations with the international community (“*Ukraine is abandoned, the West is tired of Ukraine*”);
 - fuelling antagonism against Ukraine (“*Ukraine is Russophobic*“, it “*violates the Minsk agreements*“ and sets challenges against Russia)
- (Results of 2018 “EU versus Disinformation” screening: Ukraine remains under fire through disinformation, 2019).

The pro-Kremlin misinformation used the denial of Ukrainian statehood and sovereignty to undermine the Maidan protests and to justify the annexation of Crimea and military aggression in eastern Ukraine. These messages were recalibrated in the context of the elections. The myth that was spread was that the outcome of the popular vote would be decided outside the borders of Ukraine. Media propaganda was supposed to induce the idea that: electoral competition was just an imitation; the autocephaly of the Ukrainian Church and the Kerch Strait incident in the Azov Sea were pre-election tricks engineered to help Poroshenko overcome political anaemia; almost a quarter of Ukraine’s population had left the country because of its pro-NATO politics; in Ukraine there was no freedom of expression and Europe no longer cared about Ukraine. Misinformation, ridicule and deprecating language were used to denigrate and diminish the importance of Ukrainian elections. Together, these themes were aimed at perpetuating the pro-Kremlin vision that, no matter how Ukrainians voted, their democratic election was emptied of any significance. As a counter-propaganda tool in the information war, in an attempt to disseminate authentic information, Ukrainian civil society launched several non-governmental platforms: *EuroMaidan Press*, *Ukraine Crisis Media Centre*, *StopFake* (*EU vs Disinfo, 2019*)

President Zelensky’s inaugural speech: anti-establishment

In his inauguration speech, Volodimir Zelensky came up with extremely harsh messages to both the government and the Verkhovna Rada, which the newly elected president announced he was determined to dissolve. Zelensky pointed out the first goals of

his mandate: the adoption of the law on the cancellation of immunity of deputies, the resignation of the prosecutor general, the resignation of the defence minister. *“For this you have two months. After that, early parliamentary elections will come. I will dissolve the Verkhovna Rada”*.

What is peculiar about Zelensky’s electoral rhetoric – as well as for his inauguration rhetoric – is that he describes not only his electoral victory, but also his political power as a collective act, thus making everyone responsible for the government’s successes and, possibly, the failures, and not just the power holders in the state. It is a rhetorical phenomenon of “nationalizing” presidential power, since the people are the sovereign.

“It’s our victory. Each of us today laid a hand on the Constitution and took the oath. Each of us bears responsibility for Ukraine. We chose the path to Europe, but Europe isn’t out there somewhere. Europe is here. When it is here, it’ll be in Ukraine. I hereby call out to every Ukrainian on the planet. We need you. You are bound not to return to Ukraine, but to come home. We don’t need souvenirs. Bring us your knowledge, your experiences,” Zelensky said in the beginning of his speech.

The head of state sent the government a harsh message, asking the ministers to resign and “give up their place in favour of the future generations”:

“The government does not solve our problems. It itself is our problem. I don’t understand our government, it does nothing but flutter their hands and claim there’s nothing we can do. You can at least grab a sheet and make room for those who actually think.”

A little populism did not compromise the perception of the president’s inauguration speech. On the contrary, it showed that a new style of government had begun in Ukraine, one without arrogance:

“The fact that I was elected proves that citizens are tired of smug politicians. People who will serve the people must come to power. I don’t want your offices to have portraits of me. The president’s not a religious icon. He’s not a portrait. Display the portraits of your children there and think about them with every decision you make.” (Discursul lui Volodimir Zelensky și primul decret în calitate de președinte, 2019)

It is worth noting the pun “*to laugh*” — “*not to cry*”, which Zelensky used to legitimise the transition from his career as a comedian to that of a politician and head of state:

“Dear people, throughout my activity I have tried to make Ukrainians laugh. That’s what I felt like doing. It wasn’t just my job; it was my mission. Over the next five years, I will do my best to ensure that Ukrainians do not cry.”

In his inauguration speech, the President of Ukraine also mentioned that the first problem to be solved was to put an end to the conflict in Donbas:

“I’m ready to do anything so that our heroes don’t die. I am ready to lose my job in exchange for peace, but without giving up our territory. We didn’t start this war, but we have to end it and we’re ready for dialogue. And this dialogue must begin with the release of all Ukrainian prisoners. Crimea and Donbas are Ukrainian land. We have lost not just territories, but also people” (Discursul lui Volodimir Zelensky și primul decret în calitate de președinte, 2019)

Because he is a new man in politics, his main message is anti-*establishment*, against bureaucracy, against the old arrogant political class. Armand Goșu, a Romanian analyst,

states that “this is a discourse of great importance for history, announcing a continuation at very high levels of a new type of politics. *A new kind of populism*, which could also be embraced by other leaders from the former Soviet republics with some fabulous results” (Armand Goșu despre suportul politic pentru Zelensky, 2019)

Zelensky – post-election

With 373 votes out of 450 in Parliament, Ukrainian lawmakers voted in favour of waiving parliamentary immunity before justice. Thus, one of the anti-corruption electoral promises of the reformist President Volodymir Zelensky was fulfilled. Previously, the immunity of MPs could only be lifted by a vote in Parliament on each individual case. The new law entered into force in early 2020.

On August 29, Zelensky submitted for consideration another reformist bill, on *impeachment*, in the Verkhovna Rada. On September 10, the Rada adopted the draft law on the procedure for impeachment of the President in final reading, subsequently promulgated by the President of Ukraine. According to the document, a special temporary parliamentary inquiry commission is to be formed within 30 days from the date of commencement of the impeachment action. Within six months, it must draw up its conclusions, based on the investigation regarding the actions of state treason or any other violations that might be committed the President, and present them to Parliament (Zelensky a semnat Legea privind impeachmentul, 2019)

The “Steinmeier Formula” – a challenge for Zelensky to restore peace in Donbas

The “Steinmeier Formula”, proposed by German President Frank-Walter Steinmeier, provided a roadmap for peace restoration in Donbas by withdrawing military forces from the contact line, holding elections in separatist territories and, subsequently, granting a special status for the area concerned. During a work visit to Georgia, German President Frank-Walter Steinmeier stated that the “Steinmeier formula” was an attempt to take “big steps” in the settlement of the conflict in Donbas, as stipulated by the Minsk agreements, in a series of “small steps” (Штайнмайер прокомментировал «формулу Штайнмайера» Больше читайте тут, 2019)

On October 1, the document containing the so-called “Steinmeier formula” for resolving the conflict in Donbas was signed in Minsk by representatives sent by Kiev, Moscow, the separatist republics and the OSCE. According to this document, Ukraine had to adopt a special law under which local elections were to be held in the occupied territories of the Donetsk and Luhansk regions, monitored by OSCE and ODIHR representatives. On election day (at 20:00 local time), a provisional law granting Donbas a special status was to enter into force in Ukraine.

The law was to become permanent only after the OSCE confirmed that the elections in the separatist zone were conducted in compliance with democratic requirements. The document, which has been made public, does not provide for the withdrawal of troops from the front line or for the transfer to Ukraine of border control with Russia, even though President Volodymir Zelensky said that the “Steinmeier formula” approved by all parties also included these aspects.

The phrase “Steinmeier formula” came into the use of negotiations on the fate of Donbas in 2016. Zelensky’s team agreed to sign this document and Russia presented this step as a condition for holding a meeting in the Normandy Format. Emmanuel

Macron, who is trying to pose as a leader in European politics, is considered the driving force of the Normandy Format meeting.

However, on September 21, 2019, P. Poroshenko stated, in the context of negotiations in the Normandy Format, that Russian President V. Putin had claimed that the “Steinmeier formula” was to be written by the head of Russian diplomacy Sergey Lavrov.

Zelensky’s decision to accept the “Steinmeier formula” sparked protests in Kiev and other Ukrainian cities. Nationalist forces, veterans of the conflict in Donbas (east) and members of paramilitary organizations considered the solution was a surrender of the country to Russia. Zelensky, in a video message published on Facebook, had to declare that “no surrender, no betrayal of national interests will take place” (Zelensky despre formula Steinmeier, 2019). This is, however, a serious test for President Zelensky and will leave its mark on the quality of his term.

Presidential Communication

As President, Zelensky initiated a new form of presidential communication with television and Internet implications – the so-called “*marathon*”. Therefore, to the three models of presidential communication described by Frenchman Jean Mouchon – the *authoritarian model*, the *agora model*, and the *interactive model* – we may add one more (Mouchon, 1995). On 10 October 2019, Zelensky held, for the first time, a “press marathon”, attended by about 300 journalists. Media representatives asked questions to the head of state in groups of 7-10 people. The groups changed every half hour. The head of state’s talks with journalists lasted 14 hours and were transmitted online on Facebook. The press conference started at 10:00 in the morning and ended after midnight, during which time Zelensky answered all press questions (Conferință de presă record, 2019).

The *authoritarian* or *dyadic model* involves being interviewed by a journalist. The audience is absent from the studio, but the journalist speaks on behalf of the absent protagonists, according to the formula “whatever if of interest to the people”. Within the framework of the “*agora*” model, the president is interviewed by several journalists, but he is directly confronted with an audience. Unlike the *agora model*, the role of the journalist is reduced to a minimum in the *interactive* format. This model leads to greater public participation and longer interactions. The *interactive model* is the most egalitarian of all three models (Peru-Balan & Bahneanu, 2018).

Zelensky also changed the classic political message for New Year’s Eve. “*Who am I?*” This was the beginning question of Vladimir Zelensky’s speech, addressed to the Ukrainians, in which the official continued to talk about the personality of all Ukrainians. Zelensky chose to come up with a different format of the New Year’s Eve message, and the classic “political speech” was replaced with a video showing citizens from different corners of Ukraine. “Our passport does not indicate whether the Ukrainian is right or wrong. It is not indicative of whether he is a “patriot” or a “little Russian”. All that is written there is: citizen of Ukraine,” Zelensky pointed out. “We were equally happy when our people entered the Euro (European Football Championship 2020, *explanation ours*). We smile the same way when we walk down a flat road. We are equally happy upon the birth of our first child. Be it a boy or a girl. We are happy if we are in love. Whether in Slavyansk, or in Drogobic. And the crosses on the graves of the soldiers of Ternopol, in Krivoy Rog, do not compete in patriotism. We are happy when our sailors

and prisoners return, we all cry from happiness,” Zelensky said. “It does not matter what the street is called, it matters that it is lit and paved,” Zelensky added. “Let’s remember that to love Ukraine means to love all Ukrainians. No matter which part of the country they were born in. May peace be on our side!”, concluded the President of Ukraine (Zelenski a schimbat clasicul mesaj politic de Revelion pe unul de suflet, 2020).

Conclusions

Zelensky’s victory denotes the electorate’s disenchantment with the “ossified”, arrogant, bureaucratic political elites and the opening of the electoral public towards a new model of leadership – non-political people in politics. The same happened in Slovakia, where the victory in the presidential elections on 17 March 2019 went to liberal lawyer Zuzana Caputova. She became the first female president of Slovakia, gaining 58.4% of the vote in the second round of the presidential elections.

The victory of actor Zelensky is also that of a man who marks a generational shift in politics. Until now, virtually all Ukrainian politicians were classically trained during the communist regime. Zelensky took advantage of the population’s anti-system resentment due to the war of the past five years and the high-level corruption. More than 73% – three-quarters of the population – have shown that they want a change as radical as that in the Maidan five years ago.

Our conclusion provides an axiomatic validation to the hypothesis announced in the introduction: namely, that electoral messages are decisive for managing the candidate’s strategic image and position in electoral races. Moreover, this positioning principle is relevant for competitors coming from a different area than that of politics. The focus of electoral messages on controversial topics in society can serve as a “compass” for the electoral orientation of potential voters. An electoral competitor who has acquired professional fame needs a political identity, which can be shaped by addressing the sensitive issues faced by society in a certain stage of social-political and economic evolution.

Bibliography

1. Coman, Claudiu. (2010). *Sfera publică și imagine politică*. București: Editura C.H Beck, p. 55
2. Hacker, Kenneth. (2004). *Presidential Candidate Images*. Ianham (MD), Rowman Littlefield Publishers pp. 21-22
3. Duverger, Maurice. (1980). *A New Political System Model: Semi-presidential Government*, European Journal of Political Research, vol. 8, No. 2 p. 166
4. Mouchon Jean. (1995) *La communication présidentielle en quête de modèle*. In: *Hermès*, pp. 17-18.
5. Nimmo, D., Savage R. (1976). *Candidates and Their Images*. Pacific Palisades, CA. Goodyear.
6. Peru-Balan A., Bahneanu V. (2018). *Paradigma comunicării prezidențiale: geneză, persuadare, ritualizare*. In *Revista de Filosofie, Politologie și Sociologie*, No. 3 (178), pp. 94

Media Posts:

7. *Ianukovici spune de ce a refuzat să semneze Acordul de Asociere*, (Ianukovici explains why he has refused to sign the Association Agreement) Media Post. Retrieved on February 22, 2020 from <https://primelestiri.md/ro/ianukovici-spune-de-ce-a-refuzat-sa-semneze-acordul-de-asociere-cu-ue-am-fost-umiliti---4201.html>
8. “Regele ciocolatei, viitorul președinte de la Kiev”, *Adevărul Newspaper*. Media Post. Retrieved on May 18, 2014 from https://adevarul.ro/international/europa/info-grafie-regele-ciocolatei-viitorulpresedinte-kiev-1_5378f4e60d133766a8c3ea71/index.html
9. Alpert Lukas, “Petro Poroshenko to Be Inaugurated as Ukraine President June 7”. *The Wall Street Journal*. Media Post. Retrieved on May 29, 2014 from <https://www.wsj.com/articles/petro-poroshenko-sworn-in-as-ukraine-president-1402138124>.
10. Alegeri prezidențiale în Ucraina: CEC a publicat rezultatele primului tur. Media Post. Retrieved on May 15, 2019 from <https://ro.sputnik.md/International/20190404/25382446/Alegeri-prezidentiale-in-Ucraina-2019-CEC-a-publicat-rezultatele-finale-ale-primului-tur.html>
11. Războiul prin Patriarhii: Ucraina contra Rusia. Biserica Ortodoxă Ucraineană a devenit independentă. Media Post. Retrieved on January 22, 2020 from <https://www.info-sud-est.ro/razboiul-prin-patriarhii-ucraina-contra-rusia-biserica-ortodoxa-ucraineana-a-devenit-independenta/>,
12. Proșenco a semnat Acordul de Asociere cu pixul de la Vilnius. Media Post. Retrieved on February 22, 2020 from <https://unimedia.info/stiri/video-Poroshenko-a-semnat-acordul-de-asociere-cu-pixul-de-la-vilnius-78560.html>.
13. V. Zelensky – Biography. Media Post. Retrieved on February 21, 2020 from <https://ro.odkurzacje.info/1068-vladimir-zelensky-biography-news-photos.html>.
14. Alegerile din Ucraina: încleștarea oligarhilor. Media Post. Retrieved on May 1st, 2019 from <https://moldova.europalibera.org/a/alegerile-din-ucraina-încleștarea-oligarhilor/29845406.html>
15. Balhorn Loren. (2019) *Alegeri prezidențiale în Ucraina: un scrutin pentru oligarhi* (An interview with Ukrainian sociologist Ișcenco V.), Media Post. Retrieved on March 29, 2019 from <http://www.platzforma.md/arhive/387223>,
16. Cererea și oferta în platformele electorale. Media Post. Retrieved on February 22, 2020 from https://www.academia.edu/38682247/Cererea_și_oferta_în_platformele_electorale._Partea_a_II
17. Noul parlament al Ucrainei, în care partidul lui Zelenski este majoritar, s-a reunit în prima sa sesiune. Media Post. Retrieved on August 29, 2019 from <https://www.moldpres.md/news/2019/08/29/19006781>
18. UE a anunțat care este sarcina principală a lui Zelensky. Media Post. Retrieved on May 13, 2019 from <https://deschide.md/ro/stiri/externe/48359/UE-a-anun%C8%9Bat-care-este-sarcina-principal%C4%83-a-lui-Zelenski.htm>
19. Results of 2018 “EU versus Disinformation” screening: Ukraine remains under fire through disinformation. Media Post. Retrieved on January 15, 2019 from <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/news/results-2018-eu-versus-disinformation-screening-ukraine-remains-under-fire>

20. *EU vs Disinfo*, Media Post. Retrieved on May 2, 2019 from <https://moldova.europalibera.org/a/alegerile-ucrainene-la-televiziunea-rusă-ucraina-va-deveni-o-republică-bananiară-eu-vs-disinfo-radio-europa-libera/29849651.html>
21. Discursul lui Volodimir Zelensky și primul decret în calitate de președinte, Media Post. Retrieved on May 20, 2019 from <https://www.politics.md/?article=28757>
22. Armand Goșu despre suportul politic pentru Zelensky (Interview). Media Post. Retrieved on May 21, 2019 from <https://moldova.europalibera.org/a/armand-go%C8%99u-f%C4%83r%C4%83-niciun-suport-politic-e-imposibil-pentru-zelenski-s%C4%83-reziste-/29954189.html>,
23. Zelensky a semnat Legea privind impeachmentul. Media Post. Retrieved on September 24, 2019 from <http://lyberti.com/zelenski-a-semnat-legea-privind-impeachmentul-presedintelui/>
24. Штайнмайер прокомментировал «формулу Штайнмайера» Больше читайте тут. Media Post. Retrieved on December 15, 2019 from <https://gordonua.com/news/politics/shtaynmayer-prokommentiroval-formulu-shtaynmayera-1329416.html>
25. Zelensky despre formula Steinmeier. Media Post. Retrieved on October 4, 2019 from <https://radiochisinau.md/zelenski-despre-formula-steinmeier-nu-este-un-act-de-capitulare---96101.html>
26. Conferință de presă record. Media Post. Retrieved on October 10, 2019 from <https://www.mediafax.ro/externe/conferinta-de-presa-record-presedintele-ucrainei-volodimir-zelenski-a-vorbit-cu-jurnalisti-ucraineni-si-straini-timp-de-peste-14-ore-video-18456276>,
27. Zelenski a schimbat clasicul mesaj politic de Revelion pe unul de suflet. Media Post. Retrieved on January 5, 2020 from <https://stiri.md/article/international/zelenski-a-schimbat-clasicul-mesaj-politic-de-revelion-pe-unul-de-suflet>.

EVOLUȚIA SISTEMULUI EDUCAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA DIN PERSPECTIVA INTEGRĂRII EUROPENE

EVOLUTION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA FROM THE PERSPECTIVE OF EUROPEAN INTEGRATION

*Aliona DELINSCHI,
masterandă,
program Relații Internaționale, USM*

SUMMARY

The evolution of the educational system in the Republic of Moldova has been significantly influenced by European integration efforts. This article explores the reforms implemented in the context of aligning with European standards, addressing both achievements and challenges encountered. The reform of higher education, including alignment with the Bologna Process, restructuring of study programs, and the introduction of the ECTS credit system, has significantly impacted the quality of education. In the pre-university sector, curriculum modernization, continuous teacher training, and infrastructure improvements have been major priorities. However, issues related to funding, regional disparities, and teacher migration have posed significant obstacles. Despite these challenges, opportunities offered by European partnerships and the digitization of education open new perspectives for the development of the educational system. Investments in research and innovation, as well as continuous teacher training, are essential for creating a modern and competitive educational system. Thus, the Republic of Moldova can continue to make progress towards successful European integration, ensuring quality education for all its citizens.

Keywords: education, integration, reforms, digitization, modernization, sustainability, partnerships.

Evoluția sistemului educațional al Republicii Moldova este strâns legată de procesul de integrare europeană, care a influențat reformele și politicile educaționale implementate în ultimii ani. În cadrul acestui articol îmi propun să analizez transformările sistemului educațional moldovenesc, evidențiind eforturile și provocările întâlnite în contextul integrării europene.

Republica Moldova și-a declarat independența în 1991, după destrămarea Uniunii Sovietice. Această tranziție a marcat începutul unei perioade de schimbări politice și economice semnificative. În calitate de stat independent, Moldova s-a confruntat cu provocări majore în stabilirea unei economii de piață funcționale și a unui sistem democratic solid. Sistemul educațional a trebuit, de asemenea, să se adapteze noilor realități,

trecând de la un model centralizat, de inspirație sovietică, la unul orientat către valorile și standardele europene.

Integrarea europeană a fost oficializată prin semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană în 2014. Acest acord prevede alinierea politicilor moldovenești la standardele europene, inclusiv în domeniul educației. În acest context, autoritățile moldovenești au început să implementeze reforme menite să modernizeze sistemul educațional și să asigure compatibilitatea cu normele și standardele europene.

Realizările obținute în ultimii ani în revitalizarea conceptuală, teoretică, curriculară, de formare continuă și managerială a învățământului au un impact pozitiv asupra tuturor sferelor vieții sociale din Republica Moldova. Elaborarea și aplicarea unor politici eficiente pentru compatibilizarea și integrarea sistemelor educaționale are drept scop îmbunătățirea calității vieții. Noile cerințe strategice din politica educațională, utilizarea noilor tehnologii în educație, schimbările de personal, migrația populației și interesele grupurilor politice influențează direct starea de lucru în acest domeniu. Provocările contemporane și ale societății ne obligă să actualizăm viziunea și concepțiile privind educația. Activitatea școlară se concentrează pe integrarea Moldovei în spațiul european, prin valorificarea experiențelor educaționale ale statelor din Europa de Vest și aderarea la Uniunea Europeană.

Reforma Sistemului Educațional - alinierea la Procesul Bologna

Una dintre cele mai semnificative reforme a fost alinierea sistemului de învățământ superior la Procesul Bologna, inițiată în 2005. Scopul principal al acestui proces a fost crearea unui spațiu european al învățământului superior, care să faciliteze mobilitatea studenților și a cadrelor didactice și să asigure recunoașterea reciprocă a calificărilor. Implementarea Procesului Bologna în Republica Moldova a presupus:

- *Restructurarea programelor de studii:* Adaptarea programelor universitare pentru a corespunde ciclurilor de studii de tip licență, masterat și doctorat.
- *Introducerea sistemului de credite ECTS:* Utilizarea Sistemului European de Credite Transferabile (ECTS) pentru a facilita recunoașterea studiilor și transferul de credite între universități.
- *Asigurarea calității educației:* Implementarea unor mecanisme de asigurare a calității, inclusiv evaluarea periodică a programelor de studii și acreditarea instituțiilor de învățământ superior.

Învățământul preuniversitar

În sectorul preuniversitar, reformele au vizat modernizarea curriculumului, formarea continuă a cadrelor didactice și îmbunătățirea infrastructurii școlare:

- *Modernizarea curriculumului:*

Curriculumul a fost revizuit pentru a include noi discipline și metode de predare care să dezvolte competențe esențiale pentru piața muncii și societatea bazată pe cunoaștere. Accentul a fost pus pe învățarea activă, gândirea critică și utilizarea tehnologiilor digitale în procesul educațional.

- *Formarea cadrelor didactice:*

Programele de formare continuă pentru cadrele didactice au fost intensificate pentru a asigura adaptarea acestora la noile metode pedagogice și tehnologii educaționale. Parteneriatele cu instituții europene au jucat un rol crucial în furnizarea de programe

de formare de înaltă calitate.

- *Modernizarea infrastructurii:*

Investițiile în modernizarea infrastructurii școlare au vizat renovarea clădirilor, dotarea cu echipamente moderne și accesul la internet de mare viteză. Aceste îmbunătățiri sunt esențiale pentru crearea unui mediu de învățare propice.

Învățământul superior și cercetarea

În învățământul superior, reforma s-a concentrat pe modernizarea universităților, îmbunătățirea calității cercetării și dezvoltarea parteneriatelor internaționale. Universitățile din Republica Moldova au fost încurajate să participe la programele europene de mobilitate, precum Erasmus+, și să dezvolte proiecte de cercetare în colaborare cu instituții europene. Aceste inițiative au fost menite să sporească competitivitatea și recunoașterea internațională a instituțiilor de învățământ superior din Moldova.

De asemenea, s-a pus un mare accent pe modernizarea instituțională, inclusiv revizuirea structurilor administrative și academice pentru a spori eficiența și calitatea educației, cât și pe dezvoltarea parteneriatelor strategice cu instituții europene și participarea activă la rețelele academice internaționale, facilitând schimburile academice și transferul de know-how.

În procesul de evoluție a sistemului educațional din Republica Moldova apar și anume provocări, cum ar fi cele din figura 1.1. de mai jos:

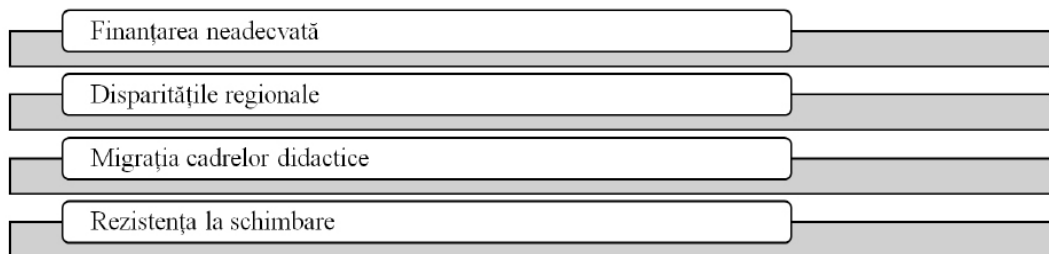

Figura 1.1. Provocări în procesul de evoluție a sistemului educațional din Republica Moldova

Sursa: Elaborat de autor

- *Finanțarea inadecvată*

Una dintre principalele provocări în implementarea reformelor a fost finanțarea inadecvată. Deși au fost realizate progrese semnificative, resursele limitate au afectat calitatea și sustenabilitatea schimbărilor. Modernizarea infrastructurii și dotarea școlilor și universităților cu echipamente moderne au necesitat investiții considerabile, care nu au fost întotdeauna disponibile.

- *Disparitățile regionale*

Disparitățile regionale au reprezentat o altă provocare majoră. Diferențele semnificative dintre zonele urbane și rurale în ceea ce privește accesul la educație de calitate au persistat, afectând echitatea și incluziunea în sistemul educațional. În zonele rurale, lipsa resurselor și a cadrelor didactice calificate a fost mai acută, ceea ce a dus la inegalități în performanțele educaționale ale elevilor.

- *Migrația cadrelor didactice*

Migrația cadrelor didactice către țările europene a fost un fenomen care a afectat negativ sistemul educațional moldovenesc. Salariile mai atractive și condițiile de muncă mai bune din Uniunea Europeană au determinat mulți profesori și cercetători să părăsească țara, ceea ce a dus la un deficit de personal calificat în instituțiile de învățământ din Republica Moldova.

- *Rezistența la schimbare*

O altă provocare majoră a fost rezistența la schimbare din partea unor segmente ale societății și a personalului educațional. Implementarea reformelor a necesitat schimbări culturale și organizaționale semnificative, care nu au fost întotdeauna ușor de acceptat. Rezistența la schimbare a fost amplificată de lipsa de informații și de înțelegere a beneficiilor pe termen lung ale reformelor propuse.

Modernizarea învățământului superior din Republica Moldova presupune garantarea drepturilor constituționale, asigurarea libertăților și necesităților cetățenilor în sfera educațională, creșterea calității sistemului de învățământ superior în concordanță cu cerințele contemporane ale personalității, societății și statului, formarea unei tinere generații profesioniste, dornică să trăiască într-o societate civilă democratică, capabilă să creeze o economie bazată pe cunoaștere.

Consider că elementele principale de care depinde calitatea procesului de învățământ, pentru evaluarea cărora trebuie evidențiate criterii adecvate, sunt: conținutul planurilor de învățământ și al programelor analitice, calitatea infrastructurii, toate împreună oferind condiții pentru desfășurarea procesului de învățământ. De asemenea, un element esențial ce determină nivelul calității procesului educațional este metodică de predare, de formare a abilităților și de evaluare a cunoștințelor

Perspective și oportunități

- *Parteneriatele Europene*

Integrarea europeană continuă să ofere oportunități valoroase pentru sistemul educațional al Republicii Moldova. Parteneriatele cu instituțiile europene și accesul la programele de finanțare europene pot contribui la dezvoltarea capacităților educaționale și de cercetare. Proiectele comune și schimburile academice facilitează transferul de bune practici și inovații, consolidând calitatea educației în Moldova.

- *Digitalizarea educației*

Digitalizarea educației este o direcție esențială pentru viitorul sistemului educațional moldovenesc. Implementarea tehnologiilor digitale și a platformelor de învățare online poate îmbunătăți accesul la educație, în special în zonele rurale și izolate. Pandemia COVID-19 a accelerat adoptarea acestor tehnologii, evidențiind importanța lor pentru asigurarea continuității procesului educațional.

1. *Platforme de învățare online:* Dezvoltarea și implementarea platformelor de învățare online pot facilita accesul la resurse educaționale de calitate pentru toți elevii și studenții, indiferent de locație. Aceste platforme permit desfășurarea cursurilor, seminariilor și workshop-urilor în mediul virtual, asigurând continuitatea procesului educațional în perioade de criză.
2. *Resurse educaționale deschise (OER):* Promovarea și utilizarea resurselor educaționale deschise (OER) pot contribui la democratizarea accesului la

cunoaștere și la reducerea costurilor asociate materialelor didactice. OER-urile pot fi adaptate și personalizate pentru a răspunde nevoilor specifice ale diferitelor categorii de elevi și studenți.

3. *Formarea cadrelor didactice în utilizarea tehnologiilor digitale*: Pentru a maximiza beneficiile digitalizării, este esențial să se asigure formarea continuă a cadrelor didactice în utilizarea eficientă a tehnologiilor digitale. Programele de formare trebuie să includă atât aspecte tehnice, cât și pedagogice, pentru a asigura integrarea optimă a tehnologiei în procesul de predare-învățare.

Inovația și cercetarea

Promovarea inovației și cercetării este crucială pentru dezvoltarea unui sistem educațional competitiv la nivel european. În acest sens, se impun următoarele direcții de acțiune:

1. *Crearea Centrelor de Excelență*: Înființarea centrelor de excelență în domenii prioritare pentru economia națională poate stimula cercetarea aplicată și dezvoltarea de soluții inovatoare. Aceste centre pot atrage finanțări internaționale și pot deveni poli de atracție pentru talentele locale și internaționale.
2. *Parteneriate public-private*: Dezvoltarea parteneriatelor public-private poate facilita transferul tehnologic și aplicarea rezultatelor cercetării în industrie. Implicarea sectorului privat în finanțarea cercetării și în definirea priorităților de cercetare poate asigura relevanța și aplicabilitatea practică a proiectelor de cercetare.
3. *Mobilitatea academică și de cercetare*: Stimularea mobilității academice și de cercetare prin programe internaționale, precum Erasmus+, poate contribui la creșterea competențelor și la extinderea rețelelor de colaborare ale cercetătorilor moldoveni. Mobilitatea internațională permite accesul la infrastructuri de cercetare de ultimă generație și la colaborări cu experți din diverse domenii.

În concluzie, putem menționa că evoluția sistemului educațional al Republicii Moldova din perspectiva integrării europene reflectă un proces complex de reformă și adaptare. Deși provocările sunt numeroase, eforturile depuse pentru alinierea la standardele europene au generat progrese semnificative. Continuarea acestui parcurs necesită investiții susținute, parteneriate internaționale și o abordare integrată care să asigure echitatea și calitatea în educație pentru toți cetățenii Republicii Moldova.

Consider că spațiul european al educației ar trebui să se concentreze pe atingerea obiectivelor comune, inclusiv pe asigurarea unei educații de calitate pentru toți, și trebuie să fie creat pe baza alinierii cu politicile existente și tendințele educaționale din UE și din afara UE și pe baza evaluării critice a acestora, pentru a asigura coerență, consecvență și rezultate realizabile, acordând, de asemenea, un nou impuls dezvoltării lor și respectând principiile atribuirii, subsidiarității, libertății, proporționalității și autonomiei instituționale și educaționale.

Prin valorificarea oportunităților oferite de integrarea europeană și abordarea provocărilor cu o strategie bine fundamentată, Republica Moldova poate construi un sistem educațional modern și competitiv, capabil să răspundă nevoilor unei societăți în schimbare și să contribuie la dezvoltarea durabilă a țării.

Bibliografie

1. PAVLENKO, L. Dezvoltarea competențelor sociale din perspectiva integrării europene. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației. Materialele Conferinței Științifice Internaționale*, Vol. 2. Cahul: S.n., 2015. ISBN 978-9975-914-98-7.
2. POGOLȘA, L., AFANAS, A., VICOL, N., ISAC, Ș. ș.a. Ralierea sistemului educațional la cerințele integrării europene: conceptualizări și realizări. *Revista Univers Pedagogic*, nr. 1 (53), 2017. ISSN: 1811-5470.
3. STUPACENCO, L. *Rezistența Educației*, Bălți: 2008, USARB. http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/838/1/rez_educ.pdf
4. VELIȘCO N. *Realizarea Spațiului European Comun în Învățământul Superior din Republica Moldova: Realități și Perspective*, Chișinău: 2016.

PRACTICA EUROPEANĂ DE ORGANIZARE A ALEGERILOR: TIPURI DE MANAGEMENT ELECTORAL

THE EUROPEAN PRACTICE OF ORGANIZING ELECTIONS: TYPES OF ELECTORAL MANAGEMENT

*Cristina CUCURUDZA,
magistră în drept,
IP „Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral”(CICDE),
directoare adjunctă*

SUMMARY

The complexity and specialist skills necessary for electoral management require that an institution or institutions be responsible for electoral activities. The term electoral management body (EMB) has been coined to refer to the body or bodies responsible for elections. While there are many variations, there are three broad types or models of electoral management: Independent, Governmental and Mixed Models, that will be shortly presented in this article.

Keywords: elections, organization, types of management, electoral bodies

Introducere

Organizarea alegerilor constituie o provocare logistică uriașă care implică managementul complex al oamenilor, tehnologiilor și resurselor. Pentru a înțelege dimensiunea acestui efort, menționăm că în 2024¹, vor fi desfășurate 73 de scrutine, la care sunt așteptați să își exercite dreptul de vot aproximativ 49% din populația lumii din peste 64 de țări (plus țările din componența Uniunii Europene, la alegerile pentru Parlamentul European).

Organele de management electoral sunt autorități de stat mandatate să gestioneze procesul de organizare a alegerilor. Designul instituțional este diferit și are impact direct asupra integrității, credibilității, legitimității, precum și asupra percepției cetățenilor și actorilor politici despre alegeri. În timp ce în unele state, scrutine sunt bine organizate, în conformitate cu standardele internaționale în domeniul electoral, în altele, atât în democrații consolidate, cât și în cele de tranziție, alegerile înregistrează curențe la acest capitol². Astfel, crearea și consolidarea unui management electoral la nivel de stat a deveni o preocupare pentru factorii de decizie, autori de politici, dar și pentru organizațiile internaționale.

¹ <https://www.idea.int/initiatives/the-2024-global-elections-supercycle>, accesat la 14.06.2024

² Pentru mai multe detalii se vede: Raportul Global privind Integritatea Electorală pentru anul 2023 <https://static1.squarespace.com/static/58533f31bebafbe99c85dc9b/t/649dee1ee6e6c50219e9fbd9/1688071716978/Electoral+Integrity+Global+Report+2023.pdf>

Posibilitățile de îmbunătățire a designului de management electoral sunt limitate de lipsa unei baze de date (sau date reduse), care ar oferi informația despre modul în care funcționează aceste mecanisme în toate statele lumii. Conform unor autori, managementul electoral reprezintă un subiect care necesită un studiu contact, dar căruia la moment i se acordă o importanță mai redusă, sub aspect științific³.

Unica resursă în acest moment este oferită de Institutul Internațional pentru Democrație și Asistență Electorală (IDEA International)⁴, care distinge trei tipuri de management electoral: independent, mixt și guvernamental. În fapt însă, structura organizațională a managementului electoral este mult mai vastă și mai complexă, depășind cadrul celor trei tipuri evidențiate⁵.

Datele furnizate de IDEA privind utilizarea acestor modele în diferite țări ale lumii, ne permite să constatăm că la nivel global, predomină modelul independent (64,2%, față de 21% în cazul celui guvernamental și 13% - mixt⁶), de altfel, ca și la nivel european (din 48 de țări, 22 utilizează modelul independent, 18 pe cel independent și restul statelor pe cel mixt). La nivelul țărilor Uniunii Europene, predomină cel guvernamental, utilizat de 11 state, comparativ cu cel independent – 10 state și mixt – 6 state. Menționăm că dinamica de modificare a modelului de management este relativ lentă. Spre exemplu, o analiză a datelor statistice din 2006 și 2021 arată că au avut loc doar 17 modificări, aproape câte una pe an. Migrări au avut loc de la modelul guvernamental și mixt către cel independent. Cea mai recentă trecere la modelul independent spre cel guvernamental a avut loc în Cehia, în 1995⁷.

Modelul independent de management electoral

Modelul independent de management electoral este utilizat în țările în care alegerile sunt organizate și gestionate de un organ de administrare a alegerilor (OAE) care este instituțional independent și autonom față de puterea executivă. În cadrul modelului independent, OAE își gestionează propriul buget și nu este subordonat unui minister sau departament. În unele cazuri însă, OAE este responsabil în fața legislativului, instanțelor de judecată sau șefului statului. OAE-urile, conform acestui model, se pot bucura de diferite grade de autonomie financiară și responsabilitate. Multe democrațiile noi din Europa au ales acest model, inclusiv Lituania, Estonia, România, Bulgaria, etc⁸. În unele țări, sunt înființate două autorități pentru a gestiona alegerile, ambele fiind in-

³ Toby S. James, Comparative Electoral Management Performance, Networks and Instruments https://library.oapen.org/bitstream/id/11c7566a-3675-484a-b3eb-dc4c83e88a0b/9781138682412_oachapter01

⁴ <https://www.idea.int/data-tools/data/electoral-management-design-database>

⁵ Toby James, Leontine Loeber, Holly Ann Garnett, Carolien van Ham, improving electoral management: the organisational determinants of electoral integrity –research proposal, Paper presented to the 13th European Conference of Electoral Management Boards, Bucharest, Romania, 14th April 2016. https://www.venice.coe.int/files/13EMB/13EMB_Toby_James_Leontine_Loeber.pdf

⁶ În 4 țări nu se organizează alegeri

⁷ Oliver Joseph, Independence in Electoral Management Electoral Processes Primer 1, IDEA, 2021, p. 16 <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/independence-in-electoral-management.pdf>

⁸ Lista completă a statelor membre UE care au adoptat modelul independent: Austria, Bulgaria, Estonia, Croația, Lituania, Letonia, Malta, Polonia, România, Slovenia

dependente de executiv. Una dintre aceste structuri ia decizii de politici, iar cealaltă este responsabilă de organizarea și desfășurarea alegerilor⁹.

Statutul independent al organului de management electoral poate fi prevăzut în Constituție sau prin lege organică. Se consideră că în primul caz, garanțiile de independență ar fi mai solide și se practică acest lucru în noile democrații, unde sistemul de partide încă se formează. Pe de altă parte, reglementarea statutului OAE prin lege organică conferă o flexibilitate mai mare procesului, în cazul în care procedura de amendare a constituției este anevoioasă¹⁰.

Conform unor autori, statutul de a patra putere în stat, pe care îl poate avea un organ de management electoral, prin reglementarea acestuia în Constituție, nu reprezintă o garanție reală, în ipoteza în care legislativul e cel care adoptă legea electorală, fie și una discriminatorie, sau cu tente de partizanat politic, iar OAE trebuie să o aplice¹¹.

Nu în toate statele însă, imparțialitatea administrației electorale față de guvern este de la sine înțeles. Astfel, comisiile electorale care sunt independente de guvern sunt privite din ce în ce mai mult ca baza unei administrări electorale imparțiale în democrațiile emergente și noi din întreaga lume. Acesta este motivul pentru care Codul de bune practici în materie electorală¹² pledează pentru comisii electorale independente, în special pentru noile democrații. De fapt, majoritatea statelor europene care au introdus democrații liberale în anii 1990 urmează un model independent de management electoral și au înființat organisme de management electoral independente.

Cu toate acestea, garanțiile legale de independență nu asigură întotdeauna o administrare imparțială și independentă a alegerilor. Statutul independent trebuie să fie însoțit de independența bugetară și de competențele necesare pentru a administra eficient procesul electoral. Chiar și în țările în care comisiile electorale au administrat alegerile în mod adecvat, personalul insuficient și un buget limitat pot prezenta probleme structurale.

Componența comisiilor electorale este unul dintre cele mai controversate aspecte ale legislației electorale în multe democrații noi. Chiar și cu organe de management electoral independente formal, componența comisiilor poate favoriza puternic forțele guvernamentale sau pro-guvernamentale. Membrii comisiilor electorale pot lua în mod repetat decizii pe linii politice în detrimentul imparțialității și clarității prevederilor legale în domeniul electoral.

Astfel, componența comisiilor ar trebui să fie ghidată de principiile de maximă imparțialitate și independență față de manipularea motivată politic. În unele cazuri ar fi util ca cel puțin unii dintre membrii comisiei să fie numiți de instituții apolitice care sunt percepute ca fiind neutre. Acest lucru poate contribui la o depolitizare a activității

⁹ Helena Catt, Andrew Ellis, Michael Maley, Alan Wall, Peter Wolf, Electoral Management Design, IDEA, 2012, p.7 <https://www.idea.int/publications/catalogue/electoral-management-design-revised-edition>

¹⁰ Oliver Joseph, Independence in Electoral Management Electoral Processes Primer 1, IDEA, 2021, p. 16 <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/independence-in-electoral-management.pdf>

¹¹ Michael Pal, Electoral Management Bodies as a Fourth Branch of Government, Review of Constitutional Studies, 2016, p. 106 <https://www.constitutionalstudies.ca/wp-content/uploads/2019/08/21-1-Pal.pdf>

¹² [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev2-cor-rom](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev2-cor-rom)

comisiilor, necesară și pentru îmbunătățirea profesionalismului administrației electorale¹³.

Unii analiști electorali consideră totuși că desmenarea membrilor în OE de către partidele politice ajută actorii electorali să ajungă mai ușor, dar și mai repede la un consens, atunci când vorbim de contestațiile electorale, transparența procedurilor, ceea ce în ultimă instanță duce la consolidarea încrederii în procesul electoral¹⁴.

Modelul guvernamental

În țările cu model guvernamental de management electoral, alegeri sunt organizate și gestionate de către puterea executivă prin intermediul unui ministru și/sau prin intermediul autorităților locale. Aceste structuri sunt conduse de un ministru sau funcționar public și se subordonează Guvernului. Cu foarte puține excepții, aceste instituții nu au „membri”. Bugetul acestora se încadrează în bugetului unui ministru și/sau autorităților locale. Țările care folosesc acest model sunt: Danemarca, Germania, Italia, etc¹⁵.

În majoritatea democrațiilor consacrate din Europa de Vest, unde autoritățile administrative au o tradiție îndelungată de imparțialitate, alegerile sunt organizate de o ramură specială a guvernului, funcția fiind adesea conferită Ministerului de Interne. Acest lucru este acceptabil în măsura în care în acele țări, respectivul guvern nu intervine în procesul de management electoral.

Modelul mixt de management electoral

Modelul mixt de management electoral presupune de obicei două componente OAE și o structură duală: una politică, un OE de monitorizare sau de supraveghere care este independent de executiv (ca un OAE din modelul independent) și un OAE de implementare din structura unui departament de stat și/sau administrația locală (cum ar fi un OAE conform modelului guvernamental). În modelul mixt, alegerile sunt organizate de OAE guvernamental, sub supravegherea OAE-ului independent. Modelul mixt este folosit în Franța, Spania, Portugalia etc¹⁶. Relația dintre OAE-urile componente într-un model mixt nu este întotdeauna clar definită în legislație sau practică, și poate duce la conflicte instituționale¹⁷.

Modelul de management electoral aplicat în Republica Moldova

În baza Codului electoral nr. 1391, adoptat în 1997, a fost înființată Comisia Electorală Centrală ca organ de stat cu statut permanent, pentru organizarea și desfășurarea alegerilor. Instituirea Comisiei a fost dictată de necesitatea unei structuri competente și specializate în domeniul alegerilor. Comisia era constituită din 9 membri cu drept de

¹³ Report on electoral law and electoral administration in Europe. Synthesis study on recurrent challenges and problematic issues, European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), october 2020

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)023-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)023-e)

¹⁴ Michael Lidauer, Paul Grohma, Armin Rabitsch, EMB Composition in European Comparison, working paper, 2022, p.1

https://www.researchgate.net/publication/358158924_EMB_Composition_in_European_Comparison

¹⁵ Lista completă a statelor membre UE care au adoptat modelul guvernamental: Belgia, Cipru, Cehia, Danemarca, Finlanda, Germania, Italia, Finlanda, Grecia, Islanda, Suedia

¹⁶ Lista completă a statelor membre UE care au adoptat modelul mixt: Slovacia, Portugalia, Olanda, Ungaria, Franța, Spania

¹⁷ <https://aceproject.org/ace-en/topics/em/ema/ema03/default>

vot deliberativ, mandatul ei fiind inițial, în prima versiune a codului, de 6 ani, ulterior durata acestuia a fost redusă până la 5 ani¹⁸.

Conform prevederilor Codului electoral nr. 325/2022¹⁹ în vigoare, Comisia Electorală Centrală este o autoritate publică independentă și apolitică, înființată pentru realizarea politicii electorale, care are misiunea de a asigura organizarea și desfășurarea alegerilor, supravegherea și controlul respectării prevederilor legale privind finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale. În sistemul organelor electorale, Comisia Electorală Centrală este organul electoral ierarhic superior care activează permanent. Comisia Electorală Centrală este un organ colegial, format din 7 membri, care activează permanent pe durata mandatului său (6 ani). Membrii Comisiei Electorale Centrale sunt numiți în funcție după cum urmează:

- a) un membru este numit de către Președintele Republicii Moldova;
- b) un membru este numit de către Consiliul Superior al Magistraturii;
- c) un membru este numit de către Guvern, la propunerea Ministerului Afacerilor Interne;
- d) patru membri sunt numiți de către Parlament, după cum urmează:
 - doi membri propuși de majoritatea parlamentară;
 - un membru propus de opoziția parlamentară. Dacă nu există o nominalizare comună din partea opoziției, fracțiunea de opoziție cu cei mai mulți deputați la data constituirii Parlamentului va desemna membrul comisiei;
 - un membru propus de organizații ale societății civile, reprezentative pentru domeniul electoral.

La moment, în cadrul Comisie activează 9 membri, cu statut permanent, finalizându-și mandatul în anul 2026. În exercitarea atribuțiilor sale, Comisia Electorală Centrală se conduce de principiul imparțialității și neutralității politice, dispune de independență organizațională, funcțională, operațională și financiară conform prevederilor Codului electoral.

Concluzii

Modelul de management electoral influențează comportamentul organului de organizare a alegerilor. Dar în afară de principiile specifice fiecărui din ele, modul de acțiune al OAE se bazează și pe cardul legal electoral, așteptările societății, contextul și cultura politică cu care operează autoritatea. Influențele pot viza și angajamentul politic de a permite OAE să ia decizii în mod independent și imparțial, modul de desemnare a membrilor/funcționarilor din cadrul organului de management electoral, competențele oferite acestui organ de administrare a alegerilor, etc. Prin urmare același model în combinație cu factorii enumerați poate funcționa diferit. Prin urmare, nu există un model perfect, ci unul adecvat pentru o țară, la o anumită etapă în dezvoltarea sa, în funcție de circumstanțele particulare și necesitățile societății respective. Nu există o rețetă universală, aplicabilă tuturor. Cert e că modelul ales trebuie să inspire încredere cetățenilor, să fie credibil și să asigure integritatea procesului electoral²⁰.

¹⁸ <https://a.cec.md/ro/scurt-istoric-2767.html>

¹⁹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143253&lang=ro#

²⁰ UN Support to the Design or Reform of Electoral Management Bodies, Policy Directive, 26 June 2014 https://dppa.un.org/sites/default/files/ead_pd_un_support_to_the_design_or_reform_of_embs_20140626_e.pdf

Amenințările la adresa democrației care au loc în prezent în lume reprezintă o provocare și pentru organele de management electoral, care trebuie să asigure că cetățenii își pot exprima dreptul de vot și că partidele politice, dar și candidații independenți pot participa la alegeri.

Schimbări radicale soldate cu anularea alegerilor, ignorarea principiilor fundamentale ale alegerilor democratice, lipsirea organelor electorale de independență, utilizarea organelor electorale ca instrument propagandistic, toate acestea creează dificultăți în exercitarea atribuțiilor de către autorităților electorale în mod independent, transparent și imparțial.

Alegerile reprezintă ingredientul cheie al democrației și prin urmare, acele măsuri care trebuie întreprinse pentru a proteja democrația, solicită și contribuția organelor de management electoral.²¹

Modificările la cadrul normativ ce vizează organe electorale din Republica Moldova din ultimii ani (adoptarea Codului electoral nr. 325/2022), prin conferirea de statut permanent membrilor Comisiei Electorale Centrale, schimbarea formulei de desemnare a acestora, permanentizarea activității organelor electorale de nivelul II (consiliile electorale de circumscripție electorală), implementarea sistemului de certificare a funcționarilor electorali vin să consolideze sistemul de management electoral, pentru a face față cerințelor ce reies din statutul Republicii Moldova de țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Bibliografie:

1. Codul electoral nr. 325/2022
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143253&lang=ro#
2. Codul bunelor practici în materie electorală, Comisia de la Veneția, 2002
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev2-cor-rom](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev2-cor-rom)
3. UN Support to the Design or Reform of Electoral Management Bodies, Policy Directive, 26 June 2014
https://dppa.un.org/sites/default/files/ead_pd_un_support_to_the_design_or_reform_of_embs_20140626_e.pdf
4. Raportul Global privind Integritatea Electorală pentru anul 2023
<https://static1.squarespace.com/static/58533f31bebafe99c85dc9b/t/649dee1ee66c50219e9fbd9/1688071716978/Electoral+Integrity+Global+Report+2023.pdf>
5. Report on electoral law and electoral administration in Europe. Synthesis study on recurrent challenges and problematic issues, European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), october 2020
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)023-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)023-e)
6. Toby S. James, Comparative Electoral Management Performance, Networks and Instruments, New York, Routledge, 2020
<https://library.oapen.org/bitstream/id/11c7566a-3675-484a-b3eb-dc->

²¹ Toby S James, Khabele Matlosa & Victor Shale, Safeguarding election management bodies in the age of democratic recession, 2023
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10220461.2023.2278594>

4c83e88a0b/9781138682412_oachapter01

7. Toby James, Leontine Loeber , Holly Ann Garnett, Carolien van Ham, improving electoral management: the organisational determinants of electoral integrity –research proposal, paper presented to the 13th European Conference of Electoral Management Boards, Bucharest, Romania, 14th April 2016
https://www.venice.coe.int/files/13EMB/13EMB_Toby_James_Leontine_Loeber.pdf
8. Toby S James, Khabele Matlosa & Victor Shale, Safeguarding election management bodies in the age of democratic recession, South African Journal of International Affairs, 2023
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10220461.2023.2278594>
9. Oliver Joseph, Independence in Electoral Management Electoral Processes Primer 1, IDEA, 2021
<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/independence-in-electoral-management.pdf>
10. Helena Catt, Andrew Ellis, Michael Maley, Alan Wall, Peter Wolf, Electoral Management Design, IDEA, 2012
<https://www.idea.int/publications/catalogue/electoral-management-design-revised-edition>
11. Michael Pal, Electoral Management Bodies as a Fourth Branch of Government, Review of Constitutional Studies, 2016
<https://www.constitutionalstudies.ca/wp-content/uploads/2019/08/21-1-Pal.pdf>
12. Michael Lidauer, Paul Grohma, Armin Rabitsch, EMB Composition in European Comparison, working paper, 2022
https://www.researchgate.net/publication/358158924_EMB_Composition_in_European_Comparison
13. <https://www.idea.int/initiatives/the-2024-global-elections-supercycle>
14. <https://www.idea.int/data-tools/data/electoral-management-design-database>
15. <https://aceproject.org/ace-en/topics/em/ema/ema03/default>
16. <https://a.cec.md/ro/scurt-istoric-2767.html>

FONDURILE EUROPENE: UN PILON ESEȘIAL ÎN INTEGRAREA REPUBLICII MOLDOVA

EUROPEAN FUNDS: AN ESSENTIAL PILLAR IN THE INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Hadasa Ligia PRICOPIUC (Gag),
mrd., UVT, consultant de specialitate*

SUMMARY

This paper investigates the impact of European Union grants on the economic growth of the Republic of Moldova, using GDP as the main indicator. Moldova, designated as a candidate country for EU membership in 2022, benefits from financial and technical support from the EU. The research analyzes how this support contributes to the accession process. The study highlights the connections between the EU and Moldova, the prospects for accession, public perceptions, and the role of cross-border and transnational cooperation programs. These programs facilitate the transfer of best practices and knowledge from other European countries, strengthening Moldova's institutional capacity and promoting sustainable development. The paper provides a clear picture of the positive effects of European grants and Moldova's progress on its path toward EU membership.

Keywords: *European funds, Republic of Moldova, accession, European Union, cooperation programs, public opinion, candidate country, comparative analysis*

1. Introducere

1.1. Legăturile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană

Conform sondajului elaborat de Fundația Eidos, jumătate din cetățenii moldoveni au considerat că integrarea Republicii Moldova reprezintă un pilon important pentru a proteja și consolida democrația țării. Legătura dintre Uniunea Europeană și Moldova, apare pentru prima dată prin semnarea Acordului de Cooperare și Parteneriat la data de 28 noiembrie 1994. Prin acest angajament s-a conturat colaborarea din punct de vedere politic, economic, juridic, comercial și cultural-științific a Republicii Moldova cu UE. Acordul de comerț liber RM-UE cu privire la crearea Zonei de Comerț Liber Cuprinzător și Aprofundate a intrat în vigoare după patru ani de la semnarea acestuia, pe data de 1 iulie 1998.

O altă legătură importantă între cele două este constituită de Instrumentul European de Vecinătate (ENI - aferent perioadei de programare 2014-2020) și Instrumentul de Vecinătate, Dezvoltare și Cooperare Internațională (NDICI - aferentă perioadei de programare 2021-2027). Prin acest instrument, Republica Moldova și-a confirmat apartenența la spațiul Sud-Est European, ceea ce deschide noi oportunități și perspective de relaționare între UE și MD. Aceste instrumente au ținut securitatea, stabilitatea și

procesele de reformă economică, politică și socială a vecinătății sale imediate. Politica a fost revizuită în anul 2015 din necesitatea unui plus de flexibilitate și a evoluției provocărilor țărilor vecine Uniunii.

Pe data de 7 octombrie 2005, s-a instaurat Misiunea de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM) ca urmare a Memorandumul de Înțelegere dintre Comisia Europeană și Guvernările Republicii Moldova și Ucraina. Scopul acestei misiuni este de a eficientiza traversarea persoanelor și a bunurilor, de a îmbunătăți capacitatea profesională ale autorităților vamale și de frontieră, de a combate criminalitatea transfrontalieră cât și contribuirea la soluționarea conflictului transnistrean. Misiunea EUBAM este în vigoare până la data de 30 noiembrie 2025.

O altă colaborare esențială pentru Republica Moldova a fost Parteneriatul Estic, semnat pe data de 7 mai 2009. Acest parteneriat a avut ca obiectiv principal consolidarea asocierii politice și a integrării economice a celor șase țări partenere (Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova, Ucraina). Pe data de 27 iunie 2014 are loc semnarea Acordului de comerț liber între RM-UE cu privire la crearea Zonei de Comerț Liber Cuprinzător și Aprofundat (DCFTA). Acordul a intrat în vigoare în luna iulie anul 2016.

Iar ultima legătură esențială, a fost constituită de Asistența Macro-Financiară (AMF) elaborată la data de 11 aprilie 2022. Comisia Europeană a sprijinit Republica Moldova prin acordarea unui sprijin cu scopul de a stabili situația economică a țării. Prin intermediul acestor acorduri, Uniunea Europeană sprijină Republica Moldova în îndeplinirea cerințelor obligatorii de aderare.

1.2. De ce acordă Uniunea Europeană finanțări Republicii Moldova?

Republica Moldova este cel mai mare beneficiar de asistență europeană pe cap de locuitor. Sprijinul oferit pentru fiecare perioadă de programare este de aproximativ:

- 560 milioane de euro pentru perioada 2007-2013
- 746 milioane de euro pentru perioada 2014-2020
- 530 milioane de euro aferente Politicii de Coeziune și 1,09 miliarde de euro în diverse forme de sprijin pentru perioada 2021-2027

Principalele motive pentru care Uniunea Europeană alocă finanțări Moldovei sunt:

- Instaurarea stabilității și securității regionale
- Extinderea Pieței Economice
- Promovarea Valorilor Europene prin sprijinirea reformelor democratice
- Gestionarea mai eficientă a migrației

Uniunea Europeană contribuie la stabilitatea și securitatea regională prin sprijinirea Moldovei în realizarea reformelor și consolidarea instituțiilor democratice. Dacă Republica Moldova devine stabilă și prosperă, se diminuează riscurile legate de conflicte, de migrație ilegală, traficul de persoane cât și alte activități ilicite care pot afecta statele membre ale Uniunii Europene.

Extinderea Pieței Economice s-a realizat cu ajutorul Acordului de Asociere și DCFTA. Prin acestea, Uniunea Europeană creează noi oportunități de comerț și de investiții, de care beneficiază atât Republica Moldova cât și statele membre ale UE. Integrarea economică a Moldovei pe piața europeană stimulează creșterea economică și crearea de locuri de muncă prin accesul direct la resurse și piețe noi pentru companiile din Uniune.

Totodată, prin sprijinul acordat reformelor democratice și a statului de drept în Republica Moldova, Uniunea Europeană își extinde și promovează valorile europene fundamentale, precum democrația, drepturile omului și buna guvernare. Promovarea contribuie la crearea unui spațiu de vecinătate bazat pe principii și standarde similare cu cele ale Uniunii Europene.

Uniunea Europeană contribuie la reducerea presiunii migraționiste prin finanțarea inițiativelor de dezvoltare și creștere economică în Moldova. Îmbunătățirea economiei Moldovei conduce către reducerea necesității cetățenilor de a emigra pentru oportunități economice, ajutând astfel la gestionarea migrației în regiune.

Beneficiile enumerate subliniază faptul că sprijinul acordat Moldovei nu este doar o formă de ajutor extern, ci și o investiție strategică în stabilitatea, securitatea și prosperitatea întregii regiuni, care are un impact pozitiv și asupra Uniunii Europene.

2. Deschiderea către Europa a Republicii Moldova

2.1. Perspectivele asupra aderării Moldovei și succesele cooperării UE-MD

Comisia Europeană a impus Republicii Moldova 9 condiționalități ce trebuie să le îndeplinească pentru a putea adera la Uniunea Europeană. Printre aceste recomandări se solicită modificări cu privire la: reforma justiției, cadrul electoral, combaterea corupției, deoligarhizarea și reducerea influenței intereselor private, combaterea criminalității organizate și spălării banilor, îmbunătățirea serviciilor publice, reforma administrației publice, managementul finanțelor publice, implicarea societății civile și drepturile omului.

În anul 2023, liderii UE au deschis negocierile de aderare cu Republica Moldova, iar anul următorceștia au apreciat progresele realizate de Moldova privind aderarea la UE.

Republica Moldova este țara cu cea mai bună dinamică de reforme dintre toți candidații Uniunii Europene. Conform Ministerului de Externe de la Chișinău, Moldova a îndeplinit în proporție de 94% din sarcinile prevăzute în cele 9 condiționalități.

În tabelul 1, am evidențiat prioritățile privind sprijinul Uniunii Europene pentru Republica Moldova și inițiativele cu ajutorul cărora se ating prioritățile.

Tabel 1: Prioritățile finanțărilor Uniunii Europene destinate Republicii Moldova și inițiativele adoptate

Priorități	Inițiative
Facilitarea dezvoltării economice și a conectivității	DCFTA, Planul economic și de investiții (EIP)
Sprijinirea reformelor din Republica Moldova	Orizont Europa, Fiscalis, Customs, LIFE și EU4Health.
Asigurarea securității energetice Republicii Moldova	Participarea Moldovei la platforma comună de achiziționarea gazelor naturale.

Consolidarea securității Republicii Moldova	Misiunea de Parteneriat a Uniunii Europene în Moldova (MPUE) din cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC).
Contracurarea manipulării și interferenței informațiilor străine	Misiunea de parteneriat a Uniunii Europene în Republica Moldova (EUAM Moldova); TAIEX (instrumentul UE de asistență tehnică)

Realizările relației dintre UE-MD aferente perioadei 2022-2023 sunt următoarele:

- Consiliul European a început negocierile cu Republica Moldova (în anul 2022 devenind țară candidată)
- Asistența macro-financiară a fost majorată cu 145 mil. de euro
- 895 cetățeni au beneficiat de compensații pentru căldură electricitate și combustibili solizi
- Moldova este prima țară care primește acces la Facilitatea de Conectare a Europei
- 64% din exporturile Republicii Moldova au ajuns pe piețele europene (ianuarie- septembrie 2023)
- 75 mil. de euro utilizați pentru modernizarea a 10 spitale
- 8 milioane de euro pentru sprijinirea antreprenorilor 2023-2026
- 6,4 mil. de euro pentru lucrări de protecție a patrimoniului cultural
- 40 de instituții media au primit granturi

2.2. Programe de cooperare transfrontalieră și transnațională (PCTT) 2021-2027

PCTT sunt finanțate din 3 fonduri: Instrumentul European de Vecinătate/ Instrumentul de Vecinătate, Dezvoltare și Cooperare Internațională (ENI/NDICI), Instrumentul de asistență pentru preaderare (IPA) și ERDF (fonduri Interreg). Obiectul principal al cooperării constă în promovarea dezvoltării teritoriale, economice și sociale armonioase prin abordări comune și focusarea pe sinergii financiare și de politici. Iar, forma de alocare a resurselor financiare este grantul.

Primul program de cooperare transfrontalieră și transnațională în care Republica Moldova a fost eligibilă să participe se regăsește Programul Interreg NEXT România-Republica Mol-

Figura 1: Aria de acoperire a programului Interreg Next România- Republica Moldova 2021-2027

Sursa: <https://www.mdlpa.ro/pages/romaniamoldova>

dova 2021- 2027. Bugetul (grant-ul UE) alocat pentru acest program este de 77.290.439 de euro pentru proiectele care vizează domenii precum: educație, schimbări climatice, turism, cultură, bună guvernare și gestionarea situațiilor de urgență. Țările participante la acest program sunt România și Republica Moldova, iar aria de acoperire este compusă din patru județe din România (Botoșani, Iași, Vaslui, Galați) și tot teritoriul Moldovei. Cofinanțarea impusă în cadrul programului este de minim 10% iar obiectivele specifice sunt: prevenirea și combaterea dezastrelor naturale, educație, sănătate, turism și managementul frontierei. Până în prezent, au fost depuse 277 de proiecte în cadrul Programului Interreg NEXT România-Republica Moldova 2021-2027, din care 167 de proiecte standard cu un buget alocat de 40 milioane de euro per proiect și 110 proiecte cu valoare mică cu un buget alocat de 19 milioane de euro per proiect. Apelul pentru proiectele standard a fost lansat în luna august 2023, iar proiectele depuse au avut un buget total solicitat de 176 milioane de euro. Apelul pentru proiectele cu valoare mică a fost lansat în septembrie 2023, iar bugetul total solicitat pentru proiectele depuse au fost de 35 milioane de euro.

Figura 2: Aria de acoperire a programului Interreg Next Bazinul Mării Negre 2021-2027

Sursa: <https://www.blacksea-cbc.net/communication/news/news-2024/project-preparation-workshops-2nd-calls-for-proposals-interreg-next-black-sea-basin-programme>

și valorificarea proiectelor susținute prin cadrul acestui program. Primul apel lansat în cadrul acestui proiect a fost în perioada 31.03.2023 - 04.07.2023, cu un buget solicitat de 32, 5 milioane de euro aferent primului apel. Al doilea apel de proiecte este deschis din 29 martie 2024 până la data 28 iunie 2024, iar bugetul solicitat până în momentul de față este de 46, 8 milioane de euro.

Al doilea program în care Moldova a fost eligibilă să participe se regăsește Programul Interreg NEXT Bazinul Mării Negre 2021-2027. Bugetul alocat pentru acest program este de 72,28 milioane de euro, din care 65,5 milioane de euro reprezintă sprijinul financiar din partea Uniunii Europene, iar restul sumei provine din cofinanțarea statelor participante la proiect (România, Bulgaria, Grecia, Turcia, Ucraina, Georgia și Republica Moldova). Obiectivele specifice la care răspunde proiectul sunt: adaptarea la schimbările climatice, prevenirea dezastrelor, conservarea naturii, a biodiversității și a infrastructurilor verzi. Programul a fost dezvoltat și implementat în sinergie cu strategiile macroregionale și pentru bazine maritime și alte inițiative de cooperare regionale existente, cu scopul de a se îmbunătăți utilizarea

Al treilea program care va fi prezentat în cadrul acestei lucrări și pentru care Republica Moldova este eligibilă, se regăsește *Interreg Programul Regiunii Dunărea Interreg 2021-2027*. Bugetul (grant-ul UE) alocat pentru acest program este de 215 milioane de euro cu o cofinanțare minimă de 20%. Țările participante la acest program sunt: Republica Moldova, România, Austria, Republica Cehă, Germania, Slovenia, Ungaria, Slovacia, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Ucraina, Serbia și Muntenegru. Obiectivele specifice la care răspunde acest program sunt: energie verde, adaptarea la schimbările climatice, prezervarea biodiversității, îmbunătățirea politicilor publice și a cooperării instituționale. Primul apel de proiecte a fost deschis în septembrie 2022.

Figura 3: Aria de acoperire a programului Interreg Regiunii Dunărea 2021-2027

Sursa:
<https://danube-region.eu/>

2.3. Opiniile publice cu privire la finanțările pentru Republica Moldova:

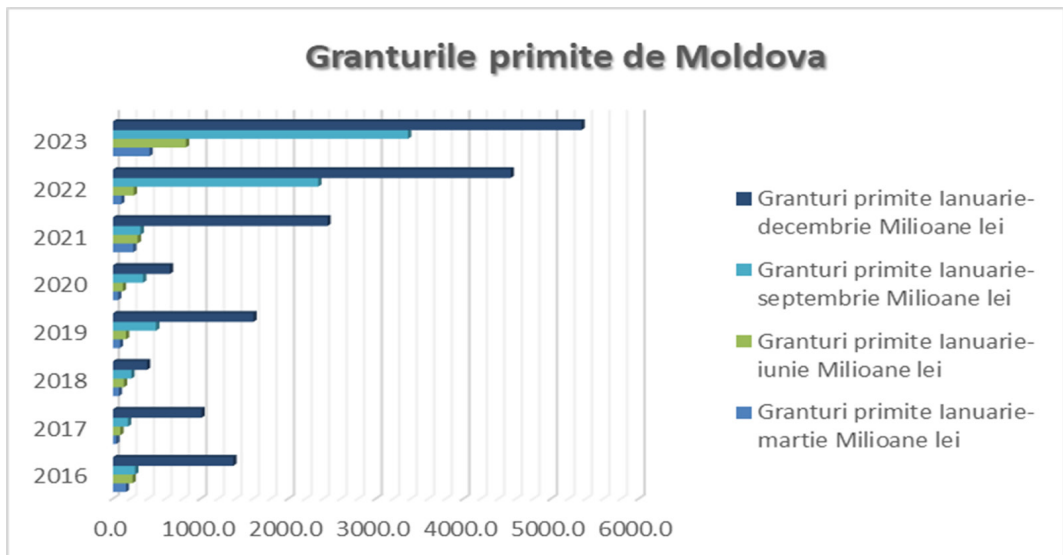
- Sprijinul financiar alocat Republicii Moldova e undeva la mijloc: mai puțin decât Ucraina, maimult decât Georgia.
- Republica Moldova ocupă pentru prima dată un loc semnificativ în preocupările Bruxelles-ului.
- Suma alocată Moldovei este destul de semnificativă în comparație cu bugetul Uniunii pe perioada de 7 ani, însă o sumă infimă comparată cu bugetul total al UE.
- În urma războiului, UE, NATO și puterile occidentale au devenit mai relevante și atrăgătoare. Așadar se găsește un rost în aderarea Moldovei la Uniunea Europeană.
- Sprijinul acordat de UE a adus beneficii tangibile cetățenilor moldoveni și un ajutor pentru aderarea acestora la UE
- Găgăuzia consideră că aderarea la UE poate conduce către o unificare cu România ceea ce îi pune în dezacord cu aderarea

3. Studiu de caz

Republica Moldova a înaintat solicitarea de aderare la Uniunea Europeană la data de 3 martie 2022, concomitent cu Georgia. Pe 17 iunie 2022, Comisia Europeană a propus oficial Consiliului European să ofere Republicii Moldova o perspectivă europeană și statutul de candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană, cu anumite condiții pentru începerea negocierilor de aderare. Iar la data de 23 iunie 2022, Consiliul a acordat Mol-

dovei statutul de țară candidată la aderare.

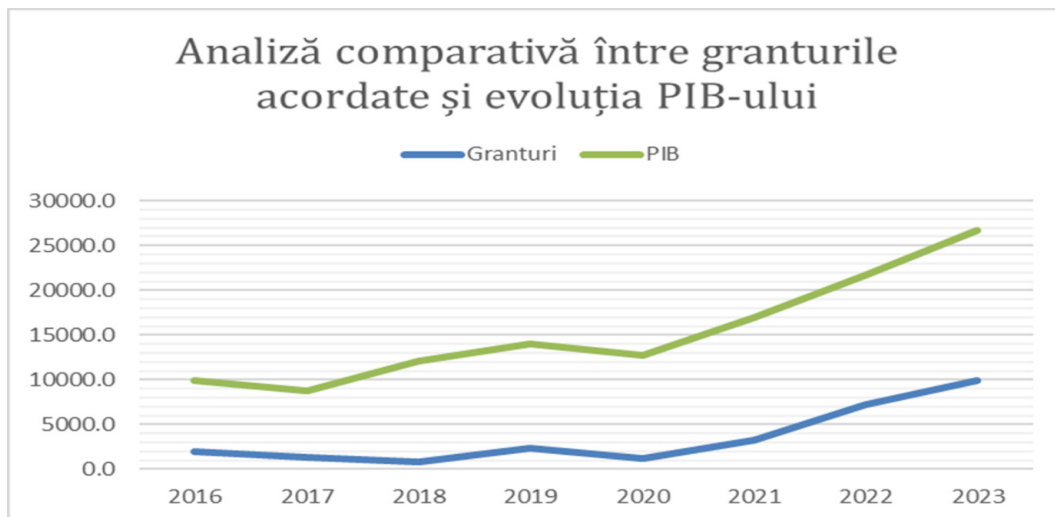
În figura 4 sunt afișate granturile primite de Moldova pentru perioada 2016-2023, exprimat în milioane de lei. Datele au fost preluate de pe site-ul Ministerului Finanțelor și prelucrate într-un grafic pentru a facilita analizarea evoluției granturilor primite. Conform graficului, se poate observa creșterea constantă a granturilor primite pentru fiecare an aferent perioadei afișate, cu precădere pentru finalul anului. În anul 2017 există o scădere de 26% a granturilor primite față de anul precedent. Anul următor are o descreștere de 62% față de anul 2017, scădere rezultată din suspendarea programului AMF pentru Republica Moldova din iunie 2018 până în iunie 2019 din cauza nerespectării condițiilor prealabile de politică. În anul 2019, există o creștere accentuată deoarece UE a acordat sumele din programul AMF suspendat anterior în urma schimbărilor de guvern și a noilor eforturi de reformă. Anul 2020 suferă o diminuare de granturi primite din cauza apariției pandemiei covid-19, efectele acesteia s-au regăsit la nivel global. În anul următor, Republica Moldova primește o serie de granturi pentru a fi sprijinită în urma apariției pandemiei. Creșterea granturilor primite se continuă și următorii ani, precum anul 2022 și anul 2023. De asemenea, se poate observa o creștere considerabilă a granturilor primite de la UE pentru Republica Moldova în ultimii ani față de primii ani de finanțări. Această creștere poate reflecta o intensificare a sprijinului financiar internațional pentru Moldova în contextul evoluțiilor politice și economice din regiune.

Figură 4: Prelucrarea proprie a evoluției granturilor primite de Republica Moldova pe ani pe baza datelor de pe site-ul Ministerului Finanțelor

Pentru o privire mai de ansamblu asupra efectelor finanțărilor asupra creșterii economice, a fost realizată o analiză comparativă între grant-urile acordate Republicii Moldova și evoluția PIB-ului. Pentru figura 5, datele privind granturile primite de Moldova au fost preluate de pe site-ul Ministerului Finanțelor, iar datele privind PIB-ul de pe site-ul oficial al Băncii Mondiale. Între anii 2014-2015 a avut loc criza bancară, după care a avut o perioadă de stabilitate economică relativă. În anul 2016, anul alegerilor prezidențiale în Moldova, a înregistrat un deficit a contului curent de 4,1%

raportat la PIB-ul țării. Anul următor, atât procentul granturilor primite cât și PIB-ul țării au avut partede o scădere simultană de 35%, respectiv 6%. În anul 2018, granturilor primite s-au diminuat cu un procent de 39%, însă PIB-ul a crescut cu procent de 50% față de anul precedent. Anul 2019 indică o creștere de 4% pentru PIB și de 194% pentru granturile acordate. În acest an, inflația a avut o accelerare rapidă ajungând la 7,5% în decembrie și a avut un impact major asupra prețurilor produselor alimentare. La jumătatea anului 2019, situația fiscală s-a deteriorat din cauza unor reforme electorale și a unor întreruperi de finanțări externe, însă au fost adoptate măsuri corective în luna august a aceluiași an, măsuri ce au avut un efect pozitiv asupra PIB-ului. Anul 2020, ne arată o scădere atât a granturilor cât și a PIB-ului, scădere rezultată în urma apariției pandemiei covid-19. Anii următori, respectiv 2021, 2022, 2023, subliniază o creștere constantă a granturilor obținute de Republica Moldova și a PIB-ului acesteia.

Figură 5: Prelucrare proprie a analizei comparative între granturile acordate și evoluția PIB-ului Moldovei

În urma analizei comparative între granturile acordate și evoluția PIB-ului a Republicii Moldova, se poate evidenția o legătură directă între sprijinul oferit de Uniunea Europeană și a PIB-ului. Odată cu creșterea PIB-ului va crește și starea economică a țării, creștere ce va facilita îndeplinirea condițiilor de aderare la UE.

4. Concluzii

Fondurile au ajutat Republica Moldova să se dezvolte mai ușor și mai rapid decât dacă nu ar fi beneficiat de ele. Uniunea Europeană a sprijinit Republica Moldova încă din 2014 cu asistență tehnică și fonduri europene pentru a îndeplini criteriile de aderare, ceea ce indică dorința UE ca Moldova să fie integrată. Acest sprijin nu numai că a avut un impact pozitiv asupra modernizării infrastructurii și a sectorului public, dar și a indicat dorința clară a Uniunii Europene de a vedea Moldova integrată în structurile europene.

Prin intermediul acestor fonduri și a asistenței tehnice, Republica Moldova a fost capabilă să abordeze mai eficient provocările și să utilizeze mai bine resursele disponibile pentru a-și îmbunătăți condițiile de viață ale cetățenilor săi. Acest sprijin nu doar că a fa-

cilitat procesul de reforme și modernizare, dară și contribuit la depășirea dificultăților generate de conflictele din trecut, inclusiv de consecințele războiului. Astfel, fondurile europene au avut un rol esențial în consolidarea stabilității și în promovarea dezvoltării durabile în Republica Moldova, consolidând în același timp legăturile și relațiile dintre Moldova și Uniunea Europeană.

Prin programele de cooperare transfrontalieră și transnațională se dovedește capacitatea Moldovei de a gestiona și implementa proiecte europene. Aceste inițiative nu numai că evidențiază abilitățile și competențele Moldovei în domeniul gestionării proiectelor la nivel european, dar și contribuie la îmbunătățirea administrației publice prin schimbul de bune practici cu alte țări implicate. Astfel, Moldova poate să beneficieze de experiența și expertiza altor state, adaptându-le și implementându-le în contextul său specific, ceea ce poate conduce la modernizarea și eficientizarea administrației publice în beneficiul cetățenilor săi. Totodată, această participare activă la proiecte internaționale poate consolida relațiile și colaborarea cu partenerii europeni, consolidând și mai mult poziția Moldovei în comunitatea internațională.

Perioada analizată 2016-2023, a întâmpinat fluctuații privind granturile primite de la UE și a evoluției PIB-ului. Perioada de scădere din intervalul anilor 2016-2018 a fost urmată de o perioadă de creștere, respectiv anul 2019. Aceasta a fost succedată de o perioadă de scădere în anul 2020, urmată iar de o perioadă de creștere pentru intervalul 2021-2023. Per total, atât granturile destinate Moldovei cât și PIB-ul țării au avut parte de o evoluție ascendentă, ceea ce indică un efect pozitiv a fondurilor asupra creșterii economice a Moldovei.

5. Bibliografie

1. Comisia Europeană, „Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind implementarea asistenței macrofinanciare acordate țărilor terțe în 2019”, Bruxelles, iulie 2020, sursă web: <https://secure.ipex.eu/IPEXL-WEB/download/file/8a8629a872e48c8e017328831edb1d8b>
2. Decizia (UE) 2022/563 de acordare de asistență macrofinanciară Republicii Moldova, iunie 2023, sursă web: <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/macrofinancial-assistance-to-moldova.html>
3. Protocol la Acordul de parteneriat și cooperare de instituire a unui parteneriat între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, referitor la un acord-cadru între Uniunea Europeană și Republica Moldova privind principiile generale de participare a Republicii Moldova la programele Uniunii, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, ianuarie 2011, sursă web: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22011A0119\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22011A0119(01)&from=EN)
4. Alexandru Eftode, ”De ce dă atâția bani Republicii Moldova Uniunea Europeană”, RadioEuropa Liberă Moldova, noiembrie 2022, sursă web: <https://moldova.europa-libera.org/a/32124418.html>
5. Comisia Europeană, ”Commission to pay €72.5 million in financial support to Moldova by the end of October 2023”, octombrie 2023, sursă web: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-pay-eu725-million-financial-support-moldova-end-october-2023-2023-10-25_en

6. Enciclopedia liberă Wikipedia, "Extinderea Uniunii Europene", sursă web: https://ro.wikipedia.org/wiki/Extinderea_Uniunii_Europene
7. Enciclopedia liberă Wikipedia, "Relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană", sursă web: https://ro.wikipedia.org/wiki/Rela%C8%9Biile_dintre_Republica_Moldova_%C8%99i_Uniunea_European%C4%83
8. IPN, "Integrarea Moldovei în UE este un factor esențial în consolidarea democrației, sondaj", mai 2023, sursă web: https://www.ipn.md/ro/integrarea-moldovei-in-ue-este-un-factor-esential-in-7967_1097054.html
9. Ministerul Afacerilor Externe, "Parteneriatul Estic", sursă web: <https://www.mae.ro/node/23363>
10. Ministerul Afacerilor Externe, "Politica Europeană de Vecinătate", sursă web: <https://www.mae.ro/node/1531>
11. Parlamentul European, "PE aprobă asistență suplimentară în valoare de 145 de milioane EUR pentru Republica Moldova", mai 2023, sursă web: <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/20230505IPR84919/pe-aproba-asistenta-suplimentara-pentru-republica-moldova>
12. Presshub, "Ce șanse are R. Moldova să devină membră a UE până în 2030", noiembrie 2023, sursă web: <https://www.dw.com/ro/ce-%C8%99anse-are-republica-moldova-s%C4%83-devin%C4%83-membr%C4%83-a-ue-p%C3%A2n%C4%83-%C3%AE-n-2030/a-67505574>
13. Președinția Republicii Moldova, "Discursul doamnei Maia Sandu, Președintele Republicii Moldova, la deschiderea Forumului de integrare europeană: Calea spre un viitor european al Moldovei", noiembrie 2021, sursă web: <https://presedinte.md/rom/discursuri/discursul-doamnei-maia-sandu-presedintele-republicii-moldova-la-deschiderea-forumului-de-integrare-europeana-calea-spre-un-viitor-european-al-moldovei>
14. Siegfried Mureșan, "Cum ajută fondurile europene Republica Moldova în drumul ei spre Uniunea Europeană", ziarul Bursa, ianuarie 2023, sursă web: <https://www.bursa.ro/cum-ajuta-fondurile-europene-republica-moldova-in-drumul-ei-spre-uniunea-europeana-88428844>
15. Site-ul oficial al Ministerului Investițiilor și Proiectelor Europene, "Interreg Next VI-A România- Republica Moldova", sursă web: <https://oportunitati-ue.gov.ro/program/interreg-next-vi-a-romania-republica-moldova/>
16. Site-ul oficial al programului Interreg Next România- Republica Moldova, "277 de proiecte depuse în cadrul primelor apeluri de proiecte Interreg NEXT România-Republica Moldova", februarie 2024, sursă web: <https://ro-md.net/ro/noutati-2021-2027/277-de-proiecte-depuse-in-cadrul-primelor-apeluri-de-proiecte-interreg-next-romania-republica-moldova>
17. Site-ul oficial DCFTA, "Despre AA/DCFTA", sursă web: <https://dcfta.md/despre-aa-dcfta>
18. Site-ul oficial EUBAM, "Cine suntem noi?", sursă web: <https://eubam.org/ro/who-we-are/>

DIMENSIUNEA UMANĂ DE PROTECȚIE A MEDIULUI

THE HUMAN DIMENSION OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Silvia DULSCHI,
conferențiar universitar, doctor,
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

The protection of the environment is the responsibility of the entire society, being realized in the interest of all the members of the society. Thus, the respective activity must become one of the main reasons for the existence of each person, but also of society as a whole. The protection of the environment represents an objective of major public interest, a fact that determines the particularly important place and role of the state within this process in the contemporary world.

In this sense, at present, the state has an ecological function through which it fulfills its obligation to ensure a healthy, balanced and favorable environment for the harmonious development of each person and the entire society.

Keywords: *human dimension, environmental protection, healthy environment, society, the state, ecology, ecological function, legislation, nature.*

Dreptul la un mediu sănătos, care a intrat de curînd în catalogul drepturilor fundamentale ale omului, fiind conturat mai ales la nivel mondial, se dezvoltă de cîteva decenii progresiv, existînd pe plan internațional, european și național. Acest drept se caracterizează printr-o dinamică deosebită în privința recunoașterii și garantării sale juridice, pornind de la etapa proclamării sale inițiale în plan internațional, urmînd consacrarea sa constituțională și legislativă la nivelul statelor, și ulterior receptat pe cale jurisprudențială de Convenția Europeană a Drepturilor Omului prin intermediul aplicării „tehnicii rîcoșetului,” care reprezintă consecința faptului că de la adoptarea acesteia și a protocoalelor sale adiționale, nu s-a regăsit expres în conținutul lor dreptul la un mediu sănătos.

Protecția mediului, reprezintă modul în care s-a reacționat împotriva deteriorărilor aduse de om mediului său înconjurător, prin instrumente legislative, pentru prevenirea deteriorării lui mai departe, fiind văzută ca o luptă pe cale legislativă împotriva poluărilor de orice fel, a aerului, a apei, a solului și a subsolului, precum și a distrugerii elementelor biosferei [2, p.33-34] avînd rădăcini adînci încă din antichitate. Spre exemplu, împăratul indian Așoka (264-226 î.e.n.) a dispus pe bază de lege protecția peștilor, animalelor terestre și pădurilor, înființînd așa-numitele „abhayarana” (care reprezentau niște teritorii ce pot fi integral omologate cu actualele rezervații); în provincia Thessalia din Imperiul Roman era în vigoare o lege care prevedea pedeapsa capitală pentru acela care ar fi omorît o barză; iar marele han mongol Kubliay (1244-1294), interzicea vînarea

păsărilor și a mamiferelor în perioadele de reproducere. [25]

În perioada medievală și modernă au fost emise un șir de acte normative, care aveau ca scop ocrotirea naturii, obiectivul lor de bază însă îl constituia mai degrabă interesul de a proteja moșiile și proprietatea, cum ar fi spre exemplu în Polonia, regele Boleslaw Chrabry ocrotea vînatul și puse sub pază și protecție unele păduri, ducele Boleslaw Wstydiwy și Wladyslaw Jagiello, care au interzis vînarea bourului. Sigismund al III-lea, a declarat zone protejate toate teritoriile de pe cuprinsul Poloniei în care mai trăia bourul; Ștefan cel Mare, Vlad Vintilă, Ștefan Tomșa și Matei Basarab, prin decrete domnești au reglementat și ei domeniul protecție lumii animale și vegetale, precum și a altor resurse naturale instituind așa-numitele „braniște.” [4] Se consideră că pași importanți în domeniul protecției componentelor mediului sunt atestați la etapa adoptării următoarelor acte normative: Actul de la Focșani din 1706, prin care comisia mixtă din demnitari moldoveni și munteni stabilea interdicții pentru tăierea pădurilor pe teritoriul Țării Moldovei; „Orînduirea de pădure” pentru Bucovina adoptată în 1786; „Anaforaia pentru codru, dumbrăvi și lunci” din 1792 pentru Moldova, precum și Legea cu privire la vînătoare din 1872, prin intermediul căreia se accentua necesitatea protejării habitatului natural, florei și faunei sălbatică, și se interzicea vînarea unor specii de păsări și animale rare. [17, p.24] De rînd cu reglementările orientate spre protecția naturii pot fi atestate și încercări de protecție a mediului în raport cu viața și sănătatea omului sub aspectul acțiunilor contra poluării apelor și aerului, cum ar fi cazul poluatorilor rîurilor din Roma Antică, care trebuiau să fie denunțați de locuitorii și urmăriți de autoritățile publice sau problema rîului Tibru, care în secolul V era serios poluat prin deșeurile orașului, iar oamenii se plîngeau și protestau contra mirosurilor ce veneau de la unele locuințe. [6, p. 203-206]

Problema poluării mediului a generat necesitatea luării de măsuri pentru a proteja mediul și ai asigura calitatea în raport cu viața și sănătatea oamenilor, fiind adoptate un șir de ordonanțe. Exemple ne servesc ordonanța din 1273 emisă de către Eduard I al Angliei referitor la fumul provenit de la arderea cărbunelui; instituirea unor organe de administrare a apelor și pădurilor în Franța la sf. sec. al XIII-lea; emiterea unor interdicții privind emanarea fumurilor rău mirositoare și dezgustătoare de către locuitorii din Paris la inițiativa lui Charles al IV, în sec. XIV; aplicarea unor pedepse pentru cei care aruncau gunoaiile în porturi, în apă sau le depozitau pe mal în baza Marii Ordonanțe a lui Colbert din 1681.

De asemenea, exemplul fabricanților de brînzeturi, miere, și cel al tăbăcarilor din Franța sec. al XVIII-lea, căreia le era interzisă practicarea meseriei în apropierea orașelor din cauza poluărilor induse, fiind consemnați în locuri speciale; sau decizii legislative, cum este cea privind obligativitatea de a aduna gunoaiile Parisului în recipiente, emisă în 1884 de prefectul de Sena, Eugene-Rene Poubelle, de unde numele comun dat acestor recipiente, de pubele. [2, p.33-34]

Problema protecției mediului la nivel mondial a devenit subiect de examinare la Congresul I Internațional pentru protecția naturii din 1913, iar ulterior și-a găsit reflectare în Convenția de la Washington din 12 octombrie 1940, ale cărei clauze prevedea conservarea florei și faunei, precum și în Declarația Universală a Drepturilor Omului, care în art. 25 prevede că orice om are dreptul la un nivel de trai care să-i asigure

sănătatea și bunăstarea lui și familiei sale. Astfel, dezvoltarea legislației privind protecția mediului, și consolidării mecanismului juridic privind protecția dreptului omului la un mediu sănătos, s-a produs abia în sec. al XIX-lea, odată cu apariția primelor reglementări împotriva poluării aerului și primele măsuri de igienă, al căror obiectiv îl forma protecția sănătății umane și protecția componentelor mediului (apa și aerul).

Necesitatea recunoașterii dreptului la un mediu sănătos a început să se accentueze la sfârșitul a.1960, când criza ecologică mondială, cauzată de acțiunea unor factori umani, în special a dezvoltării industriale și lipsei unei strategii clare de protecție a mediului prin aplicare unor tehnologii cu un impact mai redus asupra mediului, a impus societatea internațională de a purcede la elaborarea unei concepții de protecție a mediului, de stopare și atenuare a consecințelor imprevizibile. Respectiv, progresul tehnico-științific și amplificarea impactului activităților socio-umane asupra calității mediului au impulsat procesul de internaționalizare a acestor probleme și au favorizat apariția unor reglementări internaționale în domeniul protecției mediului și recunoașterii dreptului la un mediu sănătos. Deoarece, în perioada 1950-1970, reconstrucția economică și instaurarea unei păci durabile constituiau prioritățile de bază ale societății internaționale, protecția mediului și recunoașterea dreptului la un mediu sănătos nu era considerat ca o preocupare politică de aceeași importanță, cum s-a evidențiat începând cu perioada anilor 70 și pînă în prezent.

În viziunea unui grup de autori, necesitatea elaborării legislației în domeniul protecției componentelor de mediu s-a intensificat în cursul deceniului al șaselea al sec.XX avînd la bază următoarele cauze: [24] a) creșterea alarmantă a amenințării împotriva mediului, astfel că gradul de amenințare asupra mediului era proporțional cu ritmul creșterii producției industriale și a generării de energie, iar mai tîrziu s-a stabilit același tip de relație între creșterea producției agricole și deteriorarea calității apei și a solului; b) creșterea rapidă a interesului științific al comunității pentru problemele de mediu. Problema care se năștea în acel moment nu era numai cea de a elabora reglementări legale la nivel național, dar și de a integra în mod logic aceste reglementări într-un sistem, care a primit foarte curînd denumirea de legislația mediului. Deoarece, noțiunea de mediu acoperă o mare varietate de elemente (apa, aerul, pămîntul, flora, fauna și continuînd cu sănătatea umană), și toate trebuie să fie protejate în cadrul global al dezvoltării durabile, dreptul la un mediu sănătos, capătă atenție alături de alte drepturi, printre care se numără dreptul la dezvoltare, dreptul la mediu social adecvat prin lupta împotriva terorismului, criminalității și drogurilor, dreptul la pace și securitate. Treptat, protecția și îmbunătățirea condițiilor de mediu a devenit pentru umanitate un obiectiv primordial, o sarcină a cărei realizare presupune nu numai eforturi materiale și organizatorice internaționale și naționale, ci și cristalizarea unor concepții științifice fundamentale, [23,p.41-46] iar consacrarea dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos poate fi tratată ca un instrument de realizare a obiectivului respectiv.

Declarația Conferinței ONU asupra mediului înconjurător de la Stockholm (1972), care a stabilit o agendă mondială pentru mediul înconjurător, este privită ca primul document internațional care a proclamat dreptul la un mediu sănătos, stipulînd că omul are un drept fundamental la libertate, egalitate și la condiții de viață satisfăcătoare,

într-un mediu a cărui calitate să-i permită să trăiască în demnitate și bunăstare. Precum și îndatorirea solemnă de a proteja și ameliora mediul pentru generațiile prezente și viitoare, prin împuternicirea ONU să ia direct măsuri pentru avertizarea din timp a oamenilor asupra efectelor vătămătoare ale agenților poluanți rezultați din însăși activitatea omului. În cadrul conferinței, au fost schițate un șir de recomandări, care vizează: supravegherea factorilor de mediu, în scopul de a identifica și de a determina cantitativ modificările de importanță internațională, a aprecia efectele lor vătămătoare și a preveni oamenii asupra eventualelor crize de natură ecologică ce ar proveni din ele; desfășurarea unui complex de activități organizatorice privind protecția mediului ambiant, în scopul de a pregăti și pune în aplicare mijloacele științei și tehnicii umane pentru prezervarea locurilor amenințate și pentru lichidarea pericolelor potențiale; precum și luarea de măsuri preventive generale, prin educație, specializare, informare publică și prin aranjamente de ordin organizatoric pe plan național și internațional. [5, p.14] Concepții și principii asemănătoare celor din Declarația conferinței O.N.U. privind mediul uman de la Stockholm (1972) au fost preluate și în formularea Declarației de la Rio de Janeiro din 1992, [13] adoptată în cadrul Conferinței Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare, care a avut drept scop elaborarea strategiilor și măsurilor de combatere a degradării mediului pe plan internațional, în conținutul căreia se precizează că ființele umane au dreptul la o viață sănătoasă și productivă în armonie cu natura.

Conferința de la Rio de Janeiro, poate fi tratată, reieșind din conținutul declarației adoptate, ca o încercare ambițioasă de a ajunge la un acord între cele două cerințe conflictuale ale dezvoltării economice și protecției mediului, având ca obiectiv primordial identificarea unei alternative pentru dezvoltarea globală în sec. XXI. Protecția mediului înconjurător, care are ca obiectiv principal ocrotirea condițiilor de viață, a integrității fizice și psihice a persoanei umane, poate fi sesizată și în prevederile Cartei africane a drepturilor omului și ale popoarelor (1981, art. 24). Convenția de la Aarhus (25 iunie 1998) [12] recunoaște și consacră atributele dreptului la un mediu sănătos, precum accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziilor și accesul la justiție în probleme de mediu, având ca punct de plecare și recunoașterea faptului că protecția, adecvată a mediului este esențială pentru bunăstarea și exercitarea drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv dreptul la viață. Având caracterul universal, dreptul la un mediu sănătos, în perioada anilor 70-90 a sec. XX s-a distins prin multitudinea experiențelor legislative și de reflexii doctrinare, care, dincolo de sistemele culturale, economice și sociale particulare, a dus la consacrarea lui în drepturile naționale, fie înscris expres în constituție.

Roberts E.F. în lucrarea sa „*Dreptul la un mediu înconjurător decent. O construcție prematură*”, a formulat opinia potrivit căreia „recunoașterea unui asemenea drept este prematură sau inoportună în contextul dezvoltării prezente a societății”, [26, p. 185-188] iar Michel Bélanger susține respectiva concepție argumentând că ”în ciuda unui anumit capital politic, pe care o asemenea recunoaștere ar putea să îl aducă susținătorilor ei, obligativitatea juridică a acestui concept rămâne limitată având în vedere dificultățile pe care le presupune aplicarea sa și consecințele restrânse ale utilității sale.” [3]

Opiniile doctrinare respective, minimalizează importanța recunoașterii dreptului la un mediu sănătos, fiind axate pe concepții, care declară prematură, inoportună

și chiar riscantă în contextul dezvoltării actuale a societății. De asemenea, sunt contraversate concepțiile care denotă faptul că recunoașterea unui astfel de drept ar duce la creșterea numărului drepturilor fundamentale, ceea ce poate avea consecință limitarea și chiar devalorizarea drepturilor fundamentale deja recunoscute, ori fie existența pericolului acordării priorității acestui drept în raport cu celelalte drepturi fundamentale ale omului. Însă cum a demonstrat practica, aceste idei nu au avut viață, deoarece recunoașterea unui astfel de drept, reprezintă o condiție esențială a existenței și îndeplinirii celorlalte drepturi fundamentale la viață, sănătate și condiții de trai satisfăcătoare, precum și a apariției altor drepturi și îndatoriri noi, fapt confirmat și de conținutul legilor fundamentale adoptate după Conferința de la Stockholm din 1972. Astfel că toate constituțiile adoptate după acest eveniment, conțin dispoziții referitoare la mediul înconjurător” [21] și nici o constituție adoptată după 1972 nu a neglijat acest drept. Potrivit opiniei prof. M. Duțu primele mențiuni constituționale ale problematicii ecologice au apărut în statele comuniste, [15] însă din cauza că aceste regimuri se aflau la marginea statului de drept, efectul juridic al acestor prevederi constituționale era limitat, cu caracter puternic formalism și declarativ.

În rezultatul schimbărilor radicale în zona centrală și est-europeană după 1989, în unele dintre statele central și est-europene, s-a dezvoltat dreptul mediului și ulterior au fost adoptate noi legi-cadru privind protecția mediului, care au înlocuit caracterul formal și declarativ a cadrului legislativ vechi. Concomitent reglementărilor de mediu s-a format și o nouă bază constituțională, cu dispoziții privind mediul, a cărui protejare a devenit o responsabilitate a statului (Constituția Ungariei, art.21, Constituția Republicii Slovacia, art. 44, Constituția Bulgariei, art. 55, Constituția Cehiei, art. 35, Constituția României, art. 35) și a îndatoririi de a proteja mediul, atât a statului, cât și a fiecărui individ (Constituția Lituaniei, art. 53(3) și art. 86 din Constituția Poloniei). Prevederi constituționale care recunosc expres dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos pot fi regăsite și în textul Constituției Macedoniei (art. 43), Constituției Sloveniei (art.72), Constituției Republicii Coreea de Sud (art. 35), Constituției Braziliei (art. 225 alin.1), Constituției Peruului (art.2, pct. 22), Constituției Republicii Argentina (art. 41), Constituției Tunisiei (art. 45), Constituției Egiptului (art. 46), Constituției Marocului (art. 31), Constituției Coastei de Fildeș (Côte d'Ivoire) (art.19), Constituției Republicii Africii de Sud (art. 24), etc. Constituția franceză, care cuprinde din 2005 și Carta Mediului, prevede că „fiecare persoană are dreptul să trăiască într-un mediu echilibrat și propice pentru sănătate (...), are datoria să participe la conservarea și ameliorarea mediului înconjurător (...), să prevină atingerile pe care le-ar putea aduce mediului sau, în cel mai rău caz, să limiteze consecințele acestora”[11], iar Constituțiile Spaniei și a Portugaliei prevăd, în art. 45 că „toți au dreptul de a se bucura de un mediu înconjurător corespunzător pentru dezvoltarea personalității lor și au datoria de a-l proteja”, și respectiv art. 66, că „toate persoanele au dreptul la un mediu înconjurător uman, sănătos și ecologic, echilibrat și, în același timp, au datoria de a-l apăra”. [14]

În Constituția SUA, nu există dispoziții privind recunoașterea acestui drept, pe când state federale cum ar fi: Illinois, Pennsylvania, Texas, Massachusetts, recunosc dreptul fundamental la „aer și la apă, pure”. Nici Constituția Canadei nu a recunoscut un astfel de drept fundamental, existînd doar o propunere de lege ferenda impusă de utilitatea certă a dreptului la un mediu de calitate. [16] Legea fundamentală a Germaniei dispune că

statul este obligat să protejeze fundamentele naturale ale vieții, [22] adică toate condițiile naturale, biotice și abiotice, necesare pentru conservarea, evoluția și reproducerea vieții non - umane, în diversitatea speciilor florei, faunei și microorganismelor, precum și a funcțiilor și proceselor vitale care le susțin. Constituția Belgiei (art. 23) garantează implicit [18] dreptul la un mediu înconjurător sănătos în cadrul dreptului la respectarea demnității umane, stipulând că respectivul drept include în sine și „dreptul la un mediu sănătos și protejat.” [9] În Grecia, problema poluării și degradării mediului a apărut încă în 1960, iar pînă la mijlocul anilor 1970, legislația de mediu nu a fost inclusă în legi speciale.

Constituția din 1975 a stipulat o dispoziție, care prevede că „protecția mediului natural și cultural constituie o obligație pentru stat” (art.24). [10] Obligația statului privind protecția mediului a dus la nașterea implicită a unui nou drept individual la un mediu sănătos, iar în rezultatul revizuirii art. 24 din Constituția Greciei, protecția mediului nu este doar o obligație a statului ci și „un drept pentru fiecare.” [10] Drepturile fundamentale, fiind uneori opozabile persoanelor private, pot ridica două probleme: una este cea a aplicării drepturilor constituționale privind mediul acestei categorii de persoane, iar a doua este întrebarea dacă drepturile fundamentale la mediu pot avea un efect orizontal. [29, p. 329-334] Carta Mediului din Franța [7] consacră anumite obligații impuse tuturor: fiecare persoană are datoria să participe la conservarea și ameliorarea mediului înconjurător (art.2), fiecare persoană trebuie, în condițiile legii, să prevină atingerile pe care le-ar putea aduce mediului sau, în cel mai rău caz, să limiteze consecințele acestora (art.3), fiecare persoană trebuie să contribuie la repararea prejudiciilor pe care le-a adus mediului înconjurător, în condițiile legii (art.4).

Concepția lui Al. Kiss care afirmă, că textele de drept pozitiv care enunță simpla obligație a statului de a proteja mediul înconjurător creează în fapt un drept la un mediu înconjurător [21] determină în esență recunoașterea implicită a unui drept fundamental la un mediu sănătos. În opinia prof. Iancu Gh., nereglementarea expresă a dreptului la mediu în Constituție se datorează lipsei fondurilor materiale necesare pentru luarea unor măsuri de combatere a poluării. [20] Anume din cauza condițiilor economice și sociale, în unele state, dreptul la mediu sănătos și acum e recunoscut ca drept subiectiv și nu fundamental, iar recunoașterea se realizează fie pe calea legislativă, fie pe cea judecătorească, fără ca acest drept să fie menționat sub vreo formă în constituții, fiind astfel lipsit și de un mecanism juridic de protecție. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, s-a dovedit a fi un instrument internațional eficace de apărare a drepturilor omului pe care ea însăși, dar și protocoalele sale adiționale adoptate ulterior le reglementează. [30, p.97-130]

În anul 2000 a început un nou proces de reformare a mecanismului de control al aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului, care a dus, la adoptarea textului Protocolului nr.14 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Intrarea în vigoare a protocolului, în viziunea lui Selejan-Guțan A., înseamnă „reforma reformei” CEDO, prin care se încearcă o „fluidizare” din ce în ce mai mare al cererilor adresate instanței europene și reprezintă în același timp o consolidare a sistemului de executare a hotărîrilor Curții. [28] Importanța jurisprudenței Curții este conturată în materia protecției „par ricochet” sau de „deducere” a unor drepturi care nu sunt prevăzute expres în textul Convenției, care treptat a devenit una din tehnicile favorabile ale

Curții europene. Astfel una din construcțiile jurisprudențiale de acest fel ale instanței de la Strasbourg este includerea dreptului la un mediu sănătos în sfera protecției vieții private. [27] În același sens P.Trușcă și Trușcă Trandafir A. susțin că CEDO recurgând la tehnica „protecției prin ricoșeu” a permis extinderea protecției unor drepturi garantate de Convenție la drepturi care nu sunt prevăzute de aceasta. Astfel, printr-o interpretare extensivă a domeniului de aplicare a unor drepturi prevăzute expres de Convenție, dreptul la un mediu sănătos a fost alăturat dreptului la viață privată, fiind considerat o componentă a acestui drept, în acest fel ajungându-se la protejarea indirectă a dreptului la mediu. [30, p.97-130] Art.8 al Convenției Europene, în mod indirect, s-a transformat într-o garanție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, oferind posibilitatea cetățenilor statelor membre Convenției, să sesizeze CEDO. Astfel, tratat jurisprudența CEDO a devenit un mecanism juridic privind protecția dreptului la un mediu sănătos. [30, p.97-130] În scopul lichidării practicii de aplicare a „tehnicii ricoșetului”, care are ca scop protecția indirectă a dreptului omului la un mediu sănătos, în 2009 Parlamentul UE a aprobat Recomandarea 1885 (2009), care propune CE elaborarea celui de-al 15 Protocol adițional al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Noul Protocol adițional vine să lărgescă aria drepturilor și libertăților omului, care urmează a fi garantate, asigurate și protejate la nivel european, printre care se numără și dreptul omului la un mediu sănătos.

Din analiza cauzelor respective se pot desprinde anumite reguli și principii care trebuie respectate de autoritățile statelor membre ale Convenției, în domeniul protecției mediului: a) obligația de a lua măsurile rezonabile și adecvate pentru protejarea drepturilor reglementate de alin.1 al art.8 (dreptul la viață intimă) presupune crearea unui cadru legislativ și administrativ- instituțional care să conducă la prevenirea eficace a prejudiciilor aduse mediului și sănătății omului; b) pentru că statul trebuie să analizeze aspectele complexe de politică de mediu și economică, legislația trebuie să fie adaptată particularităților activității în cauză, în funcție de nivelul de risc care poate fi anticipat; c) această obligație presupune ca autorizarea, punerea în funcțiune, exploatarea, asigurarea securității și controlul activității să fie supuse unor măsuri practice, care să garanteze o protecție efectivă cetățenilor; d) procesul decizional trebuie să presupună realizarea de anchete și studii care să conducă la prevenirea și evaluarea anticipată a efectelor; e) accesul publicului la concluziile acestor studii, la informații, va permite evaluarea pericolului la care fiecare este expus. [1, p.22-23]

Dreptul la un mediu sănătos și-a găsit reflectare și în Constituția R.Moldova, art. 37, prin care „fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător nepriemnic din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive.” [8] Constituția RM garantează executarea acestui drept atât prin prisma accesului liber al tuturor la informația privind starea de mediu sau a dreptului la asistență și protecția socială, cât și prin instituirea obligației față de cetățeni de a realiza protecția mediului, ori prin instituirea unui cadru juridic concret ce ține de folosirea și protecția mediului.

BIBLIOGRAFIE

1. Anghel D. Răspunderea juridică privitoare la protecția mediului. Privire specială asupra răspunderii juridice. București: Universul Academic, 2010. 260, p. 22- 23
2. Ardeleanu A., Maior C., Grec M. Ecologie juridică. Arad: Vasile Goldiș Univ. Press, 2010. 142 p., p. 33-34
3. Bélanger M. La reconnaissance d'un droit fondamental à un environnement de qualité. Montréal:1990.175 p.
4. Chirileanu G. Cel mai vechi Cod silvic românesc. Orînduirea de pădure dată de împăratul Iosif al II-lea în 1786. Buc.: Joseph Gobl, 1908. 256 p.
5. Ciplea L.I., Ciplea A. Poluarea mediului ambiant.București: Tehnica, 1978. 358 p., p14].
6. Crasnobaev A. Recunoașterea dreptului la un mediu sănătos. În:Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 23 mai 2014. Chișinău: AAP, 2014. p. 203-206
7. Carta Mediului din Franța. Lege constituțională adoptată la 21 iunie 2004 și promulgată la 25 mai 2005. [On-line]: http://www.cg13.fr/uploads/tx_elydocumentsenligne/2.5_La_charte_de_l__environnement_01.pdf (Vizitat la 25.04.2023).
8. Constituția R.Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. M. Of. al R. Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
9. Constituția Regatului Belgiei din 17.02.1994. [Online]:<http://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/be118fr.pdf> (vizitat la 25.03.2023).
10. Constituția Republicii Elene (Grecia) din 11 iunie 1975 revizuită în 2001. [On-line]: http://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/greek_2001.pdf (vizitat la 25.03.2023).
11. Constituția Republicii Franceze din anul 1958. București: ALL Educațional, 1998. 46 p.
12. Convenția privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la luarea deciziilor în domeniul mediului, Aarhus, 25.06.1998, ratificată de R.Moldova prin HP nr. 346-XIV din 07.04.1999. În „Drepturile omului. Acte legislative internaționale și regionale”. Ch.: Epigraf, 2005, p.103 – 123.
13. Declarația Conferinței O.N.U. pentru mediu și dezvoltare din 3-14 iunie 1992. [Online]:<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> (vizitat la 15.03.2023)
14. Diaconu M. Dreptul la mediu sănătos în constituțiile unor țări ale UE. În: Revista de Științe juridice, 2006, nr.4, p. 97-102.
15. Duțu M. Dreptul comunitar al mediului. Impactul asupra legislațiilor statelor membre ale UE. Experiențele Franței și României. [On-line]: <http://www.revista22.ro/dreptul-comunitaral-mediului-brimpactul-asupra-legislatiilor-statelor-membre-ale-ue-brexperiențele-frantei-siromaniei-3412.html>
16. Dogaru L. Dreptul Mediului – curs universitar. Tg-Mureș: Petru Maior, 2008. 345 p.
17. Guceac I. Etapele formării legislației ecologice în R.Moldova: aspecte istorice. În: Revista Națională de Drept, 2007, nr. 7. p. 24

18. Haumont F. Le droit constitutionnel belge a la protection d'un environnement sain et de la jurisprudence. En: *Revue juridique de l'environnement*, 2005, nr. 1, p. 41-52.
19. Ibidem.
20. Iancu Gh. Drepturile fundamentale și protecția mediului. București: Regia Autonomă MO, 1998. 256 p.
21. Kiss A. Implementation of the right to protection of the environment: difficulties and means. Salzburg, 1980. 231 p.
22. Legea Fundamentală a RFG din anul 1949. București: ALL Educațional, S.A. 1998
23. Minea S. M. Dreptul mediului înconjurător și dezvoltarea durabilă: *Analele Universității din Oradea, Seria Drept (anul III)*, Oradea, 1995, p. 41-46.
24. Marinescu D. Dreptul mediului înconjurător. București: Șansa, 1993. 340 p.
25. Marton A., Iosip-Moț Șt. N. Protecția mediului. Timișoara: Eurobir, 1997. 586 p.
26. Roberts E.F. The right to a decent environment. A premature construct. In: *Environment Policy and Law*, Lausanne, 1976, p. 185-188.
27. Sârcu D. Accesul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Condiții de admisibilitate. Chișinău: Centrul de Drept, 2001. 123 p.
28. Selejan-Guțan A. Spațiul european al drepturilor omului: reforme, practici, provocări. Buc.: Beck, 2008. 149 p.
29. Sioutis G. Le droit de l'homme à l'environnement en Grèce. En: *Revue juridique de l'environnement*, 1994, nr. 4, p. 329-334.
30. Trușcă P., Trușcă Trandafir A. Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos în jurisprudența CEDO. În: *Revista Transilvană de Științe Administrative*, 2009, nr. 1, p. 97-120

ASIGURAREA DEZVOLTĂRII ECONOMICE DURABILE ȘI A PROTECȚIEI MEDIULUI ÎN PROCESUL INTEGRĂRII EUROPENE

ENSURING SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT AND ENVIRONMENTAL PROTECTION IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

Tatiana CHIRIAC-SAUTRON,
masterandă, USM
Manager Proiecte Internaționale,
instituția "EMPIRICA Business Solutions"

SUMMARY

European integration strives to balance economic growth with environmental well-being. This concept, known as sustainable development, is a core principle of the European Union (EU). The EU faces challenges in achieving this balance, as some members prioritize economic development while others emphasize environmental protection. To bridge this gap, the EU promotes policy integration, ensuring environmental considerations are included in all its decisions. The EU has developed long-term strategies and action plans to achieve sustainability goals, focusing on areas like clean energy, resource efficiency, and pollution reduction. By working together through eco-labeling of products, the EU aims to ensure a prosperous future for its citizens without compromising the environment for generations to come.

Keywords: *product life cycle, eco-label criteria, eco-label, eco-labelling, product group, environmental impact, operator, environmental performance, conformity check*

Eticheta ecologică europeană reprezintă un instrument al dezvoltării durabile și este o normă facultativă, concepută să încurajeze operatorii economici să comercializeze bunuri /servicii cu un impact redus asupra mediului și consumatorii europeni să le poată identifica ușor. Această etichetă nu este altceva decât un simbol grafic sau un scurt text descriptiv aplicat pe produs, respectiv ambalaj, într-o broșură sau în alt document informativ care însoțește produsul și care oferă informații despre cel puțin unul și cel mult trei tipuri de impact asupra mediului.

Potrivit reglementărilor normelor legale, eticheta ecologică se acordă grupurilor de produse care îndeplinesc următoarele condiții: potențial ridicat de protecție a mediului, care să determine alegerea făcută de cumpărător; avantaje competitive pentru producătorii de bunuri sau prestatorii de servicii; cerere mare de consum și utilizare finală care crește volumul de vânzări.

Creșterea cererii consumatorilor pentru produse ecologice. Conform unui studiu realizat de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova în anul 2023, 42% dintre consumatorii moldoveni sunt interesați să cumpere produse ecologice. În același timp,

piața produselor ecologice în 2023 este cu 15% în creștere, produsele moldovenești sunt competitive din punct de vedere al calității și prețului, ceea ce contribuie la diversificarea oportunitățile de export pe piața Uniunii Europene. Importanța protecției mediului prin etichetarea ecologică ajută la promovarea producției durabile, reducerea impactului negativ al agriculturii și diminuarea reziduurilor industriale asupra mediului.

Cadrul Normativ pentru menținerea unui mediu sănătos și nepoluant, a fost inițiat de către Comisia Europeană care a adoptat, pe baza unor studii de specialitate, legislația privind acordarea statutului de produs ecologic unor categorii de produse și servicii a căror finalitate o reprezintă protecția mediului. Astfel, **Regulamentul privind etichetarea ecologică în Republica Moldova** are scopul de a stabili un sistem voluntar de etichetare ecologică și de a promova produsele și serviciile care au un impact redus asupra mediului pe parcursul întregului ciclu de viață, în comparație cu alte produse și servicii ce aparțin aceluiași grup de produse și servicii. Prezentul Regulament transpune parțial Regulamentul (CE) nr. 66/2010 al Parlamentului european și al Consiliului din 25 noiembrie 2009 privind eticheta UE ecologică și modificat ultima oară prin Regulamentul (UE) 2017/1941 al Comisiei din 24 octombrie 2017, în prevederile **Hotărârii Guvernului nr. 204 din 12.04.2023** aprobate de către Prim-ministru Republicii Moldova.

Simbolul etichetei ecologice, elaborat cu suportul EU4Environment în Moldova, Proiect co-finanțat în cadrul proiectului „Uniunea Europeană pentru Mediu”, a fost înregistrat la Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală. Astfel, produsele și serviciile conforme criteriilor primare de mediu vor fi mai ușor de identificat, facilitând implementarea celor mai bune practici pentru protecția mediului și a sănătății publice, precum și reciclarea produselor. Pentru aplicarea etichetei ecologice, Ministerul Mediului al Republicii Moldova a elaborat cadrul normativ privind însemnele etichetei ecologice și cerințele privind utilizarea etichetei ecologice.

Ministerul Mediului și Agenția de Mediu vor asigura aplicarea prevederilor Regulamentului privind etichetarea ecologică din Aprilie, 2024. Organismele de certificare în domeniul etichetării ecologice pot fi persoane juridice din sectorul privat, independente și imparțiale. Această etichetă este recunoscută la nivel internațional și este acordată de către organizații independente acreditate de către C.N.A. care evaluează produsele în conformitate cu criteriile stricte.

Eticheta ecologică în Moldova vizează **11 grupe de produse** din diferite sectoare de activitate. Eticheta se referă în mod special la impactul produsului asupra mediului înconjurător: dacă ambalajele în care sunt comercializate sunt reciclabile, produsul este biodegradabil și are o durabilitate ridicată. Spre exemplu, încălțăminte care prezintă eticheta ecologică oferă consumatorului siguranța că riscul unei alergii la produsele chimice este redus.

Vopsele și lacuri de interior și exterior - Vopselele și lacurile certificate ecologic sunt o opțiune populară pentru cei care doresc să își protejeze casa și mediul înconjurător. Spre deosebire de vopselele tradiționale, care pot conține substanțe chimice nocive, vopselele ecologice sunt formulate cu ingrediente mai puțin toxice și mai durabile.

Pardosea - Produse aparținând categoriei îmbrăcăminte rezistente. Pardoseli pe bază de lemn, de plută și de bambus

Echipamente electronice - Echipamentele electronice etichetate ecologic trebuie să

aibă un consum eficient de energie, un conținut redus de substanțe periculoase și piese cu posibilitatea de reciclare.

Grădinarit - substraturi de cultură, amelioratori de sol și mulci.

Lubrifianți - Subgrupa lubrifianților cu pierdere totală, parțială, accidentală.

Mobilier și saltele de pat - Piesele mobilierului să fie ușor de asamblat fără substanțe care produc mirosuri toxice, cu piese care pot fi compostate sau reciclate.

Produse de îngrijire personală și animală - Produsele nu trebuie să conțină substanțe chimice periculoase, precum ar fi unele substanțe cancerigene, mutagene sau toxice pentru reproducere, dar să fie ingrediente naturale.

Produse de curățare - produse de curățare pentru suprafețe dure, detergenți de uz industrial și instituțional pentru mașinile de spălat vase, detergenți pentru mașini de spălat vase, detergenți pentru spălarea manuală a vaselor, detergenți de rufe, detergenți de rufe de uz industrial și instituțional.

Produse din hârtie - hârtia absorbantă și produsele din hârtie absorbantă, hârtia grafică, produse de hârtie tipărită, produse de papetărie din hârtie și sacoșe din hârtie.

Îmbrăcăminte și textile - încălțăminte și produse textile care permit buna circulație a aerului.

Servicii turistice și de cazare - Unitățile turistice de cazare trebuie să ia măsuri pentru a reduce consumul de energie electrică, apă și materiale, care pot instala sisteme de reciclare și compostare a deșeurilor. Serviciile de cazare turistică se poate acorda eticheta „ECO“ în cazul când ferestrele pensiunilor sunt izolate, apa de la robinet curge cu un debit redus controlat de un senzor, și la baie există dozatoare de săpun. De asemenea, unitatea turistică deține un sistem selectiv de colectare a deșeurilor, iar la micul dejun sunt servite produse locale ecologice.

Autoritatea competentă încheie un contract cu operatorul pentru eticheta ecologică privind condițiile de utilizare a etichetei. Aceste condiții cuprind dispozițiile privind retragerea autorizării de utilizare a etichetei. Contractul trebuie să prevadă participarea la sistem prin atingere normelor de mediu sau altor norme de reglementare comunitare pentru extinderea duratei de viață a bunurilor. Operatorii de etichete ecologice trebuie să probeze cu documente că produsul respectiv îndeplinește anumite criterii în legătură cu unele aspecte de mediu. Astfel, sunt evaluate calitatea aerului, calitatea apei, protejarea solului, reducerea cantității de deșeuri generate, economisirea energiei, gestionarea resurselor naturale, prevenirea fenomenului de încălzire globală, protejarea stratului de ozon, securitatea mediului, zgomot și biodiversitate.

Verificarea conformității: Organismul de certificare în domeniul etichetării ecologice examinează conținutul produsului în baza cererii de eliberare a Certificatului

Evidența produselor: Registrul electronic actualizat permanent al produselor și al serviciilor etichetate ecologic cu conținut de date raportate.

Acordarea etichetei ecologice: Se stabilesc cerințele de mediu pe care un produs sau serviciu trebuie să le îndeplinească pentru a i se atribui logoul etichetei ecologice.

Monitorizarea conformității: Determinarea respectării de către operatori a criteriilor de acordare a etichetei ecologice și verificarea respectării condițiilor stabilite.

Informarea modificărilor: Orice modificare care poate afecta conformitatea produselor sau serviciilor cu criteriile de acordare a etichetei.

Suspendarea sau retragerea: Constituie temei pentru rezilierea contractului și suspendarea sau încetarea dreptului de a utiliza eticheta ecologică.

Certificarea poate fi o investiție valoroasă pentru organizațiile care doresc să demonstreze angajamentul lor față de calitate, mediu sau alte domenii importante. Etapele și costurile generale ale certificării pot varia semnificativ în funcție de tipul de certificare solicitată și de organismul de certificare ales. Pentru certificarea ecologică și evaluarea performanței de mediu sunt specificate următoarele etape:

Taxa de examinare: Agenții economici care doresc să obțină dreptul de utilizare a etichetei ecologice achită autorității competente o taxă unică 200 EUR - 600 EUR - 2000 EUR.

Taxa anuală: Organismul de certificare poate cere fiecărui solicitant care a obținut eticheta UE ecologică să achite o taxă anuală stabilită cu un plafon maxim de 18.750 EUR pentru IMM.

Taxa de inspecție: Organismul de certificare stabilește costuri rezonabile în dependență volumul de lucru existent la toate etapele de supraveghere și reînnoire a certificatului de conformitate

Costurile administrative: Agentul economic ar putea suporta cheltuieli administrative pentru salarizarea persoanelor implicate în procesul de elaborare a cadrului normativ de aplicare a etichetei ecologice.

Promovarea adoptării acestor criterii, în rândul producătorilor și a consumatorilor, contribuie individual la reducerea impactului negativ asupra mediului și protejarea cliimei.

Calitate superioară a produselor - Produsele durează mai mult timp în exploatare și necesită mai puțină energie, resurse pentru a fi fabricate și întreținute.

Resurse naturale suficiente - Cercetarea și dezvoltarea poate duce la noi tehnologii de reciclare a resurselor sau descoperirea de noi resurse.

Condiții climatice favorabile - Evaluarea și optimizarea proceselor industriale va reduce amprenta de carbon compensată prin extinderea plantațiilor verzi.

Mediu ambient curat - Produsele de construcții durabile pot ajuta la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, autovehiculele electrice nu produc gaze toxice.

Mod de viață sănătos - Produse din materiale și substanțe sigure, care nu sunt dăunătoare pentru sănătatea umană sau pentru mediu.

Utilizarea produselor certificate ecologic are un impact pozitiv semnificativ asupra societății în ansamblu. Prin promovarea unor practici agricole și de producție mai durabile, produsele ecologice contribuie la un mediu mai sănătos, o sănătate publică îmbunătățită, o dezvoltare economică durabilă și o bunăstare sporită a animalelor. Alegerea produselor ecologice este o investiție în viitorul planetei noastre și al bunăstării tuturor ființelor vii.

BIBLIOGRAFIE

1. EU4Environment, “Evaluarea sistemului de etichetare ecologică existent în Republica Moldova în conformitate cu cerințele UE”, Moldova, anul ediției 2021, 37 pg.
2. Hotărârea Guvernului nr. 204 din 12.04.2023: www.gov.md
3. Publicații privind etichetarea ecologică: www.ecocontact.md
4. Regulament privind însemnele etichetei ecologice din 2024: www.cancelaria.gov.md
5. Articol publicat în 10.10.2023 pe: www.eu4moldova.eu
6. Ghid de informare ”EU Ecolabel” publicat pe: www.environment.ec.europa.eu

MECANISME ȘI INSTRUMENTE DE RECONCILIERE POST-CONFLICT DINTRE UCRAINA ȘI FEDERAȚIA RUSĂ ÎN BAZA MODELULUI FRANCO-GERMAN

MECHANISMS AND TOOLS FOR POST-CONFLICT RECONCILIATION BETWEEN UKRAINE AND THE RUSSIAN FEDERATION BASED ON THE FRANCO-GERMAN MODEL

*Nicolai AFANAS,
MA în științe politice, consultant principal
Biroul politici de reintegrare, Cancelaria de Stat*

SUMMARY

The conflict in Ukraine has serious consequences not only for Ukraine and Russia, but also for the entire Euro-Atlantic space. The feeling of fear and uncertainty has destroyed the confidence of citizens and investors. Decisive intervention in the conflict has proven impossible for the United States and European states, although Russia has suffered the greatest international condemnation and isolation from its Western partners since the end of the Cold War. States not directly involved in the conflict are closely monitoring developments. For them, the main lesson of the Ukrainian conflict is that the modern international security system is not capable of solving the long-standing internal and international armed conflict. Failure to address the causes of historical tensions between the parties in peacetime compounds the difficulty of resolving conflict once it has begun to unfold. However, the future historical reconciliation of Russia and Ukraine can be based on examples of success from the recent past.

Keywords: *reconciliation, war/conflict, peace agreement, memory/historical heritage, cooperation, mechanisms and tools*

„Toate războaiele se termină” este o teză care declanșează adesea conversații în contextul politicii de liniște a agresorului rus. „Planurile de pace” ale Chinei, Braziliei și Africii de Sud, apelurile Papei la reconciliere și declarațiile liderilor politici privind posibilitatea încheierii rapide a războiului ruso-ucrainean ne încurajează să analizăm modul în care ucrainenii văd perspectivele relațiilor cu țara agresor.

Mai este valabilă ideea „întâlnirii la mijloc”, este posibilă reconcilierea dintre Ucraina și Rusia, cum s-a schimbat atitudinea cetățenilor ucraineni față de cetățenii ruși, sunt doar o parte de întrebări care necesită clarificare pentru stabilirea rezilienței. Ucrainenii au fost întrebați despre opiniile lor în această chestiune în cadrul unui sondaj realizat recent de Centrul Razumkov. [8] La întrebarea „Este posibilă reconcilierea dintre Ucraina și Rusia?”, majoritatea ucrainenilor (68,5%) resping categoric propunerile

„porumbeilor păcii” și consideră că reconcilierea dintre Ucraina și Rusia este imposibilă. Mai mult de o treime dintre ei (36,3%) nu văd nicio perspectivă de reconciliere, iar 32,2% dintre ucrainenii consideră că trebuie să treacă mult timp, așa că au ales răspunsul „Nu, reconcilierea este imposibilă pe durata de viață a actualei generații. O astfel de poziție a ucrainenilor este previzibilă și complet naturală. Pentru că atunci când un vecin deranjat aleargă după tine cu un topor și zdrobește totul în jur, cu greu îți trece prin cap să cauți împăcare cu el.

Datorită consecințelor pe scară largă ale crizei ucrainene, Ucraina și Rusia, în ciuda istoriei lor comune de secole, au pierdut ocazia de a relua dialogul. Oponenții unui astfel de dialog vor încerca să discrediteze însăși ideea negocierilor. Cu toate acestea, relația dintre istorie și politică, și în special dintre memoria istorică și motivele politice ale părților în conflict, este deosebit de îngrijorătoare în legătură cu înghețarea actuală a dialogului. Memoria istorică joacă un rol deosebit în actuala criză ucraineană. În primul rând, există o relație strânsă între memoria istorică a Ucrainei și a Rusiei, precum și atitudinile ideologice și politice pe care ambele părți le folosesc pentru a-și justifica acțiunile. Profesorul Nikolai Petro de la Universitatea din Rhode Island a ajuns la concluzia că reconcilierea dintre Ucraina și Rusia este inevitabilă în ciuda conflictului actual. [10] Acesta consideră că, Ucraina și Rusia sunt indisolubil interconectate și, așa cum le place să spună, sunt destinate să fie prieteni. Nicio țară nu poate supraviețui dacă se gândește doar la propriile interese - aceasta este treaba aleșilor. El a afirmat nevoia de a ajunge la un compromis, sarcină pe care a încredințat-o liderilor țărilor implicate în conflict.

Pe de altă parte premierul ucrainean Denys Shmyhal declară, Ucraina nu va fi de acord cu reconcilierea cu Federația Rusă, care a început războiul, timp de cel puțin o sută de ani. Potrivit premierului, pentru a face pași în această direcție, Federația Rusă trebuie să devină un stat democratic, demilitarizat și denuclearizat. [9] Shmyhal a subliniat că Ucraina este o țară suverană cu granițe recunoscute internațional, așa că nu poate face compromisuri cu o țară agresoare. „Singurul compromis este retragerea completă a trupelor ruse din Ucraina în interiorul granițelor anului 1991. Rușii trebuie să nu mai tragă, să oprească agresiunea și să părăsească teritoriul nostru. Cred că schimbarea granițelor ar fi un compromis inacceptabil și pentru Europa. În același timp, Rusia este pregătită pentru negocieri cu Ucraina și se așteaptă ca aceasta să accepte un statut neutru. [1]

În acest sens, nu există nicio îndoială că Franța și Germania au realizat un remarcabil reconciliere. Premiul Nobel pentru Pace acordat Uniunii Europene în 2012 este potrivit recunoașterea meritelor parteneriatului franco-german. Această observație ridică două întrebări fundamentale: – Cum au devenit două țări remarcate prin vrăjmășia lor tradițională atât de adevărați prieteni? și – De ce Tratatul de la Elysée privind cooperarea franco-germană (1963) a presupus astfel de importanță în politicile externe ale celor două țări? Fără a merge prea departe în istorie, nu trebuie uitat că din 1870 până 1945, o perioadă de 75 de ani, Franța și Germania au purtat trei războaie fratricide. Materialul, bilanțul uman și moral a fost dezastruos. După 1945, Franța nu era bine dispusă să coopereze cu o Germania care fusese învinsă, fragmentată și distrusă; germanii erau intenționați mai ales asupra supraviețuirii lor. Și totuși mai mulți factori au condus la

o normalizare progresivă. Oamenii care au suferit cel mai mult de pe urma războiului (membri ai rezistenței, prizonieri de război și deportați din lagărele de concentrare) au fost adesea printre primii care au căutat reconcilierea.

Ei știau că un nou conflict va ruina cele două țări. Franța, un ocupant puternic al Germaniei după 1945, nu avea încredere în adulții germani, considerându-le prea marcate de ideologia nazistă. Au avut mai multă încredere în tineri, sperând să-i cucerească pentru cauza democrației și a cooperării europene. Întâlnirile de tineret franco-germane au început din 1946; prima înfrățire s-a încheiat în 1950. [6] Războaiele care au punctat secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, de la războaiele napoleoniene, au ancorat în mintea oamenilor „ura ereditară” dintre Germania și Franța. Au mai existat și alte încercări între cele două războaie mondiale: miniștrii de externe francez și german, Aristide Briand și Gustav Stresemann, au întreprins un efort major de vindecare a rănilor provocate de primul război mondial și de a deschide calea unor relații constructive, eforturi răsplătite în 1927. de Premiul Nobel pentru Pace, dar distrus de criza economică și de ascensiunea nazismului.

Abia în a doua jumătate a secolului al XX-lea un anumit număr de lideri francezi și germani au reușit să scape de dialul conflictelor franco-germane. Dacă proiectul Comunității Europene de Apărare (EDC) a eșuat în 1954 în fața Adunării Naționale Franceze, din cauza fricii de reînarmare a Germaniei, la sfârșitul anilor 1940 s-a produs o „rificație” franco-germană, grație implementării înființării unei rețele de oameni. Infrastructura în jurul unor personalități precum starețul Franz Stock, iezuitul Jean du Riveau, fondatorul mișcării de rezistență „Combat” Henry Frenay sau chiar politologul Alfred Grosser și înființarea unei rețele de structuri publice și private: Comitetul francez pentru Schimburile cu Noua Germania și Institutul Franco-German din Ludwigsburg au fost înființate în 1948, Comitetele de înfrățire intermunicipale au fost inițiate în 1950 de orașele Montbéliard și Ludwigsburg, în cele din urmă a fost creată Camera de Comerț și Industrie Franco-Germană în 1955.

Reconcilierea apare din dorința de a trăi în sfârșit în pace. Pe ambele maluri ale Rinului, am înțeles că trebuie să ne supunem constrângerii pentru a-l transforma în creație și a fost în primul rând o chestiune de a recunoaște că avem interese comune – acesta este însuși sensul cărbunelui european și Proiectul Comunității Oțelului (CECA) al lui Robert Schuman, ministrul francez al afacerilor externe. Prezentat la 9 mai 1950, propunea punerea în comun a ceea ce era în acea vreme tendințele războiului, cărbunelui și oțelului: „Adunarea națiunilor europene necesită eliminarea opoziției de secole a Franței și Germaniei. [2] Semnatarii tratatului franco-german de cooperare și prietenie, cunoscut sub numele de *Élysée*, din 22 ianuarie 1963, generalul de Gaulle și Konrad Adenauer, au dat apoi impulsul necesar pentru ca oficialii francezi și germani să depășească complexitatea relației lor pentru beneficiază de o reconciliere exemplară în slujba construcției europene. Neexceptat de ambiguități și neînțelegeri, acordul celor doi lideri se bazează pe o dorință politică comună de a contribui la unitatea europeană. Succesorii lor, oricine ar fi ei, conduc un dialog constant care le permite să se împace cu toate contradicțiile care decurg din diferențele de opinii și abordări ale situației internaționale. Tratatul de la *Elysée*, care stabilește întâlniri regulate între șefii de stat și de guvern și între miniștri, în special în materie de politică externă, cu siguranță

nu constituie un instrument magic pentru promovarea relațiilor dintre Paris și Bonn/Berlin; dar ca element suprastructural „calmant”, a evitat ipotecarea viitorului franco-german și european. Un secretariat general pentru cooperare în fiecare țară și Consiliile de Miniștri franco-germane, care înlocuiesc summiturile franco-germane, sunt înființate în urma împlinirii a 40 de ani de la tratat, în 2003. Tratatul de cooperare și integrare franco-germană, semnat la Aachen pe 22 ianuarie 2019, completează Tratatul de la Elysée prin trecerea de la voința de cooperare la cea de convergență în mai multe domenii, fie ele economice, militare sau chiar transfrontaliere. Astăzi, relațiile bilaterale nu au echivalent între alte două țări. [5]

Tratatele de la Élysée și Aix-la-Chapelle au condus la stabilirea unui parteneriat specific între cele două țări, dar care este legitimat printr-un proces de construire a unui simbolism al reconcilierii. Semnarea Tratatului de la Aix-la-Chapelle în 2019 a arătat astfel cum liderii politici francezi au reușit să trezească memoria anului 1870 acuzându-l pe președintele francez că a cedat Alsacia Germaniei, în timp ce, în tratat, este vorba doar de aprofundarea cooperării transfrontaliere în beneficiul populațiilor în cauză. Cert este că este într-adevăr primul conflict mondial pe care generalul de Gaulle și cancelarul Adenauer îl evocă în timp ce participă la slujba religioasă din Catedrala din Reims la 8 iulie 1962, la fel ca președintele François Mitterrand și cancelarul Helmut Kohl ținându-se de mână în fața Douaumont. osuar, lângă Verdun, la 22 septembrie 1984. Această postură a celor doi lideri francezi și germani amintește pentru prima dată de durerea și pierderile celor două popoare și transformă astfel comemorarea Primului Război Mondial în memoria consensuală a unei comunități comune. experiența teribilă.

La Palatul de la Versailles, la 22 ianuarie 2003, s-a desfășurat ședința comună a Adunării Naționale și a Bundestagului german, cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la Tratatul de la Elysée, la 84 de ani de la semnarea tratatului. de Versailles, în Sala Oglinzilor a castelului – unde a fost proclamat și Imperiul German în 1871. [3] La 11 noiembrie 2009, cancelarul Merkel și președintele Nicolas Sarkozy au reaprins împreună flacăra mormântului soldatului necunoscut al Marelui Război sub Arcul de Triumf – un loc eminent în mitologia franceză, care conferă prezenței germane – o premieră – un luciu aparte. Este un eveniment, pentru că este un ritual transnațional care a fost implementat, cu executarea celor două imnuri și prezența unui detașament din brigada franco-germană și cadeți ofițeri din cele două armate. Discursul președintelui Sarkozy, deși fiind în tradiția gestului cancelarului Kohl și al președintelui Mitterrand, a menționat în mod explicit victimele ambelor tabere, fără nicio distincție între decesele unuia sau celuilalt: „În această 11 noiembrie ne permitem să comemoram nu victoria unui popor împotriva altuia, ci o încercare care a fost la fel de cumplită pentru unul ca și pentru celălalt.

În cele din urmă, pe 10 noiembrie 2018, cancelarul Merkel și președintele Macron au comemorat împreună sfârșitul Primului Război Mondial în poiana Rethondes, în pădurea Compiègne, unde a fost semnat Armistițiul cu un secol mai devreme. Niciodată până acum un cancelar federal nu a vizitat acest loc de capitulare. Cei doi lideri dezvăluie o placă comemorativă bilingvă care indică faptul că „reafirmă aici valoarea reconcilierii franco-germane în slujba Europei și a păcii”. Memoria oficială franco-germană favorizează astfel locurile consensuale (Reims, Verdun sau Versailles) față de episoadele

istorice care inspiră majoritatea dezbaterilor de memorie contemporană (Drancy, Auschwitz sau Oradour-sur-Glane). În acest sens, ca orice reprezentare istorică, marea poveste a reconcilierii franco-germane include un element de uitare, din diferite motive. Pe de o parte, contextul „extern”, cel al Războiului Rece, a reunit democrațiile Europene de Vest pentru a contracara amenințarea sovietică. Pe de altă parte, acuzațiile reciproce privind episoadele celui de-al Doilea Război Mondial ar putea submina contactele potențial constructive. Mai mult, după 1963, liderii francezi și germani erau convingși că, pentru a garanta succesul apropierei franco-germane, era necesar cu orice preț să se evite orice ar fi putut să o amenințe. [6]

În sfârșit, este mai puțin problema de a aduce trecutul în conformitate cu nevoile prezentului, decât de a promova sustenabilitatea unei „uitari”, a celei mântuitoare care, fără a cădea în capcana ocultării, ne permite să depășim trecutul dureros. , fără a-l șterge. Marele Război este cel care servește astfel drept motor „pozitiv” pentru reconciliere, până la punctul în care președintele Valéry Giscard d'Estaing a decis să nu mai păstreze ca dată comemorativă alta decât 11 noiembrie, făcând din aceasta o zi de amintire a tuturor războaielor. , și nu mai este pe 8 mai. În Germania, confruntarea critică cu trecutul nazist a devenit majoritară la mijlocul anilor 1980, în special prin celebrul discurs al președintelui federal Richard von Weizsäcker din 8 mai 1985, în fața Bundestagului, în care le-a transmis compatrioților săi un mesaj de reconciliere cu trecutul lor nazist: „8 mai a fost o zi a eliberării”. După ce președintele Mitterrand, în 1981, a restabilit ziua de 8 mai ca sărbătoare publică, nu pentru a celebra victoria împotriva nazismului, ci pentru a celebra libertatea și democrația, discursul președintelui german va da substanță acestei interpretări care îi va permite cancelarului Schröder să participe, la iunie 2004, cu ocazia sărbătoririi a 60 de ani de la debarcarea Zilei Z. [6]

În ultimele decenii, liderii politici francezi și germani au dat impulsul necesar pentru ca cele două țări să îmbunătățească mecanismele de împlinire a proceselor de cooperare, să își poată stabili aceleași obiective și apoi să urmeze aceleași căi pentru a le atinge. Este procesul de reconciliere care a permis celor două țări să se apropie și care le permite, astăzi, să se apropie în continuare, până la punctul de a pretinde uneori că formează un „cuplu”, ceea ce parteneriatul franco-german nu îl face. Dar această apropiere franco-germană este cu adevărat exemplară și a demonstrat capacitatea de a construi o Europă a păcii și prosperității. Dacă putem pune la îndoială anumite limite ale narațiunii mărețe a reconcilierii franco-germane, trebuie să recunoaștem și că a fost și rămâne o lecție de toleranță și solidaritate, care poate fi un model pentru alte regiuni de conflict din lume.

Conflictul actual produce o nouă generație de ucraineni și ruși care nu numai că cunosc cursul evenimentelor, dar au și o experiență personală de participare directă la acestea, ceea ce poate deveni un puternic stimulent pentru reconciliere. Timp de o jumătate de secol după evenimentele lui Iosif Stalin și Adolf Hitler, ucrainenii din est și vest au coexistat – între ei și cu ruși – într-o armonie artificială bazată parțial pe suprimarea de către autoritățile sovietice a interpretărilor neoficiale ale istoriei și politicii identitare. Acest consimțământ impus a permis ca amintirile nerezolvate, reciproc ostile să crească și să devină înrădăcinate în mintea familiilor, comunităților și, în cele din urmă, a statelor post-sovietice. Acum, că aceste amintiri și-au găsit expresie în retorică și simboluri care promovează violența, atât în interiorul Ucrainei, cât și în relațiile

ucraineno-ruse, a apărut o nouă generație care, pe de o parte, este plină de hotărâre și furie, dar, pe de altă parte, are oportunitatea de a aprecia liber complexitatea oricărui eveniment sau figură istorică controversată. Drept urmare, ucrainenii și rușii care au trăit acest conflict vor fi mai pregătiți pentru o reconciliere semnificativă decât predecesorii lor timp de peste 60 de ani. [3]

Următorii pași vor fi extrem de importanți. Pe termen scurt, prioritatea clară este de a pune capăt luptelor din sud-estul Ucrainei și de a limita orice alte daune aduse oamenilor, proprietăților lor și comunităților. Mai mult decât atât, indiferent de forma armistițiului și încetării focului, este necesar ca fiecare parte să se angajeze să se îndepărteze de propaganda dezbinătoare în perioada post-conflict. În plus, părțile trebuie să reziste tentației de a interpreta evenimentele tragice într-un mod unilateral, ignorând suferința celeilalte părți și expunând nemulțumirile lor ca obstacole de netrecut în calea reconcilierii. În schimb, guvernul, organizațiile neguvernamentale și comunitatea internațională trebuie să se asigure că victimele conflictului evaluează și iau în considerare în mod corespunzător costurile umane și economice ale acestuia și păstrează toate documentele și alte dovezi care pot fi utilizate ulterior în procesul de căutare a adevărului și responsabilitatea în timpul reconcilierii. Pe termen scurt, provocarea este să ne asigurăm că elementele necesare sunt la locul lor și sunt deschise pentru ca reconcilierea să înceapă în viitor.

Odată ce faza fierbinte a conflictului s-a încheiat și atmosfera necesară pentru cooperare și dialog este stabilită, câțiva pași decisivi pot ajuta la deschiderea unei reconcilierii istorice în interiorul Ucrainei și în relațiile ruso-ucrainene. În primul rând, trebuie colectate documente și dovezi orale despre evenimentele conflictului recent, precum și opinii contradictorii despre evenimentele istorice, care ulterior trebuie depuse la un depozitar dezinteresat - ideal internațional - o posibilă opțiune ar putea fi Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), care a jucat întotdeauna un rol important în monitorizarea evoluțiilor de la granița ruso-ucraineană și în stimularea dialogului național intra-ucrainean. OSCE poate oferi un avantaj suplimentar în ceea ce privește incluziunea: este singura organizație de securitate din regiunea euro-atlantică și eurasiatică care include atât Rusia, cât și statele NATO. [7]

În al doilea rând, societatea civilă, guvernul și actorii internaționali ar trebui să promoveze formarea de grupuri de experți de lucru pe problemele reluării cooperării și restabilirii încrederii între părțile atât la conflictele interne ucrainene, cât și ruso-ucrainene. Pe baza experienței de succes a grupului de lucru ruso-polonez pe probleme complexe, a proiectelor comune germano-franceză și germano-polonă, experții ucraineni și ruși ar trebui să creeze o comisie comună pentru a studia subiectele problematice ale experienței istorice comune, din vremea Rusiei Kievene, spre perioada modernă. Ca și în cazul proiectelor de cooperare citate drept exemple, sarcina acestei comisii nu ar trebui să fie de a stabili o percepție „corectă” asupra a ceea ce s-a întâmplat, ci de a crea un mediu în care să fie preluată experiența și viziunea particulară a fiecăreia dintre părți. luate în considerare și probele documentare pot fi discutate cu atenție și imparțialitate. Este nerealist să ne așteptăm ca conducerea ucraineană și rusă să devină garanții unui astfel de proces în viitorul apropiat, dar poate exista interes din partea societății civile și a cercurilor de experți, iar asistența financiară poate fi așteptată de la donatorii

internaționali. [4]

O atenție deosebită trebuie acordată modificărilor în programele școlare și manualele de istorie, deoarece există pericolul ca amintirile încă vii ale conflictului recent să se înrădăcineze și să se osifice în mintea noilor generații - așa cum sa întâmplat în trecut. Guvernele străine și donatorii privați trebuie să continue să sprijine proiectele de reconciliere atât în Rusia, cât și în Ucraina, indiferent de provocările politice cu care se confruntă. Este importantă implicarea cu cât mai mulți membri ai comunității internaționale în acest domeniu, astfel încât conducerea locală să poată învăța din experiență și practici dovedite. Este important ca politicienii occidentali să-și demonstreze angajamentul față de reconcilierea istorică, depunând eforturi și creând astfel condițiile prealabile pentru participarea Ucrainei și Rusiei la proiecte regionale în domeniul politicii, securității și integrării economice. În acest moment, este mult mai important pentru ucraineni să înceapă un dialog privind reconcilierea internă - înainte de a-l începe cu Rusia.

Procesul istoric este constant și continuu. Având în vedere că teritoriul ucrainean se întinde de la Munții Carpați până la Câmpia Europeană, iar Ucraina și Rusia sunt vecine apropiate, evenimentele vor continua să evolueze și se vor crea noi amintiri. Unele dintre ele, așa cum a fost cazul în ultimele luni, vor fi dureroase și vor adânci diviziunile între oameni. Prin urmare, procesul de reconciliere istorică trebuie să fie flexibil și de compromis, îndreptând țările către un viitor mai bun - spre cooperare și conviețuire, care va fi însoțită de toleranța și înțelegerea reciprocă necesare rezolvării dificultăților care apar pe parcurs. A venit de mult vremea ca ucrainenii și rușii să facă primii pași în această direcție.

BIBLIOGRAFIE

1. Батыров Тимур, Кремль назвал условия для переговоров России с Украиной// <https://www.forbes.ru/society/456867-kreml-nazval-uslovia-dla-peregovorov-rossii-s-ukrainoj> (vizualizat la 17 aprilie 2024)
2. Franco-German friendship – a driving force// <https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/en/germany-and-europe/franco-german-friendship-driving-force> (vizualizat la 25 aprilie 2024)
3. Franco-German reconciliation// <https://www.osce.org/files/f/documents/5/f/98680.pdf> (vizualizat la 23 aprilie 2024)
4. Kaelble Hartmut, Science and Franco-German reconciliation since 1945// <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160791X01000227> (vizualizat la 21 aprilie 2024)
5. Marhold Hartmut, The Élysée Treaty, Franco-German reconciliation and the construction of Europe: myth and reality// <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0653-the-elysee-treaty-franco-german-reconciliation-and-the-construction-of-europe-myth-and-reality> (vizualizat la 25 aprilie 2024)
6. Martens Stephan, Une histoire de la réconciliation franco-allemande// <https://www.cheminsdememoire.gouv.fr/fr/une-histoire-de-la-reconciliation-franco-allemande> (vizualizat la 23 aprilie 2024)
7. Рожански Мэтью, Возможно ли историческое примирение после украинского конфликта?// <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/vozmozhno-li-istoricheskoe-primi>

- renie-posle-ukrainskogo-konflikta/ (vizualizat la 19 aprilie 2024)
8. Смола Лідія, Як українці ставляться до росії та її громадян? братами ми ніколи не були// <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/jak-ukrajintsi-stavljatsja-do-rosijita-jiji-hromadjan-bratami-mi-nikoli-ne-buli.html> (vizualizat la 17 aprilie 2024)
 9. Шмигаль: примирення з Росією не буде навіть через століття// <https://www.radiosvoboda.org/a/news-viyna-v-ukrayini-myr-z-rosiyeyu-shmyhal/32288742.html> (vizualizat la 19 aprilie 2024)
 10. Титоренко Данила, В США пришли к выводу, что примирение Украины с Россией неизбежно// <https://www.gazeta.ru/politics/news/2023/06/23/20726672.shtml> (vizualizat la 13 aprilie 2024)
 11. Валетов Ян, Чи можливе примирення з Росією?// <https://glavcom.ua/columns/yanvaletov/chi-mozhlive-primirennja-z-rosijeju-984497.html> (vizualizat la 13 aprilie 2024)

DIMENSIUNEA CORELATIVĂ DINTRE CONCEPTUL DE „CONFLICT MILITAR” ȘI „NEGOCIERI DIPLOMATICE” ÎN SOCIETĂȚILE DEMOCRATICE

THE CORRELATIVE DIMENSION BETWEEN THE CONCEPT OF „MILITARY CONFLICT” AND „DIPLOMATIC NEGOTIATIONS” IN DEMOCRATIC SOCIETIES

*Carolina BUDURINA-GOREACII,
Doctor, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

Investigating the concepts of „military conflict” and „diplomatic negotiations” is particularly important for international relations field as it provides a broad perspective on how states and non-state actors manage tensions and resolve disputes in a global context. Negotiations are an essential tool in addressing military conflicts, offering opportunities to avoid the escalation of violence and find sustainable solutions for dispute resolution. By understanding negotiation processes and the dynamics of military conflicts, we can contribute to the peace building, security ensurance, and stability at the regional and global level.

Keywords: *correlative dimension, military conflict, diplomatic negotiations, solution, democratic society*

Introducere

Investigarea conceptelor de „conflict militar” și „negocieri diplomatice” este deosebit de importantă pentru domeniul relațiilor internaționale, deoarece oferă o perspectivă largă asupra modului în care actorii statali și nonstatali gestionează tensiunile și rezolvă disputele într-un context global. Negocierile sunt un instrument esențial în abordarea conflictelor militare, oferind oportunități de a evita escaladarea violenței și de a găsi soluții durabile pentru soluționarea disputelor. Astfel, prin înțelegerea proceselor de negociere și a dinamicii conflictelor militare, putem contribui la promovarea păcii și la asigurarea securității la nivel național, regional și global.

În continuare ne propunem să examinăm separat noțiunile de conflict miliar și negocieri diplomatice din perspectiva caracteristicilor, a contextului ce influențează evoluția lor, pentru ca ulterior să identificăm unele interdependențe dintre aceste noțiuni în special în societățile democratice.

În ultimii ani, la scară internațională, au fost înregistrate mai multe evenimente care au afectat și continuă să afecteze, în mod direct sau indirect, mediul de securitate, deteriorându-l progresiv și generând disensiuni între diferiți actori. Pe parcursul timpului

s-a demonstrat deja că nici o etapă istorică nu a fost exclusă de conflicte, fie ele erau de mică sau mare intensitate; s-au produs la nivel local sau regional/global; au avut loc în interiorul sau exteriorul unui stat. Iar aceste fenomene se întâmplă și astăzi, din cauza contradicțiilor și a dezacordurilor continue ce pot apărea între diverși actori (ne)statali și care sunt firești, în final.

În aspect general, conflictul militar poate fi definit ca un fenomen în care două sau mai multe entități, fie state sau grupuri armate, se angajează în acțiuni violente și ostile pentru a-și promova interesele sau pentru a le proteja securitatea și integritatea teritorială. Acest tip de conflict implică adesea utilizarea forței militare și poate avea consecințe devastatoare pentru populația civilă și infrastructură.

În primul rând, trebuie subliniat faptul că orice conflict militar face parte din marea familie a conflictelor care sunt prezente inevitabile în toate domeniile activității umane supuse schimbării. Acesta este motivul pentru care apar peste tot și iau diferite forme. În esență, conflictul este o condiție socială care apare atunci când doi sau mai mulți actori urmăresc obiective care se exclud reciproc sau care sunt reciproc incompatibile. Succesul oricărei acțiuni sau activități care vizează prevenirea conflictelor trebuie să plece de la o înțelegere clară și corectă a ceea ce înseamnă conflictul militar.

În acest sens, în literatura de specialitate conflictul militar este definit drept „o stare de neînțelegere, dezacord sau ciocniri de interese antagoniste între părți adverse, care a degenerat, ca urmare a anumitor condiții, în acțiuni violente sau războaie.

Caracteristicile conflictului militar sunt:

- cauzalitatea complexă, rezultată îndeosebi din incompatibilitățile existente (și care se accentuează pe zi ce trece) între sistemele politice dictatoriale sau auto-crate și cele democratice;
- intensitatea diferită, de la violența extremă a atentatelor teroriste la strategiile de dominare sau impunere a unui anumit tip de comportament;
- amprenta pusă asupra noilor conflicte militare de decalajele imense dintre lumea bogată și lumea săracă, dintre civilizația modernizată și civilizațiile tradiționale, diversificate, pe trepte diferite de dezvoltare, cu tradiții, obiceiuri și valori ancestrale;
- amenințare nucleară, chimică, biologică și radiologică permanentă;
- flexibilitate și confuzie, caracterul indirect, extremismul politic și religios;
- predominanța strategiilor de alianță și de coaliție.

Astfel, conflictele militare, indiferent de amploarea și intensitatea lor, de durata și numărul de actori statali și nestatali implicați, au întotdeauna consecințe negative pentru oamenii care au fost, într-un fel sau altul, în contact cu ei, în calitate de combatanți sau neutri. În același timp, ele afectează funcționarea normală a societății punând în pericol viața persoanelor și a proprietăților și au un impact negativ semnificativ asupra securității locale, naționale și chiar regionale. Prin urmare, aceste evenimente, cu un puternic impact negativ asupra vieții și activității umane, trebuie cercetate pentru a fi cunoscute în timp util și adecvat atât în vederea prevenirii lor, cât și în vederea găsirii celor mai bune soluții pentru a le gestiona eficient.

Conflictele militare sunt de mai multe tipuri: conflicte militare frontaliere / teritoriale; conflicte militare religioase; conflicte militare interetnice; conflicte militare economice/energetice.

La etapa actuală, conflictul militar comportă patru tipuri, și anume: conflicte militare internaționale, conflicte militare interne, conflicte militare destructurate/de identitate și conflicte militare interne devenite internaționalizate [1, p. 65]. Cu toate că conflictele militare au suferit transformări importante, de la un caracter simetric al mijloacelor trecându-se, într-o perioadă relativ scurtă de timp, la o asimetrie bulversantă prin complexitatea și noutatea lor, chiar și pentru structurile abilitate, cele patru tipuri de conflicte militare, existente la nivel internațional, și-au păstrat individualitatea, producând, și în prezent, efecte ireversibile în plan internațional.

Cel puțin 183 de conflicte regionale au avut loc în întreaga lume în 2023, cel mai mare număr din ultimele trei decenii. Acest fapt a fost menționat într-un raport publicat de Institutul Internațional Britanic de Studii Strategice cu privire la conflictele armate (IISS). Documentul relatează că numărul victimelor a crescut cu 14% față de anul 2022, iar numărul cazurilor de violență a crescut cu 28%. Potrivit autorilor săi, „*acest lucru indică faptul că în multe părți ale lumii situația devine din ce în ce mai problematică în ceea ce privește nevoile umanitare, stabilizarea și reconstrucția*”. Comitetul Internațional al Crucii Roșii a furnizat date despre peste 450 de grupuri armate care operează în întreaga lume, dintre care unele au dominație locală sau regională. Drept cauze ale conflictelor sunt citate terorismul intern, disputele teritoriale, creșterea bandelor criminale și rivalitatea criminală, precum și criza climatică. Totodată potrivit studiului, se menționează că influența ONU a slăbit din cauza tensiunilor dintre țările din cadrul organizației. În Consiliul de Securitate, marile puteri își exercită dreptul de veto asupra rezoluțiilor celeilalte, ceea ce împiedică ajungerea la o soluție comună concretă, asemănătoare dezacordurilor asupra chestiunii israelo-palestiniene, spre exemplu. IISS consideră că nerezolvarea conflictelor regionale este una dintre principalele caracteristici ale mediului geopolitic actual [2].

Se consideră însă că liderii statelor trebuie să fie suficient de inteligenți pentru a acționa în situațiile de criză și a depune eforturi pentru a nu permite escaladarea și tensionarea acestora și mai mult. Un rol semnificativ, în acest sens, le revine diplomaților și decidenților politici de a se implica în procesul de negociere cu părțile opozante aflate în conflict.

De aceea, în continuare ne propunem să analizăm succint principalele definiții, caracteristici și tipologii ale negocierilor diplomatice, pentru a indica importanța intervenției lor în special în situațiile de conflict militar.

Ideea de negociere este asociată cu cea a diplomației, astfel încât diplomația să fie echivalată cu procesul de negociere. În același timp, multe definiții cu privire la diplomație se bazează pe noțiunea de negociere. Cercetătorii în negociere indică următoarele elemente esențiale ale artei negocierii:

- necesitatea de a depune eforturi pentru înțelegerea punctului de vedere ale părții opuse;
- distingerea esențialului de neesențial și a face concesii care să facă posibilă atingerea scopului comun;
- reducerea concesiunilor nejustificate și a acceptării ușoare a altor puncte de vedere.

Astfel, pe baza considerațiilor de mai sus, negocierile diplomatice pot fi definite ca

fiind principala formă de comunicare; un complex de activități ce constau din contacte, întâlniri, consultări, negocieri, desfășurate între doi sau mai mulți actori, în vederea atingerii unor compromisuri sau încheierea anumitor acorduri. Din multitudinea de definiții putem spune că negocierile diplomatice apar ca o formă concentrată și interactivă de comunicare interpersonală în care două sau mai multe părți, aflate în dezacord, caută să ajungă la un compromis care să rezolve o problemă comună sau să atingă un scop comun, urmat de o soluționare reciproc avantajoasă.

Indiferent de modul în care este definit conceptul de negociere și de poziția din care este abordată, putem evidenția următoarele caracteristici ale acestuia:

- Negocierea reprezintă un fenomen social care necesită comunicare între oameni în general și între cele două părți, în special. Ca proces desfășurat de oameni, negocierea poartă amprenta comportamentului uman. Acesta este motivul pentru care modul în care este perceput comportamentul uman este principalul element care stă la baza teoriei negocierii.

- Negocierea este un proces organizat în care confruntarea este evitată pe cât posibil. Negocierea se desfășoară de obicei într-un cadru formal, folosind proceduri și tehnici specifice. Chiar și atunci când negocierea are loc în afara unui astfel de cadru, trebuie să fie respectate anumite cerințe procedurale și etice.

- Negocierea este un proces intenționat care implică armonizarea intereselor. Se urmărește obținerea unui acord de voință, un consens și nu neapărat o victorie, ambele părți trebuie să încheie procesul de negociere cu sentimentul că au realizat maximul posibil din ceea ce și-au propus.

- Negocierea este un proces competitiv, prin care părțile caută să satisfacă atât interese comune, cât și conflicte, necesitând o serie de eforturi pentru a evita confruntarea și a ajunge la soluții reciproc avantajoase [3, p.139].

Conceptul de negociere diplomatică înseamnă examinarea unei chestiuni de interes comun între doi sau mai mulți actori (ne)statali în vederea soluționării unei anumite probleme. Din acest punct de vedere, negocierea nu poate fi limitată doar la negocierea acordurilor internaționale. Negocierea reprezintă astăzi un proces, un domeniu important în activitatea misiunilor diplomatice, care este utilizat în situațiile în care problemele de interes comun sunt discutate cu organele competente ale statului de reședință, precum: protejarea intereselor cetățenilor săi pe teritoriul statului acreditat; soluționarea unei probleme litigioase; prezentarea propriilor poziții asupra problemelor vieții internaționale etc. Negocierea diplomatică se află în centrul activității diplomatice, întrucât constă în apărarea intereselor propriului stat, dar fără a fi negate interesele celui alt stat și prin încercarea de a ajunge la un acord cu acesta. Astfel, noțiunea de negociere diplomatică presupune căutarea și găsirea unui teren comun pentru interesele celor două state [4].

În sistemul relațiilor internaționale, mai ales în societățile democratice întotdeauna trebuie să încerci să negociezi. Categorie, cu un război care persistă la granițele de est ale Europei, s-ar putea presupune că arta negocierii devine în centrul atenției în aceste timpuri, politicienii și jurnaliștii dezbătând activ soluții diplomatice. Cu toate acestea, cei care fac apel la negocieri au un impact redus asupra dezbaterilor, fiind etichetați drept slabi și lași, inclusiv președinții SUA și Franței.

Părerea noastră este că a negocia nu înseamnă neapărat să faci concesii cu generozitate sau să renunți la principiile de bază personale. Nici măcar nu înseamnă că trebuie să faci o înțelegere cu partea adversă. A negocia înseamnă să comunici despre interesele și pozițiile personale (ale statului), cu scopul de a explora cele mai optime soluții. Continuând pe această ordine de idei, vom remarca că un negociator bun nu este doar cel care este deschis la diferite puncte de vedere, ci și unul care le explorează în mod activ.

În cele ce urmează, vom examina care este dimensiunea corelativă dintre conceptul de „conflicte militare” și „negocieri diplomatice” în societățile democratice. Acest aspect este pe cât de complex, pe atât de variat și necesită o analiză mai detaliată.

Astfel, cercetarea noastră cu privire la dimensiunea corelativă dintre aceste două fenomene se va concentra pe următoarele criterii, și anume: contextul istoric, normele și valorile democratice, societatea civilă și participarea cetățenilor, precum și provocările și oportunități externe.

În primul rând, *contextul istoric* reamintește că, de-a lungul timpului, conflictele militare au fost un fenomen omniprezent, deseori decurgând din dispute teritoriale, diferențe ideologice sau competiție de resurse. Societățile democratice, cu accent pe drepturile individuale, statul de drept și guvernare participativă, au căutat în mod tradițional să rezolve conflictele prin mijloace diplomatice, mai degrabă decât să recurgă la forța militară [5, p. 138]. Negocierile diplomatice joacă un rol crucial în societățile democratice, oferind un mecanism pașnic pentru soluționarea divergențelor, soluționarea disputelor și promovarea reconcilierii între părțile aflate în conflict. Principiile dialogului, compromisului și construirii consensului sunt fundamentale pentru etosul democratic și susțin eforturile diplomatice care vizează prevenirea și atenuarea conflictelor militare [6, p. 143]. Societățile democratice acordă prioritate diplomației în detrimentul acțiunii militare ca mijloc de a aborda conflictele datorită angajamentului lor de a susține drepturile omului, de a promova statul de drept și de a menține pacea și securitatea internațională.

În al doilea rând, *normele și valorile democratice* sunt vitale, deoarece societățile democratice susțin anumite norme și valori, cum ar fi respectul pentru drepturile omului, libertatea de exprimare și statul de drept, care le influențează abordarea soluționării conflictelor. Negocierile diplomatice din societățile democratice sunt ghidate de aceste principii și urmăresc să susțină dreptul internațional, să promoveze soluționarea non-violentă a conflictelor și să protejeze drepturile și demnitatea tuturor părților implicate. Spre deosebire de regimurile autoritare, unde puterea este concentrată în mâinile unui număr limitat de persoane și disidența este adesea suprimată, societățile democratice oferă căi de dialog, mediere și soluționare pașnică a disputelor. Acest lucru permite părților aflate în conflict să se angajeze în negocieri constructive și să caute soluții reciproc acceptabile la divergențele lor.

Normele și valorile democratice încurajează incluziunea și transparența în negocierile diplomatice, permițând participarea diverselor părți interesate și luarea în considerare a mai multor perspective. Un exemplu elocvent, în acest sens, îl reprezintă negocierile cu privire la stabilirea păcii, care s-au finalizat cu încheierea Acordului din Vinerea Mare, semnat de către guvernele britanic și irlandez la Belfast, pe data de 10 aprilie 1998 (în Vinerea Mare), și care a implicat reprezentanți ai diferitor partide politice, grupuri

comunitare și guverne pentru a aborda conflictul etno-naționalist [7, p. 298].

În al treilea rând, *societatea civilă și participarea cetățenilor* reprezintă implicarea activă a societății civile și a oamenilor la procesele de luare a deciziilor, inclusiv în cele legate de soluționarea conflictelor. Negocierile diplomatice în societățile democratice implică deseori consultări cu părțile interesate, inclusiv cu organizațiile neguvernamentale, grupurile de advocacy și mișcările de bază, pentru a asigura incluziunea, transparența și legitimitatea [8, p. 14].

Participarea cetățenilor la negocierile diplomatice servește mai multor scopuri, inclusiv încurajarea responsabilității, creșterea credibilității din partea cetățenilor și generarea inițiativelor pentru pace. Implicarea cetățenilor în procesul decizional poate contribui la stabilirea coeziunii sociale, consolidarea angajamentului civic, prin promovarea unor astfel de valori, precum cooperare, cultură, educație, egalitate și libera alegere.

Participarea cetățenilor la negocierile diplomatice sporește transparența, legitimitatea și încrederea publicului în procesul de pace, încurajând o mai mare responsabilitate și sprijin pentru acordurile negociate. Un exemplu, în acest sens, îl reprezintă acordurile de la Oslo din anii 1990, care au implicat inițiative de diplomatie publică și eforturi de consolidare a păcii la nivel local pentru a genera conștientizarea publicului, înțelegerea și sprijinul pentru procesul de pace israeliano-palestinian.

Societatea civilă joacă un rol vital în monitorizarea, susținerea și contribuția la negocierile diplomatice, oferind expertiză, resurse și sprijin la nivel local pentru eforturile de soluționare a conflictelor. Este esențial rolul organizațiilor neguvernamentale (ONG-uri) și a inițiativelor de consolidare a păcii în facilitarea diplomației și promovarea dialogului între părțile aflate în conflict.

Cooperarea internațională în societățile democratice se desfășoară adesea în cadrul diplomației multilaterale, cum ar fi Națiunile Unite, organizațiile regionale și forurile diplomatice. Aceste platforme oferă oportunități de dialog, mediere și soluționare a conflictelor la scară globală, implicând mai multe părți interesate și abordând provocări geopolitice complexe. Societățile democratice recunosc importanța multilateralismului în abordarea amenințărilor transnaționale, cum ar fi terorismul, proliferarea nucleară și schimbările climatice, care au potențialul de a escalada în conflicte militare. Lucrând în colaborare cu alte națiuni și organizații internaționale, societățile democratice își pot spori pârghia diplomatică și pot promova securitatea și stabilitatea colectivă [9, p. 75].

Multilateralismul consolidează negocierile diplomatice prin mobilizarea acțiunii colective, valorificarea diverselor perspective și punerea în comun a resurselor pentru a aborda provocările și conflictele comune. Eforturile Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite de a media conflicte, a impus sancțiuni și a facilitat operațiunile de menținere a păcii în diferite regiuni, cum ar fi: Peninsula Coreeană, Orientul Mijlociu și Africa. Cooperarea internațională încurajează solidaritatea diplomatică, înțelegerea reciprocă și responsabilitatea comună pentru promovarea păcii, securității și stabilității în societățile democratice și nu numai. Rolul organizațiilor regionale, cum ar fi Uniunea Europeană, Uniunea Africană și Organizația Statelor Americane, constă în facilitarea negocierilor diplomatice și a eforturilor de soluționare a conflictelor la nivel regional.

În cele din urmă, *provocările și oportunitățile externe*, exprimate prin rivalități geo-

politice, interese personale, diferențe ideologice și dezechilibre de putere, pot complica procesul de negociere, astfel împiedicând progresul către obținerea și menținerea păcii. Cu toate acestea, negocierile diplomatice prezintă, de asemenea, oportunități pentru rezolvarea creativă a problemelor, măsuri de consolidare a încrederii și prevenirea conflictelor pe termen lung. Încurajând dialogul, construind încredere și abordând cauzele fundamentale ale conflictelor, societățile democratice pot contribui la pacea durabilă, prosperitate și securitate umană atât pe plan intern, cât și internațional. Rivalitățile geopolitice și interesele personale pot submina negocierile diplomatice prin perpetuarea conflictului, alimentând neîncrederea și obstrucționând eforturile de a găsi soluții reciproc acceptabile. Conflictul în curs de desfășurare din Siria, unde puterile regionale și globale concurente au interese și agende divergente, face ca negocierile diplomatice să fie mai provocatoare și mai prelungite [10, p. 82]. În ciuda acestor provocări, negocierile diplomatice prezintă, de asemenea, oportunități pentru rezolvarea creativă a problemelor, măsuri de consolidare a încrederii și prevenirea conflictelor pe termen lung prin dialog susținut, mediere și eforturi de consolidare a păcii.

Reieșind din cele menționate mai sus evidențiem că dimensiunea corelativă dintre conflictele militare și rolul negocierilor diplomatice în societățile democratice subliniază importanța dialogului, a cooperării și a diplomației principale în prevenirea, gestionarea și soluționarea conflictelor. Susținând normele și valorile democratice, angajând societatea civilă, promovând cooperarea internațională și abordând nemulțumirile subiacente, societățile democratice pot juca un rol esențial în promovarea păcii și securității într-o lume din ce în ce mai interconectată [11, p. 497].

Contextul istoric subliniază evoluția negocierilor diplomatice ca mecanism preferat de soluționare a conflictelor în societățile democratice, înrădăcinate în norme și valori democratice. De-a lungul timpului, democrațiile au demonstrat un angajament pentru soluționarea pașnică a disputelor prin diplomație, ghidată de principii precum respectarea drepturilor omului, libertatea de exprimare și statul de drept. Înțelegerea rădăcinilor istorice ale negocierilor diplomatice în societățile democratice oferă perspective asupra evoluției strategiilor de soluționare a conflictelor și a importanței de durată a principiilor democratice în modelarea practicilor diplomatice [12, p. 368]. Prin susținerea normelor și valorilor democratice, factorii de decizie și practicienii pot consolida credibilitatea, legitimitatea și eficacitatea eforturilor diplomatice de a aborda conflictele contemporane.

Implicarea societății civile și cooperarea internațională sunt componente vitale ale negocierilor diplomatice în societățile democratice, facilitând incluziunea, transparența și colaborarea în eforturile de soluționare a conflictelor. Prin implicarea diverselor părți interesate și prin utilizarea platformelor multilaterale, statele democratice pot spori legitimitatea și impactul inițiativelor diplomatice. Integrarea perspectivelor societății civile și încurajarea cooperării internaționale întăresc capacitatea societăților democratice de a aborda provocările complexe de securitate și de a promova pacea și stabilitatea la nivel global. Valorificând expertiza colectivă, resursele și canalele diplomatice ale actorilor societății civile și ale instituțiilor multilaterale, părțile interesate pot promova obiective comune de prevenire a conflictelor, consolidare a păcii și dezvoltare durabilă.

În concluzie remarcăm că dimensiunea corelativă dintre conceptul de conflicte mili-

tare și negocierilor diplomatice în societățile democratice subliniază relevanța durabilă a contextului istoric, a normelor democratice, a angajării societății civile și a cooperării internaționale în conturarea strategiilor eficiente de soluționare a conflictelor. Recunoscând importanța principiilor democratice, a incluziunii și a colaborării, părțile interesate pot spori perspectivele de pace, reconciliere și securitate într-o lume interconectată, caracterizată de provocări și oportunități geopolitice diverse.

BIBLIOGRAFIE

1. Enache L.M. Tipurile de conflicte armate și dreptul aplicabil acestora. În: Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Martie 2017. p. 65-71.
2. Nițulescu G. Expertii au raportat că în 2023 au existat 183 de conflicte regionale în lume. Publicat la 11.12.2023. <https://adevarul.ro/stiri-externe/in-lume/expertii-au-raportat-ca-in-2023-au-existat-183-de-2323173.html>
3. Rotaru V. Teoria și practica negocierilor diplomatice. În: Relațiile internaționale în curriculumul universitar: bazele teoretico-metodologice. Chișinău: CEP USM, 2016, 547 p.
4. Odell J., Tingley D. Negotiating Agreements in International Relations. In: Negotiating Agreement in Politics. American Political Science Association, December 2013. https://scholar.harvard.edu/files/dtingley/files/negotiating_agreement_in_politics.pdf.
5. Kissinger H. Diplomația. București: ALL, 2018. 784 p.
6. Crăciun C. Negotiation theory and practice. Chisinau: Prut International, 2002, 216 p.
7. Mansfield E.D., Snyder J. Democratic Transitions, Institutional Strength, and War. În: International Organization 56 (2). April 2002, p. 297-337.
8. Wanis-St. John A., Kew D. Civil Society and Peace Negotiations: Confronting Exclusion. În: International Negotiation 13 (1), 2008. p. 11-36.
9. Kassim Y. Conflict Resolution and Multilateralism - The Role of the United Nations in Conflict Resolution, 2020. p. 72-95.
10. Gilpin R., Gordon P. War and Change in World Politics. Cambridge University Press, 1981, 350 p.
11. Gheciu A., Wohlforth W. The Oxford Handbook of International Security. Oxford University Press, 2008, 820 p.
12. Kissinger H. Diplomația. București: ALL, 2018. 1994. 784 p.

CONSACRAREA ȘI TRANSPUNEREA DOCUMENTELOR DE POLITICI PUBLICE ANTICORUPȚIE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ [*]

CONSECRATION AND TRANSPOSITION OF ANTI-CORRUPTION PUBLIC POLICY DOCUMENTS IN THE CONTEXT OF THE INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE EUROPEAN UNION

*Ludmila GUȘTIUC,
master în drept, doctorandă,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*

SUMMARY

The process of transposition of anti-corruption public policies documents into practice is complex and requires a strong commitment from the government, civil society and other relevant actors to ensure the success and sustainability of the measures taken. The stages of this process are the following: development, adoption, implementation and monitoring of anti-corruption public policies documents.

Anti-corruption public policy documents are important for guiding government and civil society efforts in the fight against corruption and for ensuring transparent and accountable governance.

Keywords: *public policy documents; anti-corruption; implementation in practice; governmental authorities, Republic of Moldova; integration into the European Union*

[*] *Studiu realizat în cadrul Subprogramului „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice” (01.05.01), perioada 2024-2027, în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.*

Introducere. Procesul de transpunere a politicilor anticorupție în practică este complex și necesită un angajament puternic din partea guvernului, a societății civile și a altor actori relevanți pentru a asigura succesul și durabilitatea măsurilor luate. Etapele acestui proces sunt următoarele: dezvoltarea, adoptarea, implementarea și monitorizarea politicilor anticorupție.

Documentele de politici publice anticorupție naționale reprezintă instrumente legale și strategice elaborate de autoritățile guvernamentale pentru a combate corupția în diferite domenii și pentru a promova transparența, integritatea și responsabilitatea în administrarea afacerilor publice. Elementele cheie ale acestor documente includ:

analiza situației, care constă în evaluarea nivelului și tipurilor de corupție existente într-o anumită zonă sau regiune; obiective strategice, conform cărora se stabilesc scopuri clare și măsurabile pentru reducerea corupției; măsuri preventive și de sancționare; educație și conștientizare, prin care au loc campanii de informare și educare a publicului și a funcționarilor publici despre riscurile și consecințele corupției; cooperare internațională; monitorizare și evaluare, ce presupune stabilirea unor mecanisme pentru a urmări implementarea politicilor și pentru a evalua eficiența lor.

Documentele de politici publice anticorupție, enumerând strategii naționale anticorupție, planuri de acțiune, regulamente pentru instituții publice, precum și alte instrumente juridice și administrative destinate prevenirii și combaterii corupției contribuie la creșterea integrității și încrederii în instituțiile publice. Acestea sunt importante pentru orientarea eforturilor guvernamentale și a societății civile în lupta împotriva corupției și pentru asigurarea unei guvernări transparente și responsabile.

Rezultate obținute și discuții

După invazia Ucrainei de către Rusia, Moldova, Ucraina și Georgia au purtat discuții referitor la aderarea la Uniunea Europeană. Din punct de vedere cronologic, Republica Moldova și-a depus candidatura în data de 3 martie 2022. Ulterior, la 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat Republicii Moldova statutul de candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană. În acest sens, suntem de acord cu Președintele Consiliului European, Charles Michel, care a menționat că pentru Republica Moldova "este un moment istoric" și, totodată, a subliniat faptul că Republica Moldova "marchează un pas crucial pe drumul său către Uniunea Europeană". Iar în anul 2024, Republica Moldova a demarat negocieri cu Uniunea Europeană în vederea consolidării relațiilor și cooperării bilaterale. Aceste negocieri vizează diverse aspecte, cum ar fi consolidarea relațiilor comerciale, cooperarea în domeniile educației și cercetării, facilitarea circulației persoanelor, precum și sprijinul pentru reformele democratice și instituționale în Republica Moldova.

Astfel, în contextul asigurării securității naționale a Republicii Moldova una dintre prioritățile actuale ale reformelor economice, politice și sociale din Republica Moldova este lupta anticorupțională. Cu toate că în ultimii ani Republica Moldova și-a îmbunătățit scorul indicelui percepției corupției, experții afirmă că această creștere este neesențială.

Ținem să menționăm că în perioada anilor 2022-2024 au fost adoptate o serie de documente de politici publice, care urmează a fi analizate în studiul științific. Considerăm că nivelul redus de corupție s-ar putea obține prin asigurarea transpunerii eficiente a următoarelor documente de politici publice:

1. **Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia** aprobate prin Legea nr. 211 din 06.12.2021 [6];

2. **Strategia națională de dezvoltare "Moldova Europeană 2030"** aprobată prin Legea nr. 315 din 17.11.2022 [7];

3. **Planul național de dezvoltare pentru anii 2023-2025** aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 89/2023 [5];

4. **Planul de Acțiuni al Guvernului pentru anul 2024** aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 887/2023 [4] și **Planul de Acțiuni al Guvernului pentru anul 2023** aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 90/2023 [13];

5. **Planul național de acțiuni pentru aderarea la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027**, în calitate de instrument de politici publice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 829/2023 [2].

În ceea ce privește semnificația politicilor publice, cercetătorii Tăriță O. și Iașco M. susțin că „politicile publice se referă la activitățile materiale sau simbolice pe care le gestionează autoritățile” [20, p.21]. Această definiție se referă la acțiunile și deciziile luate de către autoritățile guvernamentale sau alte instituții publice în vederea soluționării unor probleme sau obiective specifice în societate. Aceste activități pot fi de natură materială, precum ar fi adoptarea și implementarea legilor, reglementărilor sau programelor de guvernare, sau pot fi de natură simbolică, precum ar fi discursurile publice, campaniile de conștientizare sau alte forme de comunicare și reprezentare a politicilor și obiectivelor guvernamentale.

În esență, politicile publice reprezintă modul în care autoritățile guvernamentale își exercită puterea și influența pentru a aborda problemele și nevoile societății.

Cercetătorii Knoepfel P., Larrue C., Varone F., Hill M. afirmă că politicile publice „reprezintă răspunsul sistemului politico-administrativ la o realitate socială care este considerată inacceptabilă din punct de vedere politic.” [26, p.21]. Astfel, această opinie sugerează că politicile publice sunt rezultatul acțiunilor și deciziilor luate de către sistemul politic și administrativ pentru a răspunde la anumite probleme și nevoi sociale care sunt recunoscute și acceptate din punct de vedere politic. Cu alte cuvinte, politicile publice sunt modalități prin care guvernele și instituțiile publice își manifestă angajamentul față de rezolvarea problemelor sociale și sunt în acord cu valorile, prioritățile și obiectivele politice ale societății.

Esențial în această definiție este faptul că politicile publice reflectă un consens politic asupra importanței și necesității abordării unei anumite realități sociale.

Dacă ne referim la domeniul anticorupție, documentele de politici publice furnizează cadrul și orientările pentru acțiunile guvernului și ale altor actori implicați în lupta împotriva corupției.

Ajunși în acest punct al studiului științific, vom face o incursiune în conținutul documentelor de politici publice și vom identifica în ce măsură aceste preocupări există sau lipsesc și dacă există, în ce măsură sunt ele eficiente și cu impact real asupra problematicei abordate.

1. Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia [6]. În textul Strategiei este stipulat tranșant că: „...Modul în care este înfăptuită justiția influențează direct coordonatele fundamentale de funcționare ale societății, precum securitatea juridică și dezvoltarea economică...” [6].

2. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” [7]. În debutul Strategiei se proclamă că, situația drepturilor omului în Republica Moldova, deși a cunoscut o îmbunătățire, rămâne totuși în continuare o provocare pentru autoritățile administrației publice centrale și locale. Guvernul este dedicat procesului de promovare a reformelor democratice în vederea edificării statului de drept, ajustării implementării legislației și a practicilor naționale în domeniul drepturilor omului la standardele internaționale și depune eforturi pentru onorarea obligațiilor și angajamentelor asumate.

Strategia menționează că, în esență, majoritatea problemelor Republicii Moldova derivă din nivelul înalt al corupției și în speță al corupției mari și a celei politice.

Cu referire la modalitățile de protecție a drepturilor economice ale persoanelor, Strategia „Moldova Europeană 2030” vine cu o plusvaloare modestă, cele mai importante fiind incluse la compartimentul „Politici și management în domeniul macroeconomic și de dezvoltare a economiei”:

- 1) „Combaterea fenomenului economiei informale;
- 2) Descurajarea tranzacțiilor în numerar;
- 3) Promovarea integrității în sectorul privat, inclusiv prin facilitarea preluării de către companii (dar și instituțiile publice) a standardului internațional pentru sisteme de management anticorupție;
- 4) Asigurarea „dezoligarhizării” sistemelor politice și economice din țară, conform bunelor practici internaționale” [7].

3. Planul național de dezvoltare pentru anii 2023-2025 [5]. Acest plan a fost aprobat în urma investiturii noului Guvern al Republicii Moldova în februarie 2023.

De fapt, domeniul anticorupțional își găsește preocuparea legiuitorului la compartimentul „Obiectivul general 8: Edificarea unui sistem de justiție echitabil, incoruptibil și independent”.

Pentru Republica Moldova, „îmbunătățirea sectorului justiției constituie o prioritate majoră, care are o importanță covârșitoare pentru întreaga societate și constituie o condiție esențială pentru dezvoltarea cu adevărat a unei societăți democratice în care supremația legii și respectarea drepturilor și a libertăților omului reprezintă valori supreme garantate” [5].

Implementarea acțiunilor din Planul Național de Dezvoltare va contribui la atingerea următoarelor priorități stabilite în Programul de Activitate al Guvernului:

1. Promovarea măsurilor de dereglementare a economiei, eliminarea barierelor birocratice și a procedurilor normative excesive din calea antreprenorilor [5];
2. Implementarea angajamentului de „dezoligarhizare” prin eliminarea influenței excesive a intereselor private asupra vieții economice, politice și publice [5].

4. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anul 2024 [4].

Referindu-ne la domeniul anticorupție, remarcăm că acțiunile prevăzute de Guvernul Republicii Moldova pe acest segment pentru anul 2024 sunt insesizabile. Totuși, cu dificultate, desprindem tangențial câteva acțiuni anticorupție:

1. Consolidarea mecanismelor de formare inițială și continuă a experților judiciari, de admitere în profesie, evaluare a activității și organizare a activității de expertiză judiciară. Prin această acțiune se va forma o claritate cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar.
2. Autorizarea laboratoarelor de expertiză judiciară. Considerăm că această acțiune guvernamentală va oferi standarde de autorizare a laboratoarelor de expertiză judiciară.
3. Instituirea sistemului național de management și control pentru programele Interreg 2021-2027, activitate indispensabilă pentru a asigura debursarea tranșelor Uniunii Europene pentru beneficiarii din Republica Moldova. Astfel, pe parcursul anului 2024 urmează să fie aprobat Regulamentul cu privire la

implementarea programelor de cooperare finanțate de Uniunea Europeană.

Cu regret, constatăm, că acțiunile anticorupție în Planul de acțiuni al Guvernului pentru anul 2024 sunt insuficiente, având în vedere situația actuală nefavorabilă în Republica Moldova pe acest segment.

Cu titlu comparativ, ne vom referi și la **Planul de acțiuni al Guvernului pentru anul 2023** [13].

Cu privire la domeniul anticorupțional, Planul de acțiuni al Guvernului pentru anul 2023 a venit cu unele acțiuni, deși, aparent prea modeste:

1. Delimitarea clară a competențelor Procuraturii Anticorupție și ale Centrului Național Anticorupție în ceea ce privește investigarea corupției la nivel înalt [13]. Această acțiune este una fundamentală și constituie piatra de temelie a reformei anticorupționale din Republica Moldova.
2. Perfecționarea cadrului normativ privind avertizorii de integritate în corespundere cu legislația Uniunii Europene [13]. Cu regret, chiar dacă legislația Republicii Moldova a fost modificată, în sensul instituirii unui regim nou privind activitatea avertizorilor de integritate, situația la zi este de așa natură că, instituția dată este inoperabilă, iar eventualii avertizori de integritate nu se bucură de o protecție reală. În acest sens, Ministerul Justiției, Centrul Național Anticorupție și Oficiul Avocatului Poporului urmează, de comun acord, să elaboreze un proiect de act normativ care ar duce la remedierea situației.
3. Elaborarea cadrului normativ cu privire la dezoligarhizare în scopul eliminării influenței excesive a intereselor private asupra vieții economice, politice și publice [13]. Activitatea respectivă emigrează dintr-un plan de acțiuni în altul, fiind înregistrate succese ne semnificative. Totuși, ultimul timp, se atestă un efort întru remedierea problemei, în sensul îngrădirii proceselor politice și intereselor economice publice de influențele negative ale oligarhilor.

5. Planul național de acțiuni pentru aderarea la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027 [2], în calitate de instrument de politici publice, include acțiuni substanțiale în ceea ce privește aspectul anticorupțional în Clusterul 1. Valori fundamentale, Capitolul 23. Sistem judiciar și drepturi fundamentale:

1. Revizuirea și actualizarea acordurilor interinstituționale existente între diferitele agenții de combatere a corupției și de aplicare a legii [2].
2. Ajustarea algoritmului de repartizare aleatorie a dosarelor spre examinare către inspectorii de integritate prin intermediul SIA e-Integritate [2].
3. Modificarea cadrului normativ în scopul eficientizării procesului de urmărire și indisponibilizare a bunurilor infracționale și al consolidării rolului instituției confiscării [2].
4. Elaborarea și aprobarea Programului național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028 [2].
5. Creșterea ponderii dosarelor de corupție (trafic de influență, abuz de funcții) grave și deosebit de grave trimise în instanța de judecată în raport cu dosarele de corupție (trafic de influență, abuz de funcții) ai puțin grave și ușoare [2].

În rezultatul enumerării celor mai importante acțiuni prevăzute în Planul menționat supra, sintetizăm că dacă instituțiile responsabile naționale ar ține cont de acțiunile

anticorupție și termenul de realizare al acestora, situația pe acest segment s-ar îmbunătăți, și, ca consecință, s-ar fortifica securitatea națională a Republicii Moldova și ar avea loc realizarea pașilor pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Concluzii și recomandări

În urma cercetării științifice, concluzionăm că prin consacarea și transpunerea documentelor de politici publice anticorupție în Republica Moldova se pot obține progrese semnificative, printre care:

1. Îmbunătățirea transparenței și a responsabilității;
2. Reducerea corupției;
3. Îmbunătățirea imaginii internaționale;
4. Îmbunătățirea serviciilor publice;
5. Creșterea eficienței economice;
6. Consolidarea statului de drept;
7. Creșterea încrederii cetățenilor;
8. Aderarea la standardele internaționale.

Prin urmare, transpunerea documentelor de politici publice anticorupție poate avea un impact profund și pozitiv asupra dezvoltării socio-economice și politice a Republicii Moldova.

Pentru a eficientiza transpunerea documentelor de politici publice anticorupție în Republica Moldova, venim cu un șir de recomandări:

1. A crea un cadru legislativ coerent și cuprinzător aliniat cu standardele europene și internaționale, implicând revizuirea și actualizarea legislației existente și adoptarea de noi acte normative, dacă este cazul;
2. A implementa un sistem de monitorizare și evaluare. Acesta ar trebui să includă indicatori de performanță specifici, termene de realizare și rapoarte periodice;
3. A consolida instituțiile anticorupție, întrucât instituțiile responsabile de combaterea corupției trebuie să fie independente, bine finanțate și să dispună de resurse umane și materiale adecvate;
4. A dezvolta educația și conștientizarea, campaniile de educație și conștientizare publică fiind esențiale pentru a informa cetățenii despre riscurile și consecințele corupției, precum și despre modalitățile de raportare a actelor de corupție ;
5. A proteja avertizorii de integritate prin măsuri legale de protecție împotriva represaliilor și mecanisme anonime de raportare ;
6. A spori transparența în activitatea instituțiilor publice și a asigura accesul facil la informații pentru cetățeni;
7. A colabora în continuare cu organizațiile internaționale, grație cărora ne bucurăm de suport și expertiză valoroasă în implementarea politicilor anticorupție;
8. A implementa tehnologiile moderne prin intermediul cărora se reduc oportunitățile de corupție;
9. A continua instruirea funcționarilor publici în domeniul anticorupție.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Acte normative ale Republicii Moldova:

1. Constituția Republicii Moldova din 1994 cu toate modificările și completările ulterioare.
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.829 din 27.10.2023 cu privire la aprobarea **Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027**. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.422-425 din 10.11.2023. art.Nr.1020.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.45 din 24.01.2024 privind modificarea Hotărârii Guvernului nr.829/2023 cu privire la aprobarea **Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027**. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.64-69 din 13.02.2024. art.Nr.126.
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.887 din 22.11.2023 cu privire la aprobarea **Planului de acțiuni al Guvernului pentru anul 2024**. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.515-518 din 30.12.2023. art.Nr.1273.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.89 din 28.02.2023 cu privire la aprobarea **Planului național de dezvoltare pentru anii 2023-2025**. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.101-104 din 29.03.2023. art.Nr.220.
6. Legea Republicii Moldova nr. 211 din 06.12.2021 pentru aprobarea **Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025** și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021. art.Nr.496.
7. Legea Republicii Moldova nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea **Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”**.
8. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.442 din 28.12.2023 privind aprobarea **Programului național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028** și a Planului de acțiuni pentru implementarea Programului național de integritate și anticorupție pentru anii 2024-2028
9. **Hotărârea Curții Constituționale** Nr.37 din 7 decembrie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 343⁸ din Codul de procedură civilă (aprecierea rezultatului testului de integritate profesională) (Sesizarea nr.41g/2021).
10. Legea Republicii Moldova Nr.11 din 01.02.2024 pentru modificarea unor acte normative (Legea nr.325/2013 privind **evaluarea integrității instituționale**).
11. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.391 din 15.12.2023 pentru aprobarea **Strategiei securității naționale** a Republicii Moldova.
12. Proiectul de lege cu privire la **sistemul judecătoresc anticorupție** și modificarea unor acte normative. La 21.12.2023 – examinat în lectura a 2-a.
13. <https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-03-nu-77-cs-2023.pdf>

Cărți în limba română:

14. Gațcan Iurie. **Corupția ca fenomen social și mecanisme anticorupție**. (Cazul Republicii Moldova). Teză de doctor în domeniul 541.02 – Structură socială, instituții și procese sociale. Chișinău, 2015. 188 p.

15. Hoppe Tilman. **Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție**. Instanțe specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Berlin, 2021. 97 p.
16. **Impactul corupției asupra realizării drepturilor omului** în Republica Moldova: Studiu analitic cu recomandări de politici. Centrul pentru Drepturi Civile și Politice. Geneva-Chișinău, 2021. 88 p.
17. Ioniță Lilia., Savva Tatiana. Studiu: **Expertiza anticorupție 2019-2020**: Eficiență, costuri, impact. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Chișinău, 2021. 158 p.
18. Studiu privind **clientelismul politic** în gestionarea fondurilor publice. Ed. Expert-Grup. Chișinău, 2021. 44 p.
19. Talmaci Francisco. **Activitatea analitică** ca instrument de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție. Teză de doctor în drept. USPEE „C.Stere”. Chișinău, 2022. 199 p.
20. Tăriță O., Iațco M. Unele considerațiuni privind conceptul de politici publice. În: *Administrare publică: teorie și practică* nr. 3, 2011. Chișinău: 2011. pp. 19-24. P. 21

Cărți în limba engleză:

21. Basabose Jean de Dieu. **Anti-Corruption Education and Peacebuilding: The Ubupfura Project in Rwanda**. Springer, 2019. 501p. ASIN: B07PDQNZPH.
22. Bowman James., West Jonathan. **Public Service Ethics: Individual and Institutional Responsibilities**. 3rd Edition. Routledge, 2021. 412p. ISBN-13: 978-1032066318.
23. Heitz Sarah. **Anti-Corruption Measures in Fragile States**. Adressing Change through a United Nations Anti-Corruption Package of Measures. Ed.Grin Verlag, 2015. 126p. ISBN-13: 978-3668068124.
24. Hough Dan. **Corruption, Anti-Corruption and Governance (Political Corruption and Governance)**. Ed.Palgrave Macmillan, 2013. 182p. ISBN-13: 978-1137268709.
25. Johnson Jesper. **Anti-Corruption Strategies in Fragile States: Theory and Practice in Aid Agencies**. Edward Elgar Publishing, 2016. 296p. ISBN-13: 978-1784719708.
26. Knoepfel P., Larue C., Varone F., Hill M. **Public policy analysis**. University of Bristol: 2011. 327 p. ISBN 978-1-84742-904-9. P. 21
27. Miller Sumas. **Corruption and Anti-Corruption in Policing – Philosophical and Ethical Issues**. Ed.Springer, 2016. 122p. ISBN-13: 978-3319469904.
28. Mungiu-Pippidi Alina. Johnston Michael. **Transitions to Good Governance: Creating Virtuous Circles of Anti-Corruption**. Edward Elgar Publishing, 2017. 320p. ISBN-13: 978-1786439147.
29. Naxera Vladimir. **Anti-Corruption and Populism**. Routledge, 2023. 126p. ISBN-13: 978-1032282534.
30. Picci Lucio. **Rethinking Corruption: Reasons Behind the Failure of Anti-Corruption Efforts**. Cambridge University Press, 2024. 269p. ISBN-13: 978-1009468800.
31. Sousa Luis., Hindess Barry., Larmour Peter. **Governments, NGOs and Anti-Corruption: The New Integrity Warriors**. Routledge, 2008. 268p. ISBN-13: 978-0415466950.

32. Spector Bertram. **Curbing Corruption: Practical Strategies for Sustainable Change** (Routledge Corruption and Anti-Corruption Studies). Routledge, 2021. 224p. ISBN: 103214792X.
33. Staphenurst Rick., Draman Rasheed., Larson Brooke. **Anti-Corruption Evidence: The Role of Parliaments in Curbing Corruption**. Ed. Springer, 2019. 226p. ISBN: 978-3030141424
34. The Global Competitiveness Report 2014-2015. Ed. World Economic Freedom. Switzerland. 2015. 565 p.
35. The Legatum Prosperity Index – 2023. <https://www.prosperity.com/rankings> (accesat la 10.04.2024).
36. Transparency International. **Corruption Perceptions Index – 2022**. <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (accesat la 03.04.2024).
37. Vergara Camila. **Systemic Corruption: Constitutional Ideas for an Anti-Oligarchic Republic**. Princeton University Press. 2022. 312p. ISBN-13: 978-0691211566.
38. World Justice Project. **Rule of Law Index – 2019**. Ed. World Justice Project. Washington. 2019. 201p.

Reviste și culegeri de articole

39. Guștiuc A., Guștiuc L. **Impactul corupției asupra drepturilor omului în Republica Moldova**. În: Culegerea de articole a Conferinței științifico-practice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept” din decembrie 2021. Academia „Ștefan cel Mare” a MAI. Chișinău, 2021.
40. Guștiuc A., Guștiuc L. **Fortificarea mecanismelor de apărare a drepturilor economice ale persoanelor prin consolidarea instituțiilor anticorupție din Republica Moldova**. În materialele Conferinței științifice cu participare internațională „Convergențe în Dreptul Public Internațional privind activitățile specifice din sectoarele: apărare, afaceri interne, afaceri externe și structuri de inteligență în strategiile viitorului”, organizate la 30 martie 2023, Facultatea Drept și Științe Sociale, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România. pp.52-70. ISSN: 2587-4365.

ASPECTE ETICE ALE INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ÎN NEUROLOGIE: O PERSPECTIVĂ EUROPEANĂ

ETHICAL ASPECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN NEUROLOGY: A EUROPEAN PERSPECTIVE

Stela SPÎNU,
doctor, conferențiar universitar
USMF „Nicolae Testemițanu”

SUMMARY

Artificial Intelligence (AI) is one of the most controversial topics in the context of factors contributing to the progress of human society. It can be highly appreciated and considered a benefit we can enjoy, but it remains a major challenge, given the advanced level of knowledge in various scientific fields and the human inability to direct it. In this context, artificial intelligence can play an essential role, facilitating a better understanding, structuring, and management of the knowledge accumulated throughout history.

Regarding neurological medicine, we are convinced that without the use of artificial intelligence, we would not have achieved a series of beneficial results that doctors and patients can enjoy today. However, in the process of research and implementation of the results obtained, many ethical dilemmas arise, and artificial intelligence often fails to avoid ethical issues.

Keywords: *Artificial intelligence (AI), neurological medicine, ethical dilemmas, EU.*

Introducere

Inteligența artificială (IA) este una din cele mai controversate teme în contextul factorilor care contribuie la progresul societății umane. Ea poate fi înalt apreciată și considerată drept beneficiu de care ne putem bucura, dar rămâne a fi și o provocare majoră, avându-se în vedere nivelul avansat al cunoștințelor în diverse domenii științifice și incapacitatea umană de a le dirija. În acest context, inteligența artificială poate juca un rol esențial, facilitând o mai bună înțelegere, structurare și gestionare a cunoștințelor acumulate pe parcursul istoriei.

Referindu-ne la medicina neurologică, suntem convingși că fără utilizarea inteligenței artificiale nu am fi obținut un șir de rezultate benefice, de care se pot bucura astăzi medicii și pacienții. Totuși, în procesul de cercetare și implementare a rezultatelor obținute apar multe dileme etice, iar inteligența artificială, de multe ori, nu este capabilă să evite problemele de ordin etic.

Fundamentele Inteligenței artificiale din perspectiva filosofului J. Haugeland

Omul a aspirat dintotdeauna să stăpânească inteligența, să înțeleagă modul în care poate percepe, memora și gândi, ca apoi să conștientizeze cele întâmplate. Din această perspectivă, dorința omului de a construi entități inteligente are o vechime mare, ca surse servind cunoștințe din diverse domenii. Potrivit lui J. Haugeland, „în dezvoltarea inteligenței artificiale (IA) pot fi distinse șase etape:

- 1) *Idei timpurii și baze teoretice.* La această etapă se referă așa gânditori antici, precum Aristotel, care au analizat gândirea umană ca un sistem simbolic, punând bazele conceptualizării inteligenței. Ulterior, în secolul XVII, savanți ca Gottfried Wilhelm Leibniz au explorat posibilitățile unui limbaj universal și calculul al raționamentului pentru a reprezenta procesele de gândire în mod matematic.
- 2) *Formalizarea conceptelor.* Inteligența artificială a fost formalizată ca un domeniu distinct în 1956 la Dartmouth College, sub îndrumarea lui John McCarthy și a colegilor săi, marcând nașterea oficială a domeniului. Primele eforturi în inteligența artificială s-au concentrat pe codificarea cunoștințelor în logică formală, inspirate de lucrările lui Alan Turing.
- 3) *Dezvoltarea tehnologiilor IA.* În anii 1960-1970 cercetările s-au extins în rezolvarea problemelor și raționamentul simbolic, evidențiate prin sistemele DENDRAL și MYCIN de la Stanford, și primele rețele neuronale. Anii 1980 au marcat ascensiunea sistemelor expert, utilizate în domenii specifice, precum medicina și geologia.
- 4) *Stagnarea IA.* Sfârșitul anilor 1980 - începutul anilor 1990 este o perioadă de stagnare datorată așteptărilor nerealiste și limitărilor tehnologice, cunoscută sub numele de „Iarna IA”.
- 5) *Ascensiunea învățării automate.* Începând cu sfârșitul anilor 1990, începe revigorarea domeniului, fiind stimulată de tehnici noi de învățare automată. Anii 2010 au adus progrese semnificative în învățarea profundă, transformând domenii precum viziunea computerizată și procesarea limbajului natural.
- 6) *IA modernă.* Inteligența artificială modernă integrează robotică avansată, vehicule autonome și aplicații în sănătate (Haugeland, p. 23)."

În prezent, în conformitate cu literatura de specialitate, inteligența artificială este formată din mai multe subdomenii, cum ar fi: algoritmi de învățare automată, rețele neuronale și învățarea profundă, raționament și logică, procesarea limbajului natural, percepția, robotică, etica și siguranța în inteligența artificială. Referindu-se la domeniul medical, J. Haugeland face trimitere la robotică, susținând: „Roboții sunt tot mai prezenți în chirurgie pentru operații precise pe organe complexe și intervenții ca înlocuirile de șold, reducând riscurile de leziuni. În afara sălilor de operație, se dezvoltă soluții robotice pentru asistența persoanelor vârstnice sau cu dizabilități, precum exoschelete și jucării inteligente care facilitează administrarea medicamentelor și oferă confort, extinzându-se și în reabilitare (Haugeland, p. 1008).”

Beneficiile IA pentru tratamente și cercetarea în neurologie

Inteligența artificială este importantă pentru domeniul medical, deoarece contribuie la dezvoltarea acestuia, la oferirea unor noi perspective de îmbunătățire a calității vieții pacientului, la conștientizarea mai multor situații de problemă.

În domeniul neurologic, inteligența artificială oferă un șir de metode de diagnosticare a mai multor afecțiuni. Astfel, tomografia computerizată poate identifica hemoragiile, tumorile cerebrale, accidente vasculare cerebrale (AVC) etc.; rezonanța magnetică nucleară (RMN) poate identifica scleroză multiplă, tumorile cerebrale, malformații cerebrale; electroencefalograma (EEG) poate diagnostica epilepsie sau alte tulburări convulsive.

La fel, sistemele inteligenței artificiale pot ajuta medicul la elaborarea tratamentului personalizat, fiind atrasă o deosebită atenție particularităților specifice fiecărei persoa-

ne. Ori, suntem diferiți și nu e binevenită generalizarea în cazul prescrierii tratamentelor, în special neurologice.

Dispozitivele inteligente, cum ar fi asistenți vocali, sisteme de telemedicină, dispozitive pentru monitorizarea funcțiilor vitale ale pacientului, roboții de terapie etc. pot fi un sprijin pentru medici și pacienți pe parcursul tratamentelor de durată, dar și a reabilitării pacienților ce au trecut prin perioade dificile. La fel, și în cazul intervențiilor chirurgicale se poate apela la roboți ghidați de inteligența artificială, astfel ocolind potențialele riscuri, cauzate de factorul uman.

Inteligența artificială este un sprijin solid și în cazul elaborării unor studii genetice fundamentale, care ar explica cauzele unor afecțiuni neurologice, dar și tratarea acestora.

Principii etice în medicina neurologică și aplicarea lor în contextul utilizării IA

Principiile etice, aplicate în neurologie în contextul utilizării inteligenței artificiale sunt comune cu cele ale bioeticii. În șirul acestora se înscriu:

- ✓ *autonomia* (sau respectarea dreptului individului de a lua decizii informate despre propriul corp și minte; acesta include dreptul la consimțământul informat în cadrul cercetărilor și tratamentelor neurologice);
- ✓ *beneficiența* (se referă la maximizarea beneficiilor intervențiilor neurologice și minimizarea potențialelor daune);
- ✓ *non-maleficiența* (principiul „primum non nocere” este esențial, având în vedere capacitatea intervențiilor neurologice de a modifica funcțiile cerebrale în moduri ireversibile);
- ✓ *justiția* (acest principiu abordează probleme de acces egal la tratamentele neurologice avansate și protecția împotriva discriminării pe baza caracteristicilor neurologice) (Spînu, p. 377).

Aplicarea acestor principii contribuie la prevenirea și soluționarea multor dileme etice în context neurologic, precum:

- ✓ „*tratamentul afecțiunilor medicale versus amplificarea funcțiilor umane obișnuite* (adesea, oamenii aleg să consume medicamente nu neapărat din cauza unor probleme de sănătate, ci pentru a îmbunătăți memoria, starea de spirit sau pentru a-și prelungi tinerețea; ceea ce provoacă întrebări privind limitele „normalității” și „umanității”);
- ✓ *obținerea consimțământului informat versus veridicitatea consimțământului informat* (pentru a obține consimțământul informat, medicul trebuie să respecte o serie de cerințe și să manifeste abilități de comunicare eficientă; în cazul pacienților cu tulburări neurologice pot apărea incertitudini în ceea ce privește obținerea și validarea acestuia);
- ✓ *protejarea confidențialității versus încălcarea confidențialității* (în contextul creării diverselor baze de date ce conțin informații despre pacienți, se ridică întrebări esențiale, cum ar fi: Cine va beneficia de acces la aceste informații? Nu vor fi acestea folosite în detrimentul pacienților? În ce circumstanțe ar fi permisibilă o încălcare a confidențialității?” (Spînu, p. 377).

Unele probleme etice specifice neurologiei în UE

Una din problemele etice care ar putea apărea în sistemul de sănătate este

consimțământ informat în utilizarea algoritmilor predictivi. Referindu-ne la țările UE, semnalăm că această problemă este reglementată atât prin legi naționale, cât și europene. Consimțământul informat este un proces esențial prin care pacientul primește detalii critice despre tratamentul sugerat, incluzând avantajele, riscurile, alternativele și incertitudinile aferente. Acest proces presupune o interacțiune profundă și continuă între medic și pacient, asigurându-se că pacientul posedă și înțelege complet toate informațiile necesare pentru a lua decizii independente, fără influențe exterioare.

Această practică este profund ancorată în principiile bioetice, printre care se enumeră autonomia pacientului, non-maleficența, beneficența și justiția:

- ✓ Respectând principiul autonomiei, pacientului îi sunt furnizate toate datele importante despre diagnostic, variantele de tratament, riscurile și beneficiile acestora;
- ✓ aliniat cu principiul non-maleficenței, profesioniștii medicali se asigură că pacienții sunt complet conștienți de orice pericol posibil legat de tratamentul sau procedura sugerată;
- ✓ conform principiului beneficenței, deciziile medicilor trebuie să pună în prim plan binele pacienților;
- ✓ principiul justiției asigură că drepturile pacienților sunt protejate în cadrul tratamentului medical.

De regulă, în context neurologic, dialogul deschis și onest este esențial pentru a obține un consimțământ informat autentic, ceea ce întărește legătura dintre pacient și medic. Această interacțiune poate îmbunătăți conformitatea pacientului cu tratamentul și nivelul de mulțumire al acestuia. În acest context, consimțământul informat depășește statutul de simplă procedură formală, devenind un element vital al practicii medicale, dependent de eficacitatea comunicării dintre medic și pacient și de respectarea normelor legale de protecție a drepturilor pacientului.

Prin urmare, problemele etice precum consimțământul informat și discriminarea pe baza profilurilor algoritmice necesită atenție continuă și abordări prudente pentru a asigura că beneficiile tehnologiei nu sunt umbrite de potențialele prejudicii.

O altă problemă etică, care ar putea apărea în neurologie, este confidențialitatea și securitatea datelor pacienților în sistemele bazate pe inteligența artificială. Referindu-ne la țările UE, semnalăm că această problemă este reglementată atât prin legi naționale, cât și europene, cum ar fi „Regulamentul general privind protecția datelor al UE” (2018). Confidențialitatea presupune asigurarea securității datelor personale și medicale ale pacienților, prevenind accesul, divulgarea sau utilizarea neautorizată a acestora. În special în neurologie, confidențialitatea este crucială pentru a susține o relație de încredere între pacienți și cadrele medicale. Pacienții trebuie adesea să dezvăluie informații personale delicate, având încredere că acestea nu vor fi exploatare în mod negativ. Încrederea în discreția medicului încurajează pacientul să fie deschis și detaliat în comunicare. Menținerea confidențialității este vitală nu doar pentru a respecta legislația, ci și pentru a onora respectul față de demnitatea fiecărui individ (Spînu, p. 378).

Provocările care pot să apară la obținerea consimțământului informat, necesită abordări etice riguroase, adesea, soluții personalizate pentru fiecare caz în parte. Este esențial ca medicii să colaboreze cu echipele de etică medicală și să se angajeze într-un

dialog continuu cu pacienții și familiile acestora pentru a obține consimțământul informat. Pentru a susține și orienta medicul în activitatea sa, au fost adoptate și implementate diverse norme ce vizează protecția drepturilor pacienților, incluzând necesitatea consimțământului informat. În șirul acestora se înscriu: *Legea sănătății, Codul deontologic al lucrătorului medical și farmacistului, Legea privind drepturile și responsabilitățile pacienților* etc. (Spînu, p. 379).

Așadar, chiar dacă inteligența artificială poate optimiza gestionarea și procesarea datelor medicale, protecția confidențialității pacienților rămâne o preocupare majoră. Este crucial să se asigure că datele sunt protejate împotriva accesului neautorizat și utilizării inadecvate, respectând normele stricte impuse de legislațiile naționale și europene.

Concluzii

Inteligența artificială (IA) reprezintă o resursă valoroasă în neurologie, oferind oportunități semnificative pentru îmbunătățirea îngrijirii medicale. În acest context este esențial ca legile și politicile să evolueze odată cu tehnologia pentru a aborda noile provocări etice și de confidențialitate. Implementarea unor norme clare va ajuta la navigarea complexității între progresul tehnologic și protecția pacienților. Cu toate acestea, implementarea IA trebuie să fie gestionată cu grijă pentru a asigura că progresele tehnologice sunt realizate într-un mod etic și responsabil, cu respect profund pentru drepturile și bunăstarea pacienților.

Referințe

1. Codul deontologic al lucrătorului medical și al farmacistului din 24 martie 2017. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=98572&lang=ro
2. Gîlca, B., Gramma, R., Paladi, A. Ghid privind aplicarea procedurii de comunicare și consiliere a pacienților. Chișinău, 2018.
3. Haugeland, J., Artificial intelligence: The very idea: J. Haugeland, MIT Press, Cambridge, MA, 1985.
4. Legea privind drepturile și responsabilitățile pacienților din 27-10-2005 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110648&lang=ro
5. Spînu, S., Impactul politicilor publice asupra modelării comunicării medicale: Perspectiva neurologiei. În: Conferința Internațională Jean Monnet „Mecanisme și modele de adoptare a deciziilor la nivel local/ regional/central”. Coordonator: Ludmila Roșca. Chișinău, Print Caro, 2024.
6. Spînu, S., Unitate și diversitate culturală în spațiul unitar european, Chișinău, Publisher: Tipogr. Biotehdesign, https://www.researchgate.net/publication/379953163_Unitate_si_diversitate_culturala_in_spatiul_unitar_european

CONTRIBUȚIA MIGRANȚILOR LA DEZVOLTAREA MEDIULUI DE AFACERI DIN REPUBLICA MOLDOVA

CONTRIBUTION OF MIGRANTS TO THE DEVELOPMENT OF BUSINESS ENVIRONMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Iulian PETCO,
doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

A prosperous and innovative business environment is crucial for the economic progress and social well-being of Moldova. Despite evolving legal frameworks, the country's economic activities are hindered by corruption and excessive bureaucracy, discouraging entrepreneurship and investments. Collaboration between the government and the private sector is essential to attract and retain talent, improve access to financing, and combat monopolies and corruption. Despite these challenges, the Moldovan diaspora has significant potential to contribute to economic development through investments and expertise gained abroad, yet faces bureaucratic obstacles and an underdeveloped entrepreneurial culture. Continuous reform and active state support are needed to create a favorable and transparent business environment, allowing Moldova to fully capitalize on its human and economic potential.

Keywords: *migrants, economic activities, investments, corruption, bureaucracy, monopoly, business, labor force, government*

Un mediu de afaceri prosper și inovator este esențial pentru progresul economic și bunăstarea socială a întregii țări. În lumina acestui principiu, guvernarea statului are responsabilitatea de a reglementa procesele astfel încât să încurajeze antreprenoriatul și să ofere oportunități clare și concise, evitând să devină o povară pentru mediul de afaceri. În Republica Moldova, activitățile economice sunt în mare măsură caracterizate de costuri financiare și de timp nejustificate, care exercită un impact direct asupra creșterii economice a țării și descurajează exploatarea potențialului inovativ și competitiv. [1. p.1]

Cu toate că Republica Moldova dispune de un cadru legal și regulamentar în continuă evoluție pentru afaceri, de-a lungul timpului toate guvernele statului Republica Moldova și-au propus să îmbunătățească acest cadru pentru a crea un climat mai favorabil investițiilor și dezvoltării afacerilor locale, astfel încât toți cei care au un plan de business bine stabilit să-l poată pune în aplicare. În aceste condiții sunt încredințate măsuri inclusiv celor care locuiesc în diaspora și au rezultate remarcabile în domeniul afacerilor, să poată reveni acasă, în Republica Moldova, pentru a continua activitățile economice prin investiții în domenii sigure care ar credibiliza rezultate.

Cu toate acestea, pentru mulți cetățeni rămâne a fi principalul motiv al neîncrederii investițiilor în activități de business în Republica Moldova – corupția, care este o problemă prezentă în mediul de afaceri din țara noastră. Chiar dacă autoritățile și organizațiile internaționale prin intermediul diverselor proiecte la nivel național depun eforturi pentru a combate această problemă și pentru a îmbunătăți transparența și integritatea în afaceri, precum și de a reduce procesul birocratic, astfel, țara noastră continuie să fie combătută de forțele monopolului care au pătruns și acaparat de-a lungul anilor aproape fiecare domeniu de importanță majoră a profitului economic, astfel limitând accesul antreprenorilor noi să se dezvolte.

Republica Moldova dispune de o forță de muncă calificată și competitivă, beneficiind de costuri relativ scăzute în comparație cu alte țări din regiune. Dar totuși, în ultimii ani au emigrat tot mai mulți cetățeni care au dezvoltat afaceri de succes în afara țării iar actualmente persistă îngrijorări cu privire la continuarea emigrării forței de muncă calificate.

Aceste consecințe reflectă importanța de a investi în educație și dezvoltarea profesională a forței de muncă din Republica Moldova. Prin oferirea unor programe educaționale relevante și accesibile, precum și prin promovarea continuă a instruirii și specializării în domenii de cerere pe piața muncii, Moldova poate să-și păstreze și să-și consolideze avantajul competitiv pe plan regional și global.

Pe de altă parte putem observa că pe piața muncii la nivel național, sezonier sunt organizate evenimente de către Agenții pentru recrutarea personalului apt de muncă (forței de muncă), care după interviuarea celor interesați și odată ce corespund cu cerințele invocate, le sunt oferite locuri de muncă plătite oficial în afara țării, aceasta sporind încă odată în plus emigrarea forței de muncă calificate sau apte de muncă, la diverse activități, care în esență sunt mult mai bine plătite în afara, decât în propria țară.

De aceea, este esențial ca guvernul și sectorul privat să colaboreze în vederea identificării și dezvoltării de inițiative care să atragă și să rețină persoanele cu aptitudini în țara de origine, creând astfel un mediu propice pentru creșterea economică și inovarea domeniilor în perspectivă. Prin aceste eforturi, Republica Moldova poate să capitalizeze pe potențialul său uman și să-și asigure un loc puternic în economia globală care este în viteza unei continue schimbări.

Actualmente accesul la finanțare poate fi interpretat ca o provocare pentru întreprinderile private din Republica Moldova, în special pentru cele mici și mijlocii. Guvernul și instituțiile financiare depun eforturi pentru a îmbunătăți accesul la finanțare și pentru a sprijini dezvoltarea sectorului privat, prin diverse proiecte, cum ar fi: Strategia Națională de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exporturilor 2016 - 2020. Strategia respectivă interacționează logic și conceptual cu alte strategii de dezvoltare adoptate în Republica Moldova, cum ar fi Strategia de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pentru perioada 2013-2020; Strategia de dezvoltare a sectorului IMM pentru perioada 2012-2020; Strategia de reformă a sectorului justiției pentru perioada 2011-2016. [2. p. 10]

Toate aceste strategii, au continuitate, după caz prin alte programe cum ar fi actualmente: Programul național de atragerea investițiilor și promovarea exporturilor pentru anii. 2024-2028, care este corelat cu alte programe finanțate la fel din fonduri economice europene. Prin raporturile finale în majoritatea cazurilor sunt prezentate statistici și

concluzii de îmbunătățire a procesului, spre exemplu, conform informațiilor raportate se arată că în Republica Moldova exporturile de bunuri au crescut cu 78% pe parcursul ultimilor 10 ani, însumând 4,3 miliarde dolari SUA în 2022 față de 2,4 miliarde dolari SUA în 2013. [3. p. 4]

Sectorul privat din Republica Moldova este unul competitiv, iar concurența poate fi acerbă în unele domenii. Astfel, antreprenorii trebuie să fie pregătiți să facă față competiției și să își adapteze strategiile pentru a rămâne relevanți pe piață. Concurența este un factor vital pentru dinamizarea economiei naționale, iar pentru o concurență de piață sănătoasă cu o dezvoltare bună în perspectivă, sunt necesare crearea de politici sănătoase, funcționale și de control, aprobate la nivel central.

Pentru a analiza realitatea mediului de afaceri în Republica Moldova au fost efectuate numeroase studii internaționale de către instituții precum Banca Mondială, Heritage Foundation, OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) etc.

Indicile libertății economice plasează Republica Moldova pe locul 110 în clasamentul celor mai libere economii din lume, caracterizând economia ca fiind una, în mică parte, liberă. Astfel, acest indicator scoate în evidență că realizarea potențialului de creștere rămâne constrâns de intervenția statului în sectorul privat, care a lăsat economia vulnerabilă într-un mediu politic în schimbare. Instabilitatea politică a determinat o politică fiscală fragmentată, iar corupția este semnificativă în cele mai multe zone ale birocrăției. [4. p. 569]

Din acest considerent, migrația națională s-a transformat într-o realitate a procesului politic, social-economic educațional și cultural, devenind una din cauzele majore ale modificării societății la nivel național.

Republica Moldova este considerată în continuare o țară furnizoare de migranți și se confruntă continuu cu mai multe probleme legate de emigrația populației în masă. Potrivit datelor OIM (Organizația Mondială pentru Migrație) în anul 2023 sunt emigrați peste 45 % din populația totală a Republicii Moldova, ce constituie 1,16 milioane persoane.

Datele șocante sunt explicate de situația social-economică a familiilor din Republica Moldova, printre care se enumeră nivelul de trai scăzut, sărăcia, lipsa accesului la învățământ, posibilități limitate de dezvoltare/creștere profesională, cât și instabilitatea politică a țării. Scopul primar propus de migranți este de a obține un trai mai bun în țara-gazdă, alteleori, însă, este de a obține surse financiare și de a reveni acasă. Factorul ce influențează asupra revenirii la patrie este speranța de a se integra într-o nouă societate sau dorul de casă.

Sociologul Hein De Haas spunea că trebuie să începem să privim migrația ca “o parte intrinsecă a creșterii economiei și a schimbării sociale decât o problemă socială primară ce trebuie rezolvată” [5. p. 5]. În acest context, comunitatea migratoare revenită în Republica Moldova reprezintă un beneficiu nu doar din punct de vedere demografic, dar, în primul rând, economic. Este necesar să fie luate în considerare aptitudinile educaționale, științifice, tehnice și experiența acestora obținută în țările-gazdă, pentru că, odată reveniți în țara de origine, migranții contribuie considerabil la dezvoltarea și modernizarea economică a statului prin inovațiile și cunoștințele dobândite în afara țării. Aptitudinile acestora sunt obținute prin contribuția directă a calității de viață în Republica Moldova.

Această caracteristică ce îi diferențiază, este motivul principal pentru care migrații reveniți își propun să aplice experiența în dezvoltarea unei afaceri proprii, aplicând metodele și tehnologiile dobândite peste hotare. Astfel, se formează o categorie de antreprenori care investesc surse financiare din exterior pe piața din Republica Moldova. Pentru a motiva acest proces, BRD (Biroul Relații cu Diaspora) din cadrul Cancelariei de Stat, care asigură coordonarea politicii în stat domeniului relațiilor cu diaspora, au lansat diverse programe ce au ca scop susținerea și instruirea diasporii revenite, precum: Diaspora Acasă Reușește “DAR 3+1”; Diaspora Engagement Hub; Diaspora Business Forum; Programul de atragere a remitențelor în economie (PARE 1+1) etc.

Conform datelor statistice ale programului implementat pentru cei reveniți acasă, PARE 1+1 aprobat spre finanțare în iunie, 2022, 43 de migrați sau rudele acestora de gradul I au primit de la stat până la 250 mii lei pentru inițierea/dezvoltarea unei afaceri în Republica Moldova cu suma totală a granturilor de circa 11 milioane lei, iar volumul investițiilor în economie constituie circa 30 milioane lei. Așteptările în proiectele investiționale sunt, ca cele 43 de companii vor angaja 136 de persoane [6. p.1].

În ciuda programelor implementate, o serie de factori rămân a fi obstacole grele pentru economia și societatea țării noastre, dar mai ales aici sunt afectați în mod direct antreprenorii din Republica Moldova, și anume, datorită prezenței corupției și metodelor de corupere în cadrul instituțiilor de stat, fapt ce reflectă țara noastră într-o poziție vulnerabilă.

Prin urmare factorii ce facilitează corupția și constituie o barieră pentru antreprenori sunt politicile de reglementare în calea afacerilor, cum ar fi:

- numărul mare de proceduri și costul înalt asociat cu lansarea, desfășurarea și lichidarea unei afaceri;
- numărul mare al inspecțiilor de stat;
- formalități, proceduri și reguli anevoioase și netransparente în administrarea vamală;
- birocrația. Numărul impunător de acte permissive;
- cultura antreprenorială insuficient dezvoltată;
- competitivitatea joasă a sectorului IMM-urilor (Întreprinderile mici și mijlocii);
- cota joasă a IMM-urilor la export și capacități reduse în domeniul tehnicilor de export/acces pe piețele externe;
- insuficiența ramurilor suficient intensive și ritmul slab de dezvoltare a proceselor de transfer de tehnologii și inovații;
- numărul redus al unor forme avansate de cooperare și integrare în lanțurile internaționale;
- implementarea fragmentată a reformei regulatorii, interpretarea neuniformă a actelor regulatorii, suplimentate cu atitudinea părtinitoare față de antreprenori a autorităților publice și a instituțiilor abilitate cu funcția de control de stat;
- gradul redus de dezvoltare a infrastructurii calității, și anume, capacitățile slabe de evaluare a conformității etc. [7, p. 25]

În timp ce reprezentanții diasporii reveniți acasă au identificat domeniul economic de investiție și au experiența și resurse financiare potrivite, fiind acasă cu economiile acumulate din afara țării, inițiază afaceri, creând și dezvoltând noi locuri de muncă, se

ciocnesc de toate aspectele problematicilor enumerate de mai sus, de unde deducem că statul Republica Moldova, de cele mai multe ori în loc să reducă birocrăția și să opereze cu organele de control asupra mecanismului de control legal, de cele mai multe ori sufocă antreprenorii până la epuizarea și dispariția lor.

Aceste acțiuni denotă gradul de implicare a autorităților publice din Republica Moldova în mediul de afaceri și, în consecință, obținem lipsa unei astfel de atitudini, sau chiar un rol inhibitor asupra activității de întreprinzător. Deci, într-o oarecare măsură, atitudinea autorităților față de agenții economici reprezintă, la fel, o constrângere în dezvoltarea mediului de afaceri. Acest lucru este și mai evident în raport cu migrații reveniți în țară, care reprezintă o categorie vulnerabilă de persoane, dar care deschid ușa oportunităților de dezvoltare și creștere a economiei Republicii Moldova, care au rol de atragere a inovațiilor în diverse domenii, începând de la domeniul medical, turism, agricultură și până la tehnologiile în domeniul alimentației. Desigur, tinerii care revin de peste hotare și inițiază afaceri reprezintă o resură de valoare, doar că, spre regret, ponderea acestora devine tot mai mică.

Printre programele elaborate de instituțiile publice și anume, Agenția de Investiții și Președinția Republicii Moldova, se numără proiectul ”Diaspora Invest”, proiect dedicat cetățenilor moldoveni din diaspora care adună toate informațiile necesare despre oportunitățile de investiții în țara noastră, despre potențialul economic, dar și despre cele mai importante instrumente de suport pentru afaceri inovative sau tradiționale. Un exemplu elocvent al succesului migraților moldoveni datorat proiectului ”Diaspora Invest” este Ludmila Furtuna. După 10 ani de studii și activitate medicală în Italia, Ludmila a decis să revină pe meleagurile natale, ghidată de dorința de a contribui la dezvoltarea țării sale. Prin intermediul proiectului vizat, Ludmila a beneficiat de suportul necesar pentru a-și transforma ideea într-o afacere de succes. În 2020, ea a fondat „MultiMedica”, un centru medical unic în Moldova, specializat în terapia durerii și tratamentul afecțiunilor motorii, atât ortopedice, cât și neurologice. Observând lipsa serviciilor de terapie a durerii la nivelul celor existente în țările europene, dar inclusiv și în Republica Moldova, Ludmila și-a propus să aplice experiența sa pentru a-i ajuta pe oameni să găsească cauzele durerii și să le trateze eficient fiecare caz în parte.

Până în prezent, Ludmila Furtuna a creat 13 locuri de muncă în cadrul clinicii medicale, angajând specialiști în domenii precum medic neurolog, medic internist, medic ortoped și alte specializări relevante pentru profilul clinicii. Ca antreprenor, își dorește să se extindă financiar, dar prioritatea sa principală este să ofere servicii medicale unui număr mai mare de persoane care suferă și au dureri cronice. Din păcate, mulți pacienți nu își permit aceste servicii din cauza limitărilor financiare. Pentru a remedia această situație, Ludmila caută un răspuns pozitiv din partea Companiei Naționale de Asigurări în Medicină (CNAM), cu care a început discuții pentru contractarea serviciilor sale. Scopul este ca orice cetățean, având asigurarea obligatorie de asistență medicală să poată beneficia de această terapie acasă în Republica Moldova.

Ludmila Furtuna reprezintă unul din multele modele de inspirație pentru diaspora moldovenească, demonstrând că, prin intermediul proiectelor precum „Diaspora Invest”, revenirea în țara de origine poate fi o oportunitate de a aduce o schimbare pozitivă și de a contribui la prosperitatea Moldovei. Povestea ei este o dovadă clară

a potențialului imens pe care migrații îl au în dezvoltarea economiei naționale și a comunităților locale.

Reeșind din cele expuse, considerăm că în dezvoltarea mediului de afaceri din Republica Moldova, diaspora poate avea un rol relevant. În ultimii ani, s-au conturat numeroase povești de succes ale moldovenilor care au emigrat și au reușit să întemeieze afaceri prospere în străinătate, de la restaurante și magazine la companii de transport sau IT, și chiar mici fabrici sau servicii de consultanță în domenii de mare cerere. Întrebările firești care se ridică sunt de ce acești antreprenori nu reușesc să se impună în țara lor de origine, de ce aleg să plece și să contribuie la economiile altor țări și să creeze locuri de muncă acolo, și de ce sunt nevoiți să plătească impozite în altă parte decât acasă? La aceste întrebări au răspuns guvernanții de-a lungul timpului, prin acțiunile lor, însă este evident că există o nevoie de acțiuni mai concludente și strategii coerente pentru a valorifica potențialul întregii diasporă și a încuraja reinvestirea capitalului și a expertizei în Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE

1. CRUDU R., CEBOTARI E. *Mediul de afaceri în Republica Moldova: Constrângeri și perspective*. Revista "ECONOMICA". 2014. No. 3 (89). P. 23 - 34.
2. Strategia Națională de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exporturilor pentru anii 2016-2020 P. 9-10
3. Programului național de atragerea investițiilor și promovarea exporturilor pentru anii 2024-2028 P. 10
4. SCHWAB K., Sala-I-Martin X. *The Global Competitiveness Report 2013-2014*, World Economic Forum. 2012. 569. p. 1 - 551.
5. ZILINSKAITE M., HAJRO A. *What Migration Means for Business*. 2022. P. 5.
6. Comunicat de presă publicat de ODIM: <https://odimm.md/ro/presa/comunicate-de-presa/5513-odimm-sustine-revenirea-diasporei-acasa-prin-oferirea-de-granturi-pentru-dezvoltarea-afacerilor> (accesat la: 01.05.2024)
7. CRUDU R., Cebotari E. *Mediul de afaceri în Republica Moldova: Constrângeri și perspective*. Revista "ECONOMICA". 2014. No. 3 (89). P. 25.
8. MOȘNEAGA V. *Politica migraționistă a statului moldovenesc: esența și etapele de bază, Republica Moldova: provocările migrației*. Institutul Integritate Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei. Chișinău: Știința, 2010.

ASISTENȚA ȘI SPRIJINUL ROMÂNIEI ÎN PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

ROMANIA'S ASSISTANCE AND SUPPORT IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Tatiana HAREA,
masterandă,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

Romania has provided significant support to the Republic of Moldova in its European journey, offering consistent political, economic and technical assistance. Romania's support is based on a close bilateral relationship, based on a common history, language and culture. Romania's assistance and support in the European integration process of the Republic of Moldova represented a priority for Romania's foreign policy because it is seen as an important neighbor and part of the common European space. Through bilateral cooperation projects and programs, Romania contributed to the modernization and reform of the administrative, economic and legal system in the Republic of Moldova. Also, Romania provided support for the consolidation of democratic institutions and the rule of law in the neighboring country. Romania supported the Republic of Moldova in accessing European funds and in implementing the necessary reforms to approach European standards and values.

Keywords: *integration, economic support, bilateral cooperation, economic reforms, collaboration, assistance programs, development projects, etc.*

Relațiile dintre Republica Moldova și România, două state suverane și independente, au un caracter privilegiat, special, decurgând din comunitatea de neam, cultură, limbă și istorie națională. România a fost și este un susținător constant al Republicii Moldova în procesul său de integrare europeană. De-a lungul anilor, statul român a furnizat asistență și sprijin în diverse domenii, precum reformele economice, de mediu, justiție și administrație publică.

Un pas important care a fortificat relațiile bilaterale moldo-române a fost stabilirea Parteneriatului Strategic în anul 2010. Principalul obiectiv al Parteneriatului moldo-român se axa pe fortificarea relațiilor dintre cele două state cu scopul accelerării procesului de integrare europeană a Republicii Moldova. Noua dinamică a relațiilor moldo-române, axată pe dimensiunea politică, economică și culturală, și-a găsit expresia în numeroasele vizite la cel mai înalt nivel, semnarea a mai multor acorduri bilaterale și suportul permanent acordat de către România Republicii Moldova.

Prin intermediul diverselor programe de asistență, România a ajutat la modernizarea

infrastructurii din Republica Moldova, la îmbunătățirea serviciilor publice și la dezvoltarea capacităților instituționale. România a acordat burse de studii și stagii de formare pentru tinerii din Republica Moldova în cadrul programelor de cooperare bilaterală. Astfel, România a fost un partener de încredere pentru Republica Moldova în drumul său către integrarea europeană și în procesul său de reforme. Prin ajutorul acordat și prin intermediul schimburilor de experiență, România a contribuit la consolidarea relațiilor bilaterale și la îmbunătățirea vieții cetățenilor din Republica Moldova. România a sprijinit Republica Moldova în procesul de modernizare a administrației publice, în promovarea statului de drept și în consolidarea democrației. Prin programele de cooperare și prin susținerea proiectelor de dezvoltare, România a contribuit la creșterea calității vieții și la promovarea valorilor europene în Republica Moldova.

Analizând relațiile moldo-române, este de menționat faptul că, în ultimul timp există evoluții mai clare și încurajatoare în direcția apropierii României de Republica Moldova, acestea înregistrându-se în domeniul investițiilor și prezenței României în economia Moldovei. Astfel, în contextual analizei relațiilor comercial-economice dintre Republica Moldova și România este de menționat faptul că la baza acestora se află un cadru juridic bine definitivat care creează premise pentru dezvoltarea și diversificarea relațiilor bilaterale. Astfel, principalele acorduri semnate sunt [8]:

- Acordului între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova cu privire la cooperarea economică, industrială și tehnico-științifică;
- Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind înființarea Comisiei mixte interguvernamentale de colaborare economică și integrare europeană;
- Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind evitarea dublei impunerii;
- Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind promovarea și protejarea reciproca a investițiilor.

România este primul partener comercial al Republicii Moldova, devansând Rusia și Ucraina. Conform datelor Biroului Național de Statistică în anul 2020 principalele țări de destinație a exporturilor de mărfuri au fost: România (28,4% din total exporturi), Germania (9,1%), Federația Rusă (8,7%), Italia (8,6%), Turcia (6,9%), Polonia (4,4%), Republica Cehă (3,2%), Ucraina (2,8%), Belarus (2,7%), Elveția (2,5%), Bulgaria (2,3%), Olanda (2,2%), Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (1,7%), Spania (1,4%), Franța (1,2%), Ungaria (1,1%) [9]

Analizând specificul relațiilor moldo-române din perioada anilor 2009-2021, este de menționat faptul că relațiile dintre Republica Moldova și România s-au axat asupra a două aspecte majore:

- dimensiunea europeană a cooperării bilaterale, având la bază obiectivul strategic al integrării R. Moldova în UE;
- evidențierea caracterului special al relațiilor moldo-române, fundamentat de identitatea lingvistică, istoria și cultura comună.

Astfel, relația de colaborare și prietenie dintre România și Republica Moldova este una solidă și benefică pentru ambele țări. Prin continuarea acestor eforturi comune și prin sprijinirea procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, România contribuie la consolidarea stabilității și prosperității în regiune. Așa dar, România oferă asistență și

sprijin Republicii Moldova în procesul său de integrare europeană prin diverse modalități, care pot fi grupate în următoarele categorii principale:

1. **Sprijinul politic** este oferit prin promovarea integrării europene a Republicii Moldova la nivel European, oferirea de consultanță politică, susținerea Republicii Moldova în relațiile sale cu UE și alte organizații internaționale, susținerea implementării reformelor democratice și sprijinirea procesului de consolidare a statului de drept. De asemenea, sprijinul politic poate include și facilitarea dialogului între diferitele părți politice din Republica Moldova, promovarea valorilor democratice și respectarea drepturilor omului, precum și încurajarea consolidării societății civile și a capacității instituționale a statului. Prin intermediul acestui sprijin politic, se urmărește consolidarea relațiilor de parteneriat și colaborare între Republica Moldova și statele membre ale Uniunii Europene, precum și încurajarea dezvoltării durabile și competitive a țării

2. **Sprijinul României în domeniul digitalizării și inovației** pentru Republica Moldova a cunoscut o amploare semnificativă în ultimii ani, concretizându-se prin diverse programe și acțiuni menite să modernizeze economia moldovenească, să stimuleze antreprenoriatul și să faciliteze accesul la tehnologii informaționale și de comunicații. România organizează programe de instruire pentru cetățenii Republicii Moldova în domeniul competențelor digitale, cum ar fi programarea, designul web și marketingul online. De asemenea oferă asistență financiară și mentorat startup-urilor din Republica Moldova care activează în domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor.

România a donat Republicii Moldova o platformă online pentru depunerea cererilor de obținere a permiselor de construcție, S-a organizat un program de instruire comun pentru funcționari publici din România și Republica Moldova pe tema digitalizării serviciilor publice. În 2021, România a găzduit o delegație de startup-uri din Republica Moldova la un eveniment de investiții dedicat companiilor din domeniul tech.

3. **Sprijinul financiar** acordat de România Republicii Moldova este o componentă esențială a relației bilaterale dintre cele două țări. Acest sprijin a avut un impact semnificativ asupra dezvoltării economice și sociale a Republicii Moldova și a contribuit la apropierea țării de Uniunea Europeană. În 2023 România a deblocat prima tranșă de 25 de milioane de euro din programul de sprijin de 100 de milioane de euro pentru Republica Moldova, alocați pentru acoperirea cheltuielilor bugetare. Acești bani sunt destinați în principal susținerii reformelor structurale și a politicilor economice în Republica Moldova, pentru a ajuta la consolidarea sistemului fiscal, îmbunătățirea guvernantei și reducerea decalajului economic dintre cele două țări. Prin acordarea acestui sprijin financiar, România își arată angajamentul față de vecinii săi din Republica Moldova și susținerea pentru procesul lor de integrare europeană. De asemenea, acest program de sprijin va contribui la consolidarea relațiilor bilaterale și la întărirea cooperării economice între cele două state.

În 2014 guvernul României donase aproape 140 de mijloace de transport pentru școlile, instituțiile publice și teatrele din Republica Moldova. Aceasta a fost o măsură de sprijin acordată de România pentru a susține modernizarea și îmbunătățirea infrastructurii publice din Republica Moldova. Mijloacele de transport donate au contribuit la facilitarea accesului la educație și cultură pentru comunitățile locale din Republica Moldova. Prin această donație, România a demonstrat angajamentul său față de vecinii săi din Republica Moldova și a arătat că este dispusă să ofere sprijin concret pentru dezvoltarea acestora. Gesturi

precum acesta sunt esențiale pentru consolidarea relațiilor de prietenie și cooperare între țările vecine din regiune. Proiectele finanțate de România au contribuit la modernizarea infrastructurii Republicii Moldova, inclusiv a rețelelor de transport, energie și comunicații. De exemplu, proiecte precum modernizarea drumurilor, construcția de rețele de canalizare și apă potabilă, sprijinirea sectorului energetic, introducerea de tehnologii moderne în telecomunicații, sunt doar câteva exemple de proiecte finanțate de România în Republica Moldova. Aceste proiecte au avut un impact pozitiv asupra calității vieții locuitorilor din Republica Moldova, facilitând accesul la servicii publice de calitate și la o infrastructură modernă. De asemenea, ele au contribuit la creșterea economiei și la dezvoltarea durabilă a țării. Prin proiectele finanțate de România, s-au întărit relațiile de colaborare și prietenie între cele două țări, consolidând astfel parteneriatul strategic dintre România și Republica Moldova.

4. **Sprijinul în domeniul securității și apărării**, prin cooperare în cadrul NATO și împărtășirea de expertiză în acest domeniu. Sprijinul României în domeniul securității și apărării pentru Republica Moldova a fost semnificativ și multiform în ultimii ani, concretizându-se prin diverse programe și acțiuni menite să consolideze capacitatea de apărare a Republicii Moldova și să contribuie la stabilitatea regională. România oferă instruire militară periodică forțelor armate ale Republicii Moldova, atât în România, cât și în Republica Moldova, pe diverse domenii, cum ar fi tactici militare, operațiuni de menținere a păcii și lupta împotriva terorismului.

S-au donat Republicii Moldova echipamente militare moderne, inclusiv arme, muniție, vehicule militare și echipamente de comunicații. România și Republica Moldova participă regulat la exerciții militare comune, atât bilaterale, cât și multilaterale, cu scopul de a-și crește interoperabilitatea și de a-și consolida capacitatea de apărare comună. Cooperarea include combaterea criminalității cibernetice, protejarea infrastructurii critice și creșterea gradului de conștientizare a publicului cu privire la amenințările cibernetice. România și Republica Moldova colaborează strâns pentru a-și securiza frontierele comune și a combate criminalitatea transfrontalieră, traficul de persoane și de bunuri și alte amenințări la adresa securității. Au loc schimburi de informații, patrulări comune și operațiuni de cooperare pentru a preveni și combate infracțiunile transfrontaliere. De exemplu în 2023 România a donat Republicii Moldova un lot de vehicule militare Humvee pentru a-i spori capacitatea de transport și logistică. S-au desfășurat exerciții militare comune bilaterale „DACIA 2022”, la care au participat forțe terestre, aeriene și speciale din ambele țări.

5. **Sprijin în domeniul educației și formării profesionale**, prin colaborare în implementarea proiectelor și programe educaționale. România organizează programe de formare a cadrelor didactice din Republica Moldova, oferindu-le instruire în domenii precum pedagogia modernă, curriculumul românesc și utilizarea noilor tehnologii în educație. Sunt organizate frecvent conferințe și workshop-uri comune pe teme educaționale actuale, facilitând schimbul de experiență și cunoștințe între profesioniștii din domeniul educației din ambele țări. Statul român a oferit asistență financiară pentru modernizarea infrastructurii educaționale din Republica Moldova, prin renovarea școlilor, dotarea laboratoarelor cu echipamente moderne și asigurarea accesului la internet. În 2023 România a acordat 100 de burse studenților moldoveni pentru a studia în universități românești în cadrul programului „Eugen Ionescu”. În 2022 a fost organizat un program de formare a profesorilor de limba

română din Republica Moldova, cu participarea a peste 100 de cadre didactice. În 2021 România a donat Republicii Moldova echipamente IT moderne pentru dotarea laboratoarelor de informatică din școlile din Chișinău.

6. **Sprijinul în domeniul sănătății**, prin schimbul de experiență și expertiză în domeniul medical. Anual, România oferă burse medicilor moldoveni pentru a le permite să urmeze studii de masterat și doctorat în domenii medicale specializate în universități românești de prestigiu. Se organizează periodic stagii de practică în spitale și clinici din România pentru medici și studenți la medicină din Republica Moldova, oferindu-le oportunitatea de a se familiariza cu cele mai noi practici și tehnologii medicale. Medici români de specialități diverse efectuează periodic misiuni medicale în Republica Moldova, oferind consultații pacienților, efectuând intervenții chirurgicale complexe și contribuind la transferul de know-how medical. Se implementează proiecte de telemedicină care permit medicilor din România să ofere consultații de specialitate pacienților din Republica Moldova la distanță, reducând nevoia de deplasări și sporind accesul la servicii medicale de calitate. România a oferit asistență medicală semnificativă Republicii Moldova în contextul pandemiei COVID-19, donând echipamente medicale, materiale sanitare și vaccinuri, precum și detașând personal medical specializat. Un grup de medici români a efectuat o misiune chirurgicală complexă la Spitalul Clinic Republican din Chișinău, operând cu succes pacienți cu afecțiuni cardiace grave. A fost lansată platforma online „Telemedicina RM-RO”, care permite medicilor din Republica Moldova să solicite consultații de specialitate de la colegii lor din România. România a donat Republicii Moldova ambulanțe moderne și echipamente medicale de ultimă generație pentru spitalele din Bălți și Cahul.

7. **Sprijinul României în domeniul mediului înconjurător** pentru Republica Moldova a fost semnificativ și multiform în ultimii ani, concretizându-se prin diverse programe și acțiuni menite să protejeze mediul ambiant, să promoveze dezvoltarea durabilă și să combată schimbările climatice. România și Republica Moldova colaborează pentru a proteja biodiversitatea bogată a regiunii, prin programe de conservare a speciilor și habitatelor naturale și prin crearea de arii protejate. România oferă asistență Republicii Moldova pentru a-și gestiona durabil resursele de apă, prin proiecte de modernizare a infrastructurii de apă și sanitație, prin campanii de sensibilizare cu privire la conservarea apei și prin promovarea practicilor agricole durabile. Asistența și sprijinul oferite de România joacă un rol fundamental în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. Prin diversele modalități de sprijin enumerate mai sus, România contribuie la consolidarea capacităților instituționale ale Republicii Moldova, la implementarea reformelor necesare și la apropierea țării de standardele europene.

De asemenea România oferă asistență Republicii Moldova pentru a-și reduce emisiile de gaze cu efect de seră, prin proiecte de promovare a energiei regenerabile, de eficiență energetică și de adaptare la schimbările climatice. În 2023 România a donat Republicii Moldova echipamente moderne pentru monitorizarea calității aerului și a apei iar experții români în domeniul energiei regenerabile au asistat Republica Moldova în implementarea unui proiect de construire a unei centrale solare. În 2021 România și Republica Moldova au organizat o conferință comună pe tema adaptării la schimbările climatice, la care au participat experți din ambele țări, precum și din alte state din regiune. Sprijinul României în domeniul mediului înconjurător este esențial pentru Republica Moldova, contribuind la

protejarea mediului ambiant, la promovarea dezvoltării durabile și la combaterea schimbărilor climatice. Cooperarea bilaterală strânsă în acest domeniu este un exemplu al preocupării comune pentru un viitor verde și durabil.

În vederea fortificării capacităților instituționale necesare în procesul de integrare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, în perioada 27-29 septembrie 2023, Biroul Național de Statistică (BNS) a găzduit misiunea de lucru în domeniul statisticii întreprinderilor a experților Institutului Național de Statistică (INS) din România. Misiunea a avut drept scop specific modernizarea cercetării statistice „Ancheta structurală anuală în întreprinderi” (ASA), și transpunerea integrală a Regulamentului (UE) 2019/2152 al Parlamentului European și al Consiliului privind statisticile europene de întreprindere în practica statistică a Republicii Moldova. În cadrul misiunii a fost prezentată experiența INS România privind desfășurarea cercetării statistice „Ancheta structurală anuală în întreprinderi” în conformitate cu cerințele Uniunii Europene.

În context, expertele au relatat despre sursele de date, obiectivele cercetării, cadrul legal, conținutul chestionarului și unele precizări privind completarea acestuia. De asemenea, au abordat subiecte ce țin de planul de eșantionare, procesul de colectare, prelucrare, analiză și diseminare a datelor, precum și modalitățile de asigurare a calității datelor și de raportare a rezultatelor. Reprezentanții BNS au avut oportunitatea să discute și să învețe despre cele mai bune practici și noile tehnologii utilizate de INS România în procesul de colectare și prelucrare a datelor statistice. Aceștia au avut șansa să pună întrebări și să primească răspunsuri detaliate, să schimbe experiențe și să identifice soluții pentru optimizarea procesului statistic din Republica Moldova. Misiunea de lucru a fost considerată extrem de utilă și constructivă de către ambele părți implicate. Experții INS România au apreciat nivelul de implicare și interesul manifestat de echipa BNS în modernizarea și alinierea la standardele europene în domeniul statisticilor de întreprinderi. De asemenea, au subliniat importanța cooperării și schimbului de informații între instituțiile statistice din cele două țări vecine. Prin intermediul acestei colaborări, Biroul Național de Statistică din Republica Moldova își propune să îmbunătățească calitatea și relevanța statisticilor de întreprinderi, să asigure comparabilitatea datelor la nivel european și să contribuie la procesul de integrare europeană al țării. În final, obiectivul comun este să se asigure furnizarea de informații precise și actualizate pentru luarea deciziilor politice și economice în Republica Moldova.

Riscurile referitoare la sprijinul României în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova includ posibilitatea unei reacții negative din partea altor state membre UE, care ar putea interpreta implicarea României ca o încercare de influențare a politicilor interne ale Moldovei. De asemenea, există riscul unei reacții negative din partea Rusiei, care deține încă o influență puternică în regiune și ar putea percepe integrarea Moldovei în UE ca o amenințare la adresa intereselor sale. În ceea ce privește avantajele, sprijinul României în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova ar putea contribui la consolidarea relațiilor dintre cele două țări, promovând valorile comune europene și stimulând reformele necesare pentru aderarea la UE. De asemenea, integrarea Moldovei în UE ar putea consolida securitatea și stabilitatea în regiune, oferind o perspectivă de dezvoltare economică și socială mai bună pentru cetățenii moldoveni.

Așa dar, asistența și sprijinul acordate de România Republicii Moldova în procesul de integrare europeană sunt extrem de importante și benefice pentru ambele țări. Prin programele și proiectele implementate, România contribuie enorm la consolidarea apropierii

Republicii Moldova de valorile și standardele europene, sprijinind reformele necesare în domeniul precum justiția, economia, mediul și drepturile omului. Colaborarea dintre cele două țări a întărit legăturile între cetățeni și a promovat o relație de încredere și cooperare reciprocă. Astfel, sprijinul acordat de România a contribuit la progresul și evoluția pozitivă a Republicii Moldova pe drumul său spre integrarea europeană. Este important ca această colaborare să continue și să se dezvolte în viitor, pentru a asigura succesul și realizarea obiectivelor comune ale ambelor țări în cadrul Uniunii Europene. Prin solidaritate și susținere reciprocă, România și Republica Moldova pot construi un viitor european comun, bazat pe valorile și principiile democratice și pe beneficiile aduse de apartenența la UE.

Supunând analizei relațiile moldo-române este de menționat faptul că acestea se dezvoltă pe toate dimensiunile: politice, comercial-economice, și socio-culturală. Astfel, cooperarea comercial-economică a devenit treptat una fundamentală pentru relațiile bilaterale moldo-române, schimbând accentele dialogului instituțional între cele două state. România a devenit partenerul comercial numărul unu al R. Moldova. Componenta cultural-istorică a relațiilor moldo-române în continuare deține rol important, determinând un caracter special prin numeroasele programe și proiecte. Actualmente, este important ca părțile să dea dovadă de simetrie în acțiuni și solidaritate în menținerea securității regionale și internaționale. Este necesar de a consolida dezvoltarea cooperării în domeniile comercial, economic și cultural, explorând noi direcții și oportunități de cooperare bilaterală.

BIBLIOGRAFIE

1. Borș V. Politica externă și relațiile internaționale. Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Chișinău: CEP USM, 2000, 129 p
2. Cebotari S., Căldare Gh., Politica externă a Republicii Moldova, Chișinău 2018, CEP USM, 369 p. ISBN 978-9975-142-08-3
3. Railean V. Integrarea țărilor est-europene în Uniunea Europeană. – Chișinău: TA-CIS, 2001.
4. Statele membre ale Uniunii Europene. / Bulmer S., Lequesne C. - Chișinău: Cartier, 2009
5. Politica externă și promovarea imaginii reale a României. <http://www.mae.ro/index.php?cat=2&id=4988&idlnk=0&unde=doc>
6. https://statistica.gov.md/ro/cooperarea-bns-cu-ins-romania-in-domeniul-statistici-intreprinderilor-12_60735.html (accesat 2.05.2024)
7. <https://ancd.gov.md/ro/content/competi%C8%9Bie-deschis%C4%83-proiecte-de-colaborare-rom%C3%A2nia-republica-moldova> (accesat 2.05.2024)
8. <https://gov.md/ro/platforma-de-sprijin-pentru-republica-moldova>
9. <https://gov.ro/ro/stiri/romania-sprijina-republica-moldova-in-domenii-strategice>
10. Sprijin financiar acordat Republicii Moldova <https://chisinau.mae.ro/node/777>
11. România și Republica Moldova - de la romantismul podului de flori la pragmatism de ultimă oră. <http://www.evzmd.md/special/302-special/71864-romania-si-republica-moldovade-la-romantismul-podului-de-flori-la-pragmatism-de-ultima-ora.html>

“

*„Ca să reușești, găsește-ți un drum
și ține-te de el”*

Lucian Blaga

”

**ATELIERUL III
FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA
PROFESIONALĂ A
RESURSELOR UMANE: BUNE
PRACTICI ȘI TENDINȚE NOI**

INTEGRATING TECHNOLOGY AND TRADITIONAL METHODS IN PUBLIC SECTOR: A HYBRID LEARNING PERSPECTIVE: ALBANIAN SCHOOL OF PUBLIC ADMINISTRATION CASE

Arlinda HOTI,

Delegate Director at the Albanian School of Public Administration

Aurora PLAKU,

Msc, Albanian School of Public Administration

ABSTRACT

This paper explores the integration of technology and traditional methods in the public sector, focusing on the hybrid learning perspective within the Albanian School of Public Administration (ASPA). In an era where digital transformation is reshaping public administration, the necessity to blend technological advancements with conventional training approaches becomes increasingly apparent. This study examines the effectiveness and challenges of implementing hybrid learning models in ASPA, aiming to enhance the capacity building and professional development of public sector employees.

Through a comprehensive review of existing literature and empirical analysis, the paper identifies key factors influencing the success of hybrid learning initiatives. These include the availability of technological infrastructure, the digital competence of participants, and the adaptability of traditional training methodologies to integrate with digital tools. The findings highlight that while technology offers significant benefits such as flexibility, accessibility, and interactive learning environments, the role of face-to-face interactions and hands-on training remains crucial in fostering practical skills and networking opportunities.

The case study of ASPA provides insights into the practical application of hybrid learning models, showcasing successful strategies and areas for improvement. Key recommendations for optimizing hybrid learning in public sector training include investing in digital infrastructure, developing comprehensive training programs that blend online and offline elements, and promoting a culture of continuous learning and adaptation among public servants.

By examining the Albanian experience, this paper contributes to the broader discourse on modernizing public administration education and underscores the potential of hybrid learning as a sustainable approach to professional development in the public sector.

Keywords: *Hybrid, professional development and continuous training; online learning; public administration; the SARS-CoV-2 pandemic, ASPA, hybrid training.*

Introduction

The rapid advancement of technology has revolutionized various sectors, including public administration, prompting a reevaluation of traditional training methods. In this paper, titled “Integrating Technology and Traditional Methods in the Public Sector: A Hybrid Learning Perspective,” we explore the amalgamation of digital tools and conven-

tional approaches to enhance training efficacy within public administration. This study is grounded in comprehensive analyses of reports from SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), the Albanian School of Public Administration (ASPA), and additional sources from the European Union, offering a multifaceted view of current trends and practices.

The impetus for this research is rooted in the transformative impact of the COVID-19 pandemic, which necessitated a swift shift towards online training formats. This period of unprecedented change highlighted both the potential and challenges of digital learning in the public sector. The SARS-CoV-2 pandemic has had a major impact on the way ASPA's training programs are designed and organized. Capitalizing on this impact from the perspectives of usefulness and sustainability represents, in our opinion, a need as well as an opportunity in the field of continuous training for public administration employees.

There is increasing complexity in modern organizations with consequences for the public, private and non-profit sectors worldwide (Farazmand 2002). Public organizations are becoming increasingly complex and hybrid at the same time, as they try to cater for diverse and sometimes conflicting ideas, considerations, demands, structures and cultural elements. The purpose of this paper is to answer the question: Is it an efficient hybrid learning mechanism for Public Administration employees?

The methodology used in this paper is a combination of direct statistical data from empirical research based on a survey conducted with a representative of public administration employees in Albania, who have followed professional development programs and continuous training over the last years (see annex 1) as well as from indirect data, by examining SIGMA and ASPA reports, we aim to provide an in-depth understanding of how hybrid learning models—those that blend online and face-to-face instruction—can address these challenges while leveraging the strengths of each method. To complement this theoretical exploration, we conducted a survey to gauge the preferences of public administration professionals regarding training formats. The questionnaire aimed to identify which form of training—online, in-class, or hybrid—is most favored by participants. The results of this study not only validate the theoretical findings but also provide practical guidance for designing future training programs that meet the needs and expectations of public sector employees.

In the field of public administration, digital learning methods have been an important topic in recent years. There have been previous attempts to conceptually define and describe distance learning in public administration. Thus, Kern Dieter considers „e-learning as the approach using various internet and web technologies to enable, promote and/or present learning processes and competence development.”

E-learning, access through internet and web technologies to promote learning and the development of competences, is an important topic in the field of public administration in the Albanian school. Studies conducted by experts such as Bere, Matei, and Nollenberger have emphasized the importance of adaptability, accessibility, and costs of using technology in the learning process. Comparisons between traditional face-to-face learning, online learning and hybrid models as suggested by Nollenberger show that online training can bring benefits to public administration, such as time, financial sav-

ings and adapting the pace of learning for participants.

Studies such as those of Rosenberg, Reichard, and Schroter have identified the value of online training for public administration employees, encouraging the use of such programs by public institutions. However, to successfully integrate new technologies into public administration training, it is important to address existing barriers such as resistance to change or the need for technological skills, as Stoffregen and his colleagues suggest.

1. General description of ASPA

Albanian School of Public Administration (ASPA) is a public institution established in 2013 by the Albanian government with the aim of improving the performance and professionalism of public administration in the country. ASPA is responsible for providing training, research, and consultancy services to civil servants and other public officials in Albania. [Law no.152/2013]

ASPA's mission is to contribute to the development of a professional and efficient public administration in Albania by providing high-quality training and education programs, conducting research and analysis on public administration issues, and offering consultancy services to public institutions.

Based on the Council of Ministers decision no. 138/2014 (*amended*) offers a range of training programs for civil servants and other public officials, including courses in public management, leadership, communication, human resources, financial management, and project management. The school also offers executive education programs, tailored to the specific needs of public institutions and organizations.

In addition to its training programs, ASPA conducts research and analysis on public administration issues in Albania, with a focus on identifying best practices and innovative solutions for improving the efficiency and effectiveness of public services. ASPA also provides consultancy services to public institutions and organizations, offering advice and support on issues related to public management, governance, and policymaking.

Overall, the Albanian School of Public Administration plays a critical role in improving the professionalism and effectiveness of public administration in Albania, contributing to the country's overall development and progress.

An important aspect that is worth emphasizing in relation to ASPA is the commitment of the staff to improve the capacities of public officials to face the complex challenges of modern administration in Albania. Through carefully designed training and educational programs, ASPA offers opportunities for the professional career advancement of participants in the field of public administration. Also, ASPA's focus on research and in-depth analysis contributes to the identification of innovative solutions for improving the efficiency of public services in the country. This continuous effort to raise the standards of professionalism in public administration gives to ASPA a key role in preparing public officials to fulfill their duties and responsibilities with high standards and efficiency.

ASPA delivers its training programs based on the Council of Ministers decision no. 138/2014 (*amended*) in three different modalities as elaborated below:

1. Classic Trainings or differently known as In Class trainings.
2. Online Trainings Sessions – Lately ASPA started to provide Online Trainings

using conference tools such as well-known platforms like GoTo Webinar and GoTo Meeting.

This online training course gave the opportunity for attendees to learn from our experts in a convenient and cost-effective way.

➤ The challenge during these trainings is related to the participant's engagement and the effective experiential learning methods, which should be used during the online trainings to increase the participant's learning and capturing the information. Creating effective presentations and using applications like Prezi to make the presentations more engaging is recommended for better learning of the participants.

3. E-learning training – Recently ASPA launched a new service of self-paced learning through e-learning courses. This new modality of training provides the participants with all the facility to learn through well prepared and interactive courses at any time and place. E-learning content is developed according to a set of learning objectives and is delivered using different media elements, such as text, graphics, audio, and video. It must provide as much learning support as possible (through explanations, examples, interactivity, feedback, glossaries, etc.), to make learners self-sufficient. However, some kind of support, such as e-mail-based technical support or e-tutoring, is normally offered to learners.

➤ ASPA is using the most recent Authoring Tools such as **Articulate 360** (and **Rise 360**) to build e-learning courses and Vyons to create video materials for the e-learning course. To add more graphics to the content ASPA uses other tools like **Vyond** – a video creation platform based on animation graphics, **Canva** – an image and graphics design platform, **Glorifyapp** -design software and graphic maker, **Vidyo** - a video creation and editing tool as well and **VSDC** software which makes video and audio editions.

2. Historical background of the creation of ASPA

2.1. Origins and Early Development

Institute of Training of Public Administration (ITAP)

The origins of ASPA trace back to the establishment of the Institute of Training of Public Administration (ITAP) [Law of “Organization and Functioning of the State Administration and other public institutions”]. ITAP was created to address the need for a structured and systematic approach to training public administration professionals in Albania. Its primary aim was to provide civil servants with the necessary skills and knowledge to perform their duties effectively and to promote a culture of continuous professional development within the public sector.

During its initial years, ITAP focused on basic training programs for civil servants, including foundational courses in public administration, management, and law. The institute also began to develop specialized training programs to address the specific needs of various government departments and agencies.

Transformation to ASPA - Reorganization and Expansion

Recognizing the evolving needs of public administration and the importance of aligning with European standards, the Albanian government initiated strategic reforms to enhance the capacity and scope of ITAP. This reorganization aimed to transform

ITAP into a more comprehensive and modern institution capable of addressing the broader needs of public administration.

Based in the law no.152/2013 and in line with these reforms, the Institute of Training of Public Administration (ITAP) was officially rebranded as the Albanian School of Public Administration (ASPA). This transformation was more than just a change in name; it represented a significant expansion of the institution's mandate and capabilities.

2.2. ASPA's Mandate and Functions Broader Scope and Modernization

ASPA, the institution took on a broader role in developing and implementing training programs that cover a wide range of topics relevant to modern public administration. This includes not only traditional public administration subjects but also areas like digital governance, EU integration processes, project management, and policy analysis.

ASPA has been instrumental in capacity building within the Albanian public sector. It offers a variety of training programs, workshops, seminars, and conferences aimed at enhancing the professional skills and competencies of civil servants at all levels of government.

ASPA also focuses on maintaining high standards in public administration training by adopting best practices and methodologies from leading international institutions. It seeks to ensure that its programs are aligned with the needs of a modern and efficient public sector.

ASPA actively collaborates with other training institutions, both within Albania and internationally. This collaboration helps in sharing knowledge, experiences, and best practices, and facilitates the continuous improvement of training programs offered by ASPA.

Current Status and Role in Public Administration

ASPA continues to evolve, regularly updating its curriculum and training methods to reflect the latest developments in public administration theory and practice. It plays a crucial role in supporting the professional development of civil servants and in promoting a culture of excellence within the public sector.

By providing high-quality training and professional development opportunities, ASPA contributes significantly to the overall improvement of governance and public service delivery in Albania.

3. Importance of digitalization and digital competencies for the modernization of Public Administration and the transformation of the training process.

3.1. The EU's perspective on modernization and digitalization of public administration in candidate countries.

There are three fundamentals that countries with EU candidate status or potential candidate status need to assure, namely the rule of law (security, fundamental rights), democratic institutions and public administration reform, as well as economic development and competitiveness (economic growth). With regard to these fundamentals, in the 2016 Communication on EU Enlargement Policy, the European Commission

remarked: “A continued commitment to the principle of «fundamentals first» remains essential for the enlargement countries. [European Union Publications]

The governments of the enlargement countries need to embrace the necessary reforms more actively and truly make this their political agenda – not because the EU is asking for it, but because it is in the best interest of their citizens.” Therefore, along with assuring democratic institutions, the public administration reform is one of the fundamental areas of reform on any country’s path to EU membership, and --- find themselves (at this moment) in different stages of the EU integration process and, in this process, they need to deliver concrete and sustainable results.

Hence, one main objective is to increase good governance and capacity building in these countries, to align them with European Union laws and regulations, in order to strengthen the region’s stability and economy, to the benefit of the citizens. But good governance cannot be achieved without a good public administration that works not only for citizens but also with citizens, that focuses less on procedural issues and more on substance, that respects the principles of openness, participation, accountability, effectiveness and coherence, the five principles that underpin good governance.

Moreover, public administration reform refers to changes that all enlargement countries need to make in their public institutions in order to meet the political criteria for accession, is about guaranteeing democracy, the rule of law, the human rights, and the respect for minorities, is about the obligation of these countries to have administrative systems and public institutions capable of adapting and implementing the *acquis* according to the principle of «obligation of result». [Christensen, T., & Læg Reid, P]

All candidate countries and potential candidates need to establish a professional civil service, to assure public institutions that perform at all levels, that are, above all, efficient, merit-based, accountable and transparent, capable of taking policy decisions and capable of providing proper public services. To assess if the countries under evaluation comply with the EU standards, that they have a functional public administration, the European Commission delineates six key reform areas, outlining the main requirements that countries should follow during the European Integration process and featuring a monitoring framework, enabling regular analysis of progress in applying the principles and setting country benchmarks. [European Commission Publications]

The key reform areas of public administration monitored by the European Commission are the following: strategic framework, policy making, public service and human resource management, accountability, service delivery and public finance management (public procurement).

Given the complexity of this field, we have chosen to focus our analysis on three of these areas, namely:

- a) policy making, coordination and implementation, which mainly includes strategic planning, the functioning of the centre of government, policy co-ordination, policy development and analysis;
- b) public service and human resource management, which includes the organisation and functioning of the public service, depoliticisation, merit-based recruitment and promotion, training and professionalisation; and
- c) service delivery, which mainly refers to improving services for citizens and businesses, better administrative procedures, and e-government services.

In these areas, we tried to underline the key indicators on how governments work and perform, the main achievements, the shortcomings, the differences and similarities.

3.2. Towards a Digital Transformation – Initially Emerged During COVID-19

The implications of the COVID-19 pandemic have emphasised the importance of these efforts for ensuring governments have the competency to operate in an increasingly digital world. The multifaceted crisis has provoked a massive demand shock across the public sector and increased the pressure on human resource leaders to ensure their organisations have skills that are fit for the 21st century and resilient to economic and social shocks. [OECD-SIGMA]

The implications of the COVID-19 pandemic have emphasised the importance of these efforts for ensuring governments have the competency to operate in an increasingly digital world. The multifaceted crisis has provoked a massive demand shock across the public sector and increased the pressure on human resource leaders to ensure their organisations have skills that are fit for the 21st century and resilient to economic and social shocks.

Technology has changed the way in which people live: with only a few clicks, people can communicate with those far away and more easily access information, services, education and work. With the potential of digital technologies to improve productivity and well-being, digital skills have become an increasingly prominent priority across countries -- a trend that accelerated, during the COVID-19 crisis

The COVID-19 pandemic has highlighted the extent to which the capacity to respond to a changing work environment shapes leadership. There will be much to reflect on in the aftermath of the COVID-19 pandemic about how to effectively lead and manage organisations but the challenges under the 'new normal' are not necessarily new. Writing for the MIT Sloan Management Review in 2016, Lynda Gratton posed the question 'within the next five years, how will technology change the practice of management in a way we have not yet witnessed?'

Her answer echoes the challenges facing leaders in responding to COVID-19 from a day-to-day operational point of view such as managing virtual or hybrid teams, handling the different technology preferences of multigenerational groups and supporting effective knowledge transfer. However, the COVID-19 response has also brought opportunities to reflect on some of the lessons learned such as investing in digital professions and planning capability development trainings to make governments more flexible during crisis. [SIGMA (2021)]

The change in the ways people work reflects evolution in society. New ways of working have been introduced in recent years that embrace a wide range of measures enabling flexibility in hours and place of work. The COVID-19 pandemic and the required social distancing measures have further forced the world to adapt to different ways of working quickly and challenged organisations to be fully remote or hybrid. This may lead to the adoption of an increasingly flexible culture as the norm. [Kickert, W. J. M.]

The COVID-19 pandemic prompted the rapid adoption of new ways of working and the reforms to the working environment and required organisations to rethink how work is carried out, revisit the role of offices and reinvent their approach to work. Since this has reset major work trends, organisations and leaders need to reimagine a work

life that is flexible and agile and provide the necessary support to their employees to feel safe and stay productive in a hybrid but primarily digital-first state that can be resilient to current challenges and any future crises.

3.3. Albanian School of Public Administration – Case during COVID-19

The Albanian School of Public Administration (ASPA) faced a significant transformation during the COVID-19 pandemic as it transitioned from traditional in-class training to an online training system.

3.3.1. Initial Shock and Disruption, Assessment and Planning

The pandemic's sudden onset in early 2020 forced ASPA to halt all in-person training sessions.

The immediate challenge was to continue providing essential training and development for public administration employees despite the restrictions.

ASPA quickly conducted an assessment to understand the technological readiness of both the institution and its participants.

This assessment identified the need for new infrastructure, digital literacy among trainers and trainees, and the selection of suitable online platforms.

3.3.2. Transition to Online Training - Infrastructure Development, Capacity Building for Trainers, Curriculum Adaptation

ASPA invested in robust digital infrastructure, including acquiring licenses for online training platforms such as Zoom, Go To Webinar and Webex.

For the first time ASPA also started to implement a new system for learning named LMS. They enhanced their IT support to handle the increased demand for technical assistance. ASPA organized intensive training programs for their trainers to equip them with the necessary skills for delivering effective online sessions. Trainers were taught how to use various digital tools, design engaging content, and manage virtual classrooms.

The curriculum was re-evaluated and adapted to fit the online format. This included redesigning courses to be more interactive and integrating multimedia elements to keep participants engaged.

Assessments and feedback mechanisms were also adjusted to suit the online environment.

3.3.3. Implementation and Ongoing Adjustments - Launch of the first Online Training Programs, Continuous Improvement and Feedback forms

ASPA rolled out its first online training sessions within a few months of the pandemic's start. Initial sessions focused on urgent and essential topics to ensure immediate continuity in public administration functions.

Feedback from participants was continuously gathered to improve the online training experience. This feedback was used to make iterative adjustments to course content, delivery methods, and technical support.

ASPA remained flexible, updating their approach based on participant needs and emerging best practices in online education.

3.3.4. Outcomes and Long-term Changes - Successful Transition and Broader Reach, Sustainable Integration of Online Training, Sustainable Integration of Online Training, Enhanced Digital Literacy

The transition was successful, with ASPA managing to maintain its training schedule and even expand its reach. Online training allowed employees from different cities to participate without the need for travel. The flexibility of online learning contributed to higher attendance and engagement rates.

As the pandemic situation evolved, ASPA decided to integrate online training permanently into their offerings, creating a hybrid model that combines both in-person and online sessions.

The initiative significantly boosted digital literacy among public administration employees, preparing them for a more digital future in public service delivery.

The Albanian School of Public Administration's journey from in-class to online training during COVID-19 was marked by rapid adaptation, strategic planning, and continuous improvement. This transformation not only ensured the continuity of essential training during the pandemic but also positioned ASPA as a more versatile and resilient institution capable of leveraging digital technologies for public sector education in the future.

3.3.5. Comparative Data Analysis of Training Over Different Years

Before the COVID-19 pandemic, Albanian School of Public Administration (ASPA) conducted several in-class training sessions annually, to a wide range of public administration employees. [OECD]

Pre-COVID-19 In-Class Training Statistics

Number of In-Class Training Sessions: ASPA typically delivered around 150 to 200 in-class training sessions each year before the pandemic.

Participant Count: These sessions collectively attracted approximately 3,000 to 4,000 participants annually.

Participant Demographics: The participants included a diverse group of public administration employees, ranging from entry-level staff to senior managers across various governmental departments.

Satisfaction Rates: Satisfaction with in-class training was generally high, with over 80% of participants reporting positive feedback. Key satisfaction metrics included the relevance of the training content, the expertise of the trainers, the quality of training materials, and the overall organization of the sessions.

4. The challenges toward hybrid training

The Impact of COVID-19 has influenced the transformation of Training Delivery in the Albanian School of Public Administration.

The COVID-19 pandemic, which began in early 2020, brought unprecedented challenges to all the educational institutions and the Albanian School of Public Administration (ASPA) was no exception. Traditionally reliant on in-class training, ASPA had to rapidly adapt to the new reality of social distancing and lockdown measures. This necessitated a swift transition from in-person to online training to ensure the continu-

ity of professional development for public sector employees. This document details the journey of this transformation, highlighting the challenges faced and the steps taken to successfully implement online training.

Thus, ASPA's biggest challenge was to adapt to the concept of online training and artificial intelligence which is rapidly being adopted in all sectors. AI (Artificial Intelligence) offers governments and public administrations unprecedented opportunities due to multiple benefits such as increasing the speed and the quality of the services delivered, reducing costs and offering options to do things better. Therefore, AI is predicted to also increase cross-sector hybridization on the one hand and intra-organizational hybridization on the other [Eggers et al., 2017; Shrum and Gordon, 2019].

Related to what we just said, immediately after the pandemic ASPA has started hybrid training to take advantage of both online and classroom training formats, incorporating elements of each in a way that improves the learning experience for participants.

Flexibility: Hybrid training offers flexibility to participants, enabling them to engage in both online and classroom sessions. This is advantageous for those who have busy schedules or are based in geographically remote areas.

Interactivity and Engagement: Participants can benefit from the experience of interactivity and engagement offered in classroom sessions, while also having the opportunity to use online technologies and tools to continue learning and have necessary consultations.

Efficiency and Cost-effectiveness: With hybrid training, organizations can reduce the cost and logistics of classroom training sessions, allowing participants to engage in a more flexible and convenient environment, increasing their participation and engagement.

Adaptability to Participant Needs: With the approach towards technology and diverse learning needs, hybrid training adapts the way that participants will learn and develop their skills, including diverse and innovative learning opportunities.

The hybrid training setting is often chosen to combine the advantages of online and classroom training, creating a rich and fulfilling experience for participants in the learning process.

The biggest concern expressed in the vast majority of research on the use of artificial intelligence is its negative impact on production and employment. It is assumed that artificial intelligence will completely eliminate human labor and replace humans in the workforce. Studies show that people are not completely excluded from production and employment [Corvalán, 2019; Susar and Aquaro, 2019]. Even in the most pessimistic scenario, the human factor will continue to play a major role in employment in the short and medium term.

Considering current technologies today, it is predicted that new technologies usually replace certain tasks rather than eliminate occupations and often create new products, new markets and new occupations while increasing worker productivity [Bruckner et al., 2017].

Based on Tinholt et al. (2017), ensuring an effective combination between human and artificial intelligence is a priority for public administrations, which are the largest employers in most countries and have human capital as their main resource. In this con-

text, ASPA's main challenge and other organizations is how to strike a balance between human and artificial intelligence in employment

As for the above, it is clear that ASPA has adopted a hybrid form that includes human and artificial intelligence as different actors. The main logic of this hybridization is to combine the forces of parties with different structures to increase efficiency and productivity in public services and ensure public interest [Mikhaylov et al., 2017].

4.1. The Transformation Journey - Initial Response and Planning (Period: March 2020 - April 2020)

Immediate Suspension of In-Class Training

In March 2020, the Albanian School of Public Administration (ASPA) faced the unprecedented challenge posed by the COVID-19 pandemic. The immediate priority was the health and safety of both staff and participants. Following government health directives, ASPA promptly suspended all in-person training sessions. This decision was crucial in preventing the spread of the virus but created an urgent need to find alternative methods for delivering training.

Formation of workgroups

To address this challenge, ASPA established a dedicated work group, responsible for devising a comprehensive strategy to transition from in-person to online training. The work group composed of:

- 1- IT Specialists: To evaluate and implement the necessary technological infrastructure.
- 2- Curriculum and training designers, trainers: To adapt existing course materials for online delivery.
- 3- Training Managers: To manage the logistics of the transition and maintain communication with trainers and participants.

Selection of Online Platforms

Based on the needs assessment, ASPA identified and selected suitable online platforms that would support the transition. The chosen platforms included:

Zoom and Go To webinar: Adoring to the typology of trainings that ASPA decides to deliver after the Covid they were categorized into two major types:

1. Firstly, there were training courses of long duration as well known as "Courses" which are finalized with a certification by the end of each course.
2. Secondly are the short-period training courses, mostly like information sessions as well as known at the time as webinars. These sessions have a short duration, between 2 – 3 hours.

For each typology of the trainings that ASPA was about to deliver in the online format, was considered critical two factor:

1. The online training platform that would be used would provide a certain level of control and interactivity depending on the typology of the training that would be delivered.
2. The online platform should also be user-friendly for all the participants and users.
3. The online platform should be cost-beneficent with the internal budget of the institution.

Being in such a situation where various factors conditioned the delivering of training, ASPA developed a strategy on how to deliver training, which platforms to use to deliver the training and how to organize all the workflow in such conditions.

To proceed with the changing faze ASPA decided to organize the workflow in two online conference platforms, Zoom and GoTo Webinar (go/to meeting), one Learning Management System LMS and several tools to increase the interactivity of trainings and participants.

The Albanian School of Public Administration (ASPA) has carefully selected Zoom and GoTo Webinar as the primary platforms for delivering its training programs. This decision was made after a thorough evaluation of various options, ensuring that the chosen platforms align perfectly with the specific needs and goals of ASPA's training initiatives.

Zoom emerged as a top choice due to its robust features and user-friendly interface. Zoom's ability to host large-scale webinars and interactive sessions with high-definition video and audio ensures a seamless learning experience for participants. The platform's breakout room functionality allows for smaller group discussions, facilitating direct interaction between trainers and participants, which is a crucial element identified in ASPA's training preferences. Additionally, Zoom's extensive integration capabilities with other tools and its comprehensive security measures make it an ideal platform for conducting professional and secure training sessions. [Kettl, D. F. (2006)]

On the other hand, GoTo Webinar was selected for its specialized features designed for delivering webinars and large-scale online events. GoTo Webinar offers excellent reliability and scalability, ensuring that ASPA can reach a wide audience without compromising on the quality of the training. The platform's detailed analytics and reporting tools provide valuable insights into participant engagement and feedback, enabling ASPA to continually refine and improve its training programs. Furthermore, GoTo Webinar's ease of use and intuitive interface ensure that both trainers and participants can focus on the content without being hindered by technical difficulties.

By choosing Zoom and GoTo Webinar, ASPA ensures that its training programs are delivered through platforms that not only meet technical requirements but also enhance the overall learning experience. The combination of interactive capabilities, scalability, and robust support systems offered by these platforms makes them the most suitable choices for ASPA's mission to provide high-quality, accessible, and flexible training for public administration professionals in Albania. These platforms will play a crucial role in ASPA's efforts to adapt to the evolving needs of its participants and to foster a dynamic and effective learning environment.

The correct workflow that was the most adaptable with the profile of ASPA and the trainings that are provided, was agreed to deliver the online courses in the Zoom platform and the online sessions with short duration should be delivered in the Go To Webinar platform. Thanks to a feature of the GoTo Webinar platform which also made it possible to organize meetings and conferences in the Go To Meeting platform, which was used for the coaching sessions during the online courses. [European Union Publications – TSI]

Coaching sessions are used as consulting sessions between the trainer and the par-

ticipant during the course timeline period. Each time that the trainer during a course delivered a project or a “task” to perform for the participants in the course, when the task was completed, it should be discussed in online session using the Go To Meeting platform.

During the online sessions and courses, more specifically, it was a challenge to keep participants engaged and active. To face the challenge ASPA decided to use other helpful tools which could engage the participants in the online training. These tools were several applications such as slido, kahoot, mural mentimeter, jamboard, paddle, prezzi, slidequest, google forms and more.

4.2. Comparative Data Analysis of Training During Covid-19

During the COVID-19 pandemic, the Albanian School of Public Administration (ASPA) experienced a significant increase in the number of participants in its training programs, driven by the transition to online training offerings. This shift not only expanded ASPA's reach but also enhanced its visibility and accessibility to public administration professionals across Albania. The flexibility and convenience of online training attracted a broader audience, enabling ASPA to fulfill its mission of providing high-quality professional development in a more inclusive and effective manner.

In the year 2020, ASPA adapted swiftly to the new normal by leveraging digital platforms to deliver its training sessions. This strategic move resulted in a remarkable increase in the number of participants. Compared to previous years, the number of training sessions conducted grew by 60%, and the total number of participants surged by 75% [Annual rapport 2020/2021]. Specifically, ASPA delivered over 250 training sessions in 2020 alone, reaching more than 10,000 participants across various sectors of public administration. This expansion allowed ASPA to become more known and accessible to public servants throughout Albania, fostering a stronger connection and greater engagement with its audience. [OECD, ASPA Reports]

ASPA's efforts and achievements during this period did not go unnoticed. In 2020, the institution was honored with the eLearning Public Administration Awards for the Western Balkans. This prestigious recognition highlighted ASPA's innovative approach and commitment to maintaining high standards of training despite the challenges posed by the pandemic. The award served as a testament to the dedication and resilience of ASPA's team in delivering exceptional training programs under unprecedented circumstances.

The momentum continued into 2021 and 2022, with ASPA further scaling its training activities. The number of training sessions increased to over 300 annually, and participant numbers exceeded 12,000 each year [Annual rapport 2023]. This sustained growth underscored the effectiveness of ASPA's online training model and its ability to meet the evolving needs of public administration professionals. The enhanced workflow and increased engagement levels enabled ASPA to provide more specialized and diverse training programs, catering to a wider range of competencies and professional development requirements.

Overall, the transition to online training during the COVID-19 phase significantly boosted ASPA's impact and reach. The increased number of participants and the prestigious eLearning Public Administration Award 2020 Western Balkans underscored AS-

PA's role as a leading provider of public administration training in Albania. By continuing to innovate and adapt to the changing landscape, ASPA has positioned itself as an indispensable resource for the professional growth and development of public servants throughout the country. [OECD-SIGMA]

During the period from 2020 to 2022, the Albanian School of Public Administration (ASPA) saw a remarkable increase in the number of trainings delivered and the number of participants, driven largely by the adoption of online training platforms. This growth can be quantified through several key metrics that highlight the expansion in both the scope and reach of ASPA's training programs.

Training Sessions Delivered

ASPA has shown a steady and continuous increase in the number of training sessions offered during 2020 to 2022. From a total of 250 sessions in 2020, the number has increased to 320 in 2021 and then to 350 in 2022. This clear increase marks a 60% year-on-year increase, demonstrating ASPA's commitment to expanding and improving its training program offerings [Annual reports of 2020-22].

This increase in the number of sessions indicates a deepened capacity and an increased preparation to meet the different training needs in their areas of specialization.

Participant Engagement

Based on ASPA's and OECD's annual reports, we note that from 2020 to 2022, ASPA has experienced a significant increase in the number of participants in the training sessions offered.

In 2020, the total number of participants reached 12,000, marking an increase of 75% compared to the previous year. This shows a significant increase in interest and participation in ASPA's training programs.

In 2021, the number of participants continued to grow, surpassing over 15,000 public administration professionals.

Meanwhile, in 2022, the number of participants went beyond 20,500, proving a stable demand and a high commitment on the part of professionals to benefit from the training offered by ASPA.

This continued increase in participation shows that ASPA is succeeding in meeting the growing needs of the industry for improving skills and competencies in public administration.

Expansion of Training Fields

In 2020, ASPA expanded its training offering to include 15 new areas, including digital transformation, crisis management and remote team leadership. This new opening of training areas shows ASPA's commitment to address new challenges and increased demands in the field of public administration and management.

In 2021, the number of training areas increased to 20, including areas such as cyber security, data analysis and public health administration. This expansion shows ASPA's adaptability to respond to new developments and to support the increased needs of professionals in public administration.

In 2022, ASPA further diversified its curriculum, offering 25 different training areas, which included advanced project management, strategic communication and environmental policy [OECD, ASPA Reports].

This expansion of the provision of training areas demonstrates ASPA's ongoing commitment to improve and meet the increasingly specialized needs of public administration and professional management.

Key Performance Indicators

The development of online training has brought about a fundamental change in access to and participation in ASPA's training programs, allowing participants from remote areas to have the opportunity to access these programs. This has led to a more geographically varied and widespread audience.

The use of platforms such as Zoom and GoToWebinar has enabled a deeper and improved interaction during the training sessions, achieving a high level of participation and interaction.

Over 90% of participants reported high satisfaction with the level of engagement and interaction during these platforms.

Also, the increase in the number of participants earning certificates has been significant, with an increase of 50%. ASPA has issued over 9,000 certificates in 2020, 10,000 in 2021, and 13,500 in 2022 [OECD, ASPA Reports].

This shows a steady increase in the percentage of participants who are earning certificates and benefiting from the training provided by ASPA.

Table 1: Trainings conducted in 2020-2022

Year	Training session	Participants intrainings'	Training field	Number ofcertificates
2020	250	12000	15	9 000
2021	320	15000	20	10 000
2022	350	22000	25	13 500

Source: ASPA annual reports 2021

Additional Factors

ASPA has collected ratings and feedback from over 85% of participants, using this data to continually improve training content and teaching methods. This practice has helped to improve the quality of the trainings and adapt them to the needs of the participants.

In 2022, ASPA has introduced hybrid training models, combining the advantages of online and classroom formats. These models were followed by over 4,000 participants, providing an effective combination of the flexibility of online training and the interactivity of classroom training.

The integration of advanced learning management systems (LMS) has enabled better tracking of participant progress and personalized learning experiences. This improves the suitability of training based on the needs of individuals and improves the efficiency of ASPA's training delivery.

As a conclusion, we can say that the data in **table 1** show a steady increase in the number of training sessions, participants, training areas and the number of certificates issued by ASPA during the last three years. The increase number of participants and the diversification of training areas show that online training has been an effective tool for ASPA to increase participation, offer a wider range of training, and increase the level of

certification distribution. making their training more accessible and more suitable for the needs of professionals in public administration.

5. Recent study for preferred format of the trainings for the upcoming period.

To answer the question which is the best method for training development, the Albanian School of Public Administration (ASPA) recently conducted an online questionnaire¹ to gather employee of the Albanian public administration on the preferred format for training sessions. This initiative aimed to better understand the training preferences among public administration employees and stakeholders, ensuring that future training programs are tailored to meet their needs effectively. Participants were asked to choose between three training formats: online, in-class, or hybrid (a mix of online and in-class). A total of 1,032 responses were collected, providing valuable insights into the preferred training modalities.

The primary purpose of the online questionnaire conducted by the Albanian School of Public Administration (ASPA) was to gather insights from public administration employees and stakeholders regarding their preferred format for training sessions. Recognizing the diverse needs and preferences of its audience, ASPA sought to identify whether online, in-class, or hybrid training formats would be most effective and convenient for participants. By understanding these preferences, ASPA aims to tailor its future training programs to better meet the needs of its participants, enhance learning outcomes, and ensure higher engagement and satisfaction. This initiative underscores ASPA's commitment to providing high-quality, accessible, and relevant training opportunities that support the professional development of public administration employees.

• Importance of understanding training format preferences

Understanding training format preferences is crucial for several reasons:

Different individuals have varied learning styles and preferences. By identifying the most preferred training formats, the Albanian School of Public Administration (ASPA) can design programs that align with these preferences, thereby enhancing the overall effectiveness of the training. Tailoring training methods to suit participants' needs [see annex 1] helps in better retention of information and more effective skill development.

Training programs that match participants' preferences are likely to see higher levels of engagement and active participation. When employees feel comfortable with the training format, they are more likely to be motivated, involved, and committed to the learning process, leading to better outcomes and greater satisfaction. [Minkoff, D. C. (2002)]

Understanding the preferred training formats helps ASPA to offer more flexible and accessible training options. Online and hybrid formats can provide greater flexibility for participants who may have time constraints or geographical limitations, ensuring that training opportunities are available to a broader audience.

By aligning training programs with the preferred formats, ASPA can allocate resources more efficiently. For example, if a significant number of participants prefer online training, ASPA can invest in developing robust online platforms and content, potentially reducing costs associated with in-person training sessions.

The world of education and training is constantly evolving, especially with advancements in technology. Understanding current preferences allows ASPA to stay ahead

of trends and adapt its training programs to meet contemporary demands, ensuring relevance and modernity in its offerings.

- **The methodology**

To gather comprehensive insights on the preferred training formats among public administration employees and stakeholders, the Albanian School of Public Administration (ASPA) conducted an online questionnaire.

The questionnaire was designed to be concise and user-friendly, focusing on gathering specific information about participants' preferences for training formats. It included questions that allowed respondents to choose between online, in-class, or hybrid (a mix of online and in-class) training formats. Additional questions were included to capture demographic information and reasons behind their preferences.

This questionnaire methodology ensured that ASPA gathered detailed and specific knowledge of its audience's preferences regarding training formats, helping ASPA staff adapt and improve their future training offerings for better meet the needs and expectations of the participants

Description of the online questionnaire

The Albanian School of Public Administration (ASPA) recently conducted an online questionnaire to explore the preferences of public administration professionals regarding training formats. The online questionnaire was distributed via ASPA's website and social media platforms. The survey was accessible to a broad audience to ensure diverse participation. This questionnaire aimed to collect demographic data, identify institutional links, and understand the roles held within the public administration, while also assessing preferences for training delivery methods.

The questionnaire includes 11 questions which are mostly one choice type of question.

The questionnaire gathered responses from a total of 1,032 participants, comprising 726 women and 306 men. This gender distribution highlights a relatively balanced representation within the sample.

In terms of institutional affiliations, the majority of participants were distributed across different sectors:

- 42% were employed in local government.
- 43% worked in central government.
- 14% represented independent institutions.
- 1% belonged to the private sector.

The geographic distribution of participants indicated a diverse representation from cities such as Tirana, Durres, Shkoder, Permet, Lushnje, Burrel, Shijak, Elbasan, Himara, Peshkopi, covering the entire territory of Albania. This comprehensive demographic coverage ensured a broad perspective on training preferences across the country. .

[Questionnaire of study]

Roles and Positions

Participants held various roles within public administration, reflecting a diverse professional landscape:

The largest category consisted of Specialists, totaling approximately 546 participants.

- 183 participants held positions as Chief of Sector.

- 153 participants were identified as „Director of Directorate”.

The remaining number of participants were from different categories such as General Secretary, General Director, Inspectors, Advisers etc.

Data Collection Period:

The questionnaire was open for responses over a specified period, ensuring the time for participants to provide their input. This period lasted for approximately four days.

1. Participant Engagement:

- To encourage participation, ASPA highlighted the importance of the survey in shaping future training programs and assured respondents of the confidentiality of their responses.

2. Response Rate and Sample Size:

- A total of 1,032 responses were collected by the end of the data collection period.
- This sample size provided a robust data set for analysis, ensuring that the findings would be representative of the broader public administration community.

5.1. Detailed Analysis

The second part of the questionnaire contains questions about the participants' preferences related to the format of the training. The Albanian School of Public Administration (ASPA) conducted a detailed analysis of a comprehensive questionnaire to determine the preferred format of training among online, in-class, or hybrid. The second part of the questionnaire was designed to capture diverse aspects of participant preferences, including their access to technology, learning styles, and previous experiences with different training formats. The results revealed a nuanced perspective: while a significant portion of respondents appreciated the flexibility and accessibility of online training, a notable number still valued the direct interaction and networking opportunities offered by in-class sessions. Interestingly, the hybrid format emerged as a popular compromise, blending the convenience of online modules with the engagement of face-to-face learning. This hybrid approach was particularly favored by participants who sought a balanced integration of both methods to enhance their learning experience. The analysis provided ASPA with critical insights, enabling the institution to tailor its training programs to better meet the evolving needs and preferences of its participants.

According to the results of questionnaire currently the participants who fulfilled the questionnaire have been following trainings from ASPA in such formats:

- 498 among them participated only in online training.
- 300 among them participated in online and in-class training.
- 72 among them participated only in-class training and
- 162 among them declared that recently they have not been participating in any type of training.

The most significant question from the questionnaire was “**What is your main preference for training format?**” and the results were very close between two of choices Online trainings and Hybrid trainings. Following the argument with the numbered data as below:

- 399 of the respondents or 39% among respondents choose as the most preferred format of training the Hybrid format with online sessions combined with in-class sessions.
- 345 of the respondents or 33% among respondents choose as the most preferred format of training the Traditional or in-class format of training.
- 288 of the respondents or 28% among respondents choose as the most preferred format of trainings the Online format of trainings. [Questionnaire of study]

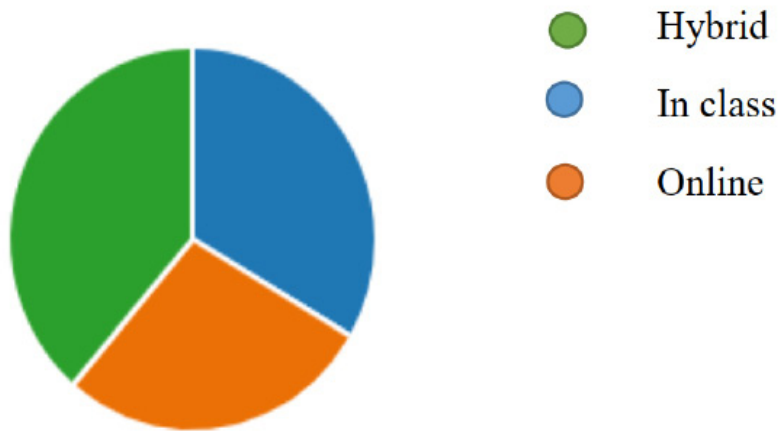

Figure 1 “The most preferable format of trainings”

Source: Worked by the authors based on the results of the survey

Furthermore, we made a list of possible factors that could be critical and important and impacted the choice of the respondents in their choice about the favorite format of the trainings. The respondents could choose many.

These factors are listed below from the most selected factor to the least selected factor:

- 1- Direct interaction with the trainer and other participants (high importance with 408 clicks of selection)
- 2- The possibility to follow the training from anywhere (354 selections by the respondents)
- 3- Time flexibility (261 selections by the respondents)
- 4- Focusing and learning during training (246 selections by the respondents)
- 5- More effective and personalized learning (189 selections by the respondents)
- 6- More diverse and rich content (171 selections by the respondents)
- 7- Cost savings (transportation, accommodation) (150 selections by the respondents)

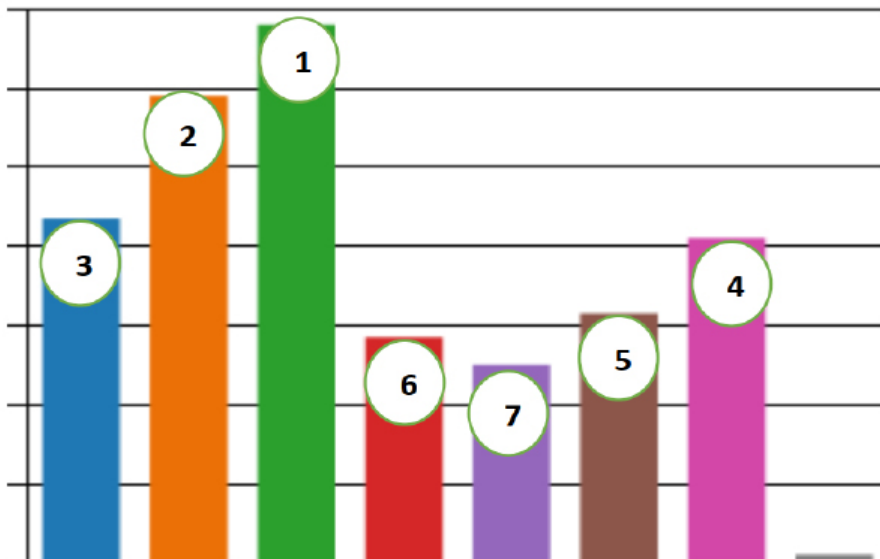

Figure 2. Factors that are important for participants to be considered for their preferable format of training.

Source: Worked by the authors based on the results of the survey

The questionnaire results regarding the importance of various factors when choosing a training program provide valuable insights into the preferences and priorities of the participants. Respondents were asked to rate the importance of each factor on a scale from 1 to 5, where 1 represents “Not at all important” and 5 signifies “Very important.” The aggregated data revealed the following key findings:

- 1- Quality of training content: This factor received a rating of 79.9% indicating that participants consider this factor as “very Important.”
- 2- Trainer’s experience and expertise: This factor received a rating of 69.5% indicating that participants consider this factor as “very Important.”
- 3- Flexibility of schedules: This factor received a rating of 45.1% indicating that participants consider this factor as “very Important.”
- 4- The cost of training: This factor received a rating of 43.6% indicating that participants consider this factor as “very Important.”
- 5- The possibility for interaction: This factor received a rating of 50.3% indicating that participants consider this factor as “very Important.”
- 6- Technology support and accessibility: This factor received a rating of 54.5% indicating that participants consider this factor as “very Important.”
- 7- Accessibility of training materials: This factor received a rating of 60.8% indicating that participants consider this factor as “very Important.”
- 8- Focusing and learning during training: This factor received a rating of 69.5% indicating that participants consider this factor as “very Important.”

Conclusions

The results of the ASPA questionnaire clearly indicate a strong preference among participants for the hybrid training format. This choice is driven by the need for direct interaction with trainers and peers, the flexibility to participate from any location, and the convenience of accommodating diverse schedules. These insights highlight the importance of offering a training model that combines the best of both online and in-class experiences. By adopting the hybrid format, ASPA can effectively address the varying needs of its participants, ensuring that training programs are engaging, accessible, and adaptable to the demands of high-level managers and public administration professionals. This approach not only enhances the learning experience but also supports the ongoing professional development and capacity-building within the public sector.

The analysis of responses indicated a significant preference for online and hybrid training formats among participants. This preference aligns with the need for flexibility in learning and accessibility to training resources, especially in diverse geographical settings.

The findings from ASPA's online questionnaire highlight the importance of aligning training formats with the preferences and needs of public administration employees. By understanding these preferences, ASPA can tailor its training programs effectively, ensuring higher engagement, improved learning outcomes, and overall satisfaction among participants. Future efforts should focus on further enhancing the delivery and accessibility of online and hybrid training formats to meet the evolving demands of a dynamic workforce in public administration.

So in conclusion, based on the questionnaire and the experience of ASPA in providing hybrid training and not only but also in other forms such as online or in the classroom, we conclude that: *hybrid training alternated with other forms of learning are a mechanism great for adults working in public administration for several important reasons:*

- **Flexibility:** Hybrid training offers great flexibility for adults, allowing them to engage in training from anywhere and at any time, adapting to their work schedules and tasks.
- **Personal interaction:** Participating in hybrid training provides a more personal interaction with trainers and colleagues, enhancing the learning experience and allowing the exchange of experiences and ideas more effectively.
- **Skill development:** With hybrid training, adults in public administration can benefit from the experience of traditional classroom training as well as the advantages of online learning technology and available online resources.
- **Adaptability:** Hybrid training can be adapted to the specific needs of adults in public administration, offering a wide range of learning activities and allowing adults to choose those that best suit their interests and professional objectives.
- **Efficiency:** By using online learning technology, hybrid training can be more efficient and easier to access, increasing the ability of adults to benefit from training programs.

Overall, hybrid training provides an efficient and convenient way for adults in public administration to develop and improve their skills in a lifelong learning environment.

Recommendations

Based on our 3-year experience in the adaption of modern forms of learning such as online, classroom and hybrid, our training participants preferred the hybrid form a little more, however, our recommendation is to alternate the three forms of learning - online, hybrid and classroom - to maximize the benefits and meet the different needs of the participants by ensuring a balance between human and artificial intelligence which is the key to the future success of training in public administration, and not only but also in the labor market.

ASPAs should continue to integrate and adapt these formats to support the professional development and capacity building of public administration employees.

This multifaceted approach will provide a more complete and effective learning experience for all adults participating in the training.

Bibliography:

1. Annual Report 2022 of Albanian School of Public Administration (ASPAs) - Report-Vjetor-ASPAs- 2022_dt-16.01.2023-1.pdf
2. Annual Report 2023 of Albanian School of Public Administration (ASPAs) - Shkolla-Shqiptare-e- Administrates-Publike_Rezultate-2023.pdf (aspas.gov.al)
3. Bere, R.C.; Silvestru, C.I.; Nemes, L. E-Learning Platform for Public Administration—Case Study. *Elearning Softw. Educ.* 2013, 1, 486–491.
4. Christensen, T., & Lægreid, P. (2001a). A transformative perspective on administrative reforms. In T. Christensen & P. Lægreid (Eds.), *New public management. The transformation of ideas and practice.*
5. Civil Service Training Systems in the western Balkans - An overview of the Civil Service Training Systems in Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the former Yugoslav Republic of Macedonia, Montenegro, Serbia, and Kosovo under UNSCR 1244/99. - <https://www.oecd.org/countries/montenegro/42331015.pdf>
6. Decision of the Council of Ministers no. 138/2014 as amended <https://www.dap.gov.al/images/Legjislacionishc/VKM%20138%20perditesuar.pdf>
7. Developing skills for digital government: A review of good practices across OECD governments. https://www.researchgate.net/publication/378519215_Developing_skills_for_digital_governmen_t_A_review_of_good_practices_across_OECD_governments
8. Digital transformation for regional and local authorities. TSI - Flagship Technical Support Instrument Project 2023. - https://reform-support.ec.europa.eu/document/download/52d7cedc-ea07-49d9-a1f7-55e263117fb0_en?filename=2023%20Flagships%20Techical%20Support%20projects%20
9. European Commission (2019). “eGovernment Benchmark 2019: Empowering Europeans through Digital Public Services.” European Union Publications. Retrieved from European Union Publications
10. European Commission (2020). “Digital Education Action Plan 2021-2027: Resetting Education and Training for the Digital Age.” European Union Publications. Retrieved from European Union Publications

11. Farazmand, A. (2002). *Modern organizations: Theory and practice*. Westport: Praeger
12. Kettl, D. F. (2006). *Modernizing government: the way forward—a comment*. *International Review of Administrative Sciences*.
13. Kickert, W. J. M. (2001). *Public management of hybrid organizations: governance of quasi- autonomous organizations*. *International Public Management Journal*.
14. Link of the study questionnaire - <https://forms.office.com/e/mTkuMrmxPr> Law no 152/2013 <https://www.dap.gov.al/legjislacioni/per-sherbimin-civil>
15. Law of “Organization and Functioning of the State Administration and other public institutions”
16. Matei, A.; Vrabie, C. *E-Learning Platforms Supporting the Educational Effectiveness of Distance Learning Programmes: A Comparative Study in Administrative Science*. *Procedia Soc. Behav. Sci.* 2013, 93, 526–530.
17. Minkoff, D. C. (2002). *The emergence of hybrid organizational forms: combining identity-based service provision and political action*.
18. Nollenberger, K. *On-Campus versus Hybrid Courses in a Master of Public Administration Program*. *J. Public Aff. Educ.* 2017, 23, 625–636.
19. *National Schools of Government Building Civil Service Capacity- OECD* - <https://www.oecd.org/gov/national-schools-of-government-building-civil-service-capacity.pdf>
20. *Public Service Training in OECD Countries*. - [https://one.oecd.org/document/GOV/PGC/PEM\(2020\)6/en/pdf](https://one.oecd.org/document/GOV/PGC/PEM(2020)6/en/pdf)
21. Reichard, C.; Schroter, E. *Education and Training in Public Administration and Management in Europe*. In *The Palgrave Handbook of Public Administration and Management in Europe*; Palgrave Macmillan: London, UK, 2018.
22. Rosenberg, M.J. *E-Learning, Building Successful Online Learning in Your Organization*. In *Library of Congress Cataloging-InPublication Data; The McGraw-Hill Companies: New York, NY, USA, 2001*.
23. Stoffregen, J.; Pawlowski, J.; Pirkkalainen, H. *A Barrier Framework for online E-Learning in public administration*. *Comput. Hum. Behav.* 2015, 51, 674–684.
24. Stoffregen, J.; Pawlowski, J.; Ras, E.; Tobias, E.; Scepanovic, S.; Fitzpatrick, D.; Mehigan, T.; Steffens, P.; Przygoda, C.; Schiling, P.; et al. *Barrier to Open E-Learning in Public Administrations: A Comparative Case Study of the European Countries Luxembourg, Germany, Montenegro and Ireland*. *Technol. Forecast. Soc. Change* 2016, 111, 198–208.
25. *Shaping Europe’s digital future - Commission presents new initiatives for digital infrastructures of tomorrow*. - <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en>
26. SIGMA (2020). “*Digital Government and Public Sector Innovation: Enhancing the Digital Transformation of Public Administration*.” OECD. Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/>
27. SIGMA (2021). “*Public Administration Reform in the Western Balkans: Progress Report*.” OECD. Retrieved from OECD Library
28. *Supporting public administrations in EU Member States to deliver reforms and prepare for the future*. -European Commission.

29. Shrum, K., & Gordon, L. (2019). Artificial intelligence and the future of work. In A. R. Shark (Ed.), *Artificial Intelligence and Its Impact on Public Administration* (pp. 9-15). Washington D.C.: National Academy of Public Administration.
30. SIGMA (2021). "Public Administration Reform in the Western Balkans: Progress Report." OECD. Retrieved from OECD Library.
31. Susar, D., & Aquaro, V. (2019). Artificial intelligence: Opportunities and challenges for the public sector. In S. Ben Dhaou, L. Carter, & M. Gregory (Ed.), *Proceedings of the 12th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance* (pp. 418-426). Melbourne: ACM.
32. Tinholt, D., Enzerink, S., Sträter, W., Hautvast, P., & Carrara, W. (2017). Unleashing the potential of artificial intelligence in the public sector. Capgemini Consulting. Retrieved from <https://www.capgemini.com/consulting/wp-content/uploads/sites/30/2017/10/ai-in-public-sector.pdf>.

THE IMPORTANCE OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PUBLIC SERVANTS AND THE DIGITAL POSSIBILITIES OF IT (WITHING THE EXAMPLES OF SEVERAL COUNTRIES)

*Ashkhen HOVSEPYAN,
Chief Specialist of Analysis and Development Projects Department
at Civil Service Office of the Office of Prime Minister
of the Republic of Armenia*

ABSTRACT

This paper emphasizes the significance of trainings in public administration system. It highlights the benefits of continuous learning for both individuals and state organizations, which lead to improved performance and service delivery. It discusses the benefits of professional development for public servants in terms of staying up to date on new practices and technologies, increasing career opportunities and improving skills, competencies that are relevant to their roles.

Additionally, it underlines the broader benefits for state organizations, including improved performance, alignment with mission objectives, and increased employee involvement in public administration system.

The paper advocates the integration of digital solutions into training programs to keep pace with technological innovations and indicates the examples from several countries.

Overall, it emphasizes the importance of continuous learning and digital innovations in terms of overcoming challenges of organizations.

Keywords: *professional development, civil servants, training, public administration, digital solutions, continuous learning, performance.*

Trainings are one of key aspects of professional development in public administration system. Speaking about the importance of training, we highlighted the advantages and importance of retraining at the individual and organizational level. These two levels are closely related and complement each other. Continuous learning can enhance work process developments and help organizations to move on new step. Improvement and growth of the knowledge and competency framework of public service employees directly affects the further productivity and success of the organization.

The public service sector faced a number of challenges and obstacles during development and improvement along with the new era. The need to have even more trained personnel and a modern organizational environment, in order to deliver high-level services with an effective work performance, become number one challenge for governments, on the other hand to overcome this issues Public service organizations started creating new training systems and modern solutions and develop already existed their own training models. However, when highlighting the value of professional development for public employees, it is vital to mention some significant highlights of the importance and benefits of this in the perspectives of public servants. This ongoing learning oppor-

tunities ensures that public servants are staying updated with the latest practices and technological innovations relevant to their workplaces. Those public servants who have invested in their professional development, can identify and follow career advancement opportunities within their organizations [Taylor J.]. Whether it's through acquiring new knowledge, attending different workshops, or gaining higher education, or some special certifications, employees can better perform themselves for promotions and in some cases leadership roles also. For the most part through professional development programs, public employees can learn new competencies relevant to their positions. Employees can carry out their responsibilities more successfully and provide the public with higher-quality services. In the contemporary public service system, training initiatives are frequently designed to provide chances for cross-training, enabling staff members to become experts in several fields inside their state organizations. This not only improves individual skill sets but also fosters resilience and flexibility in organizations, allowing them to adjust more successfully to shifting needs and priorities, including ongoing organizational trainings that spreading knowledge throughout organizations [Successful Government...]. This means that as a result of these steady advancements, the workforce becomes more skilled and productive over time, improving performance. Generally, employees who participate in professional development opportunities gain self-confidence in their work and become more efficient. Increased knowledge and abilities enable them to make better decisions and overcome obstacles, which eventually improves output and service delivery. On the other hand, if we are considering professional development benefits in the framework of state organizations, in this regards it is important to mention general benefits that a state or public service organization will gain. Improved individual skills directly contribute to strengthen organizational performance. When employees have all the necessary competencies so they are more efficient and effective in carrying out their duties, which eventually helps the state organization and the communities it serves [Thusi X.]. Professional development initiatives can be targeted and anchored with the mission and objectives of the state organizations. By targeting the focal points on fields like skill development that are directly relevant to the organization's goals, public servants become better equipped to achieve success. Providing opportunities for professional growth demonstrates to public servants that their organization values their development and career progression also. This, in turn, increases the level of engagement and satisfaction, leading to higher performance and a more motivated work atmosphere. In today's rapidly changing world, state organizations face new challenges and opportunities [Vasques L.].

Professional development prepares public servants with the versatility and adaptability required to match changes effectively, ensuring that their organizations remain relevant and responsive to evolving needs. Generally, governmental organizations are often subject to various policy changes, regulatory amendments, and priority shifts. This attests to the aim that public servants need continuous training to adapt changes and remain effective in their roles, inasmuch as, without it, they may struggle to keep up with evolving requirements, leading to delays and inefficiencies [Public Service Motivation...].

In rapidly changing world and technology, is essential to keep public service system

abreast of the latest advancements and tools and organize training opportunities in tune with digital solutions. Using technology and data analytics helping to personalize learning paths based on employees' preferences, skill levels, and progress, maximizing the effectiveness of the training program. In tune with the time and globalization, with the rapid development internet and artificial intelligence, governments are constantly developing new policies to facilitate internal management, as the first electronic management systems that appeared at the end of the 20th century have evolved even more with the times and now offer quite a lot of opportunities even online trainings [Grönlund Å, Horan T.]. These innovative opportunities to learn and develop via electronic platforms has a plenty of advantages in terms of time management, when there is lack of time to visit classrooms or specific places, it can be flexible also with short, precise modules and more affordable to be accessed directly from workplaces, etc. [What is e-learning...].

In our study, we have identified several countries including Estonia, North Macedonia, Finland, The Netherlands, Bosnia and Herzegovina, Canada, Armenia that use digital platforms to organize training of civil servants, we have studied the international experience of the aforementioned countries and referred to their best solutions. In the case of all the countries that we studied, a common platform has been created and trainings are presented on different topics depending on the training needs of public servants and the number of modules, but since this is a topic of deep analysis, we have focused in this paper on digital solutions.

Countries like Estonia have been pioneers in this field, they have implemented e-Governance solutions and digital training platforms broadly. Estonia's e-Governance Academy offers a wide range of digital training programs adjusted for both civil servants and public servants, covering various topics including such as cybersecurity, e-services, and digital governance, etc. [The e-Governance Academy...]. Similarly, Finland has developed comprehensive digital training programs for civil servants through organizations like the Finnish Institute of Public Management (HAUS) [Finnish Institute...] and the Finnish Government ICT Centre (Valtori) [Information on Valtori...]. These programs targeted on areas such as civil service competence developments, digitalization of public services, data-driven decision-making, etc. [A strong and...]. In the Netherlands, the Dutch Government Academy (Rijksacademie voor Digitalisering en Informatisering Overheid) provides digital training initiatives for civil servants, emphasizing the importance of digitalization in modern public administration system [National Academy for Digitalization...].

In North Macedonian case electronic trainings are stated by the "Law on Administrative Servants". and the Electronic Training Management System is a web-based platform which is responsible for it. This platform contains modules and functionalities that ensure the undertaking of all steps for the preparation and implementation of trainings for public servants using digital tools. The trainings for the professional development can be organized through the Internet access from the workplace of the public servant to this aforementioned e-training management system. In Bosnia Herzegovina as was mentioned above, is recommended also digital platform for trainings, in particular The Civil Service Agency of Bosnia and Herzegovina has prepared the introduction of new types of training of civil servants: webinars (real-time distance learning), e-learning (distance learning with the help of lecturers), e-learning on demand (distance learning

where trainers directly dictate the content) as well as in-class learning for specific topics which are processed digitally. Six trainings have been developed and are in regular use: mobbing, introduction to quality management, strategic planning, e-governance, management and recruitment of civil servants [Sekulovic R.].

The Government of Canada's offers online learning platform for public servants which is called Canada School of Public Service Learning Platform. It offers a variety of courses, webinars, and resources to support professional development and learning [Canada School...].

In the case of Armenia, the training system for civil servants also includes online trainings, which are conducted through the Civil Service Training Platform and managed by the Civil Service Office of the Office of Prime Minister of the Republic of Armenia [Decision No 2-N...]. The platform is providing various training modules including online testing tools related to the training needs of the civil servants, and offers innovative solutions for effective online trainings, the platform is also available in mobile version to make processes much easier and convenient [Official website...]. As we can see, in the case of the countries listed above, there are clear structures that make trainings even easier, naturally, in our opinion, these structures will need to be updated and redesigned in tune with the new realities.

Overall, taking into consideration our study, we can state that, contributing in professional development for public servants is not only beneficial for individual career growth but also essential for strengthening organizational resilience, innovation, and service delivery. Combining professional development opportunities and strategies with digital developments makes the spectrum of public servant development skills even easier and more accessible. Ultimately, the impact of professional development leads governments to be prepared better way in order to fulfill their duties, address public needs successfully, and accomplish their key missions, increasing public trust and satisfaction.

BIBLIOGRAPHY

1. A strong and committed Finland Programme of Prime Minister Petteri Orpo's Government, PUBLICATIONS OF THE FINNISH GOVERNMENT 2023:60, 20.6.2023. <https://valtioneuvosto.fi/en/governments/government-programme/> Accessed 22.04.2024.
2. Canada School for Public Service, Services and information. <https://www.cspss-efpc.gc.ca/index-eng.aspx> Accessed 22.04.2024.
3. Decision No 2-N Of 9 January 2019 On defining the procedure for training of civil servants, main criteria for organisations conducting a training, main principles of prescribing credits, principles, types of assessing the needs and drawing up an individual programme, as well as drawing up the training program of a relevant body, and recognising the international certificates by the First Deputy Prime Minister of the Republic of Armenia. <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=149874> <https://cso.gov.am/laws> Accessed 23.04.2024.
4. Finnish Institute of Public Management, Training. <https://haus.fi/en/virtual-training/> Accessed 24.04.2024.

5. Grönlund Åke, Horan Thomas. (2004). Introducing e-Gov: History, Definitions, and Issues. *Communications of the Association for Information Systems*. 15. 713-729. 10.17705/1CAIS.01539. https://www.researchgate.net/publication/234008823_Introducing_e-Gov_History_Definitions_and_Issues Accessed 25.04.2024.
6. Information on Valtori Working for the Government – seamlessly and securely. <https://valtori.fi/en/information-on-valtori> Accessed 25.04.2024.
7. Linda Vasquez The Impact of Professional Development on the Public Sector California State University, Northridge, August 2022. <https://scholarworks.calstate.edu/downloads/c534fw430> Accessed 24.04.2024.
8. National Academy for Digitalization and Government Informatization, E-learning <https://www.it-academieoverheid.nl/onderwerpen/e/e-learning> Accessed 25.04.2024.
9. Official website of Civil Service Office of the Office of Prime Minister of the Republic of Armenia, About us. <https://cso.gov.am/about-us> Accessed 26.04.2024.
10. Public Service Motivation, Institute of Public Administration, State of the public service series june 2013 https://www.ipa.ie/_fileUpload/Documents/PublicServiceMotivation.pdf Accessed 25.04.2024.
11. Sekulovic Ratka DISPA Meeting «Learning in the Digital Age» 21-22 June 2018, Sofia, Bulgaria E-learning in Western Balkans.
12. Successful Government Professional Development, Enterprise Training Solutions <https://enterprisetraining.com/successful-government-professional-development/> Accessed 26.04.2024.
13. Taylor Jeannette. (2021). Performance in the Public Sector. 10.1093/oxford-hb/9780198805465.013.26. Accessed 24.04.2024.
14. The e-Governance Academy (eGA) of Estonia. <https://ega.ee/services/> Accessed 24.04.2024.
15. Thusi Xolani. (2023). Performance Management Systems (PMS): Challenges and Opportunities in the Public Sector. *International Journal of Social Science Research and Review*. 6. 10.47814/ijssrr.v6i6.1251.
16. What is e-learning and what are its benefits?, Fortress learnngs <https://www.fortresslearning.edu.au/blog/what-is-e-learning-and-what-are-its-benefits> Accessed 22.04.2024.

ROLUL BIBLIOTECILOR PUBLICE ÎN INTEGRAREA EUROPEANĂ PRIN STIMULAREA CULTURII LECTURII

THE ROLE OF PUBLIC LIBRARIES IN THE EUROPEAN INTEGRATION BY PROMOTING THE CULTURE OF READING

Lilia CANTÎR,
șef serviciu,

Biblioteca „Ștefan cel Mare”/ Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu”

SUMMARY

The current paper emphasizes the importance of public libraries in promoting a reading culture and facilitating European integration. These institutions provide free access to various cultural and educational resources, contributing to the development of knowledge, empathy, and intercultural dialogue. Libraries play an essential role in promoting common values and strengthening European identity. International programs and partnerships enhance the quality of library services and support the digitization and preservation of cultural heritage. Initiated projects facilitate access to European cultural and educational resources, promoting cultural diversity and collaboration among member states. Libraries in the Republic of Moldova can benefit from partnerships and exchanges of experience to modernize their services and stimulate interest in reading.

Keywords: *public libraries, European integration, reading culture, policies and programs, collaborations and partnerships, innovation, cultural diversity.*

În procesul de dezvoltare a unei societăți, fortificată cultural, educațional și incluziv, într-o Europă tot mai conectată, bibliotecile publice își asumă un rol vital în acest sens, prin promovarea culturii lecturii în facilitarea integrării europene.[1]

Bibliotecile, în special cele publice, au devenit piloni ai accesului la cultură și informație pentru societate prin prestare de diferite și multiple servicii și acces la cărți și resurse digitale, evenimente culturale și servicii de dezvoltare personală și educaționale. Ele contribuie, în așa mod, la fortificarea cunoștințelor și a experiențelor cititorilor. Rolul acestor instituții în susținerea procesului de integrare europeană are multiple funcții și un impact fundamental asupra societății, în toată complexitatea sa. Pe calea accesului gratuit la multiple și diverse servicii, bibliotecile încurajează lectura pentru toate vârstele și categoriile de consumatori. Vom face referință la unele aspecte cheie. Primul, importanța culturii lecturii în procesul de integrare europeană. Apoi, rolul de furnizori al informației, de educație și cultură în comunitățile locale pe care îl au bibliotecile publice.

În acest sens, promovarea lecturii joacă un rol esențial în înțelegerea reciprocă, în consolidarea valorilor comune și în dezvoltarea unei identități europene autentice.[2]

În ultima perioadă, parcursul de euro-integrare a evoluat pe calea promovării valorilor culturale și a coeziunii sociale între statele din acest spațiu. Cultura e de o evidentă și indiscutabilă importanță în cadrul acestui demers, fiind un element central al identității și apartenenței. Integrarea europeană nu poate fi completă fără o înțelegere și o apreciere reciprocă a diversității culturale a statelor membre. Cultura devine o verigă de coeziune și construiește punți între cetățenii europeni.

Este notoriu că promovarea culturii lecturii are un rol esențial în dezvoltarea și îmbogățirea cunoștințelor individuale și colective, stimulează imaginația, favorizează înțelegerea, empatia, toleranța, diversitatea și dialogul intercultural. Prin accesul la cărți cititorii pot călători în lumea întreagă, pot descoperi multiple și diverse valori și tradiții.

Bibliotecile devin actori cheie în furnizarea accesului la literatură și în facilitarea schimbului cultural între comunități prin intermediul colecțiilor și a serviciilor instructiv-educative, contribuind, astfel la construirea unei Europe mai unite și mai incluzive.[1]

Accesul este gratuit la o gamă largă de resurse culturale, inclusiv cărți, reviste, ziare, materiale multimedia etc. Această realitate încurajează participarea activă a tuturor la viața culturală și intelectuală a societății.

Prestând servicii diverse și inovatoare, bibliotecile contribuie la ameliorarea nivelului de alfabetizare și la stimularea interesului pentru lectură în diferite limbi și domenii. Ele oferă acces la opere literare din diferite țări și culturi, promovând în același timp dialogul intercultural și înțelegerea reciprocă în lumea europeană.

Platforme deosebite, în promovarea diversității de experiențe și bunelor practici în domeniul poziționării valide a culturii lecturii în cadrul proceselor de integrare europeană, sunt parteneriatele și colaborările internaționale, ce contribuie semnificativ la îmbunătățirea calității serviciilor oferite de biblioteci, la dezvoltarea durabilă a instituțiilor culturale și la consolidarea relațiilor dintre statele membre.

Bibliotecile din țara noastră pot iniția și lansa proiecte de cercetare și schimb de experiență în multiple domenii precum digitalizarea colecțiilor, conservarea patrimoniului cultural, alfabetizarea informațională etc. Aceste proiecte ar favoriza personalul bibliotecilor și comunitățile locale. Îmbunătățirea competențelor acestora în gestionarea bibliotecilor în conformitate cu standardele europene sunt benefice pentru utilizatorii din țară, facilitând accesul la informație și cultură.

Conferințele și evenimentele internaționale, studiile și stagiile permit și oferă necesități de lucru temporar în alte biblioteci europene cu scopul de a-și îmbunătăți cunoștințele și abilitățile, pot stabili noi parteneriate pentru a facilita integrarea europeană și pentru a promova schimbul cultural și educațional. Bibliotecile pot colabora în actul de promovare a diversității culturale și lingvistice, organizând evenimente culturale, expoziții și programe educaționale, care să evidențieze bogăția patrimoniului cultural comun european și moldovenesc.

Proiectul „Europeana”, unul ambițios, inițiat de Uniunea Europeană va oferi acces la patrimoniul cultural și istoric al Europei prin intermediul internetului. Această platformă digitală oferă acces la milioane de resurse digitale: cărți, manuscrise, fotografii, înregistrări audio și video, obiecte de artă și multe altele din colecțiile bibliotecilor, muzeelor, arhivelor și instituțiilor culturale din întreaga Europă. Ea oferă o modalitate simplă și accesibilă, prin intermediul unui motor de căutare avansat, pentru oricine dorește să exploreze patrimoniul cultural a Europei, să descopere opere de artă și documente isto-

rice importante pentru a cunoaște cultura europeană. Ea este o resursă valoroasă pentru cercetători, studenți, profesori și toți cei pasionați de artă în general. La conținutul acestei platforme poate contribui și Republica Moldova, prin digitalizarea și încărcarea resurselor din colecțiile bibliotecilor pentru a face disponibile online manuscrise, cărți rare și alte documente din patrimoniul său cultural. Serviciile platformei „Europeana”, inclusiv acest site web, sunt operate de un consorțiu condus de Fundația Europeană în baza unui contract de servicii cu Comisia Europeană. [3]

Bibliotecile din Republica Moldova pot dezvolta parteneriate bilaterale cu biblioteci din alte țări europene pentru schimbul de experiență și resurse. De exemplu, Biblioteca Națională a Republicii Moldova poate încheia acorduri de colaborare cu biblioteci naționale din alte țări europene pentru realizarea de proiecte de cercetare în domeniul biblioteconomiei etc.

Având aceste exemple concrete, bibliotecile din Republica Moldova pot beneficia de expertiza și resursele bibliotecilor europene, contribuind astfel la dezvoltarea și modernizarea sistemului lor bibliotecar.

Pe calea diverselor servicii, bibliotecile publice sunt în mare măsură capabile să influențeze favorabil dragostea de lectură prin accesul gratuit la o gamă variată de resurse culturale, cărți, ziare și reviste, materiale audio și video, e-books etc. Ele sunt valoroase și actualizate constant, iar bibliotecarii încurajează explorarea lor.

În cadrul bibliotecilor sunt organizate diverse proiecte educaționale și culturale destinate copiilor, adolescenților și adulților. Cluburile de lectură, ateliere de scriere creativă, discuții/dezbateri, prezentări de publicații, reviste bibliografice, expoziții de carte etc., încurajează participarea activă a comunității și promovează interesul pentru lectură și diversitate culturală.

Un factor important, este combaterea fenomenului de excluziune socială în rândul copiilor și tinerilor, dar și a adulților. Faptul, că bibliotecile publice sunt spații deschise, în continuă adaptare la schimbările tehnologice, oferă tuturor, cărți și alte materiale, atât în limba maternă, cât și în diferite limbi europene.

Aspectele funcționale tradiționale ale bibliotecilor publice în promovarea culturii lecturii sunt fundamentale pentru îndeplinirea misiunii lor de a servi comunitățile și de a facilita accesul la cunoștințe și cultură. Furnizarea de acces la colecții diverse, servicii de împrumut, instruire și asistență bibliografică cu recomandări de lectură și ghidarea cititorilor în selectarea cărților potrivite în funcție de interesele și preferințele lor, promovarea lecturii și a dezvoltării abilităților de cultura informației, în funcție de vârstă și grupuri sociale și crearea unui mediu propice pentru lectură, încurajează utilizatorii să se dedice cititului și învățării.

Bibliotecile publice fac față provocărilor aduse de schimbările tehnologice prin adoptarea unor inovații și adaptări în digitalizarea colecțiilor, au dezvoltat platforme online care permit utilizatorilor să acceseze resursele și serviciile bibliotecii de la distanță, rezervarea de materiale, accesul la baze de date și resurse digitale etc. Acestea includ campanii pe rețelele de socializare (Fii deștept! Ia un card inteligent!. Campanie de atragere și fidelizare a BM „B. P. Hasdeu” pentru a fortifica rolul bibliotecii în acumularea cunoștințelor și dezvoltarea competențelor personale), bloguri și podcast-uri despre cărți, evenimente.

Bibliotecile publice stabilesc parteneriate și colaborări cu alte instituții și organizații pentru a ajunge la un public mai larg. Acestea sunt grădinițe, licee, organizații non-guvernamentale etc.

În acest context, exemple de programe și inițiative reușite în diferite state europene, inclusiv Republica Moldova, oferă cetățenilor europeni acces la diversitatea culturală. Bunăoară, în Finlanda, elevii sunt încurajați să exploreze literatura internațională și să înțeleagă diferite culturi prin lectură. Participanții colecționează timbre pentru fiecare țară pe care o explorează prin lectură.

Bibliotecile publice din Marea Britanie din diverse orașe au organizat campania «Big Friendly Read» pentru a încuraja copiii să citească mai mult. Inspirată de operele lui Roald Dahl, campania a inclus activități creative, concursuri și evenimente interactive pentru a captiva și a motiva cititorii tineri.[6]

Programul Bibliobusului din mai multe țări europene, inclusiv și Republica Moldova [5] oferă acces la cărți și activități de lectură pentru comunitățile rurale și izolate. Această inițiativă mobilă aduce cărți și servicii bibliotecii în zonele în care accesul la resurse culturale este limitat.

Evenimentul „Nocturna bibliotecilor” este, la fel, organizată în mai multe țări europene(Franța, Germania și Belgia etc.) Această inițiativă oferă oportunitatea de a descoperi bibliotecile într-un mod diferit, prin activități culturale, ateliere, expoziții și proiecții de filme, desfășurate pe tot parcursul nopții.

Toate acestea vin să demonstreze diversitatea și creativitatea programelor și inițiativelor în promovarea lecturii din întreaga Europă, inclusiv în Republica Moldova, și arată cum bibliotecile își pot îndeplini rolul lor esențial în facilitarea accesului la cultură și stimularea interesului pentru lectură.

Procesele de integrare europeană și cultura lecturii sunt două aspecte interconectate și complementare, care contribuie amândouă la consolidarea identității europene și la promovarea coeziunii sociale în cadrul Uniunii Europene.

Cultura lecturii reprezintă un mijloc eficient de promovare a diversității culturale în cadrul UE. Lectura și înțelegerea operei literare din diferite țări europene contribuie la formarea unei identități europene comune. Cetățenii europeni pot descoperi și aprecia valorile și tradițiile comune, precum și diferențele care îi definesc pe fiecare în parte. De asemenea, cultura lecturii facilitează dialogul intercultural și schimbul de idei între cetățenii europeni. Această comunicare interculturală poate contribui la depășirea stereotipurilor și a prejudecăților și la consolidarea relațiilor de prietenie și colaborare în cadrul UE. [8]

În acest context, se poate menționa rolul important al bibliotecilor, în facilitarea accesului la literatură în diverse limbi europene și în promovarea învățării și utilizării acestora.

Lectura și literatura contribuie la transmiterea și promovarea valorilor fundamentale ale Uniunii Europene, precum democrația, drepturile omului, toleranța și diversitatea culturală, la formarea unei identități europene comune și la dezvoltarea sentimentului de apartenență la o comunitate europeană mai largă.

Uniunea Europeană a dezvoltat mai multe politici și directive care vizează promovarea culturii și a lecturii în cadrul statelor membre. Unul din programele Uniunii Europene a fost stabilit în vara anului 2010 pentru stimularea diversității culturale, a dialogul inter-

cultural, învățarea limbilor cu scopul de a dezvolta capacitățile de angajare și deschiderea minților oamenilor către alte culturi cu genericul „Tineretul în mișcare”. [7, p.51-82]

Erasmus+ este un alt proiect al Uniunii Europene pentru educație, formare, tineret și sport cu posibilitatea de a studia, forma și de a dobândi experiență în străinătate. Prin intermediul acestuia, bibliotecile europene pot organiza programe de schimb pentru bibliotecarii din Republica Moldova, stagii de formare profesională, participare la conferințe și evenimente de specialitate. De asemenea, bibliotecarii din Republica Moldova pot aplica pentru burse Erasmus+ pentru a efectua stagii de formare în biblioteci europene. [4]

Pe lângă gestionarea programului ERASMUS+, care le oferă studenților multiple posibilități, Comisia sprijină și cooperarea internațională în materie de învățământ superior cu țări din afara Uniunii Europene [9, p. 172].

Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE) a organizat, în perioadă 18-19 aprilie 2024, sesiunea de instruire „Dezvoltarea abilităților digitale în rândul bibliotecarilor din Republica Moldova”. Aceasta instruire a fost în colaborare cu GIZ Moldova, Biblioteca Națională a Republicii Moldova și Agenția de Guvernare Electronică (AGE), fiind puse la dispoziția participanților echipamentele tehnice necesare pentru exerciții practice. [15]

Politicele și directivele reflectă angajamentul UE față de promovarea culturii și a lecturii în cadrul statelor membre și evidențiază importanța acestora pentru dezvoltarea socială, educațională și culturală a Europei.

Promovarea culturii lecturii are un impact semnificativ asupra coeziunii sociale și identității europene, contribuind la consolidarea legăturilor dintre cetățeni și la dezvoltarea unei identități europene comune. Lectura aduce oamenii împreună în jurul unei activități comune și oferă un teren fertil pentru schimbul de idei și perspective. Cluburile de lectură și evenimentele culturale organizate în biblioteci și alte instituții promovează interacțiunea socială și stimulează dialogul între membrii comunității, contribuind astfel la coeziunea socială. Lectura în literatura europeană și explorarea valorilor și tradițiilor culturale ale diferitelor țări europene contribuie la formarea unei identități europene comune. De asemenea, valorile, precum democrația, drepturile omului și diversitatea culturală, contribuie la consolidarea unui cadru comun de valori și principii în cadrul UE. [10].

O analiză comparativă a practicilor bibliotecilor publice în promovarea culturii lecturii în Europa evidențiază diferențe și similarități dintre diversele abordări și strategii adoptate în diferite țări europene. Cele mai importante aspecte care trebuie luate în considerare, ar fi spre exemplu, accesibilitatea printr-o rețea extinsă de biblioteci publice care sunt accesibile în mod gratuit pentru toți cetățenii cu instituții specializate pe diverse domenii. În Republica Moldova, Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” are 27 de filiale amplasate în toate sectoarele Chișinăului, astfel asigurând cetățenii cu resurse documentare, literatură beletristică, cât și programe educaționale de alfabetizare pentru toate vârstele, începând de la copii mici până la adulți, dar și pentru anumite grupuri de vârstă sau pe anumite teme. [12] Iar în Franța, Bibliothèque Municipale de Lyon, gestionează un bibliobus și 16 filiale în diferite cartiere ale orașului Lyon amplasate în diverse zone ale orașului și în suburbiile din apropiere. Toate filialele oferă o gamă variată de servicii destinate diferitelor categorii de utilizatori, de la copii la adulți și la comunitatea academică. Aceste servicii includ, atât împrumut de cărți, resurse digitale, cât și programare pentru copii și

adolescenți, servicii de informare și orientare. De asemenea, oferă acces gratuit la internet și la alte tehnologii, inclusiv calculatoare și imprimante, pentru a facilita cercetarea și comunicarea online.[13]

Identificarea similitudinilor, a diferențelor și lecțiilor învățate din politicile și programele bibliotecilor publice în context european ne oferă o perspectivă amplă asupra abordărilor eficiente și a provocărilor întâmpinate în promovarea culturii lecturii.

Majoritatea bibliotecilor publice din Europa se concentrează pe furnizarea de servicii și resurse accesibile și incluzive pentru toate segmentele comunității, promovând astfel egalitatea de acces la cultură și educație. Importanța colaborărilor cu alte instituții culturale, educaționale și sociale oferă și diversifică programele, aduce mari beneficii de resurse multiple ale acestor parteneri.

Bibliotecile își adaptează serviciile la schimbările tehnologice și sociale, utilizând tehnologia pentru a oferi servicii digitale, pentru a spori accesul la resurse online și pentru a stimula interesul pentru lectură prin platforme și aplicații interactive.

Diferențele programelor bibliotecilor sunt influențate de specificități culturale și lingvistice ale fiecărei țări europene, reflectând tradițiile și preferințele locale în ceea ce privește literatura și promovarea lecturii. Bibliotecile din diferite țări europene se confruntă cu resurse și niveluri de finanțare variabile, ceea ce poate afecta diversitatea și calitatea serviciilor și programelor oferite. Unele țări acordă o mai mare importanță educației și alfabetizării în politicile lor bibliotecare, integrând servicii și programe educaționale în activitățile bibliotecilor într-un mod mai semnificativ decât altele.

În concluzie, politicile și programele implementate de bibliotecile publice din Europa joacă un rol vital în promovarea culturii lecturii, în consolidarea coeziunii sociale și în dezvoltarea unei identități europene comune. Evaluarea acestor politici și programe relevă atât similarități, cât și diferențe în abordările adoptate de diferitele țări europene, iar lecțiile învățate pot oferi îndrumări valoroase pentru direcțiile viitoare.

Punerea accentului pe accesibilitate și incluziune, pe colaborări și parteneriate, și pe utilizarea tehnologiei pentru inovare, bibliotecile pot continua să rămână relevante și să își extindă impactul în comunitățile lor. Sensibilitatea la contextul local și adaptabilitatea la schimbările sociale și culturale sunt esențiale pentru succesul și durabilitatea politicilor și programelor bibliotecilor.

Conjugarea eforturilor pentru a face serviciile bibliotecilor mai accesibile și incluzive pentru toate segmentele comunității, inclusiv pentru grupurile defavorizate și marginalizate sunt direcții importante în procesul de integrare europeană.

La modul general și în toată complexitatea specifică, politica și programele bibliotecilor publice din Europa reflectă angajamentul continuu față de promovarea culturii lecturii și de consolidare a coeziunii sociale în cadrul comunităților locale și al societății europene în ansamblu. Prin adaptabilitate, inovare și colaborare, bibliotecile continuă să fie un pilon al educației și culturii în Europa.[14]

Resurse bibliografice:

1. Lege cu privire la biblioteci: nr. 160 din 20.07.2017. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2017, nr. 301-315, art. 529. LP283 din 05.10.23, MO399-400/25.10.23 art.682; în vigoare 25.11.23. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120694&lang=ro [accesat 2024-03-18].
2. COROPCEANU, Lidia. *Promovarea lecturii*. Disponibil: <https://ru.scribd.com/presentation/430009988/promovarea-lecturii-pptx>. [accesat 2024-05-25].
3. *Descoperiți moștenirea culturală digitală a Europei*. Disponibil: <https://www.europeana.eu/> [accesat 2024-05-05].
4. *Programul Erasmus+* Disponibil: <https://erasmusplus.md/programul-erasmus>. [accesat 2024-05-08].
5. *Prima bibliotecă mobilă în Republica Moldova*. 2014-06-13. Disponibil: <https://old.mc.gov.md/ro/content/prima-biblioteca-mobila-republica-moldova>. [accesat 2024-06-05].
6. *Marea lectură prietenoasă*. Disponibil: <https://summerreadingchallenge.org.uk/news/general/about-tbfr>. [accesat 2024-05-05].
7. DIACON, Maria. *Politica educațională și de formare a Uniunii Europene*, Ch., Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2020. ISBN: 978-9975-3415-1-6. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/diacon_maria_politica_educationala_a_ue_2020.pdf. [accesat 2024-06-08].
8. EUROPEAN COMMISSION. *The role of public libraries in cultural heritage*. 2019. Disponibil: https://www.academia.edu/64700037/Curation_and_Management_of_Cultural_Heritage_Through_Libraries. [accesat 2024-06-05].
9. *Publications Office of the European Union*. Disponibil: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/17044be9-0b49-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en>. [accesat 2024-06-08].
10. *How libraries contribute to the United Nations 2030 Agenda*. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). 2019. Disponibil: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/how-libraries-contribute-to-the-united-nations-2030-agenda-infographic.pdf>. [accesat 2024-05-12].
11. URSULA VON DER LEYEN. *O Uniune mai ambițioasă. Programul meu pentru Europa*. Disponibil: https://commission.europa.eu/system/files/2020-04/political-guidelines-next-commission_ro.pdf. [accesat 2024-04-27].
12. BIBLIOTECA MUNICIPALĂ „B. P. Hasdeu”. Pagină web. Disponibil: <https://hasdeu.md/ro>. [accesat 2024-04-27].
13. BLIOTHÈQUE MUNICIPALE DE LYON. Pagină web. Disponibil: <https://www.bm-lyon.fr/>. [accesat 2024-04-27].
14. DMITRIC, E., *Promovarea valorilor europene în bibliotecile publice din RM*. 2016. Disponibil: <https://www.slideshare.net/slideshow/promovarea-valorilor-europene-n-bibliotecile-publice-din-rm-e-dmitric/60486271>. [accesat 2024-05-07].
15. *IPRE a organizat o sesiune de instruire pentru dezvoltarea abilităților digitale în rândul bibliotecarilor din Republica Moldova*. 2024. Disponibil: <https://ipre.md/2024/04/22/ipre-a-organizat-o-sesiune-de-instruire-pentru-dezvoltarea-abilitatilor-digitale-in-randul-bibliotecarilor-din-republica-moldova/>. [accesat 2024-06-08].

**ASPECTE TEORETICO-PRACTICE
PRIVIND UTILIZAREA TEHNOLOGIILOR
INFORMAȚIONALE MODERNE LA FORMAREA
ȘI DEZVOLTAREA PROFESIONALĂ A
FUNȚIONARILOR PUBLICI DIN CADRUL
AUTORITĂȚILOR PUBLICE LOCALE DE NIVELUL I ȘI II**

**THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECT FOR
FIRST AND SECOND LEVEL CIVIL SERVANTS
TRAINING AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT
OF THE LOCAL PUBLIC AUTHORITIES**

*Inna JOSAN,
șef adjunct al Direcției resurse umane,
Primăria municipiului Bălți,
consilier de stat de clasa a I-a*

SUMMARY

In the age of modern technologies, training and professional development of civil servants are essential to ensure an efficient and citizen-oriented public administration. The use of new technologies brings an innovative and accessible dimension to the learning process, facilitating the transfer of knowledge and the development of skills needed to address the complex challenges of the public sector.

Keywords: *profesional development, public servant, training and development, professional development plan and needs.*

Trăim în era digitală în care tehnologiile informaționale moderne au devenit o parte indispensabilă a vieții noastre cotidiene, influențând profund modul în care învățăm, lucrăm și ne dezvoltăm atât personal, cât și profesional. În contextul formării și dezvoltării profesionale, aceste tehnologii au deschis noi posibilități și oportunități pentru îmbunătățirea competențelor, creșterea performanței și adaptarea la schimbările rapide din mediul atât public, cât și privat.

În contextul formării și dezvoltării profesionale, tehnologiile informaționale moderne reprezintă un veritabil motor al transformării și progresului. Ele deschid noi orizonturi în învățare și înțelegere, oferind posibilități inovatoare de a naviga într-o lume în continuă schimbare și adaptare.

Henry Ford afirma că: „*Cine se oprește din învățat, îmbătrânește repede*”. Această înțelepciune atemporală subliniază importanța continuării procesului de învățare și dezvoltare pe tot parcursul vieții profesionale. În acest context, tehnologiile informaționale moderne devin esențiale în furnizarea unui mediu propice pentru

creșterea și îmbunătățirea abilităților profesionale, acestea fiind un catalizator esențial pentru schimbarea comportamentului și pentru evoluția profesională continuă. Ele oferă instrumente și resurse care să faciliteze învățarea personalizată, colaborarea eficientă și accesul la informație în timp real, contribuind astfel la dezvoltarea unei forțe de muncă mai pregătite și mai adaptabile.

Când vorbim despre utilizarea tehnologiilor informaționale moderne în formarea și dezvoltarea profesională în cadrul autorităților publice locale de nivelul I și II, există câteva aspecte specifice care merită atenție specială. În primul rând cadrul legal care reglementează politica statului în domeniul dezvoltării profesionale ale funcționarilor publici. Astfel, potrivit art. 37-38 din Legea nr. 158-XVI din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, funcționarul public are dreptul și obligația să își perfecționeze, în mod continuu, abilitățile și pregătirea profesională. Autoritatea publică asigură organizarea unui proces sistematic și planificat de formare și dezvoltare profesională continuă a funcționarilor publici, inclusiv a funcționarilor publici debutanți, care să includă:

- a) acumularea, aprofundarea și/sau actualizarea cunoștințelor;
- b) dezvoltarea abilităților și deprinderilor de muncă;
- c) modelarea atitudinilor profesionale, necesare pentru exercitarea eficientă a atribuțiilor de serviciu.

La organizarea procesului de formare și dezvoltare profesională continuă a funcționarilor publici, autoritatea publică are obligația:

- a) de a elabora planul anual de formare și dezvoltare profesională a personalului;
- b) de a asigura posibilități egale pentru toți funcționarii publici cu privire la instruirea atât în țară, cât și peste hotare;
- c) de a asigura participarea funcționarilor publici la activitățile de formare și dezvoltare profesională continuă relevante domeniilor de activitate, în vederea realizării necesităților de instruire identificate în baza evaluării performanțelor profesionale, precum și în vederea îndeplinirii optime a obiectivelor individuale de activitate, a sarcinilor și atribuțiilor de serviciu stipulate în fișa postului;
- d) de a asigura diverse activități de formare și dezvoltare profesională continuă cu o durată de cel puțin 40 de ore anual, după cum urmează:
 - cursuri de inițiere în funcția publică pentru fiecare funcționar public debutant, desfășurate în cadrul perioadei de probă sau în cel mult 6 luni de la confirmarea în funcția publică;
 - programe/cursuri de perfecționare profesională privind dezvoltarea competențelor manageriale și profesionale pentru funcționarii publici de conducere și pentru funcționarii publici de conducere de nivel superior;
 - programe/cursuri de perfecționare profesională privind dezvoltarea competențelor profesionale pentru funcționarii publici de execuție;
- e) de a prevedea în bugetul anual al autorității respective mijloace pentru finanțarea activităților de formare și dezvoltare profesională continuă a funcționarilor publici, în mărime de cel puțin 2% din fondul de salarizare, organizate de entitatea publică responsabilă de formarea și dezvoltarea profesională a personalului din administrația publică sau de alți prestatori de servicii de formare și dezvoltare profesională.

Modul de organizare și desfășurare a procesului de formare și dezvoltare profesională continuă a funcționarilor publici este reglementat de Hotărârea de Guvern nr. 201 din 11.07.2009 cu privire la punerea în aplicare a prevederilor Legii nr. 158-XVI din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Astfel, potrivit Regulamentului cu privire la dezvoltarea profesională continuă a funcționarilor publici, dezvoltarea profesională se realizează prin următoarele tipuri de instruire:

1) externă, care prevede că programele de instruire sînt realizate, de regulă, în mod centralizat pentru funcționarii publici din diferite autorități publice și este organizată/coordonată de către:

a) Cancelaria de Stat;

b) ministere, alte autorități publice, după caz, pentru specialiștii din autoritățile administrației publice locale și din alte autorități publice decît cele din subordine, care activează în domeniul de competență/specialitate;

c) alte entități, inclusiv partenerii de dezvoltare pentru diferite categorii de personal din autoritățile publice centrale și locale;

2) internă, care prevede că programele de instruire sînt realizate pentru propriul personal și este organizată de autoritatea publică, achiziționînd, în caz de necesitate, servicii de instruire;

3) autoinstruire, organizată de către fiecare funcționar public.

Instruirea externă se realizează prin diferite forme de dezvoltare profesională, organizate în țară sau în străinătate, inclusiv:

1) cursuri de instruire de diferită durată;

2) stagii;

3) seminare, ateliere, instruire la distanță, conferințe, mese rotunde etc. și alte forme de dezvoltare profesională.

Instruirea internă se realizează prin diferite forme, inclusiv:

1) instruire la locul de muncă:

a) ghidare, sub îndrumarea conducătorului direct sau a unui mentor, realizată pentru a facilita integrarea socioprofesională a funcționarului public debutant;

b) rotație pe posturi, antrenare (coaching), formare de focus-grup, stagii practice realizate pentru a dezvolta noi abilități și deprinderi necesare pentru exercitarea eficientă a sarcinilor de serviciu sau a unor sarcini/atribuții cu un grad ridicat de complexitate și diversitate față de cele exercitate anterior conform fișei postului”;

2) instruire în afara locului de muncă: seminare, ateliere, conferințe, mese rotunde și alte forme de dezvoltare profesională realizate de către specialiștii din cadrul autorității publice și/sau prestatorii serviciilor de instruire la tematici de interes major pentru autoritate.

Autoinstruirea se realizează prin diferite forme, inclusiv la locul de muncă.

Instruirea funcționarilor publici se efectuează cu întrerupere, fără întrerupere sau cu întrerupere parțială a muncii. Formele de dezvoltare profesională continuă se stabilesc de către autoritatea publică și, în cazul achiziționării serviciilor de instruire – de către prestatorul serviciilor de instruire, în funcție de gradul de complexitate a programelor de studii, în conformitate cu cerințele beneficiarului și în baza contractului încheiat cu acesta.

Activitățile de dezvoltare profesională se realizează prin diferite metode andragogice de instruire: prelegeri, prezentări, discuții, studii de caz, jocuri de afaceri, jocuri pe roluri și alte metode recomandate pentru utilizare în procesul de instruire a adulților.

Suplimentar, în afara cadrului legal, există o varietate de tehnologii informaționale moderne, care pot îmbogăți și îmbunătăți procesul de instruire și dezvoltare profesională a funcționarilor publici. Aceste tehnologii oferă modalități inovatoare de a livra conținutul educațional, de a evalua progresul și de a facilita colaborarea și comunicarea între participanți. În continuare, câteva dintre aceste tehnologii și modalități prin care acestea pot fi integrate în procesul de instruire andragogică a funcționarilor publici. Printre aceste, se enumeră:

1. PLATFORME DE INSTRUIRE ONLINE. Acestea permit accesul la materiale de învățare în orice moment și de oriunde, oferind cursuri online, module interactive și resurse suplimentare pentru studiu individual:

1.1. E-platforma pentru Guvernarea Locală (<https://e-platforma.calm.md>) este gestionată de către Congresul Autorităților Locale din Moldova (CALM). În cadrul e-platformei sunt oferite cursuri de instruire și servicii de suport online pentru reprezentanții autorităților publice locale și prestatorii de servicii de la nivel local. Totodată, e-platforma pune la dispoziția beneficiarilor un set structurat de resurse (acte normative, ghiduri, rapoarte, etc.) și alte instrumente online aferente domeniului administrației publice locale.

1.2. E-learning (www.iap.gov.md) platformă de instruire online gestionată de Institutul de Administrație Publică care prestează cursuri de dezvoltare profesională personalului din serviciul public în diferite formate: în sala de instruire / cu prezență fizică; online; mixt; e-curs.

1.3. Mlearn (<https://mlearn.gov.md>) platformă guvernamentală de instruire la distanță care reprezintă un mecanism eficient și modern de instruire prin crearea, dezvoltarea, punerea la dispoziție, precum și acordarea accesului la resursele de instruire, care duc la un mod mai bun, mai practic și mai inteligent de aplicare a competențelor digitale.

2. INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ (în continuare-AI) reprezintă un domeniu al informaticii care se ocupă cu dezvoltarea de sisteme și tehnologii capabile să simuleze inteligența umană. Aceasta include o varietate de tehnici și metode, cum ar fi învățarea automată (machine learning), rețelele neurale artificiale, procesarea limbajului natural, viziunea artificială și multe altele. Prin intermediul acestor tehnologii, sistemele AI sunt capabile să îndeplinească sarcini complexe, să înțeleagă și să interpreteze date, să ia decizii, să rezolve probleme și să interacționeze cu mediul înconjurător într-un mod inteligent. În contextul instruirii și dezvoltării profesionale a funcționarilor publici, inteligența artificială poate fi utilizată în mai multe moduri:

2.1. Personalizarea învățării: Sistemele AI pot analiza profilurile și performanțele individuale ale funcționarilor publici și să ofere conținut de învățare personalizat și recomandări adaptate nevoilor și preferințelor fiecăruia.

2.2. Evaluarea performanței: AI poate fi folosită pentru a evalua performanța funcționarilor publici în diverse domenii, precum competențele tehnice, abilitățile

de comunicare sau gestionarea timpului, oferind feedback obiectiv și sugestii de îmbunătățire.

2.3. Automatizarea proceselor administrative: AI poate fi utilizată pentru automatizarea sarcinilor administrative repetitive și rutiniere, cum ar fi procesarea documentelor, gestionarea datelor sau răspunsurile automate la întrebările frecvente.

2.4. Asistență în luarea deciziilor: Sistemele AI pot oferi suport în luarea deciziilor complexe prin analiza datelor și a informațiilor disponibile, identificând modele și tendințe și oferind recomandări bazate pe acestea.

2.5. Analiza datelor și prognozarea tendințelor: AI poate fi folosită pentru analiza datelor și a tendințelor în diverse domenii de interes pentru administrația publică locală, precum mobilitatea urbană, mediul înconjurător sau serviciile sociale, oferind informații valoroase pentru luarea deciziilor și planificarea strategică.

3. BIBLIOTECĂ ELECTRONICĂ – reprezintă o resursă informațională extrem de valoroasă și accesibilă, care poate contribui semnificativ la îmbunătățirea competențelor și a performanței individuale ale funcționarilor publici din diverse domenii. Ea oferă o gamă variată de materiale educaționale și de referință, accesibile în format electronic, care pot sprijini procesul de învățare continuă și de dezvoltare a abilităților profesionale.

Prin intermediul unei biblioteci electronice dedicate formării și dezvoltării profesionale, funcționarii publici pot avea acces la o varietate de resurse, cum ar fi cărți electronice, manuale, articole de specialitate, studii de caz, prezentări, seminarii online, materiale de instruire și documentare, acte administrative aprobate la nivel de autoritate publică locală, precum și practici judiciare. Aceste resurse pot acoperi o gamă largă de subiecte relevante pentru domeniul lor de activitate, inclusiv aspecte tehnice, legale, manageriale, de leadership, de comunicare și de dezvoltare personală și profesională.

4. QUIZ INTELECTUAL- o modalitate eficientă și distractivă de formare și dezvoltare profesională pentru funcționarii publici, oferindu-le oportunitatea de a-și testa cunoștințele, de a-și îmbunătăți abilitățile și de a-și extinde orizonturile în diverse domenii relevante intru exercitarea atribuțiilor de serviciu. Ca formă de organizare a unei formări de dezvoltare profesională, Quiz-ul ar trebui să acopere o varietate de subiecte relevante pentru funcționarii publici, inclusiv legislație, politică publică, management, tehnologie și alte domenii de interes. Selectarea temelor ar trebui să țină cont de nevoile și obiectivele de învățare ale participanților. Aceasta poate include întrebări de tip multiple choice, întrebări cu alegere multiplă, întrebări deschise sau întrebări de tip adevărat/fals pentru a testa diferite aspecte ale cunoștințelor și abilităților participanților. Quiz-ul poate fi organizat sub formă de competiție între participanți sau echipe, pentru a stimula implicarea și motivația acestora. Premiile și recunoașterea pot fi oferite celor care obțin cele mai bune rezultate, la fel pot fi integrate în programele de formare și dezvoltare profesională existente ale autorităților publice locale, oferind o modalitate suplimentară de consolidare a cunoștințelor și de sprijinire a dezvoltării continue a competențelor funcționarilor publici.

5. PODCAST-URI ȘI VIDEOCLIPURI EDUCAȚIONALE- o modalitate modernă de livrare a conținutului educațional care pot oferi funcționarilor publici acces

la discuții și analize detaliate despre legislația și politicile publice relevante pentru activitatea lor. Aceste podcast-uri pot acoperi subiecte precum procesul legislativ, reglementările sectoriale sau strategiile de politică publică, oferind funcționarilor publici oportunitatea de a-și îmbunătăți cunoștințele și abilitățile în domeniul juridic și administrativ. Videoclipurile educaționale pot fi utilizate pentru a oferi instrucțiuni practice și exemple de dezvoltare a abilităților de comunicare și negociere. Aceste videoclipuri pot include demonstrații de tehnici de comunicare eficientă, simulări de negocieri și studii de caz relevante pentru funcționarii publici care interacționează cu cetățenii sau cu alte instituții.

În acest context, tehnologiile informaționale moderne devin esențiale în furnizarea unui mediu propice pentru creșterea și îmbunătățirea abilităților profesionale, acestea fiind un catalizator esențial pentru această schimbare a comportamentului și pentru evoluția profesională continuă. Ele oferă instrumente și resurse care să faciliteze învățarea personalizată, colaborarea eficientă și accesul la informație în timp real, contribuind astfel la dezvoltarea unei forțe de muncă mai pregătite și mai adaptabile. Prin utilizarea platformelor de instruire online, inteligenței artificiale, bibliotecilor electronice, quiz-urilor intelectuale, podcast-urilor și videoclipurilor educaționale, funcționarii publici pot beneficia de metode moderne și eficiente de dezvoltare profesională, esențiale pentru o administrație publică performantă și orientată către nevoile cetățenilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. Legea nr. 158-XVI din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 230-232, art. 840;
2. Hotărârea de Guvern nr. 201 din 11.07.2009 privind punerea în aplicare a prevederilor Legii nr. 158-XVI din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. În: Monitorul Oficial nr. 55-56, art. 249;
3. Armstrong Michael. Managementul resurselor umane. Manual de practică. București, Editura CODECS, 2003;
4. Doicov E., Gheorghîță T. Dezvoltarea profesională a personalului din autoritatea publică: instruirea internă, ghid metodologic. Chișinău, 2011;
5. Blajin A., Roșcov M., Popa V., Țepordei A. Managementul resurselor umane. Ghidul autorităților publice locale. Chișinău, 2015;
6. Doicov E., Gheorghîță T. Realizarea activităților de informare/instruire a personalului din autoritatea publică prin prisma specificului de instruire a adulților. Recomandări metodice. Chișinău, 2010;
7. Raboca H. Formarea profesională a funcționarilor publici din cadrul instituțiilor publice locale din regiunea de nord-est. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, 2 (26) 2010;
8. Rita de Cássia Veiga Marriott, Patricia Lupion Torres. Handbook of Research on E-Learning Methodologies for Language Acquisition. Yahoo Jing, 2009, pg. 78-85.
9. Steve Wheeler. Learning and Development for a Digital World: Using Podcasts, Webinars, Blogs, and More to Drive Personal and Organizational Learning. <https://>

- elearningindustry.com/personal-development-and-lifelong-learning-with-podcast-courses (accesat la 08.05.2024);
10. David H. Rosenbloom, Robert S. Kravchuk și Richard M. Clerkin. *Public Administration: Understanding Management, Politics, and Law in the Public Sector*. Routledge, 2022, pg. 243-270.
 11. <https://mlearn.gov.md/?lang=ro> (accesat la data de 05.05.2024);
 12. <https://iap.gov.md/dezvoltare-profesional%C4%83/e-learning/despre-e-learning> (accesat la data de 05.05.2024);
 13. <https://e-platforma.calm.md/login/index.php> (accesat la data de 05.05.2024).

FORMAREA PROFESIONALĂ CONTINUĂ A CADRELOR DIDACTICE

CONTINUOUS PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHING STAFF

*Otilia Luminița MĂRGĂRIT,
doctorandă,
Universitatea de Stat din Moldova*

SUMMARY

Analysis and research have consistently highlighted in Romania, after 1990, the need to carry out at ministerial level projects aimed at the continuous training of teachers, in the context of frequent changes in the curriculum. Among the projects that have aimed at the continuous training of teachers, the most important are the „Didacticians” project and the 31 „CRED” project. The central objective of the „Didacticians” project was to develop professional skills for a number of 1500 higher education teachers, people who teach or who can teach the didactics of the specialty, who coordinate or who can coordinate pedagogical practice. The emergence, since 2012, of a new curricular model in primary and secondary schools, marked by a new paradigm on the skills-based focus of school curricula in these schools, has accentuated the need for relevant training courses, which provide practitioners with the necessary perspectives to understand and use the new school curricula.

Keywords: *curriculum, skills, teachers, training project, continuous training.*

Numeroase analize și cercetări au evidențiat nevoia derulării la nivel ministerial de proiecte care să vizeze formarea continuă a cadrelor didactice din România, în contextul frecventelor schimbări în plan curricular, prin asumarea actualei paradigme a educației adulților. Necesitatea unor cursuri realizate prin implicarea cadrelor didactice universitare din spațiul științelor educației a fost resimțită constant în ultimele decenii de către cadrele didactice din învățământul preuniversitar, dar în mod deosebit în etapele în care reforma învățământului a adus schimbări semnificative în ceea ce privește curriculumul sau strategiile didactice pe care erau solicitați să le valorifice, să le aplice. Dintre numeroasele proiecte derulate la nivel guvernamental în România, cele mai importante – dintre cele care și-au propus formarea continuă a cadrelor didactice – sunt proiectul „Didacticieni” (2011-2013), derulat pentru formarea didacticienilor din învățământul superior, și proiectul „CRED” (2017-2021), care își propune formarea dascălilor de gimnaziu și de la ciclul primar pentru utilizarea eficientă a noului curriculum pentru aceste cicluri de învățământ. Analiza de față își propune să evidențieze câteva aspecte importante, la nivel de finalități și de realizări ale celor două proiecte de formare continuă, cât și modul în care ele se completează, din perspectiva curriculumului, în susținerea cadrelor didactice înspre utilizarea eficientă a programelor școlare centrate pe competențe.

Proiectul „Curriculum relevant, educație deschisă pentru toți – CRED”

De la noul model curricular, la formarea profesorilor pentru învățământul primar și gimnazial. Apariția unui nou model curricular la ciclul primar și gimnazial, centrarea pe competențe a programelor școlare la aceste cicluri de învățământ, utilizarea unui model curricular în care competențele sunt puse în relație cu sugestiile de activități de învățare, nu cu conținuturile învățării, așa cum s-a întâmplat anterior și cum încă se întâmplă la liceu, absența unor programe semnificative de formare a cadrelor didactice, care să le ajute în înțelegerea și aplicarea noilor programe, au făcut ca toate aceste noi perspective să rămână doar noi sarcini în seama inspectorilor școlari sau a eforturilor personale ale cadrelor didactice de a înțelege și de a găsi căi de aplicare, iar rezultatele nu pot să fie decât pe măsură.

Proiectul „CRED” a fost lansat oficial la data de 14 noiembrie 2017, în prezența ministrului educației din România, Liviu Marian Pop, și a ministrului delegat pentru fonduri europene, Marius Nica, care au semnat în cadru festiv, la Palatul Parlamentului, contractul de finanțare. Obiectivul principal al proiectului strategic este abilitarea curriculară a unui număr de 55.000 cadre didactice din învățământul primar și gimnazial, cu un buget de aproximativ 42 milioane de euro. Prin datele prezentate oficial, proiectul se plasează pe primul loc în România, atât la numărul de profesori pe care își propune să-i formeze, cât și la valoarea de finanțare a proiectului. Conform datelor furnizate de site-ul proiectului, acesta își propune: „abilitarea curriculară/formarea a 55.000 cadre didactice din învățământul primar și gimnazial pentru o abordare metodologică centrată pe competențe cheie, în acord cu noul curriculum și adaptarea activităților de învățare la nevoile specifice ale fiecărui elev, inclusiv ale celor aflați în risc de abandon școlar; facilitarea predării-învățării centrate pe elev, mai exact, facilitarea învățării astfel încât să permită și să sprijine fiecare elev să progreseze în învățare, indiferent de posibilele dificultăți întâmpinate în învățare, indiferent de etnie, dizabilitate etc. Proiectarea și derularea predării-învățării centrate pe formarea de competențe în contextul noului cadru de referință al Curriculumului național dezvoltat prin proiect; abordarea integrată (în sensul realizării conexiunilor cu viața reală); asumarea de către profesori a unor roluri noi, facilitarea învățării în contexte nonformale și informale de educație; folosirea metodelor alternative de evaluare formativă; respectarea diversității; valorificarea orelor aflate la dispoziția profesorului (25%) în avantajul progresului fiecărui elev; proiectarea CDS valorificând nevoile, resursele și contextul cultural, social, economic local; revizuirea documentelor curriculare care vizează Programul „A doua șansă”. De la finalitățile programelor școlare, la finalitățile lecției – obiectivele operaționale și formarea de competențe. Reprezintă deja de câteva decenii un loc comun afirmația conform căreia orice disciplină școlară trebuie să se concentreze în toate etapele de proiectare curriculară sau didactică pe un cumul de valori care se cer a fi transmise și structurate la nivelul conștiinței și conduitei elevului. Acest adevărat avantaj de noi cunoștințe, abilități și atitudini sau valori cuprinde atât elemente explicite, care pot fi integrate în programele școlare, cât și elemente implicite, greu reperabile și programabile. Proiectarea efectivă a unei lecții trebuie să se realizeze pornind de la o serie de variabile, precum complexitatea conținutului, gradul de pregătire a elevilor, natura strategiilor aplicate, tipurile de lecții alese etc. Proiectul didactic trebuie să deschidă o cale de intra-

re progresivă a elevului în tainele cunoașterii, printr-o explorare deliberată a câmpului de posibilități și de cerințe ale diferitelor vârste. Demersul se cere susținut de proiectarea adecvată a unor secvențe relevante de instruire, în raport cu exigențele actuale ale procesului de învățământ.

O proiectare a lecției în vederea formării de competențe are nevoie, pentru a se dovedi un demers de succes, de evidențierea drumului care se dorește parcurs și de cheia de verificare a gradului de succes, la sfârșitul acesteia. În special pentru profesorii aflați la început de drum în profesia didactică, dar nu numai pentru aceștia, formularea de obiective operaționale prin care să fie vizate competențele din programele școlare reprezintă calea înspre asigurarea succesului lecției.

Exemplele pe care le prezentăm mai jos se doresc ilustrări ale demersurilor realizate în cadrul proiectului „CRED” prin care am încercat să aducem proiectarea didactică mai aproape de ceea ce se întâmplă în Occident, unde accentul se pune mai mult pe proiectarea secvențelor de instruire, mai puțin pe proiectarea de ansamblu a lecției, dar și să-i familiarizăm pe profesorii participanți la cursurile de formare cu elaborarea de obiective operaționale care să vizeze explicit formarea de competențe, pe elementele componente ale acesteia: cunoștințe, abilități și atitudini.

Exemplul nr. 1

Clasa: a V-a

Disciplina: Educație tehnologică și aplicații practice

Unitatea de învățare/Domeniul de conținut: Activități/ocupații/meserii

Conținutul învățării: Domenii: cultivarea plantelor, creșterea animalelor, prepararea și servirea alimentelor [1]

Tema: *Cultivarea plantelor*

Mediul de învățare: sala de clasă / cadrul unei sere

Tipul de lecție: mixtă

Competențele specifice vizate:

1.2. Identificarea unor date, mărimi, relații, procese și fenomene specifice matematicii și științelor în realizarea unui produs

3.2. Manifestarea abilității de a lucra individual și în echipe pentru rezolvarea unor probleme

Obiective operaționale în plan cognitiv (O1+O2), al formării de abilități (O3) și de atitudini (O4) (la sfârșitul orei, elevii vor fi capabili:)

-O1: să identifice, în urma vizionării unui film, factorii de mediu care influențează creșterea și dezvoltarea unei plante din sala de clasă, în timpul indicat de profesor;

-O2: să analizeze, în urma observării unor imagini, cel puțin trei efecte negative ale poluării asupra creșterii plantelor;

-O3: să calculeze corect necesarul de bulbi pentru o jardinieră cu dimensiunile date de profesor, în urma indicațiilor de plantare oferite pe plicul de prezentare a produsului;

-O4: să precizeze în cadrul unui joc de rol cel puțin două atitudini corecte/ incorecte pe care le-a avut față de florile cultivate în familie.

Exemplul nr. 2

Clasa: a V-a

Disciplina: Educație socială. Gândire critică și drepturile copilului

Unitatea de învățare: Argumentarea unui punct de vedere personal

Tema: Schimbul de opinii. Compararea opiniilor

Mediul de învățare: sala de clasă

Scopul lecției: Verificarea cunoștințelor privind susținerea părerii/ opiniei proprii și dobândirea de noi cunoștințe legate de schimbul de opinii

Tipul de lecție: mixtă

Competențele specifice vizate:

1.2. Formularea unor opinii, explicații, argumente simple pentru promovarea propriilor drepturi și responsabilități

Obiective operaționale în plan cognitiv (O1 și O3), al formării de abilități (O2) și de atitudini (O4) (*la sfârșitul orei, elevii vor fi capabili:*)

-O1: să identifice în diferite contexte elemente de asemănare și de deosebire a opiniilor exprimate de diferite persoane, referitor la același subiect, fără a fi ajutați;

-O2: să realizeze organizatoare grafice cu opinii comune, respectiv diferite, dintr-un text dat, pentru fiecare pereche de elevi care intră în dialog (cu ajutorul aplicației nr. 3, pag. 30 din manual);

-O3: să prezinte argumentativ în urma vizionării unui film modalitățile de susținere a unei opinii, în acord cu regulile învățate privind realizarea unui dialog;

-O4: să precizeze în cadrul unui joc de rol (de exemplu, „Copilul și telefonul”) cel puțin două atitudini corecte/incorecte pe care le-au avut referitor la folosirea telefonului în școală.

Exemplul nr. 3

Clasa: a II-a

Disciplina: Arte vizuale și abilități practice

Domeniul: Confecții și jucării

Conținutul învățării: Materiale și instrumente

Titlul lecției: Instrumente muzicale de jucărie

Mediul de învățare: sala de clasă

Durata: 50 minute

Tipul de lecție: formare de abilități și deprinderi practice

Competențele specifice vizate:

2.3. Realizarea de produse utile combinând materiale ușor de prelucrat și tehnici accesibile

Obiective operaționale în plan cognitiv (O1 și O2), al formării de abilități (O3) și de atitudini (O4) (*la sfârșitul orei, elevii vor fi capabili:*)

O1: să elaboreze o listă cu cel puțin șase instrumentele muzicale de jucărie care pot fi realizate de ei, pornind de la datele dintr-un text literar care prezintă instrumente muzicale asociate cântecului păsărilor;

O2: să identifice corect tehnicile de lucru utilizate în realizarea unui instrument muzical de jucărie, pe baza cunoștințelor teoretice acumulate;

O3: să realizeze împreună cu colegul de bancă un instrument muzical de jucărie, respectând toate etapele prezente pe fișa de lucru;

O4: să descrie în cadrul unei discuții cel puțin două sentimente trăite atunci când au utilizat în mod practic instrumentul confecționat.

În loc de concluzii...

Cercetările desfășurate în spațiul științelor educației, experiența dobândită anterior în calitate de cadru didactic în învățământul preuniversitar și de inspector școlar de specialitate, dar și dialogul purtat în ultimele două decenii cu cadrele didactice din învățământul preuniversitar din România mi-au reconfirmat importanța cursurilor de formare continuă prin care să fie clarificate aspectele conceptuale și să fie oferite modele operaționale pentru aplicarea noilor reglementări, exigențe curriculare sau privitoare la noi abordări privind strategiile didactice.

Totodată, activitatea în proiectul care a vizat formarea continuă a didacticienilor din învățământul superior a arătat faptul că prin participarea la cursuri derulate prin astfel de proiecte crește deopotrivă calitatea pregătirii studenților, viitoare cadre didactice, cât și calitatea activităților didactice din învățământul superior, în general, prin integrarea de către cadrele didactice din universități a noilor achiziții din didactică în activitățile curente de curs și seminar.

Bibliografie:

1. Cucuș, C., Opreș, D., *Suport de curs - Religie*, proiectul CRED, București, 2019;
2. *** *Programa școlară pentru disciplina Educație tehnologică și aplicații practice Clasele a V-a - a VIII-a*, Anexa nr. 2 la ordinul ministrului educației naționale nr. 3393 / 28.02.2017;
3. Neacșu, I. (coord.), Ciolan, L., Cristea, S., Moldovanu, M., Pânișoară, I.-O., Rafailă, E., *Metode de formare în „Didactica specialității”*, București, Editura Matrix Rom, 2013. 76 pag. (ISBN 978-973-755-958-6);
4. Opreș, D., Scheau, I., *Study regarding the usefulness of the computer assisted training in the educational activity*, Proceedings of EDULEARN15 Conference, 2015, pp. 5413-5418. Available at: <https://library.iated.org/view/OPRIS2015STU>;
5. Opreș, D., Scheau, I., *Adult education in contemporary society. An analysis of the specific situation in Romania*, Proceedings of EDULEARN15 Conference, 2015, pp. 8351-8357. Available at: <https://library.iated.org/view/OPRIS2015ADU>;
6. Voiculescu, F. (coord.), Bocoș, M., Potolea, D., Cucuș, C., Cozma, T., Manolescu, M., *Elaborarea programului de formare în domeniul didacticii specialității*, București, Editura Matrix Rom, 2013. 278 pag. (ISBN 978-973-755-957-9);
7. POSDRU Didactica (google.com) (accessed at 10.11.2021);
8. <http://didacticieni.ro/> (accessed at 06.10.2021);
9. <http://www.dppd.upb.ro/Calitate-inovare-comunicare-in-sistemul-de-formare-continua-a-didacticienilor-din-invatamantul-superior/> (accessed at 05.10.2021);
10. <https://www.edu.ro/proiecte-gestionate-de-unitatea-de-implementare-al-proiectelor-finan%C8%9Bate-din-fonduri-structurale> (accessed at 9.11.2021);
11. <https://www.educred.ro/eu-sunt-cred/despre-proiectul-cred/> (accessed at 10.11.2021);
12. <https://www.educred.ro/eu-sunt-cred/obiectivele-cred/> (accessed at 10.11.2021).

PROFESIOGRAMA CONDUCĂTORULUI ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ CENTRALĂ LA ETAPA CONTEMPORANĂ: CONDIȚII PENTRU PERFORMANȚĂ

THE PROFESSION CHART OF THE MANAGER IN THE CENTRAL PUBLIC ADMINISTRATION AT THE CONTEMPORARY STAGE: CONDITIONS FOR PERFORMANCE

*Aurelian LAVRIC,
doctor în istorie,
conferențiar universitar în Relații Internaționale*

SUMMARY

The process of consolidating and affirming a state formation recognized by the international community is a complicated and arduous one. In human history there have been cases of failed states that disappeared from the world arena. These are the ones who failed to carry out the state building process in a successful manner. In order for a state to assert itself as a successful one, it needs to set as its priority the formation of a team of leaders for the central public administration system, which will become the driving force of the state building process. In this context, it is necessary to direct the attention of those responsible for the professional training of civil servants towards the qualitative training, first of all, of the leaders who will access in the APC system. In particular, it is necessary a good selection and training of specialists in the Public Administration who access a lower-ranking management position – Head of a Service or a Section within a ministry or another public authority.

Keywords: *Professional profile, manager, leader, Central Public Administration, performance, state building, education, training, Institute of Public Administration*

Introducere

Procesul de consolidare și afirmare a unei formațiuni statale recunoscute de comunitatea internațională este unul complicat și anevoios. În istoria omenirii au existat cazuri de *state eșuate*, care au dispărut de pe arena mondială. Acestea sunt cele care nu au reușit să desfășoare într-o manieră de succes procesul de construcție statală (*state building*). Pentru ca un stat să se afirme ca unul de succes, este nevoie ca acesta să-și stabilească drept scop prioritar formarea unei tagme de *conducători* pentru sistemul de administrație publică centrală (APC), care să devină forța motrice a procesului de construcție statală. În acest context, este necesară orientarea atenției responsabililor de formarea profesională a funcționarilor publici spre instruirea calitativă în primul rând a conducătorilor care să ajungă în sistemul APC. Mai cu seamă, se impune o bună se-

lectare și pregătire a specialiștilor în Administrația Publică ce acced într-o funcție de conducere de rang inferior – șef de Serviciu sau de Secție.

Facultățile de Administrație Publică și instituțiile responsabile de formarea profesională continuă a funcționarilor publici (cum este Institutul de Administrare Publică din cadrul USM) trebuie să formeze specialiști în *Știința statului* (în construcția statală), să formeze adevărați *oameni de stat*. Viitorii conducători din APC, selectați riguros în baza unor aptitudini (a vocației sau talentului pentru activitatea în cauză), trebuie să-și însușască o gândire critică și creativă, metode de lucru care ar asigura condiții optime pentru performanță, un stil optim de conducere.

Trebuie făcută o distincție între funcțiile de conducere *politice* (funcțiile de demnitate publică: miniștri, secretari de stat, șefi ai Cabinetului ministrului ș. a.) și *funcțiile de conducere ale funcționarilor publici* – începând de la șefii de servicii și secții, și terminând cu secretarul general dintr-un minister. Într-o societate cu o cultură politică avansată, deținătorii funcțiilor de conducere de demnitate publică (politice) stabilesc prioritățile de dezvoltare, sarcini privind elaborarea și implementarea unor documente de politici strategice, proiectate pe perioade mai lungi de timp (persoanele în funcții de conducere din APC au sarcina de a organiza activitatea subordonaților din subdiviziuni în vederea elaborării proiectelor actelor normative). Se întâmplă însă ca, uneori, presați de apropierea alegerilor, conducătorii politici să se preocupe de rezultate pe termen cât mai scurt, care să fie raportate în cadrul unei noi campanii electorale. Totuși, prin maturizarea oamenilor politici, se ajunge la conștientizarea faptului că *un stat realizat, durabil* trebuie să aibă strategii pe mulți ani înainte, care să fie implementate indiferent de succesiunile la putere ale diverselor formațiuni politice. Un exemplu de o abordare strategică cu privire la construcția statală îl reprezintă China și alte state asiatice („tigrii asiatici”), care au asigurat consolidarea statului prin dezvoltare economică accelerată.

Un exemplu util pentru înțelegerea rolului tagmei conducătorilor unui popor ne-a fost oferit de istoricul și etnograful rus Lev Gumiliov. Referindu-se la procesul de etnogeneză a popoarelor, autorul rus introduce în uz termenul de „passionaritate”, respectiv pe cel de *passionarii*. „Passionaritatea este un indicator, care apare în urma unei mutații (a unui imbold passionar [sau „a împingerii passionarității”]) și care formează în interiorul unei populații un anumit număr de oameni, care au o dorință crescută de acțiune Noi îi numim pe asemenea oameni *passionarii*” [6], scria Lev Gumiliov. Astfel, în opinia sa, pasiunea conduce la formarea și dezvoltarea grupurilor etnice și determină traiectoriile lor istorice. Putem interpreta și dezvolta teoria lui Gumiliov în sensul că o populație devine popor dacă în sânul său se naște un număr de oameni de acțiune – conducători (lideri), care stimulează grupurile pe care le conduc să realizeze obiectivele întregii comunități. „Passionarii” lui Gumilev sunt cei care întruchipează această motivație interioară intensă (passionaritatea), propulsându-i pe consăngenii săi să întreprindă acțiuni semnificative și să modeleze istoria.

Această abordare este valabilă nu numai cu referire la procesul de etnogeneză, ci și la procesul de constituire și consolidare a unui stat: dacă poporul titular al statului va avea un număr suficient de conducători pasionați de construcția statală, statul respectiv se va afirma și va deveni o realitate durabilă în istoria umanității. Atâta timp cât vom avea conducători pasionați, dedicați slujirii Neamului – prin serviciul lor în instituțiile statu-

lui – vom avea țară. Pentru comunitățile care nu au unitate națională (trăind în dezbinare), care nu au o tagmă de lideri, este real pericolul de a fi subjugate de un alt popor, care va institui administrația sa pentru a le exploata și asimila. Au existat însă în istorie și cazuri când un popor – dezbinat și fără lideri – a invitat o tagmă de conducători (o elită) de peste hotare: de exemplu, invitarea lui Riurik și a „echipei” („drujinii”) sale varege în Rusia, unde acesta a înființat o dinastie conducătoare și a organizat o administrație de stat, a impus ordinea. Riurik a domnit între anii 862–879.

Istoria Moldovei ne oferă un caz asemănător, cu referire la acțiunea voievodului vlah (voloh) din Maramureș – Dragoș – care trecând munții Carpați spre Est, a „descălecat” – s-a stabilit pe meleagurile noastre (a domnit între anii 1347 – 1354): a înființat marca Moldova – o formațiune statală subordonată regelui Ungariei. Voievodul Bogdan a preluat puterea de la un urmaș al lui Dragoș (1359) și a obținut independența Moldovei față de Ungaria (într-o diplomă regală 2 februarie 1365 regele de atunci al Ungariei și Poloniei, Ludovic I de Anjou, supranumit „cel Mare”, acorda o compensație urmașilor lui Dragoș, ale căror proprietăți din Moldova fuseseră confiscate de Bogdan, noul voievod al statului moldav). Atât Dragoș, cât și Bogdan, cu căpitaniii lor militari și cu conducătorii lor administratori, care au efectuat opera de constituire a statului moldav, cu siguranță pot fi calificați drept *passionari*. Putem afirma că voievozii volohi au adus pe meleagurile moldave „statalitatea”: capacitatea de a governa, de a administra un teritoriu (de a-l face stat). Cu ceata de conducători (militari și administrativi) care i-au însoțit, voievozii volohi au dat un impuls întregii populații din spațiul de la Est de Carpați să se consolideze întru afirmarea statului său – Moldova.

Profesiograma conducătorului în APC

Pentru stabilirea profilului unui conducător eficient în APC este utilă folosirea noțiunii științifice *profesiogramă*. Conform definiției DEX, *profesiograma* – un termen de origine germană – este explicată ca o „Reprezentare cronologică detaliată a caracteristicilor unei activități profesionale sub aspectul solicitărilor fizice, psihice și al repausului într-o zi de muncă”. De asemenea, conform unei explicații „diferențiate”, termenul se explică drept „Elaborare a surselor de rezistență și de periclitate în legătură cu o profesiune în vederea orientării profesionale științifice” [4]. Printr-o ușoară extrapolare, termenul *profesiogramă* poate fi înțeles ca totalitatea calităților și aptitudinilor necesare unei persoane pentru a exercita o profesie. Stabilirea profesiogramei sau a profilului unei profesii este necesară în vederea unei mai bune selectări a persoanelor care vor fi angajate pentru exercitarea profesiei respective și pentru stabilirea unor programe de formare profesională, care să vizeze calitățile și aptitudinile necesare.

Specificul activității de conducător în APC ține de faptul că angajatul care exercită profesia în cauză trebuie să aibă câteva specializări: în domeniul de bază – al studiilor în care s-a specializat (de ex. Drept, Contabilitate, Comunicare ș.a.) și în domeniul general al Administrației Publice (cei care nu au absolvit o facultate sau un program de masterat în Administrație Publică au nevoie de o pregătire/calificare în acest domeniu).

Poate fi analizată profesiograma sau profilul conducătorului în APC, axată pe **patru piloni** sau care are patru **dimensiuni**:

- **Minte** => calitatea **Inteligență**: capacitatea de a organiza colectivul din subordine în vederea identificării de soluții la problemele de care se ocupă subdiviziunea sau instituția (autoritatea publică) în domeniul gestionat.

Capacitățile intelectuale presupun un bagaj de cunoștințe, care sunt obținute de funcționarul public în cadrul studiilor universitare, dar și o gândire creativă.

O problemă ce poate fi observată cu referire la conducătorii din APC ține de faptul că nu există o *facultate* în cadrul căreia studenții să poată însuși aptitudini de conducere în APC (pornim de la ideea că la instituțiile de învățământ cu profil economic, facultățile de Management pregătesc specialiști – manageri – pentru sectorul privat, care diferă de sectorul public).

Este important ca specialistul în conducerea din administrația publică să-și dezvolte capacități de organizare a subalternilor, așa încât împreună să realizeze sarcinile – să găsească soluții la problemele din domeniul pe care îl gestionează (ca autoritate publică – minister, agenție ș.a.). Conducătorul în APC trebuie să fie un intelectual, dar performanța sa depinde de felul în care reușește să-și însuflețească, să-și stimuleze subalternii, care prin calitățile lor intelectuale vor găsi soluții.

- **Inimă** => calitatea **Empatie/Compașiune**: capacitatea de a construi relații de lucru constructive în cadrul colectivului pe care îl conduce și din care face parte, capacitatea de a construi o atmosferă propice realizării obiectivelor subdiviziunii pe care o conduce. De asemenea, capacitatea de a se dedica poporului din care face parte, de a-l sluji cu tragere de inimă prin instituțiile sistemului de stat.

Pentru dezvoltarea calității Empatie/Compașiune, care este indisolubilă în construirea unor relații de serviciu colegiale, de încredere și trainice, este de ajutor Știința psihologică, dar nu numai. Unul dintre autorii care s-au remarcat pe acest aspect este Dale Carnegie [7].

Un aspect foarte important al activității conducătorului în APC **ține de** încă o calitate – aflată în strânsă legătură cu Empatia/Compașiunea: **Smerenia**. În capitolul intitulat „Personalitatea și grupul”, din volumul „Discuții populare despre psihologie”, academicianul rus A.V. Petrovskii menționa că „un om cu o stimă de sine ridicată, cu o stimă scăzută față de cei din preajmă și cu o stimă așteptată scăzută – este o personalitate din start conflictuală în confruntările cu alți oameni, înclinată să atribuie tuturor **uscăciune** sufletească, un nivel scăzut al înțelegerii calităților sale sufletești înalte ș.a.m.d.” [10]. O asemenea persoană cu siguranță nu va putea exercita în mod eficient atribuțiile unui conducător într-un colectiv din cadrul APC. Fiind o persoană conflictuală, dezechilibrată emoțional, ea va perturba activitatea persoanelor din subordine. Un conducător în APC are nevoie de **inteligentă emoțională** (cunoscută și sub numele de *coeficient emoțional*): capacitatea de a monitoriza propriile emoții și pe ale celor din jur, de a le eticheta în mod corespunzător și de a utiliza informații emoționale pentru a ghida gândirea și comportamentul.

Este incontestabil că persoana care exercită o funcție de conducere în APC trebuie să fie educată – în sensul că să cunoască regulile și cerințele de *politețe și bună cuviință*, sub aspectele: comportament, vorbire, ținută etc. [9].

Conducătorul în APC este o persoană care face parte dintr-o structură ierarhică: el trebuie să știe să conducă angajații din subordinea sa, dar și să se subordoneze superiorilor săi, asigurând buna funcționalitate a autorității publice. În fapt, numai o persoană care știe să se supună superiorilor săi ierarhici, va ști să conducă eficient persoanele din subordine.

- **Obraz => calitatea Caracter/Integritate:** capacitatea de a fi onest, incoruptibil, de a nu recurge la furturi – delapidări din banii publici (conducătorul din APC să nu fie complicele unor grupări criminale care fură din banii publici: a se vedea cazul devalizării Băncii de Economii, al concesionării aeroportului internațional Chișinău, al unor privatizări ale activelor publice în interesul unor grupări criminale ș.a.); cunoașterea și respectarea principiilor eticii și moralității.

La angajarea în serviciul public, funcționarii iau cunoștință de Codul de conduită a funcționarului public [2]. De asemenea, sunt preveniți despre faptul că poate fi supuși unei verificări privind integritatea. Este important ca funcționarii publici și mai ales conducătorii să fie integri nu de frica pedepsei, ci să conștientizeze dauna unor manifestări reprobabile. Acestea se răsfrâng atât asupra reputației – care odată compromisă, cu greu poate fi restabilită, cât și asupra stării sănătății.

Calitatea *Character* este strâns legată de noțiunile *voință* și *disciplină*. Un conducător este disciplinat și constituie un exemplu pentru subalterni în acest sens. Se știe că un conducător pasionat, dedicat activității sale, de regulă ajunge la birou mai devreme de începerea programului de lucru și iese mai târziu de încheierea acestuia.

- **Șira spinării/Coloana vertebrală => calitatea Demnitate:** capacitatea de a fi o personalitate dezvoltată, de a fi patriot, *devotat* poporului și țării, de a fi rezilient la presiuni distructive: de trădare a Patriei, a intereselor poporului și ale țării.

Cazul ideal, pentru un conducător de succes, este acela când demnitatea (sau puterea) oferită de funcție se întâlnește cu demnitatea și puterea de a conduce ale angajatului.

Încă în sistemele de învățământ primar și secundar copiii trebuie educați pentru de a fi demni de a avea țară. Așa o vor prețui.

În cadrul curriculumelor programelor de studii în învățământul terțiar – de licență și masterat în Administrație Publică – ar putea fi abordate aspecte din istoria statului: mai ales, să se explice misiunea statului și felul cum ea a fost realizată de-a lungul secolelor (funcționarii publici să înțeleagă pentru ce avem nevoie de propriul nostru stat).

Nu am inclus în această listă de calități **Harisma**, cu toate că un conducător, de obicei, o are. Putem să admitem însă că această calitate ține mai mult de persoanele care exercită funcții politice – de demnitate publică.

Acestea sunt calitățile și capacitățile de bază din profesiograma sau profilul unui conducător din APC. Ele trebuie dezvoltate prin educație și formare, iar acesta trebuie să fie un obiectiv prioritar pentru autoritățile statului. Un conducător în APC trebuie să fie *intelligent, empatic, integru, demn* ș.a.. Desigur, fiecare dintre aceste calități are un conținut mai amplu, reperele principale ale căruia trebuie să se regăsească în programele cursurilor de formare și în curriculumele programelor de masterat în Administrație Publică.

În abordarea tematicii legate de profesiograma conducătorului în APC este utilă compararea profilului conducătorilor din sectorul civil – al APC – cu profilul conducătorilor militari. Multe dintre principiile și abordările care stau la baza activității militare pot fi preluate de conducătorii din sectorul civil/public. În acest sens, pot fi utili mai mulți autori: Sun Tzu [11], Niccolo Machiavelli [8] (poate fi utilizată și lucrarea sa „Principele”, cu toate că aceasta se constituie într-un manual pentru conducători po-

litici), Aleksandr Suvorov [12] și alții. De asemenea, în pregătirea conducătorilor din APC trebuie să se țină cont de elaborările, viziunile și teoriile din Știința Managementului – care este încadrată în Științele Economice. Elaborările ce vizează leadership-ul trebuie folosite în cea mai mare măsură de către conducătorii din APC [3]; [5].

Un element obligatoriu pentru formarea noilor cadre de conducere este *mentoratul*. El este prevăzut în Legea Nr. 158, din 04-07-2008, cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [1] și trebuie folosit plenar. Prin observarea unor modele veritabile de conducători, novicii în această activitate vor putea însuși mai bine calitățile și aptitudinile necesare pentru asigurarea performanței în profesia aleasă.

Concluzii și recomandări

Un proverb moldovenesc zice că „Peștele de la cap se strică”. Parafrazându-l, putem afirma că printr-o conducere administrativă eficientă, performantă, un stat se poate afirma și se poate consolida, devenind un subiect (nu un obiect – de împărțit de către marile puteri) al relațiilor geopolitice. Cu toate că aderarea la Uniunea Europeană presupune cedarea – către structurile comunitare de la Bruxelles – a unei părți din suveranitatea statului care aderă, este greșit să se creadă că statele membre ale UE sunt guvernate de la Bruxelles, deci nu au nevoie de capacități de bună guvernare. Dimpotrivă, procesul de aderare solicită eficientizarea sistemului APC prin reformare/îmbunătățire.

Un popor care nu se poate conduce și nu învață arta conducerii, nu merită să aibă propriul stat. În contextul reformei APC se impune acordarea unei atenții sporite bune pregătiri a corpului de conducători din APC.

În urma efectuării studiului cu privire la profesiograma conducătorului din APC la etapa contemporană, sub aspectul condițiilor necesare pentru performanță, pot fi trase următoarele **concluzii**:

1. Grigore Vieru afirma cândva: „Cât caracter, atâta țară”. Parafrazându-l, putem menționa: *Câtă capacitate de a ne conduce, atâta stat*. Capacitatea de a ne conduce se exercită prin oameni cu vocație (talent) și pregătire profesională în acest sens.
2. Conducătorii din APC trebuie să fie forța motrice a construcției statale, a dezvoltării durabile a Republicii Moldova.
3. Pentru o pregătire bună a cadrelor de conducere pentru APC este necesară crearea unor condiții optime în acest sens.

De asemenea, în urma analizei problematicei pregătirii cadrelor de conducere din APC pot fi examinate următoarele **recomandări**:

1. Este necesară o selectare mai riguroasă a persoanelor cu vocație, cu talent pentru a exercita funcții de conducere în APC, în vederea pregătirii profesionale calitative;
2. Este utilă axarea curriculumelor universitare (masterat, licență și doctorat) la specialitatea Administrație Publică pe pregătirea *conducătorilor* pentru sistemul APC (după modelul facultăților de Management de la instituțiile cu profil economic, unde însă pregătirea vizează domeniul afacerilor – cel privat, opus domeniului public);
3. Poate fi examinată ideea ca absolvenții cu studii în domeniul Administrației Publice (cu specializare în conducerea în administrație publică) – să fie incluși într-o bază de date a Guvernului (rezerva cadrelor de conducere a AP), să devină o tagmă a profesioniștilor în construcția statală, o forță motrice a dezvoltării statale;
4. Institutul de Administrare Publică să fie reformat prin instituirea în statele de

personal a unor unități de cercetători științifici în domeniul Administrației Publice, care să abordeze din punct de vedere științific problema construcției statale și a pregătirii conducătorilor pentru sistemul APC, dar și alte tematici;

5. Instituirea de către Institutul de Administrare Publică a USM a unui program de masterat pentru viitorii conducători din APC: stabilirea de către Guvern, drept condiție a ocupării unei funcții de conducere, ca angajatul ce a acces într-o funcție de conducere să aprobe un program de masterat în Administrație Publică – specializat pentru conducătorii din APC.

6. Poate fi examinată posibilitatea creării unei Agenții Naționale a Funcționarilor Publici (după modelul României), care să țină evidența „rezervei de cadre”. Eventual, noua Agenție ar putea prelua atribuțiile Direcției administrație publică din cadrul Cancelariei de Stat din Republica Moldova, care are rolul de a crea cadrul general pentru definirea priorităților de activitate a Guvernului, oferind suport metodologic și organizatoric pentru sistemul de planificare și care se ocupă de coordonarea activității oficiilor teritoriale ale Guvernului, contribuie la eficientizarea activității administrative și la implementarea politicilor publice.

Un popor care prin voia destinului a reușit să-și (re)dobândească propriul stat, dar care nu demonstrează capacitatea de a se conduce eficient, printr-o tagmă de conducători ai APC talentați și bine instruiți, riscă să ofere umanității exemplul unui *stat eșuat*. Capacitatea unui popor de a se conduce se exercită prin tagma de conducători – oameni de stat, persoane care corespund unui profil, unor calități și competențe care au fost scoase în evidență mai sus. Cei care ajung în această tagmă trebuie să fie o elită a țării – profesioniști în domeniul conducerii de stat (**în sectorul public – al APC**).

Referințe bibliografice:

1. LEGE Nr. 158 din 04-07-2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143046&lang=ro#, accesat: 24.05.2024.
2. LEGEA Nr. 25 din 22-02-2008 privind Codul de conduită a funcționarului public, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107130&lang=ro#, accesat: 24.05.2024.
3. Bennis Warren, Nanus Burt, Liderii. Strategii pentru preluarea conducerii, Business Tech International Press, București, 240 pag.
4. DEX <https://dexonline.ro/definitie/profesiogram%C4%83>, accesat 23.05.2024.
5. Gell Anthony, Cartea de leadership. Cum să te conduci pe tine, echipa ta și organizația ta mai departe decât ai crezut că este posibil, ACT și Politron, București, 2017, 448 pag.
6. Гумилев Лев, От Руси к России, Издательство АСТ, Москва, 2008, 412 стр., стр. 18.
7. Карнеги Дейл, Как завоёвывать друзей и оказывать влияние на людей, Издательство Прогресс - Высшая Школа, Москва, 1990, 282 стр.
8. Machiavelli Niccolo, Arta războiului, Editura Cartex, București, 2017, 200 pag.
9. Munteanu Delia, Politețe și bună cuviință, Editura Ramida, București, 1992, 94 pag.
10. Петровский А.В., Популярные беседы о психологии, Издательство Педагогика, Москва, 1983, 224 стр., стр. 103.

11. Tzu Sun, Arta războiului, Editura Antet, f.a., București, 95 pag.
12. Суворов Александр, Военная наука - наука побеждать, Издательство ЭКСМО, Москва, 2015, 126 стр.

Bibliografia:

1. LEGEA Nr. 158 din 04-07-2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143046&lang=ro# , accesat: 24.05.2024.
2. LEGEA Nr. 25 din 22-02-2008 privind Codul de conduită a funcționarului public, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107130&lang=ro# , accesat: 24.05.2024.
3. Bennis Warren, Nanus Burt, Liderii. Strategii pentru preluarea conducerii, Business Tech International Press, București, 240 pag.
4. DEX <https://dexonline.ro/definitie/profesiogram%C4%83>, accesat 23.05.2024.
5. Gell Anthony, Cartea de leadership. Cum să te conduci pe tine, echipa ta și organizația ta mai departe decât ai crezut că este posibil, ACT și Politron, București, 2017, 448 pag.
6. Гумилев Лев, *От Руси к России*, Издательство АСТ, Москва, 2008, 412 стр.
7. Карнеги Дейл, *Как завоёвывать друзей и оказывать влияние на людей*, Издательство Прогресс - Высшая Школа, Москва, 1990, 282 стр.
8. Machiavelli Niccolo, Arta războiului, Editura Cartex, București, 2017, 200 pag.
9. Munteanu Delia, Politețe și bună cuviință, Editura Ramida, București, 1992, 94 pag.
10. Петровский А.В., *Популярные беседы о психологии*, Издательство Педагогика, Москва, 1983, 224 стр.
11. Tzu Sun, Arta războiului, Editura Antet, f.a., București, 95 pag.
12. Суворов Александр, Военная наука - наука побеждать, Издательство ЭКСМО, Москва, 2015, 126 стр.

ARDEREA PROFESIONALĂ A ASISTENTULUI SOCIAL COMUNITAR

THE PROFESSIONAL BURNOUT OF THE COMMUNITY SOCIAL ASSISTANT

Tatiana GRIBINCEA,
doctor, conferențiar universitar,
USPEE „Constantin Stere”, Șef Catedra

SUMMARY

The subject of professional life has been constantly in the attention of researchers, studies in this field intensifying, particularly, in the last decade. The frequent changes in today's society induce new demands on the activity of social workers, which is complex and diverse, or the public administration is subject to large-scale reforms as a result of the country's transition to a free market economy and social development, which requires increasingly in-depth skills and well-established human resources policies. As an essential component of the public administration, social workers are called to implement the legal provisions in order to achieve the specific competences of the authorities or public institutions of which they are a part, having the obligation to provide citizens with a quality public service

Keywords: *professional burnout, social workers, organizational factors, professional experience, psychosocial risks, burnout syndrome*

Astfel, atât satisfacerea nevoilor cotidiene ale colectivității, cât și obligația de a respecta etica profesională, rămâne finalitatea esențială a asistenților sociali chemați să-și exercite prerogativele de putere publică. Din acest motiv, stresul constituie o adevărată provocare.

Prin urmare, în prezent, stresul profesional reprezintă un subiect actual, atât la nivel internațional, cât și național, care reduce abilitățile și performanțele asistenților sociali, influențând astfel calitatea rezultatelor personale, cât și ale instituției în general. În acest sens, funcția publică constituie în același timp o sursă importantă de riscuri psihosociale și locul ideal pentru abordarea lor în vederea protecției sănătății și stării de bine a lucrătorilor din cadrul administrației publice.

Pentru a atinge obiectivele prevăzute în Planul Național de Dezvoltare pentru anii 2023-2025 și Planul de acțiuni al Guvernului pentru anul 2023, este necesar ca instituțiile administrației publice să demonstreze capacitate de planificare, alocare a resurselor necesare și realizare a unui set complex de acțiuni, succesul cărora depinde de capacitatea administrativă și, îndeosebi, de competența profesională și motivația asistenților sociali.

Astfel, atât politica comunitară, europeană și internațională în domeniul sănătății și securității în muncă, cât și politicile naționale sunt obligate să se adapteze cerințelor și riscurilor profesionale noi în vederea promovării confortului în muncă, care trebuie să fie de natură fizică, psihică și socială, asigurând nu numai absența îmbolnăvirilor profe-

sionale și a accidentelor, dar și starea de confort fizic, psihic și psihosocial.

Scopul prezentului studiu constă în studierea sindromului de ardere profesională la asistenții sociali și analiza căilor de depășire a acestuia.

Principalele obiective de bază al prezentului studiu constau în:

- cercetarea reflecțiilor teoretice din literatura de specialitate cu privire la fenomenul arderii profesionale;

- identificarea și analiza factorilor determinanți în declanșarea arderii emoționale în activitatea persoanelor angajate de autoritățile publice;

- impactul particularităților ce predispun la arderea emoțională asupra activității profesionale și a stării de sănătate fizică și psihologică a asistenților sociali;

Problema științifică importantă soluționată rezidă în elaborarea unor strategii co-respunzătoare de prevenție și diminuare a epuizării profesionale a asistenților sociali.

Materiale și metode. Au fost aplicate metodele de cercetare: descriptivă, analitică, observațională, caz-control, pentru a depista factorii de risc în dezvoltarea sindromului burnout; instrumente de cercetare: chestionare specifice; teste psihologice.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Prezenta cercetare aduce o analiză a reflecțiilor teoretice cu privire la arderea profesională a asistenților sociali, care a evidențiat faptul că asupra activității profesionale a persoanelor angajate de autoritățile publice influențează o serie de factori psihologici, sociali și fizici în declanșarea arderii profesionale.

A fost realizat un studiu teoretico-empiric cu referire la sindromul arderii emoționale a asistenților sociali. Totodată, a fost stabilit gradul de afectare a asistenților sociali de sindromul arderii emoționale și identificate particularitățile ce predispun la arderea emoțională asupra activității profesionale și a stării de sănătate fizică și psihologică a asistenților sociali în raport cu tipul de temperament, nivelul stresului, stagiul, vârsta și satisfacția în muncă.

Nu în ultimul rând, a fost determinat profilul psihologic al asistentului social predispus spre ardere profesională.

Astfel, rezultatele obținute rezidă în elaborarea recomandărilor de prevenire și diminuare a epuizării profesionale a asistenților sociali.

În cercetarea de față vom încerca să identificăm și analizăm factorii cu frecvența cea mai mare care generează dezvoltarea arderii profesionale la asistenții sociali, după cum urmează.

Factorii generali sunt un grup de variabile care descriu subiecții cuprinși în studii [2].

Astfel, în urma cercetărilor numeroase, au fost identificate aceste variabile, care au o deosebită importanță și impact în generarea arderii profesionale la asistenții sociali: stagiul profesional al specialistului, tipul instituției în care activează subiectul cercetat.

Stagiul profesional. Cercetările făcute în literatura de specialitate demonstrează diferite rezultate în ceea ce privește apariția sindromului burnout.

Studiile arată faptul că nu există legătură semnificativă între stagiul profesional și arderea profesională. [4]. Din momentul în care creșterea pe scara profesională este importantă pentru subiecți, s-a stabilit că relația dintre stagiul și burnout este negativă, iar în caz de insatisfacție în muncă, stagiul contribuie la „arderea” angajaților [5].

Astfel, considerăm că asistenții sociali debutanți sunt expuși unui nivel de stres mai

ridicat, decât asistenții sociali cu zeci de ani experiență. Această părere o putem argumenta prin faptul că asistenții sociali debutanți se ciocnesc cu șocul emoțional, în care realitatea nu coincide cu așteptările lor, pe când la angajații cu un stagiul mai mare, apariția arderii profesionale este corelată cu nivelul satisfacției în muncă.

Tipul instituției în care activează subiectul cercetat. Asistenții sociali prezintă valori mai ridicate ale sindromului burnout, în comparație cu angajații care activează în domeniul privat. Acest fapt nu este numai de veniturile mici din sistemul public, conform Legii nr. 270 din 23.11.2018 care are ca obiect de reglementare stabilirea unui sistem unitar de salarizare în sectorul bugetar, ci și de nevalorificarea potențialului intelectual și profesional la cote maxime. e. [6, p. 2], [7, p. 176].

Factorii organizaționali. Considerăm că factorii organizaționali sunt corelați concomitent cu cei individuali, or un management corect și adecvat efectuat de către directorii instituțiilor publice pot contribui nemijlocit la diminuarea sau chiar evitarea apariției epuizării profesionale.

Cei mai importanți factori organizaționali, ce pot duce la apariția sindromului burnout sunt: suprasolicitarea cu diverse responsabilități la locul de muncă, conflictul de rol și ambiguitatea acestuia, lipsa suportului social, satisfacția în muncă, raportul neadecvat dintre muncă prestată și venituri, stresul, și nu în ultimul rând, absența concediului în perioada dorită.

Factorii personali. Am menționat mai sus că personalitatea asistentului social joacă un rol decisiv în procesul stresului profesional. În figura 1, am arătat un model teoretic propus de Bolger și Zuckerman (1995), Kiewitz (2002), pentru studiul personalității în procesul stresului, prin care angajatul poate experimenta un eveniment stresant („expunerea”) sau manifesta reacții emoționale sau fizice la un eveniment stresant („reactivitatea”). Conform celor relatate, considerăm că pentru unii asistenți sociali, problemele de serviciu constituie adevărate provocări, iar pentru alții acestea sunt percepute ca niște amenințări. Cei din primul eșalon, vor fi motivați întru identificarea de soluții în vederea gestionării problemelor, iar celălalt eșalon va reacționa la stres, dezvoltând sindromul burnout.

Până în prezent, nu există un tablou consensual al persoanei cu predispoziții la sindromul burnout, subliniindu-se doar hipersensibilitatea unor indivizi empatici la nevoile altora, identificându-se însă o sumă de factori personali, general acceptați, ce pot favoriza dezvoltarea sindromului burnout: imaginea de sine, locus-ul de control, tipul A de personalitate [4, p. 31].

Din cele relatate mai sus, putem concluziona că arderea profesională a asistentului social este determinată de o serie de factori intrinseci profesiei, individuali și determinați de mediul organizațional. Ținem să menționăm că apariția sindromului burnout la asistenții sociali este generată de complexitatea factorilor descriși anterior, certe circumstanțe și cauze.

Alături de factorii amintiți anterior, contextul actual în Republica Moldova cu un război la hotar și cifre record la prețuri și tarife, la care se adaugă criza energetică, generează noi surse de stres, precum dificultatea delimitării vieții personale de cea profesională a asistenților sociali. Stresul reprezintă una dintre cauzele zilelor de lucru pierdute, care duce nemijlocit la nemotivarea angajaților din domeniul public, și asta ar fi doar una din consecințele arderii profesionale la asistenții sociali.

În general, stresul afectează imaginea administrației publice. Problema stresului profesional nu poate fi evitată și nicidecum nu va dispărea curând, cu atât mai mult în condițiile actuale, ci va duce nemijlocit la o acutizare fără precedent a fenomenului de burnout. În aceste condiții, impactul acestuia este resimțit nu doar în viața profesională, ci afectează și viața personală a angajaților.

Prin tematica abordată, ne-am propus să subliniem necesitatea conștientizării consecințelor arderii profesionale la asistenții sociali și găsirii celor mai bune soluții pentru a combate acest fenomen.

Astfel, organizațiile consideră, de cele mai multe ori, că sindromul burnout este problema personală a individului. Managerii consideră de cele mai multe ori că „dacă te simți extenuat, atunci tu ești cel care are o problemă”. Cu toate că consecințele sindromului sunt foarte vizibile și în întregul mediu de lucru, totuși prețul individual al fiecărui angajat pentru arderea profesională atinge cote maxime.

Este cert faptul că fenomenul burnout afectează sănătatea, stima de sine, creează tensiuni în relațiile cu familia, cu prietenii și colegii de lucru, duce nemijlocit la diminuarea performanței activității asistentului social prin starea de absență acestuia de la serviciu. Costurile financiare pe termen scurt sunt și ele mari, în sensul că instituția publică cheltuie sume considerabile pentru achitarea buletinelor de boală a specialiștilor. Dacă ne referim pe termen lung, atunci menționăm faptul că costul arderii profesionale la asistenții sociali se reflectă și asupra beneficiarilor serviciilor publice, care au avut parte de o deservire și prestare a serviciilor de o calitate proastă. Anume din aceste considerente, arderea profesională a acestor categorii de angajați din domeniul public trebuie prevenită, ci nu ignorată.

Consecințele arderii profesionale la asistenții sociali le putem identifica atât la nivel individual, cât și la nivel organizațional. Prin urmare, *scăderea autoaprecierii* este rezultatul conștientizării eșecului, a incapacității de a face față situației și nerealizării așteptărilor proprii. Crește iritabilitatea, iar frustrările, chiar și cele minore, pot duce la o explozie de furie. Victimele arderii emoționale sunt nerăbdătoare, prea critice, suspicioase și sunt convinse că toată lumea vrea să le facă viața dificilă [49,167].

Atunci când un angajat din domeniul public este afectat de arderea emoțională, beneficiarul serviciului public își dă seama imediat prin comportamentul acestuia, deoarece, în situațiile de criză, angajatul prezintă mai multe acțiuni inadecvate, precum ridicarea tonului vocii în exercitarea atribuțiilor de muncă, scapă greșeli în completarea documentelor, nu manifestă interes pentru îndeplinirea atribuțiilor de serviciu etc.

Prin urmare, asistenții sociali când devin „arși” în fața presiunilor de muncă scade cantitatea și calitatea a ceea ce presupune un serviciu public stabil, profesionist,

transparent, eficient și imparțial, în interesul cetățenilor, precum și al autorităților și instituțiilor publice din administrația publică centrală și locală.

Am menționat ceva mai sus că arderea profesională poate fi „contagioasă”, iar acum vom încerca să dezvoltăm și argumentăm această idee, prin faptul că angajații serviciului public pot deveni conflictogeni, ceea ce duce nemijlocit la afectarea colegilor de muncă.

Această „contaminare” se răsfrânge și asupra *relațiilor interpersonale*, prin faptul că asistenții sociali aduc problemele de serviciu acasă or prietenilor. În contextul în care prietenii sau membrii de familie refuză să-i asculte, aceștia din urmă dezvoltă negativis-

mul. Astfel, lipsa de înțelegere afectează relațiile asistenților sociali cu persoanele dragi, iar astfel de comportament doar poate înrăutăți situația în viața lor personală, cauzând probleme în familie, depresie, chiar și divorț.

Autoritățile și instituțiile publice din administrația publică centrală și locală nu recunosc impactul arderii profesionale la asistenții sociali. De cele mai multe ori, această problemă este neglijată, iar angajații pur și simplu renunță la carieră în general, prin demisie, chiar dacă această profesie a fost cândva o identificare personală. Astfel, se explică *exodul* mare al angajaților din domeniul public și lipsa enormă a funcțiilor publice vacante, deoarece și tinerii specialiști refuză să lucreze în domeniul public. .

Alți specialiști, deși sunt afectați de arderea profesională, continuă să lucreze, însă, cu regret, calitatea muncii prestate de către aceștia lasă de dorit, or *rata de boală* este destul de mare, ceea ce conduce la *absenteismul* de la serviciu. În acest sens, este important să distingem absența temporară și absența permanentă. Cea temporară poate fi scurtă și repetată, care apare la începutul fazei de burnout, iar cea permanentă deja ne vorbește despre arderea profesională ca proces.

În conformitate cu cele expuse, putem concluziona că sindromul burnout reprezintă o stare avansată de epuizare emoțională, fizică și psihică dată de stresul de la locul de muncă al asistenților sociali, care acționează pe termen lung, diminuând capacitatea de lucru și afectând performanțele specialiștilor din domeniul public, ducând chiar la pierderea capacității de muncă, parțială sau totală.

Fenomenul arderii profesionale reprezintă un model delicat de simptome, comportament și atitudini, acesta fiind individuale pentru fiecare persoană.

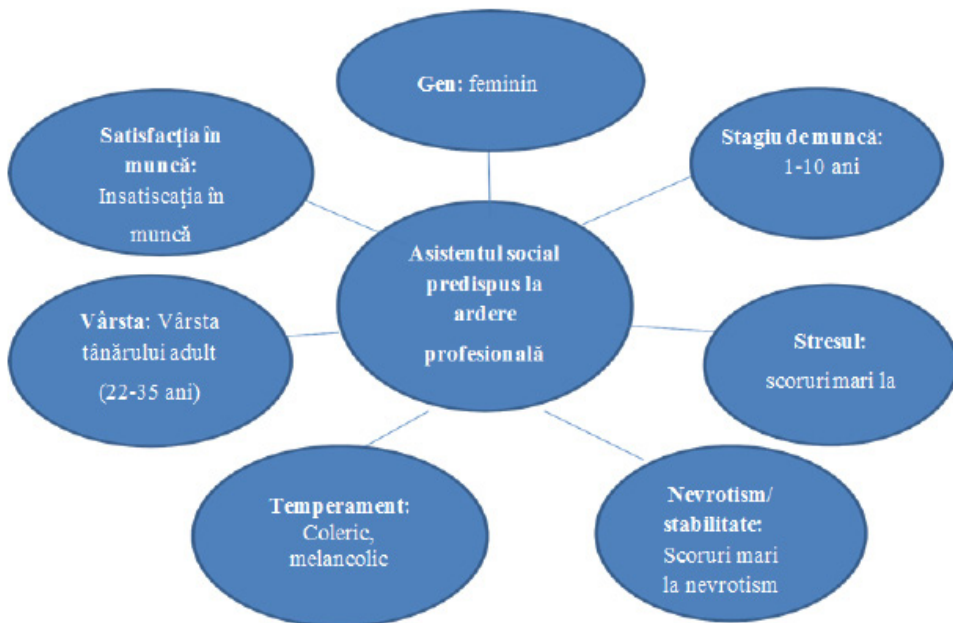

Fig. 1. Profilul psihologic al asistentului social predisus sindromului arderii profesionale

Cu privire la cele menționate asupra, putem concluziona următoarele.

Cu atât mai mult, unele persoane încearcă să mascheze simptomele proprii sub forma unor probleme psihosomatice. Însă, datorită profilului elaborat de noi, va fi mult mai simplu să diagnosticăm sindromul arderii profesionale și să contribuim la diminuarea acestuia.

Ținând cont de raporturile sociale la care participă zilnic asistenții sociali, obligația respectării îndatoririlor de serviciu, acceptarea salariului relativ mic, nu este de mirare faptul că majoritatea din ei, pe parcursul carierei, se confruntă cu arderea profesională. Deși regăsim personal angajat în administrația publică satisfăcut de munca depusă și rezultatul acesteia, cu toate acestea, există factori la nivel instituțional care pot compromite și pune în pericol profesia. De aceea, suntem de părerea că un management eficient rămâne a fi un instrument viabil în prevenirea epuizării emoționale înainte de a se produce „arderea”.

Informația acumulată pe parcursul lucrării respective demonstrează că sindromul arderii profesionale afectează considerabil asistenții sociali. Punctul de reper rămâne a fi supra-responsabilizarea acestora, care se datorează dorinței de a avea o imagine și un statut mai bun în vederea realizării profesionale în domeniul public. Astfel, datorită acestei suprasolicitări, obligațiunile de serviciu devin mai complexe și urgente, iar capacitatea de reacționa corespunzător se pierde.

În primul rând, emoțiile reprezintă nu altceva, decât reflectarea psihică a atitudinii persoanei față de lumea înconjurătoare, iar atât timp cât ele sunt pozitive, acestea rezonază cu de cei din jur în vederea creării relațiilor interpersonale și satisfacției profesionale. Este cert că funcția publică, datorită complexității sale, formează în timp dezvoltarea anumitor tendințe comportamentale afective fie constructive, fie distructive al angajatului din domeniul public.

Activitatea asistenților sociali presupune și un nivel înalt de stres, iar o noutate pentru țara noastră este abordarea acestei probleme din alt spectru, și anume prezența la asistenții sociali a sindromului arderii profesionale. În acest context, probleme respectivă este una foarte actuală, cercetarea desfășurată fiind oportună.

În rezultatul acestei cercetări, a fost determinat gradul de ardere profesională a asistenților sociali, au fost analizați factorii care condiționează apariția și dezvoltarea sindromului arderii profesionale la asistenții sociali, precum și consecințele arderii profesionale a asistenților sociali, fapt ce a permis identificarea profilului psihologic al asistentului social predispus arderii emoționale.

Analiza rezultatelor teoretice și practice ne permit să formulăm următoarele *concluzii generale*:

1. Gradul de ardere profesională/emoțională a asistenților sociali chestionați este suficient de mare, de unde rezultă că reprezintă una dintre cele mai mari provocări ale asistenților sociali la ziua de astăzi. În urma rezultatelor obținute, putem observa necesitatea de a include asistenții sociali în antrenamente formative.
2. În urma analizei literaturii de specialitate, am identificat mai multe variabile ce conduc la amplificarea arderii profesionale, precum: sexul, vârsta, vechimea în muncă, temperamentul, stresul și satisfacția la locul de muncă. Aici urmează de a menționa faptul că, existența unei variabile nu este suficientă pentru apariția

arderii profesionale, de obicei, starea dată apare în rezultatul acțiunii mai multor variabile.

3. Rezultatele ne-au demonstrat diferențe mari pentru arderea profesională, mai exact: vechimea în muncă de până la 10 ani, nivelul înalt de stres, predominante sunt tipurile de temperament coleric și melancolic, satisfacția scăzută în muncă.

BIBLIOGRAFIE

1. Cojocaru-Borozan M. Teoria Culturii Emoționale. Chișinău: Tipogr. UPS „I. Creangă”, 2010. 239 p.
2. Gorincioi V. Aspecte ale sindromului arderii emoționale la profesori. În: Materialele CȘI, „Schimbarea în paradigma și practica educațională”. Chișinău: USM, 2008. Vol. I, pp. 286-290.
3. Gorincioi V. Profilaxia sindromului epuizării profesionale sau ce trebuie de știut pentru a evita arderea profesională. În: Studia Universitatis, 2013. nr 5(65). pp. 121-124.
4. ȘTEFANETȚ, D., Cum să mă împrietenesc cu stresul sau metode eficiente de reducere a stresului. În culegerea de articole ale conferinței „Practica psihologică modernă”, Chișinău, Moldova, 25-27 septembrie 2015
5. ȚĂRUȘ, L., NEGURĂ, I., Determinanții psihologici ai vulnerabilității la stres la conducătorii auto în situații dificile de trafic rutier. În: Culegerea de articole ale conferinței „Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului” Chișinău, Moldova, Seria 18, Vol.1, 2016,
6. Rusnac Sv. Consilierea psihologică în grup. Forme și metode. Chișinău: Ed. ULIM, 2005. 126 p.
7. <https://academy.police.md/istoria>
8. http://www.cnaa.md/files/theses/2015/22335/veronica_gorincioi_thesis.pdf

MANAGEMENTUL PERSONALULUI MEDICAL ÎN CADRUL SISTEMULUI PENITENCIAR DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL ACTUAL

MANAGEMENT OF MEDICAL STAFF WITHIN THE PRISON SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CURRENT CONTEXT

*Irina BARBÎROȘ,
master în sănătate publică, USMF „Nicolae Testemițanu” din Moldova,
Șef al Direcției Medicale,
Administrația Națională a Penitenciarelor*

*Irina BUNESCU,
studentă, Universitatea Pedagogică de Stat “Ion Creangă”,
Ofițer principal al Direcției Medicale,
Administrația Națională a Penitenciarelor*

SUMMARY

Medical assistance is a right of all members of society, including prisoners, this being influenced by the medical services and medical personnel available in the prison system. The correct management of human resources within the penitentiary system ensures several objectives at the same time: the international commitments of the Republic of Moldova with reference to health in detention and the provision of medical services to prisoners. Unlike other types of management, where the basis is planning, organization, leadership, coordination and control, in human resources management the human factor has a special role as well as knowledge of human behavior.

Keywords: *medical system, medical services, penitentiary system, prisoners, penitentiary, medical staff, ANP*

Managementul resurselor umane, este știința și arta de a conduce și administra resursele umane, a cărei viziune de viitor prevestesc succesele unei organizații. Spre deosebire de altele tipuri de management, care au la bază planificare, organizare, conducere, coordonare și control, în managementul resurselor umane se mai impune cunoașterea comportamentului uman, posedarea abilităților de negociere, gestionare a conflictelor și flexibilitate.

Prin managementul corect al personalului medical în cadrul sistemului penitenciar din Republica Moldova se asigură asistență medicală deținuților pe de o parte, dar și angajamentele internaționale a Republicii Moldova cu referire la sănătatea în detenție pe de altă parte.

Deținuții, sunt diagnosticați mult mai frecvent cu maladii cronice, patologii infecțioase, tulburări psihice, tentative de sinucid, automutilări, dependențe de droguri,

tabagism astfel, aceștia necesită asistență medicală mult mai frecvent, comparativ cu populația generală.

Asistența medicală, este un drept al membrilor societății, inclusiv și al deținuților, însă calitatea, echitatea și accesul la sănătate, este influențată de serviciile medicale disponibile în instituțiile penitenciare și în instituțiile medicale din toată țara, resursele financiare existente și asigurarea cu personal medical calificat a spitalelor și secțiilor medicale din penitenciare.

Ținând cont de acești factori, asistența medicală devine un element esențial și integral a activității fiecărei închisori, iar în responsabilitatea administrațiilor penitenciare este de a se asigura că deținuții primesc îngrijiri medicale, în condiții care promovează bunăstarea acestora și a personalului angajat în instituție.

Condamnărilor la CEDO pentru neacordarea asistenței medicale, au un impact financiar major asupra bugetului de stat, astfel dezvoltarea strategiilor de sănătate, pentru asigurarea asistenței medicale în mediul carceral trebuie să devină o prioritate la momentul actual.

Nivelul de asigurare cu personal medical competent influențează accesibilitatea, acceptabilitatea, disponibilitatea, calitatea și echivalența serviciilor medicale oferite deținuților.

În scopul asigurării asistenței medicale de calitate, în instituțiile medicale din penitenciare, începând cu anul 2018, a fost depuse eforturi pentru asigurarea stadelor sanitar-epidemiologice, dotare cu echipamente medicale moderne, evaluarea și verificarea secțiilor medicale de către Consiliul Național de Evaluare și Acreditare în Sănătate (CNE-AS). În acest sens, au fost recepționate autorizații sanitare de funcționare a secțiilor medicale, achiziționate dispozitive medicale performante ca: dispozitivul radiologic din spitalul penitenciar nr. P16-Pruncul, unul dintre cele trei existente în Republica Moldova, două dispozitive radiologice ultra- portabile CAD, pentru screening-ul facil al Tuberculozei la pacienții din închisori, au fost reînnoite toate dispozitivele de sterilizare a instrumentarului stomatologic, chirurgical și autoclavare a materialului de pansament în toate secțiile medicale, inclusiv spitalul penitenciar, asigurând o calitate a actului medical la cele mai înalte standarde medicale.

În prezent în Republica Moldova serviciul medical penitenciar este subordonat Ministerului Justiției, care nu este în subordinea Ministerului Sănătății și nu este determinată ca entitate juridică separată.

Organizarea asistenței medicale în detenție în țările înalt dezvoltate ca Franța, Cipru, Norvegia, Islanda, Anglia etc., este asigurată exclusiv de către Ministerul Sănătății. În alte țări din UE, ca Italia, Ungaria, Luxemburg, Slovenia asigurarea asistenței medicale deținuților este de tip mixt: Ministerul Sănătății de comun cu Ministerul Justiției.

Sunt cunoscute modele de organizare a asistenței medicale în penitenciare, unde responsabilitatea este partajată între Ministerul Justiției și Ministerul Afacerilor Interne, cum ar fi: Danemarca, Finlanda, Irlanda, Germania, Austria, Olanda, Portugalia, Elveția etc. Totuși, în mare parte a țărilor, responsabil pentru sănătatea deținuților este Ministerul Justiției, sau Ministerul Afacerilor Interne.

Strategiile managementului resurselor umane include experiențe, planuri, politici specifice și clare pentru atingerea obiectivelor de atragere, dobândire, reținere și eficiența a resurselor umane într-o organizației pentru a rezista provocărilor actuale. Asigurarea cu personal medical este o prioritate pentru sistemul medical carceral.

La momentul actual, în cadrul Republicii Moldova nu există normative de asigurare cu personal medical a serviciilor medicale pentru sistemul administrației penitenciare (SAP), racordate volumului de lucru. Conform Nomenclatorului instituțiilor medico-sanitare departamentale, aprobat prin Ordinul MS nr.894/2015, în cadrul sistemului administrației penitenciare este creată Instituția Medicală Sanitară Publică (IMSP) Direcția medicală a Departamentului Instituțiilor Penitenciare (DIP) în prezent Administrația Națională a Penitenciarelor (ANP) cu codul 2650, care prestează asistență medicală spitalicească de profil terapeutic (aceasta este dotată cu 375 paturi), profil chirurgical (cu 45 paturi) și servicii medicale specializate de ambulator. [3]

Pornind de la aceste considerente, a fost realizată teza de master în sănătate publică: „Asigurarea cu personal medical al SAP” (2021), iar rezultatele obținute, au scos în evidență importanța asigurării cu personal medical și necesitatea stabilirii normativelor de asigurare cu personal medical, pentru a asigura accesul la asistență medicală calitativă a deținuților. În prezent, are loc un exercițiu în derulare în cadrul ANP, pentru a evalua necesitățile de personal și elaborarea standardului de personal în cadrul Sistemul administrației penitenciare, inclusiv a personalului medical, proiectul final urmează a fi prezentat către sfârșitul anului curent.[1]

Sistemul penitenciar moldovenesc este constituit din 17 instituții penitenciare, în care se dețin în mediu 6000 deținuți bărbați, femei, minori, copii. Circulația anuală al persoanelor prin sistemul administrației penitenciare (SAP) constituie circa 9 mii persoane. Personalul medical din penitenciare, în activitatea sa, se ghidează strict de legislația execuțional penală, Regulamentului cu privire la modul de asigurare a asistenței medicale persoanelor deținute în penitenciare aprobat prin Ordinul Ministerului Justiției nr.343/2022, precum și ordinele și dispozițiile Ministerului Sănătății.[2]

Direcția Medicală a ANP, are rol organizatoric al activității serviciilor medicale din penitenciare (inclusiv spitalul penitenciar).

Serviciul medical al Sistemului Administrației Penitenciare este constituit din 16 secții medicale de ambulator și un spital penitenciar. De obicei în secțiile medicale de ambulator activează un medic, care îndeplinește funcția de șef de secție medicală, un medic psihiatru și medic stomatolog pe 0,5 funcție; 4 asistenți medicali.

În cele trei izoloare de detenție preventivă (Penitenciarul nr.5-Cahul, Penitenciarul nr.11-Bălți, Penitenciarul nr.13-Chișinău, activează suplimentar la funcțiile de medic menționate, un medic radiolog și medic ginecolog pe 0,5 funcție.

Spitalul penitenciar nr.16-Pruncul este constituit: din secția de internare, secția boli interne -36 paturi, secția chirurgie și secția psihoneurologie a câte 45 paturi, secția boli infecțioase-34 paturi, două secții de fiziologie pentru tratamentul tuberculozei sensibile și pentru tratamentul tuberculozei rezistente a câte 70 paturi, secția de diagnostic funcțional, laborator medical.

Funcțiile personalului medical disponibile în sistemul penitenciar pentru anul 2024, reprezintă 247,5 funcții dintre care 197,25 sunt ocupate, iar 49,75 funcții sunt vacante, marea majoritate a funcțiilor neocupate, fiind cele de medici -33,5.

În sistemul medical carceral pot activa medici și personal medical cu studii medii, cu statut special subordonați Ministerului Justiție și angajați contractual. Angajații medicali, activează conform fișei de post, în care sunt descrise atribuțiile funcționale,

responsabilitățile și drepturile angajatului. Tot odată, fiecare angajat are aprobate anual obiectivele individuale, în baza cărora sunt realizate evaluările de performanță trimestriale și anuale, fiind analizate competențele profesionale, cunoștințele, experiența de lucru, volumul, complexitatea, creativitate și diversitatea activităților, dar și termenul de îndeplinire a sarcinilor, lucrul efectuat în echipă și competențele de comunicare.

Programul de muncă al personalului medical cu studii superioare și cu studii medii este de 40 ore/săptămână, cu unele excepții, când munca este organizată în 12 sau 24 ore.

În procesul de recrutare a personalului medical în instituțiile medicale ale sistemului penitenciar, întâlnim mai multe dificultăți, acestea țin de migrarea cadrelor medicale dintr-o instituție medicală în alta, precum și emigrări ale personalului medical și non medical peste hotarele țării.

Conform datelor de pe sit-ul USMF "N. Testemițeanu" la finele anului de studiu 2023 au absolvit cu susținerea examenelor și obținerea diplomei de medic 948 de absolvenți (599 – studenți autohtoni și 349 – internaționali), 2022-1068 de specialiști (618 autohtoni și 450 internaționali), 2021-990 de specialiști (550 autohtoni și 440 – internaționali) dintre aceștia în anul 2023 au finalizat programul de studii Medicină – 678, 2022 – 783, 2021- 736 tineri specialiști, cu toate acestea lipsa de personal medical se resimte în toate instituțiile medicale din țară. [4,5,6]

Numărul de persoane, care au făcut studii în domeniul medicinei și care emigrează în alte țări din diferite cauze este în continuă creștere, provocând un deficit de cadre medicale în toate instituțiile medicale din țară, influențând accesul cetățenilor la asistența medicală atât din libertate, cât și a celor din mediul carceral. Pentru rezolvarea acestei probleme trebuie create strategii la nivel de țară, cu multiple colaborări interinstituționale, sondaje, consultări ale specialiștilor, experților în domeniu și populației în general.

Din numărul total de absolvenți cu studii medicale, conform repartizării și plasării în câmpul de muncă a tinerilor specialiști medici, repartizare efectuată din anul 2022, în cadrul sistemului penitenciar, au fost repartizați pentru activitate în cadrul SAP – trei medici, tineri specialiști. Pentru anul 2023, au fost încheiate 3 contracte per post cu medicii rezidenți și tot odată repartizați 3 medici, tineri specialiști pentru activitate în cadrul Spitalului penitenciar nr.16-Pruncul.

Distribuția funcțiilor vacante în cadrul serviciului medical penitenciar este neproportională, fiind preponderent afectată regiunea de nord și sud al țării, unde gradul de asigurare cu personal medical cu studii superioare este redus, ceea ce creează impedimente în acordarea asistenței medicale în instituțiile penitenciare, astfel o mare parte de servicii medicale sunt externalizate.

Pentru realizarea obiectivului de asigurare a condițiilor optime de muncă, ANP a depus eforturi pentru dotarea secțiilor medicale cu dispozitive medicale în conformitate cu standardele naționale și crearea condiții sanitar-igienice în secțiile medicale.

Evaluarea asistenței medicale și a competențelor profesionale, se efectuează și prin vizitele de audit intern în instituțiile medicale. În cadrul vizitelor de audit medical intern sunt monitorizate competențele profesionale, prin verificarea planificarea și participarea la cursurile de educație medicală continuă a personalului medical și obținerea categoriei de calificare. Este analizată respectarea obiectivelor de calitate, efectuarea

ședințelor cu personalul medical, întocmirea proceselor verbale pentru identificarea oportunităților de îmbunătățire și perfecționare la locul de lucru.

Procesul de recrutare a noilor angajați este unu continuu și sistemic, pentru aceasta sunt organizate concursuri de angajare, locurile vacante sunt plasate pe pagina oficială a ANP, organizate sesiuni de informare.

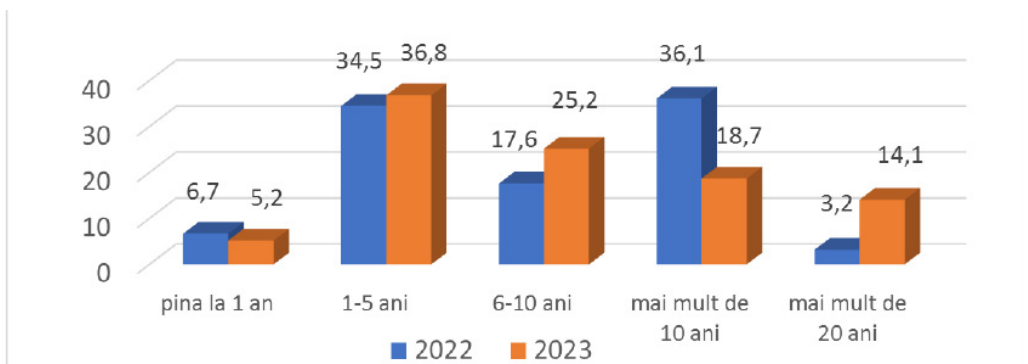
Viitorii angajați din sistemul de sănătate atât civil, cât și carceral trebuie tratați ca o resursă, dar nu ca o resursă administrată cu minimizarea cheltuielilor, dar cu valorificarea potențialului angajatului, dezvoltarea sa personală, dezvoltarea strategică pentru realizarea obiectivelor organizației în condiții de muncă și remunerare adecvate și conform investițiilor efectuate pregătirii acestor specialiști.

Lucrătorii medicali au posibilitatea sa devină membru de sindicat în cadrul asociației sindicale ale structurilor de forță „Gardianul”, organizație membră a Federației Sindicatelor din Moldova „SINDLEX”.

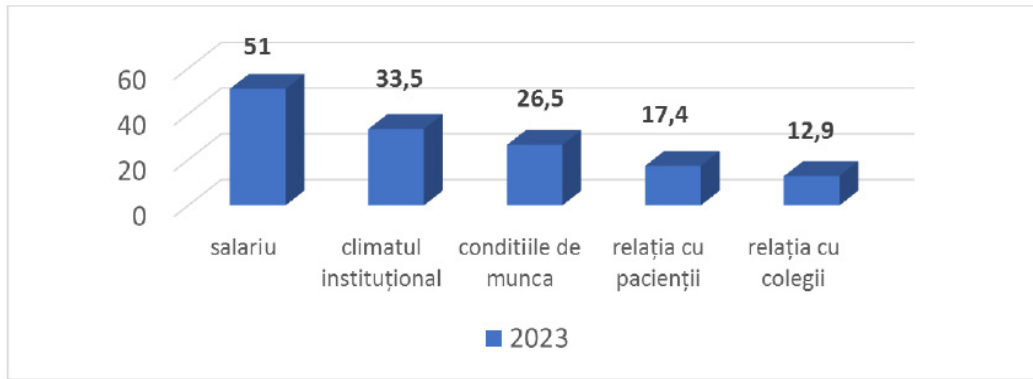
Pentru a spori încadrarea în lucru, a noilor angajați, în sistemul medical penitenciar, la numire acestora în funcție li se desemnează un mentor timp de 6 luni, care orientează, consultă, oferă suport metodico-practic noului angajat. În cadrul Centrului de instruire al ANP, noul angajat efectuează cursuri de instruire și formarea inițială, privind aspectele legale, juridice, autoapărare, asigurare drepturilor omului, integritate, a regimului și inclusiv a specificului asistenței medicale persoanelor din detenție. Cursurile de instruire sunt obligatorii, gratuite, durează de la 2 săptămâni până la 2 luni, iar la finalul acestora li se oferă un certificat de finisare a cursurilor de instruire inițială. Personalul medical angajat, în timpul activității mai beneficiază, de instruirii medicale continuii, în cadrul USMF „N.Testemițanu” și Centrul de Excelență „R.Pacalo”, în baza contractelor încheiate anual cu ANP, ce le permite angajaților medicali obținerea categoriilor de calificare medicală.

Astfel în sistemul medical carceral activează medici cu categorie superioară în număr de 32, categoria II-9, categoria I-9, personal medical mediu, care dețin categorie superioară sunt 66, categoria I-3, categoria II-7 și doar 45 de asistenți medicali nu dețin categorie de calificare și se află în proces de a o obține.

În perioada anilor 2022 și 2023 a fost evaluată satisfacția în muncă a personalului medical prin completarea „Chestionarului de satisfacție în muncă”, răspunsurile cărora sunt reprezentate în graficele de mai jos:

Grafic nr.1 Repartizarea pe vârste a respondenților chestionarului de satisfacție în muncă

Grafic nr.2 Factori demotivanți pentru lucru în sistemul medical din penitenciare

Factorii care demotivează personalul medical de a activa în sistemul penitenciar conform chestionarului sunt salariul neatractiv 51, climatul instituțional 33,5, condițiile de muncă 26,5, relația cu pacienții 17,4 și relația cu colegii 12,9.

Astfel, putem concluziona că carențele de asigurare cu personal medical, au la bază lipsa unor strategii sistemice bine determinate. În afară de salariu neatractiv, activitate specifică, prestigiu redus al serviciilor medicale din detenție, dar și repartizarea neuniformă a tinerilor specialiști după absolvirea studiilor medicale la nivel național, sunt factori de carență a personalului medical în sistemul penitenciar. În acest sens, aprobarea unei strategii de asigurare cu personal medical interministeriale, identificarea de instrumente pentru motivarea și menținerea personalului medical în țară, ar fi unele soluții pentru redresarea situației actuale.

Bibliografie:

1. Barbîroș I., Teza de master în Managementul sănătății publice „Asigurarea cu personal medical al SAP”, Universitatea de Stat de Medicina și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Școala de management în Sănătate Publică, Chișinău 2021
2. Ordinul Ministerul Justiției Nr. 343 din 29.12. 2022 privind aprobarea Regulamentului cu privire la organizarea asistenței medicale deținuților în instituțiile penitenciare
3. ord_nr_894_din_25.11.2015cu_privire_la_aprobarea_nomenclatorului_imsp_departamentale.pdf (gov.md)
4. <https://usmf.md/ro/noutati/absolventii-usmf-nicolae-testemitanu-promotia-2021-recunoscatori-almei-mater>
5. <https://usmf.md/ro/noutati/promotia-2022-de-absolventi-usmf-nicolae-testemitanu-depus-juramantul-medicului-si>
6. <https://usmf.md/ro/evenimente/ceremonia-depunerii-juramantului-medicului-si-farmacistului-promotia-2023>
7. Notă informativă la proiectul hotărârii Guvernului. „Cu privire la aprobarea Strategiei de Dezvoltare a Resurselor Umane din Sistemul Sănătății pe anii 2016-2025”

ROLUL MEMORIEI INSTITUȚIONALE ÎN ACTIVITATEA AUTORITĂȚILOR PUBLICE

THE ROLE OF INSTITUTIONAL MEMORY IN THE ACTIVITY OF PUBLIC AUTHORITIES

*Alexei STURZA,
master în management,
specialist principal,
Institutul de Administrație Publică, USM*

SUMMARY

We can distinguish 3 hierarchical levels / layers of memory and learning: individual, collective and social. Memory plays a role of undeniable importance at any level of knowledge. Institutional memory is nothing more than the collective memory of an institution, a complex and dynamic autobiography of the organization. Without institutional memory, public authority actually loses its identity. Institutional memory should not be perceived as a “thing in itself”, something unknowable, but in a dynamic interaction, mutually beneficial collaboration with its stakeholders, thus forming social memory.

Keywords: *collective memory; individual memory; institution; institutional memory; knowledge; learning; memory; organizational identity; social memory.*

Fiind la început obiectul meditațiilor filosofice, iar ulterior al cercetărilor psihologice, în prezent, **memoria** este abordată interdisciplinar. Inițial interpretată ca însușire numai a psihicului individului uman, acum memoria a devenit atribut și al colectivelor omenești [9, p. 175].

Astfel, putem distinge cel puțin 3 niveluri ierarhice / straturi ale memoriei:

1) *individual* – facultate a creierului (unui singur om concret) și proces psihic care constă în întipărirea / reținerea, recunoașterea și reproducerea senzațiilor, sentimentelor, mișcărilor, cunoștințelor etc. din trecut [8];

2) *colectiv* – acel sistem dinamic psihofiziologic de prelucrare, stocare și reactualizare a informațiilor, având aceeași denotație și valoare pentru o întreagă colectivitate umană (familie, grup social, comunitate religioasă, popor, societate) [9, p. 177];

3) *social* – rezultat al integrării conținuturilor unor multiple memorii colective, coexistente într-un anumit spațiu geografic, timp istoric și cultural comun, fiind, concomitent, imanente pentru fiecare grup, în parte [9, p. 177].

Memoria joacă un rol de importanță incontestabilă la toate cele 3 niveluri susmenționate. Prin valoarea adaptivă, memoria a fost caracterizată de către reputatul psihofiziolog rus Ivan Secenov (1829-1905) drept condiție fundamentală / piatră unghiulară a vieții psihice.

Memoria este mai mult decât o colecție de fapte și cifre. Ea funcționează ca o dramaturgie, având o intrigă, personaje și genuri diferite. Dar toate au un arc narativ care

funcționează pentru a ordona evenimente și decizii-cheie, care apoi iau contur ca povești mascate în amintiri [2].

Memoria instituțională nu este altceva decât memoria colectivă a unei **instituții** – un set de reguli formale sau informale generatoare de ordine în raporturi sociale.

Jack Corbett ș.a. [1] definesc memoria instituțională ca un set colectiv de fapte, concepte, experiențe și cunoștințe deținute de un grup de oameni, sau ca reprezentări ale trecutului pe care actorii se bazează pentru a povesti ceea ce s-a învățat la elaborarea și implementarea unei politici publice. Când aceste narațiuni sunt încorporate în procese, ele devin „instituționalizate”.

Autorii sus-menționați [2] disting memoria instituțională statică și dinamică. Diferențele dintre aceste 2 conceptualizări sunt redată în tabelul 1. Ceea ce face ca memoria statică să devină una dinamică este recuperarea și reevaluarea constantă prin interacțiunea socială dintre actori, pe măsură ce aceștia traduc documentele statice în amintiri vii.

Pe de altă parte, Deborah Gibbons [3] înțelege memoria instituțională drept cunoștințele stocate în cadrul organizației.

Tabelul 1 Spectrul memoriei instituționale

Statică	Dinamică
Localizată în departamente individuale	Procese de memorie pentru întregul guvern
Sumativă – evaluare la final de proiect	Formativă – o conversație iterativă
Axată pe serviciul public	Deținută în comun / distribuită între hibrizi de actori
Ia o formă materială: fișiere de hârtie sau digitale	Este despre oameni: stocată ca memorie „vie” printr-o combinație de perspective noi, agenții individuale și povești comune

Sursa: [2].

Cu toate acestea, există o discrepanță între cunoștințe și memorie. Pentru transformarea cunoștințelor în memorie, sau memorarea lor, se cere un salt calitativ, care poate fi asigurat prin învățare. Aceasta nu înseamnă pur și simplu acumularea unei anumite cantități de cunoștințe, ci prelucrarea lor creativă, prin prisma experienței proprii [2].

Piramida memoriei este similară cu piramida învățării. Altfel spus, învățarea poate avea loc la nivel individual, colectiv și social. Creșterea nivelului de învățare implică neapărat și sporirea complexității acestui proces.

Memoria instituțională este indispensabilă în activitatea oricărei instituții, inclusiv a autorității publice. În acest context, memoria instituțională poate fi interpretată ca o autobiografie complexă și dinamică a organizației.

Fără memorie instituțională, autoritatea publică, de fapt, își pierde *identitatea* sa, adică ansamblul de atribute (denumire, statut juridic și social, sediu, structură, strategic, politici, proceduri, simboluri, istorie, imagine, reputație, cultură, publicații, pagini web etc.) care o deosebesc de alte organizații similare.

Sintagma „memoria instituțională” deja a fost inclusă în unele documente oficiale, bunăoară în *Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020* [5], în următorul context: „Majoritatea funcționarilor care activează în cadrul Direcției co-

ordonarea politicilor și planificare strategică au o experiență de mai puțin de 2 ani în cadrul Cancelariei de Stat, iar Direcția nu beneficiază de asistență tehnică.” Deci, aici memoria instituțională este asociată cu experiența / expertiza personalului.

Pentru că memoria individuală și cea colectivă coexistă și se completează reciproc, autoritatea publică nu poate fi separată de personalul său – resursa sa cheie, purtător de capital uman. Pe de altă parte, atât organizația, cât și membrii săi se schimbă permanent, urmare a presiunii factorilor interni și externi: redenumiri, reorganizări, fluctuația cadrelor, atât de conducere, cât și de execuție etc. În asemenea condiții, se impune întrebarea: cum de asigurat conservarea memoriei instituționale într-un mediu dinamic și chiar turbulent?

Aici nu există răspunsuri universale. Totuși, respectarea anumitelor principii și standarde verificate în timp („trecute prin ciur și dârmon”) sporește considerabil șansele de menținere suficientă și chiar de consolidare a identității și memoriei instituționale:

- colectarea și păstrarea / arhivarea sigură a documentelor oficiale (inclusiv a materialelor multimedia) atât în format electronic, cât și pe suport material (mai ales a versiunilor finale, semnate și ștampilate, conform cerințelor în vigoare);
- copierea / dublarea periodică / regulată (de exemplu, lunară) de rezervă (atât la sediul autorității publice, cât și pe servere guvernamentale, preferabil și în repozitoriul instituțional) a documentelor finale de importanță critică (prioritar în format electronic, iar în anumite cazuri, și pe suport material);
- respectarea strictă a cerințelor de securitate fizică, inclusiv antiincendiară, și cibernetică / informațională;
- utilizarea unor soluții tehnice avansate, bunăoară sistemul integrat de circulație a documentelor electronice [4];
- stabilirea unor proceduri interne obligatorii: integrarea profesională a funcționarilor publici debutanți, inclusiv prin cursuri de dezvoltare profesională internă și externă, mentorat; transmiterea, printr-un act (foarte) detaliat, a bunurilor și documentelor, în cazul modificării raporturilor juridice a salariaților (angajare, promovare, transfer, eliberare ș.a.);
- stimularea și aplicarea creativă a bunelor experiențe / lecții / practici organizaționale (inclusiv prin promovarea meritocrației și reutilizarea datelor [7]) și prevenirea / sancționarea celor negative (prin măsuri disciplinare, administrative, contravenționale și penale, potrivit legislației în vigoare, învățarea din greșeli, prioritar ale altora, dar și din cele proprii);
- consolidarea culturii corporative (de pildă, prin organizarea evenimentelor de team building, „zilelor ușilor deschise” și a altor activități memorabile);
- amenajarea spațiilor interne și angajarea de personal pentru arhiva, biblioteca și muzeul autorității publice, mai ales dacă aceasta a fost fondată destul de demult (decenii în urmă);
- amenajarea, într-un stil arhitectural original / unic, a sediului central al autorității publice, posibil cu parcuri, sculpturi, plăci comemorative, elemente decorative etc.;
- elaborarea, actualizarea relativ frecventă (de pildă, lunară) și publicarea periodică a istoriei autorității publice (în format electronic și tipărit, inclusiv pe pagina web oficială, preferabil sub forma unei monografii, cu implicarea unui număr maxim posibil

de actuali și foști angajați, îndeosebi cu prilejuri jubiliare (cel puțin, o dată la 5 ani).

Deși memoria instituțională, în majoritatea cazurilor, contribuie la eficientizarea activității autorității publice, ea poate limita inovarea, în cazul unei culturi birocratice, cu tradiții adânc înrădăcinate, chiar în subconștient. În acest context, flexibilizarea / orizontalizarea structurii organizatorice poate fi o soluție potrivită.

Orice organizație, inclusiv autoritate publică, este un sistem deschis și nu poate fi izolată de mediul său ambiant (alte autorități și instituții publice, cetățeni, agenți economici, organizații neguvernamentale etc.). Prin urmare, memoria instituțională nu trebuie percepută ca „lucru în sine”, ceva incognoscibil, ci într-o interacțiune dinamică, colaborare reciproc benefică cu stakeholderii săi, astfel formând memoria socială.

Bibliografie

1. Corbett Jack, Grube Dennis Christian, Lovell Heather Caroline and Scott Rodney James. *Institutional Memory as Storytelling: How Networked Government Remembers*. Published online by Cambridge University Press: 03.12.2020. Disponibil: <https://www.cambridge.org/core/elements/abs/institutional-memory-as-storytelling/8DCCAAD8E7A290FDED5C3D567B0A4C75>. Accesat: 10.03.2024.
2. Corbett Jack, Grube Dennis Christian, Lovell Heather Caroline and Scott Rodney James. *Singular memory or institutional memories? Toward a dynamic approach*. In: *Governance*, 2018, no. 31 (3), pp. 555-573.
3. Gibbons Deborah E. *Communicable Crises: Prevention, Response, and Recovery in the Global Arena*. Information Age Pub., 2007. 382 p.
4. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Concepției Sistemului integrat de circulație a documentelor electronice. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 117-126 din 10.08.2007, art. 890.
5. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020. Nr. 911 din 25.07.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 256-264 din 12.08.2016, art. 1033.
6. Instituție. Disponibil: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Institu%C8%9Bie>. Accesat: 10.03.2024.
7. Legea cu privire la reutilizarea informațiilor din sectorul public. Nr. 305 din 26.12.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 64-68 din 29.03.2013, art. 197.
8. Memorie. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/memorie/definitii>. Accesat: 10.03.2024.
9. Mohorea Efim. *Morice Halbwachs – inițiator al paradigmei „memorie colectivă”*. În: Conferința „Tradiție și inovare în cercetarea științifică”, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, 29.09.2016, pp. 174-181.
10. Nedelea Marilena-Oana, Nedelea Alexandru. *Promovarea imaginii și identității instituțiilor publice*. În: *Analele Universității Libere Internaționale din Moldova*, 2007, vol. 6, pp. 174-178.

PROIECTE COMUNITARE REALIZATE DE BIBLIOTECI ÎN SPRIJINUL IMPLEMENTĂRII OBIECTIVELOR DE DEZVOLTARE DURABILĂ 2030

COMMUNITY PROJECTS CARRIED OUT BY LIBRARIES IN SUPPORT IMPLEMENTATION OF THE 2030 SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

*Lilia GAMARȚA,
șef Biblioteca „Ștefan cel Mare”,
filiala Bibliotecii Municipale „B.P Hasdeu”*

SUMMARY

The article emphasizes the importance of the integration of the Republic of Moldova into the European Union (EU) and the Sustainable Development Goals (SDGs), which represent two distinct areas that can be interconnected and mutually influenced to some extent. It mentions the Republic of Moldova and its interest in EU integration, as well as the measures taken through reforms and actions aligned with European standards in various fields such as human rights, the rule of law, the market economy, and other sectoral policies. The benefits for the Republic of Moldova are specified, namely: access to European markets, financing and development assistance, as well as greater regional security and stability. Thus, aligned with EU standards and policies, the Republic of Moldova could advance in areas such as environmental protection, human rights, education, and health, thereby contributing to the achievement of multiple SDGs. The article provides examples of libraries that are key actors in supporting the implementation of the 2030 Sustainable Development Goals (SDGs) through access to diverse communities and concrete actions by offering resources and educational programs.

Keywords: *integration, European Union, sustainable development goals, communication, socialization, actions, standards, reforms.*

Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană (UE) și obiectivele de dezvoltare durabilă (ODD) reprezintă două domenii distincte, dar care pot fi interconectate și influențate reciproc într-o anumită măsură.

Cu considerație, Republica Moldova și-a exprimat interesul pentru integrarea în UE și a întreprins unele reforme, acțiuni pentru a se alinia cu standardele europene în diverse domenii, cum ar fi drepturile omului, statul de drept, economia de piață și alte politici sectoriale. Aderarea la UE implică de obicei un proces lung și complex de negociere, în care țara candidată trebuie să îndeplinească anumite criterii și să adopte anumite reforme pentru a deveni eligibilă pentru aderare. Integrarea în UE ar putea aduce beneficii semnificative Republicii Moldova, inclusiv acces la piețele europene, finanțare și asistență pentru dezvoltare, precum și o mai mare securitate și stabilitate regională.

Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD) sunt cunoscute ca Obiectivele Globale,

adoptate de către Organizația Națiunilor Unite în 2015. ODD-urile reprezintă un set de 17 obiective globale care vizează să abordeze provocările majore ale lumii contemporane, cum ar fi sărăcia, foametea, schimbările climatice, inegalitățile și nedreptățile sociale. Implementarea ODD-urilor presupune acțiuni la nivel național și internațional pentru a promova dezvoltarea economică, socială și a mediului înconjurător într-un mod sustenabil și echitabil.

Împreună cu alte 192 de țări, Republica Moldova și-a asumat în anul 2015 angajamentul de a implementa Agenda de Dezvoltare Durabilă până în anul 2030, prin stabilirea de parteneriate cu societatea civilă, mediul de afaceri, parteneri de dezvoltare și alți actori importanți, pentru a susține o abordare integrată a dezvoltării durabile, urmând să elimine inegalitățile și discriminarea în vederea realizării principiului de a nu lăsa pe nimeni în urmă.

În 2023, au existat diverse eforturi pentru a realiza aceste obiective la nivel național și internațional. Implementarea acestora implică colaborarea între guverne, organizații neguvernamentale, în sectorul privat și societatea civilă.

Bibliotecile au fost recunoscute ca fiind actori cheie în sprijinirea implementării Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD) 2030, deoarece au acces la comunități diversificate și oferă resurse și programe educaționale. Iată câteva exemple de proiecte comunitare realizate de biblioteci, precum și de biblioteca pe care o reprezintă, care susțin ODD:

1. Promovarea alfabetizării și educației de calitate (ODD 4):
 - Organizarea de programe de alfabetizare pentru adulți sau cursuri de pregătire pentru examenele de admitere la școli sau universități.
 - Dezvoltarea unor colecții diverse de cărți și materiale educaționale pentru a sprijini nevoile de învățare ale comunității.
2. Acces la informații și tehnologie (ODD 9):
 - Furnizarea de acces gratuit la internet și computere pentru comunitate, sprijinind astfel incluziunea digitală.
 - Organizarea de ateliere și programe de instruire în tehnologie pentru toate vârstele.
3. Sănătate și bunăstare (ODD 3):
 - Organizarea programelor de promovare a sănătății, cum ar fi seminare despre nutriție sănătoasă sau activități de fitness.
 - Furnizarea de resurse și materiale informative despre sănătate și prevenirea bolilor.
4. Reducerea inegalităților (ODD 10):
 - Organizarea de programe de susținere a comunităților marginalizate sau dezavantajate, cum ar fi cluburi de lectură pentru copiii din familii defavorizate, conferințe cu diverse etnii și altele.
 - Crearea unor spații sigure și incluzive pentru toate categoriile de persoane din comunitate.
5. Acțiuni pentru climă (ODD 13):
 - Organizarea de flashmob, ateliere de creație, brown bag cu cititorii bibliotecii în scopul promovării, conștientizării schimbărilor climatice și protejarea mediului înconjurător.

- Implicarea în organizarea programelor educaționale despre sustenabilitate și utilizarea eficientă a resurselor.

Acestea sunt doar câteva exemple de proiecte comunitare realizate de biblioteci pentru a sprijini implementarea ODD 2030. Bibliotecile joacă un rol vital în educația și mobilizarea comunităților pentru a atinge aceste obiective globale.

De remarcat că bibliotecarii joacă un rol crucial în promovarea și susținerea dezvoltării durabile prin intermediul serviciilor și al comunităților pe care le deserveșc. Experiența lor în acest domeniu poate fi exemplificată prin mai multe metode eficiente:

1. **Promovarea lecturii și educației:** Bibliotecarii organizează programe educaționale și evenimente care să încurajeze conștientizarea și înțelegerea problemelor de dezvoltare durabilă. Prin oferirea accesului la cărți, resurse online și evenimente tematice.
2. **Gestionarea colecțiilor sustenabile:** Adoptarea unei abordări responsabile în achiziționarea și gestionarea colecțiilor poate contribui la reducerea impactului asupra mediului. Bibliotecarii pot promova resursele digitale, reciclarea cărților și achiziționarea de materiale durabile.
3. **Parteneriate cu comunitatea locală:** Colaborarea cu organizații locale și instituții educaționale facilitează schimbul de resurse și experiență în domeniul dezvoltării durabile. Prin intermediul parteneriatelor, bibliotecarii organizează proiecte comunitare și inițiative de conștientizare pentru a aborda provocările specifice ale comunității lor.
4. **Încurajarea participării și implicării comunitare:** Prin intermediul programelor educaționale, bibliotecarii mobilizează comunitatea în scopul schimbului de idei, inițiative între membrii comunității în facilitarea, dezvoltarea intelectuală.

Experiența bibliotecarilor în obiectivele de dezvoltare durabilă poate fi un exemplu care arată modul în care instituțiile publice joacă un rol semnificativ în promovarea schimbărilor pozitive în societate. Prin intermediul serviciilor lor și al colaborării cu comunitățile locale, acestea pot contribui la construirea unui viitor mai sustenabil și echitabil.

Rolul bibliotecilor publice în implementarea Agendei ONU este prezentat de bibliotecari în cadrul atelierului profesional cu tematica „Bibliotecile, Dezvoltarea și Implementarea Agendei 2030 a Națiunilor Unite”, unde s-au unit două asociații profesionale - Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România (ANBPR) și Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova (ABRM) - în cadrul proiectului Agenda for Sustainable Development – A Recipe from Libraries, susținut de Federația Internațională a Asociațiilor de Biblioteci (IFLA).

Republica Moldova este una dintre țările care depune eforturi pentru implementarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD) ale Organizației Națiunilor Unite. Iată câteva aspecte ale aplicării ODD în Republica Moldova:

1. **Strategie Națională de Dezvoltare Durabilă:** Republica Moldova a adoptat o Strategie Națională de Dezvoltare Durabilă care integrează principiile și obiectivele ODD în politicile și programele naționale de dezvoltare.
2. **Raportare la nivel național:** Republica Moldova raportează în mod regulat progresul în implementarea ODD către Organizația Națiunilor Unite prin interme-

diul Raportului Național Voluntar prezentat în cadrul Forumului Politic de Înalt Nivel al ONU privind Dezvoltarea Durabilă.

3. **Proiecte și programe specifice:** Guvernul Republicii Moldova și organizațiile neguvernamentale implementează proiecte și programe specifice care vizează realizarea diferitelor ODD, cum ar fi educația de calitate, sănătatea și bunăstarea, reducerea sărăciei, egalitatea de gen și protecția mediului.
4. **Parteneriate și colaborare:** Guvernul, sectorul privat, organizațiile neguvernamentale și alte părți interesate lucrează în parteneriat pentru a promova dezvoltarea durabilă și pentru a realiza ODD. Aceste colaborări încurajează schimbul de cunoștințe, resurse și experiențe pentru a sprijini eforturile de implementare a ODD.
5. **Sensibilizare și implicare comunitară:** Sunt organizate campanii de sensibilizare și programe educaționale pentru a implica comunitățile locale în eforturile de implementare a ODD și pentru a încuraja acțiuni individuale și colective în direcția dezvoltării durabile.

Deși Republica Moldova se confruntă cu numeroase provocări în ceea ce privește implementarea ODD, inclusiv sărăcia, inegalitatea și vulnerabilitatea la schimbările climatice, există un angajament continuu din partea guvernului și a societății civile pentru a realiza aceste obiective și pentru a asigura un viitor mai bun pentru toți cetățenii.

În Republica Moldova există diverse proiecte și inițiative în curs de desfășurare sau finalizare care vizează realizarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD). Iată câteva exemple de astfel de proiecte:

1. **Proiectul „Îmbunătățirea calității educației preșcolare și primare în Republica Moldova”:** Acest proiect se concentrează pe promovarea educației de calitate (ODD 4), inclusiv îmbunătățirea accesului la educație pentru copiii din medii defavorizate și sporirea calității educației preșcolare și primare.
2. **Proiectul „Promovarea incluziunii și accesului la servicii de sănătate sexuală și reproductive în Republica Moldova”:** Acest proiect se concentrează pe îmbunătățirea sănătății și bunăstării (ODD 3), în special în ceea ce privește serviciile de sănătate sexuală și reproductive pentru femei și tinere.
3. **Inițiativa „Femei antreprenoare pentru dezvoltare durabilă”:** Acest program sprijină femeile din Republica Moldova în dezvoltarea afacerilor durabile și în promovarea egalității de gen (ODD 5 și 10), oferindu-le acces la resurse, instruire și mentorat.
4. **Proiectul „Promovarea utilizării energiei regenerabile în comunitățile rurale din Republica Moldova”:** Acest proiect se concentrează pe combaterea schimbărilor climatice (ODD 13) prin promovarea utilizării energiei regenerabile în comunitățile rurale, contribuind astfel la reducerea emisiilor de carbon și la protejarea mediului înconjurător.
5. **Proiectul „Conservarea biodiversității și gestionarea durabilă a resurselor naturale în Republica Moldova”:** Acest proiect se axează pe conservarea biodiversității și protejarea ecosistemelor fragile din Republica Moldova (ODD 15), prin implementarea unor măsuri de protecție a habitatelor naturale și a speciilor amenințate.

Acestea sunt doar câteva exemple de proiecte ODD în Republica Moldova. Multe alte inițiative sunt în desfășurare sau planificate pentru a contribui la realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă în țară.

Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană (UE) și obiectivele de dezvoltare durabilă (ODD) reprezintă două domenii distincte, dar care pot fi interconectate și influențate reciproc într-o anumită măsură. Ambele implică eforturi semnificative la nivel național și internațional și necesită angajamentul și colaborarea între diferite părți interesate pentru a fi realizate cu succes.

Bibliografie:

1. Coza, Artur. Republica Moldova – consiliul Europei: parteneriat pentru democrație. – Chișinău: Ed. Lumina, 2011
2. Edificarea societății durabile, - 978-9975-64-221-7 - AESCM - 2012 - 392
3. Ghid European. – Chișinău: Ed. Cartier, 2013
4. Heather Grabbe. Puterea de transformare UE. - Chișinău, 2008
5. Holban, Ion; Cotun, Cristina. Dezvoltarea durabilă a societății - problema fundamentală a științei în Republica Moldova (principii, criterii, standarde, date statistice, analize, omologări, opinii) (1) // Intellectus. – 2014. – Nr. 1. –P. 59-74.
6. Jack Goody. Familia europeană. – Iași: Ed. Polirom, 2003
7. Marilena Chiriță. BiblioMAGAZIN Buletinul informativ al ANBPR, Anul X, Nr. 2(24), Iunie 2018. [on line]. – Mod de acces: [https:// https://anbpr.org.ro/wp-content/uploads/2018/09/BiblioMagazin_24_2018t.pdf](https://anbpr.org.ro/wp-content/uploads/2018/09/BiblioMagazin_24_2018t.pdf)
8. Mocanu, Dina. Cunoaște-ți drepturile și informează-i și pe alții: Șanse Egale pentru Femei și Bărbați - Sn - 2009 - 7 p.
9. Republica Moldova: Politici de creștere economică, creare a locurilor de muncă și reducere a sărăciei. - PNUD Moldova - 2005 - 184 p.
10. Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă, coord. : Iacob Popovici, Margareta Petrușevschi, Veaceslav Afanasiev - 9975-9000-60-7 - PNUD - 2000 - 129 p.
11. Toderaș, Nicolae. Aspectele racordării sistemului de învățământ superior la standardele Uniunii Europene. – Chișinău: Ed. CEP USM, 2006

IMPLICAREA BIBLIOTECILOR ÎN DIVERSITATEA ȘI INCLUZIUNEA PROCESULUI DEMOCRATIC

THE INVOLVEMENT OF LIBRARIES IN THE DIVERSITY AND INCLUSION OF THE DEMOCRATIC PROCESS

*Natalia GHIMPU,
specialist principal,
Biblioteca Națională a Republicii Moldova*

SUMMARY

Public libraries are involved in promoting and offering services to the community that meet the requirements of the 10 objectives of the “European Moldova 2030” national development strategy. Libraries orientate/structure and inform their activity to make a vision towards the proposed objectives and to contribute to the development of the community in which they operate and undertake various measures to meet these requirements.

Libraries play a critical role in promoting diversity and inclusion in the democratic process. These institutions are not only repositories of knowledge, but also community centers that facilitate civic participation and provide equal access to information, they have played a crucial role in promoting diversity and inclusion in the democratic process (refers to the efforts and principles that ensure fair participation and representation of all groups and individuals in a society within democratic and decision-making processes)

Keywords: *The National Library System of the Republic of Moldova, services for the community, non-formal education, democracy, the European Union, SDG 2030.*

Actualitatea, intervenții, crize curente, necesitatea pentru a consolida reziliența față de crizele viitoare și a crea baza pentru dezvoltare durabilă și incluzivă au determinat Guvernul Republicii Moldova să aprobe Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” (SND), care este un document național de viziune strategică pe termen lung. SND indică direcțiile de dezvoltare a țării și care adaptează prioritățile, obiectivele, indicatorii și țintele angajamentelor internaționale asumate de către Republica Moldova la contextul național. SND propune o viziune de dezvoltare centrată pe om, unde omul este beneficiar. Strategia va contribui la definirea unei serii de intervenții prioritare – regulatorii, instituționale, bugetare, investiționale, educaționale, care vor avea impact pozitiv direct asupra bunăstării și vor valorifica potențialului oamenilor pe plan antreprenorial, educațional, cultural, productiv. De către SND au fost stabilite Obiectivele de dezvoltare derivate din conceptul modern de calitate a vieții și problemele majore identificate la nivel național, trasând o legătură directă între aspirațiile de bunăstare și politicile care vor contribui la îndeplinirea celor 10 obiective: **OBIECTIVUL 1:** Creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților; **OBIECTIVUL 2:**

Îmbunătățirea condițiilor de trai; OBIECTIVUL 3: Garantarea educației relevante și de calitate pentru toți pe întreg parcursul vieții; OBIECTIVUL 4: Ridicarea nivelului de cultură și de dezvoltare personală; OBIECTIVUL 5: Îmbunătățirea stării de sănătate fizică și mentală a populației prin contribuția activă a unui sistem de sănătate modern și eficient, care răspunde nevoilor fiecărui individ; OBIECTIVUL 6: Un sistem de protecție socială solid și incluziv; OBIECTIVUL 7: Asigurarea unei guvernări eficiente, incluzive și transparente; OBIECTIVUL 8: Edificarea unui sistem de justiție echitabil, incoruptibil și independent; OBIECTIVUL 9: Promovarea unei societăți pașnice și sigure; OBIECTIVUL 10: Inegalități reduse [4]

Bibliotecile publice sunt implicate în promovarea și oferirea de servicii comunității care să corespundă cerințelor celor 10 obiective din Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. Bibliotecile își orientează/structurează și informează activitatea sa pentru a face o viziune față de obiectivele propuse și de a contribui la dezvoltarea comunității în care activează și întreprinde diverse măsuri pentru a corespunde acestor cerințe. Bibliotecile joacă un rol esențial în promovarea diversității și incluziunii în procesul democratic. Aceste instituții nu sunt doar depozitare de cunoștințe, ci și centre comunitare care facilitează participarea civică și oferă acces egal la informație, au ocupat un rol crucial în promovarea diversității și incluziunii în procesul democratic (se referă la eforturile și principiile care asigură participarea și reprezentarea echitabilă a tuturor grupurilor și indivizilor dintr-o societate în cadrul proceselor democratice și decizionale) precum:

- **Diversitatea în procesul democratic.**
- **Incluziunea în procesul democratic**

Diversitatea și incluziunea sunt foarte importante să fie respectate în toată activitatea bibliotecilor prin diverse modalități de promovare.

- **Bibliotecile elaborează Politici antidiscriminare**, care protejează drepturile minorităților și previn discriminarea.
- **Bibliotecile prestează Educația non formală și conștientizarea** despre diversitatea și a combate prejudecățile.
- **Bibliotecile participă la Organizarea consultărilor publice și dialogurilor civice.**
- **Promovează diversității și incluziunii, care distrug prejudecăți și stereotipuri** (mentalitățile discriminatorii și stereotipurile) care pot împiedica participarea și incluziunea.

Bibliotecile ca deținători de colecții de carte în format tradițional și electronic oferă accesului la informații, educație non formală (prin servicii modern de bibliotecă care dezvoltă competențe) și resurse nelimitate (din colecții proprii dar și colecții cu acces deschis în mediul on line).

- **Promovează participarea civică** care încurajază grupurile subreprezentate să se implice în procesele civice și electorale. Prin educație civică și electorală, bibliotecile pot contribui la dezvoltarea culturii democratice inclusivă și diversă.
- **Se implică în programe de transformare digitală a comunităților** [5].

Bibliotecile, ca instituții publice, ca entități locale de încredere, sunt resurse ideale pentru a modela dialogul, decizii și strategii locale, ce încurajează angajamentul civic

activ și deliberat și sunt văzute ca lideri ai comunității și ai angajamentului civic. Prin Educația non formală contribuie la formarea și dezvoltarea unui sistem de competențe a utilizatorilor care include cunoștințe, abilități, atitudini și valori ce permit participarea activă a cetățeanului la viața socială și economică. Contribuțiile și practicile educaționale nonformale și informală pot stimula angajamentul democratic prin formarea unui cetățean/cetățene bine informat, implicat și responsabil. În acest sens putem nominaliza serviciile de bibliotecă precum: Educația civică, Educația mediatică, Educația pentru societate, Educație pentru drepturile omului, Educația electorală etc., care trezesc responsabilitatea cetățeanului de a contribui la dezvoltarea democratică și integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Dezvoltarea competenței electorale a cetățeanului, care va participa la vot, este una din cea mai importantă și este formată din competențe, în Cadrul de Referință al Competențelor pentru Cultura democratică: cunoștințe și înțelegere critică referitoare la politică și legislație; spirit civic și responsabilitate. Ca suport pentru asimilarea informației apare materialul didactic „Curriculumul pentru disciplina opțională „Educația electorală”, elaborat de Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral, care a fost aprobat de Ministerul Educației și Cercetării. Astfel, începând cu anul de studii 2023-2024, elevii din clasele a IX-a și a X-a pot obține cunoștințe de bază în domeniul electoral, pot să formuleze sarcini pentru guvernare, știu cum să verifice angajamentele asumate de cei aleși, iar în calitate de candidați și candidate cunosc cum să se înregistreze în cursa electorală, să desfășoare o campanie electorală și să-și asume responsabilități de reprezentare și participare publică. Curriculumul a fost elaborat pentru liceeni dar se poate adapta și pentru alte segmente de vârstă ale membrilor oricărei comunități. Curriculumul a fost elaborat în cadrul proiectului PNUD Moldova „Consolidarea democrației în Moldova prin alegeri incluzive și transparente”, implementat cu suportul financiar al poporului american oferit prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) și cel al Ambasadei Marii Britanii la Chișinău oferit prin intermediul Fondului pentru Buna Guvernare [1]. Studiarea disciplinei va contribui la formarea, consolidarea culturii electorale prin abilitarea viitorilor votanți și votante să-și exercite și să-și apere drepturile și responsabilitățile democratice, să recunoască, să prevină și să contracareze dezinformarea, corupția și fraudă electorală. Biblioteca vine cu serviciul Educația civică/electorală unde tânăra generație împreună cu membrii comunității de vârstă a treia parcurg materialul studiat la licee își reamintesc prin învățarea nonformală noile schimbări în documentele electorale, învăța procedura de votare, drepturile alegătorului, dreptul la confidențialitate, discursul de ură, discursul sexist etc. Bibliotecile au scopul de a dezvolta competențele ale cetățenilor pentru a-și exercita și apăra drepturile și responsabilitățile democratice în societate, a valoriza diversitatea și a fi un participant activ în viața democratică în vederea promovării și protejării democrației și statului de drept.

Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral a lansat concursul „Biblio – R.A.F.T. electoral” ediția 2023 pentru bibliotecile publice din Sistemul Național de Biblioteci din Republica Moldova. Biblioteca Națională a Republicii Moldova a participat la acest concurs alături de alte 28 de biblioteci. Concursul pentru biblioteci cu genericul „Biblio-R.A.F.T. electoral” a fost desfășurat în perioada 1 septembrie – 30 noiembrie

pentru susținerea, stimularea și promovarea ideilor creative în domeniul educației civice electorale. „... Avem un parteneriat frumos și un istoric bogat de colaborare cu bibliotecile publice, dar și cu cele școlare din toată țara. Ediția 2023 a concursului „Biblio-R.A.F.T. electoral...” [1] ne oferă o nouă oportunitate să lucrăm cot la cot pentru consolidarea democrației din Moldova prin informarea alegătorilor și alegătoarelor privind alegerile locale generale din toamnă”, a menționat directoarea CICDE Doina Bordeianu. Concursul a fost organizat de Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE) în cadrul proiectului „Consolidarea democrației în Moldova prin alegeri incluzive și transparente” (EDMITE) implementat de Programul Națiunilor Unite de Dezvoltare în Moldova, cu suportul financiar al poporului american oferit prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID Moldova) și Ambasadei Marii Britanii la Chișinău, oferit prin intermediul Fondului pentru Buna Guvernare. Educația nonformală civică și electorală în biblioteci, joacă un rol crucial în promovarea diversității și incluziunii în procesul democratic. Bibliotecile au conștientizat că aceste forme de educație au scopul de a informa și de a motiva cetățenii, indiferent de vârstă, gen, apartenență religioasă etc., să participe activ în viața democrației și să înțeleagă drepturile și responsabilitățile lor civice, și au instituit în cadrul bibliotecii Serviciul educație civică și/sau Educație electorală. Serviciul respectiv include câteva obiective precum:

1. Creșterea conștientizării și înțelegerii:

▪ **Educația civică:** Învățarea despre drepturile și responsabilitățile cetățenilor, structurile și funcționarea guvernului și importanța participării politice.

▪ **Educația electorală:** Informarea cetățenilor despre procesele electorale, importanța votului și cum să participe efectiv în alegeri.

2. Combaterea prejudecăților și stereotipurilor:

▪ Programele de educație civică și electorală pot include module despre diversitate, egalitate și incluziune, ajutând la combaterea prejudecăților și stereotipurilor care pot împiedica participarea politică a grupurilor subreprezentate.

3. Promovarea reprezentării echitabile:

▪ Educarea cetățenilor despre importanța reprezentării diversității în instituțiile politice poate încuraja alegerea și susținerea candidaților din diverse grupuri etnice, religioase și socio-economice.

4. Încurajarea participării active:

▪ Programele de educație electorală pot motiva grupurile subreprezentate să participe activ în alegeri și în viața politică, crescând astfel diversitatea participanților în procesele electorale [7]

De asemenea bibliotecile își elaborează strategii pentru integrarea diversității și incluziunii în educația civică și electorală prin:

1. Planificare diversificată:

▪ Integrarea unor subiecte despre diversitate, incluziune și drepturile omului în curriculum-ul de educație civică și electorală.

2. Training și formare pentru bibliotecari:

▪ Asigurarea că bibliotecarii primesc formare adecvată pentru a aborda subiectele legate de diversitate și incluziune și pentru a crea un mediu de învățare incluziv.

3. Programe comunitare:

- Organizarea de workshop-uri, seminarii și campanii de informare în comunitate pentru a educa cetățenii despre importanța participării civice și electorale și despre drepturile lor.

4. Resurse accesibile:

- Dezvoltarea și distribuirea de materiale educaționale accesibile și relevante pentru toate grupurile din societate, inclusiv materiale în diferite limbi și formate adaptate pentru persoane cu dizabilități.

5. Colaborare cu organizații diverse (instituții publice, ONG-uri etc.):

- Colaborarea cu organizații comunitare, grupuri de advocacy și instituții educaționale pentru a promova programe de educație civică și electorală care să fie incluzive și să răspundă nevoilor diferitelor grupuri [8].

Sigur că în rezultatul prestării serviciului bibliotecile capătă și anumite beneficii ale educației civice și electorale incluzive în comunitatea:

1. Democrație mai puternică:

2. Civism și coeziune socială:

3. Implicare mai activă a tinerilor, care contribuie la regenerarea și revitalizarea democrației. [9].

Prin aceste activități și servicii, bibliotecile contribuie semnificativ la promovarea diversității și incluziunii prin educație civică și electorală, se poate asigura că toate grupurile din societate au oportunități egale de a participa și de a influența procesul democratic, ceea ce duce la o democrație mai echitabilă, incluzivă și mai reprezentativă în care toate vocile sunt auzite și respectate.

Implementarea serviciului Educație civică și/sau electorală poate progresa semnificativ în direcția atingerii ODD-urilor până în 2030. Este necesar un efort concentrat și coordonat între guvern, sectorul privat, societatea civilă și comunitatea internațională. Iar bibliotecile din Republica Moldova vor aduce informația, modalitățile, legislațiile mai aproape de fiecare cetățean.

Bibliografie

1. Curriculum pentru disciplina opțională educație electorală (clasele a IX-a/ a X-a) – URL:
https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_pentru_disciplina_optioanala_educatie_electoral_a_cl.ix_cl_x.pdf (accesat 18.06.2024).
2. Materiale în suportul alegerilor 2023 – URL:
https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_pentru_disciplina_optioanala_educatie_electoral_a_cl.ix_cl_x.pdffb (accesat 18.06.2024).
3. Constituția Republicii Moldova (a se vedea articolul 16). – Chișinău, 2023. – 37 p.
4. Educația electorală – atribut de bază al cetățeniei într-o cultură a democrației participative și reprezentative. Studiu- https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/studiu-educatie-electoral_a_Ro.pdf (accesat 18.06.2024).
5. Lege cu privire la Biblioteci din Republica Moldova 2017/2023. – URL: <https://>

- www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139802&lang=ro# (accesat 18.06.2024).
6. Strategiile de dezvoltare ca bază pentru prioritățile bibliotecilor în anul 2023. – URL: <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://balti.md/wp-content/uploads/2023/04/cmb-reshenie-2.48-din-28.03.2023-md.pdf> (accesat 18.06.2024).
 7. Legea Dreptului de autor (Agenției de Stat pentru Proprietatea Intelectuală aspecte ce țin de respectarea dreptului de autor și atribuțiile bibliotecilor). – URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133300&lang=ro# (accesat 18.06.2024).
 8. IFLA-UNESCO Public Library Manifesto 2022. – URL: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2006/1/IFLA-UNESCO%20Public%20Library%20Manifesto%202022.pdf> (accesat 18.06.2024).
 9. IFLA and UNESCO Launch an Updated Public Library Manifesto at the 87th World Library and Information Congress (WLIC). – URL: <https://www.ifla.org/news/ifla-and-unesco-launch-an-updated-public-library-manifesto-at-the-87th-world-library-and-information-congress-wlic/> (accesat 18.06.2024).

SUMAR

ȘEDINȚA ÎN PLEN

Serghei PALIHOVICI

Dimensiunile formării profesionale ale funcționarilor publici în condițiile aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.....4

Yoichiro YAMADA

An Ever Closer Union, Globalization, and the Political Trilemma of the World Economy.....10

Natalia ROTAR

Rezistența Națională în structura instrumentelor de asigurare a rezilienței sistemului administrației publice din Ucraina.....18

ATELIERUL I. ADMINISTRAȚIE PUBLICĂ ȘI BUNĂ GUVERNARE

Iurie ȚAP

Reglementarea conceptelor de bază ale sistemului administrativ în contextul descentralizării puterii publice: cazul Republicii Moldova.....32

Angela POPOVICI, Corneliu POPOVICI

Analiza comparată a dinamicii calității guvernării în baza indicatorilor WGI.....40

Tatiana MOSTOVEI

Conflictul de interese: amenințare la adresa bunei guvernări.....46

Ludmila ROȘCA

Responsabilitatea socială și morală a funcționarilor publici.....51

Aliona MUNTEAN

Implementarea flexibilității în programul și structura de muncă în administrația publică: o abordare strategică pentru consolidarea guvernării eficiente.....58

Călin-Lucian BÎZU

Impactul e-guvernării și digitalizării serviciilor publice asupra eficienței administrației publice.....65

Mirela Camelia MIHALCEA

Rolul digitalizării în administrația publică în relația sa cu cetățenii.....73

Virgil STOICA, Nicoleta LOGHIN DUMITRIU Rețelele sociale în politică și administrație.....	77
Liliana PALIHOVICI Dialogul și implicarea societății civile în procesul de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.....	91
Nataliia ROZMARITSYNA, Natalia RAHMISTRIUC Comparative analysis of the developing of the civil society: Ukrainian and Moldavian perspective.....	103
Aliona CORCENCO Asigurarea dreptului de acces la informațiile de interes public prin prisma noilor reglementări juridice naționale.....	109
Sergiu TATAROV, Viorel LIPII Modernizarea administrației publice locale prin ajustarea funcțională în contextul Integrării Europene a Republicii Moldova.....	124
Mariana BORDIAN Impedimente juridice în valorificarea dreptului de proprietate publică.....	133
Liubovi PRODAN-ȘESTACOVA Particularitățile integrării dimensiunii de gen în activitatea entităților publice....	143
Ala GRECU Reforma “RESTART” – viziuni și perspective de realizare.....	149
Denis COȚOFAN Nivelul de aplicare a standardelor europene de protecție socială în politicile guvernamentale ale Republicii Moldova.....	153
Dumitru POPILEVSCHI Managementul planificării strategice: aspecte teoretico-conceptuale.....	160
Tatiana TOFAN, Natalia CATANOI Impactul măsurilor anticriză asupra sistemului medical din Republica Moldova.....	170
Vasile TOMUZ Specificul planificării strategice la nivelul autorităților publice locale din Republica Moldova – Regiunea Centru.....	176
Tatiana TOFAN, Marilena DONCEAN, Gabriela PETRACHI Practica țărilor europene privind implementarea noului management public.....	183
Andrei GUȘTIUC Dimensiunea integrității administrației publice la etapa de deschidere a negocierilor de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană.....	190
Viorel FROSINEAC Rolul profesionalismului funcționarilor publici în realizarea obiectivului de integrare europeană a Republicii Moldova.....	198

Mihaela-Otilia AROȘOAIE

Succintă analiză comparativă a codurilor administrative
din România și Republica Moldova.....205

Virgiliu MOREI

Impactul investițiilor străine directe asupra economiei Republicii Moldova.....212

Natalia TÎLTU

Impactul supravegherii bancare la nivelul Uniunii Europene
asupra direcțiilor de modernizare a Băncii Naționale a Moldovei.....224

Tatiana SARY

Criminal and legal characterization of excesses of the perpetrator of a crime.....232

Mihail PEȘTEREANU, Elena BĂDĂRĂU

Aptitudinile de gândire analitică și creativă în analiza SWOT
a organizației: IMSP CNAMUP - Centrul Național de Asistență
Medicală Urgentă Prespitalicească.....240

Zinaida ROȘIORU

Relațiile publice în administrația publică locală de nivel doi
în Republica Moldova.....247

Igor SOROCEANU

Aspecte conceptuale privind exercitarea mandatului parlamentar.....251

ATELIERUL II. INSTITUȚII ȘI REGLEMENTĂRI ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ

Andrii MAIEV

Reforming higher education in Ukraine in the context of modern challenges.....260

Cătălin-Gabriel Done

Building bridges: Moldova's path to european integration
in the evolving geopolitical order.....265

Vlada LISENCO

Green economy and good environmental governance.....272

Tatiana LUNGU

Diplomația digitală ca instrument de promovare a politicii externe a
Republicii Moldova pentru accelerarea integrării europene.....278

Aurelia PERU

Discursul de securitate în contextul confruntărilor geopolitice
și al războiului din Ucraina.....286

Vadim PORTAS

Amenințări moderne de securitate „hybrid warfare” și „război informațional”...295

Octavia Raluca ZGLOBIU, Aurelia PERU

Ukraine's presidential election, 2019: Zelensky's electoral sources.....301

Aliona DELINSCHIEvoluția sistemului educațional al Republicii Moldova
din perspectiva integrării europene.....315**Cristina CUCURUDZA**

Practica europeană de organizare a alegerilor: tipuri de management electoral...321

Hadasa Ligia PRICOPIUC

Fondurile europene: un pilon esențial în integrarea Republicii Moldova.....328

Silvia DULSCHI

Dimensiunea umană de protecție a mediului.....338

Tatiana CHIRIAC-SAUTRONAsigurarea dezvoltării economice durabile și a protecției mediului
în procesul integrării europene.....347**Nicolai AFANAS**Mecanisme și instrumente de reconciliere post-conflict dintre
Ucraina și Federația Rusă în baza modelului franco-german.....352**Carolina BUDURINA-GOREACII**Dimensiunea corelativă dintre conceptul de „conflict militar”
și „negocieri diplomatice” în societățile democratice.....360**Ludmila GUȘTIUC**Consacrarea și transpunerea documentelor de politici publice anticorupție
în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.....368**Stela SPÎNU**

Aspecte etice ale inteligenței artificiale în neurologie: o perspectivă europeană.....377

Iulian PETCOContribuția migranților la dezvoltarea mediului de afaceri
din Republica Moldova.....382**Tatiana HAREA**Asistența și sprijinul României în procesul de integrare europeană
a Republicii Moldova.....388

ATELIERUL III.

FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA PROFESIONALĂ A RESURSELOR UMANE: BUNE PRACTICI ȘI TENDINȚE NOI

Arlinda HOTI, Aurora PLAKU

Integrating technology and traditional methods in public sector:
a hybrid learning perspective: Albanian School of Public Administration case....396

Ashkhen HOVSEPYAN

The importance of professional development of public servants and
the digital possibilities of it (withing the examples of several countries).....420

Lilia CANȚÎR

Rolul bibliotecilor publice în integrarea europeană prin
stimularea culturii lecturii.....425

Inna JOSAN

Aspecte teoretico-practice privind utilizarea tehnologiilor
informaționale moderne la formarea și dezvoltarea profesională a
funcționarilor publici din cadrul autorităților publice locale de nivelul I și II.....432

Otilia Luminița MĂRGĂRIT

Formarea profesională continuă a cadrelor didactice.....439

Aurelian LAVRIC

Profesiograma conducătorului în administrația publică centrală
la etapa contemporană: condiții pentru performanță.....444

Tatiana GRIBINCEA

Arderea profesionala ale asistentului social comunitar.....452

Irina BARBÎROȘ, Irina BUNESCU

Managementul personalului medical în cadrul sistemului penitenciar
din Republica Moldova în contextul actual.....459

Alexei STURZA

Rolul memoriei instituționale în activitatea autorităților publice.....465

Lilia GAMARȚA

Proiecte comunitare realizate de biblioteci în sprijinul implementării
Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă 2030.....469

Natalia GHIMPU

Implicarea bibliotecilor în diversitatea și incluziunea procesului democratic.....474

SUMMARY

PLENARY MEETING

Serghei PALIHOVICI

The dimensions of the professional training of civil servants in the conditions of the integration of the Republic of Moldova into the European Union.....4

Yoichiro YAMADA

An Ever Closer Union, Globalization, and the Political Trilemma of the World Economy.....10

Natalia ROTAR

National Resilience in the structure of resilience assurance instruments of the public administration system in Ukraine.....18

WORKSHOP I PUBLIC ADMINISTRATION AND GOOD GOVERNANCE

Iurie ȚAP

Regulation of the basic concepts of the administrative system in the context of public power decentralization: the case of the Republic of Moldova....32

Angela POPOVICI, Corneliu POPOVICI

Comparative analysis of governance quality dynamics based on WGI indicators.....40

Tatiana MOSTOVEI

Conflict of interest: threat to good governance.....46

Ludmila ROȘCA

The social and moral responsibility of public officials.....51

Aliona MUNTEAN

Implementing flexibility in work schedule and structure in public administration: a strategic approach for strengthening effective governance.....58

Călin-Lucian BÎZU

The impact of e-government and digitalization of public services on the efficiency of public administration.....65

Mirela Camelia MIHALCEA

The role of digitalization in public administration in its relationship with citizens.....73

Virgil STOICA, Nicoleta LOGHIN DUMITRIU Social networks in politics and administration.....	77
Liliana PALHOVICI Dialogue and the involvement of civil society in the process of integration of the Republic of Moldova in the European Union.....	91
Nataliia ROZMARITSYNA, Natalia RAHMISTRIUC Comparative analysis of the developing of the civil society: Ukrainian and Moldavian perspective.....	103
Aliona CORCENCO Ensuring the right of access to public interest information through the new national legal regulations.....	109
Sergiu TATAROV, Viorel LIPII Modernization of local public administration through functional adjustment in the context of European Integration of the Republic of Moldova...	124
Mariana BORDIAN Legal impediments to the use of public property rights.....	133
Liubovi PRODAN-ȘESTACOVA The particularities of the integration of the gender dimension in the activity of public entities.....	143
Ala GRECU „RESTART” reform - visions and implementation perspectives.....	149
Denis COȚOFAN The level of application of the european social protection standards in the government policies of the Republic of Moldova.....	153
Dumitru POPILEVSCHI Strategic planning management: theoretical-conceptual aspects.....	160
Tatiana TOFAN, Natalia CATANOI Impact of anti-crisis measures on the medical system in the Republic of Moldova.....	170
Vasile TOMUZ The specific strategic planning at the level of local public authorities in the Republic of Moldova – Centre Region.....	176
Tatiana TOFAN, Marilena DONCEAN, Gabriela PETRACHI The practice of European countries regarding the implementation of the new public management.....	183
Andrei GUȘTIUC The dimension of the integrity of the public administration at the opening stage of the accession negotiations of the Republic of Moldova to the European Union.....	190

Viorel FROSINEAC

The role of professionalism of public officers in achieving the objective of European Integration of the Republic of Moldova.....198

Mihaela-Otilia AROȘOAIE

Brief comparative analysis of the administrative codes in Romania and the Republic of Moldova.....205

Virgiliu MOREI

The impact of foreign direct investments on the economy of the Republic of Moldova.....212

Natalia TÎLTU

The impact of banking supervision at the level the European Union on the modernization directions of the National Bank of Moldova.....224

Tatiana SARY

Criminal and legal characterization of excesses of the perpetrator of a crime.....232

Mihail PEȘTEREANU, Elena BĂDĂRĂU

Analytical and creative thinking skills in SWOT analysis of the organization: IMSP CNAMUP - National Center for Pre-Hospital Emergency Medical Assistance.....240

Zinaida ROȘIORU

Public relations in the second-tier local government in the Republic of Moldova.....247

Igor SOROCEANU

Conceptual aspects regarding the exercise of the parliamentary mandate.....251

WORKSHOP II. INSTITUTIONS AND REGULATIONS IN PUBLIC ADMINISTRATION

Andrii MAIEV

Reforming higher education in Ukraine in the context of modern challenges.....260

Cătălin-Gabriel Done

Building bridges: Moldova's path to european integration in the evolving geopolitical order.....265

Vlada LISENCO

Green economy and good environmental governance.....272

Tatiana LUNGU

Digital diplomacy as a tool for promoting the foreign policy of the Republic of Moldova to accelerate European Integration.....278

Aurelia PERU Security discourse in the context of geopolitical confrontations and the war in Ukraine.....	286
Vadim PORTAS Modern security threats:”hybrid warfare” and “information warfare”.....	295
Octavia Raluca ZGLOBIU, Aurelia PERU Ukraine’s presidential election, 2019: Zelensky’s electoral sources.....	301
Aliona DELINSCHI Evolution of the educational system of the Republic of Moldova from the perspective of European Integration.....	315
Cristina CUCURUDZA The European practice of organizing elections: types of electoral management.....	321
Hadasa Ligia PRICOPIUC European funds: an essential pillar in the integration of the Republic of Moldova...328	328
Silvia DULSCHI The human dimension of environmental protection.....	338
Tatiana CHIRIAC-SAUTRON Ensuring sustainable economic development and environmental protection in the process of European Integration.....	347
Nicolai AFANAS Mechanisms and tools for post-conflict reconciliation between Ukraine and the Russian Federation based on the franco-german model.....	352
Carolina BUDURINA-GOREACII The correlative dimension between the concept of „military conflict” and „diplomatic negotiations” in democratic societies.....	360
Ludmila GUȘTIUC Consecration and transposition of anti-corruption public policy documents in the context of the integration of the Republic of Moldova in the European Union.....	368
Stela SPÎNU Ethical aspects of artificial intelligence in neurology: a european perspective.....	377
Iulian PETCO Contribution of migrants to the development of business environment in the Republic of Moldova.....	382
Tatiana HAREA Romania’s assistance and support in the European Integration process of the Republic of Moldova.....	388

WORKSHOP III. TRAINING AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF HUMAN RESOURCES: GOOD PRACTICES AND NEW TRENDS

Arlinda HOTI, Aurora PLAKU

Integrating technology and traditional methods in public sector:
a hybrid learning perspective: Albanian School of Public Administration case.....396

Ashkhen HOVSEPYAN

The importance of professional development of public servants and the
digital possibilities of it (withing the examples of several countries).....420

Lilia CANTÎR

The role of public libraries in the European Integration by
promoting the culture of reading.....425

Inna JOSAN

Theoretical and practical aspect for first and second level civil servants
training and professional development of the local public authorities.....432

Otilia Luminița MĂRGĂRIT

Continuous professional training of teaching staff.....439

Aurelian LAVRIC

The profession chart of the manager in the central public administration
at the contemporary stage: conditions for performance.....444

Tatiana GRIBINCEA

The professional burnout of the community social assistant.....452

Irina BARBÎROȘ, Irina BUNESCU

Management of medical staff within the prison system
of the Republic of Moldova in the current context.....459

Alexei STURZA

The role of institutional memory in the activity of public authorities.....465

Lilia GAMARȚA

Community projects carried out by libraries in support
implementation of the 2030 sustainable development goals.....469

Natalia GHIMPU

The involvement of libraries in the diversity and inclusion
of the democratic process.....474

CENTRUL EDITORIAL-POLIGRAFIC AL USM
mun. Chişinău, str. Mateevici, 60
telefon: (+373) 22-57-74-40

INSTITUTUL DE ADMINISTRAŢIE PUBLICĂ
mun. Chişinău, str. Ialoveni, 100
telefon: (+373) 22-28-48-71
e-mail: institut@iap.gov.md